

Samantapāsādikāya Vinayaṭṭhakathāya

Gaṇṭhipadādhippāyapakāsanā

Bhadantavajirabuddhittherena katā

Vajirabuddhiṭkā

Buddhavasse 2552

Marammavasse 1370

AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1960

© Buddhasāsana Society

Ṭikā Series 06

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL “A”

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṅa
 ဇ ca ခ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ṇa
 ဋ ta ဣ tha ဍ ḍa ဖ ḍha ဎ ṇa
 တ ta ထ tha ဒ da ဓ dha န na
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ ḷa ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ၊ = ā ိ = i ိ = ī ဣ ၊ = u ဣ ၊ = ū ဧ = e ဩ ၊ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က kka	ယ ṅgha	က ṇṭha	ဈ dhya	ဠ pla	ဣ lla
က kka	ဇ cca	က ṇḍa	ဇ dhva	ဠ pba	ဣ lya
က kya	ခ ccha	က ṇṇa	န nta	ဠ bbha	ဣ lha
က kri	ဇ jja	က ṇha	န ntva	ဣ bya	ဣ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	န ntha	ဠ bra	ဣ sta
က kva	ည ṇṇa	က ttha	န nda	ဠ mpa	ဣ stra
ဈ khya	ဉ ṇha	က tva	န ndra	ဠ mpha	ဣ sna
ဇ khva	ဉ ṇca	က tya	န ndha	ဠ mba	ဣ sya
ဇ gga	ခ ṇcha	က tra	န nna	ဠ mbha	ဣ ssa
ဠ ggha	ဉ ṇja	န dda	ဈ nya	ဠ mma	ဣ sma
ဈ gya	ဉ ṇjha	န ddha	န nha	ဣ mya	ဣ sva
ဠ gra	ဇ ṭta	ဈ dya	ဠ ppa	ဣ mha	ဣ hma
ဏ ṅka	ဇ ṭtha	ဠ dra	ဠ ppha	ဣ yya	ဣ hva
န ṅkha	ဉ ḍḍa	ဇ dva	ဣ pya	ဣ yha	ဠ ḷha
ဏ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Vajirabuddhiṭṭkā

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Ganthārambhakathā	...	...	1
Ganthārambhakathāvaṇṇanā	...	...	4

Bāhiranidānakathā

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanā	...	...	21
Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanā	...	...	25
Tatīyasaṅgītikathāvaṇṇanā	...	...	26

Verañjakaṇḍa

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā	...	...	48
Dibbacakkhuññākathāvaṇṇanā	...	...	51
Āsavakkhayaññākathāvaṇṇanā	...	...	54
Upāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā	...	...	55

1. Pārājikakaṇḍa

1. Paṭhamapārājika

Sudinnabhāṇavāraṇṇanā	...	...	66
Makkaṭṭivattukathāvaṇṇanā	...	...	75
Vajjiputtakavattuvaṇṇanā	...	...	77
Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā	...	...	85
Padabhājanīyavaṇṇanā	...	...	90
Sājjīvapadabhājanīyavaṇṇanā	...	...	96
Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā	...	...	98

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
Mūlapaññattikathāvaṇṇanā	...	...	100
Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā	...	...	101
Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā	...	...	103
Santhatacatukkabheda-kakathāvaṇṇanā	...	...	105
Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā	...	...	106
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	111

2. Dutiyapārājika

Dhaniyavatthuvaṇṇanā	...	...	119
Pāḷimuttakavinicchaya-vaṇṇanā	...	...	122
Padabhājanīyavaṇṇanā	...	...	124
Pañcaviṣati-avahārakathāvaṇṇanā	...	...	126
Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇanā	...	...	126
Āpattibhedavaṇṇanā	...	...	136
Anāpattibhedavaṇṇanā	...	...	138
Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā	...	...	139
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	141
Kusasāṅkāmanavatthukathāvaṇṇanā	...	...	141

3. Tatiyapārājika

Paṭhamapaññattinidānavaṇṇanā	...	...	144
Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanā	...	...	148
Padabhājanīyavaṇṇanā	...	...	155
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	167

4. Catutthapārājika

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā	...	...	170
Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	171

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Padabhājanīyavaṇṇanā	...	...	171
Vattukāmaṇṇakathāvaṇṇanā	...	...	173
Anāpattibhedakathāvaṇṇanā	...	...	173
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	173
Nigamanavaṇṇanā	...	...	174

2. Saṃghādisesakaṇḍa

1. Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	175
2. Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	180
Padabhājanīyavaṇṇanā	...	...	182
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	186
3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā	...	...	187
Padabhājanīyavaṇṇanā	...	...	188
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	189
4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	189
5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	190
Padabhājanīyavaṇṇanā	...	...	190
Vinītavatthuvaṇṇanā	...	...	191
6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	191
7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	195
8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	195
9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	200
10. Paṭhamasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	204
11. Dutiyasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	206
12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	207
13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	207

Mātikā

Piṭṭhaṅka

3. Aniyatakaṇḍa

1. Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	210
2. Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	211
Pakiṇṇakavaṇṇanā	...	...	212

4. Nissaggiyakaṇḍa**1. Cīvaravagga**

1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	214
2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	230
3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	234
4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	237
5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	238
6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	241
7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	243
8. Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	245
9. Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	245
10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	247

2. Kosiyavagga

1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	250
2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	251
3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	251
4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	252
5. Nisīdanasanthasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	253
6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	255
7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	258
8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	259

Mātikā

Piṭṭhaṅka

9. Rūpiyasamvohārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	264
10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	266

3. Pattavagga

1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	267
2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	268
3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	268
4. Vassikasāṭṭikasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	273
5. Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	276
6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	277
7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	278
8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	278
9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	282
10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	284

5. Pācittiyakaṇḍa**1. Musāvādavagga**

1. Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	286
2. Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	288
3. Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	290
4. Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	291
5. Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	294
6. Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	294
7. Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā	...	...	295
8. Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	295
9. Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	296
10. Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	296

Mātikā

Piṭṭhaṅka

2. Bhūtagāmaṇḍavaḡga

1. Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	297
2. Añṇavāḍakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	298
3. Ujjhāpanakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	299
4. Paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	299
5. Dutiyasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	301
6. Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	301
7. Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	302
8. Vehāsakuṭṭisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	302
9. Mahallakavihārasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	303
10. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	303

3. Ovāḍavaḡga

1. Ovāḍasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	304
2. Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	306
3. Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	306
4. Āmisasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	307
5. Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	308
6. Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	308
7. Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	309
8. Nāvābhiruḡhanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	310
9. Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	310
10. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	311

4. Bhojanaṇḍavaḡga

1. Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	311
2. Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	311

Mātikā

Piṭṭhaṅka

3. Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	313
4. Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā	...	...	316
5. Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	317
6. Dutiyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	319
7. Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	319
8. Sannidhikāraśikkhāpadavaṇṇanā	...	...	321
9. Paṇṭabhojanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	322
10. Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	323

5. Acelakavagga

1. Acelakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	324
2. Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	325
3. Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	325
4. Rahopaṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	325
5. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	325
6. Cārittasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	325
7. Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	326
8. Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā	...	...	326
9. Senāvāśasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	327
10. Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	327

6. Surāpānavagga

1. Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	327
2. Aṅgulipatodakasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	328
3. Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	328
4. Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	328
5. Bhimsāpanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	329
6. Jotisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	329

Mātikā		Piṭṭhaṅka
7. Nahānasikkhāpadavaṇṇanā	...	329
8. Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	330
9. Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā	...	330
10. Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā	...	330

7. Sappāṇakavagga

1. Sañciccaṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	331
2. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā	...	331
3. Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā	...	331
4. Duṭṭhulasikkhāpadavaṇṇanā	...	331
5. Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā	...	332
6. Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā	...	333
7. Saṁvidhānasikkhāpadavaṇṇanā	...	333
8. Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā	...	334
9. Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā	...	334
10. Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā	...	334

8. Sahadhammikavagga

1. Sahadhammikasikkhāpadavaṇṇanā	...	335
2. Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā	...	335
3. Mohanasikkhāpadavaṇṇanā	...	336
4. Pahārasikkhāpadavaṇṇanā	...	336
5. Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā	...	336
6. Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā	...	337
7. Sañciccaṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	337
8. Upassutisikkhāpadavaṇṇanā	...	338
9. Kammaṭṭhānaṭṭhānasikkhāpadavaṇṇanā	...	338
10. Chandaṇadatvāgamanasikkhāpadavaṇṇanā	...	338

Mātikā

Piṭṭhaṅka

11. Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	339
12. Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	339

9. Ratanavagga

1. Antepurasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	339
2. Ratanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	340
3. Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	340
4. Sūciḡharasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	341
5. Mañcasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	341
6. Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	341
7. Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	341
8. Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	342
9. Vassikasāṭṭikasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	342
10. Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	343

6. Pāṭidesanīyakaṇḍa

1. Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	344
2. Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	344

7. Sekhiyakaṇḍa

1. Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā	...	...	345
2. Ujjagghikavaggavaṇṇanā	...	...	346
3. Khambhakatavaggavaṇṇanā	...	...	346
4. Sakkaccavaggavaṇṇanā	...	...	347
5. Kabaḷavaggavaṇṇanā	...	...	347
6. Surusuruvaggavaṇṇanā	...	...	348
7. Pādukavaggavaṇṇanā	...	...	348

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Pakiṇṇakavaṇṇanā	...	...	349
8. Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā	...	...	350

Bhikkhunīvibhaṅga**1. Pārājikakaṇḍa**

Ganthārambhavaṇṇanā	...	...	351
1. Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	351
2. Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	355
3. Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	355
4. Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	356

2. Saṃghādisesakaṇḍa

1. Paṭhamasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	357
2. Dutiyasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	357
3. Tatiyasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	358
4. Catutthasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	360
5. Pañcamasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	361
6. Chaṭṭhasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	361
7. Sattamasāṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	362
8. Aṭṭhamasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	362
9. Navamasāṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	362

3. Nissaggiyakaṇḍa

1. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	363
2. Dutīyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	363
3. Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	363
4. Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	364

Mātikā

Piṭṭhaṅka

5. Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	364
6. Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	364
7. Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	364
8. Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	365
9. Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	365
10. Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	366
11. Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	366

4. Pācittiyakaṇḍa

1. Lasuṇavagga

1. Paṭhamalasūṇasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	368
2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	368
5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	368
7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	369
8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	370
9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	371
10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	371

2. Andhakāravagga

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	372
2-4. Du-ta-ca-sikkhāpadavaṇṇanā	...	...	373
5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	374
6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	374
7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	375
8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	375
9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	375
10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	376

Mātikā

Piṭṭhaṅka

3. Naggavagga

1-2. Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	376
3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	376
4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	377
5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	377
8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	377
9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	377
10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	378

4. Tuvattavagga

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	378
2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	378
3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	379
6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	379
9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	379
10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	380

5. Cittāgāravagga

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	380
2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	381
3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	381
4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	381
6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	381
9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	382

6. Ārāmavagga

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	382
4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	383

Mātikā

Piṭṭhaṅka

7. Gabbhinivagga

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	384
-------------------------------	-----	-----	-----

8. Kumāribhūtavagga

2. Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	384
------------------------------	-----	-----	-----

9. Chattupāhanavagga

11. Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā	...	...	387
Nigamanavaṇṇanā	...	...	388

Mahāvaggavaṇṇanā

Mātikā

Piṭṭhaṅka

1. Mahākhandaḥaka

Bodhikathāvaṇṇanā	...	...	391
Ajapālakathāvaṇṇanā	...	...	396
Mucalindakathāvaṇṇanā	...	...	396
Rājāyatanakathāvaṇṇanā	...	...	396
Brahmayācanakathāvaṇṇanā	...	...	397
Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā	...	...	398
Pabbajjākathāvaṇṇanā	...	...	407
Dutiyamārakathāvaṇṇanā	...	...	412
Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā	...	...	413
Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā	...	...	414
Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā	...	...	415
Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā	...	...	416
Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā	...	...	418
Rādhabrahmaṇavatthukathāvaṇṇanā	...	...	418
Ācariyavattakathāvaṇṇanā	...	...	419
Nissayaapaṭippassaddhikathāvaṇṇanā	...	...	419
Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā	...	...	422
Aññatitthiyapubbavatthukathāvaṇṇanā	...	...	422
Pañcābādhavatthukathāvaṇṇanā	...	...	423
Coravatthukathāvaṇṇanā	...	...	423
Īṇāyikadāsavatthukathāvaṇṇanā	...	...	424
Kammārabhaṇḍuvatthādikathāvaṇṇanā	...	...	424
Rāhulavatthukathāvaṇṇanā	...	...	425

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā	...	...	428
Anāpucchāvaraṇavatthu-ādikathāvaṇṇanā	...	...	428
Paṇḍakavatthukathāvaṇṇanā	...	...	429
Theyyasaṁvāsakavatthukathāvaṇṇanā	...	...	430
Titthiyapakkantakathāvaṇṇanā	...	...	431
Tiracchānagatavatthukathāvaṇṇanā	...	...	432
Mātughātakādivatthukathāvaṇṇanā	...	...	432
Ubhatobyañjanakavatthukathāvaṇṇanā	...	...	432
Anupajjhāyakādivatthukathāvaṇṇanā	...	...	433
Apattakādivatthukathāvaṇṇanā	...	...	435
Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā	...	...	435
Alajjīnissayavatthukathāvaṇṇanā	...	...	439
Gamikādinissayavatthukathāvaṇṇanā	...	...	440
Upasampadāvidhikathāvaṇṇanā	...	...	443
Cattāronissayādikathāvaṇṇanā	...	...	443

2. Uposathakkhandhaka

Sannipātānujānanādikathāvaṇṇanā	...	...	447
Simānujānanakathāvaṇṇanā	...	...	451
Uposathāgārādikathāvaṇṇanā	...	...	455
Avippavāsa-simānujānanakathāvaṇṇanā	...	...	456
Gāmasīmādikathāvaṇṇanā	...	...	458
Uposathabhedādikathāvaṇṇanā	...	...	461
Pātimokkhuḍdesakathāvaṇṇanā	...	...	462
Adhammakammaṭṭhikkosānādikathāvaṇṇanā	...	...	463
Pātimokkhuḍdesaka-ajjhesānādikathāvaṇṇanā	...	...	463
Disaṁgamikādivatthukathāvaṇṇanā	...	...	463
Pārisuddhidānakathāvaṇṇanā	...	...	463

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Chandadānādikathāvaṇṇanā	...	...	464
Āpattiṭṭikammavidhikathādivaṇṇanā	...	...	464
Anāpattiṭṭannarasakādikathāvaṇṇanā	...	...	465
Sīmokkantikaṭṭeṭṭyālakathāvaṇṇanā	...	...	465
Liṅgādidassanakathāvaṇṇanā	...	...	465
Nagantabbagantabbavārakathāvaṇṇanā	...	...	465
Vajjanīyapuggalasandassanakathāvaṇṇanā	...	...	466

3. Vassūpanāyikakkhandhaka

Vassūpanāyikānujānanakathāvaṇṇanā	...	...	467
Vassānecārikāṭṭikhepādikathāvaṇṇanā	...	...	467
Sattāhakaranīyānujānanakathāvaṇṇanā	...	...	467
Pahiteyeva-anujānanakathāvaṇṇanā	...	...	468
Antarāye-anāpattivassacchedakathāvaṇṇanā	...	...	468
Vajādisuvassūpagamanakathāvaṇṇanā	...	...	469
Adhammikakāṭṭikādikathāvaṇṇanā	...	...	471

4. Pavāraṇākkhandhaka

Aphāsukavihārakathāvaṇṇanā	...	...	474
Pavāraṇābhedaṭṭanā	...	...	474
Pavāraṇādānānujānanakathāvaṇṇanā	...	...	474
Anāpattiṭṭannarasakādikathāvaṇṇanā	...	...	474

5. Cammakkhanda

Soṇakoḷivisaṭṭhukathāvaṇṇanā	...	...	476
Soṇassapabbajjākathāvaṇṇanā	...	...	476
Sabbanīlikāṭṭikhepakathāvaṇṇanā	...	...	477

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Yānādipaṭikkhepakathāvaṇṇanā	...	...	477
Sabbacammaṭikkhepādikathāvaṇṇanā	...	...	477

6. Bhesajjakkhandhaka

Pañcabhesajjādikathāvaṇṇanā	...	...	479
Guḷādi-anujānanakathāvaṇṇanā	...	...	482
Manussamaṁsapaṭikkhepakathāvaṇṇanā	...	...	482
Hatthimaṁsādipaṭikkhepakathāvaṇṇanā	...	...	483
Yāgumadhugoḷakādikathāvaṇṇanā	...	...	483
Kappiyabhūmi-anujānanakathāvaṇṇanā	...	...	486
Keṇiyajaṭilavatthukathāvaṇṇanā	...	...	486

7. Kathinakkhandhaka

Kathinānujānanakathāvaṇṇanā	...	...	488
Ādāyasattakathāvaṇṇanā	...	...	493

8. Cīvarakkhandhaka

Jīvakavatthukathāvaṇṇanā	...	...	496
Pajjotarājavatthukathāvaṇṇanā	...	...	496
Samattimsavirecanakathāvaṇṇanā	...	...	496
Varayācanakathāvaṇṇanā	...	...	496
Kambalānujānanādikathāvaṇṇanā	...	...	496
Bhaṇḍāgārasammuti-ādikathāvaṇṇanā	...	...	497
Cīvararajanakathāvaṇṇanā	...	...	497
Nisīdanādi-anujānanakathāvaṇṇanā	...	...	497
Samghikacīvaruppādakathāvaṇṇanā	...	...	497
Upanandasakyaputtavatthukathāvaṇṇanā	...	...	498
Matasantakakathāvaṇṇanā	...	...	498

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Vassaṃvuttānaṃanuppannacīvarakathāvaṇṇanā	...	...	500
Samghebhinnecīvaruppādakathāvaṇṇanā	...	...	500
Aṭṭhacīvaramātikākathāvaṇṇanā	...	...	500

9. Campeyyakkhandhaka

Dvenissāraṇādikathāvaṇṇanā	...	...	503
Upālīpucchākathāvaṇṇanā	...	...	503

10. Kosambakakkhandhaka

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā	...	...	504
Dīghāvuvattukathāvaṇṇanā	...	...	504
Pālīleyyakagamanakathāvaṇṇanā	...	...	504
Aṭṭhārasavatthukathāvaṇṇanā	...	...	504
Samghasāmaggīkathāvaṇṇanā	...	...	505

Cūlavaggavaṇṇanā

Mātikā

Piṭṭhaṅka

1. Kammakkhandhaka

Adhammakammadvādasakakathāvaṇṇanā	...	...	507
-----------------------------------	-----	-----	-----

2. Pārivāsikakkhandhaka

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā	...	...	510
-----------------------------	-----	-----	-----

Mūlāyapaṭīkassanārahavattakathāvaṇṇanā	...	...	511
--	-----	-----	-----

3. Samuccayakkhandhaka

Sukkavissatṭhikathāvaṇṇanā	...	...	512
----------------------------	-----	-----	-----

Parivāsakathāvaṇṇanā	...	...	512
----------------------	-----	-----	-----

Paṭicchannaparivāsādikathāvaṇṇanā	...	...	514
-----------------------------------	-----	-----	-----

4. Samathakkhandhaka

Sammukhāvinayakathāvaṇṇanā	...	...	515
----------------------------	-----	-----	-----

Sativinayakathāvaṇṇanā	...	...	515
------------------------	-----	-----	-----

Amūḷhavinayakathāvaṇṇanā	...	...	515
--------------------------	-----	-----	-----

Paṭiññātakaraṇakathāvaṇṇanā	...	...	516
-----------------------------	-----	-----	-----

Tassapāpiyasikākathāvaṇṇanā	...	...	516
-----------------------------	-----	-----	-----

Tiṇavatthārakādikathāvaṇṇanā	...	...	516
------------------------------	-----	-----	-----

Adhikaraṇakathāvaṇṇanā	...	...	518
------------------------	-----	-----	-----

5. Khuddakavatthukkhandhaka

Khuddakavatthukathāvaṇṇanā	...	...	522
----------------------------	-----	-----	-----

6. Senāsanakkhandhaka

Vihārānujānanakathāvaṇṇanā	...	...	525
----------------------------	-----	-----	-----

Senāsanaggāhakathāvaṇṇanā	...	...	526
---------------------------	-----	-----	-----

Mātikā		Piṭṭhaṅka
Upanandavatthukathāvaṇṇanā	...	528
Avissajjiyavatthukathāvaṇṇanā	...	528
Navakammadānakathāvaṇṇanā	...	529
Samṅhabhattādi-anujānanakathāvaṇṇanā	...	529
Uddesabhattakathāvaṇṇanā	...	529
Nimantanabhattakathāvaṇṇanā	...	530
Salākabhattakathāvaṇṇanā	...	530
Pakkhikabhattakathāvaṇṇanā	...	531
7. Samṅhabhedakakkhandhaka		
Chasakyapabbajjākathāvaṇṇanā	...	532
8. Vattakkhandhaka		
Āgantukavattakathāvaṇṇanā	...	535
Anumodanavattakathāvaṇṇanā	...	535
9. Pātimokkhatṭhapanakkhandhaka		
Pātimokkhuddesayācanakathāvaṇṇanā	...	536
Attādāna-aṅgakathāvaṇṇanā	...	536
10. Bhikkhunikkhandhaka		
Mahāpajāpatigotamīvatthukathāvaṇṇanā	...	537
Bhikkhunī-upasampadānujānanakathāvaṇṇanā	...	537
11. Pañcasatikakkhandhaka		
Samṅgītinidānakathāvaṇṇanā	...	540
Khuddānukhuddakakathāvaṇṇanā	...	540
Brahmadaṇḍakathāvaṇṇanā	...	540
12. Sattasatikakkhandhakavaṇṇanā		
Dasavatthukathāvaṇṇanā	...	541

Parivāraṇṇanā

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Soḷasamahāvāra

Paññattivāraṇṇanā	...	...	543
Kathāpattivārādivaṇṇanā	...	...	544

Samuṭṭhānasīsa

Paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṇṇanā	...	...	545
Dutiyapārājikasamuṭṭhānaṇṇanā	...	...	545

Antaraṇṇeṇṇanā

Katipucchāvāraṇṇanā	...	...	546
Cha-āpattisamuṭṭhānavārādivaṇṇanā	...	...	546

Samathabheda

Adhikaraṇapariyāyavārādivaṇṇanā	...	...	548
Yatthavāra, pucchāvāraṇṇanā	...	...	549
Samathavāra, vissajjanāvāraṇṇanā	...	...	549
Samāsaṭṭhavārādivaṇṇanā	...	...	550

Khandhakapucchāvāra

Pucchāvissajjanāvaṇṇanā	...	...	551
-------------------------	-----	-----	-----

Ekuttarikanaya

Ekakavāraṇṇanā	...	...	552
Dukavāraṇṇanā	...	...	557

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
Tikavāraṇṇanā	...	...	557
Catutthavāraṇṇanā	...	...	558
Pañcamavāraṇṇanā	...	...	560
Chakkavāraṇṇanā	...	...	560
Sattakavāraṇṇanā	...	...	561
Aṭṭhakavāraṇṇanā	...	...	561
Navakavāraṇṇanā	...	...	561
Dasakavāraṇṇanā	...	...	561
Ekādasakavāraṇṇanā	...	...	562
Uposathādīpucchāvissajjanāvaṇṇanā	...	...	562
Atthavasapakaraṇavaṇṇanā	...	...	562

Paṭhamagāthāsaṅgaṇika

Sattanagaresu paññattasikkhāpadavaṇṇanā	...	...	566
Catuvipattivaṇṇanā	...	...	567
Chedanakādivaṇṇanā	...	...	567
Asādhāraṇādivaṇṇanā	...	...	567
Pārājikādi-āpattivaṇṇanā	...	...	568

Adhikaraṇabheda

Ukkoṭanabhedādivaṇṇanā	...	...	569
Adhikaraṇanidānādivaṇṇanā	...	...	569

Dutiyagāthāsaṅgaṇika

Codanādīpucchāvissajjanāvaṇṇanā	...	...	570
---------------------------------	-----	-----	-----

Codanākaṇḍa

Anuvijjakakiccavaṇṇanā	...	...	570
------------------------	-----	-----	-----

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Cūlasaṅgāma

Anuvijjakassapaṭipattivaṇṇanā	...	...	571
-------------------------------	-----	-----	-----

Mahāsaṅgāma

Voharantenajānitabbādivaṇṇanā	...	...	571
-------------------------------	-----	-----	-----

Kathinabheda

Kathina-atthātādivaṇṇanā	...	...	572
Kathinādijānitabbavibhāgavaṇṇanā	...	...	572
Palibodhapañhābyākaraṇakathāvaṇṇanā	...	...	572

Upālīpañcaka

Anissitavaggavaṇṇanā	...	...	574
Nappaṭippassambhanavaggavaṇṇanā	...	...	574
Vohāravaggavaṇṇanā	...	...	574
Diṭṭhāvikammavaggavaṇṇanā	...	...	574
Musāvādavaggavaṇṇanā	...	...	574
Bhikkhunovādavaggavaṇṇanā	...	...	575
Ubbāhikavaggavaṇṇanā	...	...	575
Adhikaraṇavūpasamavaggavaṇṇanā	...	...	575
Kathinatthāravaggavaṇṇanā	...	...	575
Āpattisamuṭṭhānavaṇṇanā	...	...	575

Dutiyagāthasaṅgaṇika

Kāyikādi-āpattivaṇṇanā	...	...	576
Pācittiyavaṇṇanā	...	...	576
Avandanīyapuggalādivaṇṇanā	...	...	576
Soḷasakammādivaṇṇanā	...	...	576

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Sedamocanagāthā

Avippavāsapañhāvaṇṇanā	...	...	577
Pārājikādīpañhāvaṇṇanā	...	...	577
Pācittiyādīpañhāvaṇṇanā	...	...	577

Pañcavagga

Kammavaggavaṇṇanā	...	...	579
Apalokanakammakathāvaṇṇanā	...	...	579
Apaññatṭepaññattavaggavaṇṇanā	...	...	581
Nigamanakathāvaṇṇanā	...	...	581

Vajirabuddhiṭikāya mātikā niṭṭhitā.

Vinayapiṭaka

Vajirabuddhiṭkā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Paññāvisuddhāya dayāya sabbe,
Vimocitā yena vineyyasattā.
Taṃ **cakḥhubhūtaṃ** sirasā namitvā,
Lokassa lokantagatassa **dhammaṃ**.

Samghaṇca sīlādiguṇehi yutta-
Mādāya sabbesu padesu sāraṃ.
Saṅkhepakāmena mamāsayena,
Saṅcodito bhikkhu hitaṇca disvā.

Samantapāsādikasaññitāya,
Sambuddhaghosācariyoditāya.
Samāsato līnapade likhissam,
Samāsato līnapade likhitaṃ.

Saññā nimittaṃ kattā ca, parimāṇaṃ payojanaṃ.
Sabbāgamassa pubbeva, vattabbaṃ vattumicchātī—

vacanato¹ **samantapāsādiketi** saññā. **Dīpantare bhikkhujanassa atthaṃ**
nābhisambhuṇātī nimittaṃ. **Buddhaghosoti garūhi gahitanāmadheyenāti**
kattā. **Samadhikasattavīsatisahassamattena tassa ganthenāti** parimāṇaṃ.
Ciraṭṭhitatthaṃ dhammassāti payojanaṃ.

1. Pavuttā sabbatantānaṃ, pacchā atthānuvaṇṇaye—tyādapacanena (Ka)

Tatrāha—¹vattabbaṃ vattumicchātāti yaṃ vuttaṃ, tattha¹
kathaṃvidho vattā”ti? Uccate—

Pāṭhatthavidū’samhīro, vattā suci amaccharo.
Catukkamapariṇāgā, desakassa hitussukoti².

Tatra paṭhīyateti **pāṭho**. So hi anekappakāro atthānurūpo atthānanurūpo ceti. Kathaṃ? Sandhāyabhāsito byañjanabhāsito sāvasesapāṭho niravasesapāṭho nīto neyyoti. Tatra anekatthavattā **sandhāya bhāsito** nāma “mātaraṃ pitaraṃ hantvā”ti-ādi³. Ekatthavattā **byañjanabhāsito** nāma “manopubbaṅgamā dhammā”tyādi⁴. **Sāvaseso** nāma “sabbaṃ bhikkhave ādittam”ityādi⁵. Viparīto **niravaseso** nāma “sabbe dhammā sabbākārena buddhassa bhagavato nāṇamukhe āpāthaṃ āgacchanti”tyādi⁶. Yathā vacanaṃ, tathā avagantabbo **nīto** nāma “aniccaṃ dukkhamanattā”tyādi. Yuttīyā anussaritabbo **neyyo** nāma “ekapuggalo bhikkhave”tyādi⁷.

Atthopi anekappakāro pāṭhattho sabhāvattho ñeyyattho pāṭhānurūpo pāṭhānanurūpo sāvasesattho niravasesattho nītattho neyyatthotyādi. Tattha yo taṃtaṃsaññāpanatthamuccārīyate pāṭho, sa **pāṭhattho** “sātthaṃ sabyañjanam”ityādīsu viya⁸. Rūpārūpadhammānaṃ lakkhaṇarasādi **sabhāvattho** “sammādiṭṭhiṃ bhāveti”tyādīsu viya⁹. Yo ñāyamāno hitāya bhavati, sañātumarahattā **ñeyyattho** “atthavādī dhammavādī”tyevamādīsu viya¹⁰. Yathāpāṭhaṃ bhāsito **pāṭhānurūpo** “cakkhu bhikkhave purāṇakammaṃ”ti¹¹ bhagavatā vuttamato cakkhumapi kammanti. Byañjanacchāyāya atthaṃ paṭibāhayamānena vutto **pāṭhānanurūpo**. Vajjetabbaṃ kiñci apariccajitvā parisesaṃ katvā vutto **sāvasesattho** “cakkhuṇca paṭicca rūpe ca

1-1. Vattabbaṃ vatthumicchātāti, pacchā atthānuvaṇṇayetyuttaṃ, (Ka)

2. Mahāniddeśa-Ṭṭha 7 piṭṭhādīsupi passitabbaṃ. 3. Khu 1. 55 piṭṭhe Dhammapade.

4. Khu 1. 13; Khu 10. 107, 112, 184 piṭṭhesu. 5. Vi 3. 44; Saṃ 2. 251 piṭṭhesu.

6. Khu 7. 277; Khu 8. 275; Khu 9. 375 piṭṭhesu. 7. Aṃ 1. 21 piṭṭhe.

8. Vi 1. 1; Dī 1. 59 piṭṭhesu. 9. Abhi 2. 245; Saṃ 3. 3 piṭṭhesu.

10. Dī 1. 4, 60; Dī 3. 142; Ma 1. 335 piṭṭhādīsu. 11. Saṃ 2. 346 piṭṭhe.

uppajjati”ti¹ ca, “sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno”tyādīsu² viya. Viparīto **niravasesattho** “sandhāvitam saṃsaritam mamañceva tumhākañca³. Tatra bhikkhave ko mantā ko saddhātā -pa- aññatra diṭṭhapadehī”tyādī⁴. Saddavaseneva vedanīyo **nītattho** “rūpā saddā rasā gandhā, phoṭṭhabbā ca manoramā”tyādīsu⁵ viya. Sammutivasena veditabbo **neyyattho** “cattārome bhikkhave valāhakūpamā puggalā”tyādīsu⁶ viya. Āha ca—

“Yo attho saddato ñeyyo, nītattham iti tam vidū.
Atthassevābhisāmaggī, neyyattho iti kathyate”ti.

Evam pabhedagate pāṭhatthe vijānātīti **pāṭhatthavidū**. Na saṃhīrate parapavādīhi dīgharattam tittavāsenetya**saṃhīro**. Bhāvanāyāgamādhigamasampannattā vattum sakkotīti **vattā**, saṅkhepavittāranayena hetudāharaṇādīhi avabodhayitum samatthotyattho. Socayatyattānam pare ceti **suci**, dussīlyaduddiṭṭhimalavirahitotyattho. Dussīlo hi attānamupahantyanādeyyavāco⁷ ca bhavatyapattāhārācāro iva niccāturo vejjo. Duddiṭṭhi param upahanti, nāvassam nissayo ca bhavatyahivāḷagahākulo iva kamalasaṇḍo. Ubhayavipanno sabbathāpyanupāsaniyo bhavati gūthagatamiva chavālātam gūthagato viya ca kaṇhasappo. Ubhayasampanno pana suci sabbathāpyupāsaniyo sevitabbo ca viññūhi, nirupaddavo iva ratanākaro. Nāssa maccharotyam**maccharo**, ahinācariyamuṭṭhītyattho. Suttasuttānulomācariyavāda-
attanomatisaṅkhātassa catukkassāpariccāgī, tadatthasseva byākhyātetyattho⁸.
Atha vā paccakkhānumānasaddatthāpattippabhedassa
pamāṇacatukkassāpariccāgī.

“Ekaṃsavacanam ekaṃ, vibhajjavacanāparam.
Tatiyam paṭipuccheyya, catuttham pana ṭhāpaye”ti—

1. Saṃ 2. 261; Khu 7. 213 piṭṭhesu.

3. Dī 2. 77; Vi 3. 325; Khu 10. 144 piṭṭhesu.

5. Saṃ 1. 113, 132; Vi 3. 28 piṭṭhesu.

7. Vākyo (Ka) vacano (Ka)

2. Khu 1. 32 piṭṭhe Dhammapade.

4. Am 2. 476 piṭṭhe.

6. Am 1. 416; Abhi 3. 148 piṭṭhesu.

8. Byākhyāto naviparītavādītyattho (Ka)

evaṃ vuttacatukkassa vā apariccāgī. Hitussuko iti sotūnaṃ hitāyossuko, tesamavabodhanaṃ pati pattheti¹ tyattho. So eso sucittā piyo. Catukkassa apariccāgittā garu. Asaṃhīrattā bhāvanīyo. Desakattā vattā. Hitussukattā vacanakkhamo. Pāṭhatthaviduttā gambhīrakathaṃ kattā. Amaccharattā no caṭṭhāne niyojakoti.

“Piyo garu bhāvanīyo, vattā ca vacanakkhamo.
Gambhīraṇca kathaṃ kattā, no caṭṭhāne niyojako”²—

Iti-abhihito desako.

Sotā idāni abhidhīyate³—

Dhammācariyagaru saddhā-paññādiguṇamaṇḍito.
Asaṭhā’māyo sotāssa, sumedho amatāmukho.

Tattha dhammagaruttā kathaṃ na paribhavati, ācariyagaruttā kathikaṃ na paribhavati, saddhāpaññādiguṇapaṭimaṇḍitattā attānaṃ na paribhavati, asaṭhāmāyattā amatābhimukhattā ca avikkhattacitto bhavati, sumedhattā yonisomanasikarotītyattho. Vuttaṃ hetam—

“Pañcahi bhikkhave dhammehi samannāgato suṇanto saddhammaṃ bhabbo niyāmaṃ okkamituṃ kusalesu dhammesu sammattaṃ. Katamehi pañcahi? Na kathaṃ paribhoti, na kathikaṃ paribhoti, na attānaṃ paribhoti, avikkhattacitto dhammaṃ suṇāti ekaggacitto yoniso ca manasi karoti”⁴.

Taṃlakkhaṇappattattā bhāvanā bhavati savanassettyutto sotā.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā

Idāni assārambho⁵—tattha yoti aniyamaniddeso, tena viuddhajātikulagottādīnaṃ kilesamalavisuddhiyā, pūjārahatāya vā akāraṇataṃ dassetvā yo koci imissā samantapāsādikāya ādigāthāya niddiṭṭhalokanāthattahetuṃ yathāvuttahetuṃūlena

1. Paccalleti (Ka) 2. Am 2. 422; Khu 10. 142 piṭṭhesu.

3. Vuccate (Ka)

4. Am 2. 154 piṭṭhe.

5. Gantho ārabbhate (Ka)

thiratarāṃ acalāṃ katvā yathāvuttahetukālāṃ accantameva pūrento avasāne yathāvuttahetuphalāṃ sampādetvā yathāvuttahetuphalappayojanaṃ sādheti, sova paramapūjārahoti niyameti.

Ettāvatā—

Bhayasammohaduddiṭṭhi-pañāmo nesa sabbathā.

Paññāpubbaṅgamo eso, pañāmoti nidassito.

Tatra hetūti atidukkarāni tiṃsapāramitāsāṅkhātāni puñṇakammāni. Tāni hi accantadukkhena kasirena vacanapathātītānubhāvena mahatā ussāhena karīyantīti atidukkarāni nāma. Atidukkarattā eva hi tesāṃ¹ atidullabhaṃ loke anaññasādhāraṇaṃ nāhattasaṅkhātāṃ phalaṃ phalanti, taṃ tattha hetuphalaṃ, hetumūlaṃ nāma yathāvuttassa hetuno nipphādanasamatthā mahākaruṇā, sā ādipaṇidhānato paṭṭhāya “mutto mocessāmi”ti-ādinā nayena yāva hetuphalappayojanā, tāva abbocchinnaṃ pavattati. Yaṃ sandhāya vuttaṃ—

“Sakānanā sagrivarā sasāgarā,

Gatā vināsaṃ bahuso vasundharā.

Yugantakāle salilānalānile,

Na bodhisattassa mahātapā kuto”ti.

Yāya samannāgatattā “**namo mahākāruṇikassa tassā**”ti āha. Hetukālāṃ nāma catu-aṭṭhasoḷasa-asāṅkhyeyyādippabhedo kālo, yaṃ sandhāyāha “**kappakoṭṭhihi appameyyaṃ kālan**”ti. Tattha accantasamyogatthe upayogavacanaṃ veditabbaṃ “māsaṃ adhīte, divasaṃ caratī”ti-ādīsu viya. Kāmañca so kālo asāṅkhyeyyavasena pameyyo viññeyyo, tathāpi kappakoṭṭivasena aviññeyyataṃ sandhāya “kappakoṭṭhihi appameyyaṃ kālan”ti āha. Tattha kālayatīti **kālo**, khipati viddhamsayati sattānaṃ jīvitamiti attho. Kala vikkhepe. Tattha kappīyati saṃkappīyati sāsapapabbatādīhi upamāhi kevalaṃ saṃkappīyati, na manussadīvasamāsasaṃvaccharādigaṇanāya gaṇīyatīti **kappo**. Ekanti-ādigaṇanapathassa koṭṭibhūtattā koṭṭi, kappānaṃ koṭṭiyo

kappakoṭṭiyo. Tāhipi na pamīyatīti appameyyo, taṃ **appameyyaṃ.** **Karontoti** nānatthattā dhātūnaṃ dānaṃ dento, sīlaṃ rakkhanto, lobhakkhandhato nikkhamanto, attahitaparahitādibhedanā taṃ taṃ dhammaṃ pajānanto, vividhena vāyāmena ghaṭento vāyamanto, taṃ taṃ sattāparādhanaṃ khamanto, paṭiññāsammutiparamatthasaccāni saccāyanto¹, taṃ taṃ sattahitaṃ adhiṭṭhahanto, sakalalokaṃ mettāyanto, mittāmittādibhedanā pakkhapātaṃ pahāya taṃ taṃ sattaṃ ajjupekkhanto cāti attho. **Khedanā gatoti** anantappabhedaṃ mahantaṃ saṃsāradukkhaṃ anubhavanaṭṭhena gato, sampattotyattho. Saṃsāradukkhañhi sārīrikaṃ mānasikañca sukhaṃ khedayati pātayatīti “khedo”ti vuccati. **Lokahitāyāti** idaṃ yathāvuttahetuphalappayojananidassanaṃ, saṃsāradukkhanubhavanakāraṇanidassanaṃ”tipi eke—

“Jāti-saṃsāradukkhanāṃ, gantuṃ sakkopi nibbutiṃ.

Cirallīṭṭhopi saṃsāre, karuṇāyeva kevalaṃ”ti—

ca vuttan”ti, tamayuttaṃ. Na hi bhagavā lokahitāya saṃsāradukkhamanubhavati. Na hi kassaci dukkhānubhavanaṃ lokassa upakāraṃ āvahati. Evaṃ panetaṃ dasseti tiṃsapāramitāpabhedaṃ hetuṃ, pāramitāphalabhūtaṃ nāhattasaṅkhātāṃ phalañca. Yathā cāha “mamaṃ hi ānanda kalyāṇamittaṃ āgamma jātidhammā sattā jātiyā parimuccantī”ti-ādi². Tattha bhagavā yathāvuttahetūhi sattānaṃ vineyyabhāvanipphādanapaññābījāni vapi, hetuphalena paripakkindriyabhāvena parinipphannavineyyabhāve satte vinayi, saṃsāradukkhatō mocayīti attho. Na evaṃ saṃsāradukkheṇa lokassa upakāraṃ kiñci akāsi, tasmā karonto atidukkarāni lokahitāyāti sambandho. Imissā yojanāya sabbapaṭhamassa bodhisattassa uppattikālato paṭṭhāya bodhisattassa nāhattasaṅkhātapaṃsāradukkhatō hetuphalādhigamo veditabbo. yo nāthoti hi sambandho adhippeto. Imassa panatthassa—

“Yadeva paṭhaman citta-muppannaṃ tava bodhaye.

Tvaṃ tadevassa lokassa, pūjite parivasittha”—

iti vacanaṃ sādhaṇaṃ. Paṭhamacittassa pāramitābhāvo rukkhassa aṅkurato paṭṭhāya uppatti-upamāya sādhetabbo. Etthāha—“khedaṃ gatoti vacanaṃ

1. Saccāpento (Ka)

2. Saṃ 1. 88; Saṃ 3. 3 piṭṭhesu.

niratthakaṃ, yathāvuttanayena guṇasāadhanāsambhavato”ti? Na, antarā anivattanakatāvadīpanato. Dukkarāni karonto khedaṃ gato eva, na antarā khedaṃ asahanto nivattatīti dīpeti. Lokadukkhāpanayanakāmassa vā bhagavato attano dukkhānubhavanasamatthataṃ dasseti.

“Yassa kassaci varadossaṃ, yāvāhaṃ sabbasattadukkhāni.

Sabbāni sabbakālaṃ yugaṃ, padmasseva bujjhantomhī”ti—

evaṃadhippāyassa attamattadukkhānubhavanasamatthatāya kāyeva kathāti¹ atisayaṃ atthaṃ dassetīti attho. Atha vā **khedaṃ gatoti** byāpāraṃ paricayaṃ gatotipi attho sambhavati. Kammādisu sabyāpāraṃ purisaṃ disvā santi hi loke vattāro “khinnoyaṃ kamme, khinnoyaṃ satte”ti-ādi. Imissā yojanāya nāthoti iminā buddhattādhigamasiddhaṃ koṭippattaṃ nāthabhāvaṃ patvā ṭhitakālo dassitoti veditabbo. Keci “mahākāruṇikassāti vadanto buddhabhūtaṃ dasseti”ti likhanti, taṃ na sundaraṃ viya, bodhisattakālepi tabbohārasabbhāvato. Tasmā so ettakaṃ kālaṃ dukkarāni karonto avasāne dukkarapāramitāpāripūriyā tāsāṃ phalabhūtaṃ nāthabhāvaṃ patvā lokahitāya byāpāraṃ gatoti ayamatto nidassito hoti. “Bodhiṃ gato”ti vuttepi subyattaṃ hetuphalaṃ dassitaṃ hoti. Buddhabhāvappattasseva ca nāthassa namo kato hoti visesavacanasabbhāvato, na bodhisattassa. Evaṃ santepi vinayādhikāro idhādhippeto. So ca pabbajitakālato paṭṭhāya yāvamarāṇakālā hoti. Taṃ ativiya parittaṃ kālaṃ lajjino atisukaraṃ sīlamattaṃ ekakassa attano hitāya attamattadukkhāpanayanādhippāyena paripūrento ko nāma idhalokaparalokātikkamasukhaṃ na gaccheyya, nanu bhagavā sakalalokadukkhāpanayanādhippāyena kappakoṭīhipi appameyyaṃ kālaṃ karonto atidukkarānirassādaṃ khedaṃ gatoti aññāpadesena guṇaṃ vaṇṇeti ācariyo.

Lokahitāyāti ettha lokiyati ettha dukkhanti loko, luyate vā jātijarāmarāṇadukkhehīti loko, iminā sattalokaṃ jātilokaṃ saṅgaṇhāti. Tasmā tassa sattalokassa idhalokaparalokahitaṃ atikkantaparalokānaṃ vā ucchinnalokasamudayānaṃ

lokānaṃ, idha jātiloke okāsaloke vā diṭṭhadhammasukhavihārasaṅkhātāṇca hitaṃ sampiṇḍetvā lokassa, lokānaṃ, loka vā hitanti sarūpekadesekasesaṃ katvā “lokaḥitaṃ” iccevāha. **Nāthoti** sabbasattānaṃ āsayānusayacariyādhimuttibhedānurūpadhamma desanasamatthatāya “dhammaṃ vo bhikkhave desessāmi -pa- taṃ suṇāthā”¹ ti¹ evaṃ yācanaṭṭhenāpi nāthateti nātho. Bhikkhūnaṃ vītikkamānurūpaṃ sikkhāpadapaññāpanena diṭṭhadhammikasamparāyikāya ca karuṇāya upagantvā tapati, suttantavasena vā tesāṃ sabbasattānaṃ anusayite kilese karuṇāya ca paññāya ca upagantvā tapati, abhidhammasavasena vā te te saṅkhāre aniccādilakkhaṇavasena upaparikkhitvā attano kilese paññāya upecca paricchinditvā tapatīti tapanāṭṭhenāpi nāthateti nātho. Sadevake loka appaṭipuggalattā kenaci appaṭihatadhammadesanattā paramacittissariyappavattito ca issariyāṭṭhenāpi nāthateti nātho. “Dhammiyā kathāya sandassesī samādapesī samuttejesī sampahaṃsesī”² ti² vacanato sampahaṃsanasaṅkhātēna āsīsaṭṭhena, paṇidhānato paṭṭhāya “kathaṃ nāmāhaṃ mutto mocayissāmi”³ ti-ādinā nayena āsīsaṭṭhena vā nāthateti nāthoti veditabbo, sammāsambuddho. Catūhipi nāthaṅgehi catuvesārajjacatupaṭisambhidādayo sabbepi buddhaguṇā yojetabbā, ativithārikabhayā pana na yojitā.

Namoti paramatthato buddhaguṇabāhumānapabbhārā cittanati, cittanattippabhavā ca vacīkāyanati. Atthu meti pāṭhasesena sambandho. **Mahākāruṇikassāti** ettha sabbasattavisayattā mahussāhappabhavattā ca mahatī karuṇā **mahākaruṇā**. Tattha paṇidhānato paṭṭhāya yāva-anupādisesanibbānapurappavesā niyuttoti mahākāruṇiko, bhagavā. Ettha ca mahākāruṇikassāti iminā yathāvuttahetumūlaṃ dasseti. Nikkaruṇo hi paradukkhesu udāsino buddhatthāya paṇidhānamattampi atibhāriyanti maññanto appameyyaṃ kālāṃ atidukkaraṃ hetuṃ pūretvā nāthattasaṅkhātāṃ hetuphalappayojanabhūtaṃ lokaḥitaṃ kathaṃ karissati. Tasmā sabbaguṇamūlabhūtattā mahākāruṇāguṇameva vaṇṇento “namo mahākāruṇikassā”⁴ ti āha. Ettāvatā hetu-anurūpaṃ phalaṃ

1. Ma 3. 327 piṭṭhe.

2. Vi 3. 104 piṭṭhe.

phalānurūpo hetu, dvinnampi anurūpaṃ mūlaṃ, tiṇṇampi anurūpaṃ
payojananti ayamattho dassito hoti.

Evam acchariyapuriso, nātho nāthaguṇe ṭhito.
Namoraho anāthassa, nāthamānassa sampadaṃ.

Ettha siyā “anekesu bhagavato guṇesu vijjamānesu kasmā
‘mahākāruṇikassā’ti ekameva gahitaṃ”ti? Uccate—

Dosahīnassa sattassa, codanā tu na vijjate.
Dosayuttamasatthañca, tasmā codanā apattakāti.

Na mayā codanā katā, kintu pucchā eva katā. Apica—

Phalaṃ satipi rukkheḍḍhe¹, na patatyavikampite.
Codanā yā’tthu sattānaṃ, pucchanātyatthaphalaṃ mahatā.

Na bhottuṃ kurute sammā, gahituṃ nāḍḍhate ghaṭaṃ.
Akkhepe hi kate tadi-cchissāṇābuddhibandhanaṃ.

Yathā himapado paddho, pabuddho gandhalimpiyā.
Bhinnatthaviramassevaṃ, satthakatātthalimpiyā”ti—

Evam cekkaṃ—

Sammāpi codanā taṃ khalu, guravo vivākyā vivaddha.
Yatisissā āghaṭṭitāti-vākyenābhyadhikaṃ gopaya.

Saravatī āceraṃ kiliṭṭhā, tadicchissajitāttānaṃ.
Jayatyattānamācero, sadassasseva sārathīti—

Atroccate—

Yassa hi vākyasahassaṃ, vākye vākye satañca jivhā.
Nāmaṃ dasabalaguṇapadesaṃ, vattuṃ kappenapi na sakkā.

1. Rukkheḍḍhe (Ka)

Yathā—

Buddhopi buddhassa bhaṇeyya vaṇṇam,
Kappampi ce aññamabhāsamāno.
Khīyetha kappo ciradīghamantare,
Vaṇṇo na khīyetha tathāgatassāti¹—

Cottattā na sakkā bhagavataṃ guṇāna'mavasesā'bhidhātum.

Apica—

Yathā tvaṃ sattānaṃ, dasabala tathā ñāṇakaruṇā.
Guṇadvandaṃ seṭṭhaṃ, tava guṇagaṇā nāma tiguṇāti—

Sabbaguṇaseṭṭhattā mūlattā ca ekameva vuttaṃ. Atha vā “chasu asādhāraṇañāṇesu aññatarattā taggahaṇena sesāpi gahitāva sahacaraṇalakkhaṇenā”ti ca vadanti. Visesto panettha abhidhammassa kevalaṃ paññāvisayattā abhidhammaṭṭhakathārambhe ācariyena “karuṇā viya sattesu, paññā yassa mahesino”ti paññāguṇo vaṇṇito tesāṃ tesāṃ sattānaṃ āsayānusayacariyādhimuttibhedānurūpaparicchindanapaññāya, sattesu mahākaruṇāya ca adhikārattā. Suttantaṭṭhakathārambhe “karuṇāsītalahadayaṃ, paññāpajjotavihatamohataman”ti bhagavato ubhopi paññākaruṇāguṇā vaṇṇitā. Idha pana vinaye āsayādinirapekkhaṃ kevalaṃ karuṇāya pākātikasattenāpi asotabbārahaṃ suṇanto apucchitabbārahaṃ pucchanto avattabbārahaṃca vadanto sikkhāpadaṃ paññāpesīti karuṇāguṇoyeveko vaṇṇitoti veditabbo.

Paññādayā attaparattahetū,
Tadanvayā sabbaguṇā jinassa.

Ubho guṇā te guṇasāgarassa,
Vuttā idhācariyavarena tasmā.

Ettāvatā aṭṭhakathādigāthā,
Samāsato vuttapadatthasobhā.
Ayampi vitthāranayoti cāhaṃ,
Uddhaṃ ito te paṭisaṃkhipāmi.

1. Dī-Ṭṭha 1. 257; Dī-Ṭṭha 3. 61; Ma-Ṭṭha 3. 289; Udāna-Ṭṭha 305;
Cariyā-Ṭṭha 9, 324 piṭṭhesu.

Dutiyaḡāthāya **asambudhanti** dhammānaṃ yathāsabhāvaṃ abujjhanto. **Buddhanisevanti** buddhānubuddhapaccekabuddhehi gocarabhāvanāsevanāhi yathārahaṃ nisevitaṃ. **Bhavā bhavanti** vattamānabhavato aññaṃ bhavaṃ **gacchati** upagacchati, paṭipajjati attho. Atha vā **bhavoti** sassatadiṭṭhi. Tassa paṭipakkhattā **abhavoti** ucchedadiṭṭhi. **Bhavoti** vā vuddhi. **Abhavoti** hāni. **Bhavoti** vā duggati. **Abhavoti** sugati. “Appamāṇā dhammā, asekkhā dhammā”¹ti¹ādīsu viya hi vuddhi-atthattā akārassa. Bhāvayatīti **bhavo**, jāti. Bhavatīti vā **bhavo**. Savikārā bahuvīdhakhandhuppatti dīpitā. **Abhavoti** vināso, jātibhāvaṃ maraṇabhāvaṇca gacchatīti vuttaṃ hoti. Ettha arahantānaṃ maraṇampi khaṇikavasena gahetabbaṃ. Bhavesu abhavo bhavābhavo, taṃ **bhavābhavaṃ**, bhavesu abhāvapaññattiṃ gacchatīti attho. **Jīvalokoti** sattaloko, saṅkhārāloka-okāsalokānaṃ bhavābhavagamanāsambhavato sattalokaṃ jīvilokoti viseseti. **Avijjādikilesajālaviddham**sinoti ettha navapi lokuttaradhammā saṅghaṃ gacchanti. Apacayagāmitā hi catumaggadhammassa odhiso avijjādikilesajālaviddhamso, so assa atthi, tadārammaṇaṃ hutvā tattha sahāyabhāvūpagamanena nibbānassāpi. Yathāha “yo kho āvuso rāgakkhayo -pa- idaṃ vuccati nibbānaṃ”²ti². Arahattassāpi tathā rāgādikkhayavacanasabbhāvato. Phalasāmaññaena tiṇṇampi phalaṇaṃ atthīti navavidhopesa “avijjādikilesajālaviddham”³ti³ vuccati. Atha vā sahacaraṇalakkhaṇakāraṇatāya paṭipakkhagocaraggahaṇatā. Anabhihitopi hi dhammassa tatrābhihitova bujjhitabbo iti vacanato kāraṇagocaraggahaṇena cattāripi phalāni gahitāni. Narakādīsu apatamānaṃ dhāreti sugatiyaṃ uppādanenāti **dhammo**. Puna sugatimhi ajananakārī akusaladhamme nivāretvā poseti pavatteti vaḍḍhetīti dhammo. So pana kāmarūpārūpabhedato tividho accantasukhāvahanato, tatopi uttamattā **dhammavaro**.

Etthāha—“catunnaṃ bhikkhave ariyasaccānaṃ ananubodhā appaṭivedhā evamidaṃ dīghamaddhānaṃ sandhāvitaṃ saṃsaritaṃ”³ti³ vacanato catusaccadhammaṃ asambudhaṃ bhavābhavaṃ gacchati jīvalokoti siddhaṃ. Tasmā yaṃ asambudhaṃ gacchati, tasseva “tassā”³ti³ ante taṃnidhesena niyamanato catusaccadhammopi

1. Abhi 1. 2 piṭṭhe.

2. Saṃ 2. 445 piṭṭhe.

3. Dī 2. 77; Vi 3. 325 piṭṭhesu.

avijjādikilesajālavidhamsī dhammavaroti cāpajjati. Aññathā “namo avijjādikilesajālavidhamsino dhammavarassa tassā”ti taṇnidhesena samānavibhattikaraṇaṃ na yujjati atippasaṅganiyamanato, ‘avijjādikilesajālavidhamsino dhammavarassā’ti vacanaṃ visesanavacanaṃ. Tasmā dukkhasamudayasaccānaṃ tabbhāvappasaṅgo natthīti ce? Na, taṇnidhesena samānavibhattiṭṭhāne avisesitattā. Api ca maggasaccanirodhasaccesu phalānaṃ apariyāpannattā nava lokuttaradhammā saṅgahitāti vacanavirodho, phalānaṃ asaṅgahe verañjakaṇḍavaṇṇanāyaṃ na kevalaṃ ariyamaggo ceva nibbānaṃ, api ca ariyaphaladhammehi saddhiṃ pariyattidhammopi. Vuttañhetam ‘rāgavirāgamanejamasokaṃ -pa- dhammamimaṃ saraṇatthamupehī’¹ti vacanavirodho cāti pubbāparaviruddhā esā gāthā sāsana viruddhā cā”²ti? Vuccate—sabbametamayuttaṃ vuttagāthatthājānanato. Ettha hi ācariyena pavattipavattihetuvisayavibhāgo ()² ca dassito. Kathaṃ? Tattha **asambudhanti** asambodho so atthato avijjā, tāya ca taṇhupādānāni gahitāni tayopi te dhammā samudayasaccaṃ, bhavābhavanti ettha dukkhasaccaṃ vuttaṃ. Sugatiduggatippabhedo hi bhavo atthato pañcupādānakkhandhā honti. “Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti”³ti vacanato dukkhappavatti **pavatti** nāma, dukkhasamudayo **pavattihetu** nāma, avijjāsankhātassa ca pavattihetussa aggahitaggahaṇena nirodhamaggasaccadvayaṃ **visayo** nāma. Vuttañhetam “tatha katamā avijjā? Dukkhe aññāṇaṃ -pa- dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya aññāṇaṃ”⁴ti.

Ettha ca nirodhasaccaṃ buddhena gocarāsevanāya āsevitam, maggasaccaṃ bhāvanāsevanāya. Ettāvataṃ sambudham buddhanisevitam yanti upayogappatto yo visayo nirodho ca maggo ca, tassa yathāvuttāvijjādikilesajālattayavidhamsino namo dhammavarassāti ayaṃ gāthāya attho. Pariyattidhammopi kilesavidhamsanassa suttantanayena upanissayapaccayattā kilesavidhamsanasīlatāya “avijjādikilesajālavidhamsī”ti vattuṃ sambhavati. Evañhi sati rāgavirāgāti gāthattho, so dhammaṃ deseti -pa- brahmacariyaṃ pakāsetīti⁵ suttattho ca asesato gahito hoti.

1. Khu 2. 76 piṭṭhe.

3. Vi 3. 1 piṭṭhe.

2. (Tathā nivatti nivattihetu visayavibhāgo) (Ka)

4. Abhi 2. 142 piṭṭhe.

5. Dī 1. 59; Vi 1. 1 piṭṭhesu.

Atha vā imāya gāthāya kevalaṃ pariyattidhammova gahito hoti, yaṃ sandhāyāha “so dhammaṃ deseti ādikalyāṇaṃ -pa- brahmacariyaṃ pakāseti”ti, tampi asambudhaṃ buddheheva nisevitaṃ gocarāsevanāya anaññanisevitaṃ. Yathāha “bhagavaṃmūlakā no bhante dhammā bhagavaṃnettikā bhagavaṃpaṭisaraṇā -pa- Bhagavato sutvā bhikkhū dhāressanti”ti¹.

Tatīyagāthāya sīlādayo kiñcāpi lokiyalokuttarā yathāsambhavaṃ labbhanti, tathāpi ante “ariyaśaṃghaṃ”ti vacanato sīlādayo cattāro dhammakkhandaḥ lokuttarāva. Ettha ca “sīlasamādhīpaññāvimuttivimuttiñāṇappabbutīhi”ti vattabbe sarūpekasesaṃ katvā “**vimuttiñāṇappabbutīhi**”ti vuttaṃ. Ettha ca kiñcāpi vimuttīti phaladhammāva sutte adhippetā, tathāpi “maggā vuṭṭhahitvā maggaṃ paccavekkhati. Pahīne kilese paccavekkhati. Phalaṃ paccavekkhati. Nibbānaṃ paccavekkhati”ti² vacanato maggā dipaccavekkhaṇaṇāṇaṃ vimuttiñāṇanti veditaḥ. Vimutti vimokkha khayoti hi atthato ekaṃ. “Khaye ñāṇaṃ anuppāde ñāṇanti”³ ettha khayoti nāma maggo, rāgakkhayoti⁴ phalanibbānaṇaṃ adhivacanaṃ”ti sutte āgatameva. Pahīnakilesānaṃ khayoti pākatiko khayoti eva. **Pabbuti**-saddena tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhidāti evamādayo guṇā saṅgahitā. Samannāgamaṭṭhena aparīhīnaṭṭhena ca yutto. **Khettaṃ janānaṃ kusalatthikānanti** “anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassa”ti⁵ suttato kusalassa viruṇaṭṭhānattā, suttantaṇayena upanissayapaccayattā ca kāmāṃ kusalassa khettaṃ hoti saṃgho, na kusalatthikānaṃ janānaṃ. Tasmā na yujjati ce? Na, suttatthasambhavato. Sutte “anuttaraṃ puññakkhettaṃ lokassa”ti hi vuttaṃ. Kassa lokassa? Puññatthikassa khettaṃ saṃgho, puññupanissayattā puññakkhettaṃ hoti saṃgho, kusalatthikānanti ca vuccanti. Lokepi hi devadattassa khettaṃ yaññadattassa khettaṃ sāliyavupanissayattā sālikhettaṃ yavakhettaṃ ca vuccati. **Ariyaśaṃghanti** vigatakilesattā ariyaṃ parisuddhaṃ ariyānaṃ, ariyabhāvaṃ vā pattaṃ sīladiṭṭhisāmaññaṇa saṃghatattā saṃghaṃ. “Ariya-saddena sammutisaṃghaṃ nivāreti”ti keci likhanti, taṃ na sundaraṃ vimuttiñāṇaguṇaggahaṇena visesitattā.

1. Saṃ 1. 402 piṭṭhe. 2. Abhi 8. 133-4 piṭṭhesu. 3. Abhi 1. 16; Dī 3. 180 piṭṭhesu.
4. Saṃ 2. 445 piṭṭhe. 5. Saṃ 2. 465 piṭṭhe.

Sirasāti iminā kāmaṃ kāyanatiṃ dasseti, tathāpi uttamaṃgameva niddisanto “sirasā namāmi”tyāha. Sirassa mana uttamatā uttāmānaṃ cakkhusotindriyānaṃ nissayattā, tesāṃ uttamatā ca dassanānuttariyasavanānuttariyahetutāya veditabbā. Etthāha—
anusandhikusalo

“Upogghāto padañceva, padattho padaviggaho.

Codanāpratyavajjānaṃ, byākhyā tantassa chabbidhā”ti—

Evamavatvā kasmā ratanattayapaṇāmaṃ paṭhamāṃ vuttanti? Vuccate—
satācārattā. Ācāro kiresa sappurisānaṃ, yadidaṃ saṃvaṇṇanārambhe
ratanattayapūjāvidhānaṃ. Tasmā “satācārato bhaṭṭhā mā mayaṃ homā”ti
karīyati, catugambhīrabhāvayuttaṃ vinayapiṭakaṃ saṃvaṇṇetukāmassa
mahāsamuddaṃ ogāhantassa viya paññāveyyattiyasamannāgatassāpi
mahantaṃ bhayaṃ hoti, bhayakkhayāvahañcetaṃ
ratanattayaguṇānussaraṇajanitaṃ paṇāmapūjāvidhānaṃ. Yathāha “evaṃ
buddhaṃ sarantānaṃ”ti-ādi¹. Apicācariyo satthupūjāvidhānena asatthari
satthābhīnivesassa lokassa yathābhūtaṃ satthari eva sammāsambuddhe
satthusambhāvanaṃ uppādeti, asatthari satthusambhāvanaṃ pariccajāpeti,
“tathāgatappaveditaṃ dhammavinayaṃ attano dahatī”ti vuttadosaṃ
pariharati. Antarāyabahulattā khandhasantatiyā vippakatāya
vinayasamvaṇṇanāya attano āyuvāṇṇasukhabalānaṃ
parikkhayasambhavāsaṅkāya “abhivādanasīlissa -pa- āyu vaṇṇo sukhaṃ
balan”ti² vuttānisamse yāva saṃvaṇṇanāpariyosānā pattheti. Api cettha
buddhassa bhagavato paṇāmapūjāvidhānaṃ
sammāsambuddhabhāvādhigamatthaṃ **buddhayānaṃ** paṭipajjantānaṃ
ussāhaṃ janeti. Lokiyalokuttarabhedassa, lokuttarasseva vā saddhammassa
pūjāvidhānaṃ paccekabuddhabhāvādhigamatthaṃ **paccekabuddhayānaṃ**
paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti. Saddhammapaṭivedhamattābhilāsino hi te.
Paramatthasaṃghapūjāvidhānaṃ paramatthasaṃghabhāvādhigamatthaṃ
sāvakayānaṃ paṭipajjantānaṃ ussāhaṃ janeti, maṅgalādīni vā sātthāni
anantarāyāni ciraṭṭhitikāni bahumatāni ca bhavantīti evaṃladdhikānaṃ
cittaparitosanattānaṃ “pūjā ca pūjaneyyānaṃ”ti bhagavatā pasatthamaṅgalaṃ
karoti. Vuccate ca—

1. Saṃ 1. 222 piṭṭhe.

2. Khu 1. 29 piṭṭhe Dhammapade.

“Maṅgalaṃ bhagavā buddho, dhammo saṅgho ca maṅgalaṃ.
Maṅgalādīni sātthāni, sīghaṃ sijjhanti sabbaso.

Satthu pūjāvidhānena, evamādī bahū guṇe.
Labhatīti vijānanto, satthupūjāparo siyā”ti.

Ettha ca satthupadhānattā dhammasaṅghānaṃ pūjāvidhānaṃ
satthupūjāvidhānamicceva daṭṭhabbaṃ sāsanato lokato ca. Tenetaṃ
vuccati—

“Satthā”ti dhammo¹ sugatena vutto,
Nibbānakāle yamato sa satthā².
Suvatthigāthāsu “tathāgato”ti,
Saṅgho ca vutto yamato sa satthā².

Kiñca bhiyyo—

Dhammakāyo yato satthā, dhammo satthā tato mato.
Dhammaṭṭhito so saṅgho ca, satthusāṅkhyāṃ nigacchati.

Santi hi loke vattāro kosagataṃ asin̄ gahetvā ṭhitaṃ purisaṃ visuṃ
aparāmasitvā “asin̄ gahetvā ṭhito eso”ti. Tenevāha cāriyamātracceva—

“Namatthu buddharatnāya, dhammaratnāya te namo.
Namatthu saṅgharatnāya, tiratnasamavānayī”ti.

Api ca sabbadhammesu
appaṭihatañāṇanimittānuttaravimokkhapātubhāvā bhisāṅkhātāṃ
khandhasantānamupādāya “buddho”ti yadi paññāpiyati, dhammo
paṇāmārahoti kā eva kathā, saṅgho ca “saṅghe gotami dehi, saṅghe te
dinne ahañceva pūjito bhavissāmi saṅgho cā”ti³ vuttattā bhājananti dīpeti.
Atha vā “buddhasubodhito dhammo ācariyaparamparāya suvaṇṇabhājane
pakkhittatelaṃiva aparihāpetvā yāvajjatanā ābhatattā⁴ eva mādisānampi
sotadvāraṃ nupatto”ti saṅghassa ācariyo atīva ādarena paṇāmaṃ karoti
“sirasā namāmi”ti.

1. Suttābhidhammo (Ka) 2. Pasatthā (Ka) 3. Ma 3. 296 piṭṭhe. 4. Āgatattā (Ka)

Evam anekavidham paṇāmappayojanam vadanti, ācariyena pana adhippetappayojanam attanā eva vuttam **“iccevamaccantanamassaneyyan”**ti-ādinā catutthagāthāya. **Icevanti** ettha **iti**-saddo ratanattayapūjāvidhānaparisamattattho. Yadi evam yathāvihitamattameva pūjāvidhānam arahati ratanattayam, na tato uddhanti āpajjati anitthappasaṅganivāraṇattham **“evamaccantanamassaneyyan”**ti āha. Tattha evanti iminā yathāvuttavidhiṃ dasseti. Yathāvuttena vidhinā, aññena vā tādīsena accantameva muhuttamapi atthavā abhikkhaṇam nirantaram niyamena namassanāraham namassamānassa hitamahapphalakaraṇatoti attho. Evamvidham dullabhaṭṭhena mahapphalaṭṭhena ca siddham ratanabhāvaṃ ratanattayam namassamāno yaṃ puññābhisandam alattham alabhiṃ. Akusalamalam tadaṅgādippahānena punātīti puññam. Kilesadarathappaṭippassaddhiyā sītalattā cittaṃ abhisandeti abhisando. Puññaṃ ca taṃ abhisando cāti puññābhisando, taṃ **puññābhisandam**. **Gaṇṭhipade** pana **“puññamahattan”**ti bhaṇanti, **“vipulan”**ti vacanato so attho na yujjati ācariyo. Atha vā puññānam abhisando puññābhisando, taṃ **puññābhisandam**. Sanda savaneti dhātu. Tasmā puññasotaṃ puññussayanti attho yujjati, taṃ pana vipulam, na parittanti dassitaṃ **vipula**-saddena.

Pañcamagāthā **yasmim** vinayapiṭake pālito ca atthato ca anūnam lajjipuggalesu pavattanatthena **ṭhite** sakalam tividhampi **sāsanam** tesveva puggalesu **paṭiṭṭhitam** hoti. Kassa sāsananti ce? **Aṭṭhitassa** bhagavato. Bhagavā hi ṭhitihetubhūtāya ucchedadiṭṭhiyā abhāvena aṭṭhitoti vuccati. Ucchedadiṭṭhiko hi paraloke niraṭṭhiko kevalam kāmasukhallikānuyogamanuyuñjanto tiṭṭhati, na paralokahitāni puññāni kattuṃ byāvaṇṇaṃ hoti, sassatadiṭṭhiko tāni kattuṃ āyūhati. Bhagavā pana tathā abhiṭṭhanto anāyūhanto majjhimam paṭipadam paṭipajjanto sayaṇca ogham tari, pare ca tāresi. Yathāha **“appaṭiṭṭham khvāham āvuso anāyūham oghamatarin”**ti¹. Catubrahmavihārasena sattesu suṭṭhu sammā ca ṭhitassāti atthavasena vā **susaṇṭhitassa**. Susaṇṭhitattā hesa kevalam sattānam dukkham apānetukāmo hitam upasamharitukāmo sampattiyā ca pamodito apakkhapatito ca hutvā vinayam deseti, tasmā

1. Sam 1. 1 piṭṭhe.

imasmiṃ vinayaśaṃvaṇṇanādhikāre sārūppāya thutiyā thomento āha “susaṇṭhitassā”ti. **Gaṇṭhipade** pana “manāpiye ca kho bhikkhave kammavipāke paccupaṭṭhite”ti¹ suttassa, “susaṇṭhānā surūpatā”ti² suttassa ca vasena susaṇṭhitassāti attho vutto, so adhippetādhikārānurūpo na hoti.

Amissanti kiṃ vinayaṃ amissaṃ, udāhu pubbācariyānubhāvanti?

Nobhayampi. Amissā eva hi vinayaṭṭhakathā. Tasmā

bhāvanapumsakavasena amissaṃ taṃ vaṇṇayissanti sambandho.

Pubbācariyānubhāvanti aṭṭhakathā “yasmā pure aṭṭhakathā akaṃsū”ti vacanato tesāṃ ānubhāvo nāma hoti. Kiñci apubbaṃ disvā santi hi loke vattāro “kassesa ānubhāvo”ti. Atha vā bhagavato adhippāyaṃ anugantvā taṃtampāṭhe atthaṃ bhāvayati vibhāvayati, tassa tassa vā atthassa bhāvanā vibhāvanāti ānubhāvo vuccati aṭṭhakathā.

Pubbācariyānubhāve sati kiṃ puna taṃ vaṇṇayissanti iminā ārambhenāti tato vuccanti chaṭṭhasattamaṭṭhamanavamaḡāthāyo. Tattha ariyamaggañāṇambunā niddhotamalattā visuddhaviḡjehi, teneva niddhotāsavattā visuddhapaṭisambhidehi, visuddhapaṭisambhidattā ca saddhammasaṃvaṇṇanakovidehīti yojanā veditabbā. Keci “pubbācariyāti vutte lokācariyāpi, sāsane rāhulācariyādayopi saṅgayhanti, te apanetum kāmañcāti-ādi vuttan”ti vadanti. “Taṃ vaṇṇayissan”ti vuttattā pubbaṭṭhakathāya ūnabhāvo dassitoti ce? Na, cittehi nayeḡi saṃvaṇṇitoti dassetum “**kāmañcā**”ti-ādi vuttaṃ. Saddhammaṃ saṃvaṇṇetum kovidehi, tāya saṃvaṇṇanāya vā kovidehi **saddhammasaṃvaṇṇanakovidehi**.

Sallekhiyeti kilesajātaṃ bāhullaṃ vā sallikhati tanuṃ karotīti sallekho, sallekhassa bhāvo sallekhiyaṃ, tasmīṃ sallekhiye. **Nosulabhūpamehīti** asulabhūpamehi. **Mahāvihārassāti** mahāvihāravaṃsassa. Paññāya accugataṭṭhena dhajo upamā etesanti dhajūpamā, tehi **dhajūpamehi**. Sambuddhavarāṃ anu-ayeḡi anugateḡi **sambuddhavarānvayeḡi**, buddhādhippāyānugehīti adhippāyo. Idha vara-saddo “sāmaṃ saccāni buddhattā sambuddho”ti³ vacanato paccekabuddhāpi saṅgayhanti. Tasmā te apanetum vutto.

1. Ma-Ṭṭha 3. 260; Dī-Ṭṭha 2. 40 piṭṭhesu.

2. Khu 1. 10 piṭṭhe Dhammapade.

3. Vi-Ṭṭha 1. 88; Visuddhi-Ṭṭha 1. 196 piṭṭhesu atthato samānaṃ.

Aṭṭhakathāya ūnabhāvaṃ dassetvā idāni attano karaṇavisesaṃ tassa payojanaṃ dassetuṃ “**saṃvaṇṇanā**”ti-ādimāha. **Na kiñci atthaṃ abhisambhuṇātīti** kiñci payojanaṃ phalaṃ hitaṃ na sādhetīti attho “na taṃ tassa bhikkhuno kiñci atthaṃ anubhotī”ti-ādīsu¹ viya. **Ajjhesanaṃ buddhasirivhayassāti** iminā yasmā sahampatibrahmunā ajjhiṭṭhena dhammo desito bhagavatā, sārīputtassa ajjhesanaṃ nissāya vinayo paññatto, tasmā ayampi ācariyo taṃ ācariyavattaṃ pūjento imaṃ saṃvaṇṇanaṃ buddhasirittherassa yācanaṃ nissāya akāsīti dasseti. **Samanussarantoti** tassābhāvaṃ² dīpeti ādaraṇa.

Tato paraṃ dve gāthāyo kattabbavidhidassanattamaṃ vuttā. Tena tāsū aṭṭhakathāsu vuttavinicchayaṃ paccayavimatiṃ vinodeti, ekatṭhakathāya kusalassa vā “ayaṃ nayo aṭṭhakathāyaṃ natthī”ti paṭikkhepaṃ nivāreti, ayuttatthapariccāgena tattha abhinivīṭṭhānaṃ abhinivesaṃ paricajāpeti, theravādadassanena vinayavinicchayaṃ pati vinayadharānaṃ kāraṇopapattito uḥāpohakkamaṃ³ dasseti, ayuttattheravādapāṭikkhepena puggalappamāṇataṃ paṭikkhipatīti ime cānisaṃsā kattabbavidhidassanena dassitā honti. Saṃvaṇṇanaṃ taṇca samārabhanto tassā saṃvaṇṇanāya mahā-aṭṭhakathaṃ sarīraṃ katvā samārabhissaṃ, mahāpaccariyampi yo vutto vinicchayo, tattheva kurundīnāmādisu loke vissutāsū aṭṭhakathāsu ca yo vutto vinicchayo, tatopi vinicchayato mahā-aṭṭhakathāyena, vinayayuttiyā vā yuttamatthaṃ tassa sarīrassa alaṅkāraṃ viya gaṇhanto samārabhissaṃ. Kiṃ saṃvaṇṇanameva, na aññanti dassanattamaṃ puna saṃvaṇṇanāggahaṇaṃ. Atha vā antogadhattheravādaṃ saṃvaṇṇanaṃ katvā samārabhissanti yojanā veditabbā. Theravādā hi bahi-aṭṭhakathāya vicaranti. Ettha **ādi**-saddena cūḷapaccari-andhaka-ariyaṭṭhakathāpannavārādayopi saṅgahitā. Tattha **paccari** nāma sīhaḷabhāsāya uḷumpaṃ kira, tasmīṃ nisīditvā katattā tameva nāmaṃ jātāṃ. Kurundīvallivihāro nāma atthi, tattha katattā **kurundī** nāma jātā.

Samma samārabhissanti kattabbavidhānaṃ sajjetvā ahaṃ ṭhito, tasmā **taṃ me nisāmentūti** gāthāya taṃ saṃvaṇṇanaṃ me mama, mayā vā vuccamānanti

1. Vi 1. 326 piṭṭhe.

2. Tassa bhāvaṃ (Ka)

3. Upāyo peyyakkamaṃ (?)

pāṭhaseso. **Nisāmentu** passantu paññācakkhunā suṇantu vā saddhāvīriyapītipāmojjābhisāṅkhārena saṅkharitvā pūjayantā **sakkaccaṃ dhammaṃ**. Kassa dhammaṃ? **Dhammappadīpassa tathāgatassa**. Kim dasseti? Padīpaṭṭhāniyo hi dhammo hitāhitappakāsanato, padīpadharaṭṭhāniyo dhammadharo tathāgato, tasmā parinibbutepi tasmim tathāgate tattha sokaṃ akatvā sakkacca dhammaṃ paṭimānayanā nīsāmentūti dasseti. Atha vā “dhammakāyā tathāgatā”¹ti vacanato dhammo ca so padīpo cāti **dhammappadīpo**, bhagavā.

Yo dhammavinayo yathā buddhena vutto, so tatheva buddhaputtehi sāvakehi **ñāto** avabuddho, yehi **tesaṃ** buddhaputtānaṃ **matim** adhippāyaṃ **accajantā** niravasesaṃ gaṇhantā. **Pureti** purā, porāṇattherā vā. **Aṭṭhakathā**ti aṭṭhakathāyo, upayogabahuvacanaṃ.

Yaṃ atthajātaṃ aṭṭhakathāsu vuttaṃ, taṃ sabbampi pamādalekhakānaṃ pamādalekhamattaṃ vajjayitvā. Kim sabbesampi pamāṇaṃ? Na, kintu sikkhāsu sagāravānaṃ idha vinayamhi paṇḍitānaṃ, mahā-aṭṭhakathāyaṃ pana saccepi alikepi dukkaṭamava vuttaṃ, taṃ pamādalekhanti veditabbaṃ. Pamādalekhaṃ vajjayitvā pamāṇaṃ hessatīti sambandho.

Tato cāti aṭṭhakathāsu vutta-atthajātato² **tantikkamaṃ** pālīkkamaṃ. Suttantā suttāvayavā. Antoti hidaṃ abbhantarāvayavasambhāvanādīsu dissati. Suttantesu bhavā suttantikā, tesaṃ **suttantikānaṃ**, suttantaganthesu āgatavacanānanti attho. Atha vā amīyatīti anto, sādhiyatīti adhippāyo. Kena sādhiyati? Suttana, suttassa anto suttanto, ko so? So so atthavikappo, tasmim suttante niyuttāni vacanāni suttantikāni. Tesaṃ **suttantikānaṃ** vacanānamatthaṃ. Tassa tassa āgasasuttassa abhidhammavinayasuttassa cānurūpaṃ paridīpayantī, ayaṃ bhāvettha samāsato atthavibhāvanā—“ītipi so bhagavā”³ti-ādīnaṃ³ suttantikānaṃ vacanānamatthaṃ āgasasuttantānurūpaṃ. “Vivādādhikaraṇaṃ

1. Dī 3. 69 piṭṭhepi passitabbaṃ. 2. Tato cāti vutta-aṭṭhakathāto (?)

3. Ma 3. 329; Saṃ 1. 298; Saṃ 2. 462; Saṃ 3. 172; Am 2. 252; Am 3. 351; Vi 1. 8 piṭṭhesu.

siyā kusalam siyā akusalam siyā abyākatan”ti¹ evamādīnaṃ
 abhidhammasuttantikānaṃ vacanānamattham abhidhammasuttantānurūpanti
 evamādi. **Hessatī**ti bhavissati, karīyissatīti adhippāyo. **Vaṇṇanāpī**ti ettha **api-**
 saddo sampiṇḍanattho, so tasmāti padena yojetabbo. Kathaṃ? Paṇḍitānaṃ
 pamāṇattāpi vitthāramaggassa samāsītattāpi vinicchayassa asesītattāpi
 tantikkamassa avokkamītattāpi suttantikavacanānaṃ
 suttantaṭṭhakathānurūpaṃ dīpanatopi tasmāpi sakkaccaṃ anusikkhitabbāti.
 Ettha “tantikkamaṃ avokkamitvā”ti vacanena siddhepi “aṭṭhakathācariyā
 verañjakaṇḍādīsu ‘suttantikānaṃ bhāro’ti gatā, mayaṃ pana vatvāva
 gamissāmā”ti dassetuṃ “suttantikānaṃ”ti vuttaṃ kira.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 4. 216 piṭṭhe.

Bāhīranidānakathāvaṇṇanā

Tadaṅgavinayādibhedena vinayassa bahuttā vinayo tāva vavatthapetabbo. “Buddhena dhammo vinayo ca vutto”ti pubbe vuttattā idāni “vuttaṃ yenā”ti na vattabbanti ce? Tassa evamādivacanaṃ sandhāya vuttanti sambandho. **Dhāritaṃ yena cābhataṃ. Yatthappatiṭṭhitañcetanti** vacanaṃ sakalampi vinayaṭṭakaraṃ sandhāya vuttaṃ.

Attapaccakkhavadanaṃ na hotīti āhacca bhāsitaṃ na hotīti adhippāyo. Na hi bhagavato atītādīsu appaccakkhaṃ kiñci atthi. Yadi attapaccakkhavadanaṃ na hoti, padasodhammāpattiṃ na jāneyyāti ce? Na, sāvakaḥ bhāsitaṃ padasodhammāpattiṃ janānato. Niyamābhāvā atippasaṅgoti ce? Na, padasodhammasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ “saṅgītittayaṃ āruḷho”ti visesitattā. Tathā aṭṭhakathāyampi saṅgītiṃ āruḷhattā “khandhānaṃ ca paṭipāṭi -pa-saṃsāroti pavuccatī”ti¹ evamādivacanaṃ, yañca saṅgīti-āruḷhakkamānugataṃ, taṃ padasodhammāpattiṃ janetīti āyasmā upatisso.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanā

Paṭhamamahāsaṅgīti nāma cāti ettha ca-saddo atirekattho, tena aññāpi atthīti dīpeti. Tampi² sālavanaṃ upagantvā mittasuhajje apaloketvā nivattanato **upavattananti** pākaṃ jātāṃ kira. **Yamakasālānanti** ekā kira sālāpanti sīsabhāge, ekā pādabhāge. Tatrāpi eko taruṇasālo sīsabhāgassa āsanne hoti, eko pādabhāgassa, mūlakhandhaviṭṭapapattehi aññamaññaṃ saṃsibbitvā ṭhitasālānantipi vuttaṃ. **Anupādisesāya nibbānadhātuyāti** itthambhūtalakkhaṇa karaṇavacanaṃ katakicco pītiḥhāsaceto averamukhenābhatakuṇḍalenā”ti-ādīsu viya. Parinibbāne parinibbānāhetu, tasmīṃ ṭhāne vā mā socittha cittaṃ, mā paridevitta vācāya “paridevanāṃ vilāpan”ti vacanato. **Mahāsamaṇenāti** nissakkatthe karaṇavacanaṃ. Sūriyaṃ sūbhi paṭukarā’bhā’riṇassa tāṇā ityatreva. Yañca bhagavato anuggahaṃ, tassa anuggahassatī ācariyā. Ekacce pana “yaṃ yasmā ahaṃ anuggahito”ti vadanti. **Nibbasanānīti** niṭṭhitavasanaṃ kiccāni, mayā paribhuñjitvā

1. Abhi-Ṭṭha 1. 11; Abhi-Ṭṭha 2. 142 piṭṭhesu.

2. Taṃ hi (Ka)

apanītāni. Yadi suyuttāni dhāressasīti pucchati, kavacasadisāni sāṇāni. Issariyasadisā nava anupubbavīhārādayo. Aṭṭha samāpattiyo nirodhasamāpatti ca paṭilābhakkamena “**anupubbavīhārā**”ti vuttā.

Anāgate sannikaṭṭhe, tathātīte cirantane.

Kāladvayepi kavīhi, purāsaddo payujjate¹.

Satthusāsanameva pariyatti satthusāsana-pariyatti, sā suttageyyādivasena navaṅgā. Tipiṭakameva sabbapariyattippabhedam dhārentīti **tipiṭakasabbapariyattippabhedadharā**. “Vinā na sakkā”ti na vattabban̄ **“tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare”**ti vuttattā, evam̄ santepi atthi viseso tehi sammukhāpi asammukhāpi sutam̄, therena pana asammukhā paṭiggahitam̄ nāma natthīti. **Na vāyanti** ettha **vāti** vibhāsā, aññāsīpi na aññāsīpīti attho. **Tatra** uccinane. Bahusaddo vipullattho “anantapāram̄ bahu veditabbamitya”treva. Pubbe **“tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare”**ti vuttattā “bahu cānena -pa- pariyatto”ti na yujjatīti ce? Na, tipītakassa anantattā, tasmā amhe upādāya tena bahu pariyattoti adhippāyo. Itarathā ānandatthero tehi appassutoti āpajjati, “asammukhā paṭiggahitam̄ nāma natthī”ti vacanavirodho ca. **Aḍḍhamāso atikkantoti** ettha eko divaso naṭṭho, so paṭipada-divaso, kolāhaladivaso nāma so, tasmā idha na gahito. Sam̄vegavatthum̄ kittetvā kīlanato **sādhukīlanam̄** nāma. **Svepīti api**-saddo apekkhām̄antānuññāya. Subhasuttam̄ “acirapariniibbute bhagavatī”ti² vuttattā caturāsītidhammakhandhasahassesu antogadham̄ na hotīti ce? Na, bhagavato kāle laddhanayattā kathāvatthu viya. Chaḍḍitā patitā uklāpā **chaḍḍitapatita-uklāpā**. Āṇā eva appaṭihataṭṭhena cakkanti **āṇācakkam̄**. Ekato ettha nipatantīti **ekanipātanam̄**. **Ākāsenā āgantvā nisīdīti** eketi etam̄ dutiyavāre gamanam̄ sandhāyāti āyasmā upatisso. Paṭhamam̄ vā ākāsenā gantvā parisam̄ patvā bhikkhupantim̄ apīlento pathaviyam̄ nimujjitvā āsane eva attānam̄ dassesi. Ubhayathā ca āpātham̄ gato, tena ubhayampi yujjati, aññathā dvīsu ekam̄ abhūtam̄ āpajjati.

1. Nipātyate (Ka)

2. Dī 1. 188 piṭṭhe.

Atha kho āyasmā mahākassapo āyasmantaṃ upālīṃ pucchi -pa-
 āyasmā upālittthero vissajjesīti idaṃ pubbe “paṭhamam āvuso upālī”ti-ādinā¹
 vuttapucchāvissajjanam saṅkhipitvā saṅgītikārahehi dassitavacananti
gaṇṭhipade likhitam. Tathā hotu, kimattham panettha “nidānampi pucchi,
 puggalampi pucchi, vatthumpi pucchī”ti evaṃ pubbe dassitānukkamena
 avatvā “vatthumpi pucchi, nidānampi pucchi, puggalampi pucchī”ti evaṃ
 anukkamo katoti? “Vatthumūlakattā sikkhāpadapaññattiyā uppaṭipāṭiyā
 vuttan”ti vadanti eke. Ettha pana vicāraṇā verañjakaṇḍe sampatte karīyati.
Rājāgāraketi evaṃnāmake uyyāne. Abhiramanāraham kira rājāgārampi.
 Tattha, yassa vasenetam evaṃ nāmaṃ labhati. Atha kho “āyasmā
 mahākassapo”ti-ādinā pubbe vuttameva saṅkhipitvā dasseti saṅgītikārako
 vasīgaṇo. Yadi evaṃ yathā nidānampi pucchi, puggalampi pucchīti ettha
 pucchākkamo dassito, tathā ānandattherassa vissajjanakkamopi kimattham
 na dassitoti ce? Iminānukkamena saṅgaham pañcapi nikāyā anāruḷhāti
 dassanattham. Katham pana āruḷhāti? Āyasmā mahākassapo pañcapi nikāye
 anukkameneva pucchi, ānandatthero pana anukkameneva pucchitampi
 apucchitampi tassa tassa suttassa sabhāvaṃ antarā uppannam vatthum
 uddesaniddesakkamam mātikāvibhaṅgakkamanti evamādisabbari
 anurūpavacanam pakkhipitvā vissajjesi, tenevāha “**eteneva upāyena pañcapi
 nikāye pucchī**”ti. Atha vā “ambalaṭṭhikāyaṃ rājāgārake”ti vattabbe
 “rājāgārake ambalaṭṭhikāyaṃ”ti uppaṭipāṭivacanenapi imamattham dīpeti.
 “Ambalaṭṭhikāyaṃ viharati rājāgārake”ti hi vuttam.

Gahakāranti imassa attabhāvagehassa kārakam taṇhāvaḍḍhakim
 gavesanto yena nāṇena sakkā so daṭṭhum, tassatthāya dīpaṅkarapādamūle
 katābhinihāro ettakam kalam anekajātisaṃsāram tam nāṇam avindanto
 vicarinti attho. **Dukkhā jāti punappunanti** idaṃ gahakārakagavesanassa
 kāraṇācanam. **Sabbā te phāsukāti** tava sabbā anavasesakilesaphāsukā mayā
 bhaggā. **Gahakūṭam** nāma avijjā. Somanassasahagatam nāṇam
somanassamayaṃ. Na hi somanassamayaṃ nāṇam khandhasabhāvabhedaṭṭo.
Daḷhikammasithilakaraṇappayojanāti yebhuyyatāya vuttam,

1. Vi 4. 482 piṭṭhe.

taṃ pana tattha tattha pakāsayissāma. **Aññamaññasāṅkaravirahite dhamme ca vinaye cāti** ettha paṇātipāto akusalanti evamādīsu maraṇādhippāyassa jīvitindriyupacchedakappayogasamuṭṭhāpikā cetanā akusalaṃ, na paṇasaṅkhātajīvitindriyassa upacchedakasaṅkhāto atipāto. Tathā adinnassa parasantakassa ādānasaṅkhātā viññatti abyākato dhammo, tabbiññattisamuṭṭhāpikā theyyacetanā akusalo dhammoti¹ evamādinā aññamaññasāṅkaravirahite dhamme paṭibalo vinetum. Jātarūparajataṃ parasantakaṃ theyyacittena gaṇhantassa yathāvatthum pārājikathullaccayadukkaṭesu aññataraṃ, bhaṇḍāgārikasīsena diyyamānaṃ gaṇhantassa pācittiyaṃ, attatthāya gaṇhantassa nissaggiyaṃ pācittiyaṃ, kevalaṃ lolatāya gaṇhantassa anāmāsadukkaṭaṃ, rūpiyachaddaka-sammatassa anāpattīti evaṃ aññamaññasāṅkaravirahite vinayehi paṭibalo vinetunti attho. **Bhāvetūti** vadḍheti, etena phalavasena javanavasena ca cittassa vuddhiṃ dasseti. “Avisiṭṭhan”ti pāṭho, sādharmaṇanti attho.

Desentassa vasenettha, desanā piṭakattayaṃ.

Sāsitabbavasenetam, sāsanaṇtipi vuccati.

Kathetabbassa atthassa, vasenāpi kathāti ca.

Desanā sāsanaṇ kathā, bhedaṃpevaṃ pakāsaye.

Sāsanaṇsaṇaṇ napuṃsaṇakattā “**yathā -pa- dhammasāsaṇaṇi**”ti vuttaṃ.

Duccaritasāṇkilesaṇ nāma atthato cetanā, tathākāraṇṇapavattacittuppadō vā.

Aniccādilaṇkhaṇaṇ paṭivijjhivā pavattattā vipassaṇacittāṇi visayato lokiyaṇ bhisamayo asaṇmohato lokuttaro, lokuttaro eva vā abhisamayo visayato nibbāṇasaṇkhātassa atthassa, itarassa maggādikassa asaṇmohatotiṇi eke. Ettha “paṭivedho”ti vuttaṃ ṇāṇaṇ, taṇ kathāṇ gambhīraṇti ce? Gambhīraṇsaṇ udakassa paṇaṇaggahaṇakāle dīghena paṇaṇena bhavitaṇbaṇ, evaṇ alabbhaṇeṇyabhāvaḍassaṇatthaṇ idāṇiṇti vuttanti eke. **Yassa catthāya** maggaṇphalaṇtthāya. **Taṇca atthaṇ nāṇubhonti** nādhigaṇcchanti kaṇci attanā adhippetam, itivaḍapaṇmokkhaṇca. Kasmā?

Atthassa anupaṇarikkhitvā gahitaṇtā. Adhigaṇtaphalaṇtā **paṭividdhākuppo**.
Puna

1. Abhi 8. 11 piṭṭhe.

khīṇāsavaggaṇena arahantameva dasseti, na sekkham. So hi yathā bhaṇḍāgāriko rañño kaṭakamakuṭādiṃ gopetvā icchiticchitakkhaṇe upaneti, evaṃ sahetukānaṃ sattānaṃ maggaphalatthāya dhammaṃ desesi.

Tāsaṃyeva tattha vinayapiṭake pabhedato vuttattā, vāyamitvā tā eva pāpuṇātīti ācariyā. Kimatthaṃ tissova vijjā tattha vibhattāti? Sīlasampattiyaṃ etaparamupanissayabhāvato. “Aparchipi sattahaṅgehi samannāgato bhikkhu vinayadharo hoti. Āpattiṃ jānāti, anāpattiṃ, lahukaṃ āpattiṃ, garukaṃ āpattiṃ, anekavihitaṃ pubbenivāsaṃ anussarati -pa- dibbena cakkhunā visuddhena atikkantamānusakena satte passati -pa- āsavānaṃ khayā -pa- upasampajja viharatī”¹ti¹ suttamettha sādhaṃ. Vinayaṃ pariyāpuṇitvā sīlasampattiṃ nissāya āsavakkhayañāṇena saheva viya dibbacakkhupubbenivāsānussatiñāṇāni paṭilabhati. Visuṃ etesaṃ parikkammakiccaṃ natthīti dassanattamā tāsāṃyevāti vuttanti ca vadanti eke. Abhidhamme pana tisso vijjā cha abhiññā catasso ca paṭisambhidā aññe ca sammappadhānādayo guṇavisesā vibhattā. Kiñcāpi vibhattā, tathāpi visesato paññājātikattā catasso paṭisambhidā pāpuṇātīti dassanattamā **tāsaṃ tatthevāti** avadhāraṇavipallāso kato. Attanā duggahitena dhammenāti pāṭhaseso. Kattari cetam karaṇavacanaṃ, hetutthe ca, attanā duggahitahetūti adhippāyo. **Kasmā panāti** “anulomiko”ti vuttatthaṃ dīpeti.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanāyayo.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Pannabhārāti patitakkhandhabhārā. “Bhārā have pañcakkhandhā”²ti² hi vuttaṃ. “Sammukhā bhavissāma na bhavissāmā”²ti vattāro. Tesu daharā kira. **Jamminti** lāmakam.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanāyayo.

1. Vi 5. 241 piṭṭhe.

2. Saṃ 2. 22 piṭṭhe.

Tatīyaśāṅgītikathāvaṇṇanā

Brahmalokā cavitvāti ettha cattāro maggā pañcānantariyāni
 niyatamicchādīṭṭhīti imeyeva niyatā, na mahaggaṭā, tasmā paṇidhivasena
 heṭṭhupapattipi hoti. **Aticchathā**ti aticca icchatha, gantvā bhikkham
 pariyesathāti adhippāyo. **Keṭubham** nāma kabyakaraṇavidhiyuttam sattham.
 Kiriyākappaṃ ityeke, kattākhyādīlakkaṇayuttasattham. **Asandhimittā**ti
 tassā nāmaṃ. Tassā kira sarīre sandhayo na paññāyanti, madhusitthakena
 kataṃ viya sarīraṃ hoti. Tasmā “evaṃnāmikā jātā”ti vadanti.
 Māgadhakena patthena cattāro patthā āḷhakaṃ, cattāri āḷhakāni doṇaṃ,
 catudoṇa mānikā, catumānikā khārikā, vīsatikhāriko vāhoti. **Ketumālā**ti
 “sīsato uṭṭhahitvā ṭhito obhāsapuṇṇo”ti vadanti. Rājiddhi-
 adhikārappasaṅgenetaṃ vatthu vuttam, nānukkamena. Anukkamena pana
 buddhasāsanāvahāraṃ vatthum dīpento “**rājā kirā**”ti-ādimāha.
 Kilesadamanena **dantaṃ**. Kāyavācāhi **guttaṃ**. “Pācīnamukho”ti pāḷho
 atthi. Pubbe jeṭṭhabhātīkattā teneva paricayena pattaggahaṇatthāya ākāraṃ
 dasseti. **Abhāsī**ti “bhāsisāmī”ti vitakkesi. Apare “aññātanti vuttepi sabbaṃ
 abhaṇī”ti vadanti. **Amatanti** nibbānasaṅkhātāya nivattiyā saṇṇādhivacanaṃ,
 tassā **appamādo padaṃ** maggo. **Maccū**ti pavattiyā sadosādhivacanaṃ, tassā
 pamādo padaṃ maggoti evaṃ cattāri saccāni sandassitāni honti.
 Saṃghasaraṇagatatā saṃghanissitā pabbajjā, bhaṇḍukamassa vā
 tadāyattattā. Nigrodhattherassānubhāvakittanādhikārattā pubbe vuttampi
 pacchā vattabbampi sampiṇḍetvā āha “puna rājā asokārāmaṃ nāma
 mahāvihāraṃ kāretvā saṭṭhisahassāni -pa- caturāsītivihārasahassāni
 kārāpesī”ti. “Puthujjanakalyāṇakassa vā paccavekkhitaparibhogo”ti vacanato
 sekkhāva paramatthato dāyādā, tathāpi thero mahindakumārassa
 pabbajjattham ekena pariyāyena lokadhammasiddhena evamāha “**yo koci**
mahārājā -pa- orasaṃ puttā”ti. Vuttañhi vede—

“Aṅgā aṅgā sambhavasi, hadayā adhiyāyase.

Attā ve putto nāmāsi, sa jīva saradosatan”ti¹.

1. Ma-Ṭī, Laṭukikopamasuttavaṇṇanāyampi.

Tasmā iminā pariyāyena oraso putto mātāpitūhi pabbajito ce, atthato te sayam pabbajitā viya honti. Dhammakathikā kasmā nārocenti? Rājā “theram gaṇhitvā āgacchathā”ti amacce pesesi, dhammakathikā therassa āgamanakāle parivāratthāya pesitā, tasmā. Apica tena vuttavidhināva vadanti caṇḍattā, caṇḍabhāvo cassa “ambam chinditvā veḷuyā vatim karohi”ti vutta-amaccavatthunā vibhāvetabbo. Kasmā pana dhammakathikā rājāṇāpanam karontīti? “Sāsanam paggaḥetum samattho”ti vuttattā.

Dīpakatittiroti kūtātittiro. Ayaṁ pana kūtātittirakamme niyuttopi suddhacitto, tasmā tāpasam pucchi. **Sāṇipākāraṇti** sāṇipākārena. Vibhajitvā vadatīti **vibhajjavādī** “atthi khvesa brāhmaṇa pariyāyo”ti-ādinā¹. Apica **sassatavādī** ca bhagavā “atthi bhikkhave ajātam abhūtam asaṅkhatan”ti-ādi² vacanato. **Ekaccasassatiko** ca “sappaccayā dhammā, appaccayā dhammā”ti³ vacanato. **Antānantiko** ca—

“Gamanena na pattaḥ, lokassanto kudācanam.

Na ca appatvā lokantaṁ, dukkhā atthi pamocanam”⁴.

“Anamataggoyam bhikkhave saṁsāro pubbakoti na paññāyati”ti⁵ vacanato. **Amaravikkhepikapakkhampi** īsakam bhajati bhagavā “sassato lokoti abyākatametam asassato lokoti abyākatametam”ti-ādi-abyākatavatthudīpanato sammutisaccadīpanato ca. Tañhi ajjhatabhaddhādivasena na vattabham. Yathāha “ākīṇcaññāyatanam na vattabham ajjhattārammaṇantipī”ti-ādi⁶. Tathā **adhiccasamuppannikapakkhampi** bhajati “laddhā mudhā nibbutim bhuñjamānā”ti⁷ vacanato. Tattha hi mudhāti adhiccasamuppannavacanam. **Saññīvādādiko** ca bhagavā saññībhava-asaññībhavanevasaññīnāsaññībhavavasena. **Ucchedavādī** ca “aham hi brāhmaṇa ucchedam vadāmi rāgassā”ti⁸ vacanato.

Diṭṭhadhammanibbānavādī ca “khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ”ti⁹ vacanato, “natthi dāni punabbhavo”ti¹⁰ vacanato, diṭṭheva dhamme

1. Vi 1. 2 piṭṭhe.

3. Abhi 1. 4 piṭṭhe.

5. Saṁ 1. 387; Khu 8. 136 piṭṭhe.

7. Khu 1. 5, 313 piṭṭhesu.

9. Vi 3. 20; Dī 2. 126; Saṁ 1. 106; Saṁ 2. 29 piṭṭhesu.

2. Khu 1. 220 piṭṭhe.

4. Saṁ 1. 61; Am 1. 357 piṭṭhe.

6. Abhi 1. 274 piṭṭhe.

8. Vi 1. 3 piṭṭhe.

10. Vi 3. 16 piṭṭhe.

nirodhasamāpattidīpanato ca. Evaṃ tena tena pariyāyena tathā tathā
veneyyajjhāsayanurūpaṃ vibhajitvā vadatīti vibhajjavādī bhagavāti.

Tatīyasāṅgītikathāvaṇṇanānayo.

Pupphanāmo sumanatthero. Mahāpadumattheroti eke.

Mahimsakamaṇḍalaṃ **andharaṭṭhanti** vadanti. **Dhammacakkhu** nāma tayo
maggā. Sotāpattimaganti ca eke. Pañcapi raṭṭhāni **pañca cīnaraṭṭhāni** nāma.
Rājagaheti deviyā katavihāre. **Silakūṭamhīti** pabbatakūṭe. **Vaḍḍhamānanti**
alaṅkaraṇacuṇṇaṃ. Ariyadesa atīva sammataṃ kira. Ekarasena nāthakaraṇā¹
iti damiḷā. **Sārapāmaṅganti** uttamaṃ pāmaṅgaṃ. Petavatthu-ādinā
saṃvejetvā abhisamayatthaṃ saccasaṃyuttaṃ. **Meghavanuyyānaṃ** nāma
mahāvihāraṭṭhānaṃ. “Dvāsaṭṭhiyā leṇesū”ti pāṭho. **Dasabhātikanti**
abhayakumārādayo dasa, te idha na vuttā. **Vutthavasso pavāretvāti**
cātumāsiniyā pavāraṇāyāti attho. Paṭhamapavāraṇāya vā pavāretvā
ekamāsaṃ tattheva vasitvā kattikapuṇṇamāsiyaṃ avoca, aññathā
“puṇṇamāyaṃ mahāvīro”ti vuttattā na sakkā gahetuṃ. **Mahāvīro**
buddhopacārena dhātuyo vadati. **Jaṅghappamāṇanti** “thūpassa
jaṅghappamāṇaṃ”ti vadanti. **Mātulabhāgineyyā** cūḷodaramahodarā.
Dharamānassa viya buddhassa rasmi sarasasmi, rañño lekhāsāsaṃ
appesi, evaṃca mukhasāsanamavoca. Doṇamattā magadhanāḷiyā dvādasā
nāḷimattā kira. “Paricchinnatṭhāne chijjitvā”ti pāṭho. **Sabbadisāhi pañca**
rasmiyo āvaṭṭetvāti pañcahi phalehi nikkhantattā pañca, tā pana
chabbaṇṇāva. **Kattikajuṇhapakkhassa pāṭipadadivaseti** juṇhapakkhassa
paṭhamadivaseti attho. Mahābodhiṭṭhāne parivāretvā
ṭṭhitaṇāgayakkhādidevatākulāni. **Gopakā** nāma rājaparikammino
tathābhāvakiccā. Tesāṃ kulānaṃ nāmantipi keci. Udaḍḍivāhā kāḷiṅgā.
Kāḷiṅgesu janapadesu jātisampannaṃ kulaṃ kāḷiṅgakulanti keci.

Paṭhamapāṭipadadivaseti dutiya-uposathassa pāṭipadadivaseti attho.
Tattha ṭṭhitehi samuddassa diṭṭhattā taṃ ṭṭhānaṃ samuddasālavatthu. **Soḷasa**
jātisampannakulāni atṭha brāhmaṇāmacculāni. Mahā-ariṭṭhatthero

1. Ekaṇaṣasneharāṇā (Ka)

2. Saṃ 3. 363 piṭṭhe.

cetiyaḡirimhi pabbajito. **Amaccassa parivenaṭṭhā**neti sampatikālavasenāha. Mahindatthero dvādasavassiko hutvā tambapaṇṇidīpaṃ sampatto, tattha dve vassāni vasitvā vinayaṃ patiṭṭhāpesi, dvāsaṭṭhivassiko hutvā parinibbuto. **Vinayo saṃvaratthāyā**ti vinayapiṭakaṃ, tassa pariyāpuṇaṇaṃ vā. Yathābhūtañāḇadassanaṃ sappaccayanāmarūpapariggaho. Maggādipaccavekkhaṇe asati antarā parinibbanaṃ nāma natthi sekkhassa maraṇaṃ vā, satiyeva hoti. Tasmā āha “**vimuttiñāḇadassanaṇ**”ti. **Anupādāparinibbānatthāyā**ti kañci dhammaṃ anupādāya aggahetvā īsakampi anavasesetvā parinibbānatthāyāti attho. **Upanisā**ti “vinayo saṃvaratthāyā”ti-ādikā kāraṇaparamparā. Ettāvata attahitanipphattiṃ dassetvā idāni parahitanipphattiṃ dassetuṃ “**etadatthaṃ sotāvadhānaṇ**”ti āha. Tassattho—attano vinayakathanāṃ vinayamantanaṇca uggahetuṃ paresaṃ sotassa odahanaṃ **sotāvadhānaṃ**. Tato uggahitavinayakathāmantanaṇaṃ tesaṃ upanisā yathāvuttakāraṇaparamparā siddhāyevāti na puna dassitāti veditabbā. Aññathā etadatthā upanisāti iminā vacaneneva anupādāparinibbānassa saṅgahitattā anupādāparinibbānato uddhaṃ sotāvadhānāsambhavato etadatthaṃ sotāvadhānanti ante na sambhavatīti niratthakaṃ bhavyeṃ, na ca niratthakaṃ parahitanipphattiyā mūlakāraṇadassanatthattāti veditabbaṃ.

Evamaṃ yathā yathā yaṃ yaṃ, sambhaveṃya padaṃ idha.

Taṃ taṃ tathā tathā sabbaṃ, payojeṃya vicakkhaṇoti.

Bāhiraṇidānakathāvaṇṇaṇā niṭṭhita.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

“Tena samayena buddho bhagavā vesāliyaṃ viharati mahāvane kūṭāgārasālāyaṃ. Tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti”¹ti vinayanidāne ārabhitabbe verañjakaṇḍassa ārambho kimatthoti ce? Vuccate—mūlato pabhuti vinayanidānaṃ dassetuṃ. Yadi evaṃ “paṭhamam āvuso upāli pārājikam kattha paññattanti, vesāliyaṃ”ti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Kasmā? Kattha paññattanti hi nidānapucchā. Evaṃ santepi “paṭhamassa pārājikassa kiṃ nidānaṃ”ti pucchite sādharmaṇamahānidānavissajjanaṃ ayuttaṃ viyāti? Nāyuttaṃ, sabbesaṃ sikkhāpadānaṃ pāṭekkaṃ nidānassa puṭṭhattā tassa vissajjetabbattā ca sabbasādhāraṇamahānidānaṃ paṭhamamāha. Ekantena pucchāvissajjanakkamena pārājikādīni saṅghaṃ āropitāni. Kathaṃ āropitānīti ce? Āyasmatā mahākassapena anukkamena sabbopi vinayo pucchito, puṭṭhena ca āyasmatā upālittherena yathāsambhavaṃ nirantaram vissajjitameva. Apucchitānipi vinītavatthu-ādīni yujjamānāni vatthūni antokatvā vissajjanakkameneva gaṇasajjhāyamakaṃsūti veditabbaṃ. Aññathā verañjakaṇḍam paṭhamapārājikasappa nidānanti vā anadhikārikam vā nippayojanaṃ vā pāṭekkaṃ sikkhāpadanidānapucchānantaram tadeva vissajjetabbanti vā āpajjati, tasmā ādito pabhuti vinayanidānaṃ dassetuṃ “**tena samayenā**”ti-ādi āradham.

Idāni nidānabhaṇane payojanaṃ vakkhāma—vinayassa āṇādesanattā bhagavato tāva āṇārahabhāvadīpanaṃ, āṇābhūtaṃ ca vinayassa anaññavisayabhāvadīpanaṃ, āṇāya ṭhitānaṃ sāvakaṇaṃ mahānubhāvadīpanaṃcāti tividhamassa payojanaṃ. Kathaṃ? Āṇāsāsanāraho hi bhagavā pahīnakilesattā, adhigataguṇavisesattā, lokajettḥasetṭhattā, tādibhāvappattattā ca, arasarūpatādīhi aṭṭhahi akkosavatthūhi akampanato bhagavato tādibhāvappatti veditabbā, aṭṭhannampi tesaṃ akkosavatthūnaṃ attani sambhavapariyāyadīpanapāliyā pahīnakilesatā

veditabbā. Catunnaṃ jhānānaṃ tissannañca vijjānaṃ adhigamaparidīpanena adhigataguṇavisesatā veditabbā, “nāhaṃ taṃ brāhmaṇa passāmi sadevake -pa- muddhāpi tassa vipateyyā”ti ca “jetṭho seṭṭho lokassā”ti ca vacanena jetṭhaseṭṭhatā veditabbā, idañca bhagavato āṇārahabhāvadīpanappayojanaṃ. “Āgamehi tvaṃ sārīputta, āgamehi tvaṃ sārīputta, tathāgatova tattha kālaṃ jānissatī”ti vacanaṃ anaññavisayabhāvadīpanaṃ. “Sādhāhaṃ bhante pathaviṃ parivatteyyan”ti ca “ekāhaṃ bhante paṇiṃ abhinimminissāmi”ti ca “sādhu bhante sabbo bhikkhusaṃgho uttarakuruṃ piṇḍāya gaccheyyā”ti ca imehi therassa tīhi sīhanādehi āṇāya tīhitaṇaṃ sāvakaṇaṃ mahānubhāvatādīpanaṃ veditabbaṃ. Sāvattīyādīsu aviharitvā kimatthaṃ bhagavā verañjāyameva tadā vihāsīti ce? Naḷeruyakkhassa pītisañjananattāhaṃ, bhikkhusaṃghassa bhikkhāvasena akilamanattāhaṃ, verañjabrahmaṇassa pasādasañjananattāhaṃ, mahāmoggallānattatherassa ānubhāvadīpanaṭṭhānabhūtattā, sārīputtattherassa vinayapaññattiyācanahetubhūtaparivitakkaṇaṭṭhānabhūtattā ca. Tesu pacchimaṃ balavakāraṇaṃ, tena vuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ “tena samayenāti yena kālena āyasmato -pa- tena kālenā”ti. Purimesu catūsu asaṅgahakāraṇesu¹ paṭhamena bhagavā mettābhāvanādinā amanussānaṃ cittasaṃrakkhaṇena bhikkhūnaṃ ādaraṃ janeti. Dutiyena parisāvācarena bhikkhunā evaṃ parisā saṅgahetabbā, evaṃ appicchena santuṭṭhena ca bhavitabbanti vā dasseti. Tatiyena paccaye nirapekkhena kulānuggaho kātabboti. Catutthena evaṃ mahānubhāvenāpi paccayatthaṃ na loluppaṃ kātabbaṃ, kevalaṃ paradattupajīvinā bhavitabbanti dasseti. “Tenāti-ādīpāṭṭhassa -pa- vinayassatthavaṇṇanaṃ”ti vacanato añño tenāti-ādīpāṭṭho, añño vinayo āpajjati.

“Tenāti-ādīpāṭṭhamhā, ko añño vinayo idha.

Tassatthaṃ² dassayantova, kare vinayavaṇṇanaṃ”ti—

ce? Nanu vuttaṃ pubbeva “idaṃ hi buddhassa bhagavato attapaccakkhavadānaṃ na hotī”ti-ādi, tasmā upālīttherena vuttassa tenāti-ādīpāṭṭhassa atthaṃ nānappakārato dassayanto karissāmi vinayassa bhagavato attapaccakkhavadānabhūtassa atthavaṇṇananti evamettha attho daṭṭhabbo. Yadi evaṃ

1. Ānubhāvasaṅgahakāraṇesu (Ka)

2. Yassatthaṃ (Ka)

“tena samayena buddho bhagavā verañjāyaṃ viharatīti
 evamādivacanapaṭimaṇḍitanidānaṃ vinayapiṭakaṃ kena
 dhāritan”ti-ādivacanaṃ virujjhati “tena samayenā”ti-ādivacanassa
 vinayapiṭakapariyāpannabhāvadīpanatoti ce? Na, aññatthepi
 tabbohārasiddhito “nānāvidhabhittikammaṇḍitavāsano puriso”ti-ādīsu
 viya. Vinayassādibhāvena saṅgītikāakehi anuññātattā
 vinayapariyāpannatāpi yujjati tassa vacanassa. Etthāha—yathā suttante
 “ekaṃ samayan”ti ca, abhidhamme ca “yasmim̐ samaye”ti aniyamato
 vuttaṃ, tathā avatvā idha “tena samayenā”ti paṭhamāṃ taṃniddeśova kasmā
 vuttoti? Vuccate—tassa tassa sikkhāpadapaññattisamayassa, yassa vā
 sikkhāpadapaññattihetubhūtaṃ samayassa hetu bhagavā tattha tattha viḥāsi,
 tassa ca samayassa atītaṃ tesaṃ saṅgītikāakānaṃ vasiṇaṃ suviditattā.
 Kathaṃ? “Ye te bhikkhū appicchā te ujjhāyanti”ti-ādivacanato, “atha kho te
 bhikkhū bhagavato etamatthaṃ ārocesun”ti ca “atha kho bhagavā etasmim̐
 nidāne sannipātāpetvā”ti ca “bhikkhūnaṃ tadanucchavikaṃ tadanu -pa- dasa
 atthavase paṭicca saṅghasutthutāyā”ti ca “evaṃca pana bhikkhave imaṃ
 sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”ti ca khandhakesu ca “anujānāmi bhikkhave tīhi
 saraṇagamaṇehi pabbajjan”ti-ādivinayakkamassa vacanato yo so
 sikkhāpadapaññattisamayo, tassa tassa vinayakkamassa so paññattisamayo
 ca suvidito tesaṃ pañcasatānaṃ dhammadharānaṃ bhikkhūnaṃ, nāyaṃ
 nayo suttantābhidhammesu sambhavati. Tasmā suviditattā tena samayena
 hetubhūtena viharatīti viharatipadena ekasambandhattā ca paṭhamāṃ
 yaṃniddeśādino asambhavato ca vinayapiṭake taṃniddeśova paṭhamāṃ
 vutto. Kathaṃ? Ettha “yena kho pana samayena vesāliyā avidūre
 kalandagāmo nāma hotī”ti vā “yena kho pana samayena vesālī -pa- hotī”ti
 vā asambhavato yaṃniddeśena avatvā taṃniddeśasseva sambhavato **“tena
 kho pana samayena -pa- kalandagāmo nāma hotī”**ti vuttanti, kevalaṃ
 suviditattā vā. **Aniyamaniddeśavacananti** ettha kiñcāpi yathāvuttanayena
 niyamaniddeśavacanamevetāṃ taṃniddeśattā, tathāpi sampatikālavasena
 taditaresaṃ bhikkhūnaṃ aviditattā “aniyamaniddeśavacanan”ti vuttaṃ. Yaṃ
 pana vuttaṃ “ayañhi sabbasmimpi vinaye yuttīti, taṃ tabbahulena vuttanti
 veditabbaṃ.

Yadi sabbaṃ tenāti aniyamaniddesavacanāṃ bhaveyya, tena hi bhikkhave bhikkhūnaṃ sikkhāpadanti ettha idampi pubbe siddhatthaṃ tenāti padaṃ aniyamaniddesavacanāṃ bhaveyya. “Tena samayena buddho bhagavā uruvelāyaṃ viharatī”ti-ādīsu vuttaṃ tenāti padañca aniyamaniddesavacanāṃ bhaveyya, na ca hoti, tasmā yesaṃ tena taṃnidhesena niddiṭṭhattho avidito, tesaṃ vasenāha “aniyamaniddesavacanametana”ti. Atha vā tato paṭhamāṃ tadatthādassanato pacchāpi taṃsambandhena yaṃnidhesadassanato ca “aniyamaniddesavacanametana”ti vuttaṃ. Atha vā pubbaṇḥādīsu ayaṃ nāmāti aniyamētvā kālaparidīpanassa samayasaddassa upapadabhāvenapi evaṃ vattumarahati “yadidaṃ aniyamaniddesavacanaṃ”ti. Atha vā “tenā”ti vutte tena ghaṭena paṭenāti sabbatthappasaṅganivāraṇatthaṃ niyamaṃ karoti “samayenā”ti. Kena pana samayena? Parabhāge atthato siddhena sārīputtassa parivattakassamayena. Etthāha—vitakkasamayo ce idhāhippeto, “parato idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo sārīputtādīhipi dubbiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena cā”ti-ādivacanāṃ virujjhatīti? Na, bāhullena vuttattā. Suttantābhidhammesu viya avatvā idha vinayapiṭake karaṇavacanena kasmā niddesoti hi codanā. Tasmā tassā vissajjane bāhullena karaṇavacanappayojanaṃ vatthukāmo ācariyo āha “yo so sikkhāpadapaññattisamayo”ti-ādi. Na sampati vuccamānasseva karaṇavacanassa payojanaṃ vattukāmo, imassa pana hetu-atthova sambhavati, na karaṇattho, tasmā āha “**aparabhāge atthato siddhenā**”ti-ādi. **Samayañcāti** āgamanapaccayasamavāyaṃ tadanurūpakālañca upādāyāti attho. Paccayasāmaggiñca āgamanakālañca labhitvā jānissāmāti adhippāyo.

Etthāha—yathā “ekova kho bhikkhave khaṇo samayo cā”ti ettha khaṇasamayānaṃ eko attho, tathā kālañca samayañca upādāyāti kālasamayānaṃ eko attho siyā, apica āgamanapaccayasamavāyo cettha samayo kālassāpi āgamanapaccayattā samayaggahaṇeneva so gahitoti visum kālo kimatthaṃ gahitoti ca? Vuccate—appeva nāma svepīti kālassa paṭhamāṃ niyāmitattā na samayo

kālattho. Tasmim sveti niyamitakāle itaresaṃ āgamanapaccayānaṃ samavāyaṃ paṭicca upasaṅkameyyāma yathāniyamitakālepi pubbaṇhādippabhedam yathāvuttasamavāyānurūpaṃ kālaṅca upādāyāti sveti paricchinnavase pubbaṇhādikālaniyatabhāvaṃ dasseti, tasmā kālasamayānaṃ na ekatthattā kālassa visum gahaṇampi sātthakanti veditabbaṃ. Yasmā khaṇe khaṇe tvaṃ bhikkhu jāyasi ca jīyasi ca mīyasi ceti bhikkhunīyā santike abhikkhaṇaṃ gacchatīti¹ ca khaṇe khaṇe bhāsati satthusāsananti ca khaṇasaddo anekattho, tathā samayasaddo ca, tasmā ekamekena niyamento “**ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo cā**”ti āha. Khaṇasamayānaṃ attho ekattho yujjati khaṇo okāsalābho, aṭṭhakkhaṇavajjito navamo khaṇoti attho. Attano attano ucchedādayo diṭṭhigatasāṅkhāte samaye ettha pavadantīti **samayappavādako**. Sveva tindukācīrasaṅkhātāya timbarurukkhapantiyā parikkhittattā **tindukācīraṃ**. **Ekasālaketi** eko sālārakkho. “Kuṭikā”tipi vadanti. **Atthābhisamayāti** attano hitapaṭilābhā. **Dhīro**ti ca **paṇḍito** vuccati, nāñño. **Sammā mānābhisamayāti** suṭṭhu mānassa pahānena, samucchedavasena suṭṭhu mānappahānenāti attho. **Dukkhassa pīḷanaṭṭhoti**-ādīsu “catunnaṃ saccānaṃ catūhi ākārehi paṭivedho”ti-ādīsu khandhapañcakasaṅkhātassa dukkhassa dukkhākāratāyaṭṭho. **Saṅkhataṭṭho** kāraṇupatti-attho, dukkhāya vedanāya **santāpaṭṭho**. Sukhāya vedanāya **vipariṇāmaṭṭho**. Pīḷanaṭṭhādikova **abhisamayattṭhoti** attho daṭṭhabbo. **Gabbhokkantisamayoti**-ādīsupi pathavīkampana-ālokapātubhāvādīhi devamanussesu pākaṭo. **Dukkarakārikasamayopi** kāḷo samaṇo gotamo na kāḷoti-ādīnā pākaṭo. Sattasattāhāni ca aññāni ca **diṭṭhadhammasukhavihārasamayo**.

Accantameva taṃ samayanti ārambhato paṭṭhāya yāva pattasanniṭṭhānā, tāva accantasampayogena tasmim samaye. **Karuṇāvihārena vihāsīti** karuṇākiccavihārena tasmim samaye vihāsīti attho. Taṃ samayañhi karuṇākiccasamayaṃ. Ñāṇakiccaṃ karuṇākiccanti dve bhagavato kiccāni, abhisambhodhi **ñāṇakiccaṃ**, mahākaruṇāsamāpattiṃ samāpajjitvā

veneyyasattāvalokanaṃ katvā tadanurūpakaraṇaṃ **karuṇākiccaṃ**.

“Sannipatikānaṃ vo bhikkhave dvayaṃ karaṇīyaṃ”¹ ti hi vuttaṃ, taṃ bhagavāpi karotiyeva. Atha vā āgantukehi bhikkhūhi ādisamayogaṇa. Tattha karuṇākiccaṃ vihāraṃ dassento “karuṇāvihārena vihāsī”² ti āha.

Adhikaraṇaṇhi kālathoti ettha **hi**-kāro kāraṇattho. Tattha hi abhidhamme kālasamūhakhaṇasamavāyahetusāṅkhātavasena pañcavidho samayaṭṭho daṭṭhabbo. Kālasamūhaṭṭho samayo kathaṃ adhikaraṇaṃ hoti?

Adhikaraṇamuppattiṭṭhānaṃ pubbaṇhe jātoti yathā, evaṃ kālāṭṭho samayasaddo daṭṭhabbo. Kathaṃ rāsaṭṭho? Yavarāsimhi jātoti yathā. Tasmā yasmiṃ kāle puñje vā cittaṃ samuppannaṃ, tasmīṃ kāle puñje vā phassādayo uppajjantīti vuttaṃ hoti. **Adhikaraṇaṇhi** ettha abhidhamme niddiṭṭhaṃ adhikaraṇaṃ kālāṭṭho samūhaṭṭho ca hoti, “yasmiṃ samaye”³ ti vuttaṃ adhikaraṇaṃ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ. Idāni

bhāvenabhāvalakkhaṇaṇca dassento “**tattha vuttānaṃ**”⁴ iccādimāha. Tattha abhidhamme vuttānaṃ bhāvo nāma kinti? Uppatti vijjamaṇatā, sā tesāṃ tattha vuttānaṃ phassādiddhammaṇaṃ, sā pana samayassa bhāvena bhāvo lakkhīyati ñāyati, tasmā tattha bhumavacananiddeso katoti vuttaṃ hoti.

Tattha **khaṇo** nāma aṭṭhakkhaṇavinimutto navamo khaṇo, tasmīṃ sati uppajjati. **Samavāyo** nāma cakkhundriyādikāraṇasāmaggi⁵, tasmīṃ sati uppajjati. **Hetu** nāma rūpādi-ārammaṇaṃ. Tasmā tasmīṃ khaṇakāraṇasamavāyahetumhi sati tesāṃ phassādīnaṃ bhāvo vijjamaṇatā hotīti vuttaṃ hoti. **Idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavatīti** ettha atthadvayamekassa sambhavatīti idha vinaye vuttassa samayasaddassa kattukaraṇatthe tatiyā hetumhi ca ityuttattā. **So dubbhiṇṇeyyoti** “tathāgatova tattha kālaṃ jānissatī”⁶ ti vuttattāti vuttaṃ hoti. Tena samayenāti tassa samayassa kāraṇā “annena vasati vijjāya vasatī”⁷ ti yathā annaṃ vā vijjāṃ vā labhāmīti tadatthaṃ vasatītyattho. Evaṃ “tena samayena viharatī”⁸ ti vutte hetvatthe tatiyā daṭṭhabbā, tasmā sikkhāpadapaññattiyā samayaṇca vītikkamaṇca olokayamāno tattha tattha vihāsīti vuttaṃ hoti.

Satisaddārādikādīsu “icchāmataṃ bhikkhave

1. Ma 1. 217; Khu 1. 89, 113 piṭṭhesu.

2. Tāni cakkhundriyādīni kāraṇaṃ (Ka)

addhamāsaṃ paṭisallīyitun”¹ti¹ evamādīsu daṭṭhabbā, tasmā dutiyā kāladdhāne accantasamyogeti dutiyātra sambhavati “māsamadhīte divasamadhīte”ti yathā. Idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavatīti ettha yassa karaṇavacanassa hetu-attho sambhavati, tena samayena hetubhūtena taṃ taṃ vatthuvītikkamasasāṅkhātāṃ vītikkamasamayasaṅkhātāṃ vā sikkhāpadapaññattihetuṇca apekkhamāno bhagavā tattha tattha vihāsi. Yassa karaṇattho sambhavati, tena karaṇabhūtena samayena sampattena sikkhāpadāni paññāpayanto bhagavā tattha tattha vihāsīti adhippāyo.

Gaṇṭhipade pana “sudinnādīnaṃ vītikkamova kāraṇaṃ nāma, tassa niyamabhūto kālo pana karaṇameva taṃ kālaṃ anatikkamitvāva sikkhāpadassa paññāpetabbatā”ti vuttaṃ, taṃ niddosaṃ. Yaṃ pana vuttaṃ “idaṃ karaṇaṃ pubbabhāgattā paṭhamāṃ vattabbampi pacchā vuttan”ti, taṃ duvuttaṃ. Hetu-atthato hi yathā pacchā karaṇattho yojyamāno anukkameneva yogaṃ gacchati, tathā ca yojito. Yaṃ pana aṭṭhakathācariyo pacchā vuttaṃ idaṃ karaṇattham paṭhamāṃ yojetvā paṭhamāṃ vuttaṃ hetu-attham pacchā yojesi, taṃ yojanāsukhattāti veditabbanti **ācariyena** likhitaṃ. Ito paṭṭhāya yattha yattha “ācariyena likhitan”ti vā “ācariyassa takko”ti vā vuccati, tattha tattha ācariyo nāma **ānandācariyo** kalasapuravāsīti gahetabbo. Etthāha—yathā suttante “ekaṃ samayaṃ bhagavā”ti vuccati tathā “tena samayena bhagavā verañjāyan”ti vattabbam, atha savevacanaṃ vattukāmo thero, tathāgato sugatoti-ādīnipi vattabbāni, atha imasseva padadvayassa gahaṇe kiñci payojanaṃ atthi, taṃ vatabbanti? Vuccate—kesaṅci buddhassa bhagavato paramagambhīraṃ ajjhāsayakkamaṃ ajānataṃ “apaññatte sikkhāpade anādīnavadasso -pa- abhiviññāpesī”ti-ādikaṃ² “atha kho bhagavā āyasmantaṃ suddinnaṃ paṭipucchi”ti-ādikaṇca³ “sādiyi tvaṃ bhikkhūti. Nāhaṃ bhagavā sādiyin”ti-ādikaṇca⁴ tathā purāṇavohārikaṃ bhikkhuṃ pucchitvā tena vuttaparichedena dutiyapārājikapaññāpanaṇca devadattassa pabbajjānujānanaṇcāti evamādikaṃ vinayapariyattim disvā buddhasubuddhataṃ paṭicca saṅkā sambhaveyya, “tathā kiṃ pana tuyhaṃ chavassa

1. Vi 1. 86 piṭṭhe. 2. Vi 1. 21 piṭṭhe. 3. Vi 1. 23 piṭṭhe. 4. Vi 1. 45 piṭṭhe.

kheḷāsakassā”¹ti¹ evamādikaṃ pharusavacanapaṭisaṃyuttaṃ
vinayapariyattiṃ nissāya khīṇāsavattaṃ paṭicca saṅkā sambhaveyya,
tadubhayasaṅkāvinodanattamaṃ āyasmataṃ upālittherena idameva
padadvayaggahaṇaṃ sabbattha katanti veditabbaṃ. Tenetaṃ dīpeti—kāmaṃ
sabbañeyyabuddhattā buddhoyeva, bhaggasabbadosattā bhagavāva, so
satthāti. Paratopi vuttaṃ “jānantāpi tathāgatā pucchanti -pa- anattasamhite
setughāto tathāgatānaṃ”². Suttante ca vuttaṃ “saṇhenapi kesi vinemi
pharusenapi”³ti-ādi³.

Asādhāraṇahetumhīti ettha kusalamūlāni na akusalamūlāni kadāci mūlāni
honti, tathā akusalamūlāni kusalanāmaṃ, abyākatamūlāni na kadāci kusalanānti
ayameva nayo labbhati, yasmā kusalā hetū taṃsamutṭhānānaṃ rūpanāmaṃ
hetupaccayena paccayo⁴, tasmā kusalāni kusalanāmaṃyevāti-ādinayo na
labbhati. Puci vuccate kuṭṭhā, te mandayati nāsayatīti **pucimando. Sattānaṃ**
hitasukhanipphādanādhimuttatanti ettha sāmāññato vuttasatte dvidhā
bhinditvā dassetuṃ “**manussānaṃ upakārabahulatan**”⁵ti-ādi vuttaṃ.
Bahujanahitāyāti bahuno janassa hitatthāya. Paññāsampattiya
diṭṭhadhammikasamparāyikahitūpadesako hi bhagavā. **Sukhāyāti**
sukhatthāya. Cāgasampattiya upakārasukhasampadāyako hi esa.
Mettākaruṇāsampattiya lokānukampāya mātāpitaro viya. Lokassa
rakkhitagopitā hi esa. **Devamanussānanti** ettha bhabbapuggale
veneyyasatteyeva gahetvā tesaṃ nibbānamaggaphalādhigamāya attano
uppatthiṃ dasseti. “Atthāyā”⁵ti hi vutte paramatthatthāya nibbānāya, “hitāyā”⁵ti
vutte taṃsampaṇāpakamaggatthāyāti vuttaṃ hoti, maggato uttari hitaṃ nāma
natthīti. **Sukhāyāti** phalasamāpattisukhatthāya tato uttari sukhābhāvato.
Diṭṭhisīlasaṅghātenāti ettha samādhim paññañca aggahetvā
diṭṭhisīlamattaggahaṇaṃ sabbasekkhasekkhasāmaññattā. **Kosambakasuttepi**⁵
“sīlasāmaññagato viharati, diṭṭhisāmaññagato viharatī”⁵ti vuttaṃ.
Diṭṭhiggahaṇena paññāpi gahitāti ce? Na, sotāpannādīnampi paññāya
paripūrakāribhāvappasaṅgato, tasmā ekalakkhaṇānampi tāsāmaṃ
paññādiṭṭhīnaṃ avatthantarabhedo atthi
dhitisaṃādhindriyasammāsamaṃdhīnaṃ

1. Vi 4. 347 piṭṭhe.

2. Vi 1. 7 piṭṭhe.

3. Am 1. 427 piṭṭhe.

4. Abhi 8. 132 piṭṭhe.

5. Ma 1. 397 piṭṭhe.

viya. **Aññāsī**ti ettha sotadvārānusārena ñātā, atthā sutāti hi vuccanti
 “sutametaṃ bho gotama pāpakā samācārā dissanti ceva suyanti cā”ti-ādīsu
 viya. “Bhikkhu kho upāli saṃghaṃ bhindatī”ti-ādīsu¹ viya **avadhāraṇatthe**
 vā. Verañjāyaṃ **bhavo** vijjamāno. **Itthambhūtassa** evaṃ bhūtassa. Kathaṃ
 bhūtassa? Sakyaputtassa sakyakulā pabbajitassa, evaṃ hutvā ʒhitassa
 kittisaddo abbhuggatoti abhisaddena yoge upayogavacanāni hontīti attho.

Kāmapādānapaccayā eva mettaṃ bhāveti, brahmaloke nibbattatīti
 iminā kāmapādānahetu kammaṃ katvā kāmabhava eva nibbattatītivādīnaṃ
 vādo paṭikkhittoti vadanti, “brahmaloke paṇītā kāmā”ti sutvā, kappetvā vā
 pacchā “tattha sampattiṃ anubhavissāmī”ti kāmapādānapaccayā tadupagaṃ
 karotīti brahmalokepi kāmaṇīyaṭṭhena kāmā, “tadārammaṇattā taṇhā
 kāmapādānanti vuttā”ti ca vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. Kammaṇca cakkhussa
 janakakāraṇaṃ, kammaṃ mūlakāraṇaṃ taṇhā, tasmā na mūlakāraṇaṃ hoti
 janakaṃ. Rūpataṇhādayo dukkhasaccaṃ khandhapiyāpannattā,
 “yampicchaṃ na labhati, tampi dukkhaṃ”ti² vacanato ca. **Tassa**
mūlakāraṇabhāvena samuṭṭhāpikāti³ tassa kāraṇabhūtassa imassa
 khandhapaṇcākassa samuṭṭhāpikāti yojetabbaṃ. “Āsavaśamudayā
 avijjāśamudayo”ti⁴ vacanato tassa eva kāraṇantipi vattuṃ vaṭṭati. Apica
 “rūpādi viya taṇhāpi taṇhāya uppattippahānaṭṭhānaṃ”ti vacanato rūpādi viya
 taṇhāpi dukkhasaccaṃ kataṃ. Vuttañhettaṃ “rūpataṇhā loke piyarūpaṃ
 sātārūpaṃ, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati”ti⁵ ca “etthesā taṇhā
 pahīyamānā pahīyati”ti⁶ ca. **Visuddhimagge** “sabbākārena pana
 upādānakkhandhapaṇcākassa dukkhañceva ariyasaccaṇca aññatra taṇhāyā”ti
 vacanato idha rūpataṇhādayo dukkhasaccanti vacanaṃ virujjhatīti ce? Na,
 aññamaññāsaṅkarabhāvena dassetuṃ tattha tattha vuttattā. Yadi taṇhā
 upādānakkhandhapiyāpannā na bhaveyya, **saccavibhaṅge** “tattha katame
 saṃkhittena paṇcupādānakkhandhā dukkhā. Seyyathidaṃ

1. Vi 4. 368 piṭṭhe.

2. Dī 2. 243; Ma 1. 84; Abhi 2. 104 piṭṭhesu.

3. Taṃsamuṭṭhāpikāti (Chaṭṭha-Ṭṭha)

4. Ma 1. 67 piṭṭhe.

5. Dī 2. 247; Abhi 2. 108 piṭṭhesu.

6. Dī 2. 249; Ma 1. 87 piṭṭhādīsu.

7. Abhi 2. 106 piṭṭhe.

rūpupādānakkhandho -pa- viññāṇupādānakkhandho”ti ettha “ṭhapetvā taṇham saṅkhārupādānakkhandho”ti vattabbaṃ bhaveyya, na ca vuttaṃ, tasmā dukkhasaccapariyāpannā taṇhāti ce? Na, hetuphalasaṅkaradosappasaṅgato. Na saṅkaradosoti ce? Saccavibhaṅgapāḷiyaṇhi pañcahi koṭṭhāsehi samudayasaccaṃ niddiṭṭhaṃ.

Katham? Taṇhāti eko vāro, taṇhā ca avasesā ca kilesāti dutiyo, taṇhā ca avasesā ca kilesā avasesā ca akusalā dhammāti tatiyo, taṇhā ca avaseso ca kilesā avasesā ca akusalā dhammā tīṇi ca kusalamūlāni sāsavānīti catuttho, taṇhā ca avasesā ca kilesā avasesā ca akusalā dhammā tīṇi ca kusalamūlāni sāsavāni avasesā ca sāsavā kusalā dhammāti pañcamo vāroti. Āma niddiṭṭhaṃ, tathāpi abhidhammabhājanīyeyeva, na aññasmim, so ca nayo ariyasaccaniddese na labbhati. Tathā hi tattha “cattāri saccāni”ccevāha, suttantabhājanīyapañhapucchakesu viya “cattāri ariyasaccāni”ti na vuttaṃ, tasmā suttantabhājanīyova pamāṇaṃ tattha ca taṇhāya vuttattā. Yathāha “tattha katamaṃ dukkhasamudayaṃ ariyasaccaṃ, yāyaṃ taṇhā ponobhavikā -pa-. Seyyathidaṃ, kāmataṇhā”ti-ādi¹. “Yadaniccaṃ taṃ dukkhaṃ”ti² iminā pariyāyena vuttattā tattha vuttampi pamāṇameva. “Paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharati pathavīkasiṇaṃ”ti³ vacanato “kasiṇāni”ti jhānāni vuttāni. Keci “uggahanimittapaṭibhāganimitte sandhāya vuttan”ti vadanti, taṃ na sundaraṃ. “Dvattimsākārāpi paṇṇattim viśajjetvā paṭikūlāti sati paṭṭhapetabbā”ti vacanato satigocarā rūpādayo ca veditabbā.

Saddhāhirottappabāhusaccavīriyārambhopaṭṭhitasatisampajaññatāti ime **satta saddhammā** nāma. **Sabhāvatoti** dukkhato. **Na cavatīti** deve sandhāya. **Ñāteyyanti** ñātabbaṃ. **Daṭṭheyyanti** daṭṭhabbaṃ. Atha vā pana “nāhaṃ gamanena lokassa antaṃ ñāteyyan”ti vadāmīti attho. **Lokanti** khandhalokaṃ. **Gamanena na pattabboti** sarīragamanena, agatigamanena vā na pattabbo, ariyagamanena lokantaṃ patvāva dukkhā atthi pamocananti vuttaṃ hoti. **Samitāvīti** samitakilesa. **Āhāraṭṭhitikāti** paccayaṭṭhitikā. Ye

1. Abhi 2. 106 piṭṭhe.

2. Saṃ 2. 19 piṭṭhe.

3. Abhi 1. 52 piṭṭhe.

keci paccayaṭṭhitikā, sabbe te lujjanapalujjanaṭṭhena eko lokoti adhippāyo. Saṅkhārā hi sakasakapaccayāyattatāya sattā visattā sattā nāma. **Pariharanti** paricaranti. **Disāti** upayogabahuvacanaṃ. **Bhanti** paṭibhanti. Ke te? Teyeva virocamānā pabhassarā candimasūriyā. **Aṭṭha lokadhammā** saṅkhārāva. **“Sinerussa samantato”**ti vacanato yugandharādayo sinerum parikkhipitvā parimaṇḍalākārena ṭhitāti vadanti. Parikkhipitvā accuggato lokadhātu ayaṃ. **“Ma-kāro padasandhikaro”**ti vadanti. Aññathāpi lakkhaṇādibhedato saṅkhāralokaṃ, āsayānusayabhedato sattalokaṃ, cakkavālādiparimāṇato okāsalokaṃca sabbathāpi viditattā lokavidū.

Vimuttiñāṇadassanaṃ kāmāvacaraṃ parittaṃ lokiyaṃ, tena sabbaṃ lokaṃ kathaṃ abhivati? Asadisānubhāvattā sabbaññutaññāṇaṃ viya. Tañhi attano visaye bhagavato sabbaññutaññāṇagatikaṃ, lahutarappavatti ca bhavaṅgacittadvayānantaraṃ uppattito. Na kassaci evaṃlahutaraṃ cittaṃ uppajjati, api āyasmato sārīputtassa, tassa kiresa cittavāro pañcadasabhavaṅgānantaranti. **Aggisikhadhūmasikhā** ca nāgā kira sīhaḷadīpe. Atthassa dīpakaṃ padaṃ **atthapadaṃ**. Ekattadīpakaṃ padaṃ, sabbametaṃ vākyanti attho. **Aṭṭha disā** nāma aṭṭha vimokkhā, samāpattiyo vā. Satthavāho satthāti nipātito yathā pisitāso pisāco. Udahe maṇḍūko ahaṃ āsiṃ, na thale maṇḍūko, vārimattameva gocaro, tassa me tava dhammaṃ suṇantassa sīsaṃ daṇḍena sannirumbhitvāti pāṭhaseso. Anādaratthe vā sāmivacanaṃ. “Ettakenapi evarūpā iddhi bhavissatī”ti sitaṃ katvā. **Vimokkhoti** cettha maggo, tadanantarikaṃ **ñāṇaṃ** nāma phalañāṇaṃ, tasmīṃ khaṇe buddho nāma. **Sabbassa buddhattāti** kattari. **Bodhetāti** hetukattari. Setṭhatthadīpakaṃ vacanaṃ **setṭhaṃ** nāma, tathā **uttamaṃ**. **Sacchikāpaññattī**ti sabbadhammānaṃ sacchikaraṇavasena sayambhutā paññatti, attanā eva vā ñātā sacchikatātipi sacchikāpaññatti. **Bhagī** bhagavā cīvarapiṇḍapātādīnaṃ. **Bhājī** araṇṇavanapatthāni pantāni senāsanāni. **Bhāgī** atthadhammavimuttirasassa. Rāgādikilesagaṇa**bhaggamakāsi**. **Bhāvitattano** bhāvitakāyo. Bhavassa antaṃ nibbānaṃ maggādhigamena taṃ gatoti **bhavantago**.

“Lobham bhikkhave ekaṃ dhammaṃ pajahathā”ti-ādinā¹ nayena ekakādivasenāgate gahetvā vadati.

Samkilesatanhādiṭṭhiduccaritasamkilesavasena aniccadukkha-anattāsubhesu niccanti-ādivipariyesā. Cīvarahetu vā bhikkhave bhikkhuno taṇhā uppajjamānā uppajjati, piṇḍapātasenāsana-itibhavābhavaahetu vā². **Cetokhilā** satthari kaṅkhati, dhamme, saṅghe, sikkhāya, sabrahmacārīsu kupitoti³ āgatā **pañca**. Kāme avītarāgo hoti -pa- kāye, rūpe, yāvadattham udarāvadehakaṃ bhuñjitvā, aññataram devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ caratīti⁴ āgatā **pañca vinibandhā**. Vivādamulāni kodho upanāho makkho paḷāso issā macchariyaṃ māyā sāṭheyyaṃ thambho sārambho sandiṭṭhiparāmāsītā ādhānaggāhī duppaṭinissaggitā⁵. **Vibhaṅge** pana “kodho makkho issā sāṭheyyaṃ pāpicchatā sandiṭṭhiparāmāsītā”ti⁶ āgataṃ. Taṇham paṭicca pariyesanā, pariyesanaṃ paṭicca lābho, lābham paṭicca vinicchayo, evaṃ chandarāgo, ajjhosānaṃ, pariggaho, macchariyaṃ, ārakkho, ārakkhādhikaraṇaṃ, daṇḍādānasatthādāna -pa- akusalā dhammā sambhavantīti⁷ vuttānaṃ. Rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbadhammatanḥāti cha, tā kāmabhavavibhavatanhāvaseneva aṭṭhārasa, tā eva ajjhaticassupādāya aṭṭhārasa, bāhirassupādāya aṭṭhārasāti chattimsa, tā atīte chattimsa, anāgate chattimsa, paccuppanne chattim sāti evaṃ **aṭṭhasatatanhāvicarītānīti**. Māretīti māro, pamādo “pamādo maccuno padan”ti⁸ vacanato. Sammā-ājīvināsanato vā kilesā vuccanti “māro”ti, vadhakūpamattā khandhāva mārā. Abhisāṅkhārā jātidukkhābhiniḃbattāpanato, jātassa jarādisambhavato ca mārā. Ekabhavapariyāpannañjīvitamāraṇato maccu māro. **Aṇimatā** nāma paramāṇu viya adassanūpagamaṇaṃ. **Laghimatā** sarīrena, cittena vā sīghagamanāṃ. **Mahimatā** candimasūriyādīnampi pāṇinā parāmasanādi. **Patti** nāma yathicchitadesappatti. Pakāsanatā, lābhakassatthasādhanaṃ vā **pākammaṃ**. Īsattaṃ nāma **sayamvasitā**. Vasattaṃ nāma **aparavasitā**. **Yatthakāmāvasāyitaṃ** nāma yatthicchatī yadicchatī yāvadacchatī, tattha tāva tadatthasādhanaṃ.

1. Khu 1. 195 piṭṭhe Itivuttake.

2. Am 1. 316 piṭṭhe.

3. Dī 3. 198; Abhi 2. 391 piṭṭhādīsu.

4. Dī 3. 198; Abhi 2. 392 piṭṭhesu.

5. Am 2. 294; Ma 3. 33; Dī 3. 204; Vi 4. 212 piṭṭhādīsu.

6. Abhi 2. 394 piṭṭhe.

7. Dī 2. 50; Dī 3. 253; Am 3. 201; Abhi 2. 404 piṭṭhesu.

8. Khu 1. 16 piṭṭhe Dhammapade.

Piḷanasaṅkhatasantāpavipariṇāmaṭṭhena vā dukkhamariyasaccanti-ādimhi idaṃ codanāpubbaṅgamaṃ atthavissajjanaṃ—dukkhādīnaṃ aññepi rūpaṇhādayo atthā atthi, atha kasmā cattāro eva vuttāti ce? Aññasaccadassanavasena āvibhāvato.

“Tattha katamaṃ dukkhe ñāṇaṃ, dukkhaṃ ārabba yā uppajjati paññā”ti-ādināpi¹ nayena ekekasaccārammaṇavasenāpi saccañāṇaṃ vuttaṃ. “Yo bhikkhave dukkhaṃ passati, dukkhasamudayampi so passatī”ti-ādinā² nayena ekaṃ saccaṃ ārammaṇaṃ katvā sesesu kiccanipphattivasenāpi vuttaṃ. Tattha yadā ekekaṃ saccaṃ ārammaṇaṃ karoti, tadā samudayadassanena tāva sabhāvato **pīḷanalakkhaṇassāpi** dukkhassa yasmā taṃ āyūhanalakkhaṇena samudayena āyūhitaṃ saṅkhatam, tasmāssa so **saṅkhataṭṭho** āvi bhavati. Yasmā pana maggo kilesasantāpaharo susītaḥ, tasmāssa maggadassanena **santāpaṭṭho** āvi bhavati nandassa accharādassanena sundariyā anabhirūpabhāvo viya. Avipariṇāmadhammassa pana nirodhassa dassanena tassa vipariṇāmaṭṭho āvi bhavatīti vattabbameva natthi. Sabhāvato **āyūhanalakkhaṇassāpi** samudayassa dukkhadassanena **nidānaṭṭho** āvi bhavati asappāyabhojanato uppanabyādhidassanena bhojanassa byādhinidānabhāvo viya. Viśāmyogabhūtaṃ nirodhassa dassanena **saṃyogaṭṭho**. Niyyānabhūtaṃ ca maggassa dassanena **palibodhaṭṭho**ti. Tathā nissaraṇassāpi nirodhassa avivekabhūtaṃ samudayassa dassanena **vivekaṭṭho** āvi bhavati. Maggadassanena **asaṅkhataṭṭho**. Iminā hi anamatagge saṃsāre maggo na diṭṭhapubbo, so pi ca sappaccayattā saṅkhato evāti appaccayadhammassa asaṅkhatabhāvo ativiya pākaṭo hoti. Dukkhadassanena paṇassa **amataṭṭho** āvi bhavati. Dukkhañhi viśāṃ, amataṃ nibbānanti. Tathā **niyyānalakkhaṇassāpi** maggassa samudayadassanena “nāyaṃ hetu nibbānassa pattiya, ayaṃ hetū”ti **hetvattho** āvi bhavati. Nirodhadassanena **dassanaṭṭho** paramasukhumarūpāni passato “vippasannaṃ vata me cakkhū”ti cakkhussa vippasannabhāvo viya. Dukkhadassanena **adhipateyyaṭṭho** anekarogāturakapaṇajanadassanena issarajanassa ulārabhāvo viyāti evamettha lakkhaṇavasena, ekassa aññasaccadassanavasena ca itaresaṃ tiṇṇaṃ

1. Abhi 2. 341 piṭṭhe.

2. Saṃ 3. 382 piṭṭhe.

āvibhāvato ekekassa cattāro atthā vuttā. **Upadhiviveko** nikkilesatā.

Paṭipakkham atthayantīti **paccatthikā**. Pati viruddhā amittā **paccāmittā**. **Sacchikatvā Pavedetī**ti ettāvatā bhagavato sabbaññutam dīpeti. Tena ñāṇasampattiṃ dīpetvā idāni karuṇāsampattiṃ dīpetum “**so dhammaṃ desesī**”ti-ādimāha. Atha vā kim so pavedesīti? Ñāṇam¹, tam sabbaṃ tilokahitabhūtameva. So dhammaṃ desesīti kīdisaṃ? “**Ādikalyāṇan**”ti-ādi. Anena vacanena vattum arahabhāvaṃ dīpeti. **Sāsanadhammoti** ovādapariyatti. **Kiccassuddhiyāti** kilesappahānanibbānārammaṇakiccassuddhiyā. **Sāsanabrahmacariyaṃ** nāma sikkhattayaṃ, navakoṭṭisahassānīti-ādikam vā. Maggameva brahmacariyaṃ **maggabrahmacariyaṃ**. Tassa pakāsakam piṭakattayaṃ idha **sāttam** **sabyañjanaṃ** nāma. Chasu atthapadesu saṅkhepato kāsanaṃ **saṅkāsaṇaṃ**. Ādito kāsanaṃ **pakāsaṇaṃ**. Ubhayampi vitthāretvā desanaṃ **vivaraṇaṃ**. Puna vibhāgakaraṇaṃ **vibhajanaṃ**. Opammādinā pākāṭakaraṇaṃ **uttānīkaraṇaṃ**. Sotūnaṃ cittaparitosajananena, cittanisānena ca **paññāpanaṃ** veditabbaṃ. Byañjanapadesu akkharaṇato **akkharaṃ**, “ekakkharapadamakkharan”ti eke. Vibhatti-antaṃ **padaṃ**. Byañjayatīti **byañjanaṃ**, vākyam. Padasamudāyo vā vākyam. Vibhāgapakāso **ākāro** nāma. Phusatīti phassoti-ādi nibbacanaṃ **nirutti**, niruttiyā niddiṭṭhassa apadeso **niddeso** nāma. Phusatīti phasso, so tividho sukhavedanīyo dukkhavedanīyo adukkhamasukhavedanīyoti. Etesu ayaṃ yojanā— akkharehi saṅkāsayati, padehi pakāsayati, byañjanehi vivarati, ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṃ karoti, niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā saṅkāsayitvā padehi pakāseti, byañjanehi vivaritvā ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṃ katvā niddesehi paññāpeti. Akkharehi vā ugghāṭetvā padehi vineti ugghāṭitaññum, byañjanehi vivaritvā ākārehi vineti vipaṇcitaññum, niruttīhi netvā niddesehi vineti neyyanti veditabbaṃ. **Atthoti** bhāsitattho. Tassevatthassa paṭivijjhitabbo sako sako bhāvo **paṭivedho** nāma. Tam ubhayampi attho nāma. Tena vuttam “**atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sāttan**”ti. **Dhammoti** vā **desanā**ti vā byañjanaṃveva. Niddosabhāvena parisuddham sāsanabrahmacariyaṃ,

1. Ñātam (?)

sikkhattayapariggahito maggo ca, ubhayampi brahmacariyapadena saṅgahitaṃ. **Paṭipattiyā**ti paṭipattihetu. **Āgamabyattitoti** punappunaṃ adhīyamānā khandhādayo pākaṭā honti. Duruttasatthāni adhīyamānāni sammohamevāvāhanti.

2-3. **Kacci khamanīyaṃ** sītuṇhādi. **Kacci yāpanīyaṃ** yathāladdhehi jīvitasādhanehi jīvitaṃ. **Appābādhanti** appopasaggaṃ, **appātaṅkanti** apparogaṃ. **Kacci lahuṭṭhānaṃ** sarīrakicce. **Kacci balaṃ** samaṇakicce. **Kacci phāsuvihāro** yathāvuttanayena appābādhatāya, anukkaṇṭhanādivasena vā. Sattasatṭhito paṭṭhāya **pacchimavayo**, uttarāmukhoti vuttaṃ hoti. Lokavivaraṇe jāte idha kiṃ olokesi, natthettha tayā sadisopīti āha “**tvam sadevakassa lokassa aggo**”ti-ādi. **Āsabhiṃ** uttamaṃ. **Upapattivase**na devā. Rūpānaṃ paribhogavasena, patthanāvasena vā uppannā rāgasampayuttā somanassa vedanānurūpato uppajjitvā hadayatappanato ambarasādayo viya “rūparasā”ti vuccanti. **Tathāgatassa pahīnā**ti adhikaravasenāha. Tathāgatassapi hi kassaci te pahīnāti matthakacchinnatālo viya katā. Kathaṃ? Rūparasādivacanena vipākadhammadhammā gahitā, te vijjamānāpi matthakasadisānaṃ taṇhāvijjānaṃ maggasatthena chinnatā āyatiraṃ tālapantisadise vipākakkhandhe nibbattetuṃ asamatthā jātā. Tasmā tālāvatthu viya katā. “Kusalasomanassāpi ettha saṅgahitā”ti vadanti. Paṭhamamaggena pahīnā kammaṭṭhānīyā, dutiyena ucchinnamūlā oḷārikā, tatiyena tālāvatthukatā kāmarāgaṭṭhānīyā. Catutthena anabhāvaṃkatā rūparāgarūparāgaṭṭhānīyā. Aparihānadhammataṃ pana dīpento “**āyatiraṃ anuppādadhammā**”ti āha. Tadaṅgappahānena vā pahīnā vipassanākkhaṇe, jhānassa pubbabhāgakkhaṇe vā, vikkhambhanappahānena ucchinnamūlā jhānakkhaṇe. “Vivicceva kāmehi”ti¹ hi vuttaṃ. Samucchedappahānena tālāvatthukatā tatiyavijjādhigamakkhaṇe. Itthambhūtā pana te rūparasādayo anabhāvaṃkatā āyatimanuppādadhammāti ekamevidaṃ atthapadaṃ. Paṭhamāya vā abhinibbhidāya pahīnā, dutiyāya ucchinnamūlā, tatiyāya tālāvatthukatā. Itthambhūtā yasmā anabhāvaṃkatā nāma honti, tasmā āyatimanuppādadhammāti veditabbā. Atha vā dukkhañāṇena pahīnā, samudayañāṇena

ucchinnamūlā nirodhañāṇena tālāvatthukatā, maggañāṇena anabhāvaṃkatā,
paccavekkhaṇañāṇena āyatim anuppādadhammāti veditabbā.
Lokiyamaggena vā pahīnā, dassanamaggena ucchinnamūlā, tividhena
bhāvanāmaggena tālāvatthukatāti-ādi. Brāhmaṇassa avisayattā dhammarasā
na uddhaṭā.

11. **Dhammadhātunti** ettha sabbaññutaññāṇaṃ dhammadhātu nāma.
Anukampavacanānurūpaṃ “**puṇṇacando viyā**”ti vuttaṃ, sūriyavacanāṃ
“**suppaṭividdhattā**”ti vacanānurūpaṃ, pathavīsamacittatāya kāraṇaṃ
“**karuṇāvippahāraṇ**”ti vadanti. Paṭicchādetabbe hi attano guṇe “āraddhaṃ
kho pana me vīriyaṇ”ti-ādinā pakāsento attano karuṇāvippahāraṃ pakāsetīti
gahetabbo. **Varabhūrimedhaso** varaputhulañāṇo, bhūrīti vā bhūmi, bhūmi
viya patthaṭavarapaññoti attho. Abujjhi etthātipi adhikaraṇena **rukko bodhi**.
Sayāṃ bujjhati, bujjhanti vā tena taṃsamaṅginoti **maggo bodhi**, evaṃ
sabbaññutaññāṇampi. Bujjhīyatīti **nibbānaṃ bodhi**. Tissannaṃ vijjānaṃ
upanissayavato yathāsambhavaṃ **tisso vijjā** veditabbā. Ekaggatāvasena
tikkhabhāvo. Tikkhopi ekacco saro lakkhaṃ patvā kuṇṭho hoti, na tathā
idaṃ. Satindriyavasena **kharabhāvo**, saddhindriyavasena
vippasannabhāvo, antarā anosakkivā kilesapaccatthikānaṃ suṭṭhu
abhibhavanato vīriyindriyavasena **sūrabhāvo** ca veditabbo.
Maggavijāyanatthaṃ gabbhaggahaṇakālo
saṅkhārupekkhānantaramanulomattā.

Chandoti ca saṅkappoti ca avatthantarabhedabhinno rāgo—

“Senahātthyaṅgamupeti,
Rattahadayo rāgena.
Sammagate rattakāmaṃupeti,
Kāmapatitaṃ lokassa mātrālamatī”ti¹—

Ādisu viya—

Vibhaṅgeyeva kiñcāpi attho vuttoti ettha ayamadhippāyo—
vibhaṅgapālīṃ ānetvā idha vuttopi sabbesaṃ upakārāya na hoti, tasmā taṃ
atṭhakathāyaneva pakāsayissāmīti. **Itoti kāmehi**.

1. Missā matīti (Ka)

Kāyavivekādisu upadhiviveko tatiyo, tasmā tatiyaṃ chaḍḍetvā dve gahetvā tadaṅgādīsu vikkhambhanavivekaṃ gahetvā **“tayo evā”**ti vuttā. Evaṃ sati cittavikkhambhanā ekatthā evāti viseso na siyāti ce? Appanāvārattā na panevaṃ datṭhabbaṃ. Kāyavivekaggahaṇena pubbabhāgaggahaṇaṃ ñāyati, tasmā **cittavivekoti** tadaṅgaviveko vutto, vikkhambhanena appanākāleti gahetabbaṃ asaṅkarato. Atha vā cittavivekena tadaṅgavikkhambhanā gahitā, itarena vikkhambhanaviveko evātipi yuttaṃ, kilesakāmattā vā dvīsu kammesu pariyāpanno puriso viya. Yathā avijjamānena avijjamānapaññattivāsena loke **“saphalo rukkho”**ti vuccati, tatheva vijjamānena vijjamāna paññattivāsena sāsane **“savitakkaṃ savicāraṃ jhānaṃ”**ti vuccatīti adhippāyo.

Vūpasamāti ettha kesaṃ vūpasamāti, kiṃ paṭhamajjhānikānaṃ, udāhu dutiyajjhānikānanti? Ettha yadi paṭhamajjhānikānaṃ, natthi tesāṃ vūpasamo. Na hi paṭhamajjhānaṃ vitakkavicārahitaṃ atthi. Yadi dutiyajjhānikānaṃ, nattheva vūpasamo tattha tadabhāvāti ce? Tenetaṃ vuccati **“samatikkamā”**ti, samatikkamopi na tesāmyeva. Kintu sakalassapi paṭhamajjhānadhammarāsissāti ce? Tenetaṃ vuccati **“olārikassa pana samatikkamā”**ti-ādi. Sabbepi paṭhamajjhānadhammā olārikāva dutiyajjhānato, na kevalaṃ vitakkavicāradvayamevāti ce? Na vitakkavicārāyeva tehi sampayuttānaṃ olārikabhāvatoti tesveva ādīnavadassanena dutiyajjhānakkhaṇe tesāṃ abhāvo hoti. Tena vuttaṃ **“dutyajjhānakkhaṇe apātubhāvā”**ti, yassa dhammassānubhāvena, yogena vā idaṃ jhānaṃ **“sampasādanan”**ti vuccati **“ekodibhāvan”**ti ca, tassa dassanattamaṃ saddhāsamādhayo **vibhaṅge** vuttā. **Paṇītabhojanasikkhāpade**¹ sappi-ādayo viyāti vutte ayaṃ atthavaṇṇanā na virujjhati. **Samaṃ passatīti** līnuddhaccaṃ pahāya khīṇāsavassa chasu dvāresu iṭṭhāniṭṭhachaḷārammaṇāpāthe parisuddhapakatibhāvāvijahanākārahūtā upekkhā **chaḷaṅgupekkhā**. Nīvaraṇādipaṭisaṅkhāsantiṭṭhanāgahaṇe majjhattabhūtā upekkhā, ayaṃ **saṅkhārupekkhā** nāma. Vicinane majjhattabhūtā upekkhā **vipassanupekkhā** nāma. Tattha chaḷaṅgupekkhā brahmavihārupekkhā bojjaṅgupekkhā tatramajjhattupekkhā jhānupekkhā

1. Vi 2. 119 piṭṭhe.

Pārisuddhupekkhā ca atthato ekā tatramajjhattupekkhāva, avatthābhedenā bhedo nesaṃ. Saṅkhārupekkhāvīpassanupekkhānampi ekatā paññāvasena, kiccavasena pana duvidhatā veditabbā.

Chalaṅgupekkhā kāmāvacarā, brahmavihārupekkhā rūpāvacarāti-ādinā bhūmivasena. Chalaṅgupekkhā khīṇāsavasassa, brahmavihārupekkhā tiṇṇampi puthujjanasekkhāsekkhānanti evaṃ puggalavasena. Chalaṅgupekkhā somanassupekkhāsahagatacittasampayuttā, brahmavihārupekkhā upekkhāsahagatacittasampayuttā evāti evaṃ cittavasena. Chalaṅgupekkhā chaḷārammaṇā, brahmavihārupekkhā dhammārammaṇāvāti ārammaṇavasena. Vedanupekkhā vedanākkhandhena saṅgahitā, itarā nava saṅkhārakkhandhenāti khandhasaṅgahavasena. Chalaṅgupekkhā brahmavihārabojjhāṅgajhānupekkhā pārisuddhitatramajjhattupekkhā ca atthato ekā, tasmā ekakkhaṇe ekāva siyā, na itarā, tathā saṅkhārupekkhāvīpassanupekkhāpi. Vedanāvīriyupekkhānaṃ ekakkhaṇe siyā uppattīti. Chalaṅgupekkhā abyākatā, brahmavihārupekkhā kusalābyākatā, tathā sesā. Vedanupekkhā pana siyā akusalāpi. Evaṃ kusalattikavasena. Dasapetā saṅkhepena cattārova dhammā vīriyavedanātatramajjhattañāvasena.

“Dukkhadomanassasukhasomanassānaṃ”ti-evaṃ pahānakkamena avatvā vibhaṅge vuttanayena kasmā vuttānīti ce? Suttānurakkhaṇattham.

Itthāniṭṭhaviṇṇāpanti ettha “ārammaṇavasena aggahetvā itthāniṭṭhaviṇṇāpanti kasmā? Ekaṃyeva kasiṇaṃ ārabha sabbesaṃ pavattito. Tatiyajjhānato paṭṭhāya upakārā hutvā āgatāti satisīsenā desanā katā, vigatavalāhakādinā sommatāya rattiyā valāhakādinā kālussiye satipi divā viya anupakārikā na hoti rattim, tasmā “**attano upakārakattena vā**”ti vuttaṃ. “Sūriyappabhābhavā, rattiyā alābhāti ime dve hetū aparisuddhatāya kāraṇaṃ. Somabhāvena, attano upakārakattena cāti ime dve sabhāgatāya kāraṇaṃ”ti vadanti, tassā aparisuddhāya jātiyāti vuttaṃ hoti, tasmā kāraṇavacananti eke.

Jhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā

12. Cittekaggaṭāsabhāgattā jhānānaṃ “**kesaṇci cittekaggaṭatthānī**”ti āha. Kusalānaṃ bhavokkamanasabhāgattā “**kesaṇci bhavokkamanatthānī**”ti. Asabhāgattā sesaṭṭhānesu “pāḍakatthānī”ti avatvā “**pāḍakānī**”ti āha. Tena pāḍakabhūtānampi yathāsambhavaṃ cittekaggaṭā bhavokkamanatāvahataṃ, itaresaṃ yathāsambhavaṃ pāḍakatāvahataṃca dīpeti. Asabhāgattā javanavipassanāpāḍakāni samānāni abhiññāpāḍakāni ca honti, abhiññāpāḍakāni ca vipassanāpāḍakāni hontīpi¹ dīpeti, tathā pāḍakābhāvaṃ dīpehi. Abhiññāya hi catutthameva pāḍakaṃ, na itarāni. Tesu catutthassa tatiyaṃ pāḍakaṃ, tatiyassa dutiyaṃ, dutiyassa paṭhamanti. Atha vā “cattāri jhānāni”ti yathālābhato vuttaṃ.

Vinayanidānanimittāṃ, verañjanivāsakappanaṃ.

Satthu yasmā tasmā bhagavā, vijjattayamāha verañje.

Vuttañhetāṃ “vinaye suppaṭipanno bhikkhu sīlasampattiṃ nissāyā”ti-ādi². Sīlavato hi sīlapaccavekkhaṇatthāṃ rattitṭhānadivāṭhānesu nisinnassa nisajjanato paṭṭhāya attano atītakiriyānussaraṇabahulatāya pubbenivāsānussativijjā appakasirena samijjhati. Tathā attānaṃ paṭicca sattānaṃ cutipariggahaṇasīlatāya cutūpapātāññaṃ appakasirena samijjhati, udakādisu sukhumatta³ dassanasīlatāya dibbacakkhuññaṃ samijjhati. Yasmā sattavidhamethuna saṃyogaparivajjanena, kāmāsavāḍiparivajjanena vā brahmacariyaṃ akhaṇḍādibhāvaṃ pāpuṇāti, tasmāssa āsavakkhayaññaṃ appakasirena samijjhatīti ettha vinayanidāne vijjattayameva dassitaṃ, tasmā āha “**yesaṇca guṇānaṃ dāyakaṃ ahosi, tesāṃ ekadesaṃ dassento**”ti, aññathā vijjattayapaṭilābhamattappasaṅgo siyāti.

So evanti iminā kiñcāpi catunnaṃ jhānānaṃ pubbabhāgapaṭipadāpi saṅgahaṃ gacchati, na kevalaṃ purimajjhānattikameva, tathāpi kevalaṃ purimajjhānattikameva gaṇhanto “evanti catutthajjhānakkamanidassanametaṃ, iminā paṭhamajjhānādhigamādinā kamena⁴ catutthajjhānaṃ paṭilabhitvāti vuttaṃ hotī”ti āha, taṃ

1. Na hontitipi (Ka)

2. Vi-Ṭṭha 1. 20 piṭṭhe.

3. Sukhumasatta (Ka)

4. Iminā kamena (Chaṭṭha-Ṭṭha) Visuddhi 2. 5 piṭṭhepi passitabbaṃ.

kasmāti ce? Sambhārabhūmittā. Vuttañhetam **atṭhakathāyam**¹”ettha ca purimāni tīpi jhānāni yasmā pītipharaṇena ca sukhapharaṇena ca sukhasaññaṇca lahusaññaṇca okkamitvā lahumudukammaññaṇakāyo hutvā iddhiṃ pāpuṇāti, tasmā iminā pariyāyena iddhilābhāya saṃvattanato sambhārabhūmiyoti veditabbāni. Catutthajjhānam pana iddhilābhāya pakatibhūmi evā”ti. Idameva vā attham sandhāyāha “pubbe imāni cattāri jhānāni kesañci abhiññāpādakānī”ti. Yadi evaṃ catutthajjhānampi antokatvā evanti kimattham na vuttam. Tañhi pakatibhūmiti ce? Na vattabham, catutthajjhānato parassa samāhitādibhāvappattassa cittassa atthibhāvappasaṅgato. Yasmā yasmim sati “pubbenivāsānussatiññāyā cittam abhininnāmesin”ti vuttam, tasmā tasmim catutthajjhānacitte pakatibhūmibhāvappatte abhiññāpādake jāte parikammacittam “pubbenivāsānussatiññāyā abhininnāmesin”ti āha. **Abhinīhārakkhamam hoti**ti ettha tam iddhividhādhigamatthāya parikammacittam abhinīharati. Kasiṇārammaṇato apanetvā iddhividhābhimukham pesesi. **Gaṇṭhipade** pana “abhiññāpādakajjhānato iddhividhaññādīnam nīharaṇatthan”ti vuttattā abhinīhārakkhamanti attho pakappito.

So evaṃ samāhite evaṃ āneñjappatteti yojanā veditabbā dutiyavikappe, **nīvaraṇadūrībhāvena vitakkādisamatikkamenā**ti paṭhamajjhānādīnam kiccasaṅgaṇhanato. Ayaṃ yojanā paṭhamavikappe na sambhavati “parisuddheti-ādīsu panā”ti vacanena “evan”ti padassa anuppabandhanivāraṇato. Teneva “upekkhāsatiṇipārisuddhibhāvena parisuddhe”ti-ādimāha. **Ichhāvacarānanti** “aho vatāham āpattiñceva āpanno assam, na ca mam bhikkhū jāneyyun”ti-ādinā² nayena uppanna-icchāvasena pavattānam kopa-apaccayānam abhāvena anaṅgaṇeti attho. Ettha ca pana yathāvuttappakārā icchāpi paṭhamajjhānādīnam adhigamāya antarāyikā “sampajānamusāvādo kho panāyasmanto antarāyiko dhammo”ti³ vuttattā, pageva icchāvacarā kopa-appayā, tasmā vuttam **“jhānapaṭilābhapaccanīkānam pāpakānam icchāvacarānan”**ti-ādi. Katthaci pana “jhānapaṭilābhapaccayānam icchāvacarānan”ti potthakesu pāṭho disati, so pamādalekho, **gaṇṭhipade** ca “aho vata satthā mamaññeva paṭipucchitvā dhammam

1. Visuddhi 2. 13 piṭṭhe. 2. Ma 1. 32 piṭṭhe atthato samānam. 3. Vi 3. 141 piṭṭhe.

deseyyā”ti yo tadattho likhito, so dullikhito. Na hi jhānapaṭilābhapaccayā kopādayo **anaṅgaṇasutte**¹ vuttā, “na ca yuttito sambhavanti jhānalābhino tadabhāvā”ti ācariyo vadati, taṃ vīmaṃsitabbaṃ. Ettha vijjattayassa uttaruttaravisesadassanattaṃ “so evaṃ samāhite citte”ti-ādinā punappunaṃ aṭṭhaṅganidassanaṃ katanti veditabbaṃ. Uttaruttaravisesā cetāsāṃ attadukkhaparadukkhadassanatadupasamattadīpanato veditabbā. Bhagavā hi pubbenivāsānussatiñāṇena attano anantaṃsārādukkhaṃ passitvā, cutūpapātañāṇena parassa ca lokassa āsavakkhayañāṇena tadubhayavūpasamattañca passitvā taṃ deseti, paṭhamena vā attadukkhadassanato attasinehapariccāgaṃ dīpeti. Dutiyena paradukkhadassanato paresu kopapariccāgaṃ, tatiyena ariyamaggadassanato mohapariccāgañca dīpeti. Evaṃ nāṇaguṇavisesadīpanato imasseva lokiyābhiññādvayassa idha gahaṇaṃ katanti veditabbaṃ.

Yasmā atītajāti eva nivāso, tasmā “atītajātisu”ti na vattabbanti ce? Na, jātiyā ekadesepi nivāsavohārasiddhidassanato. **Pāliyaṃ** kiñcāpi “ekampi jātiṃ dvepi jātiyo”ti-ādivacanena sakalajātiyā anussaraṇameva pubbenivāsānussati viya dissati, na evaṃ daṭṭhabbaṃ. Tadekadesānussaraṇampi pubbenivāsānussati evāti dassanattaṃ, bhumavacanāṃ kataṃ okāśādisaṅghatthañca.

“**Chinnavaṭumakānussaraṇādīsū**”ti ādisaddena anivutthalokadhātudīparaṭṭhanagaragāmādiggaṇaṃ veditabbaṃ.

Gaṇṭhipade pana “tesaṃ chinnavaṭumakānaṃ lokuttarasīlādīni na bhagavatā bodhisattakāle viññātānī”ti vuttaṃ. Atthāpattito lokiyāni viññātānīti āpajjati, taṃ dibbacakkhuñāṇādhikāre “ariyānaṃ upavādakā”ti vacanena samentaṃ viya dissati. Na hi ariye apassantassa evaṃ hoti. Kimatthaṃ panettha anussati vuttā, nanu esa vijjādhikāroti ce? Ādikammikassa sativasena nibbattito, atītadhammānaṃ satiyā visesādhikārattā ca vuttañhi “anussarāmi”ti.

“Vattamānesu vijjāna-matītesvassa sarati.

Anāgatesu dhammesu, sarati vijjāna paṇidhī”ti.

Ācariyakumārītena² silokopi vutto.

1. Ma 1. 32 piṭṭhe.

2. Ācariyakumārīto tena (Ka)

Tattha rāge ussannatare tejosamvaṭṭo. Dose āposamvaṭṭo. Mohe vāyosamvaṭṭo. Keci “dose tejosamvaṭṭo, rāge āposamvaṭṭo, mohe vāyosamvaṭṭo”ti vadanti. Yasmā amutrāti cittaṃ, vacanaṃ vā bhavādinīyamena hoti, tasmā “**bhave vā**”ti-ādi. **Evaṃnāmo evaṃgottoti** padadvayena ajjhatabhiddhāmūlakam paññattisaṅkhātam gocarānivāsam dīpeti. **Pavattaphalabhojano** sayampatitaphalāhāro.

Caturāsītikappasahassaparamāyupariyanto vāti paṇidhānato pubbe. Paṭinivattantassa paccavekkhaṇam pubbenivāsānussatiñāṇam na hoti. “Pubbenivāsānussatiñāṇalābhīnam panetaṃ ānubhāvaparidīpanan”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. **Amutrāti** ettha paṭhamayojanāyaṃ sīhokkantavasena anussaraṇam vuttaṃ, tañca kho anulomavasena. “Paṭilomavasenā”tipi likhinti, taṃ duviññeyyaṃ. Sīhokkantaṃ dassetuṃ “**anekāsu kappakoṭṭisū**”ti-ādi vuttaṃ. **Yathā tanti** nidassanena paṭipattisādhāraṇena phalasādhāraṇataṃ dassento brāhmaṇassa ādaraṃ janeti, attānamevekaṃ ukkaṃsetīti vacanaṃ nivāreti. “Sādhū kho pana tathārūpānaṃ arahataṃ dassanaṃ hoti”ti tassa pubbe uppannacitte eva niyojati. **Paṭhamā abhinibbhidāti** vacanena avijjaṇḍakosassa bahupaṭalabhāvaṃ dasseti, tena atthaguṇissariyādinaṃ anabhinibbhidam dīpeti.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dibbacakkhuññānakathāvaṇṇanā

13. “**Cutūpapātaññāyā**”ti phalūpacārena vuttaṃ. Idañhi dibbacakkhuññānam rūpārammaṇattā parittapaccuppanna-ajjhatabhiddhārammaṇam hoti. Na cutiṃ vā paṭisandhiṃ vā ārammaṇam karoti. Tasmā “yathākammūpage satte pajānāmī”ti¹ vacanaṃ viya phalūpacāreneva vuttamidanti veditabbaṃ. Dibbavihārasannissitattā kāraṇopacārena dibbaṃ. Iminā pana keci ācariyā “kusalā kusalā cakkhū dibbacakkhu kāmāvacaran”ti vadanti, te paṭisedhitā honti. Catutthajjhānapaññā hi ettha adhippetā. **Mahājutikattā mahāgatikattā**ti etesu “saddasatthānusārenā”ti vuttaṃ. Ekādasannaṃ

1. Vi 1. 6 piṭṭhe.

upakkilesānaṃ evaṃ uppattikkamo upakkilesabhāvo ca veditabbo, mahāsattassa ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhunā nānāvidhāni rūpāni disvā “idaṃ nu kho kin”ti vicikicchā udapādi, so upakkilesa **upakkilesasutte**¹ “vicikicchādhikaraṇaṇca pana me samādhimhi cavi, samādhimhi cute obhāso antaradhāyati dassanaṇca rūpānaṃ”ti vacanato. Tato “rūpāni me passato vicikicchā uppajjati, idāni na kiñci manasi karissāmi”ti cintayato amanasikāro, tato kiñci amanasikarontassa thinamiddhaṃ udapādi, tato tassa pahānatthaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā rūpāni passato himavantādisu dānavarakkhasādayo passantassa chambhitattaṃ udapādi, tato tassa pahānatthaṃ “mayā diṭṭhabhayaṃ pakatiyā olokiyamānaṃ natthi, adiṭṭhe kiṃ nāma bhayaṃ”ti cintayato uppilāvitattaṃ udapādi. **Gaṇṭhipade** pana “uppiḷaṃ dibbarūpadassenenā”ti vuttaṃ, “taṃ duvuttaṃ parato abhijappāvacanena tadatthasiddhito”ti **ācariyo** vadati. Tato chambhitattappahānatthaṃ “mayā vīriyaṃ daḷhaṃ paggaḥitaṃ, tena me idaṃ uppiḷaṃ uppannaṃ”ti vīriyaṃ sithilaṃ karontassa kāyaduṭṭhullaṃ kāyadaratho kāyālasiaṃ udapādi, tato taṃ cajantassa accāraddhavīriyaṃ udapādi, tattha dosaṃ passato atilīnavīriyaṃ upadādi, tato taṃ pahāya samappavattena vīriyena chambhitattabhayā himavantādiṭṭhānaṃ pahāya devalokābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā devasaṅghaṃ passato taṇhāsaṅkhātā abhijappā udapādi, tato “mayhaṃ ekajātikarūpaṃ manasi karontassa abhijappā uppannā, tasmā dāni nānāvidhaṃ rūpaṃ manasi karissāmi”ti kālena devalokābhimukhaṃ, kālena manussalokābhimukhaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā nānāvidhāni rūpāni manasi karoto nānattasaṇṇā udapādi, tato “nānāvidharūpāni me manasi karontassa nānattasaṇṇā udapādi, tasmā dāni abhijappādibhayaṃ iṭṭhādinimittaggāhaṃ pahāya ekajātikameva rūpaṃ manasi karissāmi”ti tathā karoto abhinijjhāyitattaṃ rūpānaṃ udapādi evaṃ pahīna-upakkilesassāpi anadhiṭṭhitattā. Obhāsaṃ hi kho jānāmi, na ca rūpāni passāmīti-ādi jātaṃ.

Tassattho yadā parikammobhāsameva manasi karomi, tadā obhāsaṃ sañjānāmi, dibbena cakkhunā rūpāni na ca passāmi, rūpadassanakāle

1. Ma 3. 196 piṭṭhe.

ca obhāsaṃ na jānāmīti. Kimatthamidam vuttaṃ, na hi etaṃ upakkisesagatanti? Na kevalaṃ upakkilesappajahanamevettha kattabbaṃ, yena idaṃ visuddhaṃ hoti, aññampi taduttari kattabbaṃ atthīti dassanattthaṃ. **Vicikicchā cittassa upakkilesoti**-ādīsu “ime dhammā upakkilesāti ādīnavadassanena pajahim, na mayhaṃ tadā uppannattā”ti keci vadanti. **Mānusakam vā**ti iminā sabhāvātikkaṃ dasseti. **Maṃsacakkhunā viyā**ti iminā pariyattiggahaṇaṃ, vaṇṇamattārammaṇatañca upameti. Vaṇṇamatte hettha satta-saddo, na “sabbe sattā āharaṭṭhitikā”ti¹ ettha viya sabbasaṅkhatesu, hīnajiāti-ādayo mohassa **nissando** vipāko. Kāyaduccaritena samannāgatā pubbe atītabhave ahesuṃ, sampati nirayaṃ upapannāti evaṃ pāṭhasesena sambandho vedītabbo. “Yathākammūpagaññaṇhi ekantamatītārammaṇaṃ, dibbacakkhu paccuppannārammaṇaṃ”ti ubhinnaṃ kiccavasena vuttaṃ. **Mahallakoti** samaṇānaṃ sārūppamasārūppaṃ, lokācāraṃ vā na jānātīti adhippāyena vuttattā guṇaparidhamśanena garahatīti vedītabbaṃ. “Niyato sambodhiparāyano”ti² vutto ariyapuggalo maggāvaraṇaṃ kātuṃ samatthaṃ pharusavacanaṃ yadi katheyya, apāyagamanīyampi kareyya, tena so apāyupagopi bhaveyya, tasmā upaparikkhitabbanti eke. “**Vāyāmaṃ mā akāsī**ti therena vuttattā maggāvaraṇaṃ karotī”ti vadanti. Pubbeva sotāpannena apāyadvāro pihito, tasmāssa saggāvaraṇaṃ natthi. “**Pākatikanti** pavattivipākaṃ ahoṣī”ti vadanti. “Vuddhi hesā bhikkhave ariyassa vinaye, yo accayaṃ accayato disvā yathādhammaṃ paṭikarotī”ti³ vacanato pākatikaṃ ahoṣīti eke. **Sace so na khamatī**ti sotāpannādīnaṃ khantiguṇassa mandatāya vā āyatim tassa suṭṭhu saṃvaratthāya vā akkhamanaṃ sandhāya vuttaṃ. **Sukhānaṃ vā āyassa** ārammaṇādino abhāvā kālakañcika asurā honti. “Ito bho sugatim gacchā”ti⁴ vacanato **manussagatipi**. **Dibbacakkhuññaṇavijjā**ti dibbacakkhumeva dassanaṭṭhena ñāṇaṃ, tassa tassa atthassa vindanaṭṭhena vijjāti attho.

Dibbacakkhuññaṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Am 3. 297 piṭṭhe.

3. Ma 3. 290; Dī 1. 80 piṭṭhesu.

2. Saṃ 1. 297; Saṃ 3. 299, 311 piṭṭhādīsu.

4. Khu 1. 248 piṭṭhe Itivuttake.

Āsavakkhayañāṇakathāvaṇṇanā

14. **So evaṃ samāhite citteti** kiṃ purimasmiṃ yeṇa, udāhu aññasmiṃ yeṇa catutthajjhānacitte. **Aṭṭhakathāyampi** yato vuṭṭhāya purimavijjādvayaṃ adhigataṃ, tadeva puna samāpajjanavasena abhinavaṃ abhiṇhaṃ katanti dassanattamaṃ “so evaṃ samāhite citteti idha vipassanāpādaṃ catutthajjhānacittaṃ veditabbaṃ”ti vuttaṃ. Etthāha—yadi tadeva puna samāpajjanavasena abhinavaṃ kataṃ, atha kasmā pubbe viya “vipassanāpādaṃ abhiññāpādaṃ nirodhapādaṃ sabbakiccasādhakaṃ sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakaṃ idha catutthajjhānacittaṃ veditabbaṃ”ti avatvā “idha vipassanāpādaṃ catutthajjhānacittaṃ veditabbaṃ”ti ettakameva vuttaṃ, nanu idha tathāvacanaṭṭhānameva taṃ arahattamaggena saddhiṃ sabbaguṇanipphādanato, na paṭhamavijjādvayamattanipphādanato? Vuccate—ariyamaggassa bojjhaṅgamaggaṅgajjhānaṅgapāṭipadāvimokkhavisesaniyamo pubbabhāgavuṭṭhānagāminīvipassanāya saṅkhārupekkhāsāṅkhātāya niyameṇa ahoṣīti dassanattamaṃ vipassanāpādakamidha vuttanti veditabbaṃ. Tattha pariyāpannattā, na tadārammaṇamattena. **Pariyāyatoti** aññenapi pakārena. **“Ime āsavā”**ti ayaṃ vāro kimatthaṃ āraddho? “Āsavānaṃ khayañāṇāyā”ti adhikārānulomanattamaṃ. **Maggakkhaṇe hi cittaṃ vimuccati, phalakkhaṇe vimuttaṃ hotīti** idaṃ ekattanayena vuttaṃ. Yañhi vimuccamānaṃ, tadeva aparabhāge vimuttaṃ nāma hoti. Yañca vimuttaṃ, tadeva pubbabhāge vimuccamānaṃ nāma hoti. Bhuñjamāno eva hi bhojanapariyosāne bhuttāvī nāma. “Iminā paccavekkhaṇañāṇaṃ dassetī”ti paccavekkhaṇañāṇassa ca paṭṭhāne “maggā vuṭṭhahitvā maggaṃ paccavekkhati, phalaṃ, nibbānaṃ, pahīne kilese paccavekkhati”ti¹ ayamuppattikkamo vutto. Pavattikkamo panettha sarūpato atthatotī dvidhā vutto. Tattha “vimuttamiti ñāṇaṃ ahoṣī”ti sarūpato catubbidhassapi paccavekkhaṇañāṇassa pavattikkamanidassanaṃ. “Khīṇā jātī”ti-ādi atthato. Teneva ante “abbhaññāsin”ti puggalādhiṭṭhānaṃ desanaṃ akāsi paccavekkhaṇañāṇassa tathā appavattito. Appaṭisandhikaṃ hotīti jānanto “khīṇā jātī”ti jānāti nāma. “Dibbacakkhunā paccuppannānāgataṃsañāṇaṃ”ti anāgataṃsañāṇassa ca dibbacakkkhusannissitattā vuttaṃ.

Āsavakkhayañāṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

15. **Kaṇṇasukhato hadayaṅgamatoti** vacanameva sandhāya vuttaṃ. **Anattukkaṃsanatoti**-ādi puggalavasena, **kaṇṇasukhatoti** sotindriyaṃ sandhāya. **Āpāthāramaṇīyatoti** nāṇāpāthāramaṇīyato. Sayameva **heṭṭhāmukhajātāṃ vā**, maggo pana asoko hoti. Tadā hi soko pahīyamāno. Cariyādi-anukūlato **appaṭikūlaṃ**. “**Madhuramiman**”ti vuttattā “dhammamiman”ti vacanaṃ adhikaṃ viya dissati. Tasmā “rāgavirāgamiman”ti evaṃ visuṃ visuṃ yojetvā puna piṇḍetvā dhammamimaṃ upehīti yojetabbaṃ, “dhammameva saraṇatthamupehī”ti paṭhanti kirāti dīpeti. Saraṇagatānaṃ teneva saraṇagamanena bhayaṃ santāsaṃ duggatiṃ parikkilesaṃ dukkhaṃ himsatīti ratanattayaṃ **saraṇaṃ** nāma. Tappasādataggarutādīhi vihatakilesaṃ tapparāyanatākārappavatto cittuppādo **saraṇagamanāṃ**. Taṃsamaṅgīsatto **saraṇaṃ gacchati**. Pabhedena pana duvidhaṃ saraṇagamanāṃ lokuttaraṃ lokiyaṃ. Tattha lokuttaraṃ dīṭṭhasaccānaṃ maggakkhaṇe saraṇagamanupakkilesasamucchedena nibbānārammaṇaṃ hutvā kiccato sakalepi ratanattaye ijjhati. Lokaṃ puthujjanānaṃ saraṇagamanupakkilesaṃ tadaṅgavikkhambhanaṃ ārammaṇato buddhādiguṇārammaṇaṃ hutvā ijjhati. Taṃ atthato ratanattaye saddhāpaṭilābho, saddhāmūlikā ca sammādiṭṭhi. Lokuttarassa cattāri sāmāññaphalāni vipākaphalaṃ, sabbaḍakkhakkhayo ānisaṃsaphalaṃ. “Yo ca buddhaṃ dhammaṃ -pa- sabbaḍakkhā pamuccatī”ti¹ vuttaṃ. Lokaṃ bhavabhogasampadā. “Ye keci buddhaṃ saraṇaṃ gatāse”ti² hi vuttaṃ. Lokaṃ saraṇagamanāṃ tisu vatthūsu aññāsaṃsayamicchāññādihi saṃkilissati, na mahājutikaṃ hoti, na mahāvippahāraṃ. Lokuttarassa natthi saṃkilesaṃ. Lokaṃ sāvajjo anavajjoti duvidho bhedo. Tattha aññasatthārādīsu attasanniyyātanādīhi sāvajjo hoti, so anīṭṭhaphalo. Anavajjo kālakiriyaṃ, so avipākattā aphalo. Lokuttarassa nevatthi bhedo. Bhavantarepi hi ariyasāvako aññaṃ satthāraṃ na uddisati. Yo koci saraṇagato gahaṭṭho **upāsako**. Ratanattaya-upāsanato upāsako. Pañca

1. Khu 1. 42 piṭṭhe.

2. Dī 2. 204; Saṃ 1. 25 piṭṭhesu.

veramaṇiyo **sīlaṃ**. Satthasattamaṃsamajjavisaṇṇijjārahitaṃ dhammena jīvikaṃ **ājīvo**. Vuttasīlājīvavipatti **vipatti** nāma. Viparītā **sampatti**.

16. **Lacchāma nukhoti** duggate sandhāya vuttaṃ. **Sakkhissāma nu kho** noti samiddhe sandhāya. **Tattha** verañjāyaṃ. **Paggayhatīti** pattaṃ paggaho, tena paggahena pattenāti attho. **Samādāyevāti** nidassanaṃ. **Na ca vaṭṭatīti** puna pākaṃ kiñcāpi vaṭṭati, tathāpi na suṭṭhu pakkattā vuttaṃ, “uttaṇḍulabhattaṃ labhitvāpi pidhetuṃ na vaṭṭatī”ti atṭhakathāvacanañcettha sādhaṃ. “Sāvakaṇaṃ vā sikkhāpadaṃ paññapessāmi”ti iminā vacanena ājīvapārisuddhisīlaṃ sandhāya “pacchā sīlaṃ”ti vuttaṃ. Upāliththeropi taṃ taṃ vatthuṃ paṭicca bhagavatā bahūni sikkhāpadaṇi paññattāni atthīti dīpeti. Yadi evaṃ verañjāyaṃ “etassa bhagavā kālo”ti vacanaṃ na sametīti ce? Na, tato pubbe sikkhāpadābhāvappasaṅgato. Thero pana paññattāni ṭhapetvā idāni paññapetabbāni pātimokkhuḍdesappahonakāni sandhāyāha. Bhagavāpi “na tāva sārīputta satthā sāvakaṇaṃ sikkhāpadaṃ paññapetī”ti **bhaddālisutte**¹ viya ekaccesu paññattesupi tato paraṃ paññapetabbāni sandhāyāha. Idheva **atṭhakathāyaṃ** “sāmaṃpi pacanaṃ samaṇasārūppaṃ na hoti na ca vaṭṭatī”ti vacanañca, tathā “ratticchedo vā vassacchedo vā”ti-ādivacanāni ca atthi. Aññathā “dvīhākārehi buddhā bhagavanto bhikkhū paṭipucchantī”ti idhevedaṃ pālīṭhapanāṃ virujjhatīti ācariyena vicāritaṃ, taṃ sundaraṃ pubbepi paññattasikkhāpadasambhavato. Kintu idha pālīṭhapanavirodhavicāraṇā pana nippayojanā viya mama dissati. Kasmā? Upāliththerena saṅgītikāle vuttapāṭhattā. **Ratticchedoti** sattāhakiccaṃ sandhāya vutto. “Sattāhakaraṇīyena gantvā ratticchedo vā vassacchedo vā ekabhikkhunāpi na kato”ti vuttaṃ kira **mahā-atṭhakathāyaṃ**, tasmā vassacchedassa kāraṇe sati sattāhakiccaṃ kātuṃ vaṭṭatīti eke. Vinayadharā pana nicchanti, tasmā atṭhakathādhippāyo vīmaṃsitabbo, imāya verañjāyaṃ appicchatādīpaṭipadāya pasannā. Sālīnaṃ vikati **sālīvikati**.

17-8. **Upapannaphaloti** bahuphalo. “Khuddaṃ madhū”ti pāṭho. **Theraṃ sīhanādaṃ nadāpetuṃ pucchīti** iminā ācariyo yaṃ pubbe āṇāya

1. Ma 2. 100 piṭṭhe.

ṭhitānaṃ sāvakaṇaṃ mahānubhāvatādassanaṃ “veraṇjāhaṃ nivāsappayojanaṃ”ti amhehi vuttaṃ, taṃ sampādeti, rājagahe veraṇjāyañcāti ubhayattha vitakkuppāde ekato piṇḍetvā dassento “**atha kho āyasmato sārīputtassā**”ti-ādimāha. Kālaṃ sandhāya **ciraṃ**, ṭhitiṃ sandhāya **cīrāti** viggaho.

Kāmaṃ hinoti attano phalanibbattiyaṃ sahāyaṃ gacchatīti kattari **hetu**, tathāpi idha tena karaṇabhūtena tassa phalaṃ hinoti pavattatīti **hetu**. Tathā¹ ghaṭanti tenāti ghaṭo. **Kilāsunoti** payoṇabhāvena avāvaṭā. **Abbokiṇṇāni** visabhāgehi. **Āgāminiyā** anāgateti attho. Imesaṃyeva noti dassanattamaṃ “sabbabuddhānaṃ hi”ti vuttaṃ. **Yāva sāsana-pariyantāti** yāva buddhā dharanti, tāvāti attho. Khatthiyabrāhmaṇāva uccā, tatthāpi visesaṃ dassetuṃ “uccanīca-uḷaruḷārabhogā”ti. “Manasi katvā”tipi pāṭho. Upasampādyā-upasampādyā-iccetaṃ dvayaṃ māgadhe “upasampajjā”ti vuccati. **Anupādāyāti** ārammaṇakaraṇavasena aggahetvā. **Āsavehīti** kattari tatiyāvibhatti. **Cittānīti** paccattabahuvacanaṃ. **Vimuccimsūti** kammakārake. Vimocitānīti adhippāyoti ācariyo. Āsavehīti padañca paccatte karaṇavacanaṃ katvā **gaṇṭhipade** attho pakāsito. Yadi ariyamaggena niruddhānaṃ āsavānaṃ vasena anāsavatā, loke cittānipi anāsavā siyumaṃ. Na hi niruddhāni cittāni ārammaṇāni karontīti tāni aniruddhāsavavasena sāsavānīti ce. Sotāpannassa maggacittaṃ uparimaggavajjhāsavavasena sāsavaṃ, avasiṭṭhāsavasamucchindanānubhāvattā phalāni sāsavāni siyunti? Na, āsavasamucchindanānubhāvāgataphalattā. Bhimsanassa karaṇaṃ bhimsanakataṃ, tasmiṃ **bhimsanakatasmiṃ**, bhimsanakiriyāyāti attho. Itthiliṅgaṃ vipallāsaṃ katvā napuṃsakaliṅgaṃ, purisaliṅgaṃ vā katvā. **Nimittattheti** ettha—

“Cammani dīpinaṃ hanti, dantesu hanti kuṇjaraṃ.

Vālesu cāmarim hanti, siṅgesu sarabho hato”ti—

Adhikaraṇaṃ.

20-21. Naciraṭṭhitikakāraṇe kathite ciraṭṭhitikakāraṇaṃ atthato vuttapaṭipakkhavasena kiñcāpi siddhaṃ, tathāpi taṃ therassa vinayapaññattiyācanāya okāsakāraṇādhippāyato vinayapaññattiyācanokāsaṃ pāpetuṃ puna bhagavantam “ko pana bhante hetū”ti pucchi. Bhagavāpi yācanaṃ sampaṭicchitukāmo byākāsi. “Āsavaṭṭhānīyā saṃghe pātubhavanti”ti puggalassa saṃghapariyāpannattā vuttaṃ.

Ādaratthavasenevettha¹ dvikkhattuṃ vuttanti yasmā thero pubbe rājagahe, sampati verañjāyanti dvikkhattuṃ kāci, tasmā ādarena punappunaṃ yācayamānaṃ passitvā sayampi bhagavā ādareneva “āgamehi tvaṃ sārīputta”ti āha. Tenetaṃ dīpeti “mā tvaṃ punappunaṃ yācāhi, sampaṭicchitāva mayā te yācanā, pubbenanu tava yācanaṃ sampaṭicchitāva mayā ettake kāle ettakāni sikkhāpadāni paññattāni, na tāva me sāvakānaṃ āṇāpātīmokkhuddesānujānanakālo sampatto, takkānumānavasena tayā ‘etassa bhagavā kālo’ti punappunaṃ niddiliyamānopi nesa so kālo, kintu tathāgatova tattha kālaṃ jānissatī”ti. Yasmā pana “sikkhāpadapaññattikālo pabhutī āṇāpātīmokkhameva uddisiyati”ti vuttaṃ, tasmā pātīmokkhuddesappahonakasikkhāpadameva sandhāyāha. “Tatthāti sikkhāpadapaññattiyācanāpakkaṃ bhumma vacanaṃ”ti ekameva padaṃ vuttaṃ tassā siddhiyā itarassa siddhito. “Sāvakānaṃ visayabhāvanti iminā mahāpadumattheravādo paṭikkhitto”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ, taṃ sundaraṃ viya². Sammukhe **garahā**. Parammukhe **upavādo**. “Na bhikkhave ūnadasavassena -pa- dukkaṭassā”ti³ idaṃ sikkhāpadaṃ bhagavā buddhattena dasavassiko hutvā paññāpesi ūnadasavassikassa tassa tathā sikkhāpadapaññattiyā abhāvato. Na tadā atirekadasavassikova dasavassikānaṃ rattaññumahattappattito, tasmā taṃ sikkhāpadaṃ verañjāyaṃ vassāvāsato pubbe rājagahe eva paññattanti siddhaṃ, tasmim siddhe siddhameva “yāva na saṃgho rattaññumahattaṃ pattoti vacanaṃ ito pubbe paṭhamayācanāyapi vuttan”ti. **Aṭṭhakathāyampi** rattaññumahattappattakāle “dve sikkhāpadānī”ti gaṇanaparicchedavacanaṃ paṭhamayācanāya vuttavacanaṃ sandhāya vuttaṃ. Aññathā rattaññumahattappattakāle dve eva, na aññanti āpajjati.

1. Ādaravasena cetam (Chaṭṭha-Ṭṭha)

2. Na taṃ sundaraṃ viya khāyati (Ka)

3. Vi 3. 75 piṭṭhe.

“Atha kho āyasmato sārīputtassā”ti-ādimhi ayamādito paṭṭhāya atthavibhāvanā—ayaṃ kirāyasmā assajittherato paṭiladdhaṃ ekagāthāmatthakāṃ dhammapariyāyaṃ nayasatasahasseehi vivecento arahattaṃ patvā sāvakaṇāpāramiṇāṇe ʒhito “aho vata mahānubhāvoyaṃ saddhammo, yo vināpi dhammasāminā parammukhato sutamattepi mayhaṃ mahantaṃ guṇavisesaṃ janesi, sādhu vatāyaṃ saddhammo ciraṃ tiṭṭheyyā”ti cintento katamesānaṃ nu kho buddhānaṃ bhagavantānaṃ -pa-na ciraṭṭhitikaṃ”ti tamatthaṃ, kāraṇaṇca attano aggasāvakaṇāṇena paṭivijjhitaṃ “sāvakaṇaṃ sikkhāpadaṃ paññattinti-ādi ciraṭṭhitikāraṇaṃ”ti niṭṭhaṃ katvā vinayapaññattiyācanokāsakaraṇatthaṃ bhagavantaṃ pucchi. Tato pañhassa vissajjane vinayapaññattiyācanokāse sampatte “etassa bhagavā kālo, etassa sugata kālo”ti “vinayapaññattiṃ yāci. Tato bhagavā tassā yācanāya sampaṭicchitabhāvaṃ, “etassa bhagavā kālo”ti vuttakālassa akālatāṃ, kālassa ca anaññavisayataṃ dīpento “āgamehi tvaṃ”ti-ādimāha, tato bhagavā tassa yācanaṃ, sattesu kāruṇṇataṇca paṭicca “tena kho pana samayena bhikkhū anupajjhāyakā anācariyakā anovadiyamānā”ti-ādinā¹ nayena vepullamahattataṃ paṭicca satthā sāvakaṇaṃ upajjhāyavattādīni vinayakammāni, tadanurūpasikkhāpadāni ca paññāpesi. Tato anukkamena dvādasamavassaṃ verañjāyaṃ vasi. Tadā ca āyasmā sārīputto satthārā niddiṭṭhesu ciraṭṭhitihetūsu jātesu “navaṅgasatthusāsana mahattatā ca sampati jātā, vinayapaññatti ca bahutarā jātā, pātimokkhuddeso eveko na tāva sāvakaṇaṃ anuññāto, so ca parisuddhena saṃghena karīyati. Saṃghopi etarahi parisuddho pacchimakassa sotāpannattā”ti cintetvā pātimokkhuddesaṃ anujānāpetukāmo yatthakehi ca sikkhāpadehi pātimokkhuddeso anujānīyati, tattakānaṃ paññattiyācanapubbaṅgaṃ pātimokkhuddesaṃ yācanto pubbuppannavitakkasūcanapucchāvissajjanakkamavasena yācanokāse sampatte “etassa bhagavā kālo”ti-ādimāha.

Tattha “yaṃ bhagavā sāvakaṇaṃ sikkhāpadaṃ paññāpeyyā”ti pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadaṃ sandhāyāha, ayamattho **bhaddālisuttena**²

1. Vi 3. 56 piṭṭhe.

2. Ma 2. 100 piṭṭhe.

dīpetabbo. Tattha hi bahūsu sikkhāpadesu paññattesu, paññapiyamānesu ca “na tāva bhaddāli satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapeti”¹ti-ādi¹ vuttaṃ apaññattaṃ upādāya, tathā idhāpi apaññattaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Parisuddhattā saṃghassa sampati sāvakānaṃ āṇāpātimokkhuḍdesaṃ nānujānāmīti dassento “**nirabbudo**”²ti-ādimāha. Na hi parisuddhe saṃghe ovādapātimokkhuḍdesassa anuddesakāraṇaṃ atthi tasmim sati āṇāpātimokkhuḍdesānujānanādhippāyato. Tathā ca so tato aṭṭhannaṃ vassānaṃ accayena anuññāto. Yathāha **pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake**² “na dānāhaṃ bhikkhave ito paraṃ uposathaṃ karissāmi -pa- pātimokkhaṃ uddiseyyāthā”³ti. Yaṃ pana **upasampadakkhandhake**³ “tena kho pana samayena bhikkhū aññataraṃ bhikkhuṃ upasampādetvā ekakaṃ ohāya pakkamiṃsu -pa- so tassā methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā cirena agamāsī”⁴ti vatthu āgataṃ, taṃ sudinnavatthuto parato uppannampi tattha yathādhikāraṃ samodhānetuṃ vuttaṃ. Tathā tattheva “ubhayāni kho panassa pātimokkhāni vitthārena svāgatāni honti”⁴ti-ādinā⁴ aṅgānīpi veditabbāni. Na hi ādito eva ubhatopātimokkhāni siddhānīti. Apica ādito paṭṭhāya ayamanukkamo veditabbo—seyyathidaṃ? Rāhulakumāre uppanne bodhisatto nikkhamitvā chabbassāni dukkaraṃ katvā sattame abhisambuddho, tasmim eva saṃvacchare kapilavatthuṃ gantvā rāhulakumāraṃ pabbājesi. **Ambalaṭṭhikarāhulovādasuttaṭṭhakathāyaṃ**⁵ “ayañhi āyasmā sattavassikakāle bhagavantaṃ cīvarakaṇṇe gahetvā ‘dāyajjaṃ me samaṇa dehi, dāyajjaṃ me samaṇa dehi’⁶ti dāyajjaṃ yācamāno bhagavatā dhammasenāpatisāriputtattherassa niyyādetvā pabbājito”⁷ti ca vuttaṃ, tasmā rāhulakumāraṃ ārabba “anujānāmi bhikkhave tīhi saraṇagamanehi sāmaṇerapabbajjan”⁶ti⁶ vuttattā saraṇagamanupasampadā paṭhamavassabbhantare eva paṭikkhittā, ñatticatutthakammavasena upasampadā anuññātāti paññāyati. Apica **rāhulavatthumhi**⁷ “na bhikkhave ananuññāto mātāpitūhi putto pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassā”⁷ti sikkhāpadaṃ paññattaṃ, tasmā ito pubbepi sikkhāpadāni paññattānīti siddhaṃ.

1. Ma 2. 108 piṭṭhe.

2. Vi 4. 424 piṭṭhe.

3. Vi 3. 134 piṭṭhe.

4. Vi 2. 74; Am 3. 106, 312 piṭṭhesu.

5. Ma-Ṭṭha 3. 88 piṭṭhe.

6. Vi 3. 115 piṭṭhe.

7. Vi 3. 116 piṭṭhe.

Sutvā ca yo hetunirodhamaggaṃ,
Nirodhupāyaṃ paṭivijjhi khippaṃ.
Jātovapekkhena asesametam,
Lokaṃ vipassī sugataggasisso.

So dhammasenāpati aggasisso,
Saddhammarājassa tathāgatassa.
Sayam munindena yasassa patto,
Anekaso soḷasadhā pasattho.

Tasmā hi sikkhāpadabandhakālo,
Ñātumpi loke atibhāriyova.
Pageva sikkhāpadabhāvabhedo,
Pageva añño ubhayattha tattha.

Paccekabuddhā api taṃ dvayantu,
Ñātuṃ na sakkāva pageva netum.
Nissamsayaṃ tattha tathāgatova,
Jānissaticcāha tathāgatoti.

Iccetamatthaṃ idha bhikkhu ñatvā,
Sikkhāpadānaṃ kamabhāvabhedaṃ.
Ñātuṃ sayam no na pare ca netum,
Pariyesitabbo idha yuttimaggo.

Tattha kamabhedo sikkhāpadānaṃ parato āvi bhavissati. Bhāvabhedo tāva ukkhittakānuvattanapaccayā bhikkhu anāpattiko, bhikkhunī pana samanubhaṭṭhā pārājikā hoti. Pārājikāpattipaṭicchādane bhikkhussa dukkaṭaṃ, bhikkhuniyā pārājikaṃ. Duṭṭhullaṃ ārocentassa, paṭicchādentassa ca pācittiyam. Mahāsāvajjaṃ pārājikaṃ ārocentassa, paṭicchādentassa ca bhikkhussa dukkaṭaṃ. Icceva mādhī abhāvabhedasikkhāpadānaṃ idha bhāvabhedena yuttipariyesanaṃ sādhayamānopi siyā anummadavighātabhāgīti. Ettāvatā sakalassapi vinayaṭṭakassa vitakkayācanakālakālāññūkāraṇaphalapayojanehi sattahi aṅgehi paṭimaṇḍitaṃ nidānamāyasmatā upālittherena nidassitaṃ hoti. Tattha therassa

vinayapaññattiyācanahetubhūto **vitakko** nāma. Tasseva “etassa bhagavā kālo”ti-ādinā pavattā **yācanā** nāma.

Rattaññūvepullalābhaggaḥusaccamahattappatti **kālo** nāma. Sabbaññū eva **kālaññū** nāma. Āsavaṭṭhānīyānaṃ dhammānaṃ pātubhāvo **kāraṇaṃ** nāma. “Tesaṃyeva āsavaṭṭhānīyānaṃ dhammānaṃ paṭighātāya”ti vacanato āsavaṭṭhānīyadhammapaṭighāto **phalaṃ** nāma. “Yathayidaṃ brahmacariyaṃ addhaniyaṃ assā”ti vacanato sāsanaḥbrahmacariyassa ciraṭṭhiti **payojananti** veditabbaṃ. Hoti cettha—

“Vitakko yācanā kālo, kālaññū kāraṇaṃ phalaṃ.

Payojananti sattaṅgaṃ, nidānaṃ vinayassidhā”ti.

22. **Antimamaṇḍalanti** abbhantaramaṇḍalaṃ. Tañhi itaresaṃ anto hoti, khuddakamaṇḍalaṃ vā. Anumatidānavasena tesaṃ bhikkhūnaṃ **datvā**. Tesaṃ buddhānaṃ cārikāya vinetabbā **veneyyasattā**. **Ocinantā viyāti** bahupupphaṃ gacchaṃ mālākārā ciraṃ ocinanti, evaṃ bahuveneyyesu gāmādīsu ciraṃ vasantā veneyyapuññaṃ pariharantā¹ caranti. **Santaṃ sukhaṃ**, na vedanāsukhaṃ viya saparipphandaṃ. **Dasasahassacakkavāleti** devānaṃ vasena vuttaṃ. Manussā pana imasmiṃ yeva cakkavāle bodhaneyyā uppajjanti. Mahākaruṇāya dhuvāṃ sattasamavalokanaṃ. **Otiṇṇeti** parisamajjhaṃ āgate, ārocite vā. Yena kāraṇena mayaṃ tumhākaṃ deyyadhammaṃ dadeyyāma, taṃ kuto sakkā laddhuṃ. Bahukiccā hi gharāvāsāti. Dutiyavikappe **tanti** deyyadhammaṃ. “Tumhehi taṃ kuto laddhā”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. Keci pana “paṭhamaṃ kiriyaṃ pekkhati, dutiyaṃ deyyadhammaṃ”ti vadanti. **Ācariyo** pana “paṭhamayojanāya yaṃ dānapuññaṃ, taṃ kuto labbhā. Puññantarāyabahulā hi gharāvāsāti. Dutiyayojanāya temāsabbhantare yamaḥaṃ dadeyyaṃ, atikkantakālattā tamahaṃ sampati kuto dadeyyanti dasseti”ti vadati. **Silādikusalaḍḍhammasandassanādidhammaratanavassaraṃ**.

23. Pattuṇṇadese pattuṇṇaṃ paṭavaraṃ. **Mahāyāganti** mahādānaṃ. **Paripuṇṇasaṅkappanti** temāsaṃ sotabbaṃ ajja suṇinti.

Tatridanti idaṃ kāraṇaṃ.

Upāli dāsakoti **ācariyaparamparato**. Bāhirabbhantaranidānaṃ, sikkhāpadānaṃ paññattiṭṭhānasaṅkhātāṃ āveṇikanidānaṃ sandhāyāha “**nidānassa pabhedadīpanato**”ti. Theravādādi **vatthuppabhedo**. Sakāya paṭiññāya mettiyaṃ bhikkhunim nāsethāti-ādi **parasamayavivajjanatoti**-ādi. **Vibhaṅganayabhedadassanatoti** tisso itthiyo bhūmaṭṭham thalaṭṭhanti-ādi. Etthāha—kiṃ bhagavato mārāvaṭṭanapaṭighātāya satti natthīti? Atthi, tathāpissa pacchā upaguttakāle pasādahetuttā adhivāseti. Ettha upaguttādhiṭṭhānaṃ vattabbaṃ. Buddhānaṃ āciṇṇanti dijadassanena kiṃ payojananti ce? Mārāvaṭṭanahetu brāhmaṇassa puññantarāyoti payojanaṃ.

Dijopi so māramanorathassa,
Bhaṅgaṃ karonto jinapuṅgavassa.
Sassissasamghassa adāsi dānaṃ,
Asesakāṃ kappiyabhaṇḍabhedāṃ.

Kiṃ bhagavā sassisso tāva mahantaṃ kappiyabhaṇḍaṃ ubbhaṇḍikaṃ katvā agamāsīti? Na agamāsi, temāsibhāgiyaṃ pana puññarāsikaṃ deyyadhammaṃ appaṭikkhipanto brāhmaṇassa upāyato satthā adāsi.

Tadaññathā māramanorathova,
Pūro siyā neva dijassa bhiyyo.
Pāpaṃ mahantaṃ api pāpuṇeyya,
Micchābhīmānena tathāgate so.

Tasmā bhagavā assādiyanto taṃ deyyadhammaṃ appaṭikkhipanto upāyena brāhmaṇassa puññabuddhiṃ katvā, mārassa ca manorathavighātāṃ katvā agamāsīti, “ayaṃ nayo aṭṭhakathaṃ vināpi pāḷinayānulomato siddho”ti vadanti. Kathaṃ?—

“Satthā sasisso yadi aggahesi,
Dijassa taṃ cīvaramāditova.
Nāthassa no vīsativassakāle,
Virujjhate jīvakayācanāpi.
Tathāpi sabbaṃ suvicārayitvā,
Yuttaṃ nayaṃ cintayitumva yuttan”ti.

Idāni āyasmā upālittthero vinayapaññattiyā sādharmaṇidānaṃ dassetvā sikkhāpadānaṃ pāṭekkaṃ paññattiṭṭhānasaṅkhātaṃ nidānamādiṃ katvā puggalapaññatti-anupaññattivibhāgāpattibhedantarāpatti-ādikaṃ nānappakāraṃ vidhiṃ nijjaṭaṃ niggumbaṃ katvā dassetuṃ **“atha kho bhagavā verañjāyaṃ yathābhirantaṃ viharitvā”**ti-ādimāhāti. Idha ṭhatvā—

Sikkhāpadāna sabbesaṃ, kamabhedaṃ pakāsaye.

Tasmim siddhe nidānaṃ, kamasiddhi yato bhava.

Tattha sabbasikkhāpadānaṃ yathāsambhavaṃ desanākkamo pahanākkamo paṭipattikkamo uppattikkamoti catubbidho kamo labbhati. Tattha bhagavatā rājagahe bhikkhūnaṃ pātimokkhuḍdesaṃ anujānantaṃ pātimokkhuḍdesassa yo desanākkamo anuññāto, taṃ desanākkamamanulomento āyasmā mahākassapo paṭhamaṃ pārājikuddesaṃ pucchi, tadanantaraṃ saṃghādisesuddesaṃ, tato aniyatuddesaṃ vitthāruddesaṃ pucchitvā tadanantaraṃ bhikkhunīvibhaṅgaṃ teneva anukkamena pucchi, nidānuddesanto gadhānaṃ sarūpena anuddiṭṭhānaṃ pucchanatthaṃ khandhakepi pucchi. Etena ca khandhake paññattā thullaccayā saṅgahitā honti. Pucchitānukkameneva upālittthero taṃ sabbhaṃ sāpattibhedādikaṃ desento thullaccayadubbhāsita-āpattisamuṭṭhānādīpakāṃ antokatvā desesi, ayamettha desanākkamo. Ubhatovibhaṅgkhandhakato pana uccinitvā tadā parivārapāḷi visuṃ katā. Imameva nayaṃ sandhāya **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ “eteneva upāyena khandhakaparivārepi āropesun”ti-ādi¹. Apica **pāḷiyā** “etenevupāyena ubhatovinaye pucchi. Puṭṭho puṭṭho āyasmā upāli vissajjesi”ti ettakameva vuttaṃ, tasmā mahākassapo ubhatovibhaṅge eva pucchi. Vissajjento pana āyasmā upāli nivarasesaṃ desento khandhakaparivāre antokatvā desesi. Tadā ca khandhakaparivārapāḷi visuṃ katāti ayaṃ desanākkamo. Yadi evaṃ nidānuddeso paṭhamaṃ desetabboti ce? Na, tadasambhavato. So hi “yassa siyā āpatti”ti-ādinā² nayaṃ pavattattā paṭhamaṃ sikkhāpadasaṅgahitāsu āpattisu adassitāsu na sambhavati. “Yāni mayā bhikkhūnaṃ paññattāni sikkhāpadāni, tāni nesaṃ pātimokkhuḍdesaṃ anujāneyyaṃ”ti² vacanato sikkhāpadāneva paṭhamaṃ desetabbānīti pārājikuddesakkamo sambhavati.

1. Vi-Ṭṭha 1. 12 piṭṭhe.

2. Vi 3. 140 piṭṭhe.

Pārājikuddesādisaṅgahitānaṃ āpatti-akusalānaṃ yathoḷārikakkamena pahātabbattā pahānakkamopettha sambhavati. Upasampannasamanantaraṃ “tāvadeva cattāri akaraṇīyāni ācikkhitabbāni”¹ti vacanato “samādāya sikkhati sikkhāpadesū”²ti vacanato ca yathā garukaṃ ācikkhaṇaṃ sikkhanena paṭipattikkamopettha sambhavati, evamimehi tīhi kamehi desetabbānampetesāṃ sikkhāpadānaṃ yathāsambhavaṃ uppattikkamo sambhavati. Tathā hi yaṃ yaṃ sādharmaṇaṃ, taṃ taṃ bhikkhuṃ ārabha uppanne eva vatthusmiṃ “yā pana bhikkhunī chandaso methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”³ti bhikkhunīnampi paññattaṃ. Aññathā taṃ bhikkhunīnaṃ anuppannapaññatti siyā. Tato “anuppannapaññatti tasmim natthi”⁴ti **parivāre** etaṃ vacanaṃ virujjhati, ettāvatā purimena kamattayena paṭhamāṃ desetabbataṃ patte pārājikuddese paṭhamuppannattā methunadhammapārājikaṃ sabbapaṭhamāṃ desetukāmo upālithero “tatra sudaṃ bhagavā vesāliyaṃ”⁵ti vesālimeva pāpetvā ṭhapesi. Aññathā bārāṇasiyaṃ paññattānaṃ “na bhikkhave manussamaṃsaṃ paribhuñjitabban”⁶ti evamādīnaṃ desanādhippāye sati bārāṇasiṃ pāpetvā ṭhapeyyāti.

Abbhantaranidānakathā niṭṭhitā.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 134 piṭṭhe. 2. Dī 1. 59 piṭṭhe. 3. Vi 5. 145 piṭṭhe. 4. Vi 3. 312 piṭṭhe.

1. Pārājīkakaṇḍa

1. Paṭhamapārājīka sudinnabhāṇavāraṇṇanā

Paṭhamassettha nidāne, ṭhatvā pārājīkassa viññeyyo.

Codanāparihāranayo, puggalavatthupakāsaneveva.

Tattha bhagavā verañjāyaṃ vutthavasso anupubbena cārikaṃ caranto kattikajunhapakkhe eva vesāliṃ pāpuṇitvā yāva paṭhamapārājīkasikkhāpadapaññāpanaṃ, tāva aṭṭha vassāni vesāliyaṃveva viharanto viya pālīkkena dissati, na ca bhagavā tāvattakaṃ kālaṃ tattheva vihāsi. So hi sudinnassa sāvakaṇaṃ santike pabbajjāṃ upasampadañca anujānitvā yathābhirantaṃ tattha viharitvā cārikaṃ caranto bhesakaḷāvaṇaṃ patvā tattha terasamaṃ vassaṃ vasi, teneva anukkamena sāvattiṃ patvā cuddasamaṃ vassaṃ vasi, pannarasamaṃ kapilavatthumhi, soḷasamaṃ ālaviyaṃ, tato vutthavasso cārikaṃ caranto rājagahaṃ patvā sattarasamaṃ vasi, iminā anukkamena aparānīpi tīṇi vassāni tattheva vasi. Ettāvata bhagavā paripuṇṇavāsivasso rājagahato anupubbena vesāliṃ pāpuṇi, tato upasampadāya aṭṭhavassiko sudinno vesāliyaṃveva methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesi, tato bhagavā tasmaṃ vatthusmiṃ paṭhamāṃ pārājīkaṃ paññāpesīti veditabbaṃ. Tattha yasmā upālīthero ito paṭhamataraṃ tattha vesāliyaṃ paññattasikkhāpadāni adassetukāmo, vinayanidānānantaraṃ paṭhamapārājīkameva dassetukāmo, tasmā vesāliyaṃ paṭhamāṃ nivāsaṃ, pacchā imassa sikkhāpadassa paññattikāle nivāsaṃ ekato katvā “tatra sudaṃ bhagavā vesāliyaṃ”ti-ādimāha, tena vuttaṃ “paṭhamassettha nidāne, ṭhatvā -pa- pakāsanevā”ti. Tasmā imasmiṃ paṭhamapārājīkassa paññattiṭṭhānasaṅkhāte nidāne ṭhatvā “tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti -pa- aññataraṃ vajjigāmaṃ upanissāya viharatī”ti etasmiṃ imassa sikkhāpadassa puggalappakāsane, “tena kho pana samayena vajjī dubbhikkhā hoti -pa- tikkhattuṃ methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesi”ti¹ imasmiṃ vatthupakāsane ca codanānayo, parihāranayo ca

veditabboti vuttaṃ hoti. Tatrāyaṃ pakāsanā—kimatthaṃ therena aññesaṃ sikkhāpadānaṃ puggalavatthūni viya saṅkhepato avatvā yattha ca so uppanno, yathā ca dhamme pasanno, yathā ca pabbajito, yathā ca imaṃ vatthuṃ uppādeti, taṃ sabbaṃ anavasesetvā puggalavatthūni vitthārato vuttānīti ce? Vuccate—

Evam saddhāya kicchena, mahante bhogañātake.

Hitvā pabbajitānampi, pesalānampi sabbaso.

Sabbalāmakadhammāyaṃ, methuno yadi sambhave.

Na dhammadesanāyeva, siddhā virati sabbaso.

Tasmā navaṅgasaddhamme, satthārā desitepi ca.

Vinayo paññāpetabbo, tato dhammavisuddhihi.

Vinayābhāvato evaṃ, ajjhācāro bhavissati.

Tasmā vinayapaññatti, sātthikā pesalassapi.

Anādīnavadassāvī, yasmā yaṃ pāpamācari.

Vinayoyeva saddhānaṃ, ādīnavavibhāvino.

Tasmā saddhānusārīnaṃ, vinayo sātthakova yaṃ.

Dhammo dhammānusārīnaṃ, tato ubhayadesanā.

Api ca yadi paṇṇattivītikkamaṃ akarontassāpi yāva brahmalokā ayaso patthaṭṭo, pagevaññesanti dassanatthaṃ ajjhācārassa pākāṭabhāvadīpanaṃ. Kathaṃ?—

Abhabbo arahattassa, sudinno puttamātaro.

Bhabbānuppannapaññatti, tadatthaṃ na katā yaṃ.

Nanu māgaṇḍikaṃ ajjupekkhitvā mātāpitūnamassā hitatthaṃ dhammaṃ desetīti imamatthaṃ dassetuṃ bījakabījakamātūnaṃ arahattupatti therena dīpitā. “Tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hoti, yena samayena sudinno purāṇadutiyaikāya methunaṃ dhammaṃ paṭisevī”ti vā “yena samayena bhagavā paṭhamapārājikaṃ paññapesī”ti vā vacanaṃ idha na yujjati. Kasmā? Idha pana hetu-attho karaṇattho ca sambhavatī”ti vuttaṃ aṭṭhakathāvacanañhi idha na labbhati. Ciraniviṭṭho hi so

gāmo, na tasmim̐ yeva samayeti. Yasmā pana so ciraniviṭṭhopi ca gāmo attano nivīṭṭhakālato paṭṭhāya sabbakālamatthīti vattabbataṃ arahati, tena pariyāyena “tena kho pana samayena vesāliyā avidūre kalandagāmo nāma hotī”ti vuttaṃ.

25-6. **Anuññātosi pana tvanti** samaṇavattadassanattamaṃ bhagavā pucchati. **Mātāpitūhi ananuññātanti** ettha janakeheva ananuññātadassanattamaṃ pucchīti vuttaṃ. **Na kho sudinna tathāgatāti** “pabbājetu maṃ bhagavā”ti yācanāvasena¹ panevamāha, na bhagavā sayama saraṇāni datvā pabbājesi. **Dukkhassāti** ettha “kalabhāgampī”ti pāṭhaseso. **Vikappadvayepīti** dutiyatatiyavikappesu. **Purimapadassāti** kiñcīti padessa. **Uttarapadenāti** dukkhassāti padena. **Samānavibhattīti** sāmivacanaṃ. Yathā kiṃ? “Kassaci dukkhassā”ti vattabbe “kiñci dukkhassā”ti vuttanti veditabbaṃ. **Akāmakā vinā bhavissāmāti** tayā saddhim̐ amaritvā akāmā jīvissāma. Sacepi na marāma, akāmakāva tayā viyogaṃ pāpuṇissāma, tayi jīvamāne eva no maraṇaṃ bhaveyya, maraṇenapi no tayā viyogaṃ mayama akāmakāva pāpuṇissāma.

30. **Katipāhaṃ balaṃ gāhetvāti** kasmā panāyama tathā pabbajjāya tibbacchando anuññāto samāno katipāhaṃ ghareyeva vilambitvā kāyabalaṃca aggahesīti? Anumatidānena mātāpitūsu sahāyakesu ca tuṭṭho tesama cittatuṭṭhatthaṃ. Kesuci aṭṭhakathāpotthakesu keci ācariyā “ayama sudinna jīvakavatthuto pacchā paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko jāto”ti saññāya “gahapaticīvaraṃ paṭikkhipitvā paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko hotī”ti likhanti, taṃ “acirūpasampanno”ti vacanena virujjhati. “Tathā sudinna hi bhagavato dvādasame vasse pabbajito, vīsatime vasse ñātikulaṃ piṇḍāya pavīṭṭho sayama pabbajjāya aṭṭhavassiko hutvā”ti, “bhagavato hi buddhattama pattato² paṭṭhāya yāva idaṃ vatthaṃ, etthantare vīsati vassāni na koci gahapaticīvaraṃ sādiyi, sabbe paṃsukūlikāva ahesun”ti³ ca vuttena aṭṭhakathāvacanena virujjhati, pabbajjāya aṭṭhavassiko, na upasampadāya. Upasampadaṃ pana **jīvakavatthuto**⁴

1. Pucchāvasena (Ka)

3. Vi-Ṭṭha 3. 401 piṭṭhe.

2. Buddhupattito (Ka)

4. Vi 3. 377 piṭṭhe.

pacchā-alattha tasmā avassiko ñātikulaṃ piṇḍāya pavittḥo siyāti ce? Na,
 “alattha kho sudinno kalandaputto bhagavato santike pabbajjaṃ, alattha
 upasampadan”ti ekato anantaraṃ vuttattā. Pabbajjānantarameva hi so
 upasampanno terasadhutaṅgaguṇe samādāya vattanto aṭṭha vassāni
 vajjigāme viharitvā nissayamuttattā sayamvasi hutvā “etarahi kho vajji
 dubbhikkhā”ti-āditakkavasena yena vesālī, tadavasari, tasmā
 “paṃsukūlikadhutaṅgavasena paṃsukūliko hoti”ti ettakoyeva pāṭho yesu
 potthakesu dissati, sova pamāṇato gahetabbo. “Ārañṇiko hoti”ti iminā pañca
 senāsanapaṭisaṃyuttāni saṅgahitāni nesajjikaṅgañca vihārasabhāgattā,
 “piṇḍapātiko”ti iminā pañca piṇḍapātapaṭisaṃyuttāni, “paṃsukūliko”ti
 iminā dve cīvarapaṭisaṃyuttāni saṅgahitānīti.
 Ñātigharūpagamanakāraṇadīpanādhippāyato sapadānacārikaṅgaṃ visuṃ
 vuttanti veditabbaṃ. “Mā atiharāpesun”ti kālabyattayavasena vuttaṃ.
 Dhammassantarāyakaratarattā “imaṃ nayan”ti anayoyeva.

Yebhuyyena hi sattānaṃ, vināse paccupaṭṭhite.

Anayo nayarūpena, buddhimāgama tiṭṭhati.

36. **Apaññatte sikkhāpadeti** ettha duvidhaṃ sikkhāpadapaññāpanaṃ.
 Kathaṃ? Evañca pana bhikkhave imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyāthā”ti evaṃ
 sa-uddesānuddesabhedato duvidhaṃ. Tattha pātimokkhe sarūpato āgatā
 pañca āpattikkhandhā sa-uddesapaññatti nāma. Sāpi duvidhā
 sapuggalāpuggalaniddesabhedato. Tattha yassā paññattiyā anto āpattiyā
 saha, vinā vā puggalo dassito, sā sapuggalaniddesā. Itarā apuggalaniddesāti
 veditabbā. Sapuggalaniddesāpi duvidhā dassitādassitāpattibhedato. Tattha
 adassitāpattikā nāma aṭṭha pārājikā dhammā. “Pārājiko hoti asaṃvāso”ti hi
 puggalova tattha dassito, nāpatti. Dassitāpattikā nāma bhikkhunīpātimokkhe
 “sattarasa saṃghādisesā dhammā nissāraṇīyaṃ saṃghādisesan”ti hi tattha
 āpatti dassitā saddhiṃ puggalena, tathā apuggalaniddesāpi
 dassitādassitāpattitova duvidhā. Tattha adassitāpattikā nāma sekhiyā
 dhammā. Sesā dassitāpattikāti veditabbā. Sāpi duvidhā
 aniddiṭṭhakāraṇaniddiṭṭhakārabhedato. Tattha aniddiṭṭhakārakā nāma
 sukkavissatṭhi musāvāda-

omasavādapesuññabhūtagāma-aññavādaka-ujjhāpanakagaṇabhojanaparampa
rabhojana
surāmeraya-aṅgulipatodakahasaddhamma-anādariyatalaghātakajatumattḥakasi
kkhāpadānaṃ vasena pañcadasavidhā honti. Sesānaṃ puggalaniddesānaṃ
vasena niddiṭṭhakārakā veditabbā.

Anuddesapaññattipi

padabhājanantarāpattivinītavatthupaṭikkhepapaññatti avuttasiddhivasena
chabbidhā honti. Tattha “yebhuyyena khāyitaṃ āpatti thullaccayassā”¹
evamādikā padabhājanīye sandissamānāpatti **padabhājanasikkhāpadam**
nāma. “Na tveva naggena āgantabbaṃ, yo āgaccheyya, āpatti dukkaṭassā”²
ādikā² **antarāpattisikkhāpadam** nāma. “Anujānāmi bhikkhave divā
paṭisallīyanta dvāraṃ saṃvaritvā paṭisallīyitun”³ti³ evamādikā
vinītavatthusikkhāpadam nāma. “Lohituppādako bhikkhave anupasampanno
na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”⁴ti⁴ evamādikā
paṭikkhepasikkhāpadam nāma. Khandhakesu paññattadukkaṭathullaccayāni
paññattisikkhāpadam nāma. “Yā pana bhikkhunī naccaṃ vā gītaṃ vā
vāditaṃ vā dassanāya gaccheyya, pācittiyaṃ”⁵ti⁵ iminā vuttana “yā pana
bhikkhunī nacceyya vā gāyeyya vā vādeyya vā pācittiyaṃ”⁵ti evamādikā
yaṃ kiñci aṭṭhakathāya dissamānaṃ āpattijātaṃ, vinayakammaṃ vā
avuttasiddhisikkhāpadam nāma. Chabbidhampetaṃ chahi kāraṇehi
uddesārahaṃ na hotīti anuddesasikkhāpadam nāmāti veditabbaṃ.
Seyyathidaṃ? Pañcahi uddesehi yathāsambhavaṃ visabhāgattā
thullaccayadubbhāsītānaṃ, sabhāgavatthukampi dukkaṭathullaccayadvayaṃ
asabhāgāpattikattā, antarāpattipaññattisikkhāpadānaṃ
nānāvatthukāpattikattā, paṭikkhepasikkhāpadānaṃ kesañci
vinītavatthupaññattisikkhāpadānañca adassitāpattikattā, adassitavatthukattā
bhedānuvattakathullaccayassa, adassitāpattivatthukattā
avuttasiddhisikkhāpadānanti. Ettāvatā “duvidhaṃ sikkhāpadapaññāpanaṃ
uddesānuddesabhedato”⁶ti yaṃ vuttaṃ, taṃ samāsato pakāsitaṃ hoti.

Tattha **apaññatte sikkhāpadeti** sa-uddesasikkhāpadam sandhāya vuttanti
veditabbaṃ. Ekacce ācariyā evaṃ kira vaṇṇayanti “cattāro pārājikā
kativassābhisambuddhena bhagavatā paññattāti-ādinā puccham katvā tesu

1. Vi 1. 38 piṭṭhe.

2. Vi 1. 314 piṭṭhe.

3. Vi 1. 48 piṭṭhe.

4. Vi 3. 123 piṭṭhe.

5. Vi 2. 350 piṭṭhe.

paṭhamapārājiko vesāliyaṃ paññatto pañcavassābhisambuddhena
hemantānaṃ paṭhame māse dutiye pakkhe dasame divase
aḍḍhateyyaporisāya chāyāya puratthābhimukhena nisinnena aḍḍhaterasānaṃ
bhikkhusatānaṃ majjhe sudinnaṃ kalandaputtaṃ ārabha paññatto”ti, taṃ
na yujjati, kasmā?—

Yasmā dvādasamaṃ vassaṃ, verañjāyaṃ vasi jino.

Tasmiṃca suddho saṃghoti, neva pārājikaṃ tadā.

Therassa sārīputtassa, sikkhāpaññattiyācanā.

Tasmiṃ siddhāti siddhāva, garukāpatti no tadā.

Ovādapātimokkhañca, kiṃ satthā catuvassiko.

Paṭikkhipi kimāṇaṃca, samattaṃ anujāni so.

Ajātasattuṃ nissāya, saṃghabhedamakāsi yaṃ.

Devadatto tato saṃgha-bhedo pacchimabodhiyaṃ.

Ārādhayimsu maṃ pubbe, bhikkhūti munibhāsitaṃ.

Suttameva pamāṇaṃ no, sova kālo anappakoti¹.

Yaṃ pana vuttaṃ “atha bhagavā ajjhācāraṃ apassanto pārājikaṃ vā
saṃghādisesaṃ vā na paññapesī”ti, taṃ sakalasikkhāpadaṃ sandhāyāha. Na
kevalaṃ sa-uddesaikkhāpadamattaṃ, tena sa-
uddesānuddesapaññattibhedāṃ sakalaṃ pārājikaṃ sandhāyāhāti vuttaṃ hoti.
Kiñcāpi nābhiparāmasanampi kāyasaṃsaggo, tathāpi etaṃ
visesaniyamanato, acchandarāgādhippāyato ca visuṃ vuttaṃ.
Chandarāgarattasseva hi kāyasaṃsaggo idhādhippeto. Asucipāne pana
hatthiniyā tāpasapassāvapānena **vālakābyo** nāma uppajjati, vālakābyassa
vatthu vattabbaṃ. **Maṇḍabyassa** nābhiyā parāmasaneneva kira. Rūpadassane
pana vejjakā āhu—

“Thīnaṃ sandassanā sukkaṃ, kadāci calito’vare.

Taṃ gāmadhammakaraṇaṃ, dvayasamaṃ saṅgamiya.

Gabbhā’di’ti ayaṃ nayo, thīnaṃ purisadassanāsītyūpaneyya”.

Tathāpyāhu—

“Pupphike edhiyya suddhe, passaṃ naraṇca itthi taṃ.
Gabbhaṇca nayetyutta-miti tasmā kāso itī”ti.

Rājorodho viyāti sīhaḷadīpe ekissā itthiyā tathā ahosi, tasmā kira evaṃ vuttaṃ. Kiñcāpi yāva brahmalokā saddo abbhuggacchi, na taṃ manussānaṃ visayo ahosi tesāṃ rūpaṃ viya. Teneva bhikkhū pucchimṃsu “kacci no tvaṃ āvuso sudinna anabhirato”ti.

39. **Kalīti** kodho, tassa sāsanaṃ **kalisāsanaṃ**, kalaho. **Gāmadhammanti** ettha janapadadhammaṃ janapadavāsīnaṃ siddhiṃ. **Attāti** cittaṃ, sarīraṇca. **Asuttantavinibaddhanti** vinayasutte anāgataṃ, suttābhidhammesupi anāgataṃ, **pāḷivinimuttanti** attho. **Kusumamālanti** nānāguṇaṃ sandhāyāha. **Ratanadāmanti** atthasampattiṃ sandhāya vadati. **Paṭikkhipanādhippāyā** bhaddāli viya. Padaniruttibyañjanāni nāmavevacanāneva “nāmaṃ nāmakammaṃ nāmadheyyaṃ nirutti”ti-ādīsu¹ viya. Nippariyāyena virati sikkhāpadaṃ nāma. Akusalapakkhe dussīlyaṃ nāma cetanā. Kusalapakkhepi cetanāpariyāyato **vibhaṅge** “sikkhāpadaṃ”ti vuttaṃ. **Samghasutthutāyāti** ettha lokavajjassa paññāpane samghasutthutā hoti pākāṭādīnavato. Paññattivajjassa paññāpane samghaphāsutā hoti pākāṭānisamsattā. Tattha paṭhamena dummaṅkūnaṃ niggaho, dutiyena pesalānaṃ phāsuvihāro. Paṭhamena samparāyikānaṃ āsavānaṃ paṭighāto, dutiyena diṭṭhadhammikānaṃ. Tathā paṭhamena appasannānaṃ pasādo, dutiyena pasannānaṃ bhiyyobhāvo. “Pubbe katapuññatāya codiyamānassa bhābbakulaputtassā”ti² vuttattā “sudinno taṃ kukkuccaṃ vinodetvā arahattaṃ sacchākāsi, teneva pabbajjā anuññātā”ti vadanti, upaparikkhitabbaṃ. Tathā paṭhamena saddhammaṭṭhiti, dutiyena vinayānuggaho hotīti veditabbo.

Apicettha vatthuvītikkame yattha ekantākusalabhāvena, taṃ samghasutthubhāvāya paññattaṃ lokavajjato, yattha paññattijānane eva atthāpatti, na aññadā, taṃ saddhammaṭṭhitiyā vāpi pasāduppādabuddhiyā dhammadesanāpaṭisaṃyuttaṃ, itaraṇca sekhiyaṃ, idaṃ **lokavajjaṃ** nāma. Vatthuno paññattiyā vā vītikkamacetanāyābhāvepi paṭikkhittassa karaṇe, kattabbassa akaraṇe

1. Abhi 1. 256 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 1. 168 piṭṭhe.

vā sati yattha āpattippasaṅgo, taṃ sabbaṃ ṭhapetvā surāpānaṃ **paṇṇattivajjanti** veditabbaṃ. Āgantukavattaṃ, āvāsika, gamika, anumodana, bhattacha, piṇḍacārika, ārañña, senāsana, jantāghara, vaccakuṭi, saddhivihārika, upajjhāya, antevāsika, ācariyavattanti etāni aggahitaggahaṇanayena gaṇiyamānāni **cuddasa**, etāni pana vitthārato **dve-asīti mahāvattāni** nāma honti. Sattahi āpattikkhandhehi saṃvaro **saṃvaravinayo** paññattisikkhāpadameva. Tattha **paññattivinayo** samathavinayatthāya **samathavinayo** saṃvaravinayatthāya **saṃvaravinayo** pahānavinayatthāyāti yojanā veditabbā. **Yaṃ saṃghasutṭhu**, taṃ **saṃghaphāsūti** ekamiva vuttaṃ saṃghasutṭhutāya sati saṃghaphāsu bhavissatīti dipanattam. Pakarīyanti ettha te te payo janavisesasāṅkhātā atthavasāti atthavasam **“pakaraṇaṃ”**ti vuccati. Dasasu padesu ekekaṃ mūlaṃ katvā dasakkhattuṃ yojanāya padasataṃ vuttaṃ. Tattha pacchimassa padassa vasena **atthasataṃ** purimassa vasena **dhammasataṃ** atthajotikānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttisatāṃ, dhammabhūtānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttisatanti **dve niruttisatāni**, atthasate nāṇasataṃ, dhammasate nāṇasataṃ dvīsu niruttisatesu dve nāṇasatānīti **cattāri nāṇasatāni** veditabbāni. Ettha **saṃghasutṭhutāti** dhammasaṃghassa sutṭhubhāvoti attho. “Atthapadānīti atṭhakathā. Dhammapadānīti pālī”ti vuttaṃ kira.

Methunaṃ dhammanti evaṃ bahulanayena laddhanāmakaṃ sakasampayogena, parasampayogena vā attano nimittassa sakamagge vā paramagge vā paranimittassa sakamagge eva pavesapaviṭṭhaṭhituddharaṇesu yaṃ kiñci ekaṃ paṭisādiyanavasena seveyya pārājiko hoti asaṃvāsoti. Keci pana “pavesādīni cattāri vā tīṇi vā dve vā ekaṃ vā paṭiseveyya, pārājiko hoti. Vuttaṃhetam ‘so ce pavesanaṃ sādīyati, paviṭṭham, ṭhitam, uddharaṇam sādīyati, āpatti pārājikassā’ti-ādī”ti¹ vadanti, tesam matena catūsupi catasso pārājikāpattiyo āpajjati. Teyeva evaṃ vadanti “āpajjatu methunadhammapārājikāpatti methunadhammapārājikāpattiyā tabbhāgiyā”ti, “attano vītikame pārājikāpattiṃ, saṃghādisesāpattiṃca āpajjitvā sikkham paccakkhāya gahaṭṭhakāle methunādipārājikaṃ āpajjitvā puna pabbajitvā upasampajjitvā ekaṃ saṃghādisesāpattiṃ ekamanekaṃ vā paṭikaritvāva so puggalo yasmā nirāpattiko hoti, tasmā so

gahaṭṭhakāle sāpattikovāti antimavatthum ajjhāpannassāpi attheva āpattivuṭṭhānam. Vuṭṭhānadesanāhi pana asujjhanato ‘payoge payoge āpatti pārājikassā’ti na vuttam gaṇanapayojanābhāvato. Kiñcāpi na vuttam, atha kho **padabhājane** ‘āpatti pārājikassā’ti vacanenāyamatto siddho”ti yuttiṇca vadanti. Yadi evaṃ **mātikāyampi** “yo pana bhikkhu methunam dhammam paṭiseveyya pārājikan”ti vattabham bhaveyya, pārājikassa anavasesavacanampi na yujjeyya. Sabbepi hi āpattikkhandhe bhikkhugaṇanañca anavasesetvā tiṭṭhatīti anavasesavacananti katvā paveseva āpatti, na pavīṭṭhādīsu, tamevekaṃ sandhāya “yassa siyā āpatti”ti pārājikāpattimpi anto katvā nidānuddese vacanam veditabham. Tasmā **mātikāyam** “pārājikan”ti avatvā “pārājiko hoti”ti puggalaniddesavacanam tena sarīrabandhanena upasampadāya abhabbhāvadīpanattham. “Āpatti pārājikassā”ti **padabhājane** vacanam antimavatthum ajjhāpannassāpi pārājikassa samvāsassa sato puggalassa attheyyasamvāsakabhāvadīpanattham. Na hi so samvāsam sādiyantopi theyyasamvāsako hoti, tasmā “upasampanno bhikkhu”tveva vuccati. Tenevāha “asuddho hoti puggalo aññataram pārājikaṃ dhammam ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsam kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādena dukkaṭassā”ti¹. Anupasampannassa tadabhāvato siddho so “upasampanno bhikkhu”tveva vuccatīti. Tena padasodhammam sahaseyyaṇca na janeti, bhikkhupesunñādiñca janetīti veditabham. Bhikkhunīnam saṃghādisesesu pana bhikkhusaṃghādisesato vuṭṭhānavidhivisesadassanattham “ayampi bhikkhunī -pa- āpannā”ti² puggalaniddesam katvāpi pārājikato adhippāyantaradassanattham “nissāraṇīyam saṃghādisesan”ti³ āpattināmaggaḥaṇaṇca katam. Ettāvata sapuggalaniddese dassitādassitāpattidukam vitthāritam hoti. Apuggalaniddesesu sekhiyesu āpattiyā dassanakāraṇam sekhiyānam **aṭṭhakathāyameva** vuttam. Tadabhāvato itaresu āpattidassanam katam. Apuggalaniddesepi dassitādassitāpattidukaṇca vitthāritam hotīti.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sudinnabhāṇavāram niṭṭhitam.

1. Vi 1. 254 piṭṭhe.

2. Vi 2. 289 piṭṭhādīsu.

3. Vi 2. 289 piṭṭhe.

Makkaṭṭivattthukathāvaṇṇanā

40-41. Dutiyapaññattiyam “idha mallā yujjhanti”ti-ādīsu viya paṭisevatīti vattamānavacanam pacurapaṭisevanavasena vuttam, “tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatāyā”ti paripuṇṇatthampi paṭhamam paññattim attano micchāgāhena vā lesa-oḍḍanattthāya vā evamāha. Paripuṇṇatthataṃyeva niyametuṃ “nanu āvuso tatheva taṃ hotī”ti vuttam, teneva makkaṭṭivattthu vinītavattthūsu pakkhittam avisesattā, tathā vajjiputtakavatthu. Vicāraṇā panettha tatiyapaññattiyam āvi bhavissati. “Nanu āvuso bhagavatā anekapariyāyenā”ti-ādi na kevalam sa-uddesasikkhāpadeneva siddham, “tiracchānagatādīsipi pārājikan”ti anuddesasikkhāpadenapi siddhanti dassanatttham vuttam. Atha vā yadi sa-uddesasikkhāpadam sāvasesanti paññapesi, iminā anuddesasikkhāpadenāpi kim na siddhanti dassanatttham vuttam. “Tena hi bhikkhave bhikkhūnam sikkhāpadam paññapessāmī”ti tadeva sikkhāpadam paṭhamapaññattameva lesatthikānam alesokāsam katvā āmedittattham katvā paññapessāmīti attho. Aññathā “aññavāḍake vihesake pācittiyam”ti-ādīsū¹ viya vatthudvayena āpattidvayam āpajjati, na cāpajjati, so evattho aññenāpi vacanena suppakāsito, supariyattakaraṇatthena dāḥatāro katoti adhippāyo. Tatiyapaññattiyampi aññesu ca evam visuddho.

Yassa sacittakapakkheti-ādimhi pana gaṇṭhipadanayo tāva paṭhamam vuccati, **sacittakapakkheti** surāpānādi-acittake sandhāya vuttam. Sacittakesu pana yaṃ ekantamakusaleneva samuṭṭhāpitañca. Ubhayam lokavajjam nāma. Surāpānasmiñhi “surā”ti vā “pātuṃ na vaṭṭatī”ti vā jānitvā pivane akusalameva, tathā bhikkhunīnam gandhavaṇṇakattthāya² lepane, bhesajjattthāya lepane adosattā “avicāraṇīyam”ti ettakam vuttam. Tattha na vaṭṭatīti “jānitvā”ti vuttavacanam na yujjati paṇṇattivajjassāpi lokavajjabhāvappasaṅgato. Imaṃ anīṭṭhappasaṅgam pariharitukāmatāya **vajirabuddhittherassa gaṇṭhipade** vuttam “idha sacittakanti ca acittakanti ca vicāraṇā vatthuvijānaneyeva hoti, na paññattivijānane. Yadi paññattivijānane hoti, sabbasikkhāpadāni lokavajjāneva siyūṃ, na ca sabbasikkhāpadāni

1. Vi 2. 55 piṭṭhe.

2. Gandhavaṇṇakāratthāya (Ka)

lokavajjāni, tasmā vatthuvijānaneyeva hotī”ti, idaṃ yujjati. Kasmā? Yasmā sekhiyesu paññattijānanameva pamāṇaṃ, na vatthu mattajānananti, yaṃ pana tattheva vuttaṃ “pasuttassa mukhe koci suraṃ pakkhipeyya, anto ce paviseyya, āpatti, tattha yathā bhikkhuniyā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ parassa āmasanādikāle kāyaṃ acāletvā citteneva sādiyantiyā āpatti ‘kiriyaṃ hotī’ti vuttā yebhuyyena kiriya sambhavato, tathā ayampi tadā kiriyaṃ hotī”ti, taṃ suvicāritaṃ anekantākusalabhāvasādhana to. Surāpānāpattiyā ekantākusalatā pana majjasaññinopi sakiṃ payogena pivato hotīti katvā vuttā.

Ayaṃ panettha attho—sikkhāpadasīsenā āpattiṃ gahetvā yassa sikkhāpadassa sacittakassa cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajjaṃ. Sacittakācittakasaṅkhātassa acittakassa ca sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, tampi surāpānādi lokavajjanti imamatthaṃ sampiṇḍetvā “yassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajjaṃ”ti vuttaṃ. Sacittakapakkheti hi idaṃ vacanaṃ acittakaṃ sandhāyāha. Na hi ekaṃsato sacittakassa sacittakapakkheti visesane payojanaṃ atthi. Yasmā panettha paṇṇattivajjassa paññattijānanacittena sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva, vatthujānanacittena sacittakapakkhe cittaṃ siyā kusalaṃ siyā akusalaṃ siyā abyākataṃ, tasmā “tassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevā”ti na vuccatīti “sesaṃ paṇṇattivajjaṃ”ti vuttaṃ. Adhimāne vītikkamābhāvā, supinante abbohārikattā supinante vijjamānāpi vītikkamachāyā abbohārikabhāvenāti vuttaṃ hoti. Idaṃ pana vacanaṃ dāḷhīkammasithilakaraṇappayojanattā ca vuttaṃ, tena yaṃ vuttaṃ bāhiraṇidānakathādhikāre “dāḷhīkammasithilakaraṇappayojanāti yebhuyyatāya vuttan”ti-ādi, taṃ suvuttamevāti veditaḍḍhaṃ.

Makkaṭṭivattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vajjiputtakavatthu vaṇṇanā

43-4. Vajjīsu janapadesu vasantā **vajjino** nāma, tesam puttā.

Yāvadatthanti yāvatā attho adhippāyoti vuttam hoti, tatthayam vuttam
 “sikkham appaccakkhāya dubbalyam anāvikatvā”ti, tam kāmam
 sikkhāpaccakkhāne, tadekaṭṭhe ca dubbalyāvikaraṇe paññatte sati yujjati, na
 aññathā. Tathāpi idāni paññapetabbaram upādāya vuttam, katham hi nāma
 chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaram dhāressanti¹, ālavakā bhikkhū kuṭīyo
 kārāpentī appamaṇikāyo², bhikkhuniyo dve vassāni chasu dhammesu
 asikkhitasikkham sikkhamānam vuṭṭhāpentī³, saṅghena asammataṃ
 vuṭṭhāpentīti-ādi⁴ viya daṭṭhabbam. Na hi tato pubbe adhiṭṭhānam
 vikappanam vā anuññātam. Yadabhāvā atirekacīvaranti vadeyya, pamāṇam
 vā na paññattam, yadabhāvā appamaṇikāyoti vadeyya, evaṃsampadamidaṃ
 daṭṭhabbam. “Ullumpatu maṃ bhante saṅgho anukampam upādāya”ti⁵
 upasampadam yācitvā upasampanna upasampannasamanantaram eva
 “upasampanna bhikkhunā methuno dhammo na paṭisevitabbo,
 asakyaputtiyo”ti⁶ ca paññattena assamaṇādibhāvam upagantukāmena nanu
 paṭhamam ajjhupagatā sikkhā paccakkhātabbā, tattha dubbalyam vā
 āvikātabbam siyā, te pana “sikkham appaccakkhāya dubbalyam anāvikatvā
 methunam dhammam paṭiseviṃsū”ti anupaññattiyā okāsakaraṇattham vā
 tam vuttanti veditabbam. “So āgato na upasampādetabbo”ti kiñcāpi ettheva
 vuttam, tathāpi itaresupi pārājikesu yathāsambhavam veditabbam. Na hi
 sikkham appaccakkhāya dubbalyam anāvikatvā yo pārājikavatthum adinnam
 theyyasaṅkhātā ādiyati, manussaviggaham vā jīvitā voropeti,
 paṭivijānantassa uttarimanussadhammam vā ullapati, so āgato na
 upasampādetabbo. Anupaññatti hi
 dalhikammasithilakammakaraṇappayojanā. Sā hi yassa pārājikam hoti aññā
 vā āpatti, tassa niyamadassanappayojanātilakkhaṇānupaññattikattā. Evañhi
 ante avatvā ādimhi vuttā “gāmā vā araṇṇā vā”ti⁷ anupaññatti viya.
 Paripuṇṇe panetasmim sikkhāpade—

“Nidānā mātikābhedo, vibhaṅgo tamniyāmaḥ.

Tato āpattiyā bhedo, anāpatti tadaññathā”ti—

1. Vi 1. 294 piṭṭhe. 2. Vi 1. 218 piṭṭhe. 3. Vi 2. 419 piṭṭhe. 4. Vi 2. 421 piṭṭhe.
 5. Vi 3. 72, 131 piṭṭhādisu. 6. Vi 3. 134 piṭṭhe. 7. Vi 1. 56 piṭṭhe.

ayaṃ nayo veditabbo. Tattha sudinnavatthu makkaṭivatthu vajjiputtakavatthu cāti tippabhedam vatthu imassa sikkhāpadassa nidānam nāma, tato nidānā “yo pana bhikkhu bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpanno -pa- asaṃvāso”ti imissā mātikāya bhedo jāto. Tattha hi “antamaso tiracchānagatāyā”ti itthiliṅgavacanena “saccam āvuso bhagavatā sikkhāpadam paññattam, tañca kho itthiyā no purise no paṇḍake no ubhatobyañjanake cā”ti makkaṭipārājiko viya aññopi lesam oḍḍetum sakkoti, tasmā tādisassa alesokāsassa dassanattam idam vuccati. Makkaṭivatthusankhātā nidānā “antamaso tiracchānagatāyapī”ti mātikāvacanabhedo na itthiyā eva methunasiddhidassanato kato, tasmā **vibhaṅgo taṃniyāmakō** tassā mātikāya adhippetatthanīyāmakō vibhaṅgo. **Vibhaṅge** hi “tisso itthiyo. Tayo ubhatobyañjanakā. Tayo paṇḍakā. Tayo purisā. Manussitthiyā tayo magge -pa- tiracchānagatapurisassa dve magge”ti-ādinā¹ nayena sabbalesokāsam pidahitvā niyamo kato.

Etthāha—yadi evam sādharmaṇasikkhāpadavasena vā liṅgaparivattanavasena vā na kevalam bhikkhūnam, bhikkhunīnampi “sikkhāsājīvasamāpanno”ti vibhaṅge vattabham siyā. Tadavacanena bhikkhunī purisalīṅgapātubhāvena bhikkhubhāve ṭhitā evam vadeyya “nāham upasampadakāle bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpannā, tasmā na appaccakkhātāsikkhāpi methunadhammena pārājikā homī”ti? Vuccate—tathā na vattabham anīṭṭhappasaṅgato. Bhikkhunīnampi “sikkhāsājīvasamāpanno”ti vutte bhikkhunīnampi sikkhāpaccakkhānam atthīti āpajjati, tañcānīṭṭham. Idam aparam anīṭṭhappasaṅgoti “sabbasikkhāpadāni sādharmaṇāneva, nāsādharmānī”ti. Apicāyam bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpannovāti dassanattam “anujānāmi bhikkhave taṃyeva upajjhan”ti-ādi² vuttam, apica yo tathā lesam oḍḍetvā methunam dhammam paṭisevanto vajjiputtakā viya pārājiko hoti. Te hi “bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpanno”ti vacanābhāve sati “āpattim tumhe bhikkhave āpannā pārājikan”ti vuttā bhagavatā. Ettha pana “bhikkhave”ti vuttattā keci bhikkhuliṅge ṭhitā, “idāni cepi mayam bhante ānanda labheyyama bhagavato

1. Vi 1. 34, 35 piṭṭhe.

2. Vi 1. 43 piṭṭhe.

santike pabbajjam labheyyāma upasampadan”ti vuttattā keci vibbhantāti veditabbā. **Tato āpattiyaṃ bhedoti** tato vibhaṅgato “akkhāyite sarīre pārājikam, yebhuyyena khāyite thullaccayan”ti-ādi āpattiyaṃ bhedo hoti. **Anāpatti tadanāthāti** tato eva vibhaṅgato yenākārena āpatti vuttā, tato aññenākārena anāpattibhedova hoti. “Sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati anāpatti”ti hi vibhaṅge asati na paññāyati. Ettāvataṃ samāsato gāthāttho vutto hoti. Ettha ca pana—

“Nidānamātikābhedo, vibhaṅgassa payojanam.

Anāpattipakāro ca, paṭhamo nippayojano”ti—

imaṃ nayaṃ dassetvā sabbasikkhāpadānaṃ attho pakāsitaḥ. Kathaṃ? Bhagavatā pana yenākārena yaṃ sikkhāpadaṃ paññāpitam, tassa ākāraṃ samattham vā asamattham vāti duvidham nidānaṃ, ayaṃ **nidānabhedo**. Mātikāpi nidānāpekkhā nidānāpekkhāti duvidhā. Tattha catutthapārājikādisikkhāpadāni nidānāpekkhāni. Na hi vaggumudātīriyā bhikkhū sayameva attano attano asantaṃ uttarimanussadhammaṃ musāvādalakkhaṇaṃ pāpetvā bhāsimsu. Aññamaññassa hi te uttarimanussadhammassa gihīnaṃ vaṇṇaṃ bhāsimsu, na ca tāvatā pārājikavatthu hoti. Tattha tena lesena bhagavā taṃ vatthuṃ nidānaṃ katvā pārājikam paññāpesi, tena vuttaṃ “nidānāpekkhan”ti. Iminā nayaṃ nidānāpekkhāni ñatvā tabbiparītāni sikkhāpadāni nidānāpekkhānīti veditabbāni, ayaṃ **mātikābhedo**.

Nānappakārato

mūlāpattipahonakavattupayogacittaniyāmadassanavasena mātikāya vibhajanabhāvadīpanattham tesam appahonakatāya vā tadanātaravekallatāya vā vītikkame sati āpattibhedadassanattham, asati anāpattidassanatthañcāti sabbattha tayo atthavase paṭicca mātikāya vibhajanam vibhaṅgo ārabhīyatīti veditabbo. Ettha pana “bhikkhakoti bhikkhu, bhikkhācariyam ajjhupagatoti bhikkhu, bhinnapaṭadharoti bhikkhū”ti kevalam byañjanatthadīpanavasena pavatto vā, “samaññāya bhikkhū”ti bhikkhubhāvasambhavam anapekkhitvāpi kevalam bhikkhu nāma pavattiṭṭhānadīpanavasena pavatto vā, “chi bhikkhūti bhikkhu, saraṇagamanehi upasampannoti bhikkhu, ñatticatutthena kammaṇa upasampannoti bhikkhū”ti upasampadānantarenāpi

bhikkhubhāvasiddhidīpanavasena pavatto vā, “bhadro bhikkhu, sāro bhikkhu, sekkho bhikkhu, asekkho bhikkhū”ti bhikkhukaraṇehi dhammehi samannāgatabhikkhudīpanavasena pavatto vā vibhaṅgo ajjupekkhito sabbasāmaññapadattā, tathā aññabhāgiyasikkhāpadādīsu sadvāravasena, adhikaraṇadassanādivasena pavatto ca ajjupekkhito itarattha tadabhāvatoti veditabbo.

Tattha tisso itthiyoti-ādi vatthuniyamadassanavasena pavatto, manussitthiyā tayo magge methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassa āpatti pārājikassāti-ādi payoganiyamadassanavasena pavatto, bhikkhussa sevanacittaṃ upaṭṭhiteti-ādi cittaniyamadassanavasena pavatto, sādiyati āpatti pārājikassa, na sādiyati anāpattīti-ādi vatthupayoganiyame sati cittaniyamabhāvābhāvavasena āpattānāpattidassanattamaṃ pavatto, mataṃ yebhuyyena khāyitaṃ āpatti thullaccayassāti-ādi vatthussa appahonakatāya vītikkame āpattibhedadassanattamaṃ pavatto, na sādiyati anāpattīti cittaniyamavekalyena vītikkamābhāvā anāpattidassanattamaṃ pavattoti. Evaṃ itaresupi sikkhāpadesu yathāsambhavanayo ayanti payojano¹ vibhaṅgo.

Anāpattivāro pana mūlāpattito, tadanñekadesato, sabbāpattito ca anāpattidīpanavasena tividho. Tattha yo paṭhamo, so vibhaṅgo viya tayo atthavase paṭicca pavatto. Katame tayo? Mātikāpadānaṃ sātthakaniratthakānaṃ tadanñathā uddharaṇānuddharaṇavasena sappayojananippayojanabhāvadīpanattamaṃ, tadanñathā paṭipattikkamadassanattamaṃ, āpattippahonakaṭṭhānēpi vissajjanattathāncāti. Kathaṃ? **Eḷakalomasikkhāpade** “bhikkhuno paneva addhānamaggappaṭipannassa eḷakalomāni uppajjeyyūṃ, ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbānī”ti² etāni kevalaṃ vatthumattadīpanapadānīti niratthakāni nāma, tesāṃ anāpatti. “Addhānamaggaṃ appaṭipannassa uppanne eḷakalome anāpatti, ākaṅkhamānena paṭiggahite”ti-ādinaṃ nayena tadanñathā anuddharaṇena nippayojanabhāvo dīpito hoti yadidaṃ **mātikāyaṃ** “methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti, idaṃ sātthakaṃ.

1. Payojane (Ka)

2. Vi 1. 340 piṭṭhe.

Tassa sappayojanabhāvadīpanattham “anāpatti ajānantassa asādiyantassā”ti vuttam. Yasmā jānanasādiyanabhāvena āpatti, asevantassa¹ anāpatti, tasmā vuttam **mātikāyam** “yo pana bhikkhu methunam dhammam paṭiseveyya, pārājiko hoti asamvāso”ti adhippāyo. “Parapariggahitam parapariggahitasāññitā garuparikkhāro theyyacittam avaharaṇam”ti² vuttanam pañcannampi ānganam pārīpuriyā petatiracchānagatapariggahite āpattippahonakatthānēpi vissajjanattham “anāpatti petapariggahite”ti-ādi² vuttam. Anāpatti imam jāna, imam dehi, imam āhara, iminā attho, imam kappiyam karohīti bhaṇatīti-ādi pana tadanñathā paṭipattikkamadassanattham vuttanti veditabham. Ettāvata “nidānamātikābhedo”ti-ādinā vuttagāthāya attho pakāsito hoti.

Ettha paṭhamapaññatti tāva paṭhamabodhim atikkamitvā paññattattā, āyasmato sudinnassa aṭṭhavassikakāle paññattattā ca rattaññumahattam pattakāle paññattā. Duttiya-anupaññatti bāhusaccamahattam pattakāle uppannā. So hāyasmā makkaṭipārājiko yathā mātugāmapaṭisaṃyuttasu sikkhāpadesu tiracchānagatitthi anadhippetā, tathā idhāpīti saññāya “saccam āvuso bhagavatā sikkhāpadam paññattam, tañca kho manussitthiyā, no tiracchānagatitthiyā”ti āha. Tatiyānupaññatti lābhaggamahattam pattakāle uppannā. Te hi vajjiputtakā lābhaggamahattam pattā hutvā yāvadattham bhuñjitvā nhāyitvā varasayanesu sayitvā tatiyānupaññatīyā vatthum uppādesum, te ca vepullamahattam patte saṃghe uppannā, sayañja vepullamahattam pattāti “vepullamahattampettha labbhati”ti vuttam. Idam paṭhamapārājikasikkhāpadam tividhampi vatthum upādāya catubbidhampi tam kalam patvā paññattanti veditabham.

Tattha **yo panāti** anavasesapariyādānapadam. **Bhikkhūti** tassa atippasaṅganiyamapadam. **Bhikkhūnam sikkhāsājīvasamāpannoti** tassa visesanavacanam. Na hi sabbopi bhikkhunāmako yā bhagavatā yāya kāyaci upasampadāya upasampannabhikkhūnam hetthimaparicchena sikkhitabbasikkhā vihitā, “ettha saha jīvanti”ti yo ca ājīvo vutto, tam ubhayam samāpannova hoti. Kadā pana samāpanno ahosi? Yāya kāyaci upasampadāya

1. Ajānantassa (Ka)

2. Kaṅkhā-ṭṭha 120 piṭṭhe.

upasampannasamanantaram eva tadubhayaṃ jānantopi ajānantopi tadajjhupagatatā samāpanno nāma hoti. **Saha jīvantīti** yāva sikkhaṃ na paccakkhāti, pārājikabhāvaṃ na pāpuṇāti, yaṃ pana vuttaṃ **andhakatṭhakathāyaṃ** “sikkhaṃ paripūrento sikkhāsamāpanno sājīvaṃ avītikkamanto sājīvasamāpanno hotī”ti, taṃ ukkaṭṭhaparicchedavasena vuttaṃ. Na hi sikkhaṃ aparipūrento kāmavitakkādibahulo vā ekaccaṃ sāvasesaṃ sājīvaṃ vītikkamanto vā sikkhāsājīvasamāpanno nāma na hoti. Ukkaṭṭhaparicchedena pana catukkaṃ labbhati atthi bhikkhu sikkhāsamāpanno sīlāni paccavekkhanto na sājīvasamāpanno acittakaṃ sikkhāpadaṃ vītikkamanto, atthi na sikkhāsamāpanno kāmavitakkādibahulo sājīvasamāpanno nirāpattiko, atthi na sikkhāsamāpanno na ca sājīvasamāpanno anavasesaṃ āpattiṃ āpanno, atthi sikkhāsamāpanno ca sājīvasamāpanno ca sikkhaṃ paripūrento sājīvaṃ avītikkamanto, ayameva catuttho bhikkhu ukkaṭṭho idha adhippeto siyā. Na hi bhagavā anukkaṭṭhaṃ vuttuṃ yuttoti ce? Na, “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vacanavirodhato. Ukkaṭṭhaggahaṇādhippāye sati “sikkhāti tisso sikkhā”ti ettakameva vattabbanti adhippāyo. Sikkhattayasamāpanno hi sabbukkaṭṭhoti.

“Methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti parato vacanaṃ apekkhitvā adhisīlasikkhāva vuttāti ce? Na, tassāpi abhabbattā. Na hi adhisīlasikkhaṃ paripūrento sājīvaṃ avītikkamanto methunaṃ dhammaṃ paṭisevituṃ bhabbo, taṃ sikkhaṃ aparipūrento sājīvaṃ vītikkamanto eva hi paṭiseveyyāti adhippāyo, tasmā evamettha attho gahetabbo. Yasmā sikkhāpadasaṅkhāto sājīvo adhisīlasikkhameva saṅgaṇhāti, netaraṃ adhicitasikkhaṃ adhipaññāsikkhaṃ vā, tasmā “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vuttaṃ, tasmā adhisīlasikkhāya saṅgāhako sājīvo sikkhāsājīvoti¹ vutto. Iti sājīvavisesanattamaṃ sikkhāggahaṇaṃ kataṃ. Tadatthadīpanattameva **vibhaṅge** sikkhaṃ aparāmasitvā “tasmiṃ sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno”ti

1. Sikkhāsājīvo samāpannoti (Ka)

vuttaṃ, tena ekamevidaṃ atthapadanti dīpitaṃ hoti. Tañca upasampadūpagamanantarato paṭṭhāya sikkhanādhikārattā “sikkhatī”ti ca “samāpanno”ti ca vuccati. Yo evaṃ “sikkhāsājīvasamāpanno”ti saṅkhyāṃ gato, tādisaṃ paccayaṃ paṭicca aparabhāge sājīvasaṅkhātameva sikkhaṃ appaccakkhāya, tasmiṃ yeva ca dubbalyaṃ anāvikatvā methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyāti ayamatto yujjati. Kintu aṭṭhakathānayo paṭikkhitto hoti. So ca na paṭikkhepārahoti tena tadanusārena bhavitabbaṃ.

Adhippāyo panettha pariyesitabbo, so dāni vuccati—sabbesupi sikkhāpadesu idameva bhikkhulakkhaṇaṃ sādharmaṃ, yadidaṃ “bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno”ti. Khīṇāsavopi sāvako āpattiṃ āpajjati acittakaṃ, tathā sekkho. Puthujjano pana sacittakampi, tasmā sekkhāsekkhaputhujjanabhikkhūnaṃ sāmāññaṃidaṃ bhikkhulakkhaṇanti katvā kevalaṃ sikkhāsamāpanno, kevalaṃ sājīvasamāpanno ca ubhayasamāpanno cāti sarūpekadesekasesanayena “sikkhāsājīvasamāpanno”tveva sampiṇḍetvā ukkaṭṭhaggahaṇena anukkaṭṭhānaṃ gahaṇasiddhito aṭṭhakathāyaṃ ukkaṭṭhova vutto. Tameva sampādetuṃ “tasmiṃ sikkhati, tena vuccati sājīvasamāpanno”ti ettha sikkhāpadassa avacane parihāraṃ vatvā yasmā pana so asikkhampi samāpanno, tasmā sikkhāsamāpannotipi atthato veditabboti ca vatvā “yaṃ sikkhaṃ samāpanno taṃ appaccakkhāya yañca sājīvaṃ samāpanno tattha dubbalyaṃ anāvikatvā”ti vuttanti ayamaṭṭhakathāyaṃ adhippāyo veditabbo. Etasmiṃ pana adhippāye adhisīlasikkhāya eva gahaṇaṃ sabbatthikattā, sīlādhikārato ca vinayassāti veditabbaṃ. Yathā ca sikkhāpadaṃ samādiyanto sīlaṃ samādiyātīti vuccati, evaṃ sikkhāpadaṃ paccakkhanto sīlasaṅkhātaṃ sikkhaṃ paccakkhātīti vattuṃ yujjati, tasmā tattha vuttaṃ “yaṃ sikkhaṃ samāpanno, taṃ appaccakkhāyā”ti. Sikkhaṃ paccakkhāya paṭisevitamethunassa upasampadaṃ anujānanto na samūhanati nāma. Na hi so bhikkhu hutvā paṭisevi, “yo pana bhikkhū”ti ca paññattaṃ. Ettāvatā samāsato “sikkhāsājīvasamāpanno”ti ettha vattabbaṃ vuttaṃ.

Kim iminā pisesavacanena payojanaṃ, nanu “yo pana bhikkhu sikkhaṃ appaccakkhāya dubbalyaṃ anāvikatvā -pa- asaṃvāso”ti ettakameva vattabbanti

ce? Na vattabbaṃ aniṭṭhappasaṅgato. Yo pana sikkhāsājīvasamāpanno theyyasamvāsādiko kevalena samaññāmattena, paṭiññāmattena vā bhikkhu, tassāpi sikkhāpaccakkhānaṃ atthi. Sikkhaṃ appaccakkhāya ca methunaṃ dhammaṃ paṭisevantassa pārājikāpatti. Yo vā pacchā pārājikaṃ āpattiṃ āpajjitvā na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca, yo vā pakkhapaṇḍakattā paṇḍakabhāvūpagamanena na sikkhāsājīvasamāpanno tassa ca tadubhayaṃ atthīti āpajjati. “Paṇḍakabhāvapakke ca pakkhapaṇḍako upasampadāya na vatthū”ti vuttaṃ, tasmā itarasmaṃ pakkhe vatthūti siddhaṃ, tasmaṃ pakkhe upasampanno paṇḍakabhāvapakke paṇḍakattā na sikkhāsājīvasamāpanno, so pariccajitabbasikkhāya abhāvena sikkhaṃ appaccakkhāya mukhena parassa aṅgajātaggahaṇādayo methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya, tassa kuto pārājikāpattīti adhippāyo. Ayaṃ nayo apaṇḍakapakkaṃ alabhamānasseva parato yujjati, labhantassa pana arūpasattānaṃ kusalānaṃ samāpattikkhaṇe bhavaṅgavicchede satipi amaraṇaṃ viya paṇḍakabhāvapakkehi bhikkhubhāve atthi. Samvāsaṃ vā sādiyantassa na theyyasamvāsakabhāvo atthi antimavatthuṃ ajjhāpannassa viya. Na ca sahaseyyādikāṃ janeti. Gaṇapūraṇaṃ pana na hoti antimavatthuṃ ajjhāpanno viya, na so sikkhāsājīvasamāpanno, itarasmaṃ pana pakkhe hoti, ayaṃ imassa tato viseso. Kimayaṃ sahetuko, udāhu ahetukoti? Na ahetuko. Yato upasampadā tassa apaṇḍakapakke anuññātā sahetukapaṭisandhikattā. Paṇḍakabhāvapakkehi kissa nānuññātāti ce? Paṇḍakabhūtattā opakkamikaṇḍakassa viya.

Apica sikkhāsājīvasamāpannoti iminā tassa sikkhāsamādānaṃ dīpetvā taṃ samādinnaṃ sikkhaṃ appaccakkhāya tattha ca dubbalyaṃ anāvikatvāti vattuṃ yujjati, na aññathāti iminā kāraṇena yathāvuttāniṭṭhappasaṅgato “yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno sikkhaṃ appaccakkhāya”ti-ādi vuttaṃ. Yathā cettha, tathā “yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno sikkhaṃ appaccakkhāya dubbalyaṃ anāvikatvā gāmā vā arañña vā adinnaṃ theyyasaṅkhātāni ādiyeyya¹, sugatacīvarappamaṇaṃ cīvaraṃ kāraṇeṃ atirekaṃ vā, chedanakaṃ pācittiyaṃ”ti-ādina² nayena sabbattha

1. Vi 1. 55 piṭṭhe.

2. Vi 2. 225 piṭṭhe.

yojetabbaṃ. **Antamaso tiracchānagatāyapī**ti manussitthiṃ upādāya vuttaṃ. Na hi “pageva paṇḍake purise vā”ti vuttuṃ yujjati. Sesam tattha tattha vuttanayameva.

Ayaṃ paṭhamapārājikassa mātikāya tāva vinicchayo.

Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā

45. **Nīharitvā**ti ettha sāsanaṭo nīharitvāti attho. “Pañcahupāli aṅgehi samannāgatenā bhikkhunā nānuyuñjitabbaṃ. Katamehi pañcahi? Suttaṃ na jānāti, suttānulomaṃ na jānāti”ti¹ evamādito hi pariyattisāsanaṭo suttam, suttānulomañca nīharitvā pakāsesuṃ. “Anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggaho paripucchāti bhaṇāti”ti evamādito pariyattisāsanaṭo ācariyavādaṃ nīharitvā pakāsesuṃ. **Bhārukacchakavatthusmiṃ** “āyasmā upāli evamāha anāpatti āvuso supinantenā”ti² evamādito pariyattisāsanaṭo eva attanomaṭiṃ nīharitvā pakāsesuṃ. Tāya hi attanomaṭiyā thero etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Api ca vuttañhetarṃ bhagavatā “anupasampanna paññattena vā apaññattena vā vuccamāno -pa- anādariyaṃ karoti, āpatti dukkaṭṭassa”ti³. Tattha hi paññattarṃ nāma suttam. Sesattayaṃ apaññattarṃ nāma. Tenāyaṃ catubbidharṃ hi vinayaṃ, mahātherā”ti gāthā suvuttā. Yaṃ sandhāya vuttaṃ nāgasenaṭtherena. **Āhaccapadenāti** atṭha vaṇṇaṭṭhānāni āhacca vuttana padanikāyenāti attho, udāhaṭena kaṇṭhokkantena padasamūhenāti adhippāyo. **Rasenāti** tassa āhaccabhāsitaṭsa rasena, tato uddhaṭena vinicchayenāti attho. Suttacchāyā viya hi suttānulomaṃ. Ācariyavādo “**ācariyavaṃso**”ti vutto **pāliyaṃ** vuttānaṃ ācariyānaṃ paramparāya ābhatova pamāṇanti dassanaṭṭham. **Adhippāyoti** kāraṇopapattisiddho uhāpohanayappavatto⁴ paccakkhādipamaṇapatirūpako. **Adhippāyoti** ettha “attanomaṭi”ti keci attham vadanti.

1. Vi 5. 333 piṭṭhe.

2. Vi 1. 49 piṭṭhe.

3. Vi 2. 150 piṭṭhe.

4. Ohapohanappavatto. Upāyopā-yappavatto (Ka)

Parivāraṭṭhakathāyaṃ, idha ca kiñcāpi “suttānulomaṃ nāma cattāro mahāpadesā”¹ti vuttaṃ, atha kho mahāpadesanayasiddhaṃ paṭikkhittapaṭikkhittaṃ anuññātānanuññātaṃ kappiyākappiyanti atthāto vuttaṃ hoti. Tattha yasmā ṭhānaṃ okāso padesoti kāraṇavevacanāni “aṭṭhānametaṃ ānanda anavakāso”²ti-ādi² sāsanato, “niggahaṭṭhānaṃ”³ti ca “asandiṭṭhiṭṭhānaṃ”³ti ca “asandiṭṭhi ca pana padeso”³ti ca lokato, tasmā **mahāpadesā**ti mahākāraṇānīti attho. Kāraṇaṃ nāma nāpako hetu idhādhippetaṃ. Mahantabhāvo pana tesaṃ mahāvisayattā mahābhūtānaṃ viya. Te duvidhā vinayamahāpadesā suttantikamahāpadesā cāti. Tattha vinayamahāpadesā vinaye payogaṃ gacchanti, itare ubhayatthāpi, teneva **parivāre**³ anuyogavatte “dhammaṃ na jānāti, dhammānulomaṃ na jānāti”³ti vuttaṃ. Tattha **dhammanti** ṭhapetvā vinayapiṭakaṃ avasesapiṭakadvayaṃ. **Dhammānulomanti** suttantike cattāro mahāpadese. Tattha yo dhammaṃ dhammānulomañceva jānāti, na vinayaṃ vinayānulomañca, so “dhammaṃ rakkhāmī”³ti vinayaṃ ubbinayaṃ karoti, itaro “vinayaṃ rakkhāmī”³ti dhammaṃ uddhammaṃ karoti, ubhayaṃ jānanto ubhayampi sampādeti.

Tatridaṃ mukhamattaṃ—tattha paṭhamo “so ce pavesanaṃ sādīyati, pavīṭṭhaṃ, ṭhitaṃ, uddharaṇaṃ sādīyati āpatti, na sādīyati anāpatti”³ti ettha vipaṭipajjati. So hāyasmā sukhavedanīyassa upādinnaṭṭhabbassa, kāyindriyassa ca samāyoge sati paṭivijānanto kāyikasukhavedanupattimattena sādīyati nāmāti paricchinditvā tassa āpatti pārājikassāti asevanādhippāyassapi āpattippasaṅgaṃ karoti, tathā yassa santhatattā vā yonidosavasena vā dukkhā asātā vedanā, vātopaḥagattatāya vā neva kāyikavedanā, tassa jānato ajānatopi “anāpatti asādiyantassa”⁴ti⁴ suttantaṃ dassetvā sevanādhippāyassapi anāpattippasaṅgaṃ karoti, tathā yadi mocanarāgena upakkamato mutte saṃghādiseso, pageva methunarāgenāti dukkaṭaṭṭhānaṃ gahetvā saṃghādisesaṭṭhānaṃ karoti, evaṃ vinayaṃ ubbinayaṃ karoti nāma. Itaro “anāpatti ajānantassāti”⁴ti vuttattā jānato

1. Vi-Ṭṭha 4. 218 piṭṭhepi passitabbaṃ.

3. Vi 5. 334 piṭṭhe.

2. Vi 1. 27 piṭṭhe.

4. Vi 1. 48 piṭṭhe.

jānaneneva sukhavedanā hotu vā mā vā sādiyanā hoti”ti vatvā asevanādhippāyassapi jānato anāpattiṭṭhāne āpattiṃ karoti, anavajjam sāvajjam karotīti evaṃ dhammaṃ uddhammaṃ karoti. Ubhayaṃ pana jānanto “bhikkhussa sevanacittaṃ upaṭṭhiteti¹ vacanato sevanacittamevettha pamāṇaṃ, tassa bhāvena āpatti pārajikassa, abhāvena anāpatti”ti vatvā ubhayampi rakkhati sampādeti. Iminā nayena sabbasikkhāpadesu yathāsambhavaṃ sappayojanā kātabbā.

Saṅgītiṃ āropetvā ṭhapitapālito vinimuttaṃ katvā ṭhapitattā **pālivinimuttā** atthato, nayato, anulomato ca pāli-**okkantavinicchayappavattā**² anupaviṭṭhavinicchayavasena pavattāti attho. “Na samūhanissatī”ti jānantopi bhagavā kevalaṃ “tesaṃ mataṃ pacchimā janatā mama vacanaṃ viya pamāṇaṃ karotū”ti dassanatthañca parinibbānakāle evamāha ākaṅkhamāno ānanda saṃgho mamaccayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatū”ti³, tenetaṃ siddhaṃ “paññattampi ce sikkhāpadaṃ samūhanitum yassa saṃghassa anuññātaṃ bhagavatā, tassa paññattānulomaṃ atirekatthadīpanaṃ, pagevānuññātaṃ bhagavatā”ti. Kiñca bhiyyo ūnātirittasikkhāpadesu ācariyakulesu vivādo aññamaññaṃ na kātabboti dassanatthañca. Kasmā saṃgho na samūhanīti? Aññamaññaṃ vivādappasaṅgadassanato. Bhagavatā ca “sabbeheva samaggehi sammodamānehi avivadamānehi sikkhitabban”ti vuttaṃ. Tattha ca ekacce therā evamāhaṃsūti ca aññavādadassanato vivadamānehi sikkhitabbaṃ jātaṃ, tadabhāvattampi ñattidutiyakammavācaṃ sāvetvā avivadamāneheva sikkhitabbaṃ akāsi.

Apicāti attano matiyā pākaṭakaraṇatthaṃ ārambho. Tattha “suttantābhidhammavinayaṭṭhakathāsū”ti vacanato piṭakattayassapi sādharmaṇā esā kathāti veditabbā, “atha panāyaṃ kappiyaṃ”ti-ādi vinayasseva. **Kārakasaṃghasadisanti** saṅgītikārakasaṃghasadisam. “Suttādicatukkaṃ appaccakkhāya tena aviruddhassa kammassa kārakasaṃghasadisam”ti **dhammasiritttherassa gaṇṭhipade** vuttaṃ, taṃ ayuttaṃ, “suttameva balavataraṃ. Suttaṃ hi appaṭivattiyaṃ kārakasaṃghasadisam”ti etehi padehi ayuttattā.

1. Vi 1. 35 piṭṭhe. 2. Pāli-okkantakā vinicchayappavatti (Ka) 3. Dī 2. 127 piṭṭhe.

Pākatike¹ pana **gaṇṭhipade** “tamattamaṃ vinicchinitvā tassa kārakasaṃghasādisan”ti vuttaṃ. **Paravādī**ti amhākaṃ samavajjānanako aññanikāyikoti vuttaṃ. **Paravādī suttānulomanti** kathaṃ? “Aññatra udakadantaponā”ti² suttam sakavādissa, tadanulomato nāḷikeraphalassa udakampi udakameva hotīti paravādī ca.

“Nāḷikerassa yaṃ toyam, purāṇam pīttabandhanam.

Tameva taruṇam toyam, pīttagham balabandhanan”ti—

evam paravādinā vutte sakavādī dhaññaphalassa gatikattā, āhāratthassa ca pharaṇato “yāvakālikameva tan”ti vadanto paṭikkhipati. **Paro ācariyavādanti** “suṅkaṃ pariharatīti ettha upacāraṃ okkamitvā kiñcāpi pariharati, avahāro evā”ti aṭṭhakathāvacanato “tathā karonto pārājikamāpajjati”ti paravādinā vutte sakavādī “suṅkaṃ pariharati, āpatti dukkaṭassā”ti suttam tattheva āgata mahā-aṭṭhakathāvacanena saddhim dassetvā paṭisedheti, tathā karontassa dukkaṭamevāti. **Paro attanomatīti** ettha “purebhattam parasantakaṃ avaharati purebhattameva harissāmīti vāyamantassa pacchābhattam hoti, purebhattapayogova so, tasmā mūlaṭṭho na mucatīti tumhākaṃ theravādattā mūlaṭṭhassa pārājikamevā”ti paravādinā vutte sakavādī “taṃ saṅketam pure vā pacchā vā taṃ bhaṇḍam avaharati, mūlaṭṭhassa anāpatti”ti³ suttam dassetvā paṭikkhipati.

Paro suttanti “aniyatahetudhammo sammattaniyatahetudhammassa ārammaṇapaccayena paccayo”ti suttam paṭṭhāne likhitaṃ dassetvā “ariyamaggassa na nibbānamevārammaṇan”ti paravādinā vutte sakavādī “ārammaṇatthikādisuttānulome na otarati”ti paṭikkhipati. Suttānulome otarantaṃyeva hi suttam nāma, netaram. Tena vuttaṃ pāḷi-āgataṃ paññāyatīti ettakenapi siddhe **tisso saṅgītiyo āruḷhapāli-āgataṃ paññāyatī**”ti-ādi. Tādisaṅhi pamādalekhanti ācariyo. “Appamādo amataṃ padaṃ, pamādo maccuno padan”ti⁴ vacanato dinnabhojane bhuñjitvā parissayāni parivajjitvā satim paccupaṭṭhapetvā viharanto nicco hotīti.

1. Pākatike (Ka)

3. Vi 1. 65 piṭṭhe.

2. Vi 2. 121 piṭṭhe.

4. Khu 1. 16; Khu 10. 30 piṭṭhesu.

Evarūpassa atthassa vasena āruḷhampi suttaṃ na gahetabbaṃ, tena vuttaṃ no ce tathā paññāyatīti siddhepi “**no ce tathā paññāyati, na otarati na sameti**”ti. “**Bāhirakasuttaṃ vā**”ti vuttattā attano suttampi atthena asamentaṃ na gahetabbaṃ. **Paro ācariyavādanti**-ādīsu dvīsu nāyesu pamādalekhavasena tattha tattha āgataṭṭhakathāvacanaṃ theravādehi saddhiṃ yojetvā veditabbaṃ.

Atha panāyaṃ ācariyavādaṃ. Paro suttanti paravādinā “mūlabījaṃ nāma haliddi siṅgiveraṃ vacā -pa- bīje bījasaññī chindati vā chedāpeti vā bhindati vā -pa- āpatti pācittiyassāti¹ tumhākaṃ pāṭhattā haliddigaṇṭhiṃ chindantassa pācittiyān”ti vutte sakavādī “yāni vā panaññāni atthi mūle sañjāyanti”ti-ādī dassetvā tassa aṭṭhakathāsaṅkhātena ācariyavādena paṭikkhipati. Na hi gaṇṭhimhi gaṇṭhi jāyatīti. **Paro suttānulomanti** paravādinā “anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggahoti vacanassānulomato ‘amhākaṃ porāṇabhikkhū ekapāsāde gabbhaṃ thaketvā anupasampannaṃ sayitum vaṭṭatīti tathā katvā āgatā, tasmā amhākaṃ vaṭṭatī’ti tumhesu eva ekaccesu vadantesu tumhākaṃ na kiñci vattum sakkā”ti vutte sakavādī “suttaṃ suttānulomaṇca uggahitakānaṃyeva ācariyānaṃ uggaho pamāṇaṃ”ti-ādī-aṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedheti. **Paro attanomatinti** “dvāraṃ vivaritvā anāpucchā sayītesu ke muccanti”ti ettha pana dvepi janā muccanti yo ca yakkhagahitako, yo ca bandhitvā nipajjāpitoti tumhākaṃ theravādattā aññe sabbepi yathā tathā vā nipannādayopi muccantīti paṭisedheti.

Atha panāyaṃ attanomaṭiṃ. Paro suttanti “āpattiṃ āpajjanti”ti paravādinā vutte sakavādī “divā kilantarūpo mañce nisinno pāde bhūmito amocetvāva niddāvasena nipajjati, tassa anāpatti”ti-ādī-aṭṭhakathāvacanaṃ² dassetvā ekabhaṅgena nipannādayopi muccantīti paṭisedheti. **Athāyaṃ attanomaṭiṃ. Paro suttānulomanti** “domanassaṃ pāhaṃ devānaminda duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampīti-ādivacanehi³ saṃsandanato sadārapose doso tumhākaṃ natthi,

1. Vi 2. 52 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 1. 245 piṭṭhe.

3. Dī 2. 221 piṭṭhe.

tena vuttam̐ ‘puttadārassa saṅgaho’¹ti”paravādinā vutte kiñcāpi sakavādi bahussuto na hoti, atha kho rāgasahiteneva akusalena bhavitabbanti paṭikkhipati. Sesesupi iminā nayena aññathāpi anurūpato yojetabbam̐. Idam̐ sabbam̐ upatissattherādayo āhu. Dhammasiritthero pana “ettha paroti vutto aññanikāyiko, so pana attano suttādīniyeva āharati. Tāni sakavādi attano suttādīmhi otāretvā sace sameti gaṇhāti, no ce paṭikkhipati”²ti vadati.

Catubbidhavinayakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

Sikkhāpadavibhaṅge pana kiñcāpi **yo panāti** anavasesapariyādānapadam̐, tathāpi **bhikkhūti** iminā parapadena samānādhikaraṇattā tadanurūpanevasa vibhaṅgapadāni vuttāni. Bhikkhunibbacanapadāni tīṇi kiñcāpi sabhikkhubhāvassa, abhikkhubhāvassa cāti yassa kassaci pabbajitassa sādharmaṇi, tathāpi “asuddho hoti puggalo aññataram̐ pārājikam̐ dhammam̐ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsam̐ kārapetvā cāvanādhippāyo vadeti, āpatti saṅghādisesena dukkaṭassā”²ti¹ evamādisuttam̐ nibbacanattayuttova puggalo “āpatti saṅghādisesena dukkaṭassā”²ti ettha vatthu, na itaro gihibhūtoti dassanattam̐ vuttam̐. Sabbassapi vinayapiṭakassa sādharmaṇam̐ bhikkhulakkhaṇam̐ vatthum̐ hi bhagavā ārabhi. Yo pana suddho eva samāno kenaci kāraṇena gihiliṅge ṭhito, so attano sabhikkhubhāvattā eva vatthu hoti, asuddhopi bhikkhuliṅge ṭhitattāti ayamatto dassito hoti. Asuddhopi ñātakehi, paccatthikehi vā rājabhayādikāraṇena vā kāsāvesu sa-ussāhova apanītakāsāvo vatthu eva puna kāsāvaggahaṇena theyyasam̐vāsakabhāvānupagamanato, bhikkhunibbacanatthe anikkhattadhurattāti vuttam̐ hoti. Yo pana liṅgatthenako bhikkhunibbacanattam̐ sayañca ajjhupagato, sam̐vāsam̐ thenento, tañce suddhadiṭṭhi samāno anokāsam̐ kārapetvā cāvanādhippāyo vadeti,

1. Khu 1. 4, 319 piṭṭhesu.

2. Vi 1. 253 piṭṭhe.

āpatti saṃghādisesena dukkaṭassāti ayampi attho dassito hoti.

“Samaññāya bhikkhu paṭiññāya bhikkhū”ti vacanadvayaṃ yathāvuttañca atthaṃ upabrūheti, antarā uppannāya niyatāya micchādiṭṭhiyā upacchinnakusalamūlo kevalāya samaññāya, paṭiññāya ca “bhikkhū”ti vuccati, na paramatthatoti imaṃ atirekatthaṃ dīpeti. Kiṃ vuttaṃ hoti? “Nāhaṃ bhikkhave aññaṃ ekadhammampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ mahāsāvajjaṃ yathayidaṃ bhikkhave micchādiṭṭhi. Micchādiṭṭhiparamāni bhikkhave mahāvajjāni”ti¹ āhaccabhāsitaṃ saṅgītittayāruḷhaṃ suttaṃ, **aṭṭhakathā**yampissa “micchādiṭṭhiparamā etesanti micchādiṭṭhiparamāni”ti vuttaṃ. Pañca ānantariyakammāni mahāsāvajjāni, micchādiṭṭhi pana mahāsāvajjatarāti adhippāyoti. Kasmā? Tesañhi paricchedo atthi, sabbabalavampi kappatṭhitikameva hoti, niyatamicchādiṭṭhiyā pana paricchedo natthi, tāya samannāgatassa bhavato vuṭṭhānaṃ natthi, tasmā “imassa bhikkhukaraṇā kusalā dhammā saṃvijjanti”ti vā “suddhovāyan”ti vā na sakkā vattuṃ. “Diṭṭhivipattipaccayā dve āpattiyo āpajjati”ti vuttattā na sakkā “asuddho”ti vā “aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno”ti vā vattuṃ. Esa hi ubhopi pakkhe na bhajati, tena vuttaṃ “samaññāya, paṭiññāya ca bhikkhu, na paramatthato”ti.

Kimatthaṃ panevaṃ mahāsāvajjāya niyatamicchādiṭṭhiyā pārājikaṃ bhagavā na paññapesīti? Dubbijānattā. Pakatiyāpesā diṭṭhi nāma “sammā”ti vā “micchā”ti vā duviññeyyā, pageva “niyatā”ti vā “aniyatā”ti vāti. Tattha pārājikāpattiyā paññattāya bhikkhū aññaṃaññaṃ asamadiṭṭhikaṃ pārājikaṃ maññamānā uposathādīni akatvā acireneva sāsaṇaṃ vināseyyuṃ, sayañca apuññaṃ pasaveyyuṃ suddhesupi bhikkhūsu vippatipattiyā paṭipajjanena. Tasmā upāyakusalatāya pārājikaṃ apaññāpetvā tassa ukkhepanīyakammaṃ, sammāvattañca paññāpetvā taṃ saṃghena asambhogaṃ, asaṃvāsañca akāsi. Bhagavā hi tassa ce esā diṭṭhi aniyatā, sammāvattaṃ pūretvā osāraṇaṃ labhitvā pakatatto bhaveyya. Niyatā ce, aṭṭhānametaṃ anavakāso, yaṃ so niyatamicchādiṭṭhiko sammāvattaṃ pūretvā osāraṇaṃ labhitvā pakatatto bhaveyya. Kevalaṃ

1. Am 1. 35 piṭṭhe.

“samaññāyabhikkhu paṭiññāyabhikkhū”ti nāmamattadhārako hutvā param maraṇā ariṭṭho viya saṃsārakhāṇukova bhavissatīti imaṃ nayaṃ addasa.

Aṭṭhasu upasampadāsu tissovettha vuttā, na itarā pāṭipuggalattā, bhikkhūnaṃ asantakattā ca. Tattha hi ovādaṭṭiggahaṇapañhabyākaraṇūpasampadā dvinnāṃ therānaṃ eva, sesā tisso bhikkhunīnaṃ santakāti idha nādhīpetā, tissannampi upasampadānaṃ majjhe “bhadro bhikkhū”ti-ādīni cattāri padāni vuttāni tissannaṃ sādharmaṇattā. Ehibhikkhubhāvena vā saraṇagamanañatticatutthena vā upasampanno hi bhadro ca sāro ca sekkho ca asekkho ca hoti, upasampadavacanaṃ pana nesaṃ sāvakaabhāvadīpanatthaṃ. Ime eva hi āpattiṃ āpajjanti, na sammāsambuddhā, paccekabuddhā ca.

Ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetoti ettha ca āpattiṃ āpajjituṃ bhabbā ñatticatuttheneva kammaṇa upasampannā. Na hi aññe ehibhikkhusaraṇagamana-ovādaṭṭiggahaṇapañhabyākaraṇāhi upasampannā āpattiṃ āpajjituṃ bhabbā, tenete paṭikkhipitvā “ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhū”ti antimova vuttohi kira **dharmasirithero**, taṃ ayuttaṃ. “Dve puggalā abhabbā āpattiṃ āpajjituṃ buddhā ca paccekabuddhā cā”ti¹ ettakameva vuttanti. Aññathā ehibhikkhu-ādayopi vattabbā siyūṃ. Kiñca bhiyyo “dve puggalā bhabbā āpattiṃ āpajjituṃ bhikkhū ca bhikkhuniyo cā”ti¹ sāmāññena vuttattā ca, apica āpattibhayaṭṭhānadassanato ca. Kathaṃ? Āyasmā sārīputto āvasathapiṇḍaṃ kukkuccāyanto na paṭiggahosi, cīvaravippavāsabhayā ca sabbaṃ ticīvaraṃ gahetvā nadiṃ taranto maṇaṃ vulho ahosi mahākassapo. Kiñca saraṇagamanūpasampadāya upasampanne ārabha saddhivihārikavattādīni asammāvattantānaṃ nesaṃ dukkaṭāni ca paññattāni dissanti, tasmā dubbicāritametaṃ. **Ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti** paṭikkhittāya saraṇagamanūpasampadāya anuññātappasaṅgabhayāti **upatissatthero**, āpattiyā bhabbataṃ sandhāya tasmimpi vutte pubbe paṭikkhittāpi sā puna evaṃ vadantena anuññātāti bhikkhūnaṃ micchāgāho vā vimati vā uppajjati, tasmā na vuttāti vuttaṃ hoti, taṃ “bhikkhunī nāma ubhatosaṅghe upasampannā”ti² iminā sameti. Idañhi sākiyādīnaṃ anuññāta-upasampadāya anuppabandhabhayā vuttaṃ.

1. Vi 5. 214 piṭṭhe.

2. Vi 2. 80 piṭṭhe.

Ayaṃ panettha amhākaṃ khanti—bhikkhu-padaniddesatā yattakāni tena padena saṅgahaṃ gacchanti, ye ca vinayapiṭake tattha tattha sandissanti sayāṃ āpattāpajjanaṭṭhena vā duṭṭhullārocanapaṭicchādanādīsu paresaṃ āpattikaraṇaṭṭhena vā, te sabbepi dassetvā idāni yadidaṃ tassa bhikkhupadassa visesanatthaṃ vuttaṃ parapadaṃ “sikkhāsājīvasamāpanno”ti, tassa vasena idaṃ vuttaṃ “ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhū”ti. So eva hi kammavācānantarameva sikkhāsājīvasamāpanno hoti tato paṭṭhāya sa-uddesasikkhāpadānaṃ uppattidassanato, tasseva sikkhāpaccakkhānaṃ dissati, netarassa. Tasseva ca sikkhāpaccakkhānaṃ sambhavati “ullumpatu maṃ bhante saṅgho anukampaṃ upādāyā”ti¹ vatvā samādinnaṭṭhā, tasseva ca upasampannasamanantaram eva akaraṇīyanissayaścikkhanadassanato, vinayaṃ pātimokkhaṃ uddesaṃ paccakkhāmīti-ādisikkhāpaccakkhānalakkhaṇapāripūrito cāti sikkhāpaccakkhānaṃ upādāya so eva idhādhippetoti vuttaṃ hoti.

Yasmā panassa sikkhāpaccakkhānaṃ sabbathā yujjati, tasmā “sikkhaṃ paccakkhāya taṃ taṃ vatthuṃ vītikkamantassa tato tato āpattito anāpatti, itarassa āpatti”ti vattuṃ yujjati, tasmā “yattha yattha sāvajjapaññatti, anavajjapaññatti vā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti vuccati, tattha tattha tādajjhācāratthenāyameva ñatticatutthena upasampanno adhippeto nāmā”ti vattuṃ yujjatīti veditabbaṃ. Evaṃ sante yaṃ vuttaṃ “yāya kāyaci upasampadāya ayaṃ imasmiṃ ‘methunaṃ dhammaṃ paṭisevitvā pārājiko hoti’ti atthe bhikkhūti adhippeto”ti, tampi na vattabbameva. Kathaṃ hoti? Virodhadosopi parihato hoti. Kathaṃ? Sace ñatticatutthena upasampanno eva idhādhippeto “bhikkhū”ti ca “upasampanno”ti ca, tena na upasampanno anupasampanno nāmāti katvā ñatticatutthakammato aññathā upasampannā nāma mahākassapaṭtherādayo itaresaṃ anupasampannaṭṭhāne ṭhatvā sahaseyyapadasodhammāpattiṃ janeyyuraṃ, omasanādikāle ca dukkaṭameva janeyyunti evamādiko virodhadoso parihato hotīti sabbaṃ ācariyo vadati. **Maṅguracchavi** nāma sāmo.

1. Vi 3. 72, 131 piṭṭhesu.

Yasmā te atimahanto jātimado cittaṃ pariyuṭṭhāti, tasmā tumhehi¹ mama sāsane evaṃ sikkhitabbaṃ. “**Sātasahagatā** paṭhamajjhānasukhasahagatā asubhe ca ānāpāne cā”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. **Uddhumātakasaññāti** uddhumātakanimitte paṭiladdhapāṭhamajjhānasaññā. **Rūpasaññāti** pathavīkasiṇādirūpāvacarajjhānasaññā. So taṃ byākāsi “avibhūtā bhante uddhumātakasaññā avaḍḍhitabbattā asubhānaṃ, vibhūtā bhante rūpasaññā vaḍḍhitabbattā kasiṇānaṃ”ti. Pañca-upasampadatthamo **mahāvaggā** gahito. **Ñatticatutthenāti** ettha kiñcāpi ñatti sabbapaṭhamam vuccati, tissanam pana anussāvanānaṃ atthabyañjanabhedābhāvato atthabyañjanabhinnā ñatti tāsam catutthāti katvā “ñatticatutthan”ti vuccati. Byañjanānurūpameva aṭṭhakathāya “tīhi anussavanāhi ekāya ca ñattiyā”ti vuttaṃ, atthapavattikkamena padena pana “ekāya ñattiyā tīhi anussāvanāhi”ti vattabbaṃ. Yasmā panettha “cattārimāni bhikkhave kammāni², cha imāni bhikkhave kammāni adhammakammaṃ vaggakammaṃ”ti³ vacanato kuppakammampi katthaci “kamman”ti vuccati tasmā “**akuppenā**”ti vuttaṃ.

Yasmā akuppampi ekaccaṃ na ṭhānārahaṃ, yena appatto osāraṇaṃ “sosārito”ti **campeyyakkhandhake**⁴ vuccati, tasmā “**ṭhānārahenā**”ti vuttaṃ. Yadi evaṃ “ṭhānārahenā”ti idameva padaṃ vattabbaṃ, na pubbapadaṃ iminā akuppasiddhitoti ce? Taṃ na, aṭṭhānārahena akuppena upasampanno imasmim atthe anadhippetoti anitṭhappasaṅgato. Dvīhi panetehi ekato vuttehi ayamatto paññāyati “kevalaṃ tena akuppena upasampanno ayampi imasmim atthe adhippeto ‘bhikkhū’ti, ṭhānārahena ca upasampanno ayampi imasmim atthe adhippeto ‘bhikkhū’ti, kuppena upasampanno nādhippeto”ti. Tenāyampi attho sādhitoti hoti “yo pana bhikkhu jānaṃ ūnavīsativassam puggalaṃ upasampādeyya, so ca puggalo anupasampanno”ti⁵ vacanato yāva na ñāyati, tāva samaññāyatikkhupaṭiññāyabhikkhubhāvaṃ upagatopi na pubbe dassitasamaññāyabhikkhupaṭiññāyabhikkhu viya aññesaṃ bhikkhūnaṃ upasampannatṭhāne ṭhatvā omasanapācittiyādivatthū hoti, kevalaṃ anupasampannatṭhāne ṭhatvā “anupasampanne

1. Tayā (?)

2. Vi 3. 435 piṭṭhe.

3. Vi 3. 436 piṭṭhe.

4. Vi 3. 444 piṭṭhe.

5. Vi 2. 170 piṭṭhe.

upasampannasaññī padaso dhammaṃ vāceti, āpatti pācittiyassā”ti-ādi¹
 āpattivatthumeva hutvā tiṭṭhati. Akuppena upasampanno pana pacchā
 pārājikopi jātito upasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti “paṇḍako bhikkhave
 anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”ti-ādinā²
 nayena vuttesu pana vajjanīyapuggalesu koci puggalo “upasampanno”ti
 vuccati, nopi upasampannaṭṭhāne tiṭṭhati, koci tiṭṭhatīti veditabbaṃ.

Ettha pana atthi kammaṃ akuppaṃ ṭhānārahaṃ, atthi ṭhānārahaṃ
 nākuppaṃ, atthi akuppañceva na ṭhānārahañca, atthi nākuppaṃ na ca
 ṭhānārahanti idaṃ catukkaṃ veditabbaṃ. Tattha paṭhamam tava vuttam,
 tatiyacatutthāni pākāṭāni. Dutiyam pariyāyena bhikkhunisaṃghato ekato-
 upasampannāya līṅgaparivatte sati labbhati. Tassa hi puggalassa pubbe
 sikkhamānakāle laddhaṃ ñatticatuttha-upasampadākammaṃ kiñcāpi
 akuppañceva ṭhānārahañca, purisaliṅge pana pātubhūte “anuñānāmi
 bhikkhave tamyeva upajjhaṃ tameva upasampadan”ti³ ettha अपरिपण्णत्ता
 tassa puggalassa kevalam sāmaṇerabhāvāpattito kammaṃ dāni kuppaṃ
 jātanti vuccati. Līṅgaparivattena cīvarassa adhiṭṭhānavijahanaṃ viya tassa
 puggalassa bhikkhunisaṃghena katāya upasampadāya vijahanaṃ hotīti
 veditabbaṃ, aññathā so puggalo upasampanno bhikkhūti āpajjati. Atha vā
 līṅgaparivatte asatipi tam ekato-upasampadākammaṃ kuppati, yathāṭṭhāne na
 tiṭṭhati. Tasmā na tava sā “bhikkhunī”ti saṅkhyam gacchati. Yasmā
 aññataram pārājikaṃ dhammaṃ āpajjitvāpi anāpajjitvāpi
 uppabbajitukāmatāya gihiliṅgaṃ sādiyantiyā punapi upasampadā
 ubhatosaṃghe labbhati, tasmā tena pariyāyena “kuppatīti kuppan”ti vuccati,
 yathāvuttakammadosābhāvato pana “ṭhānārahan”ti. Bhikkhunī pana
 gihiliṅgaṃ sādiyantikāle na purisaliṅgapātubhāve sati bhikkhūsu
 upasampadam labbhatīti sādhaṃ kārāṇam na dissati, sikkhaṃ
 paccakkhāya uppabbajitā ce, labhatīti eke, tam panāyuttam bhikkhuniyā
 sikkhāpaccakkhanābhāvatoti amhākaṃ khantīti ācariyo. “Yathā ‘kattabban’ti
 vuttam, tathā akate kuppatīti katvā karaṇam **sattusāsanan**”ti **gaṇṭhipade**
 vuttam. Yattha yattha “**gaṇṭhipade**”ti vuccati, tattha tattha
 “**dhammasirittherassa gaṇṭhipade**”ti gahetabbaṃ.

1. Vi 2. 26 piṭṭhe.

2. Vi 3. 119 piṭṭhe.

3. Vi 1. 43 piṭṭhe.

Sāḷvapaḍaḥajānīyavaṇṇanā

“Mahābodhisattā niyatā”ti vuttaṃ **anugaṇṭhipade**. Yattha “**anugaṇṭhipade**”ti tattha “**vajirabuddhittherassā**”ti gahetabbari. Sāvakaḥ paccekabodhisammāsambodhīti vā tīsu bodhīsu sammāsambodhiyaṃ sattā bodhisattā **mahābodhisattā** nāma. Pātimokkhasīlabahukattā, bhikkhusīlattā, kilesapīḍahanavasena vattanato, uttamaṇa bhagavatā paññattattā ca **adhikaṃ**, buddhuppādeyeva pavattanato **uttamanti** aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade**. Kiñcāpi paccekabuddhāpi dhammatāvasena pātimokkhasaṃvarasīlena samannāgatāva honti, tathāpi “**buddhuppādeyeva pavattatī**”ti niyamitaṃ tena pariyāyenāti. Tenāha “**na hi taṃ paññattiṃ uddharitvā**”ti-ādi. Pātimokkhasaṃvaratopi ca maggaḥ paḥaṇṇasampayuttameva sīlaṃ adhisīlaṃ, taṃ pana idha anadhippetāṃ. Na hi taṃ pātimokkhuḍḍesena saṅgahitanti. Samantabhadraḥ kaṃ kārāṇavacanāṃ sabbasikkhāpadānaṃ sādḥāraṇalakkhaṇattā imissā anupaññattiyā ariyapuggalā ca ekaccaṃ āpattiṃ āpajjantīti sādhitametaṃ, tasmā “**na hi taṃ samāpanno methunaṃ dhammaṃ paṭisevatī**”ti atṭhakathāvacanaṃ asaṃmatthaṃ viya dissatīti? Nāsaṃmatthaṃ, saṃmatthameva yasmiṃ yasmiṃ sikkhāpade sā sā vicāraṇā, tassa tasseeva vasena atṭhakathāya pavattito. Tathā hi **kaṅkhāvitaraṇiyaṃ**¹ udakukkhepasīmādhikāre “timaṇḍalaṃ paṭicchādetvā antaravāsakaṃ anukkhipitvā uttarantiyā bhikkhuniyā”ti vuttaṃ **bhikkhunivibhaṅge** āgatattā. Eseeva nayo aññepi evarūpesu. Kimatthanti ce taṃ? Pāḷikkamānuvattanena pāḷikkamadassanattā. Tatridaṃ samāsato adhippāyadīpanaṃ— padasodhammasikkhāpadassa tikapaṇicchede upasampanne upasampannasāññī, anāpatti, akaṭānuddhammasikkhāpadavasena upasampanne ukkhittake siyā āpatti, tathā saḥaseyyasikkhāpadeti evamādi. Attho paṇettha parato āvi bhavissati.

Yaṃ vuttaṃ **atṭhakathāyaṃ** “tatopi ca maggaḥ paḥaṇṇacittameva adhicittaṃ, taṃ pana idha anadhippetāṃ”ti ca, “tatopi ca maggaḥ paḥaṇṇapaññāva adhipaṇñā, sā pana idha anadhippetā. Na hi taṃsamāpanno bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭisevatī”ti. “Tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti imāya pāḷiyā virujjhati. Ayañhi pāḷi adhisīlasikkhāva idha adhippetā,

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 90 piṭṭhe.

na itarāti dīpeti. Aṭṭhakathāvacanaṃ tāsampi tiṇṇaṃ lokiyānaṃ adhippetataṃ dīpeti. Ayaṃ panettha aṭṭhakathādhippāyo—tissopi lākiyā sikkhā imasmiṃ paṭhamapārājike sambhavanti, kālenāpi adhiccittapaññālābhī bhikkhu tathārūpaṃ asappāyaṃ paccayaṃ paṭicca tato tato adhiccittato, adhipaññāto ca āvattitvā silābhedaṃ pāpuṇeyyāti ṭhānametaṃ vijjati, na lokuttaracittapaññālābhī, ayaṃ nayo itaresupi sabbesu adinnādānādīsu sacittakesu labbhati, acittakesu pana itaropi. Tathāpi kevalaṃ vinayapiṭakassa, pātimokkhasīlassa ca saṅgāhakattā “sikkhaṃ appaccakkhāyā”ti imasmiṃ uttarapade paccakkhānārāhā adhisīlasikkhāva lokiyāti dassanattamaṃ pāliyaṃ “tatra yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā”ti vuttanti veditabbaṃ.

Ettha **sikkhā**ti kāyavacīduccaritato viratī ca cetanā ca, aññatra cetanāyeva veditabbā. **Sikkhāpadanti** sa-uddesasikkhāpadaṃ, ekaccaṃ anuddesasikkhāpadañca labbhati. **Cittassa adhikaraṇaṃ katvā**ti tasmīṃ sikkhatīti adhikaraṇatthe bhumanti dassanattamaṃ vuttaṃ.

Yathāsikkhāpadanti paccavekkhaṇavasena vuttaṃ. Silāpaccavekkhaṇāpi hi sīlameva, tasmā suppaṭicchannādicārittesu virativippayuttacetaṇaṃ pavattentopi sikkhaṃ paripūrentotveva saṅkhyāṃ gacchati.

“Sampajānamusāvāde pācittiyaṃ”ti¹ vuttamariyādaṃ avitikkamanto “tasmiṃca sikkhāpade sikkhatī”ti vuccati. Aññatarasmiṃ pana **gaṇṭhipade** vuttaṃ “**sikkhā**ti taṃ sikkhāpadaṃ sikkhanabhāvena pavattacittuppādo.

Sājīvanti paññatti. Tadattadassanattamaṃ pubbe methunasamvarassetamaṃ adhivacanaṃ”ti. Yasmā sikkhāya guṇasammatāya puññasammatāya tantiyā abhāvato lokassa dubbalyāvikammaṃ tattha na sambhavati. Patthanīyā hi sā, tasmā “yañca sājīvaṃ samāpanno, tattha dubbalyaṃ anāvikatvā”ti vuttaṃ. Āṇāya hi dubbalyaṃ sambhavatīti āyasmā upatisso.

1. Vi 2. 2 piṭṭhe.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā

Ettha yāmiti amukasmim titthāyatane, gharādimhi vā.

Bhāvavikappākārenāti “aham assan”ti āgatattā yaṃ yaṃ bhavitukāmo, tassa tassa bhavassa vikappākārena, bhikkhubhāvato aññabhāvavikappākārenāti adhippāyo.

46. **Handā**ti vacasāyeva¹. **Gihibhāvaṃ patthayamā**noti-ādipadehi cittaniyamaṃ dasseti. Ekeneva cittena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvenāti.

50. **Buddhaṃ dhammanti**-ādipadehi khattaniyamaṃ dasseti. Tattha ādito cuddasahi padehi sabhāvapariccāgo, pacchimehi aṭṭhahi bhāvantarādānañca dassitaṃ hoti. **Paccakkhāmi dhārehī**ti etehi kālaniyamaṃ dasseti. **Vadatī**ti iminā padena payoganiyamaṃ dasseti. **Viññāpetī**ti iminā vijānananiyamaṃ dasseti. **Ummattako sikkhaṃ paccakkhāti**, ummattakassa **santike sikkhaṃ paccakkhāti**-ādīhi puggalaniyamaṃ dasseti. **Ariyakena milakkhassa santike sikkhaṃ paccakkhāti**-ādīhi pana puggalādinियamepi sati vijānananiyamāsambhavaṃ dasseti. Tattha “yāya milakkhabhāsāya kālaniyamo natthi, tāyapi bhāsāya kālaniyamattadīpane sati sikkhāpaccakkhānaṃ ruhatīti no matī”ti **ācariyo**. **Davāyāti**-ādīhi khattādinियame satipi cittaniyamābhāvena na ruhatīti dasseti. **Sāvetukāmo na sāvetī**ti cittaniyamepi sati payoganiyamābhāvena na ruhatīti dasseti.

Aviññussa sāveti, **viññu na sāvetī**ti

cittakhattakālapayogapuggalavijānananiyamepi sati yaṃ puggalaṃ uddissa sāveti, tasseva savane na ruhati, na aññassāti dassanatthaṃ vuttaṃ, tena vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “yadi ayameva jānātūti ekaṃ niyametvā āroceti, tañce so eva jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā. Atha so na jānāti -pa- appaccakkhātā hoti sikkhā”ti. **Sabbaso vā pana na sāveti**, **appaccakkhā hoti sikkhāti** cittādinियameveva sikkhā paccakkhātā hoti, na aññathāti dassanatthaṃ vuttaṃ. Ettāvatā “sikkhā -pa- dubbalyaṃ anāvikatvā”ti padassa padabhājanaṃ tīhi ākārehi

1. Vacasāyo (Ka)

dassitaṃ hoti. Tattha dve amissā, pacchimo eko missoti veditabbo. **Teneva vacībhedenā**ti tadatthadīpanamattaṃ—vacanaṃ sutvāva teneva vacībhedenā jānāpetīti attho. **Cittasampayuttanti** paccakkhātukāmatācittasampayuttaṃ. **Samayaññū** nāma tadadhippāyajānanamattena hoti.

53. **Vaṇṇapaṭṭhānaṃ** buddhaguṇadīpakam suttam. Upāligahapatinā vuttā kira **upāligāthā**. Paññānaṃ saññānanti atthato ekaṃ, tasmā **bodhipaññānanti** bodhisaññānaṃ, bodhibījanti vuttam hoti.

Dvinnampi niyametvāti ettha”dvīsupi jānantesu eva paccakkhāmīti adhippāyena vutte tesu eko ce jānāti, na paccakkhātā hoti”ti aññatarasmimpi **gaṇṭhipade** vuttam, tam aṭṭhakathāya na sameti. “Gihī homī”ti vā “gihimhī”ti vā vutte kiñcāpi vattamānavacanaṃ hoti. “Dhārehī”ti atthābhāvā ca “dhārehī”ti vutte ca parassupari gacchati, tasmā na hoti. **Sandiṭṭhikam dhammanti** sabbattha dhammavacanaṃ vuttam yaṃ sandhāya “sandiṭṭhikan”ti vadati, tam pakāsetum. Aññathā “vijitavijayaṃ paccakkhāmī”ti vutte cakkavatti-ādīsipi tappasaṅgato buddhasaddopi avasāne vattabbo bhaveyya. Ācariyavevacanesu pana **yo maṃ pabbājesīti**-ādi upajjham aggahetvā, paraṃ vā uddissa pabbajitaṃ sandhāya vuttanti. **Okallakoti** kapaṇādhivacanaṃ. **Moḷibaddhoti** sikhābaddho, omukkamakuṭo vā. **Cellako** athero. **Ceṭako** majjhimo. **Moḷigallo** mahāsāmaṇero. Manussaviggahanāgādīnaṃ nāgarūpādīnaṃ vā santike, bhāsājānanakinnarādīnaṃ vā. “Devatā nāma mahāpañña”ti kira pāṭho. **Davāyāti** sahasā. **Ravābhaññenāti** khalitabhaññena. Akkharasamayānaṃ hi nābhiññātāya vā karaṇānaṃ avisadatāya vā hoti ravābhaññaṃ. Avidheyindriyatāya **“potthakarūpasadisassā”**ti vuttam, **garumedhassa** mandapañña. Kittāvataṃ pana garumedho hotīti ce? Samaye akovidatāya.

Sikkhāpaccakkhānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mūlapaññattikathāvaṇṇanā

55. “Paṭisevati nāmā”ti padam mātikāyaṃ natthi, tasmā **paṭiseveyyāti etthā**”ti-ādimāha. “Eso methunadhammo nāmā”ti sabbapālipotthakesu, aṭṭhakathāyaṃ “eso vuccati methunadhammo nāmā”ti uddhaṭā. **Itthiyā nimittena attano nimittanti** duviññeyyametaṃ dassitaṃ. Attano nimittena itthiyā nimittam suviññeyyattā na dassitaṃ. **Cattāri ṭhānani muñcitvāti** ettha abbhantaratalaṃ chupantaṃyeva sandhāya vattaṃ, acchupantaṃ nīharantassa anāpatti. **Majjhanti** aggappadesaṃ. **Uparibhāgamajjhanti** uparibhāgassa aggappadesaṃ. **Naṭṭhakāyappasādanti** ettha upahatindriyassa āpattisambhavato idhāpi āpattīti ce? Neti dassanattam **“matacammaṃvā”**ti-ādi vuttaṃ. Matacammañhi anupādinnaṃ, upādinne eva pārājikāpatti. **Apidhāya** appaṭicchādetvā. Yathā dantā na dissanti, tathā pidhāyeva nisīditabbanti adhippāyo.

Gonasoti goṇapiṭṭhiko maṇḍalasappo, yassa piṭṭhe lohitaḱāni maṇḍalāni dissanti. Kalalaparicayavāricāramacchaggahaṇena kiñcāpi samudde mahāmukhā hatthisarīrampi ekappahārena gilituṃ samatthā tato mahantatarā ca gahitā honti, tesam mukhādīsu methunadhammo na sambhavatīti tattha ṭhānaparicchedo natthīti eke, vicāretvā gahetabbaṃ. **Etameva hīti** anantaraṃ sandhāya. Saddhim yojanāya akkharayojanāya. “Paññattaṃ pana sikkhāpadaṃ sabbehipi lajjipuggalehi samaṃ sikkhitabbabhāvato samasikkhatā nāmāti vuttattā sabbasikkhāpadaṃ sabbabhikkhūhi sikkhitabbaṃ. Na hi kassaci ūnamadhikaṃ vā atthī”ti tassa **gaṇṭhipade** vuttaṃ. **Parivāre** pana—

“Na ukkhittako na ca pana pārivāsiko,
Na saṃghabhinno na ca pana pakkhasaṅkanto.
Samānasamvāsakabhūmiyā ṭhito,
Katham nu sikkhāya asādhāraṇo siyā”ti¹—

vuttaṃ. **Tadaṭṭhakathāya** ca “āyaṃ pañhā nahāpitapubbakaṃ sandhāya vuttā. Ayaṃ hi khurabhaṇḍam pariharituṃ na labhati, aññe labhanti. Tasmā sikkhāya asādhāraṇo”ti vuttaṃ. Tam sabbam yathā saṃsandati sameti, tathā

1. Vi 5. 373 piṭṭhe.

veditabbaṃ. Bhikkhunīnaṃyeva sādharmaṇi sikkhāpadāni bhikkhu sikkhati, evamaññopi anāpātipubbako bhikkhu taṃ sikkhāpadaṃ sikkhati eva tadatthakosallatthanti katvā sabbampi sikkhāpadaṃ samasikkhatā nāmaṃti. Yaṃ taṃ vuttanti sambandho. “**Tisso itthiyo**”ti-ādivibhaṅgo taṃniyāmakotilakkhaṇatā vatthuniyamanatthaṃ vuttaṃ. Tena amanussitthippasaṅgena kate suvaṇṇarajatādimaye paṭikkhipati. Ito paṭṭhāya ye ca “tayo atthavase paṭicca vibhaṅgo pavattati”ti pubbe vuttā, te yathāsambhavaṃ yojetvā veditabbā.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā

57. **Āpatti pārājikā assa hotīti** ettha yasmā sā akusalā āpatti tassa bhikkhuno sīlasambhavaṃ¹ abhibhavati, rāgābhibhave tasmim² pārājikāti laddhanāmā pubbabhāge āpannā dukkaṭathullaṃccayādayo āpattiyo abhibhavitvā vināsetvā sayamevekā assa. Vatthunā sabhāgāhi vā asabhāgāhi vā aññāhi pārājikattena samānajatīkāhi āpattihi sayam nābhibhaviyati eke. Taṃ taṃ pubbe vicāritameva. Yadā pana catassopi pārājikāpattiyo ekato honti, tadā tā tassa bhikkhuno bhikkhubhāvaṃ abhibhavanti, abhikkhum karonti, anupasampannaṃ karonti, samaññāyapi bhikkhu na hoti. Omasavādapācittiyam na janeti eke. Dutiyena atthavikappena pārājikassa dhammassa patti sampatti āpattīti attho saṅgahito hotīti katvā āpattisampattivādīnaṃ saṅgahito hoti, yujjati cesā parasāpekkhā. Sāpattiko nāma so bhikkhu hoti, aññathā tassa khaṇabhaṅgena anāpattiko bhaveyya, na ca hotīti. Kadā pana hotīti? Yadā kālaṃ karoti, yadā ca sikkham paccakkhāya sāmaṇerādhībhūmiyaṃ tiṭṭhati. Yadi evaṃ sikkhāya paccakkhātāya pārājikāpatti paccakkhātā hoti sikkhā cāti ubhayaṃ tassa ekato atthi, saṅghādisesādi-āpatti sikkhāpaccakkhānena kiṃ na paccakkhātā, puna upasampannena desāpetabbā. Sikkhāpaccakkhānaṃ āpattivuṭṭhānaṃ jātaṃ, abhikkhu āpattito vuṭṭhāti, gahaṭṭho vuṭṭhāti, sāmaṇero vuṭṭhāti,

1. Sīlasampadaṃ (Ka)

2. Rāgābhibhave, tasmā (Ka)

tato vinayavirodhā na vuṭṭhāti. Hañci pana vuṭṭhāti gahaṭṭho, sāmaṇero vā sīlasampannova jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa vā arahattaphalassa vā lābhī assa, pārājikāpattiyā sāpattiko arahā assa. Ukkhittako uppabbajito vā parivāsāraho mānattāraho uppabbajito vā sīlasampanno jhānalābhī assa, sotāpattiphalassa, arahattaphalassa vā lābhī assa, sāpattiko santarāyiko arahā assa, so puna upasampanno parivāsam, mānattam vā datvā abbhetaḍḍo ukkhittako osāretabboti samāno ayaṃ upalabbhoti.

Ayaṃ panettha vinicchayo—pārājikaṃ dhammaṃ āpanno yāva bhikkhubhāvaṃ paṭijānāti sādīyati saṃvāsam, santarāyikattā uposathadivasādīsu gahaṭṭhassa viya sayameva sīlaṃ samādiyantassapi na sīlasamādānaṃ ruhati, pageva jhānādīni. So ce bhikkhubhāvaṃ na sādīyati na paṭijānāti saṃvāsam na sādīyati, kevalaṃ bhikkhūnaṃ āvikatvā rājavericorāḍibhayena kāsavaṃ na pariccajati, anupasampannova hoti sahaseyyādīm janeti, sīlassa ca jhānādīnaṃ bhāgī hoti. Vuttañhetam bhagavatā—

“Āpannena visuddhāpekkhena santī āpatti āvikātabbā, āvikatā hissa phāsu hoti, paṭhamassa jhānassa adhigamāyā”ti-ādi¹.

Tattha **santī āpattī**ti sāvasesānavasesappabhedā sabbāpi āpatti āpannā adhippetā. Evaṃ santepe pageva gahaṭṭhādibhūmiyaṃ ṭhito jhānādīnaṃ bhāgī assa suddhante ṭhitattā, yo pana ukkhittako anosārīto, garudhammaṃ vā āpajjitvā avuṭṭhito sikkhaṃ paccakkhāya gahaṭṭhādibhūmiyaṃ ṭhito, na so jhānādīnaṃ bhāgīyeva bhavati na suddhante ṭhitattā, sakaraṇīyattā ca, teneva bhagavatā “so puna upasampanno osāretabbo”ti vuttaṃ, tasmā tassa puggalassa te bhikkhukāle āpannā antarāyikā dhammā vipaṭṭisāram janayitvā avipāṭisāramūlakānaṃ pāmojjādīnaṃ sambhavaṃ nivārenti, no sakāsāvesuṇṇa. No ce nivārenti, sambhavati. Garukaṃ āpajjitvā bhikkhūnaṃ āvikatvā ce uppabbajito, pakatatto

1. Vi 3. 141, 142 piṭṭhesu.

hutvā uppabbajitoti katvā jhānādīnaṃ bhāgī assa “āvikatā hissa phāsu hoti”ti vuttattā. Pageva bhikkhukāle, na tveva ukkhittako sakaraṇīyattāti eke. Tadanuvattanako pana taṃ laddhiṃ pahāya bhāgī assa. Na bhikkhave sagahaṭṭhāya parisāya¹ sikkhāpaccakkhātakassa antimavatthum ajjhāpannakassa nisinnaparisāyāti² ettha gahaṭṭho nāma pakatiyā gihiliṅge ṭhito. Sikkhaṃ paccakkhāya bhikkhuliṅge ṭhito sikkhāpaccakkhātako. So sakāsāvesu sāpekkhattā sāmaṇerabhāvaṃ patthayamāno teneva liṅgena tīhi saraṇagamanehi sāmaṇero hoti. Antimavatthum ajjhāpanno saṃvāsam sādiyantopi pacchā pubbe vuttakkamena asādiyitvā sāmaṇerabhāvaṃ patthayamāno sikkhāpaccakkhātako viya tīhi saraṇagamanehi sāmaṇero hoti, na puna kāsāvaṃ paṭiggāhāpetabbo bhikkhūhi paṭhamam dinnaliṅgeyeva ṭhitattā. Yo pana pārājiko codiyamāno parājītvā “handa bhante sāmaṇero bhavāmi, saraṇāni dethā”ti vadati, “sādhū gaṇhāhī”ti na vattabbo, gihiliṅge ṭhapetvā puna kāsāyāni paṭiggāhāpetvā pabbājetabbo. “Idam pana sabbam attano matiyā vuttattā vicāretvā gahetabban”ti ācariyo vadati. **Pavesanam** nāma aṅgajātaṃ pavesentassa aṅgajātena samphusanam. **Paviṭṭham** nāma yāva mūlā pavesentassa vipakatakāle vāyāmakālo. Sukkavissaṭṭhisamaye aṅgajātaṃ **ṭhitam** nāma. **Uddharaṇam** nāma nīharaṇakālo. **Gaṇṭhipade** pana “vāyāmato oramitvā ṭhānam ṭhitam nāmā”ti vuttaṃ, taṃ asaṅkarato dassanattham vuttaṃ. Pavesanapaviṭṭha-uddharaṇakālesupi sukkavissaṭṭhi hotiyeva.

Paṭhamacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā

59-60. “Matam yebhuyyena akkhāyitan”ti vacanato amataṃ yebhuyyena khāyitampi pārājikavatthumevāti dasseti. Sabbaso khāyitaṃ, uppāṭitaṃ vā thullaccayavatthumevāti dasseti, tathā “yebhuyyena

1. Vi 3. 155 piṭṭhe.

2. Vi 3. 190 piṭṭhe.

khāyitan”ti vacanato mataṃ sabbakhāyitaṃ, uppāṭitaṃ vā dukkaṭavattthūti dasseti. **Na ca sāvasesaṃ paññapenti.** Kiṃ kāraṇā? **Idaṃhi sikkhāpadaṃ lokavajjaṃ, na paṇṇattivajjaṃ.** Tattha sikkhāpadanti pārājikaṃ adhippetam. Tattha thullaccayampi hi lokavajjaṃ, na paṇṇattivajjaṃ. Atha vā ubhayampi anavasesaṃ paññattam. Pārājikakhethe hi heṭṭhimakoṭṭim pāpetvā ṭhapite tato param thullaccayanti paññattameva hoti. Tattha thullaccayakhetampi pārājikakhetam viya heṭṭhimaparicchadena vuttanti veditabbaṃ. **Upaḍḍhakkhāyite thullaccayanti** yattha nimittam khāyitaṃ, tam dukkaṭavattthūti veditabbaṃ. Etthāha—paṇṇattivajjaṃ kiṃ sāvasesameva bhagavā paññāpeti? Na. Ekaṃsato pana yathāsambhavaṃ tattha tattha pakāsayissāma, kimattham pana bhagavā upaḍḍhakkhāyite pārājikaṃ na paññāpesiṭi ayaṃ tāva apucchā buddhavisayattā vinayapaññattiyā. Idaṃ panettha kāraṇapatirūpakaṃ “upaḍḍhabhāvassa dubbinicchayattā”ti. Yebhuyyena khāyitaṃ nāma vaccamaggapassāvamaggamukhānaṃ catūsu koṭṭhāsesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakoṭṭhāsapariyosānā khāditaṃ, tatiyakoṭṭhāsaṃ atikkamma yāva catutthakoṭṭhāsapariyosānā dukkaṭavattthu.

Yadipi nimittam sabbaso khāyitanti “jīvamānakasarīraṃyeva sandhāya vuttan”ti vadanti, tam vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **Allasarīreti** abhinave, akuthite vā manussānaṃ jīvamānasarīre akkhināsādīsu thullaccayameva. **Tiracchānagatānaṃ hatthi-assādīnaṃ nāsāya vatthikose ca thullaccayanti** “amaggena amaggaṃ paveseti, āpatti thullaccayassā”ti imāya **pāḷiyā** atthavisesenettha vuttā. **Upakacchakādīsu dukkaṭam, sabbesampi tiracchānagatānaṃ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭam, avasesasarīrepi dukkaṭamevā**ti idaṃ vinītavattthusmiṃ “ehi bhante methunaṃ dhammaṃ paṭisevāti. Alaṃ bhagini netam kappatī”ti¹ iminā tāva methunarāgābhāvo dassito hoti. “Ehi bhante ūruntarikāya ghaṭṭehi -pa- so bhikkhu tathā akāsi”ti¹ iminā tāva mocanassādo dassito hoti, tenevāha bhagavā “āpatti saṃghādisesassā”ti¹. “Yo pana methunarāgena ūruntarikāya ghaṭṭeti, tassa dukkaṭan”ti siddhanti katvā vuttam.

1. Vi 1. 49 piṭṭhe.

Manussānaṃ akkhikaṇṇavaṇādi thullaccayavatthu, tiracchānagatānaṃ dukkaṭavattthūti ettha duviññeyyo pāḷilesa, tasmā “na ca bhikkhave rattacittena āṅgajātaṃ chupitabbaṃ, yo chupeyya, āpatti thullaccayassā”¹ti vacanato rattacittena akkhikaṇṇavaṇaṃ chupantassa dukkaṭanti siddhanti ayaṃ **cammakkhandhake** pāḷilesoti veditabbo. “**Jīvamānakapurisassāti** jīvamānakasaddo mate vattabbameva natthīti nāpanatthaṃ vutto”ti vadanti. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ panāti** idaṃ kiñcāpi “katvā mahā-aṭṭhakathaṃ sarīraṃ”ti vuttaṃ, atha kho sesa-aṭṭhakathāsu “methunarāgena mukhenā”ti vacanābhāvato tattheva bhāvato taṃ vacanaṃ pāḷivacanena saṃsanditvā dassanatthaṃ vuttaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “**taṃ sabbampi**”ti mahā-aṭṭhakathāyameva methunarāgena itthiyā nimittaṃ appavesento chupati, thullaccayan”ti ca vuttaṃ. “Methunarāgena mukhenā”tipi katthaci, pāḷiyaṃ avisesena “na ca bhikkhave rattacittena āṅgajātaṃ chupitabbaṃ”ti vuttaṃ, tasmā “taṃ sabbaṃ”ti vuttaṃ. **Purimaṃ pasāṃsantīti** tiracchānagati -pa-vuttanayeneva thullaccayaṃ, kāyasāṃsaggarāgena dukkaṭanti-ādi-aṭṭhakathāvacanehi saṃsandanato. “**Taṃ sabbampi -pa- purimaṃ pasāṃsantī**”ti idaṃ saṅgītito pacchā sīhaḷadīpakehi ācariyehi pāḷiyā, aṭṭhakathāyaṃca vuttavacanāṃ saṃsanditvā vuttavinicchayoti vuttaṃ. Ettha **itarathā hīti** pakatimukhena. Kasmā dukkaṭanti ce? “Aṅgulibījādāni pavessantassa dukkaṭaṃ”ti vuttattā yuttaṃ. **Tiracchānagatitthiyā passāvamagganti** ettha mahā-aṭṭhakathāyaṃ pi pubbe “nimittaṃ”ti vatvā ettha “passāvamaggaṃ”ti vuttattā avasesanimitte dukkaṭanti yuttaṃ viya dissati. **Vuttanayenevāti** methunarāgena. **Thullaccayanti** ca **khandhake** passāvanimittavasenevāgatattā upaparikkhitvā gahetabbaṃ.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Santhatacatukkabheda-kakathāvaṇṇanā

61-2-5-6. **Itthinimittaṃ khāṇuṃ katvāti** itthinimittassa anto khāṇuṃ pavasetvā samatalaṃ vā katvā atirittaṃ vā khāṇuṃ ghaṭṭentassa dukkaṭaṃ pavasābhāvā. Īsakaṃ anto pavasetvā ṭhitaṃ khāṇumeva ce

aṅgajātena chupati, pārājikam. “Uppalagandhā uppalabhāvā”¹tipi dīpavāsino paṭhanti kira. **Suttam bhikkhumhī**ti sevanacittam upaṭṭhiteti¹ ettha viya.

“Suttabhikkhumhī”ti ca paṭhanti, tam ujukameva.

Santhatacatukkabheda kathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇake yāni sikkhāpadāni “kiriyaṇī”ti vuccanti, tesam vasena kāyo, vācā ca saha viññattiyā veditabbā. Akiriyaṇam vasena vinā viññattiyā veditabbā, cittam panettha appamāṇam bhūtārocanasamuṭṭhānassa kiriyattā, acittakattā ca. Tattha kiriyā āpattiyā anantaracittasamuṭṭhānā veditabbā. Aviññattijanakampi ekaccaṃ bāhullanayena “kiriyaṇ”ti vuccati, yathayidaṃ paṭhamapārājikam viññattiyā abhāvepi “so ce sādiyati, āpatti pārājikassā”ti, hi vuttam “na sādiyati anāpatti”ti ca. Viññattisaṅkhātāpi kiriyā vinā sevanacittena na hoti cittaṭṭhā, vikārarūpattā, cittānuparivattikattā ca, tasmā kiriyāsaṅkhātamidam viññattirūpam itaram cittaṭṭhā vinā na tiṭṭhati, itaram saddāyatanam tiṭṭhati, tasmā kiriyāya sati ekantato tajjanakam sevanacittam atthiyevāti katvā na sādiyati anāpattīti na yujjati. Yasmā viññattijanakampi samānam sevanacittam na sabbakālam viññattim janeti, tasmā vināpi viññattiyā sayam uppajjati katvā “sādiyati, āpatti pārājikassā”ti vuttam. Nuppajjati ce, na sādiyati nāma, tassa anāpatti, teneva bhagavā “kimcitto tvaṃ bhikkhū”ti citteneva āpattim paricchindati, na kiriyāyati veditabbam. Ettāvata cha āpattisamuṭṭhānāni, tāni eva āpattikarā dhammā nāmāti ca, catūhākārehi āpattim āpajjati kāyena vācāya kāyavācāhi kammavācāya āpajjati ca etāni suttaṭṭhāni avirodhitāni honti, aññathā virodhitāni. Kathaṃ? Yaṇhi āpattim kammavācāya āpajjati, na tattha kāyādayoti āpannam,

1. Vi 1. 35 piṭṭhe.

tato kammavācāya saddhiṃ āpattikarā dhammā sattāti āpajjati. Atha tatthāpi kāyādayo ekato vā nānāto vā labbhanti. “Catūhi ākārehi”ti na yujjati, “tīhākārehi āpattiṃ āpajjati”ti vattabbaṃ siyāti evaṃ virodhitāni honti. Kathaṃ avirodhitānī? Saviññattikāviññattikabhedabhinnattā kāyādīnaṃ. Yā kiriya āpatti, taṃ ekaccaṃ kāyena saviññattikena āpajjati, ekaccaṃ saviññattiyā vācāya, ekaccaṃ saviññattikāhi kāyavācāhi āpajjati. Yā pana akiriya āpatti, taṃ ekaccaṃ kammavācāya āpajjati, tañca kho avasiṭṭhāhi aviññattikāhi kāyavācāhiyeva, na vinā “no ce kāyena vācāya paṭinissajjati, kammavācāpariyosāne āpatti saṃghādisesassā”ti¹ vacanato. Avisesena vā ekaccaṃ āpattiṃ kāyena āpajjati, ekaccaṃ vācāya, ekaccaṃ kāyavācāhi. Yaṃ panettha kāyavācāhi, taṃ ekaccaṃ kevalāhi kāyavācāhi āpajjati, ekaccaṃ kammavācāya āpajjatīti ayamatto veditabboti evaṃ avirodhitāni honti.

Tatrāyaṃ samāsato atthavibhāvanā—**kāyena āpajjatīti** kāyena saviññattikena akattabbaṃ katvā ekaccaṃ āpajjati, aviññattikena kattabbaṃ akatvā āpajjati, tadubhayampi kāyakammaṃ nāma. Akatampi hi loke “katan”ti vuccati “idaṃ dukkaṭaṃ mayā, yaṃ mayā puññaṃ na katan”ti evamādisu, sāsane ca “idaṃ te āvuso ānanda dukkaṭaṃ, yaṃ tvaṃ bhagavantam na pucchī”ti-ādisu², evamidha vinayapariyāye kāyena akaraṇīyampi “kāyakammaṃ”ti vuccati, ayameva nayo **vācāya āpajjatīti**-ādisu. Tattha **samuṭṭhāna**ggahaṇaṃ kattabbato vā akattabbato vā kayādibhedāpekkhameva āpattiṃ āpajjati, na aññathāti dassanatthaṃ. **Kiriya**ggahaṇaṃ kāyādīnaṃ saviññattikāviññattikabhedadassanatthaṃ. **Saññā**ggahaṇaṃ āpattiyā aṅgānaṅgacittavisesadassanatthaṃ, tena yaṃ cittaṃ kiriyaḷakkhaṇe, akiriyaḷakkhaṇe vā sannihitaṃ, yato vā kiriya vā akiriya vā hoti, na taṃ avisesena āpattiyā aṅgaṃ vā anagaṃ vā hoti, kintu yāya saññāya “saññāvimokkhaṇa”ti vuccati, tāya sampayuttaṃ cittaṃ aṅgaṃ, itaraṃ anaṅganti dassitaṃ hoti.

1. Vi 1. 267, 270 piṭṭhādisu.

2. Vi 4. 485 piṭṭhe.

Idāni yena cittaena sikkhāpadaṃ sacittakaṃ hoti, yadabhāvā acittakaṃ, tena tassa¹ avisesena sāvajjattā lokavajjabhāvova vuccati, kintu sāvajjaṃyeva samānaṃ ekaccaṃ lokavajjaṃ ekaccaṃ paṇṇattivajjanti dassanattthaṃ **lokavajjaggahaṇaṃ**. Cittameva yasmā “lokavajjan”ti vuccati, tasmā manokammampi siyā āpattīti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattthaṃ **kammaggahaṇaṃ**. Yaṃ panettha akiriyaḷakkhaṇaṃ kammaṃ, taṃ kusallattikavinimuttaṃ siyāti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattthaṃ **kusalattikaggahaṇaṃ**. Yaṃ panettha abyākatā āpatti, taṃ ekaccaṃ avedanampi saññāvedayitanirodhasamāpanno āpajjati katvā vedanāttikaṃ ettha na labbhatīti anīṭṭhappasaṅganivāraṇattthaṃ **vedanāttikaggahaṇaṃ** katanti veditabbaṃ. Sikkhāpadaṃhi sacittakapuggalavasena “ticittaṃ tivedanaṃ”ti laddhavohāraṃ acittakenāpannampi “ticittaṃ tivedanaṃ”icceva vuccati. Tatridaṃ suttaṃ “atthāpatti acittako āpajjati acittako vuṭṭhātī². Atthāpatti kusalacitto āpajjati kusalacitto vuṭṭhātī”ti-ādi³. **Anugaṇṭhipade**pana “saññā sadā anāpattimeva karoti, cittaṃ āpattimeva, acittakaṃ nāma vatthu-avijānaṇaṃ, nosaññāvimokkhaṃ vītikkamajānaṇaṃ, idametesam nānattaṃ”ti vuttaṃ.

Sabbasaṅgāhakavaseṇāti sabbasikkhāpadānaṃ saṅgahavasena. Bhikkhuniyā cīvaradānādi **kiriyaḷakiriya**to. Jātarūparajatapaṭiṭṭhagahaṇādi **siyā kiriyato**. Upanikkhittāpaṭikkhepe **siyā akiriya**to. Desitavatthukapamāṇāṭikkantakuṭikaraṇe **siyā kiriyato**, adesitavatthukapamāṇāṭikkantakaraṇe **siyā kiriyaḷakiriya**to. Yaṃ cittaṅgaṃ **labhatiyevā**ti kāyacittaṃ vācācittanti evaṃ. **Vināpi cittenā**ti ettha vināpi cittaena sahāpi cittenāti adhippāyo. Yo so saviññattiko, aviññattiko ca vutto kāyo, tassa kammaṃ kāyakammaṃ, tathā vacīkammaṃ. Tattha saviññattiko kāyo uppattiyā kammaṃ sādheti, itaro anuppattiyā. Tathā vācāti veditabbaṃ, **sikkhāpadanti** “yo tattha nāmakāyo padakāyo”ti⁴ vacanato vītikkame yujjati vuttaṃ. “Hasituppādavoṭṭhabbanāni āpattisamuṭṭhāpakacittāni. Idampi na mayā paricchinnanti hasamāno passati yadā, tadā voṭṭhabbaṇaṃ javanagatikan”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. Abhiññācittāni paññattim ajanitvā iddhivikubbanādikāle gahetabbāni.

1. Na tassa (Ka) 2. Vi 5. 224 piṭṭhe. 3. Vi 5. 359 piṭṭhe. 4. Vi-Ṭṭha 1. 187 piṭṭhe.

Ettha pana yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ sikkhāsājīvasamāpanno -pa-methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto atthi koci pārājiko hoti asaṃvāso, atthi koci na pārājiko hoti asaṃvāso. Dukkaṭṭhullaccayavattthūsu paṭisevanto atthi koci na pārājiko. Pakkhaṇḍako aṇḍakapakkhe upasampanno ṇḍakapakkhe methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto so pārājikaṃ āpattiṃ nāpajjatīti na pārājiko nāma. Na hi abhikkhuno āpatti nāma atthi. So anāpattikattā aṇḍakapakkhe āgato kiṃ asaṃvāso hoti na hotīti? hoti, “abhabbo tena sarīrabandhanenā”¹ti¹ hi vuttaṃ. “Yo pana bhikkhu bhikkhūnaṃ -pa- asaṃvāso”²ti² vuttattā yo pana bhikkhubhāvena methunaṃ dhammaṃ paṭisevati, so eva abhabbo. Nāyaṃ apārājikattāti ce? Na, “byattena bhikkhunā paṭibalena saṃgho ñāpetabbo”³ti³ vuttaṭṭhāne yathā abhikkhunā kammavācāya sāvitāyapi kammaṃ ruhati kammavipattiya asambhavato, evaṃsampaḍamidaṃ datṭhabbaṃ. Tatridaṃ yutti— upasampannapubbo eva ce kammavācaṃ sāveti, saṃgho ca tasmīṃ upasampannasaññī, evaṃce kammaṃ ruhati, na aññathāti no khantīti ācariyo. Gahaṭṭho vā titthiyo vā ṇḍako vā anupasampannasaññī kammavācaṃ sāveti, saṃghena kammavācā na vuttā hoti, “saṃgho upasampādeyya, saṃgho upasampādeti, upasampanno saṃghenā”⁴ti⁴ hi vacanato saṃghena kammavācāya vattabbāya saṃghapariyāpannena, saṃghapariyāpannasaññītena vā ekena vuttā saṃghena vuttāva hotīti veditabbo, ayameva sabbakammesu yutti. Tathā atthi methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto koci nāsetabbo “yo bhikkhunīdūsako, ayaṃ nāsetabbo”⁵ti⁵ vuttattā eva, so anupasampannova, sahaseyyāpatti-ādiṃ janeti, tassa omasane ca dukkaṭṭhaṃ hoti. Abhikkhuniyā methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto na nāsetabbo “antimavatthum ajjhāpanno bhikkhave anupasampanno -pa-nāsetabbo”⁶ti⁶ pāṇiyā abhāvato. Teneva so upasampannasaṅkhyāṃ gacchati, na sahaseyyāpattādiṃ janeti, kevalaṃ asaṃvāsoti katvā gaṇapūrako na hoti, ekakammaṃ ekuddesopi hi saṃvāsoti vutto. Samasikkhatāpi saṃvāsoti katvā so tena saddhiṃ natthīti padasodhammāpattiṃ pana janetīti kāraṇacchāyā dissati. Yathā bhikkhuniyā saddhiṃ bhikkhusaṃghassa

1. Vi 1. 34; Vi 3. 134 piṭṭhe.

3. Vi 3. 99 piṭṭhādisu.

2. Vi 1. 28 piṭṭhe.

4. Vi 3. 133 piṭṭhe.

ekakammādino saṁvāsassa abhāvā bhikkhunī asaṁvāsā bhikkhussa, tathā bhikkhu ca bhikkhuniyā, padasodhammāpattiṁ pana janeti. Tathā “antimavatthum ajjhāpannopi ekacco yo nāsetabbo”ti avuttoti iminā nidassanena sā kāraṇacchāyā gahaṇaṁ na gacchati.

Api ca “bhikkhu suttabhikkhumhi vipaṭṭipajjati, paṭibuddho sādiyati, ubho nāsetabbā”ti¹ ca, “tena hi bhikkhave mettiyaṁ bhikkhunim nāsethā”ti² ca vacanato yo saṁghamaññaṁ pavisitvā anuvijjakena anuvijjayamāno parājāpito, sopi anupasampannova, na omasavādapācittiyaṁ janetīti veditabbaṁ. Kiñcāpi “upasampannaṁ upasampannasaññī khumsetukāmo”ti **pāḷi** natthi, kiñcāpi **kaṅkhāvitarāṇiyaṁ** “yaṁ akkosati, tassa upasampannatā, anaññāpadesena jāti-ādīhi akkosanaṁ, maṁ akkosati”ti jānanā, atthapurekkhārātādīnaṁ abhāvoti imānettha cattāri aṅgāni”ti³ vuttaṁ, tathāpi duṭṭhadosaikkhāpade “asuddho hoti puggalo aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṁ kārapetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti⁴ vacanato asuddhe upasampannasaññāya eva omasantassa pācittiyaṁ. Asuddhadiṭṭhissa dukkaṭaṁ. “Suddho hoti puggalo, aññataraṁ pārājikaṁ dhammaṁ anajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṁ kārapetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā”ti⁵ vacanato pana **kaṅkhāvitarāṇiyaṁ** “tassa upasampannatā upasampannasaññitā”ti na vuttaṁ anekamsikattā tassa aṅgassāti veditabbaṁ.

Api cettha sikkhāpaccakkhātakacatukkaṁ veditabbaṁ, atthi puggalo sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno, atthi sikkhāsājīvasamāpanno na sikkhāpaccakkhātako, atthi sikkhāpaccakkhātako ceva sikkhāsājīvasamāpanno ca, atthi neva sikkhāpaccakkhātako na sikkhāsājīvasamāpanno. Tattha tatiyo bhikkhunīsikkhāpaccakkhātako veditabbo. Sā hi yāva na līgaṁ pariccajati, kāsāve sa-ussāhāva samānā sāmāññā cavitukāmā sikkhaṁ paccakkhantīpi bhikkhunī eva sikkhāsājīvasamāpannāva. Vuttañhi bhagavatā “na bhikkhave bhikkhuniyā sikkhāpaccakkhānaṁ”ti⁶. Kadā ca pana

1. Vi 1. 41 piṭṭhe.

2. Vi 1. 249 piṭṭhe.

3. Kaṅkhā-Tṭha 191 piṭṭhe.

4. Vi 1. 254 piṭṭhe.

5. Vi 1. 255 piṭṭhe.

6. Vi 4. 474 piṭṭhe.

sā abhikkhunī hotīti? Yadā sāmāññā cavitukāmā gihinivāsanaṃ nivāseti, sā “vibbhantā”ti saṅkhyam gacchati. Vuttañhi bhagavatā “yadeva sā vibbhantā, tadeva abhikkhunī”ti¹. Kittāvata pana vibbhantā hotīti? Sāmāññā cavitukāmā kāsāvesu anālayā kāsāvaṃ vā apaneti, naggā vā gacchati, tiṇapaṇṇādinā vā paṭicchādetvā gacchati, kāsāvaṃyeva vā gihinivāsanaṃnivāseti, odātaṃ vā vatthaṃ nivāseti, saliṅgeneva vā saddhiṃ titthiyesu pavisitvā kesaluñcanādivataṃ samādiyati, titthiyaliṅgaṃ vā samādiyati, tadā vibbhantā nāma hoti. Tattha yā bhikkhuniliṅge ṭhitāva titthiyavataṃ samādiyati, sā titthiyapakkantako bhikkhu viya pacchā pabbajjampi na labhati, sesā pabbajjamevekaṃ labhanti, na upasampadaṃ. **Pāliyaṃ** kiñcāpi “yā sā bhikkhave bhikkhunī sakāsāvā titthāyatanaṃ saṅkantā, sā āgatā na upasampādetabbā”ti¹ vacanato yā paṭhamam vibbhamitvā pacchā titthāyatanaṃ saṅkantā, sā āgatā upasampādetabbāti anuññātaṃ viya dissati. Saṅgīti-ācariyehi pana “catuvīsati pārājikānī”ti vuttattā na puna sā upasampādetabbā, tasmā eva sikkhāpaccakkhānaṃ nānuññātaṃ bhagavatā. Antimavatthu-ajjhāpannā pana bhikkhunī eva. Pakkhapaṇḍakīpi bhikkhunī eva. **Kinti** pucchā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

67. Vinītāni vinicchitāni vatthūni **vinītavatthūni**. **Tesaṃ tesaṃ** “tena kho pana samayena aññataro bhikkhū”ti-ādīnaṃ **vatthūnaṃ** pāṭekkaṃ nāmagāṇanaṃ² uddharitvā uddharitvā ūnādhikadosasodhanaṭṭhena uddānā ca tā matrādisiddhigāthāhi chandovicitilakkhaṇena gāthā cāti “**uddānagāthā nāmā**”ti vuttaṃ, **de, sodhane** iti dhātussa rūpaṃ uddānāti veditabbaṃ. Imā pana uddānagāthā³ dhammasaṅgāhakattherehi saṅgītikāle ṭhapitā⁴, katthāti ce? Padabhājanīyāvasāne. “**Vatthugāthā** nāma ‘tena kho pana samayena aññataro bhikkhū’ti-ādīnaṃ imesaṃ vinītavatthūnaṃ nidānānī”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ, tasmā tattha vuttanayena vinītavatthūni eva “vatthugāthā”ti vuttāti veditabbaṃ. Idamettha samāsato

1. Vi 4. 474 piṭṭhe.

3. Tāni vatthūni (Chaṭṭha-Ṭṭha)

2. Nāmagāṇanaṃ (Ka)

4. Ṭhapitāni (Chaṭṭha-Ṭṭha)

adhippāyanidassanaṃ—“āpattiṃ tvaṃ bhikkhu āpanno pārājikan”ti mūlāpattidassanavasena vā, “anāpatti bhikkhu pārājikassa, āpatti saṃghādisesassa, dukkaṭassā”ti āpattibhedadassanavasena vā, “anāpatti bhikkhu asādiyantassā”ti anāpattidassanavasena vā yāni vatthūni vinītāni vinicchitāni, tāni vinītavatthūni nāma. Tesāṃ vinītavatthūnaṃ nidānavatthudīpikā tanti **vatthugāthā** nāma. Uddānagāthāva “vatthugāthā”ti vuttāti eke. Tesāṃ “iminā lakkhaṇena āyatim vinayadharā vinayaṃ vinicchinnissanti”ti vacanena virujjhati. Na hi uddānagāthāyaṃ kiñci pi vinicchayalakkhaṇaṃ dissati, uddānagāthānaṃ visum payojanaṃ vuttaṃ “sukhaṃ vinayadharā uggaṇhissanti”ti, tasmā payojananānattatopetaṃ nānattaṃ veditabbaṃ. Tatthāyaṃ viggaho—vatthūni eva gāthā vatthugāthā. Vinītavatthuto visesanatthamettha gāthāggahaṇaṃ. Uddānagāthāto visesanatthaṃ vatthuggahaṇanti veditabbaṃ. Keci pana “gāthānaṃ vatthūnīti vattabbe vatthugāthāti vuttaṃ”ti vadanti. Makkaṭivatthum aññe tattha bhikkhū ārocesum, idha sayameva. Tattha kāraṇassa “bhagavatā sikkhāpadaṃ paññattan”ti vuttatā vajjiputtakāpi aññe eva. “Tattha ānandatthero, idha te evā”ti aññatarasmim **gaṇṭhipade** vuttaṃ. Ācariyassa adhippāyo pubbe vutto, tasmā upaparikkhitabbaṃ.

67-8. **Ñatvāti** apucchitvā sayameva ñatvā. **Pokkharanti** sarīraṃ bheripokkharaṃ viya. Lokiyā avikalaṃ “sundaran”ti vadanti, tasmā vaṇṇapokkharatāyāti paṭhamenatthena viṣiṭṭhakāyacchavitāyāti attho dutiyena vaṇṇasundaratāyāti. “Uppalagabbhavaṇṇatā suvaṇṇavaṇṇā, tasmā uppalavaṇṇāti nāmaṃ labhī”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. **Nīluppalavaṇṇā kāyacchavīti** vacanaṃ pana sāmācchaviṃ dīpeti. Loke pana “uppalasamā pasatthasāmā”ti vacanato “yā sāmā sāmavaṇṇā sāmātanumajjhā, sā pārīcariyā sagge mama vāso”ti vacanato sāmācchavikā itthīnaṃ pasatthā. “Yāvassā naṃ andhakāraṇ”tipi pāṭho¹. Kilesakāmehi vatthukāmesu yo na limpati.

69. **Itthiliṅgaṃ pātubhūtaṃ** itthisaṇṭhānaṃ pātubhūtaṃ, tañca kho purisindriyassa antaradhānena itthindriyassa pātubhāvena. Evaṃ purisindriyapātubhāvepi. Etena yathā brahmanaṃ purisindriyaṃ nuppajjati, kevalaṃ

1. Yāvassā andhakāroti mūlapāṭho.

purisasaṅṭhānameva uppajjati, yathā ca kassaci paṇḍakassa vināpi purisindriyena purisasaṅṭhānaṃ uppajjati, na tathā tesanti dassitaṃ hoti, taṃ pana itthindriyaṃ, purisindriyaṃ vā antaradhāyantaṃ marantānaṃ viya paṭilomakkamena sattarasamacittakkhaṇato paṭṭhāya antaradhāyati. Paccuppanne indriye niruddhe itaraṃ visabhāgindriyaṃ pātubhavati. Yasmā mahāniddaṃ okkantasseva¹ kirassa visabhāgindriyaṃ pātubhavati, tasmā **“rattibhāgeniddaṃ okkantassā”**ti vuttaṃ. “Anujānāmi bhikkhave taṃyeva upajjhaṃ tameva upasampadan”ti vacanato pavattinīyeva² upajjhāyā, upasampadācariyā bhikkhunīyeva¹ ācariyāti katvā tāsāṃ upajjhāyavattaṃ, ācariyavattaṃca iminā bhikkhunā sadā sāyaṃ pātaṃ bhikkhunupassayaṃ gantvā kātappaṃ, tāhi ca imassa vihāraṃ āgama saddhivihārikavattādi kātappaṃ nu khoti ce? “Anujānāmi bhikkhave bhikkhunīhi saṅgamitun”ti vacanena vinābhāvadīpanato kevalaṃ na puna upajjhā gahetabbā, na ca upasampadā kātabbāti dassanattameva “anujānāmi bhikkhave taṃyeva upajjhan”ti-ādi vuttanti veditappaṃ. Tattha **bhikkhunīhi saṅgamitunti** bhikkhūhi vinā hutvā bhikkhunīhi eva saddhiṃ samaṅgī bhavituṃ anujānāmīti attho, tasmā iminā pālilesena “tassā eva gāmantarādīhi anāpatti”ti atṭhakathāvacanaṃ siddhaṃ hoti, āgantvā saṅgamitun sakkā, yaṅca bhagavatā gamanaṃ anuññātaṃ, taṃ nissāya kuto gāmantarādipaccayā āpatti. Na hi bhagavā āpattiyaṃ niyojetīti yuttameva taṃ, aññathā “yā āpattiyo bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi asādhāraṇā, tāhi āpattihi anāpatti”ti pālīvacanato na gāmantarādīhi anāpattīti āpajjati. Sādhāraṇatā āpattiyeva “yā āpattiyo bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi asādhāraṇā, yā ca bhikkhunīhi saṅgamantiyā gāmantaranadīpārārattivippavāsagaṇa-ohīyanāpattiyo, tāhi āpattihi anāpatti”ti na vuttattāti ce? Na vuttaṃ anīṭṭhappasaṅgato. Bhikkhunīhi saddhiṃ saṅkantāyapi tassā tā pahāya aññāhi saṅgamantiyā gāmantarādīhi anāpatti eva sabbakālanti imassa anīṭṭhappasaṅgato tathā na vuttanti attho. Tattha gāmantarāpattādivatthun saṅcicca tasmīṃ kāle ajjhācarantīpi sā līṅgapātubhāvena kāraṇena anāpajjanato anāpatti. Anāpajjanaṭṭheneva vuṭṭhāti nāmāti veditabbā. Tathā yogī

1. Okkantānaṃyeva (bahūsu)

2. Pavattinī viya (Ka)

3. Bhikkhunī viya (Ka)

anuppanne eva kilese nirodheti. Abandhanopi patto “ūnapañcabandhano”ti vuccati, sabbaso vā pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhā, evamidha anāpannāpi āpatti vuṭṭhitā nāma hotīti veditabbā.

Yasmā pana sā purisena sahaseyyāpattiṃ anāpajjantīpi sakkoti bhikkhunīhi saṅgamitum, tasmā anāpattīti katvā aṭṭhakathāyaṃ “ubhinnaṃpi sahaseyyāpatti hoti”ti vuttaṃ. Vuttañhetam **parivāre** “aparehipi catūhākārehi āpattiṃ āpajjati saṅghamajjhe gaṇamajjhe puggalassa santike liṅgapātubhāvenā”ti¹. Yaṃ pana vuttaṃ **parivāre** “atthāpatti āpajjanto vuṭṭhāti vuṭṭhahanto āpajjati”ti², tassa sahaseyyādiṃ āpajjati asādhāraṇāpattihi vuṭṭhāti, tadubhayampi sandhāya vuttanti veditabbāṃ. Dūre vihāro hoti pañcadhanusatikam pacchimaṃ, vihārato paṭṭhāya gāmaṃ pavisantiyā gāmantaram hotīti attho. **Samvidahanaṃ parimocetvāti** addhānagamasamvidahanaṃ akatvāti attho. **Tā kopetvāti** pariccajivāti attho. **“Paripuṇṇavassasāmaṇerenāpi”**ti vacanato aparipuṇṇavassassa upajjhāyaggahaṇaṃ natthīti viya dissati. **Vinayakammaṃ katvā ṭhapitoti** vikappetvā ṭhapito. Avikappitānaṃ dasāhātikkame nissaggiyatā veditabbā. **Puna paṭiggahetvā sattāhaṃ vaṭṭatīti** pana “anujānāmi bhikkhave bhikkhūnaṃ sannidhiṃ bhikkhunīhi paṭiggāhāpetvā paribhuñjitun”ti³ vacanato vuttaṃ. **Anapekkhavissajjanenāti** vatthuṃ anapekkhavissajjanena vā paṭiggahaṇena vā puna paṭiggahetvā paribhuñjissāmīti. **Pakkhamānattakāle punadeva liṅgaṃ parivattati chārattaṃ mānattameva dātabbanti** sace, bhikkhukāle appaṭicchannāya āpattiyā, no paṭicchannāyāti no laddhīti ācariyo.

Parivāsadānaṃ pana natthīti bhikkhuniyā chādanāsambhavato vuttanti veditabbāṃ. Sace bhikkhunī asādhāraṇaṃ pārājikāpattiṃ āpajjitvā purisaliṅgaṃ paṭilabhati, bhikkhūsu upasampadaṃ na labhati, pabbajjaṃ labhati, anupabbajitvā bhikkhubhāve ṭhito sahaseyyāpattiṃ na janeti. Vibbhantāya bhikkhuniyā purisaliṅge pātubhūte bhikkhūsu upasampadaṃ na sabhati, pārājikaṃ. Avibbhantamānassa gahaṭṭhasseva sato bhikkhunīdūsakassa sace itthiliṅgaṃ pātubhavati, neva bhikkhunīsu upasampadaṃ labhati,

1. Vi 5. 225 piṭṭhe.

2. Vi 5. 224 piṭṭhe.

3. Vi 4. 462 piṭṭhe.

na puna liṅgaparivatte jāte bhikkhūsu vāti. Bhikkhuniyā liṅgaparivatte sati bhikkhu hoti, so ce sikkhaṃ paccakkhāya vibbhamitvā itthiliṅgaṃ paṭilabheyya, bhikkhunīsu upasampadaṃ paṭilabhati ubhayattha pubbe pārājikabhāvaṃ appattattā. Yā pana bhikkhunī paripuṇṇadvādasavassā purisaliṅgaṃ paṭilabheyya, upasampanno bhikkhu eva. Puna sikkhaṃ paccakkhāya āgato na upasampādetabbo aparipuṇṇavāsativassattā. Puna liṅgaparivatte sati bhikkhunīsu upasampadaṃ labhati. Evaṃ ce katadvādasasaṅgahassa¹ dāraḥ liṅgaparivatte sati gihigatā itthī hoti, paripuṇṇadvādasavassā upasampādetabbā kira. Bhikkhuniyā itthiliṅgantaradhānena, bhikkhussa vā purisaliṅgantaradhānena pakkhapaṇḍakabhāvo bhaveyya, na sā bhikkhunī bhikkhunīhi nāsetabbā bhikkhu vā bhikkhūhi puna pakatibhāvāpattisambhavā. Pakatipaṇḍakaṃ pana sandhāya “paṇḍako nāsetabbo”ti vuttaṃ. Pakkhapaṇḍako hi saṃvāsanāsanāya nāsetabbo, itaro ubhayanāsanāyāti attho. Yadi tesaṃ puna pakatibhāvo bhaveyya, “anujānāmi bhikkhave taṃyeva upajjhaṃ tameva upasampadaṃ tāniyeva vassāni bhikkhunīhi saṅgemitun”ti ayaṃ vidhi sambhavati. Sace nesaṃ liṅgantaraṃ pātubhaveyya, so ca vidhi, yā āpattiyo bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi sādharmaṇā, tā āpattiyo bhikkhūnānaṃ santike vuṭṭhātum asādharaṇāhi anāpattīti ayampi vidhi sambhavati. Yaṃ vuttaṃ **parivāre** “saha paṭilābhena purimaṃ jahati, pacchime patiṭṭhāti, viññattiyo paṭippassambhanti, paññattiyo nirujjhanti, saha paṭilābhena pacchimaṃ jahati, purime patiṭṭhāti, viññattiyo”ti-ādi, taṃ yathāvuttavidhiṃ sandhāya vuttanti amhākaṃ khantīti ācariyo. Itthiliṅgaṃ, purisaliṅgaṃ vā antaradhāyantaṃ kiṃ sakalampi sarīraṃ gahetvā antaradhāyati, udāhu sayameva. Kiñcetha—yadi tāva sakalaṃ sarīraṃ gahetvā antaradhāyati, ayaṃ puggalo cuto bhaveyya. Tasmā sāmañña cuto bhaveyya, puna upasampajjanto opapātiko bhaveyya. Atha sayameva antaradhāyati, sopi bhāvo tassa virujjhati. Itthindriyādīni hi sakalampi sarīraṃ byāpetvā ṭhitānīti khaṇanirodho viya tesaṃ antaradhānaṃ vedītabbaṃ, tasmā yathāvuttadosappasaṅgābhāvo vedītabbo. Aññaṃamaññaṃ saṃsaṭṭhappabhānaṃ dīpānaṃ ekappabhānirodhepi itarissā ṭhānaṃ viya sesasarīraṭṭhānaṃ tattha hotīti vedītabbaṃ.

1. Katadvārasaṅgahassa (Ka)

71-2. **Muccatu vā mā vā dukkaṭamevā**ti mocanarāgābhāvato. **Avisayoti** asādiyanam nāma evarūpe ṭhāne dukkaranti attho. Methunadhammo nāma ubhinnam vāyāmena nipajjati “tassa dvayamdvayasamāpatti”ti vuttattā, tasmā tvaṃ mā vāyāma, evaṃ te anāpatti bhavissati, kiriyañhetam sikkhāpadanti vuttam hoti, “āpattim tvaṃ bhikkhu āpanno pārājikan”ti vacanato akiriyampetaṃ sikkhāpadaṃ yebhuyyena “kiriyan”ti vuccatīti siddham hoti.

73-4. “Pārājikabhayena ākāśagatameva katvā pavesanādīni karontassa sahasā tālukam vā passam vā aṅgajātam chupati ce, dukkaṭamevā”ti vadanti. Kasmā? Na methunarāgattāti, vīmaṃsitabbaṃ. Dantānam bāhirabhāvo oṭṭhānam bāhirabhāvo viya thullaccayavatthu hotīti vuttam “bahi nikkhantadante jivhāya ca thullaccayan”ti. **Tam puggalam visaññim**¹ **katvāti** vacanena so puggalo khittacitto nāma hotīti dassitam hoti. Yo pana puggalo na visaññikato, so ce attano aṅgajātassa dhātughaṭṭanacarīṇijjhīṇikādisaññāya² sādiyati, methunasaññāya abhāvato visaññīpakkhameva bhajatīti tassa anāpatticchāyā dissati. “Methunametam maññe kassaci amanussassā”ti ñatvā sādiyantassa āpatti eva. **Paṇḍakassa methunadhammanti** paṇḍakassa vaccamagge vā mukhe vā, bhummatthe vā sāmivacanam. Avedayantassapi sevanacittavasena āpattisanthateneva sevane viya.

Upahatindriyavatthusmim “etamattham ārocesum, so ārocesī”ti duvidho paṭho atthi. Tattha “ārocesun”ti vuttapaṭho “vediyi vā so bhikkhave”ti vuttattā sundaram, aññathā “āpattim tvaṃ bhikkhū”ti vattabbaṃ siyā. “Vediyā vā”ti dīpavāsino paṭhanti kira, methunadhammassa pubbapayogā hatthagāhādayo, tasmā “dukkaṭamevassa hotī”ti iminā purimapadena sambandho. Yasmā pana dukkaṭamevassa hoti, tasmā yāva sīsam na pāpuṇāti puggalo, tāva dukkaṭe tiṭṭhatīti sambandho vedītabbo. Sīsam nāma maggapaṭipādanam. “**Sīsam na pāpuṇātīti** pārājikam na hoti tāva pubbapayogadukkaṭe tiṭṭhatī”ti aññatarasmim **gaṇṭhipade**

1. Visaññam (Chaṭṭha-Ṭṭha)

2. Phusanaghaṭṭanaparimajjanakādisaññāya (?)

likhitam. **Uccāliṅgapānakadaṭṭhenā**ti ettha bhāvanīṭṭhāpaccayo veditabbo. Daṭṭhena daṁsena khādanenāti hi atthato ekaṁ.

76-7. Saṅgāmasīse yuddhamukhe yodhapuriso viyāyaṁ bhikkhūti “**saṅgāmasīsayodho bhikkhū**”ti vuccati. **Rukkhāsūcidvāraṁ** upilavāya, ekena vā bahūhi vā kaṇṭakehi thakitabbaṁ **kaṇṭakadvāraṁ**. Dussadvāraṁ sāṇidvāraṇca **dussāsāṇidvāraṁ**. “Kilaṇṇasāṇī”ti-ādinā vuttaṁ sabbampi dussasāṇiyameva saṅgahetvā vuttaṁ. Ekasadisattā “**ekan**”ti vuttaṁ. **Ākāsa**taleti hammiyataleti attho. **Ayaṇhettha saṅkhepoti** idāni vattabbaṁ sandhāya vuttaṁ. “Kiñci karontā nisinnā hontīti vuttattā nipannānaṁ āpucchanaṁ na vaṭṭatī”ti vadanti. “Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiye vā”ti kiñcāpi avisesena vuttaṁ, anādariyadukkaṭāpatti eva tattha adhippetā. Kathaṁ paññāyatīti? “Rattim dvāraṁ vivaritvā nipanno aruṇe uggate uṭṭhahati, anāpattī”ti vuttattā, **mahāpaccariyaṁ** visesetvā “anādariyadukkaṭāpi na muccatī”ti vuttattā ca, tena itarasmā dukkaṭā muccatīti adhippāyo. **Yathāparicchedameva ca na uṭṭhāti, tassa āpattiye vā**ti ettha na anādariyadukkaṭaṁ sandhāya vuttaṁ. Yathāparicchedamevāti avadhāraṇattā paricchedato abbhantare na hotīti vuttaṁ hoti. Puna “supatī”ti vuttaṭṭhāne viya sanniṭṭhānaṁ gahetvā vuttaṁ. **Evam nipajjantoti** nipajjanakāle āpajjitabbadukkaṭameva sandhāya vuttaṁ, tasmā yathāparicchedena uṭṭhahantassa dve dukkaṭānīti vuttaṁ hotīti. **Andhakatṭhakathāyampi** “yadi rattim dvāraṁ asaṁvaritvā nipanno ‘divā vuṭṭhahissāmī’ti, anādariye āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṁ, etthāpi “nipanno”ti vuttattā “aruṇe uṭṭhite uṭṭhāhi”ti na vuttattā ca jānitabbaṁ. “**Mahāpaccariyaṁ** anādariyadukkaṭameva sandhāya vuttaṁ, na **aṭṭhakathāyaṁ** vuttadukkaṭaṁ”ti eke vadanti. **Tassa anāpattī**ti atthato anipannattā vuttaṁ. “Sace pana rattim saṁvaritvā nipanno, aruṇuṭṭhānasamaye koci vivarati, dvārajaggaṇādīni akatvā nipannassa āpattiye vā. Kasmā? Āpattikhettattā”ti vadanti.

Yasmā yakkhagahitakopi visaṇṇībhūto viya khittacitto nāma hoti, assa pārājikāpattito anāpatti, pageva aññato, tasmā “yakkhagahitako viya¹ visaṇṇībhūtopi na muccatī”ti yaṁ **mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ, taṁ

1. Yakkhagahitakopi (Chaṭṭha-Ṭṭha)

pubbe sañcicca divā nipanno pacchā yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccati nipajjanapayogakkhaṇe eva āpannattāti adhippāyena vuttaṃ.

Bandhitvā nipajjāpitova muccatīti na yakkhagahitakādīsveva, sopi yāva sayameva sayanādhippāyo na hoti, tāva muccati. Yadā kilanto hutvā niddāyitukāmatāya sayanādhippāyo hoti, tadā saṃvarāpetvā, jaggāpetvā vā ābhogaṃ vā katvā niddāyitabbaṃ, aññathā āpatti. Sabhāgo ce natthi, na passati vā, na gantuṃ vā sakkoti. Cīrampi adhivāsetvā pacchā vedanāṭṭo hutvā anābhogeneva sayati, tassa “anāpatti vedanāṭṭassā”ti vacanena anāpatti, **tassāpi avisayattā āpatti na dissatīti** visaññībhāveneva supantassa “anāpatti khittacittassā”ti vacanena na dissati. **Ācariyā pana evaṃ kathayantīti** avisesena “na dissatī”ti na kathayanti. Yadi saññaṃ appaṭilabhitvā sayati, avasavattattā āpatti na dissati, sace saññaṃ paṭilabhitvāpi kilantakāyattā sayanaṃ sādiyanto supati, tassa yasmā avasavattattaṃ na dissati, tasmā āpatti evāti kathayantīti adhippāyo.

Mahāpadumattheravāde yakkhagahitako khittacittako muccati. Bandhitvā nipajjāpito asayanādhippāyattā, vedanāṭṭattā ca muccatīti adhippāyo. Evaṃ sante pāḷi-aṭṭhakathā, theravādo ca sameti, tasmā tesaṃ tesaṃ vinicchayānaṃ ayameva adhippāyoti no khantīti ācariyo, **anugaṇṭhipade** pana yakkhagahitakopi visaññībhūtopi na muccati nāma, pārājikaṃ āpajjituṃ bhabbo so antarantarā saññāpaṭilābhatoti adhippāyo. “Bandhitvā nipajjāpito vā”ti kurundīvacanena ekabhaṅgena nipannopi na muccatīti ce? Muccatiyeva. kasmā? Atthato anipannattā. Kurundīvādena mahā-aṭṭhakathāvādo sameti. Kasmā? Avasavattasāmaññato. Kiñcāpi sameti, ācariyā pana evaṃ na kathayanti. Na kevalaṃ teyeva, mahāpadumattheropīti dassanattamaṃ **“mahāpadumattherenā”**ti vuttaṃ. **Mahāpadumattheravāde** “pārājikaṃ āpajjituṃ abhabbo yakkhagahitako nāmā”ti ca vuttaṃ, tattha ācariyā pana evaṃ vadanti “sace okkantāniddo ajānantopi pāde mañcakaṃ āropeti, āpattiyevāti vuttattā yo pana patitvā tattheva sayati na vuṭṭhāti, tassa āpatti antarantarā jānantassāpi ajānantassāpi

hoti”ti. Sabbatṭhakathāsu vuttavacanāni sampiṇḍetvā dassetuṃ “**idha ko muccati ko na muccati**”ti vuttaṃ. Yakkhagahitako vā visaññībhūto vā¹ na kevalaṃ pārājikaṃ āpajjituṃ bhabbo eva, sabbopi āpajjati. Evaṃ “bandhitvā nipajjāpitova muccati”ti vacanena tassapi avasavattattā “āpatti na dissati”ti evaṃ na kathayanti. Yasmā ummattakakhittacittavedanāṭṭesu aññataro na hoti, tasmā “āpattiyevā”ti kathayanti. Idaṃ kira sabbaṃ na saṅgītiṃ āruḷhaṃ. “Pavesanaṃ sādiyatīti-ādinā vuttattā akiriyaṃ hotīti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ, yadā pana sādiyati, tadā sukhumāpi viññatti hoti evāti idha kiriyā evā”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

Paṭhamapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapārājika

Dhaniyavattthuvaṇṇanā

84. Dutīye rājūhi eva pariggahitattā “rājagahan”ti laddhanāmake samīpatthena, adhikaraṇatthena ca paṭiladdhabhumavibhattike gijjhakūṭe pabbate catūhi vihārehi viharantoti adhippāyo. Tassa “vassaṃ upagacchimsū”ti iminā sambandho veditabbo. Tayo eva hi ñattiṃ ṭhapetvā gaṇakammaṃ karonti, na tato ūnā adhikā vā akiriyattā. Tattha vinayapariyāyena saṃghagaṇapuggalakammakosallatthaṃ idaṃ pakiṇṇakaṃ veditabbaṃ—atthi saṃghakammaṃ saṃgho eva karoti, na gaṇo na puggalo, taṃ apalokanakamassa kammalakkhaṇekadesaṃ ṭhapetvā itaraṃ catubbidhampi kammaṃ veditabbaṃ. Atthi saṃghakammaṃ saṃgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti. Kiñcāti? Yaṃ pubbe ṭhapitaṃ. Vuttañhetam **parivāraṭṭhakathāyaṃ** “yasmaṃ vihāre dve tayo janā vasanti, tehi nisīditvā katampi saṃghena katasadisameva. Yasmaṃ pana vihāre eko bhikkhu hoti, tena bhikkhunā uposathadivase pubbakaraṇapubbakiccaṃ katvā nisinnena katampi katikavattaṃ saṃghena katasadisameva hoti”ti². Punapi vuttaṃ “ekabhikkhuke

1. Yakkhagahitakopi visaññībhūtopi (Ka)

2. Vi-Ṭṭha 4. 254 piṭṭhe.

pana vihāre ekena sāvitepi purimakatikā paṭippassambhati evā”ti. Atthi gaṇakammaṃ saṃgho karoti, gaṇo karoti, puggalo karoti, taṃ tayo pārisuddhi-uposathā aññesaṃ santike karīyanti, tassa vasena veditabbaṃ. Atthi gaṇakammaṃ gaṇova karoti, na saṃgho na puggalo, taṃ pārisuddhi-uposatho aññamaññaṃ ārocanavasena karīyati, tassa vasena veditabbaṃ. Atthi puggalakammaṃ puggalova karoti, na saṃgho na gaṇo, taṃ adhiṭṭhānuposathavasena veditabbaṃ. Atthi gaṇakammaṃ ekaccova gaṇo karoti, ekacco na karoti, tattha aṇa ttikaṃ dve eva karonti, na tayo. Sañattikaṃ tayova karonti, na tato ūnā adhikā vā, tena vuttaṃ “tayo eva hi ñattiṃ ṭhapetvā gaṇakammaṃ karonti, na tato ūnā adhikā vā akiriyattā”ti. Tasmā tayova vinayapariyāyena sampahulā, na tato uddhanti veditabbaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “kiñcāpi kammalakkhaṇaṃ tayova karonti, atha kho tehi kataṃ saṃghena katasadisanti vuttattā ekena pariyāyena tayo janā vinayapariyāyenapi saṃgho”ti vuttaṃ, idaṃ sabbampi vinayakammaṃ upādāya vuttaṃ, lābhaṃ pana upādāya antamaso ekopi anupasampannopi “saṃgho”ti saṅkhyāṃ gacchati kira. Pavāraṇādivasassa aruṇuggamanasamanantameva “vutthavassā”ti vuccanti, ukkaṃsanayena “pāṭipadadivasato paṭṭhāyā”ti vuttaṃ, teneva **“mahāpavāraṇāya pavāritā”**ti vuttaṃ. Aññathā antarāyena apavāritā “vutthavassā”ti na vuccantīti āpajjati. Thambhādi kaṭṭhakammanti veditabbaṃ. Keci tanukaṃ dārutthambhaṃ antokatvā mattikāmayāṃ thambhaṃ karonti, ayaṃ pana tathā na akāsi, tena vuttaṃ “sabbamattikāmayāṃ kuṭikaṃ karitvā”ti. Telamissāya tambamattikāya.

85. “Mā pacchimā janatā pāṇesu pātabyataṃ āpajjī”ti iminā anuddesasikkhāpadena yattha iṭṭhakapacana pattapacana kuṭikaraṇa vihārakārāpana navakammakaraṇakhaṇḍaphullapaṭisaṅkharāṇa vihārasammajjana paṭaggidāna kūpapokkharāṇi khaṇāpanādīsu pātabyataṃ jānantena bhikkhunā kappiyavacanampi na vattabbanti dasseti, teneva pariyāyaṃ avatvā tesāṃ sikkhāpadānaṃ anāpattivāresu “anāpatti asatiyā ajānantassā”ti vuttaṃ. “Antarāpattisikkhāpadan”tipi etassa nānameva. “Gacchathetaṃ bhikkhave kuṭikaṃ bhindathā”ti iminā kataṃ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevāti ca siddhaṃ. Aññathā

hi bhagavā na bhindāpeyya. Esa nayo bhedanakam chedanakam uddālanakanti etthāpi, āpattibhedāva. Tato eva hi bhedanakasikkhāpadādīsu viya “aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā”ti na vuttam, tathā aññassatthāya karoti, cetiyādīnam atthāya karoti, dukkaṭamevāti ca siddham, aññathā kuṭikārasikkhāpadādīsu viya “aññassatthāya vāsāgāram ṭhapetvā sabbattha, anāpatti”ti nayameva¹ vadeyya, na bhindāpeyya. Sabbamattikāmayabhāvaṃ pana mocetvā kaṭṭhapāsāṇādīmissaṃ katvā paribhuñjati, anāpatti. Tathā hi chedanakasikkhāpadādīsu bhagavatā nayo dinno “aññena kataṃ pamāṇātikantaṃ paṭilabhitvā chinditvā paribhuñjati”ti-ādīsu. Keci pana “vayakammampīti etena mūlaṃ datvā kārāpitampi atthi, tena taṃ aññena katampi na vaṭṭatīti siddhan”ti vadanti, taṃ na sundaram. Kasmā? Sambhāre kiñitvā sayameva karontassāpi vayakammasambhavato. Kim vā pālīlese sati atthakathālesanayo. **Itthakāhi giñjakāvasathasaṅkhepena katā vaṭṭatīti** ettha pakati-itthakāhi cinitvā kattabbāvasatho **giñjakāvasatho** nāma. Sā hi “mattikāmayā”ti na vuccati, “itthakakuṭikā”tveva vuccati, tasmā thusagomayatiṇapalālamissā mattikāmayāpi apakkiṭṭhakamayāpi “sabbamattikāmayā”tveva vuccatīti no khantīti ācariyo, bhasmādayo hi mattikāya daḥhibhāvatthameva ādiyanti, apakkiṭṭhakamayāpi giñjakāvasathasaṅkhyam na gacchati, na ca āyasmā dhaniyo ekappahāreneva kumbhakāro viya kumbham taṃ kuṭikam niṭṭhāpesi, anukkamena pana sukkhāpetvā sukkhāpetvā mattikāpiṇḍehi cinitvā niṭṭhāpesi, apakkiṭṭhakamayā kuṭi viya sabbamattikāmayā kuṭi ekābaddhā hoti, na tathā pakkiṭṭhakamayā, tasmā sā kappatīti eke. Sabbamattikāmayāya kuṭiyā bahi ce tiṇakuṭikādīm katvā anto vasati, dukkaṭameva. Sace tattha tattha chiddam katvā bandhitvā ekābaddham karoti, vaṭṭati. Anto ce tiṇakuṭikādīm katvā anto vasati, vaṭṭati. Kārako eva ce vasati, karaṇapaccayā dukkaṭam āpajjati, na vasanapaccayā. Sace anto vā bahi vā ubhayattha vā sudhāya limpati, vaṭṭati. Yasmā sabbamattikāmayā kuṭi sukarā bhinditum, tasmā tattha ṭhapitaṃ pattacīvarādi aguttaṃ hoti, corādīhi avaharitum sakkā, tena vuttam “pattacīvaraguttatthāya”ti.

1. Niyamameva (Ka)

Pālimuttakavinicchayaṇṇanā

Tena kho pana samayena chabbaggiyā bhikkhū uccāvace patte dhārenti, uccāvacāni pattamaṇḍalāni dhārentī”ti¹ evamādini vatthūni nissāya “na bhikkhave uccāvacā pattā dhāretabbā, yo dhāreyya, āpatti dukkaṭassā”ti-ādinā nayena akappiyaparikkhāresu ca dukkaṭaṃ paññattaṃ. Kasmā? Tadanulomattā. Yatthāpi na paññattaṃ, tattha “na bhikkhave uccāvacāni chattāni dhāretabbāni, yo dhāreyya, āpatti dukkaṭassā”ti-ādinā² nayena dukkaṭaṃ sambhavati, tasmā “**tatrāyaṃ pālimuttako**”ti ārabhitvā sabbaparikkhāresu vaṇṇamaṭṭhaṃ, savikāraṃ vā karontassa āpatti dukkaṭanti dīpentena “**na vaṭṭatī**”ti vuttanti veditabbaṃ. Etthāha— “anujānāmi bhikkhave ṭhapetvā pharaṇiṃ sabbam lohabhaṇḍaṃ, ṭhapetvā āsandiṃ pallaṅkaṃ dārupattaṃ dārupādukaṃ sabbam dārubhaṇḍaṃ, ṭhapetvā katakaṇca kumbhakārikaṇca sabbam mattikābhaṇḍaṃ”ti³ vuttattā yathāṭhapitaṃ vajjetvā itaraṃ sabbam vaṇṇamaṭṭhampi savikāraṃpi avisesena vaṭṭatīti? Vuccate—taṃ na yuttaṃ yathādassitapāḷivirodhato, tasmā “ṭhapetvā paharaṇiṃ”ti evaṃ jātivasena ayaṃ pāḷi pavattā, yathādassitā pāḷi vaṇṇamaṭṭhādīvikārapaṭisedhanavasena pavattatī evaṃ ubhayampi na virujjhati, tasmā yathāvuttameva. **Āraggena** nikhādanaggena, “āraggeriva sāsapo”ti⁴ ettha vuttanayato āraggena.

Paṭṭamukhe vāti paṭṭakotiyaṃ. **Pariyanteti** cīvarapariyante. Veṇi-uhumuniyupeññāma. **Agghiyanti** cetiyaṃ⁵. **Gayamuggaranti** tulādaṇḍasaṇṭhānaṃ, gayā sīse sūcikaṃ hoti, mukhapattā ladrā. **Ukkiranti** nīharanti karonti ṭhapenti. **Koṇasuttapīlakā** nāma gaṇṭhikapattādikōṇesu suttamayapīlakā. Yaṃ ettha cīvaraṃ vā patto vā “na vaṭṭatī”ti vutto, tattha adhiṭṭhānaṃ ruhati, vikappanāpi ruhatīti veditabbaṃ. **Deḍḍubhoti** udakasappo. **Acchīti** kuñcarakkhi. **Gomuttakanti** gomuttasaṇṭhānā rājiyo. Kuñcikāya senāsanaparikkhārattā suvaṇṇarūpiyamayāpi vaṭṭatīti chāyā dissati, “**kuñcikāya vaṇṇamaṭṭhakammaṃ na vaṭṭatī**”ti vacanato aññe kappiyalohādimaṃyāva kuñcikā kappanthi pariharaṇīyaparikkhārattā. **Āraṇṭako** potthakādikaraṇasatthakajāti. “**Āmaṇḍakasārako** āmalakaphalamayo”ti

1. Vi 4. 248 piṭṭhe.

2. Vi 4. 269 piṭṭhe.

3. Vi 4. 285 piṭṭhe.

4. Ma 2. 410; Khu 1. 71, 376 piṭṭhesu.

5. Agghiyanti agghiyacetiyaṃ (Ka)

vadanti. Tālapaṇṇabījanī-ādīsu “**vaṇṇamaṭṭhakammaṃ vaṭṭatī**”ti vuttaṃ. Kiñcāpi tāni kuñcikā viya pariharaṇīyāni, atha kho “uccāvacāni na dhāretabbānī”ti paṭikkhepābhāvato vuttaṃ. Kevalaṇhi tāni “anujānāmi bhikkhave vimūpanaṇca tālavaṇṭaṇcā”ti-ādinā¹ vuttāni. **Gaṇṭhipade** pana “**telabhājanesu vaṇṇamaṭṭhakammaṃ vaṭṭatī**ti senāsanaparikkhārattā”ti vuttaṃ. **Rājavallabhāti** rājakulūpakā. **Sīmāti** idhādhippetā bhūmi, baddhasīmā ca. “Yesaṃ santakā tesaṃ sīmā, tattha parehi na kattabban”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. “Bhūmi ca sīmā ca yesaṃ santakā, tehi eva vāretabbā. Yesaṃ pana aññesaṃ bhūmiyaṃ sīmā katā, te vāretuṃ na issarā”ti vadanti. “Saṃghabhedādīnaṃ kāraṇattā ‘mā karoṭhā’ti paṭisedhetabbā evā”ti **andhakatṭhakathāyaṃ** vuttaṃ kira.

86-7. Dārukuṭikaṃ kātuṃ, kattunti ca atthi. **Khaṇḍākhaṇḍikanti** phalāphalaṃ viya daṭṭhabbaṃ. **Āṇāpehīti** vacanaṃ anitthe eva vuccatīti katvā **bandhaṃ āṇāpesi**. **Issariyamattāyāti** samiddhiyaṃ mattāsaddoti ñāpeti.

88. “Evarūpaṃ vācaṃ bhāsivā”ti ca pāṭho. **Lomena tvaṃ mutto, mā punapi evarūpamakāsīti** idaṃ kiṃ byāpādadīpakāṃ, dārūsupi lobhakkhandhadīpakāṃ vacanaṃ sotāpannassa sato tassa rājassa patirūpaṃ. Nanu nāma “pubbe kataṃ sukataṃ bhante, vadeyyātha punapi yenattho”ti pavāretvā atīva pītipāmojjaṃ uppādetabbaṃ tena siyāti? Saccametaṃ sotāpannattā atīva buddhamāmako dhammamāmako saṃghamāmako ca, tasmā bhikkhūnaṃ akappiyaṃ asahanto, sikkhāpadapaññattiyā ca okāsaṃ kattukāmo “supayuttāni me dārūnī”ti tuṭṭhacittopi evamāhāti veditabbaṃ. Imehi nāma evarūpe ṭhāne. “**Āgatapadānurūpenāti** aññehi vā padehi, ito sokatarehi vā āgatakāle tadanurūpā yojanā kātabbā”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. “Na kevalaṃ imasmiṃ yeva sikkhāpade, aññesupi āgacchanti, tasmā tattha tattha āgatapadānurūpena yojanā veditabbaṃ”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. **Ujjhāyanattho** adinnassādinattāva, te ujjhāyimsu.

Rudradāmako nāma rudradāmakādīhi² uppādito. Bārāṇasinagarādīsu tehi tehi rājūhi porāṇasatthānurūpaṃ lakkhaṇasampannā uppādītā **nīlakahāpaṇā**. Tesaṃ kira tibhāgaṃ agghati rudradāmako, tasmā

1. Vi 4. 269 piṭṭhe.

2. Khudradāmako nāma dudradāmakehi (Ka)

tassa pādo thullaccayavattu hoti. Māsako pana idha appamāṇaṃ. Kahāpaṇo kiñcikāle ūnavīsatiṃmāsako hoti, kiñci kāle atirekaviṣatiṃmāsako. Tasmā tassa kahāpaṇassa catutthabhāgo pañcamāsako viya atirekapañcamāsako vā ūnapañcamāsako vā pādoti veditabbaṃ. Imassatthassa dīpanatthaṃ **“tadā rājagahe vīsatiṃmāsako kahāpaṇo hoti”**ti-ādi vuttaṃ. Tattha rajatamayo suvaṇṇamayo tambamayo ca **kahāpaṇo** hoti. Suvaṇṇabhūmiyaṃ viya pādopi yattha tambamayova kato hoti, tattha sova pādoti ācariyo. Yasmā pādo ekanīlakahāpaṇagghanaṃ, tasmā tassa pādassa catutthabhāgo viya pādoti eke. Idaṃ na yujjati. Yo ca tattha pādāraho bhaṇḍo, tassa catutthabhāgasseva pārājikavatthubhāvappasaṅgato. Yadi pādārahaṃ bhaṇḍaṃ pārājikavatthu, siddhaṃ “sova pādo pacchimaṃ pārājikavatthū”ti. Na hi sabbattha bhaṇḍaṃ gahetvā nīlakahāpaṇagghena agghāpenti. Yasmā tassa tasseeva kahāpaṇagghena agghāpenti, tasmā tassa tassa janapadassa pādova pādoti tadagghanaṃ eva pādagghanaṃ siddhaṃ, **“so ca kho porāṇassa nīlakahāpaṇassa vasena, na itaresanti** yattha pana nīlakahāpaṇa vaḷaṇṇaṃ gacchanti, tatthevā”ti keci vadanti, upaparikkhitvā gahehabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. **Gāmā vā araṇṇā vā**ti lakkhaṇānupaṇṇattikattā paṭhamapaṇṇattiyā ādimhi vuttā. **Yato vā apakkantā**, so **amanusso nāma**. “Amanussagāmaṃ apārūpitvā, gāmapavesanaṃ anāpucchā pavisitum vaṭṭatī”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. “Yato gāmato āgantukāmā eva apakkantā, taṃ gāmaṃ evaṃ pavisitum na vaṭṭatī”ti vadanti eke. Keci pana “yakkhapariggahabhūtopi āpaṇādīsu dissamānesu eva ‘gāmo’ti saṅkhyāṃ gacchati, adissamānesu pavesane anāpattī”ti vadanti. “Gāmo eva upacāro gāmupacāroti evaṃ kammadhārayavasena gahite kurundaṭṭhakathādīsu vuttampi suvuttameva hoti”ti vadanti. “Tassa gharūpacāro gāmoti āpajjati”ti vacanaṃ paṭikkhipati. “Gāmassupacāro ca gāmo ca gāmupacāro cā”ti vadanti, taṃ virujjhati, na. “Imesaṃ lābhādīsu lakkhaṇaṃ sandhāya **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** ‘gharaṃ gharūpacāro’ti-ādi vuttaṃ, taṃ na mayaṃ paṭikkhipāmā”ti ca vadanti.

“**Kataparikkhepo cāti** gharassa samantato tattako upacāro nāmā”ti **gaṇṭhipade** likhitam. **Anugaṇṭhipade** pana “**yoyo-aṭṭhakathāvādo vā theravādo vā pacchā vuccatī**ti ito anāgataṃ sandhāya vuttam, nātītam. Yadi atītampi sandhāya vuttam, mahāpadumatheravādova pamāṇam jātanti āpajjati, tasmā anāgatameva sandhāya vuttanti ācariyā kathayanti”ti vuttam. **Sesampīti** gāmūpacāralakkhaṇampi.

Tatrāyam nayoti tassa gāmūpacārassa gahaṇe ayaṃ nayo. **Vikālegāmappavesanādīsūti** ettha “gāmappavesanañhi bahi eva āpucchitabban”ti **gaṇṭhipade** vuttam. “Tam aṭṭhakathāya na sametī”ti vadanti. “Gāmasaṅkhātūpacāram sandhāya vuttan”ti gahite sametīti mama takko. “**Ādi-saddato** ghare ṭhitānam dinnalābhabhājanādīnī”ti **gaṇṭhipade** vuttam. “Gāmūpacāre ṭhitānam pāpuṇitabbalābham sañicca adentānam pārājikan”ti **anugaṇṭhipade** vuttam. Kiñcāpi **kurundi-ādīsu** pāḷiyam vuttavacanānulomavasena vuttattā “pamādalekhā”ti na vattabban, mahā-aṭṭhakathāyam vuttavinicchayo saṅgītito paṭṭhāya āgato. “**Yañcetaṃ mahā-aṭṭhakathāyan**”ti-ādī sīhaḷadīpe aṭṭhakathācariyehi vuttam “vinicchayanayo”ti ca. **Leḍḍupāteneva paricchinditabboti** parikkhepārahaṭṭhānam, na upacāram. So hi tato aparena leḍḍupātena paracchinno. Imasmim **adinnādānasikkhāpadeti** niyamena aññattha aññathāti atthato vuttam hoti. Tena vā niyamena yathārutavasenāpi attho idha yujjati. **Abhidhamme panāti**-ādinā aññathāpi atthāpattisiddham dasseti.

“Pariccāgādimhi akate ‘idaṃ mama santakan’ti aviditampi parapariggahitameva puttakānam pitu accayena santakam viya, tam atthato apariccatte saṅgham gacchatī”ti **gaṇṭhipade** vuttam. “Thenassa kamman **theyyam**, thenena gahetabbabhūtam bhaṇḍam. Theyyanti saṅkhātanti theyyasaṅkhātan”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam. Tam theyyam yassa thenassa kamman, so yasmā theyyacitto avaharaṇacitto hoti, tasmā “theyyasaṅkhātan”ti padaṃ uddharitvā “theyyacitto avaharaṇacitto”ti padabhājanampi tesam porāṇānam yujjateva, tathāpi aṭṭhakathāyam vuttanayeneva gahetabban. “Yañca pubbabhāge ‘avaharissāmī’ti pavattam cittam, yañca gamanādisādhakam, parāmasanādisādhakam vā majjhe pavattam, yañca

ṭhānācāvanapayogasādhakaṃ, tesu ayameveko pacchimo cittakoṭṭhaso idha adhippeto ‘theno’ti apare”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

Ūnamāsakamāsapādādīsu “avaharaṇacittesu ekacittakoṭṭhāsoti ācariyā vadantī”ti vuttaṃ.

Pañcavīsati-avahārakathāvaṇṇanā

Pañcavīsati avahārā nāma vacanabhedeneva bhinnā, atthato pana abhinnā. **Ākulā duviññeyyavinicchayā**ti ācariyānaṃ mukhe santike sabbākārena aggahitavinicchayānaṃ duviññeyyā. Dukatikapatṭhānapāḷi¹ viya ākulā duviññeyyavinicchayā, kevalaṃ taṃ ācariyā pubbāparavirodhamakatvā saṅgītito patṭhāya āgatanayamavināsetvā vaṇṇayantīti “patṭhānapāḷimivāti apare vadantī”ti ca vuttā. **Porāṇā**ti saṅgīti-ācariyā. **Ayamettha sāmīci** eva, sace na deti, āpatti natthi, pārājikabhaya pana yathā sikkhākāmo deti, evaṃ dātabbameva. Yāni panettha vatthūni, tāni sihaḷadīpe ācariyehi saṃghādīnamanumatiyā aṭṭhakathāsu pakkhittāni, “anāgate brahmacārīnaṃ hitatthāya potthakāruḷhakālato pacchāpī”ti vuttaṃ. Āṇattikaṃ āṇattikkhaṇepi gaṇhāti, kālantarenāpi atthasādhako, kālantaraṃ sandhāyāti idametesāṃ nānattaṃ. **Bhaṭṭheti** apagate. **Antarasamudde** aturumuhude². **Pharati** sādheti. **Navadhototi** navakato. **Pāsāṇasakkharanti** pāsāṇaṇca sakkharaṇca.

Bhūmatṭhakathādivaṇṇanā

94. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ pana saccepi alikepi dukkaṭameva vuttaṃ, taṃ pamādalikhanti veditabbanti** yathetarahi yuttiyā gahetabbā. Tattha “catuvaggena ṭhapetvā upasampadapavāraṇa-abbhānādisabbaṃ saṃghakammaṃ kātuṃ vaṭṭati”cceva vattabbe “upasampadapavāraṇakathinabbhānādīnī”ti likhantīti veditabbaṃ. Taṃ ācariyā “pamādalekhā”tveva vaṇṇayanti, tena vuttaṃ “pamādalikhitaṃ”ti. Yaṃ yaṃ vacanaṃ musā, tattha tattha pācittiyanti vuttaṃ. Dukkaṭassa vacane payoanābhāvā “**adinnādānassa pubbapayoge**”ti vuttaṃ. Aññesampi pubbapayoge pācittiyatṭhāne pācittiyameva. **Pamādalikhanti**

1. Abhi 12. 105 piṭṭhe.

2. Aturumuhunde (Ka)

ettha idha adhippetameva gahetvā aṭṭhakathāyaṃ vuttanti gahite sameti viya. Ācariyā pana “**pācittiyatṭhāne pācittiyān**”ti vatvā dukkaṭe visum vattabbe “saccālike”ti sāmāññato vuttattā “pamādalekhā”ti vadantīti veditabbāti. “Kusalacittena gamena anāpatti”ti vuttattā “dānañca dassāmī”ti vacanena anāpatti viya.

Pācittiyatṭhāne dukkaṭā na muccatīti pācittiyena saddhim dukkaṭamāpajjati. **Bahukāpi āpattiyo hontūti** khaṇanabyūhanuddharaṇesu dasa dasa katvā āpattiyo āpanno, tesu uddharaṇe dasa pācittiyō desetvā muccati, jātivāsena “**ekameva desetvā muccatī**”ti **kurundiyāṃ** vuttaṃ, tasmā purimena sameti. “Samodhānetvā dassitapayoge “dukkaṭan”ti vuttattā samānapayogā bahudukkaṭattarā ñāpeti. **Khaṇane bahukānīti** samānapayogattā na paṭippassambhati. **Aṭṭhakathācariyappamāṇenāti** yathā panettha, evaṃ aññesupī evarūpāni aṭṭhakathāya āgatavacanāni saṅgītito paṭṭhāya āgatattā gahetabbānīti attho. “Idha dutiyapārājike gahetabbā, na aññesū”ti **dhammasiritthero** kirāha. **Gaṇṭhipade** pana “purimakhaṇanam pacchimaṃ patvā paṭippassambhati, teneva ekameva dasetvā muccatī”ti vuttaṃ, “visabhāgakiriyāṃ vā patvā purimaṃ paṭippassambhati”ti ca vuttaṃ.

Evaṃ ekatṭhāne ṭhitāya kumbhiyā ṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabbanti sambandho. **Kumbhiyāti** bhumavacanāṃ. **Uddham ukkhipanto kesaggamattampi bhūmito moceti, pārājikanti** ettha mukhavatṭhiyā phuṭṭhokāsaṃ bundena mocite “ṭhānācāvanañcettha chahākārehi veditabban”ti iminā sameti, tathā avatvā “bhūmito mutte kesaggamattampi atikkante bhūmito mocitaṃ nāma hotī”ti dalham katvā vadanti, upaparikkhitvā gahetabbāṃ. Ettha ekacce evaṃ attham vadanti “pubbe khaṇantena avasesatṭhānāni viyojitāni, tasmiṃ vimutte pārājikan”ti. **Saṅkhepamahāpaccariyādisu** vuttavacanassa pamādalekhabhāvo “attano bhājanagataṃ vā karoti, muṭṭhiṃ vā chindatī”ti vacanena dīpito.

Yam pana “**pītamatte pārājikan**”ti vuttaṃ, taṃ yathetarahi “pañcaviññāṇā uppannavatthukā uppannārammaṇā”ti padassa “uppannavatthukāhi

anāgatapaṭikkhepo”ti aṭṭhakathāvacanam “asambhinnavatthukā
asambhinnārammaṇā purejātavatthukā purejātārammaṇā”ti
vacanamapekkhitvā atītānāgatapaṭikkhepoti parivatteti, tathā tādisehi
parivattan’ti veditabbaṃ. Na hi aṭṭhakathācariyā pubbāparaviruddham
vadanti. Yaṃ pana ācariyā “idaṃ pamādalikhitaṃ”ti apanetvā paṭikkhipitvā
vacanakāle vācenti, uddisanti, tameva ca imināpi ācariyena
“pamādalikhitaṃ”ti paṭikkhittaṃ. Yañca suttaṃ¹ dassetvā te paṭikkhipanti,
tameva ca dassentena iminā paṭikkhittaṃ, tena vuttaṃ **“taṃ pana
tattheva”**ti-ādi.

Anāpattimattameva vuttanti neva avahāro na gīvā anāpattīti
byañjanatova bhedo, na atthatotī dassanatthaṃ. **Taṃ pamādalikhitaṃ**
katārehīti ce? Pubbe vuttappakārehi, lekhakehi vā, esa nayo sabbattha. “Na
hi tadeva bahūsu ṭhānesu yuttato pārājikamahutvā katthaci hotī”ti sabbam
anugaṇṭhipade vuttaṃ. **Duṭṭhapitaṃ vā ṭhapetīti** ettha tato paggharissatīti
ṭhānācāvanam sandhāya katattā pārājikaṃ taṃ pana gaṇhatu vā mā vā
tattheva “bhindatī”ti-ādivacanato veditabbaṃ. **“Tatthevāti** ṭhānācāvanam
akarontova ṭhānā acāvetukāmovā kevalam ‘bhindatī’ti aṭṭhakathāvacanato ca
ñāpetabban”ti aññatarasmim **gaṇṭhipade** vuttaṃ. Tathā “paggharitchi
tintapaṃsum gahetvā udake pakkhipitvā pacitvā gahetuṃ sakkā, tasmā
gahaṇameva sandhāya vuttan”ti apare. “Rittakumbhiyā upari karoti,
bhaṇḍadeyyan”ti vuttaṃ, taṃ āṇattiyā virujjhati, “yadā sakkosi, tadā taṃ
bhaṇḍam avaharā”ti atthasādhako āṇattikāle eva pārājikaṃ. Apica
āvāṭakādīni thāvarapayogāni ca ettha sādhakāni. Natthikālakatapayogāni
pārājikavatthūnīti tasmā upaparikkhitabbanti eke. Yattha yattha **“apare”**ti vā
“eke”ti vā vuccati, tattha tattha suṭṭhu upaparikkhitvā yuttaṃ gahetabbaṃ,
itaram chaḍḍetabbaṃ. **Vadantīti** ācariyā vadanti. **Na, aññathā**
gahetabbatthatotī palīpariharaṇatthaṃ vuttaṃ. **Evameke vadantīti** taṃ na
gahetabbaṃ. Kasmā? “Passāvaṃ vā chaḍḍetī”ti ca “aparibhogam vā
karotī”ti ca atthato ekattā, aṭṭhakathāya “muggarena pothetvā bhindatī”ti
vuttattāpi.

Ayaṃ panettha sāroti-ādikathāya “amhākaṃ ācariyassa vacanan”ti **dhammasiritthero** āha. Saṅghācariyānaṃ vādoti eke. Pubbe vuttāpi te eva, tasmā **vohāravasenā**ti ahaḍḍetukāmapī tathā karontaṃ “chaḍḍetī”ti voharanti. **Evametesam padānaṃ attho gahetabboti** evaṃ sante “ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭaṇ”ti aṭṭhakathāvacanena ativiya sameti, tattha ṭhānācāvanacittassa natthitāya ṭhānā cutampi na “ṭhānā cutan”ti vuccatīti attho gahetabbo. **Itarathāpī**ti theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassapi dukkaṭaṃ yujjati.

96. Sayameva patitamorasēva ito cito ca karoto thullaccayaṃ. Ākāsaṭṭhavinicchaye tappasaṅgena tasmim̐ vehāsādigatepi asammohatthaṃ evaṃ gahetabbanti vuttaṃ. “Evamaññatrāpi sāmise”ti¹ **gaṇṭhipade** vuttaṃ. “Ṭhānācāvanaṃ akaronto cāletī”ti vacanato ṭhānācāvane thullaccayaṃ natthīti vuttaṃ hoti. Keci aphaṇḍāpetvā ṭhānācāvanācāvanehipi dukkaṭathullaccaye vadanti. “Te ṭhānācāvanaṃ akarontoti imaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedhetabbā”ti keci vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

97. Chedanamocanādi-uparibhāgaṃ sandhāya vuttaṃ. Avassaṃ ṭhānato **ākāsagataṃ karoti**. Ettha “ekakoṭṭim̐ nīharitvā ṭhapite vaṃse ṭhitassa ākāsakaraṇaṃ sandhāyā”ti keci vadanti. Te pana atha “mūlaṃ acchetvā valayaṃ ito cito ca sāreti, rakkhati. Sace pana mūlato anīharitvāpi hatthena gahetvā ākāśagataṃ karoti, pārājikaṇ”ti aṭṭhakathāvacanaṃ dassetvā paṭisedhetabbā. **Bhittinissitanti** bhittiyā upatthambhitaṃ sandhāya vuttanti eke. **Bhittim̐ nissāya ṭhapitanti** nāgadantādīsu ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. **Chinnamatteti** upari uggantvā ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ.

98. **Upari ṭhitassa piṭṭhiyā**ti ettha adho osāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Heṭṭhā osārentassa uparimassa piṭṭhiyā heṭṭhimena ṭhitokāsaṃ atikkantamatte pārājikaṃ, uddhaṃ ukkhipantassa udakato muttamatte. “Evaṃ

gahite bhūmaṭṭhe vuttana sametī”ti vadanti. Matamacchānaṃ ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ kira. Theyyacittena māretvā gaṇhato ūnapādagghanake dukkaṭaṃ, saḥapayogattā pācittiyaṃ natthīti eke. **Madanaphalavasādīnīti** ettha **sīhaḷabhāsā** kira **vasa** iti visanti attho, garuḷākārena katuppeyitaṃ vā¹.

99. **Pubbe** pāse baddhasūkara-upamāya **vuttā eva**. “Thale ṭhipitāya navāya na phuṭṭhokāsamattamevā”ti pāṭho. “Vāto āgammāti vacanato vātassa natthikāle payovassa katattā avahāro natthi, atthikāle ce kato, avahāro vā”ti vadanti. “Bhaṇḍadeyyaṃ pana kesanti ce? Yesaṃ hatthe kahāpaṇāni gahitāni, tesaṃ vā, nāvāsāminā navāya aggahitāya nāvāsāmikassa vā”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

104. **Nirambitvā** upari. **Akataṃ vā pana patiṭṭhapetīti** apubbaṃ vā paṭṭhapetīti attho.

106. Gāmaṭṭhe vā “gāmo nāmā”ti na vuttaṃ paṭṭhamāṃ gāmalakkhaṇassa sabbaso vuttattā.

107. Araññaṭṭhe **araññaṃ nāmāti** puna na kevalaṃ pubbe vuttalakkaṇaṇṇeva araṇṇanti idhādhippetāṃ, kintu parapariggahitameva cetāṃ hoti, taṃ idhādhippetanti dassanattāṃ vuttaṃ. Teneva atthehi araṇṇaggahaṇaṃ kataṃ. **Aggepi mūlepi chinnāti** ettha “na veṭhetvā ṭhitā, chinnamatte patanakaṃ sandhāya vuttan”ti vadanti. **Tacchetvā ṭhapitoti** araṇṇasāmikhehi parehi laddhehi tacchetvā ṭhapito. **Addhagatopīti** cirakālikopi. **Na gahetabboti** araṇṇasāmikhehi anuññātenapī”ti **gaṇṭhipade** vuttaṃ. **Challiyā pariyonaddhaṃ hotīti** iminā sāmikānaṃ nirapekkhataṃ dīpeti. Tena vuttaṃ “**gahetuṃ vaṭṭati**”ti. Yadi sāmikānaṃ sāpekkhatā atthi, na vaṭṭati.

108. Tattha “bhājanesu pokkharāṇītaḷākesu ca gāvo pakkosatīti ito paṭṭhāya tayo dasa vārā ādimeva dassetvā

1. Garuḷākārena katuppe ṭhitaṃ vā (Ka)

saṅkhittā”ti **anugaṇṭhipade** vuttam. **Nibbahana-udakaṃ** nāma taḷākarakkhaṇatthāya adhikodakanikkhamanadvārena nikkhamana-udakaṃ. “**Gahetuṃ na labhatīti** sāmīcikkammaṃ na hotī”ti **anugaṇṭhipade** vuttam. Ito paṭṭhāya “vuttan”ti vutte **anugaṇṭhipadeti** gahetabbam. **Anikkhante** udaketi pāṭhaseso, sukkhamātikāpayogattā¹ bhaṇḍadeyyampi na hotīti adhippāyo. **Taḷākaraṃ nissāya khetassa katattāti** “sabbasādhāraṇam taḷākaraṃ hotī”ti paṭhamam vuttattā tam sandhāya vuttam. “Yasmā taḷākagataṃ udakaṃ sabbasādhāraṇampi mātikāya sati tam atikkamivā gahetuṃ na vaṭṭati, tasmā tam sandhāya **kurundiyādīsu avahāroti vuttan**”ti apare āhūti. **Iminā lakkhaṇena na sameti**ti yasmā sabbasādhāraṇadeso nāma taṅca taḷākaraṃ sabbasādhāraṇam, katikābhāvā ca **mahā-aṭṭhakathāyaṃ vuttameva yuttanti** āhācariyo.

109. “**Tato paṭṭhāya avahāro natthīti** theyyāyapi gaṇhato, tasmā yathāmuṇḍamahājetabbattā, arakkhitabbattā, sabbasādhāraṇattā ca aññampi saṃghasantakaṃ idaṃ na hotī”ti **gaṇṭhipade** vuttam.

110. **Ujukameva tiṭṭhatīti** ettha “samīpe rukkhasākhādīhi **sandhāritattā** īsakaṃ khalitvā ujukameva tiṭṭhati ce, avahāro. Chinnaveṇu viya tiṭṭhati ce, anāpattī”ti vuttam, tam suvuttam, tassa vinicchaye “sace tāni rakkhanti”ti vuttattā. **No aññathāti** sampatte ce vāte vātamukhasodhanaṃ karoti, pārājikanti attho.

111. **Aññesu pana vicāraṇā eva natthīti** tesu appaṭikkhipitattā ayameva vinicchayoti vuttam hoti. “Etena dhuranikkhepaṃ katvāpi corehi āhaṭam codetvā gaṇhato anāpattīti dīpitaṃ hotī”ti vuttam.

112. **Eseva nayoti** uddhāreyeva pārājikaṃ, kasmā? Aññehi pattehi sādāraṇassa saññāṇassa vuttattā. **Padavārenāti** corena nīharitvā dinnam gahetvā gacchato. **Gāmadvāranti** vohāramattameva, gāmanti attho āṇattiyā daṭṭhabbattā, dvinnimpi uddhāre eva pārājikaṃ.

1. Sukkhamātikāpayogattāti (Ka)

Asukaṃ nāma gāmaṃ gantvāti vacanena yāva tassa gāmassa parato upacāro, sabbametaṃ āṇattameva hoti. “**Ṭhatvā vā nisīditvā vā vissamitvā** purimattheyyacittaṃ vūpasamitvā gamanattahañce bhaṇḍaṃ na nikkhattaṃ, yathāgahitameva, padavārena kāretabboti, nikkhattañce, uddhārenā”ti ca likhitaṃ. Kevalaṃ “**likhitaṃ**”ti vutte **gaṇṭhipade** gahetabbaṃ. **Theyyacittena paribhuñjantoti** ṭhānācāvanam akatvā nivatthapārutanīhārena “pubbevedaṃ mayā gahitaṃ”ti theyyacittena paribhuñjanto. “**Naṭṭhe bhaṇḍadeyyaṃ kirā**”ti likhitaṃ. “**Añño vā**”ti vacanena yena ṭhapitaṃ, tena dinne anāpattīti dīpitaṃ hoti gopakassa dāne viya, “kevalaṃ idha bhaṇḍadeyyanti apare”ti vuttaṃ. “**Añño vā**”ti vacanato yena ṭhapitaṃ. So vātipi labbhatīti¹ vicāretvā gahetabbo. Vā-saddena yassa hatthe ṭhapitaṃ, so vā deti rājagahe gaṇako viya dhaniyassa, tasmā pārājikaṃ yuttaṃ viya.

Tava thūlasāṭako laddhoti vuttakkhaṇe musāvāde dukkaṭaṃ. **Tassa nāmaṃ likhitvā**ti ettha “tena ‘gahetvā ṭhapeyyāsī’ti āṇattattā nāmalekhanakāle anāpatti kusasaṅkamanasadisaṃ na hotī”ti vuttaṃ. **Na jānantīti** na suṇantīti attho. Sace jānitvāpi cittaṃ na sampāṭicchanti eseva nayo. Jānanteṃ pana rakkhituṃ anicchante paṭikkhipitabbameva etanti vattaṃ jānitabbaṃ². **Ummaggenā**ti purāpāṇaṃ khaṇitvā katamaggenāti attho.

Nissitavārikassa pana sabhāgā bhattaṃ denti, tasmā yathā vihāre panti, tattheva kātabbanti **sampattavāraṃ aggahetuṃ na labhanti**, “tassa vā sabhāgā adātuṃ na labhantī”ti vuttaṃ. **Attadutiya**sāti na hi ekenānītaṃ dvinnam pahoti, sace pahoti pāpetabboti dassetuṃ “**yassa vā**”ti-ādi vuttaṃ. “**Paripucchaṃ detī**ti pucchitapañhassa vissajjanaṃ karotī”ti likhitaṃ. Saṃghassa bhāraṃ nāma “saddhammavācanā evā”ti vuttaṃ, “navakammikopi vuccatī”ti ca, **ito bhaṇḍato vaṭṭantaṃ puna anto pavisa**tīti mahā-aṭṭhakathāpadassa kurundisaṅkhepaṭṭhakathāhi adhippāyo vivarito”ti likhitaṃ.

113. **Gacchante yāne vā**ti ettha “suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ”ti **upatissatthero** vadati kira. “Gacchante yāne vāti-ādi

1. Sova labhatīti (Ka)

2. Etanti vuttaṃ (Ka)

suṅkaṭṭhānabbhantare gaheṭabban”ti vuttaṃ. Bahi ṭhitassa vattabbameva natthi, “anto ṭhatvā”ti adhikāre vuttattā ceti yuttaṃ—yānādīsu ṭhapite tassa payogaṃ vināyeva gatesu pārājiko na hoti. Kasmā na bhaṇḍadeyyanti ce? Suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhitattā. Araññaṭṭhe “assatiyā atikkamantassapi bhaṇḍadeyyamevā”ti¹ vuttaṃ tesam sapariggahitattā. Idha pana “atra pavittḥassā”ti vacanato na bahi ṭhitassa, taṃ kira suṅkasāṅketam. **Aññaṃ harāpetīti** tattha “sahatthā”ti vacanato anāpatti. **Nissaggiyāni** hontīti aṭṭhakathāto **pācittiyam**, upacāraṃ okkamitvā parihaṇe sādīnavattā dukkaṭam.

Suṅkaṭṭhāne suṅkam datvāva gantum vaṭṭatīti idaṃ dāni vattabbānaṃ mātikāti **dharmasiritthero**. “Anurādhapurassa catūsu dvāresu suṅkam gaṇhanti, tesu² dakkhiṇadvārassa purato maggo³ thūpārāmato ānandacetiyaṃ padakkhiṇaṃ katvā jetavanavihārassantarapākārassāsanne nivittḥo⁴, yo na gāmaṃ pavisanto upacāraṃ okkanto hoti. Thūpārāmato ca mahācetiyaṃ padakkhiṇaṃ katvā rājavihāraṃ gacchanto na okkamati”ti kira **mahā-aṭṭhakathāyam** āgataṃ. **Ettha cāti** suṅkaghāte “dvīhi leḍḍupātehiṭi ācariyaparamparābhatā”ti likhitaṃ. **Dvīhi leḍḍupātehiṭi** suṅkaghātassa paricchede aṭṭhapite yujjati, ṭhapite pana atirekayojanampi suṅkaghātāṃ hotīti tato paraṃ dve leḍḍupātā upacāroti gaheṭabbo. So panetthāpi duvidho bāhirabbhantarabhedato. Tattha dutiyaleḍḍupātasaṅkhātāṃ bāhiropacāraṃ sandhāya **pāliyam**, **mahā-aṭṭhakathāyañca** dukkaṭam vuttaṃ. Abbhantaram sandhāya **kurundiyaṃ** no khanti. “Atra pavittḥassa suṅkam gaṇhantūti hi niyamitaṭṭhānaṃ ekantato pārājikakhettaṃ hoti, tañca parikkhittaṃ, eko leḍḍupāto dukkaṭakhettaṃ, aparikkhittañce, dutiyo leḍḍupātoti no adhippāyo”ti ācariyo vadati.

114. **Dhanam pana gataṭṭhāne vaḍḍhatīti** ettha “vaḍḍhiyā saha avahāraṇassa bhaṇḍadeyyan”ti likhitaṃ. “Taṃ vaḍḍhiṃ dassāmi”ti aggahesi, tattha kammaṃ akarontassa vaḍḍhatīti katvā vuttaṃ. Kevalaṃ aṭṭhapitakhettaṃ na vaḍḍhati. “Yaṃ dhanam vaḍḍhi, taṃ dentassa avahāraṇassa vaḍḍhiyā adāne pārājikaṃ hoti”ti vadanti.

1. Vi-Ṭṭha 1. 299 piṭṭhe.

2. Tassa (Ka)

3. Maggena (Ka)

4. Nivittḥā (Ka)

Nāmenāti sappanāmena vā sāmikena katena vā.

116. Rājagharassa **antovatthumhi**, parikkhittarājaṅgaṇaṃ vā antovatthu. Aparikkhitte rājaṅgaṇe ʈhitassa sakalanagaraṃ ʈhānaṃ. Goṇassa “aparikkhitte ʈhitassa akkantaṭṭhānameva ʈhānaṃ”ti vuttattā **khaṇḍadvāranti** attanā khaṇḍitacchiddaṃ. **Tattheva ghātetīti** “jīvitindriyārammaṇattā vadhakacittassa pācittiyaṃ hotīti? Na hoti. Kasmā? Adinnādānapayogattā. Tampi theyyacittaṃ saṅkhārārammaṇaṃva hoti. Idha tadubhayaṃ labhati saddhiṃ pubbabhāgāparabhāgehi”ti vuttaṃ.

118. **Tassuddhāre sabbesaṃ pārājikanti** yadi yo āṇatto avassaṃ taṃ bhaṇḍaṃ harati, āṇattikkhaṇe eva pārājikaṃ. “Idha tiṇṇaṃ kasmā pārājikaṃ, nanu ‘tumhe bhante tayo harathā’ti vuttattā thullaccayaṃ, itaresaṅca paṭipāṭiyā ekekassāṇattattā ekekena ca dukkaṭṭena bhavitaḍḍaṃ. Kathaṃ, eko kira māsagghanaḍḍaṃ parissāvanaṃ thenetvā desetvā nirussāho eva vā hutvā puna māsagghanaḍḍaṃ sūciṃ tattheva katvā puna māsagghanaḍḍanti evaṃ siyāti?¹ Na evaṃ, taṃ yathā uppalathenaḍḍaṃ yena vatthu pūraṭi tāva sa-ussāhattā pārājiko āsi, evamime sa-ussāhāva na desayimsu gā”ti likhitaṃ, **pāṭiyaṃ, aṭṭhakathāyaṅca** saṃvidahitvā gatesu ekassuddhāre sabbesaṃ pārājikaṃ vinā viya āṇattiyā kiṅcāpi vuttaṃ, atha kho “tassāyaṃ attho”ti vatvā pacchā vuttavinicchayesu ca ekabhaṇḍa-ekaṭṭhānādīsu ca sambahulā ekaṃ āṇāpentīti āṇattimeva niyameṭvā vuttaṃ, tasmā āṇatti icchitaḍḍa viya, vīmaṃsitabbaṃ. “Ekabhaṇḍaṃ ekaṭṭhānaṃ”ti ca pāṭho ‘ekakulassa bhaṇḍaṃ’ti vacanato”ti vadanti.

119-20. **Ocarake vuttanayenevā**ti avassaṃhāriye bhaṇḍe. **Taṃ saṅketanti** tassa saṅketassa. Atha vā taṃ saṅketaṃ atikkamitvā pacchā vā. Apatvā pure vā. Esa nayo **taṃ nimittanti** etthāpi. Akkhiṇikhaṇaṇādikaṃmaṃ lahuḍḍaṃ ittarakālaṃ, taṅkhaṇe eva bhaṇḍaṃ avaharituṃ na sakkā, kiṅci bhaṇḍaṃ dūraṃ hoti, kiṅci bhāriyaṃ, taṃ gaḥetuṃ yāva gacchati yāva ukkhipati, tāva nimittassa pacchā hoti. Sace taṃ bhaṇḍaṃ

1. Evaṃva bhavitaḍḍanti (Ka)

adhigataṃ viya āsannaṃ, lahukañca, sakkā nimittakkhaṇe avaharituṃ, tameva sandhāya vuttaṃ kinti? Na, pubbe vuttampi “tato paṭṭhāya teneva nimittena avaharaki”ti vuccati āradhattā. Yadi evaṃ “purebhattapayogo eso”ti vāro pamāṇaṃ hoti, na ca taṃ pamāṇaṃ **mahāpadumattheravādassa** pacchā vuttattā, na saṅketakammaṃ viya nimittakammaṃ daṭṭhabbaṃ. Tattha hi kālaparicchedo atthi, idha natthi, idameva tesāṃ nānattaṃ.

121. **Tañca asammohatthanti**¹ eko “purebhattādīsu vā, akkhinikhaṇanādīni vā disvā gaṇhā”ti, eko gahetabbaṃ bhaṇḍanissitaṃ katvā “purebhattaṃ evaṃ vaṇṇasaṇṭhānaṃ bhaṇḍaṃ gaṇhā”ti vadati, evaṃvidhesu asammohatthaṃ evaṃvidhaṃ saṅketaṃ nimittañca dassetunti ca, **yathādhippāyanti** dutiyo tatiyassa tatiyo catutthassāti evaṃ paṭipāṭiyā ce vadantīti attho. Sace dutiyo catutthassa vadeti, na yathādhippāyoti ca. **“Paṭiggahitamatteti** avassaṃ ce paṭiggaṇhāti, pubbeva thullaccayan”ti ca likhitaṃ. Paṭiggaṇhakānaṃ dukkaṭaṃ sabbatthokāsābhāvato na vuttaṃ. Pārājikāpajjanenetaṃ dukkaṭaṃ āpajjitvā āpajjanti kira. Atthasādhakāṇatticetanākhāṇe eva pārājiko hotīti adhippāyo. Tattha maggaṭṭhāniyaṃ kataraṃ, kataraṃ phalaṭṭhāniyanti² “atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā”ti vuttattā phalaṭṭhāniyā cetanāti siddhaṃ. Āṇatti ce maggaṭṭhāniyā siyā, cetanāsahajattā na sambhavati, tathā bhaṇḍassa avassamhāritā ca na sambhavati. Āṇattikkhaṇe eva hi taṃ avassamhāritaṃ jātanti avahārakassa paṭiggaṇhaṇce, tampi na sambhavati anāgatattā. Cetanā ce maggaṭṭhāniyā hoti, āṇatti-ādīsu aññataraṃ, bhaṇḍassa avassamhāritā eva vā phalaṭṭhāniyā ce, attho na sambhavati. Pārājikāpatti eva hi phalaṭṭhāniyā bhavitumarahati, na aññanti evaṃ tāva idha opammasaṃsandanaṃ sambhavati cetanā maggaṭṭhāniyā, tassā pārājikāpattibhāvo phalaṭṭhāniyo. Yathā kim? Yathā **paṭisambhidāmagge**³ “saddhāya ñāṇaṃ dhammapaṭisambhidā. Saddhāya saddatthe ñāṇaṃ atthapaṭisambhidā”ti ettha añño saddho, añño saddhāya saddatthoti siddhaṃ, yathā ca “eko amohasaṅkhāto dhammo sampayuttakānaṃ dhammānaṃ hetupaccayena

1. Asammotatthaṃ (Ṭṭha)

2. Tattha kataraṃ adhippetāṃ maggaṭṭhāniyaṃ phalaṭṭhāniyanti (Ka)

3. Paṭisaṃ 85 piṭṭhato adhippāyamattamānitaṃ.

paccayo adhipatisahajāta-aññamaññanissaya-indriyamaggasampayutta-atthi-avigatapaccayenapaccayo”ti ettha amoho dhammo añño, aññe tassa hetupaccayatādayoti siddham. Yathā ca **vinayapiṭake** yāni cha āpattisamuṭṭhānāni, evaṃ yathāsambhavaṃ “satta āpattikkhandhā”ti vuccanti, tesaṃ aññā āpattisamuṭṭhānatā, añño āpattikkhandhabhāvoti siddham. Iminā āpattikkhandhanayena āpattādhikaraṇassa kati ṭhānānīti? Satta āpattikkhandhā ṭhānānīti. Kati vatthūnīti? Satta āpattikkhandhā vatthūnīti. Kati bhūmiyoti? Satta āpattikkhandhā bhūmiyoti evamādayopi dassetabbā. Tathā hi tassā evaṃ maggaṭṭhāniyāya atthasādhikāya cetanāya yasmā aññā pārājikāpattitā anantantarabhūtā ākāravisesaṅkhātā phalaṭṭhāniyā atthi, tasmā “atthasādhakacetanā nāma maggānantaraphalasadisā”ti vuttāti veditabbaṃ. Atha vā kevalaṃ dhammaniyāmattaṃyeva upamattena ācariyena evaṃ vuttantipi sambhavatīti na tattha opammasaṃsandanaṃ pariyesitabbaṃ, “idaṃ sabbaṃ kevalaṃ takkavasena vuttattā vicāretvā gahetabbaṃ”ti ācariyo.

Bhūmaṭṭhakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Āpattibhedavaṇṇanā

122. “Vibhaṅganayadassanato”ti vuttattā taṃ sampādetuṃ “**idāni tattha tatthā**”ti-ādi āraddhaṃ. Tattha **aṅgavatthubhedena cāti** avahāraṅgaajānanabhedena vatthussa haritabbabhaṇḍassa¹ garukalahukabhāvabhedenāti attho. Atha vā aṅgaṅca vatthubhedena āpattibhedaṅca dassentoti attho. **Atirekamāsako ūnapañcamāsakoti** ettha **vā-**saddo na vutto, tīhipi eko eva paricchedo vuttoti. **Anajjhāvuṭṭhakaṃ** nāma araṇṇapālakādīnā na kenaci mamāyitaṃ. **Chaḍḍitaṃ** nāma anantthikabhāvena atirekamattādīnā sāmikena chaḍḍitaṃ. Naṭṭhaṃ pariyesitvā chinnālayattā **chinnamūlakaṃ**. **Assāmikavatthūti** acchinnamūlakampi yassa sāmiko koci no hoti, nirapekkhā vā pariccajanti, yaṃ vā pariccattaṃ devatādīnaṃ, idaṃ sabbaṃ assāmikavatthu nāma. Devatādīnaṃ vā buddhadhammānaṃ vā pariccattaṃ

1. Sāditabbabhaṇḍassa (Ka)

parehi ce ārakkhakehi pariggahitaṃ, **parapariggahitameva**. Tathārūpe hi adinnādāne rājāno coraṃ gahetvā hananādikaṃ kareyyuṃ, anārakkhake pana āvāse, abhikkhuke anārāmikādike ca yaṃ buddhadhammassa santakaṃ, taṃ “āgatāgatehi bhikkhūhi rakkhitaḥḥaṃ gopetabbaṃ mamāyitaḥḥaṃ”ti vacanato abhikkhukāvāsasaṃghasantakaṃ viya parapariggahitasāṅkhyameva gacchatīti chāyā dissati. Issaro hi yo koci bhikkhu tādise parikkhāre corehipi gayhamāne vāretuṃ paṭibalo ce, balakkārena acchinditvā yathāṭṭhāne ṭhapetunti. Apariggahite parasantakasaññissa chasu ākāresu vijjamānesupi anāpatti viya dissati, “yaṃ parapariggahitañca hotī”ti aṅgabhāvo kiñcāpi dissati, parasantake tathā paṭipannaṃ sandhāya vuttanti gahetabbaṃ. Attano santakaṃ corehi haṭṭaṃ, corapariggahitattā parapariggahitaṃ hoti, tasmā paro cetāṃ theyyacitto gaṇhati, pārājikaṃ. Sāmiko eva ce gaṇhati, na pārājikaṃ, yasmā codetvā, acchinditvā ca so “mama santakaṃ gaṇhāmī”ti gahetuṃ labhati. Paṭṭhamāṃ dhuraṃ nikkhipitvā ce pacchā theyyacitto gaṇhati, esa nayo. Sāmikena dhuraṃ nikkhattakāle so ce coro kālaṃ karoti, añño theyyacittena gaṇhati, na pārājiko. Anikkhattakāle eva ce kālaṃ karoti, taṃ theyyacittena gaṇhantassa bhikkhuno pārājikaṃ mūlabhikkhussa santakabhāve ṭhitattā. Corabhikkhumhimate “matakaparikkhāraṇ”ti saṃgho vibhajitvā ce taṃ gaṇhati, mūlasāmiko “mama santakamidaṇ”ti gahetuṃ labhati.

Etthāha—bhūmaṭṭhādinimittakammapariyosānā eva avahārabhedā, udāhu aññepi santīti. Kiñcettha yadi aññepi santi, tepi vattabbā. Na hi bhagavā sāvasesaṃ pārājikaṃ paññāpeti. No ce santi, ye ime tulākūṭakaṃsakūṭamānakūṭa-ukkoṭanavañcananikati sāciyogaviparāmosa-ālopaśāhasākārā ca suttāṅgesu sandissamānā, te idha āgatesu ettha samodhānaṃ gacchantīti ca lakkhaṇato vā tesaṃ samodhānagatabhāvo vattabboti? Vuccate—lakkhaṇato siddhova. Kathaṃ? “Pañcahi ākārehi”ti-ādinā nayena aṅgavatthubhedena. Āpattibhedo hi **pāḷiyaṃ**¹ vutto eva, **aṭṭhakathāyañca** “kūṭamānakūṭakahāpaṇādīhi vā vañcetvā gaṇhati, tassevaṃ gaṇhato avahāro

1. Vi 1. 68 piṭṭhe.

theyyāvahāro”ti¹ āgatattā tulākūṭagahaṇādayo theyyāvahāre samodhānaṃ gatāti siddhaṃ. Viparāmosa-ālopaśahasākārā ca aṭṭhakathāyāgate pasayhāvahāre samodhānaṃ gacchanti. Imaṃyeva vā pasayhāvahāraṃ dassetuṃ “gāmaṭṭhaṃ araṇṇaṭṭhaṃ”ti mātikaṃ nikkhipitvā “gāmaṭṭhaṃ nāma bhaṇḍaṃ catūhi ṭhānehi nikkhittaṃ hoti”ti-ādinā nayena vibhāgo vutto. Tenedaṃ vuttaṃ hoti—gahaṇākārabhedasandassanattaraṃ visum kataṃ. Na hi bhūmitalādīhi gāmāraṇṇaṭṭhaṃ yaṃ kiñcīti. Tattha yaṃ tulākūṭaṃ, taṃ rūpakūṭaṃgahaṇapaṭicchannakūṭavasena catubbidhampi vehāsaṭṭhe samodhānaṃ gacchati. Hadayaabhedasikhābhedarajjubhedavasena tividhe mānakūṭe “svāyaṃ hadayaabhedo mariyādaṃ chindatī”ti ettha samodhānaṃ gacchati. Hadayaabhedo hi sappitelādiminanaḥkāle labbhati. “Phandāpeti attano bhājanagataṃ karotī”ti ettha sikhābhedopi labbhati. So “tilataṇḍulādiminanaḥkāle labbhatī”ti vuttaṃ. Khetaminanaḥkāle rajjubhedo samodhānaṃ gacchati. “Dhammaṃ caranto sāmikaṃ parājetī”ti ettha ukkoṭanaṃ samodhānaṃ gacchatīti te ca tathā vañcananikatiyopi.

Āpattibhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedavaṇṇanā

131. Na ca gahite attamano hoti, tassa santakaṃ vissāsaggāhena gahitampi puna dātabbanti idaṃ “tena kho pana samayena dve bhikkhū sahāyakā honti. Eko gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi -pa- anāpatti bhikkhu vissāsaggāhe”ti² iminā asamentaṃ viya dissati. Ettha hi “so jānitvā taṃ codesi assamaṇosi tvaṃ”ti vacanena anattamanatā dīpitā. Puna “anāpatti bhikkhu vissāsaggāhe”ti vacanena attamanatāyapi sati vissāsaggāho ruhatīti dīpitanti ce? Taṃ na, aññathā gahetabbatthato. Ayañhettha attho—pārājikāpattiyā anāpatti vissāsaññāya gāhe sati, sopi bhikkhu sahāyakattā na kuddho codesi, piyo eva samāno “kacci assamaṇosi tvaṃ, gaccha, vinicchayaṃ

1. Vi-Ṭṭha 1. 330; Kaṅkhā-Ṭṭha 117 piṭṭhesu.

2. Vi 1. 75 piṭṭhe.

katvā¹ suddhante tiṭṭhāhī”ti codesi. Sacepi so kuddho eva codeyya,
 “anāpattī”ti idaṃ kevalaṃ pārājikābhāvaṃ dīpeti, na vissāsaggāhasiddhaṃ.
 Yo pana parisamajjhe lajjāya adhivāseti, na kiñci vadatīti attho.
 “Punavattukāmatādhippāye pana² sopi paccāharāpetuṃ labhati”ti vuttaṃ.
 Sace coro pasayha vahetukāmopi “adhivāsetha bhante idha me cīvarānī”ti
 vatvā cīvarānī therena dinnāni, adinnāni vā sayam gahetvā gacchati, thero
 puna pakkhaṃ labhitvā codetuṃ labhati, pubbe adhivāsanā
 adhivāsanasaṅkhyam na gacchati bhayena tuṇhībhūtattā, “yam cīvaraṃ idha
 sāmiko paccāharāpetuṃ labhati”ti vuttaṃ. Sāmikassa pākatitaṃ kātabbaṃ,
 “idaṃ kira vattan”ti vuttaṃ. Sace saṃghassa santakaṃ kenaci bhikkhunā
 gahitaṃ, tassa tena saṃghassa vā dhammassa vā upakāritā atthi,
 gahitappamāṇaṃ apaloketvā dātabbaṃ. “So tena yathāgahitaṃ pākatikaṃ
 katvā anaṇo hoti, gilānādīnampi eseva nayo”ti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Sāhatthikāṇattikanti ekabhaṇḍaṃ eva. “Bhāriyañhidaṃ tvampi
 ekapassaṃ gaṇha, ahampi ekapassaṃ gaṇhāmīti saṃvidahitvā ubhayesaṃ
 payogena ṭhānācāvena kate kāyavācācittēhi hoti. Aññathā ‘sāhatthikaṃ vā
 āṇattikassa aṅgaṃ na hoti, āṇattikaṃ vā sāhatthikassā’ti iminā virujjhati”ti
 likhitaṃ. **Dhammasirittthero** pana “na kevalaṃ bhāriye eva vatthumhi ayaṃ
 nayo labbhati, pañcamāsakamattampi dve ce janā saṃvidahitvā gaṇhanti,
 dvinnampi pāṭekkaṃ, sāhatthikaṃ nāma taṃ kammaṃ, sāhatthikapayogattā
 ekasmiṃyeva bhaṇḍe, tasmā ‘sāhatthikaṃ āṇattikassa aṅgaṃ na hoti’ti
 vacanamimaṃ nayaṃ na paṭibāhati. ‘Sāhatthikavatthu-aṅganti sāhatthikassa
 vatthussa aṅgaṃ na hoti’ti tattha vuttaṃ. Idha pana payogaṃ sandhāya
 vuttattā yujjati”ti āha kira, taṃ ayuttaṃ kāyavacīkammanti vacanābhāvā,
 tasmā sāhatthikāṇattikesu payogesu aññatarena vā’yamāpatti

1. Gantvā (Ka)

2. Puna vattukāmatādhippāyena (Ka)

samuṭṭhāti, tathāpi turitaturitā hutvā vilopanādīsu gahaṇagāhāpanavasenetam vuttam. Yathā kālena attano kālena parassa dhammam ārabha sīgham uppattim sandhāya “ajjhatabhiddhārammaṇā dhammā”¹ti vuttā, evaṃsampadamidanti daṭṭhabbam.

Tatthapi ye anuttarādayo ekantabahiddhārammaṇā viññāṇaṇcāyatanādayo ekanta-ajjhattārammaṇā, itare aniyatārammaṇattā “ajjhatabhiddhārammaṇā”ti vuccanti, na ekakkhaṇe ubhayārammaṇattā. Ayaṃ pana āpatti yathāvuttanayena sāhatthikā āṇattikāpi hotiyeva, tasmā anidassanametanti ayuttam. “Yathā aniyatārammaṇattā ‘ajjhatabhiddhārammaṇā’ti vuttā, tathā aniyatapayogattā ayampi āpatti ‘sāhatthikāṇattikā’ti vuttāti nidassanamevetan”ti ekacce ācariyā āhu. “Ime panācariyā ubhinnaṃ ekato ārammaṇakaraṇam natthi. Atthi ce, ‘ajjhatabhiddhārammaṇam dhammam paṭicca ajjhatabhiddhārammaṇo dhammo uppajjati hetupaccayā’²ti-ādinā² paṭṭhānapāṭhena bhavitabbanti saññāya āhaṃsu, tesam matena ‘siyā ajjhatabhiddhārammaṇā’ti vacanam niratthakam siyā, na ca niratthakam, tasmā attheva ekato ajjhatabhiddhārammaṇo dhammo. Puna ‘ayaṃ so’²ti niyamena ajjhatabhiddhārammaṇā dhammā viya niddisitabbābhāvato na uddhaṭo siyā. Tattha anuddhaṭattā eva **dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṃ** ubhinnaṃpi ajjhatabhiddhādharmānam ekato ārammaṇakaraṇadhammavasena ‘ajjhatabhiddhārammaṇā’²ti avatvā ‘kālena ajjhatabhiddhā pavattiyam ajjhatabhiddhārammaṇam’²ti vuttam, tasmā **gaṇṭhipade** vuttanayova sāroti no takko”²ti ācariyo. Tattha “kāyavacīkamman”²ti avacanam panassa sāhatthikapayogattā ekapayogassa anekakammattāva, yadi bhaveyya, manokammampi vattabbam bhaveyya, yathā tattha manokammam vijjamaṇampi abbohārikam jātam, evam tasmiṃ sāhatthikāṇattike vacīkamman abbohārikanti veditabbam, tam pana kevalam kāyakammasa upanissayam jātam, cittam viya tattha āgameva jātam, tasmā vuttam “sāhatthikapayogattā”²ti, “āṅgabhāvamattameva hi sandhāya ‘sāhatthikāṇattikan’²ti vuttanti no takko”²ti ca, vicāretvā gahetabbam.

1. Abhi 1. 3 piṭṭhe.

2. Abhi 9. 454 piṭṭhe.

Kāyavācā samuṭṭhānā, yassā āpattiyā siyumi.
 Tattha kammaṃ na taṃ cittaṃ, kammaṃ nassati khīyati.
 Kiriyaṅkiriyaḍḍikaṃ yañca, kammākammāḍḍikaṃ bhava.
 Na yuttaṃ taṃ viruddhattā, kammamekaṃva yujjati¹.

Vinītavatthuvaṇṇanā

132. **Anāpatti bhikkhu cittuppādeti** ettha kevaḷaṃ cittaṃ, tasseva uppādetabbāpattihi anāpattīti attho. Etthāha—upanikkhittasādiyanādīsu, sabbesu ca akiriyaṅkiriyaḍḍikādesu na kāyaṅgacopanaṃ vā vācāṅgacopanaṃ vā, apicāpatti, kasmā imasmiṃ yeva sikkhāpade anāpatti, na sabbāpattīhīti? Na, kasmā.

Kattabbā sādikaṃ sikkhā, viññattiṃ kāyavācikaṃ.
 Akatvā kāyavācāhi, aviññattihi taṃ phuse².

Na lesabhāvattā. Sappāye ārammaṇe aṭṭhatvā paṭiladdhāsevanam hutvā tato paraṃ suṭṭhu dhāvatīti **sandhāvati**. Tato abhiṃjāya sahaḡataṃ, byāpādasahaḡataṃ vā hutvā visesato dhāvatīti **vidhāvati**.

137. **Vaṇaṃ katvā gahetunti** ettha kiñcāpi iminā sikkhāpadena anāpatti, itthirūpassa nāma yattha āmasantassa dukkaṭanti keci.
 “Kāyapaṭibaddhaggaḡaṇaṃ yuttaṃ, taṃ sandhāya vaṭṭatīti vuttan”ti vadanti. Ubhayaṃ vicāretvā gahetabbam.

Kusasaṅkāmanavattukathāvaṇṇanā

138. **Mahāpaccariyā**dīsu yaṃ vuttaṃ “paduddhāreneva kāretabbo”ti, taṃ suvuttaṃ. Kintu tassa parikappāvahāraḡamattaṃ na dissatīti dassanattam idaṃ vuttaṃ. Uddhāre vā’yaṃ āpanno, tasmā disvā gacchanto “paduddhāreneva kāretabbo”ti idaṃ tattha duvuttanti vuttaṃ hoti. Kathaṃ? “Sāṭakatthiko sāṭakapasibbakameva gahetvā bahi nikkhamitvā sāṭakabhāvaṃ ñatvā ‘pacchā gaṇhissāmi’ti evaṃ parikappetvā gaṇhati, na uddhāre evāpajjati. Yadā bahi

1. Kammametam virujjhati (Ka)

2. Katham phuse (Ka), kam phuse (?)

ṭhatvā ‘sāṭako ayan’¹ti disvā gacchati, tadā paduddhāreṇeva kāretabbo”²ti na vuttametaṃ, kintu¹ kiñcāpi parikappo dissati, pubbabhāge avahārakkhaṇe na dissatīti na so parikappāvahāro, ayamatto **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttova, tasmā “ñāyamevā”²ti² vadanti. **Kammantasālā** nāma kassakānaṃ vanacchedakānaṃ gehāni. **Ayaṃ tāvāti** sace upacārasīmanti-ādi yāva theravādo mahā-aṭṭhakathānayo, tattha **keci panāti**-ādi na gahetabbaṃ theravādattā yutti-abhāvato, na hi sāhatthike evaṃvidhā atthasādhakacetanā hoti. Āṇattike eva atthasādhakacetanā. “Sesaṃ mahāpaccariyaṃ vuttenatthena sametī”³ti vuttaṃ.

Kusasaṅkāmanakaraṇe sace paro “nāyaṃ mama santako”⁴ti jānāti, itarassa hatthato muttamatte pārājikāpatti khīlasaṅkāmane viya. “Attano santakaṃ sace jānāti, na hotī”⁵ti vadanti. Evaṃ sante pañcakāni saṅkarāni hontīti upaparikkhitabbaṃ.

140. **Parānuddayatāyāti** ettha parānuddayatāya koṭippattena bhagavatā kasmā “anāpatti petapariggahe tiracchānagatapariggahe”³ti³ vuttanti ce? Parānuddayatāya eva. Yassa hi parikkhārassa ādāne rājāno coraṃ gahetvā na hananādīni kareyyuṃ, tasmimpi nāma samaṇo⁴ gotamo pārājikaṃ paññāpetvā bhikkhuṃ abhikkhuṃ kārotīti mahājano bhagavati pasādaññathattaṃ āpajjitvā apāyupago hoti. Apetapariggahitā rukkhādī ca dullabhā, na ca sakkā ñātunti rukkhādīhi pāpabhīruko upāsakajano paṭimāgharacetiya bodhigharavihārādīni akatvā mahato puññakkhandhato parihāyeyya. “Rukkhamūlasenāsaṇaṃ paṃsukūlacīvaraṃ nissāya pabbajjā”⁵ti⁵ vuttanissayā ca anissayā honti. Parapariggahitasaññino hi bhikkhū rukkkhamūlapaṃsukūlāni na sādīyissantīti, pabbajjā ca na sambhaveyyuṃ, sappadaṭṭhakāle chārikatthāya rukkhaṃ aggahetvā maraṇaṃ vā nigaccheyyuṃ, acchinnacīvarādikāle sākhaḃhaṅgādīm aggahetvā naggā hutvā titthiya⁰addhimeva suladdhi viya dīpentā vicareyyuṃ, tato titthiyesveva loko pasīditvā diṭṭhiggahaṇaṃ patvā saṃsārakhāṇuto bhaveyya, tasmā bhagavā

1. Kinti (Ka)

2. Ubhayamevāti (Ka)

3. Vi 1. 69 piṭṭhe.

4. Na samaṇo (Ka)

5. Vi 3. 133 piṭṭhe.

parānuddayatāya eva “anāpatti petapariggahe”ti-ādimāhāti veditabbaṃ.

141. **Aparampi bhāgaṃ dehīti** “gahitaṃ viññattisadisattā neva bhaṇḍadeyyaṃ na pārājikaṃ”ti likhitaṃ, idaṃ pakatijane yujjati. “Sace pana sāmiko vā tena āṇatto vā ‘aparassa sahāyabhikkhussa bhāgaṃ esa gaṇhāti yācati vā’ti yaṃ¹ aparabhāgaṃ deti, taṃ bhaṇḍadeyyaṃ”ti vadanti.

148-9. **Khādantassa bhaṇḍadeyyanti** corassa vā sāmikassa vā sampattassa dinnam sudinnaeva kira. **Avisesenāti** “ussāhagatānaṃ vā”ti avatvā vuttaṃ, na hi katipayānaṃ anussāhatāya saṃghikamasamghikaṃ hoti. **Mahā-aṭṭhakathāyampi** “yadi sa-ussāhāva gacchanti, theyyacittena paribhuñjato avahāro hoti”ti vuttattā tadubhayamekaṃ. Chaḍḍitavihāre upacārasīmāya pamāṇaṃ jānituṃ na sakkā, ayaṃ pana bhikkhu upacārasīmāya bahi ṭhatvā ghaṇṭipaharaṇādim katvā paribhuñjati khādati, tena evaṃ khāditaṃ sukhāditanti attho. “Itaravihāre tattha dittavidhināva paṭipajjitabbaṃ”ti vuttaṃ. “Sukhāditaṃ antovihārattā”ti likhitaṃ, **āgatānāgatānaṃ santakattāti** “cātuddisassa saṃghassa demī”ti dinnattā vuttaṃ. Evaṃ avatvā “saṃghassa demī”ti dinnampi tādiseva. Tathā hi bahi ṭhito lābhaṃ na labhati bhagavato vacanenāti veditabbaṃ.

153. **“Matasūkaro”**ti vacanato tameva jīvantaṃ bhaṇḍadeyyanti katvā dātuṃ na labhati. Vajjhaṃ vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. **Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyyanti** ettha kittakaṃ bhaṇḍadeyyaṃ, na hi sakkā “ettakā sūkārā madditvā gatā gamissanti”ti jānitunti? Yattake sāmikānaṃ dinne te “dinnam mama bhaṇḍan”ti tussanti, tattakaṃ dātabbaṃ. No ce tussanti, atikkantasūkaramūlaṃ datvā kiṃ opāto khaṇitvā dātabboti? Na dātabbo. Atha kiṃ codiyamānassa ubhinnaṃ dhuranikkhepena pārājikaṃ hotīti? Na hoti, kevalaṃ kappiyaparikkhāraṃ datvā tosetabbova sāmiko, eseva nayo aññesupi evarūpesūti no takkoti ācariyo. “Tadaheva vā dutiyadivase vā maddanto gacchatī”ti vuttaṃ. **Gumbe khipati,**

1. Sace yaṃ (Ka)

bhaṇḍadeyyamevāti avassaṃ pavisanake sandhāya vuttaṃ. Ettha ekasmiṃ vihare paracakkādibhayaṃ āgataṃ. **Mūlavatthucchedanti** “sabbasenāsanam ete issarā”ti vacanato itare anissarāti dīpitaṃ hoti.

156. **Ārāmarakkhakā**ti viassaṭṭhavasena gahetabbaṃ. **Adhippāyaṃ** **ñatvā**ti ettha yassa dānaṃ paṭiggaṇhantaṃ bhikkhum, bhāgaṃ vā sāmikā na rakkhanti na daḍḍenti tassa dānaṃ appaṭicchādetvā gahetuṃ vaṭṭatīti idha sannaṭṭhānaṃ. Tampi “na vaṭṭati saṃghike”ti vuttaṃ. **Ayameva bhikkhu issaroti** yattha so icchati, tattha attañātahetuṃ labhati kira attho. Apica “daharo”ti¹ vadanti. **Savatthukanti** saha bhūmiyāti vuttaṃ hoti. **“Garubhaṇḍam hoti”**ti vatvā **“tiṇamattaṃ pana na dātabban”**ti vuttaṃ, taṃ kintu garubhaṇḍanti ce, arakkhiya-agopiyatṭhāne, vinassanakabhāve ca ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. **Kappiyepi cāti** vatvā, avatvā vā gahaṇayutte mātādisantakepi theyyacittuppādena. Idaṃ pana sikkhāpadaṃ “rājāpimesaṃ abhippasanno”ti² vacanato lābhaggaṃ mahattaṃ, vepullamahattaṃ pattaḥ kāle paññattanti siddhaṃ.

Dutiyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapārājika

Paṭhamapaññattinidānavāṇṇanā

162. **Tīhi suddenāti** ettha **tīhī**ti nissakkavacanāṃ vā hoti, karaṇavacanāṃ vā. Nissakkaṃ pakke kāyavacīmanodvārehi suddhena. Tathā ducaritamalehi visamehi papañcehīti-ādinā nayena sabbakilesattikehi bodhimaṇḍe eva suddhenāti yojetabbaṃ. Karaṇapakke **tīhī**ti kāyavacīmanodvārepi suddhena. Tathā tīhi sucaritehi, tīhi vimokkhehi, tīhi bhāvanāhi, tīhi sīlasamādhipaññāhi suddhenāti sabbaguṇattikehi yojetabbaṃ. **Vibhāvī**ti desanāya vitthāritaṃ, vibhūtaṃ vā kataṃ vihitam, paññattaṃ vā hoti. **Samvaṇṇanāti** vattamānāsamāpe vattamānavacanāṃ.

1. Api daharo (Ka)

2. Vi 1. 52 piṭṭhe.

Na kevalam rājagahameva, idampi nagaram. **Saparicchadanti** sapariyantanti attho. Saparikkhepanti eke. “**Hamsavattakacchadanenāti** hamsaparikkhepasanṭhānenā”ti likhitam. **Kāyavicchindaniyakathanti** attano attabhāve, parassa vā attabhāve chandarāgappahānakaram vicchindanakaram dhammakatham katheti. **Asubhā ceva** subhākāravirahitattā. **Asucino ca** dosanissandanapabhavattā. **Paṭikūlā ca** jigucchaniyattā pittasemhādīsu āsayato¹. **Asubhāya vaṇṇanti** asubhākārassa, asubhakammaṭṭhānassa vā vitthāram bhāsati. Sāmi-atthe hetam sampadānavacanam. **Asubhanti** asubhanimittassa āvibhāgāya paccupaṭṭhānāya vitthārakathāsāṅkhātam vaṇṇam bhāsati attho. Tesameva ādimajjhapariyosānānam dasahi lakkhaṇehi sampannam kilesacorehi anabhibhavanīyattā jhānacittam **mañjūsam** nāma.

Tatrimānīti etthāyam piṇḍattho—yasmim vāre paṭhamam jhānam ekacittakkhaṇikam uppajjati, tam sakalampi javanavāram anulomaparikkamma-upacāragotrabhu-appanāppabhedam ekattanayena “paṭhamam jhānam”ti gahetvā tassa paṭhamajjhānassa appanāpaṭipādikāya khippādibhedāya abhiññāya adhigatāya kiccanipphattim upādāya āgamanavasena **paṭipadāvisuddhi** ādīti veditabbā. Tatramajjhattupekkhāya kiccanipphattivasena **upekkhānubrūhanā majjheti** veditabbā. Pariyodāpakañānassa kiccanipphattivasena **sampahaṃsanā pariyosānanti** veditabbam. Tattha ādicittato paṭṭhāya yāva paṭhamajjhānassa uppādakkhaṇam², etasmim antare **paṭipadāvisuddhīti** veditabbā. Uppādaṭṭhitikkhaṇesu upekkhānubrūhanā, ṭhitibhaṅgakkhaṇesu sampahaṃsanāti veditabbā. Lakkhīyati etenāti lakkhaṇanti katvā “visuddhipaṭipattipakkhandane”ti-ādinā pubbabhāgo lakkhīyati, tividhena ajjupekkhanena majjham lakkhīyati, catubbidhāya sampahaṃsanāya pariyosānam lakkhīyatīti. Tena vuttam “**dasa lakkhaṇāni**”ti.

Pāribandhakatoti³ nīvaraṇasaṅkhātapāribandhakato visuddhattā gotrabhupariyosānam pubbabhāgajavanacittam “**cittavisuddhī**”ti vuccati. Tathā visuddhattā tam cittam majjhimam samādhinimittasaṅkhātam appanāsamādhim tadatthāya upagacchamānam ekasantativasena pariṇāmentam paṭipajjati nāma. Evaṃ paṭipannassa tassa tattha

1. Āpacayato (Ka)

2. Uppādakkhaṇe (Ka)

3. Pāripanthikato. (Aṭṭhakathāyam)

samathanimitte pakkhandanaṃ tabbhāvūpagamaṇaṃ hotīti katvā **“tatha cīttapakkhandanaṃ”**ti vuccati. Evaṃ tāva paṭhamajjhānuppādakkhaṇe eva āgamanavasena paṭipadāvisuddhi veditabbā. Evaṃ **visuddhassa** appanāppattassa puna visodhane byāpārābhāvā **ajjhupekkhanaṃ** hoti. Samathappaṭipannattā puna samādhāne byāpārābhāvā ca **samathappaṭipannassa ajjhupekkhanaṃ** hoti. Kilesasaṃsaggam pahāya ekantena upaṭṭhitattā puna ekattupaṭṭhāne byāpārāsambhavato **ekattupaṭṭhānassa ajjhupekkhanaṃ** hoti. **Tattha jātānanti** tasmiṃ citte jātānaṃ samādhipaṇṇānaṃ yuganaddhabhāvena **anativattanaṭṭhena** nānākilesehi vimuttattā. Saddhādīnaṃ **indriyānaṃ** vimuttirasene **karasaṭṭhena** anativattanekasabhāvānaṃ tesaṃ dvinnāṃ upagataṃ tajjaṃ tassārūpaṃ tadanurūpaṃ vīriyaṃ tathā cittaṃ yogi vāheti pavattetīti katvā **tadupagavīriyavāhanaṭṭhena** ca viśesabhāgiyabhāvattā **āsevanaṭṭhena** ca **sampahamsanā** hotīti attho veditabbo. Apicettha “anantarātītaṃ gotrabhucittaṃ ekasantativasena pariṇāmentaṃ paṭipajjati nāmā”ti likhitaṃ. Tattha hi pariṇāmentaṃ paṭipajjati etāni vacanāni atītassa na sambhavanti, yañca tadanantaraṃ likhitaṃ “appanāsamādhicittaṃ upagacchamānaṃ gotrabhucittaṃ tattha pakkhandati nāmā”ti. Imināpi taṃ na yujjati, “paṭipattikkhaṇe eva atītaṃ”ti vuttattā “gotrabhucittaṃ tattha pakkhandatī”ti vacanameva virujjhatīti ācariyo. “Ekacittakkhaṇikampi lokuttaracittaṃ āsevati bhāveti bahulīkarotī”ti vuttattā “ekacittakkhaṇikassāpi jhānassa etāni dasa lakkhaṇāni”ti vuttaṃ. “Tato paṭṭhāya āsevanā bhāvanā eva”tipi vuttaṃ. **“Adhiṭṭhānasampannanti** adhiṭṭhānena sahagataṃ”ti likhitaṃ. Tassattho— yañca “ādimajjhapariyosānaśāṅkhātanaṃ”ti vuttaṃ, taṃ tesaṃ tiṇṇampi kalyāṇakatāya samannāgatattā tividhakalyāṇakatañca. Evaṃ tividhacittaṃ tadadhigamamūlakānaṃ guṇānaṃ, uparijhānādhigamassa vā padaṭṭhānaṭṭhena adhiṭṭhānaṃ hoti, tasmā cittaṃ adhiṭṭhānabhāvena sampannattā adhiṭṭhānasampannaṃ nāmāti.

Addhamāsaṃ paṭisaṃlīyitūti ettha ācariyā evamāhu “bhikkhūnaṃ aññamaññavadhadassanasavanasambhave satthuno sati tassa upaddavassa abhāve upāyājānato ‘ayaṃ asabbaññū’ti hetupatirūpakamahetuṃ vatvā dhammissarassāpi tathāgatassa kammesvanissariyaṃ asambujjhamānā asabbaḍassitamadhiḥcamohā bahujānā avīciparāyaṇā bhavēyyuṃ, tasmā so

bhagavā pageva tesam bhikkhūnam aññamaññam vadhamānabhāvaṃ ñatvā tadabhāvopāyābhāvaṃ pana suvinicchinitvā tattha puthujjanānam sugatilābhahetumevekaṃ katvā asubhadesanāya vā rūpasaddadassanasavanehi nippayojanehi viramitvā pageva tato viramaṇato, sugatilābhahetukaraṇato, avassam paññāpitabbāya tatiyapārājikapaññattiyā vatthāgamadassanato ca attano sabbadassitaṃ **parikkhakānam** pakāsento viya tamaddhamāsaṃ veneyyahitanipphattiyā phalasamāpattiyā avakāsaṃ katvā viharitukāmo ‘**icchāmahaṃ bhikkhave addhamāsaṃ paṭisallīyitun**’ti-ādimāhā”ti. Ācariyā nāma **buddhamittattheradhammasiritthera-upatissattherā**dayo gaṇapāmoakkhā, aṭṭhakathācariyassa ca santike sutapubbā. Tato aññe eketi veditabbā. “Sakena kāyena aṭṭhiyanti -pa-bhavissantī”ti idaṃ parato “ye te bhikkhū avītarāgā, tesam tasmim samaye hoti eva bhayaṃ, hoti lomahaṃso, hoti chambhitattan”ti iminā na yujjati, idaṃca bhagavato asubhakathārammaṇappayojanena na sametīti ce? Na,¹ tadatthājānanato. Sakena kāyena aṭṭhiyantānampi tesam ariyamaggena appahīnasinehattā khīṇāsavānaṃ viya maraṇaṃ paṭicca abhayaṃ na hoti², bhayaṃca pana asubhabhāvanānuyogānubhāvena mandībhūtaṃ anaṭṭhiyantānaṃ viya na mahantaṃ hutvā cittaṃ mohesi. Apāyupage te satte nākāsīti evamattho veditabbo. Atha vā idaṃ purimassa kāraṇavacanaṃ, yasmā tesam tasmim samaye hoti eva bhayaṃ, chambhitattaṃ, lomahaṃso ca, tasmā “tena kho pana samayena bhagavā asubhakathaṃ katheti”ti-ādi vuttanti.

Atha vā sakena kāyena aṭṭhiyantānampi tesam hoti eva bhayaṃ, mahānubhāvā vītarāgātī khīṇāsavānaṃ mahantaṃ visesaṃ dasseti, atiduppasaheyyamidaṃ maraṇabhayaṃ, yato evaṃvidhānampi avītarāgattā bhayaṃ hotītipi dasseti. Tadaññe tesam bhikkhūnaṃ pañcasatānaṃ **aññatarā**. Tenedaṃ dīpeti “taṃ tathā āgataṃ asihatthaṃ vadhakaṃ passitvā tadaññesampi hoti eva bhayaṃ, pageva tesanti katvā bhagavā paṭhamameva tesam asubhakathaṃ kathesi, parato tesam nāhosi. Evaṃ mahānisaṃsā nesaṃ asubhakathā āsī”ti. Yo panettha pacchimo

1. Sametīti ce? Na vattabbaṃ (Ka)

2. Bhayaṃ hotiyeva (Ka)

nayo, so “tesu kira bhikkhūsu kenacipi kāyavikāro vā vacīvikāro vā na kato, sabbe satā sampajānā dakkhiṇena passena nipajjimsū”ti iminā aṭṭhakathāvacanena sameti.

Apare panāhūti kuladdhipaṭisedhanattham vuttam. “Ayaṃ kira laddhī”ti vacanam “māradheyyam nātikkamissatī”ti vacanena virujjhatīti ce? Na virujjhati. Katham? Ayaṃ bhikkhū aghātento māravisayam atikkamissati akusalakaraṇato ca. Ghātento pana māradheyyam nātikkamissati balavattā kammassatī sayam mārapakkhikattā evam cintetvā pana “ye na matā, te saṃsārato na muttā”ti attano ca laddhi, tasmā tam tattha ubhayesam magge niyojenti evamāha, teneva “mārapakkhikā mārena samānaladdhikā”ti avatvā “mārassā nuvattikā”ti vuttā. “Iminā kiṃ vuttam hoti? Yasmā mārassa anuvatti, tasmā evam cintetvāpi attano laddhivasena evamāhā”ti keci likhanti. Mama santike ekato upaṭṭhānamāgacchantī, attano attano ācariyupajjhāyānam santike uddesādim gaṇhati.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanā

165. **Ayampi kho bhikkhaveti** iminā kiṃ dasseti? Yesam evamassa “bhagavatā ācikkhitakammaṭṭhānānuyogapaccayā tesam bhikkhūnam jīvitakkhayo āsi”ti, tesam tam micchāgāham nisedheti. Kevalam tesam bhikkhūnam pubbe katakammaṭṭhānāya jīvitakkhayo āsi, idam pana kammaṭṭhānam tesam kesañci arahattappattiyā, kesañci anāgāmisakadāgāmisotāpattiphalappattiyā, kesañci paṭhamajjhānādhigamāya, kesañci vikkhambhanatadaṅgappahānena attasinehapariyādānāya upanissayo hutvā, kesañci sugatiyam uppattiyā upanissayo ahoṣīti sātthikāva me asubhakathā, kintu “sādhu bhante bhagavā aññam pariyāyam ācikkhatū”ti ānandena yācitattā aññam pariyāyam ācikkhāmi, yathā vo pubbe ācikkhita-asubhakammaṭṭhānānuyogā, evam ayampi kho bhikkhaveti yojanā veditabbā. **“Assāsavasena upaṭṭhānam satī”**ti vuttam. Sā hi tam assāsam, passāsam vā ārammaṇam katvā pubbabhāge, aparabhāge pana assāsapassāsapabhavanimittam ārammaṇam katvā upaṭṭhātīti ca tathā vuttā.

Asubhe pavattaṃ asubhanti vā pavattaṃ bhāvanākammaṃ asubhakammaṃ, tadeva aññassa punappunaṃ uppajjanakassa kāraṇaṭṭhena ṭhānattā **asubhakammaṭṭhānaṃ**, ārammaṇaṃ vā asubhakammasa padaṭṭhānaṭṭhena ṭhānanti asubhakammaṭṭhānanti idha asubhajjhānaṃ, teneva “**oḷārikārammaṇattā**”ti vuttaṃ. **Paṭivedhavasena**ti vitakkādi-aṅgaṭṭhānaṭṭhena. **Ārammaṇasantatāyā**ti anukkamena santakālaṃ upādāya vuttakāyadarathappaṭipassaddhivasena nibbuto. **Parikammaṃ vā**ti kasiṇaparikammaṃ kira nimittupādapariyosānaṃ. Tadā hi nirassādattā asantaṃ, appaṇihitaṇca. Yathā upacāre nīvaraṇavigamena, aṅgaṭṭhānaṭṭhena ca **santatā** hoti, na tathā idha, idhaṃ pana “**ādisamannāhārato**”ti¹ vuttaṃ. Dutiyavikappe **asecanakoti** abhittikaro, tena vuttaṃ “**ojavanto**”ti. Cetasikasukhaṃ jhānakkhaṇepi atthi, evaṃ santepe “ubhopi jhānā vuṭṭhitasseva gahetabbā”ti vuttaṃ. Samathena sakasantāne **avikkhambhite**. Itarathā pāpakānaṃ jhānena sahuppatti siyā. Khandhādīnaṃ lokuttarapādaṅkatā **nibbedhabhāgiyaṃ**, visesena yassa nibbedhabhāgiyaṃ hoti, taṃ sandhāya vā. “Aniccānupassīti-ādicatukkavasena anupubbena ariyamaggavuddhippatto samucchindati, sesānametaṃ natthī”ti likhitaṃ.

Tathābhāvapaṭisedhano cāti soḷasavatthukassa titthiyānaṃ natthitāya vuttaṃ. Sabbapaṭhamānaṃ pana catunnaṃ padānaṃ vasena lokiyajjhānameva tesāṃ atthi, tasmim lokuttarapadaṭṭhānaṃ natthi eva. “**Phalamuttamanti phale uttaman**”ti vuttaṃ. **Ututtayānukūlanti** gimhe araṇṇe, hemante rukkhamaṇe, vasantakāle suññāgāre gato. Semhadhātukassa **araṇṇaṃ**, pittadhātukassa **rukkhamūlaṃ**, vādhātukassa suññāgāraṃ anukūlaṃ. Mohacaritassa araṇṇaṃ anukūlaṃ mahā-araṇṇe cittaṃ na saṅkuṭati, dosacaritassa rukkhamaṇaṃ, rāgacaritassa suññāgāraṃ. Ṭhānacaṅkamāni uddhaccapakkhikāni, sayanaṃ līnapakkhikaṃ, pallaṅkābhujanena nisajjāya dāḷhabhāvaṃ, ujukāyaṃ paṇidhānena assāsapassāsānaṃ pavattanasukhaṃ “parimukhaṃ satin”ti iminā ārammaṇapariggahūpāyaṃ dasseti. **Kārī**ti karaṇasīlo. Etassa vibhaṅge “assasati passasati”ti avatvā “**sato kārī**”ti vuttaṃ. Tasmā “assasati

1. Ādimanasikārato (Ka)

passasatī”ti vutte “paṭhamacatukkaṃ eva labbhati, na sesānī”ti ca “**dīghaṃ** assāsavasenāti alopasamāsam katvā” iti ca “ekatthatāya avikkhepan”ti ca “asambhogavasena pajānato”ti ca “tena nāṇenā”ti ca “**pajānato**ti vuttaṇṇenā”ti ca “**sato kārī**ti satisampajaññāhi kārī”ti ca “paṭinissaggānupassino assāsāva paṭinissaggānupassi-assāsā”ti ca likhitam. **Uppaṭipāṭiyā āgatampi** yujjateva, tena ṭhānena¹ paṭisiddham. **Tāluṃ āhacca** nibbāyanato kira potako sampatijātova khipitasaddam karoti, chandapāmojjavasena cha purimā tayoti **nava**. **Ekenākārenāti** assāsavasena vā passāsavasena vā evaṃ ānāpānassatiṃ bhāvayato kāye **kāyānupassanāsaticammaṭṭhānabhāvanā** sampajjati.

Kāyoti assāsapassāsā. Uppaṭṭhānam sati. **Dīghanti** sīham gataṃ assāsapassāsam. **Addhānasaṅkhātetī** kālasaṅkhāte viya kālakotṭhāseti attho, dīghakāle vāti attho. Eko hi assāsamevūpalakkheti, eko passāsam, eko ubhayam, tasmā “vibhāgam akatvā”ti vā vuttam, **chandoti** evam assāsato, passāsato ca assādo uppajjati, tassa vasena kattukamyatāchando uppajjati. Tato **pāmojjanti**. Assāsapassāsānam duviññeyyavisayattā **cittam vivattati**, gaṇanam pahāya phuṭṭhaṭṭhānameva manasi karontassa kevalam **upekkhāva saṇṭhāti**. **Cattāro vaṇṇāti** “pattassa tayo vaṇṇā”ti-ādīsu viya cattāro saṇṭhānāti attho.

Tathābhūtassāti ānāpānassatiṃ bhāvayato. **Samvaroti** satisamvaro. Atha vā paṭhamena jhānena nīvaraṇānam, dutiyena vitakkavicārānam, tatiyena pītiyā, catutthena sukhadukkhānam, ākāśānañcāyatanasamāpattiyā rūpasaññāya, paṭighasaññāya, nānattasaññāya vā pahānam. “Sīlanti veramaṇi sīlam cetanā sīlam samvaro sīlam avītikkamo sīlan”ti² vuttavidhināpettha attho daṭṭhabbo. “Atthato tathā tathā pavattadhammā upadhāraṇasamādhānasaṅkhātena sīlanatṭhena sīlanti vuccanti”ti vuttam. Tathā “ayaṃ imasmim atthe adhippetā sikkhā”ti etthāpi cetanāsīlameva, katthaci viratisīlampīti attho daṭṭhabbo. Aññathā paṇṇattivajjesupi sikkhāpadesu viratippasaṅgo

1. Jhānena (Ka)

2. Khu 9. 43 piṭṭhe thokaṃ visadisam.

ahosi, pātimokkhasaṃvarasaṃvuto viharatīti katvā tassāpi viratippasaṅgo. **Tasmiṃ ārammaṇeti** ānāpānārammaṇe. **Tāya satiyāti** tattha uppannasatiyā. **“Tena manasikārenāti** āvajjanenā”ti likhitam. Etena nānāvajjanappavattidīpanato nānājavanavārehipi sikkhati nāmāti dīpitam hoti, yena pana manasikārena vā. **Ñāṇuppādanādisūti** ettha ādisaddena yāva pariyoṣānaṃ veditabbaṃ. **“Tatrāti** tasmiṃ ānāpānārammaṇe. **Evanti** idāni vattabbanayenā”ti likhitam. **Tatrāti** tesam assāsapassāsānaṃ vā. Tañhi “pubbe apariggahitakāle”ti iminā suṭṭhu sameti. “Paṭhamavādo dīghabhāṇakānaṃ. Te hi ‘paṭhamajjhānaṃ labhitvā nānāsane nisīditvā duttiyatthāya vāyāmato upacāre vitakkavicārasena oḷārikacittappavattikāle pavatta-assāsapassāsavasena oḷārikā”ti vadanti. ‘Majjhimabhāṇakā jhānalābhisā samāpajjanakāle, ekāsanapaṭilābha¹ ca uparūpari cittappavattiyā santabhāvato paṭhamato duttiyassupacāre sukhumataṃ vadanti’ti” likhitam.

Vipassanāyaṃ panāti catudhātuvavatthānamukhena abhinivīṭṭhassa ayaṃ kamo, aññassa cāti veditabbaṃ. Ettakaṃ rūpaṃ, na ito aññanti dassanaṃ sandhāya **“sakalarūpapariggāhe”**ti vuttaṃ. **Rūpārūpapariggāheti** ettha aniccatādilakkhaṇārammaṇikabhaṅgānupassanato pabhuti balavati vipassanā. **Pubbe vuttanayenāti** sabbesaṃyeva pana matena apariggahitakāletī-ādinā. **Sodhanā** nāma vissajjanaṃ. **Assāti** “passambhayaṃ kāyasaṅkhāraṇ”ti padassa.

Purato namanā **ānāmanā**. Tiriyaṃ namanā **vināmanā**. Suṭṭhu namanā **sannāmanā**. Pacchā namanā **paṇāmanā**. Jāṇuke gahetvā ṭhānaṃ viya **iñjanāti** ānāmanādināṃ āvibhāvatthamuttanti veditabbaṃ. Yathārūpehi ānāmanādi vā kampanādi vā hoti, tathārūpe passambhayanti sambandho. **Iti kirāti** iti ce. **Evam santeti** santasukhumampi ce passambhati. **Pabhāvanāti** uppādanaṃ. Assāsapassāsānaṃ vūpasantattā ānāpānassatisamādhissa bhāvanā na hoti. Yasmā taṃ natthi, tasmā na samāpajjati, samāpattiyā abhāvena na vuṭṭhahanti. **Iti kirāti** evametam tāva vacananti

1. Ekāsanapaṭilābhena (Ka)

tadetaṃ. Saddova saddanimittaṃ, “sato assasati sato passasati”ti padāni paṭiṭṭhapetvā dvattiṃsapadāni cattāri catukkāni veditabbāni.

Appaṭi pīlananti tesaṃ kilesānaṃ anuppādanaṃ kiñcāpi cetiyaṅgaṇavattādīnipi atthato pātimokkhasaṃvarasīle saṅghaṃ gacchanti “yassa siyā āpatti”ti¹ vacanato. Tathāpi “na tāva sārīputta satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpeti uddisati pātimokkhaṃ, yāva na idhekacce āsavaṭṭhānīyā dhammā saṅghe pātubhavanti”ti ettha anadhippetattā “**ābhisamācārikan**”ti vuttaṃ. “Yaṃ panettha āpaṭiṭṭhāniyaṃ na hoti, taṃ amissamevā”ti vuttaṃ.

Yathāvuttenāti yogānuyogakammasa padaṭṭhānattā. **Sallahukavutti** aṭṭhaparikkhāriko. **Pañcasandhikaṃ kammaṭṭhānanti** ettha jhānampi nimittampi tadatthajotikāpi pariyatti idha kammaṭṭhānaṃ nama. Gamaṇāgamanasampannatādi **senāsanaṃ**. Saṃkiliṭṭhacīvaradhovanādayo **khuddakapalibodhā**. “Antarā patitaṃ nu kho”ti vikampati.

Ajjhattaṃ vikkhepagatenāti niyakajjhatte vikkhepagatena. **Sāraddhā** asamāhitattā. **Upanibandhanathambhamūlaṃ** nāma nāsikaggam, mukhanimittaṃ vā. **Tatthevāti** nāsikaggādinimitte. “**Dolāphalakassa** ekapasse eva **ubho koṭiyo majjhañca passati**”ti vadanti.

Idha panāti kakacūpame. **Desatoti** phusanakaṭṭhānato. “**Nimittaṃ paṭṭhapetabbanti** nimitte sati paṭṭhapetabbā”ti vuttaṃ. Garūhi bhāvetabbattā **garukabhāvanaṃ**. **Ekacce āhūti** ekacce jhāyino āhu.

“**Saññānānatāyā**”ti vacanato ekaccehi vuttampi pamāṇameva, saṅgītito paṭṭhāya aṭṭhakathāya anāgatattā tathā vuttaṃ. “Mayhaṃ tārakarūpaṃ nu kho upaṭṭhāti”ti-ādiparikappe asatipi dhātunānattena etāsaṃ dhātūnaṃ uppatti viya kevalaṃ bhāvayato tathā tathā upaṭṭhāti. “Na nimittan’ti vattum na vaṭṭati sampajānamusāvādattā”ti vuttaṃ. **Kammaṭṭhānanti** idha vuttapaṭibhāganimittameva.

Nimitte paṭibhāge. **Nānākāraṇti** “cattāro vaṇṇā vattanti”ti vuttanānāvidhataṃ. **Vibhāvayanti** jānaṃ pakāsayā. **Assāsapassāseti** tato sambhūte nimitte, assāsapassāse vā nānākāraṇti. Nimitte hi cittaṃ ṭhapentova nānākāratañca vibhāveti, assāsapassāse vā sakaṃ cittaṃ nibandhatīti vuccati. Tārakarūpādivaṇṇato. Kakkhaḷattādilaḅkhaṇato.

Aṭṭhakathāsu paṭikkhittanti āsannabhavaṅgattāti kāraṇaṃ vatvā sīhaḷaṭṭhakathāsu paṭikkhittaṃ. Kasmā? Yasmā chaṭṭhe, sattame vā appanāya sati maggavīthiyaṃ phalassa okāso na hoti, tasmā. Idha hotūti ce? Na, lokiyappanāpi hi appanāvīthimhi lokuttarena samānagatikāvāti paṭiladdhajjhānopi bhikkhu diṭṭhadhammasukhavihārathāya jhānaṃ samāpajjitvā sattāhaṃ nisīditukāmo catutthe, pañcame vā appētvā nisīdati, na chaṭṭhe, sattame vā. Tattha hi appanā. Tato paraṃ appanāya ādhārabhāvaṃ na gacchati. Āsannabhavaṅgattā catutthaṃ, pañcamaṃ vā gacchati thale ṭhitaghaṭo viya javanānamantare ṭhitattāti kira ācariyo.

Puthuttārammaṇāni anāvajjitvā jhānaṅgāneva āvajjanaṃ **āvajjanivasī** nāma. Tato paraṃ catunnaṃ, pañcannaṃ vā paccavekkhaṇacittānaṃ uppajjanaṃ, taṃ **paccavekkhaṇavasī** nāma. Teneva “paccavekkhaṇavasī pana āvajjanavasīyā eva vuttā”ti vuttaṃ. **Samāpajjanavasī** nāma yattakaṃ kālāṃ icchati tattakaṃ samāpajjanaṃ, taṃ pana icchitakālaparicchedaṃ paṭiṭṭhāpetuṃ samatthattāti. “Adhiṭṭhānavasīyā vuṭṭhānavasino ayaṃ nānattaṃ adhiṭṭhānānubhāvena javanaṃ javati, vuṭṭhānānubhāvena pana adhippetato adhikaṃ javatī”tipi vadanti. Apica pathavīkasiṇādi-ārammaṇaṃ āvajjitvā javanañca javitvā puna āvajjitvā tato pañcamaṃ jhānaṃ cittaṃ hoti, ayaṃ kira ukkaṭṭhaparicchedo. Bhagavato pana āvajjanasamanantaramēva jhānaṃ hotīti sabbāṃ **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

“Vatthunti hadayavatthūṃ. **Dvāraṇti** cakkhādi. **Ārammaṇanti** rūpādi”ti likhitaṃ. Yathāpariggahitarūpārammaṇaṃ vā viññāṇaṃ passati, aññathāpi passati. Kathaṃ? “Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ vā”ti vuttaṃ. Yathāpariggahitarūpesu vatthudvārārammaṇāni yassa viññāṇassa, taṃ viññāṇaṃ

yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ tampi¹ passati, ekassa vā ārammaṇa-saddassa lopo daṭṭhabboti ca mama takko vicāretvāva gahetabbo.

Tato paraṃ tīsu catukkesu dve dve padāni ekamekaṃ katvā gaṇetabbaṃ. Samathena **ārammaṇato** vipassanāvasena **asammohato** pītipaṭisaṃvedanamettha veditabbaṃ. “Dukkhametaṃ ñāṇaṃ”ti-ādīsu pana “ārammaṇato asammohato”ti yaṃ vuttaṃ, idha tato vuttanayato uppaṭipāṭiyā vuttaṃ. Tattha hi yena mohena taṃ dukkhaṃ paṭicchannaṃ na upaṭṭhāti, tassa vihatattā vā evaṃ pavatte ñāṇe yathāruci paccavekkhituṃ icchiticchitakāle samatthabhāvato vā dukkhādīsu tīsu asammohato ñāṇaṃ vuttaṃ. Nirodhe ārammaṇato taṃsampayuttā pītipaṭisaṃvedanā asammohato na sambhavati mohappahānābhāvā, paṭisaṃbhidāpāḷivirodhato ca. Tattha “**dīghaṃ assāsavasenā**”ti-ādī ārammaṇaho dassetuṃ vuttaṃ. **Tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṃviditā hoti** tadārammaṇassa paṭisaṃviditattāti ettha adhippāyo. “**Āvajjato**”ti-ādī asammohato pītipaṭisaṃvedanaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Aniccādivasena jānato, passato, paccavekkhato ca. Tadadhimuttatāvasena adhiṭṭhahato, adhimuccato, tathā vīriyādiṃ samādahato khaṇikasamādhinā.

Abhiññeyyanti ñātapariññāya. **Pariññeyyanti** tīraṇapariññāya. Sabbañhi dukkhasaccaṃ abhiññeyyaṃ, pariññeyyaṇca. Tatra cāyaṃ pītīti likhitam. **Abhiññeyyanti**-ādī maggakkhaṇaṃ sandhāyāhāti vuttaṃ. Maggena asammohasaṅkhātavipassanākickanipphattito maggopi abhiññeyyādi-ārammaṇaṃ karonto viya vutto. **Vipassanābhūmidassanattanti** samathe kāyikasukhābhāvā vuttaṃ. **Dvīsu cittasaṅkhārāpadesūti** cittasaṅkhārāpaṭisaṃvedī -pa- sikkhati passambhayaṃ cittasaṅkhārāpaṭisaṃvedī -pa- sikkhatīti etesu. Modanādi sabbaṃ pītivevacanaṃ. Aniccānupassanādi kilese, tammūlake khandhābhisaṅkhāre. **Evaṃ bhāvitoti** na catukkapañcakajjhānanibbattanena bhāvito. Evaṃ sabbākāraparipuṇṇaṃ katvā bhāvito. Vipassanāmaggapaccavekkhaṇakālesupi pavatta-assāsamukheneva sabbaṃ dassitaṃ upāyakusalena bhagavatā.

168. **Kasmā idaṃ vuccati** amhehīti adhippāyo.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. **Ussukkavacananti** pākaṭasaddalaññā kira, samānakapadanti vuttam hoti. “Sutvā bhuñjanti”ti ettha viya sañcicca voropetukāmassa sañciccapadam voropanapadassa ussukkam, sañcetanā ca jīvitā voropanañca ekassevāti vuttam hoti. Na kevalam cetasikamatteneva hoti, payogopi icchitabbo evāti dassetuṃ vuttānīti kira **upatissatthero**. “Jānitvā sañjānitvā cecca abhivitaritvā”ti vattabbe “jānanto -pa- vītikkamo”ti voropanampi dassitam, tasmā byañjane ādaram akatvā attho dassito.

Vītikkamasaṅkhātattasiddhiyā hi purimacetanā atthasādhikā hoti.

Sabbasukhuma-attabhāvantī rūpam sandhāya vuttam¹, na arūpam.

Attasaṅkhātānañhi arūpānam **khandhavibhaṅge**² viya idha oḷārikasukhumatā anadhippetā¹. **Mātukucchisminti** yebhuyyavacanam, opapātikamanussepi pārājikameva, arūpakāye uppakkamābhāvā taggahaṇam kasmāti ce? Arūpakkhandhena saddhim tasseva rūpakāyassa jīvitindriyasambhavato³.

Tena sajīvakova manussaviggahopi nāma hotīti siddham. Ettha

mātukucchisminti manussamātuyā vā tiracchānamātuyā vā. Vuttañhi **parivāre** ⁴—

“Itthim hane ca mātaram, purisañca pitaram hane.

Mātaram pitaram hantvā, na tenānantaram phuse.

Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti.

Paṭhamanti paṭisandhicittameva. Ekabhavapariyāpannāya hi cittasantatiyā paṭisandhicittam paṭhamacittam nāma. Cuticittam pacchimam nāma. Aññathā anamatagge saṁsāre paṭhamacittam nāma natthi vinā anantarasamanantaranatthivigatapaccayehi cittupattiyā abhāvato. Bhāve vā navasattapātubhāvadosappasaṅgo. **Ayam sabbapaṭhamo manussaviggahoti** kiñcāpi imam jīvitā voropetuṃ na sakkā, tam ādim katvā santatiyā yāva maraṇā uppajjanakamanussaviggahesu aparimāṇesu “sabbapaṭhamo”ti dissati. Yadā pana yo manussaviggaho pubbāpariyavasena santatippatto hoti, tadā tam jīvitā

1. Na arūpattasaṅkhātānañhi arūpānam -pa- adhippetā (Ka)

3. Jīvitindriyasabhāvato (Ka)

2. Abhi 2. 1 piṭṭhe.

4. Vi 5. 376 piṭṭhe.

voropetum sakkā. Santatiṃ vikopento hi jīvitā voropeti nāma. Ettha ca nānattanaye adhippete sati “sabbapaṭhamo”ti vacanaṃ yujjati, na pana ekattanaye santatiyā ekattā. Ekattanayo ca idhādhippeto “santatiṃ vikopetī”ti vacanato, tasmā “sabbapaṭhamo”ti vacanaṃ na yujjati ce? Na, santatipaccuppannabahuttā. Yasmā pana santati nāma anekesaṃ pubbāpariyuppati vuccati, tasmā “ayaṃ sabbapaṭhamo”ti vutto, evamettha dvepi nayā saṅgahaṃ gacchanti, aññathā “santatiṃ vikopetī”ti idaṃ vacanaṃ na sijjhati. Kiñcāpi ettha “santatiṃ vikopetī”ti vacanato santatipaccuppannameva adhippetam, na addhāpaccuppannam viya dissati, tathāpi yasmā santatipaccuppanne vikopite addhāpaccuppannam vikopitameva hoti, addhāpaccuppanne pana vikopite santatipaccuppannam vikopitam hotīti ettha vattabbaṃ natthi. Tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** “tadubhayampi voropetum sakkā, tasmā tadeva sandhāya ‘santatiṃ vikopetī’ti idaṃ vuttanti veditabbaṃ”ti āha. “Santatiṃ vikopetī”ti vacanato pakatiyā āyupariyantam patvā maraṇakasatte vītikkame sati anāpatti vītikkamapaccayā santatiyā akopitattā. Vītikkamapaccayā ce āyupariyantam appatvā antarāva maraṇakasatte vītikkamapaccayā āpatti, kammabaddho cāti no takkoti ācariyo. “Maraṇavaṇṇam vā saṃvaṇṇeyya, maraṇāya vā samādapeyya, ayampi pārājiko hoti asaṃvāso”ti vacanato vā cetanākkhaṇe eva pārājikāpatti ekantākusallattā, dukkhavedanattā, kāyakammattā, vacīkammattā, kiriyattā cāti veditabbaṃ.

Sattaṭṭhajavanavāramattanti sabhāgārammaṇavasena vuttam, teneva “**sabhāgasantativasenā**”ti-ādi vuttam. Attano paṭipakkhena samannāgatattā samanantarassa paccayaṃ hontam yathā pure viya ahutvā dubbalassa. **Tanti** jīvitindriyavikopanam.

Ītinti sattavidhavicchikādīni yuddhe ḍaṃsitvā māraṇattham vissajjenti. **Pajjarakanti** sarīraḍḍham. **Sūcikanti** sūlam. **Visūcikanti** sukkhamāṭisāramvasayam. **Pakkhandiyanti** rattāṭisāram. Dvattibyāmasatappamāṇe mahākāye nimminivā ṭhitanāguddharaṇam, kujjhitvā olokite paresam kāye visamaraṇam vā ḍāhuppādanam vā payogo nāma.

Kecīti mahāsaṃghikā. Ayaṃ itthī¹. **Kulumbassāti** gabbhassa. Kathaṃ sā itarassāti² ce? Tassa duṭṭhena manasānupakkhite so ca gabbho sā ca iddhīti ubhayampi saheva nassati, ghaṭaggīnaṃ bhedanibbāyanaṃ viya ekakkhaṇe hoti. “Tesaṃ suttantikesu ocariyamānaṃ³ na sameti”ti likhitaṃ, “tesaṃ mataṃ gahetvā ‘thāvarīnampi ayaṃ yujjati’ti vutte tikavasena paṭisedhitabbanti apare”ti vuttaṃ. Sāhatthikanissaggiyapayogesu sanniṭṭhāpakacetanāya sattamāya sahuppannakāyaviññattiyaṃ sāhatthikatā veditabbā. Āṇattike pana sattahipi cetanāhi saha vacīviññattisambhavato sattasatta saddā ekato hutvā ekekakkharabhāvaṃ gantvā yattakehi akkharehi attano adhippāyaṃ viññāpeti, tadavasānakkharasamuṭṭhāpikāya sattamacetanāya saha jātavacīviññattiyaṃ āṇattikatā veditabbā. Tathā vijjāmayapayoge. Kāyenāṇattiyaṃ pana sāhatthike vuttanayova. Thāvarapayoge yāvatā parassa maraṇaṃ hoti, tāvatā kammabaddho, āpatti ca. Tato paraṃ atisañcaraṇe kammabaddhātibahuttaṃ⁴ veditabbaṃ sati paraṃ maraṇe. Pārājikāpatti panettha ekā. Atthasādhakacetanā yasmā ettha ca dutiyapārājike ca labbhati, na aññattha, tasmā dvinnampi sādharmaṇa imā gāthāyo—

“Bhūta dhammaniyāmā ye, te dhammā niyatā matā.

Bhāvidhammaniyāmā ye, teva aniyatā idha.

Bhūta dhammaniyāmānaṃ, ṭhitāva sā paccayaṭṭhiti.

Bhāvidhammaniyāmānaṃ, sāpekkhā paccayaṭṭhiti.

Tenaññā hetuyā atthi, sāpi dhammaniyāmātā.

Tassā phalaṃ aniyataṃ, phalāpekkhā niyamātā.

Evañhi sabba dhammānaṃ, ṭhitā dhammaniyāmātā.

Laddha dhammaniyāmā yā, sātthasādhakacetanā.

Cetanāsiddhito pubbe, pacchā tassāttasiddhito.

Avisesena sabbāpi, chabbidhā atthasādhikā.

1. Ayaṃ iddhi (Ka), vijjānānapāṭhaṃ upanidhāya aho vatāyaṃ taṃ kucchigataṃ gabbhaṃ na abhinikkhāmeyyāti aṭṭhakathāpāṭhena bhavitabbaṃ.

2. Tassāti (Ka)

3. Ovadiyamānaṃ (Ka)

4. Kammabaddhādi bahuttaṃ (Ka)

Āṇattiyaṃ yato sakkā, vibhāvetuṃ vibhāgato.

Tasmā āṇattiyaṃyeva, vuttā sā atthasādhikā.

Micchatte vāpi sammatte, niyatānīyatā matā.

Abhidhamme na sabbatthi, tattha sā niyatā siyā.

Yā theyyacetanā sabbā, sahatthāṇattikāpi vā.

Abhidhammanayenāyaṃ, ekantanīyatā siyā.

Pāṇātipātāṃ nissāya, sahatthāṇattikādikā.

Abhidhammavasenesā, paccekāṃ taṃ dukkaṃ bhaje.

Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṃ dvayaṃ.

Na sāhatthikakammena¹, pagevāṇattikāsamaṃ.

Jīvitindriyupacchedo, cetanā ceti taṃ dvayaṃ.

Na sāhatthikakammena, pagevāṇattikāsamaṃ.

Jīvitindriyupaccheda-kkhaṇe vadhakacetanā.

Cirā’ṭhitāti ko dhammo, niyāmeti āpattikaṃ.

Jīvitindriyupaccheda-kkhaṇe ce vadhako siyā.

Mato, sutto, pabuddho vā, kusalo vadhako siyā.

Kusalattikabhedo ca, vedanāttikabhedopi.

Siyā tathā gato siddho, sahatthā vadhakacetanā”ti.

Yāni pana bīja-utukammadhammacittanīyāmāni pañca aṭṭhakathāya ānetvā nidassitāni, tesu ayamatthasādhakacetanā yogaṃ gacchatīti maññe “ayaṃ atthasādhakacetanānīyamo natthī”ti cetanānaṃ micchattasammattanīyatānampi natthibhāvappasaṅgato. Bhajāpiyamānā yena, tena sabbepi yathāsambhavaṃ kammacittanīyāme bhajanti gacchantīti veditabbari. Jīvite ādīnavo maraṇavaṇṇadassane na vibhattova, idha pana saṅkappapade atthato “maraṇasaññī maraṇacetano maraṇādhippāyo”ti evaṃ avibhūtattā vibhatto, apākaṭattā, anolārikattā vā avibhāgā

1. Na sāhatthikakammehi (Ka)

kāritā vā. **Nayidaṃ vitakkassa nāmaṃ**ti na vitakkasseva nāmaṃ, kintu saññācetanānampi nāmaṃti gahetabbaṃ. **Kaṅkhāvitarāṇiyampi**¹ evameva vuttaṃ.

174. **Kāyatoti** vuttattā “satti-usū”ti vattabbe vacanasiliṭṭhatthaṃ¹ “**ususatti-ādinā**”ti vuttaṃ. **Anuddesike** kammaṣārammaṇaṃ so vā hoti, añño vā. **Ubhayehi**ti kiñcāpi paṭhamappahāro na sayameva sakkoti, dutiyaṃ labhitvā pana sakkonto jīvitavināsanahetu ahosi, tadatthameva hi vadhakena so dinno, dutiyo pana aññena cittena dinno, tena suṭṭhu vuttaṃ “**paṭhamappahārenevā**”ti, “cetanā nāma dāruṇāti garuṃ vatthuṃ ārabba pavattapubbabhāgacetanā pakatisabhāvavadhakacetanā, no dāruṇā hoti”ti ācariyena likhitaṃ. “Pubbabhāgacetanā parivārā, vadhakacetanāva dāruṇā hoti”ti vuttaṃ. **Yathādhippāyanti** ubhopi paṭivijjhati, sāhatthikopi saṅketattā na muccati kira.

Kiriyaṃviseṣo aṭṭhakathāsu anāgato. “Evaṃ vijjha, evaṃ pahara, evaṃ ghāhehi”ti pāliyaṃ sameti ācariyena gahito”ti vadanti. **Purato** paharitvāti-ādi vatthuvisaṅketameva kira. **Etaṃ gāme** tṭhanti puggalova niyamito. **Yo pana liṅgavasena** “**dīghaṃ -pa- mārehī**”ti āṇāpeti aniyametvā. Yadi niyametvā vadati, “etaṃ dīghaṃ”ti vadeyyāti apare. Ācariyā pana “dīghanti vutte niyamitaṃ hoti, evaṃ aniyametvā vadati, na pana āṇāpako dīghādīsu aññatarāṃ mārehīti adhippāyo”ti vadanti kira. “Attho pana cittena ekaṃ sandhāyapi aniyametvā āṇāpeti”ti likhitaṃ. “**Itaro aññaṃ tādisaṃ māreti, āṇāpako muccati**”ti vuttaṃ yathādhippāyaṃ na gatattā. “Evaṃ dīghādivasenāpi cittena aniyamitassevāti yuttaṃ viya dissati”ti aññatarasmim **gaṇṭhipade** likhitaṃ, suṭṭhu vīmaṃsitvā sabbaṃ gahetabbaṃ, **okāsassa niyamitattā**ti ettha okāsanīyamaṃ katvā niddisanto tasmim okāse nisinnaṃ māretukāmoḥ hoti, sayāṃ pana tadā tattha natthi. Tasmā okāseṇa saha attano jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ na hoti, tena attanā mārāpito paro eva mārāpito. Kathaṃ? Sayāṃ rasso ca tanuko ca hutvā pubbabhāge attānaṃ sandhāya āṇattikkhaṇe “dīghaṃ

1. Kaṅkhā-Tṭha 122 piṭṭhe.

rassaṃ thūlaṃ balavantam mārehi”ti āṇāpentassa cittaṃ attani tassākārassa natthitāya aññassa tādisassa jīvitindriyaṃ ārammaṇam katvā pavattati, tena mūlaṭṭhassa kammabaddho. Evaṃsampadamidanti daṭṭhabbāṃ.

Dūtaparamparāniddese āṇāpeti, āpatti dukkaṭassa. Itarassa āroceti, āpatti dukkaṭassāti ācariyantevāsīnaṃ yathāsambhavaṃ ārocane, paṭiggaṇhane dukkaṭam sandhāya vuttaṃ. Na vadhako paṭiggaṇhāti, tassa dukkaṭanti¹ siddham hoti. Tam pana okāsābhāvato na vuttaṃ. Mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattiyā hi tassa okāso aparicchinno, tenassa tasmim okāse thullaccayaṃ vuttaṃ. Vadhako ce paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭho ācariyo pubbe āpannadukkaṭena saha thullaccayampi āpajjati. Kasmā? **Mahājano hi tena pāpe niyojototi.** Idam pana dukkaṭathullaccayaṃ vadhako ce tamattham na sāveti āpajjati. Yadi sāveti, pārijikamevāpajjati. Kasmā? Atthasādhakacetanāya abhāvā. **Anugaṇṭhipade** pana “paṭiggaṇhāti, tam dukkaṭam hoti. Yadi evaṃ kasmā pāṭhe na vuttanti ce? Vadhako pana ‘sādhū karomī’ti paṭiggaṇhitvā tam na karoti. Evañhi niyame ‘mūlaṭṭhassa kim nāma hoti, kimassa dukkaṭāpatti’ti sañjātakāṅkhānaṃ tadatthadīpanattham ‘mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā’ti vuttaṃ. “Vadhako paṭiggaṇhāti āpatti dukkaṭassa, mūlaṭṭhassa ca āpatti thullaccayassā”ti vuttaṃ na silissati, mūlaṭṭhena āpajjitabbāpattidassanādhikārattā vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti vuttaṃ.

Visakkiyadūtapadaniddese “vattukāmatāya ca kicchenettha vatvā payojanaṃ natthīti bhagavatā na vuttan”ti vuttaṃ. Yam pana “**mūlaṭṭhasseva dukkaṭan**”ti aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. Tatrāyaṃ vicāraṇā—ācariyena āṇāttena buddharakkhitena tadatthe saṃgharakkhitasseva ārocite kiñcāpi yo “sādhū”ti paṭiggaṇhāti, atha kho ācariyassevetaṃ dukkaṭam visaṅketattā, na buddharakkhitassa, kasmā? Atthasādhakacetanāya āpannattā. Teneva “āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti **pāliyaṃ** vuttaṃ, tam pana mūlaṭṭhena āpajjitabbadukkaṭam “mūlaṭṭhassa anāpatti”ti iminā aparicchinno kāśattā na vuttaṃ.

1. Tassa āpatti dukkaṭanti (Ka)

Avisaṅkete “mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā”ti vuttattā visaṅkete āpatti dukkaṭassāti siddhanti veditabbaṃ. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ pana dukkaṭaṃ vadhakasseva. So hi paṭhamam āṇāpakam buddharakkhitam pārājikāpattim pāpetvā sayam jīvita voropetvā āpajjissatīti kiñcāpi **pāliyam** “so tam jīvita voropeti, āṇāpakassa ca vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti na vuttaṃ, tathāpi tam atthato vuttameva, “yato pārājikaṃ paññattan”ti pubbe vuttanayattā ca tam na vuttaṃ. “So tam jīvita voropeti, āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti hi pubbe vuttaṃ. Ettha pubbe ācariyantevāsikānaṃ vuttadukkaṭathullaccayāpattiyo paṭhamameva anāpannā pārājikāpattiyā āpannattā. Tathāpi vadhakassa pārājikāpattiyā tesam pārājikabhāvo pākaṭo jātoti katvā “āpatti sabbesaṃ pārājikassā”ti ekato vuttaṃ, na tathā¹ “āṇāpakassa, vadhakassa ca āpatti pārājikassā”ti ettha. Kasmā? Vadhakassa dukkaṭāpattiyā āpannattā. So hi paṭhamam dukkaṭāpattim āpajjitvā pacchā pārājikaṃ āpajjati. Yadi pana antevāsikā kevalam ācariyassa garukatāya sāsanaṃ ārocenti sayam amaraṇādhippāyā samānā pārājikeṇa anāpatti. Akappiyasāsanaharaṇapaccayā dukkaṭāpatti hoti eva, imassatthassa sādhanattham **dhammapadavatthūhi**² migaluddakassa bhariyāya sotāpannāya dhanu-ususūlādiddānaṃ nidassanaṃ vadanti eke. Tam **tittirajātakena**³ sameti, tasmā suttaṃca aṭṭhakathaṃca anulometīti no takkoti ācariyo. Idha pana dūtaparamparāya ca “itthannāmassa pāvada, itthannāmo itthannāmaṃ pāvadatū”ti ettha avisesetvā vuttattā vācāya vā ārocetu, hatthamuddāya vā, paṇṇena vā, dūtena vā ārocetu, visaṅketo natthi. Sace visesetvā mūlaṭṭho, antarādūto vā vadati, tadatikkame visaṅketoti veditabbaṃ.

Idāni imasmiṃ yeva adhikāradvaye **anugaṇṭhipade** vuttanayo vuccati— “vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti vadhakasseva āpatti, na āṇāpakassa buddharakkhitassa. Yadi pana so vajjhamaraṇāmarāṇesu avassamaññataraṃ karoti, buddharakkhitassāṇattikkhaṇe eva pārājikadukkaṭesu

1. Vuttaṃ, tathā (Ka)

2. Dhammapada-Ṭṭha 2. 15 piṭṭhādīsu.

3. Khu 5. 102 piṭṭhe Jātaka.

aññataram siyā. “Iti cittamano”ti adhikārato “cittasaṅkappo”ti etthāpi iti-saddo viya “vadhako paṭiggaṇhāti, mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā”ti adhikārato “mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭassā”ti vuttameva hoti. Kasmā sarūpena na vuttanti ce? Tato cuttari nayadānattham. “Mūlaṭṭhassa āpatti dukkaṭassā”ti hi vutte mūlaṭṭhasseva vasena niyāmitattā “paṭiggaṇhantassa dukkaṭam hoti”ti na ñāyati. “Vadhako paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti hi aniyāmetvā vutte sakkā ubhayesaṃ vasena dukkaṭe yojetum. Tasmā eva hi aṭṭhakathācariyehi adhikāyaṃ gahetvā “**saṃgharakkhitena sampañcchite mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti veditabban**”ti vuttam. Paṭiggaṇhantassa neva anuññātām, na paṭikkhittām, kevalantu buddharakkhitassa aniyāmitattā paṭikkhittām, tassa pana pārājikadukkaṭesu aññataram bhāveyyāti ayamatto dīpito, tasmā tampi suvuttam. Yasmā ubhayesaṃ vasena yojetum sakkā, tasmā ācariyehi “paṭiggaṇhantassevetām dukkaṭan”ti vuttam. Tattha mūlaṭṭho neva anuññāto “mūlaṭṭhassā”ti vacanābhāvato, na ca paṭikkhitto “paṭiggaṇhantassa āpatti dukkaṭassā”ti **pāliya** abhāvato, paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭam siyāti nayaṃ dātum “mūlaṭṭhassā”ti **pāliyam** avuttattā “taṃ paṭiggaṇhantassevetām dukkaṭan”ti yaṃ vuttam, tampi suvuttam. Tatra hi buddharakkhitassa paṭikkhittam, vuttanayena pana tassa āpatti aniyatāti. Kasmā pana **aṭṭhakathāyaṃ** anuttānaṃ paṭiggaṇhanapaccayā vadhakassa dukkaṭam avatvā mūlaṭṭhasseva vasena dukkaṭam vuttanti ce? Anīṭhanivāraṇattham. “Saṃgharakkhitena sampañcchite paṭiggaṇhanapaccayā tassa dukkaṭan”ti hi vutte anantaranayena sarūpena vuttattā idhāpi mūlaṭṭhassa thullaccayaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** vuttameva hotīti āpajjati. Iti taṃ evaṃ āpannaṃ thullaccayaṃ uttānanti taṃ avatvā paṭiggaṇhantassa dukkaṭam vuttam. Anuttānattā aṭṭhakathāyaṃ imaṃ anīṭhaggahaṇaṃ nivāretum “mūlaṭṭhassevetām dukkaṭan”ti vuttam. Ācariyena hi vuttanayena paṭiggaṇhantassa dukkaṭampi uttānameva. Uttānaṃ kasmā amhākaṃ khantīti vuttanti ce? Paṭipattidīpanattham. “Piṭakattayādīsu appaṭihatabuddhiyopi ācariyā sarūpena **pāliyam, aṭṭhakathāyaṃ**¹ avuttattā evarūpesu nāma ṭhānesu evaṃ paṭipajjanti, kimaṅgaṃ pana mādisoti suhodayā kulaputtā anāgate vuttanayamanatikkamitvā saṅkaradosaṃ

1. Aṭṭhakathāyaṃ vā (Ka)

vivajjetvā vaṇṇanāvelaṇca anatikkamma paṭipajjanti”ti ca aparehi vuttaṃ.¹ Ayam pana **aṭṭhakathāya** vā avuttattā evarūpesu nāma pāṭho¹ ācariyena pacchā nikkhattattā kesuci potthakesu na dissatīti katvā sabbaṃ likhissāma. Evaṃ sante paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyā, sañcarittapaṭiggahaṇamaraṇābhinandanesupi ca āpatti hoti, māraṇapaṭiggahaṇe kathaṃ na siyā, tasmā paṭiggaṇhantassevetam dukkaṭam, tenevettha “mūlaṭṭhassā”ti na vuttaṃ. Purimanayepi cetam paṭiggaṇhantassa veditabbameva, okāsābhāvena pana na vuttaṃ. Tasmā yo yo paṭiggaṇhāti, tassa tassa tappaccayā āpattiyevāti ayamettha amhākaṃ khanti. Yathā cettha, evaṃ adinnādānepīti.

175. **Araho rahosaññīniddesā**disu kiñcāpi **pāliyam**, **aṭṭhakathāya**ṇca dukkaṭameva vuttaṃ, tathāpi tattha paramparāya sutvā maratūti adhippāyena ullapantassa uddese sati uddiṭṭhassa maraṇena āpatti pārājikassa, asati yassa kassaci maraṇena āpatti pārājikassa. “Itthannāmo sutvā me vajjhassa ārocetū”ti uddisitvā ullapantassa visaṅketatā dūtaparamparāya vuttattā veditabbā. Sace “yo koci sutvā vadatū”ti ullapati, vajjho sayameva sutvā marati, visaṅketattā na pārājikaṃ. Yo koci sutvā vadati, so ce marati, pārājikaṃ. “Yo koci mama vacanaṃ sutvā taṃ māretū”ti ullapati, yo koci sutvā māreti, pārājikaṃ, sayameva sutvā māreti, visaṅketattā na pārājikanti evaṃ yathāsambhavo veditabbo.

176. **Mūlaṃ datvā muccatīti** ettha bhinditvā, bhañjitvā, cavitvā, cuṇṇetvā, aggimhi pakkhipitvā vā pageva muccatīti atthato vuttameva hoti. **Yesam hatthato mūlaṃ gahitanti** yesam ñātakaparivāritānaṃ hatthato mūlaṃ tena bhikkhunā gahitaṃ, potthakasāmikahatthato pubbe dinnamūlaṃ puna gahetvā tesaññeva ñātakādīnaṃ datvā muccati, evaṃ potthakasāmikasseva santakaṃ jātaṃ hoti. **Anugaṇṭhipade** pana “sacepi so vippaṭisārī hutvā sīghaṃ tesaṃ mūlaṃ datvā muccatī”ti vuttaṃ, taṃ yena dhanena potthako kīto, taṇca dhanam sandhāya vuttaṃ. Kasmā? Potthakasāmikahatthato dhane gahite potthake adinnepi muccanato. Sace

1. Ayam pana aṭṭhakathāpāṭho (Ka)

aññaṃ dhanam sandhāya vuttaṃ, na yuttaṃ potthakassa attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṃ sāmikānaṃ datvā mūlaṃ na gaṇhāti, na muccati attaniyabhāvato amocitattā. Sace potthakaṃ mūlaṭṭhena diyyamānaṃ “taveva hotū”ti appeti, muccati attaniyabhāvato mocitattā. Etthāyaṃ vicāraṇā—yathā cetiyaṃ vā paṭimaṃ pokkharaṇiṃ setuṃ vā kiṇitvā gahitampi kārakassevetaṃ puññaṃ, na kiṇitvā gahitassa, tathā pāpampi yena potthako likhito, tasseva yujjati, na itarassāti ce? Na, “satthahāraṇaṃ vāssa pariyeseyyā”ti vacanato. Parena hi katasatthaṃ labhitvā upanikkhipantassa pārājikanti siddhaṃ. Evaṃ parena likhitampi potthakaṃ labhitvā yathā vajjho taṃ passitvā marati, tathā upanikkhipeyya pārājikanti siddhaṃ hotīti. **Cetiyaḍḍhi** etamanidassanaṃ karaṇapaccayaṃ hi taṃ kammaṃ idaṃmaraṇapaccayanti evaṃ ācariyena vicāritaṃ. Mama pana cetiyaḍḍhinidassaneneva sopi attho sādhetabbo viya paṭibhāti.

Tattakā pāṇātipātāti “ekāpi cetanā kiccavasena ‘tattakā’ti vuttā satipaṭṭhānasammappadhānaṃ catukkatā viyā”ti likhitaṃ. **Pamāṇe ṭhapetvā**ti attanā adhippetappamāṇe. “Kataṃ mayā evarūpe āvāṇe khaṇite tasmim patitvā maratū”ti adhippāyena vadhako āvāṭappamāṇaṃ niyamevā sace khaṇi, taṃ sandhāya vuttaṃ “**imasmiṃ āvāṇe**”ti. Idāni khaṇitabbaṃ sandhāya ettakappamāṇassa aniyamitattā “**ekasmimpi kudālappahāre**”ti-ādi vuttaṃ, suttantikatherehi kiñcāpi upaṭhataṃ, tathāpi sanniṭṭhāpakacetanā ubhayattha atthevāti ācariyā. Bahūnaṃ maraṇe ārammaṇaniyame kathanti ce? Vajjhesu ekassa jīvitindriye ālambite sabbesamālambitameva hoti. Ekassa maraṇepi na tassa sakalaṃ jīvitaṃ sakkā ālambitum na uppajjamānaṃ, uppannaṃ, nirujjhamānaṃ, atthitāya pāṇātipātacetanāva paccuppannārammaṇā, purejātārammaṇā ca hoti, tasmā tampi yujjati. Pacchimakoṭiyā ekacittakkhaṇe purejātaṃ hutvā ṭhitaṃ taṃ jīvitamālambaṇaṃ katvā sattamajavanapariyāpannacetanāya opakkame kate atthato tassa sattassa sabbaṃ jīvitindriyamālambitaṃ, voropitaṇca hoti, ito panaññathā na sakkā, evameva pubbabhāge “bahūpi satte māremī”ti cintetvā sanniṭṭhānakāle visapakkhipanādisu ekaṃ

payogaṃ sādhayamānā vuttappakāracetanā tesu ekassa vuttappakāraṃ jīvitindriyaṃ ālambaṇaṃ katvā uppajjati, evaṃ uppannāya panekāya sabbehi te māritā honti tāya eva sabbesaṃ maraṇasiddhito, aññathā na sakkā voropetuṃ, ālambituṃ vā. Tattha ekāya cetanāya bahūnaṃ maraṇe akusalarāsi kathanti ce? Visuṃ visuṃ maraṇe pavattacetanānaṃ kiccakaraṇato. Kathaṃ? Tā pana sabbā upapajjavedanīyāva honti, tasmā tāsu yāya kāyaci dinnāya paṭisandhiyā itarā sabbāpi “tato balavatarakusalapaṭibāhitā ahosikammaṃ”ti-ādikoṭṭhāsaṃ bhajanti, punapi vipākāṃ janituṃ¹ na sakkonti. Aparāpariyavedanīyāpi viya taṃ paṭibāhitvā kusalacetanā paṭisandhiṃ deti, tathā ayampi cetanā anantarabhava eva paṭisandhidānādivasena tāsaṃ kiccalesakaraṇato ekāpi samānā “rāsi”ti vuttā. Tāya pana dinnāya paṭisandhiyā atitikkho vipāko hoti. Ayamettha visesoti-ādi **anugaṇṭhipade** papañcitaṃ.

Amaritukāmā vāti adhippāyattā opapātikamaraṇepi āpatti.
 “Nibbattitvā”ti vuttattā patanaṃ na dissatīti ce? Opapātikattaṃ, patanañca ekamevā”ti likhitaṃ. Atha vā **“sabbathāpi anuddishevā”**ti vacanato ettha maratūti adhippāyasambhavato **“uttarituṃ asakkonto marati pārājikamevā”**ti suvuttaṃ. Sace “patitvā maratū”ti niyametvā khaṇito hoti, opapātikamanusso ca nibbattitvā ṭhitanīyameneva “uttarituṃ na sakkā”ti cintetvā maratīti pārājikacchāyā na dissati, tena vuttaṃ “uttarituṃ asakkonto”ti. So hi uttarituṃ asakkonto punappunaṃ patitvā marati, tena pātopi tassa siddho hotīti adhippāyo. Tattha siyā—yo pana “uttarituṃ asakkonto marati”ti vutto, so opātakhaṇanakkhaṇe² arūpaloke jīvati. Vadhakacetanā ca “aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa ārammaṇapaccayena paccayo, rūpajīvitindriyaṃ mātughātikamassa pitughātikamassa arahantaghātikamassa ruhiruppādakamassa ārammaṇapaccayena paccayo”ti³ vacanato rūpajīvitindriyārammaṇaṃ hoti, na ca taṃ arūpāvacarasattassatthi, na ca sā cetanā “aniyato dhammo micchattaniyatassa dhammassa purejātapaccayena paccayo, ārammaṇapurejātaṃ vatthupurejātaṃ ārammaṇapurejātaṃ.

1. Dātuṃ (Ka)

2. Opapātapatanakkhaṇe (?)

3. Abhi 9. 373 piṭṭhe.

Rūpa_jīvitindriyaṃ mātughātikamassa purejātapaccayena paccayo”¹ti vacanato anāgatārammaṇā hoti. Añño idha patitvā maraṇakasatto natthi, evaṃ sante vadhakacetanāya kiṃ ārammaṇanti ce? Yassa kassaci idha jīvanakasattassa paccuppannaṃ jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ. Kiñcāpi so na marati, atha kho pāṇātipāto hoti eva. Yathā kiṃ “yathākkamena ṭhite satta jane ekena kaṇḍena vijjhivā māremi”²ti pubbabhāge cintetvā sannitṭhānakāle tesu ekassa jīvitamārammaṇaṃ katvā kaṇḍaṃ vissajjeti, kaṇḍo taṃ virajjhivā itare cha jane māreti, evaṃ santepi ayaṃ pāṇātipātī eva hoti, evamidhāpi “yo koci”³ti vikappentassa vadhakacetanā yassa kassaci jīvitārammaṇaṃ katvā pavattati, tasmīṃ amatepi itarassa vasena pāṇātipātī. Sace arahā hutvā parinibbāyati, arahantaghātakova hoti. Esa nayo sabbattha evarūpesu. Ayameva hettha ācariyaparamparāgatā yutti vinicchayakathāti vuttaṃ.

Patanarūpaṃ pamāṇanti ettha yathā mātuyā patitvā parivattaliṅgāya matāya so mātughātakova hoti, na kevalaṃ purisaghātakova, tasmā patanasseva vasena āpatti. Kasmā? Patanarūpamaraṇarūpānaṃ ekasantānattā, tadeva hissa jīvitindriyaṃ, tassa hi parivattanaṃ natthi, itthipurisindriyāneva pavattiyaṃ nirujjhanuppajjanakāni, itthipurisoti ca tattha vohāramattameva, tasmā mātughātakova, na purisaghātakoti, yathā tassa patanarūpavasena āpatti, tathā idhāpi patanarūpavasena thullaccayaṃ ekasantānattāti ayaṃ paṭhamatheravāde yutti. Dutīye kiñcāpi peto patito, yakkho ca, atha kho ahetukaṭṭhisandhikattā akusalavipākassa “vāmena sūkaro hoti”⁴ti ettha vuttayakkhānaṃ ṭṭhisandhi viya sabbarūpānaṃ sādharāṇattā, amanussajātikattā ca tiracchānarūpena mate maraṇarūpavasena pācittiyaṃ, vatthuvaseṇa lahuḷkāpattiyā parivattanaṃ hoti eva tatthajātakarukkhādicchedanapācittiyaparivattanaṃ viya. Ayameva yuttataro, tasmā pacchā vutto. Pārājikassa pana manussajātiko yathā tathā vā patitvā yathā tathā vā maratu, pārājikameva garukattā. Garukāpattiyāti viparivattanaṃ natthīti vuttaṃ.

1. Abhi 9. 377 piṭṭhe.

2. Dī-Ṭṭha 2. 250; Abhi-Ṭṭha 2. 475; Mahāniddeṣa-Ṭṭha 371 piṭṭhesu.

Thullaccayaṃ tiracchāne, mate bhedassa kāraṇaṃ.

Sarūpamaraṇaṃ tisso, phusso maññeti aññathā.

Gaṇṭhipade pana “dutiyaṇṇaṃ puthujjanaṃ patitvā arahattaṃ patvā marantassa vasena vutto”ti likhitaṃ. “Tiracchāne”ti ettha keci vadanti “devā adhippetā”ti. “Sakasakarūpeneva maraṇaṃ bhavati nāññathā”ti ca vadanti.

Yakkhapetarūpena matepi eseṇa nayoti thullaccayanti attho.

“Tiracchānagatamanussaviggahamaṇe viyā”ti likhitaṃ. **Pahāraṃ laddhāti** sattānaṃ mārāṇatthāya katattā vuttaṃ.

177. **Sādhu suṭṭhu maratūti** vacibhedam karoti. **Visabhāgarogoti** sarīrattho gaṇḍapīlakādi.

178. **Kāḷānusārīti** ekissā latāya mūlaṃ kira. Mahākacchapena katapuppham vā. **Haṃsapupphanti** haṃsānaṃ pakkhapattam. Heṭṭhā vuttanayena sāhatthikāṇattikanayañhettha yojetvā kāyavācācittato samuṭṭhānavidhi dassetabbo.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. **Maraṇatthikāva hutvāti** imassa kāyassa bhedenā saggapāpanādhippāyattā atthato maraṇatthikāva hutvā evaṃadhippāyino maraṇatthikā nāma hontīti attano maraṇatthikabhāvaṃ ajānantā āpannā pārājikaṃ. Na hi te “attano cittappavattim na jānanti”ti vuccanti.

Vohāravasenāti pubbhāgavohāravasena. Sanniṭṭhāne panetaṃ natthi. Pāse baddhasūkaramocane viya na hoti. **Yathānusandhināti** antarā amaritvāti attho. **Appaṭivekkhitvāti** avicāretvā. Heṭṭhimabhāge hi kismiñci vijjamāne vali paññāyati. **Dassiteti** uddharitvā ṭhapite. **Paṭibandhanti** tayā paṭibandham, paribhogantarāyaṃ saṃghassa mā akāsīti attho.

181-2-3. Yasmā kiriyam dātum na sakkā, tasmā “**paṭhamam laddhan**”ti vuttam. Pubbepi attanā laddhapiṇḍapātato paṇītapāṇītam dento tatthapi¹ attakāriyam adāsi. **Asaṇciccā**ti ettha aññam ākaḍḍhantassa aññassa patane sabbenā sabbam abhisandhi natthi. **Na maraṇādhippāyassā**ti paṭigho ca payogo ca atthi, vadhakacetanā natthi. **Ajānantassā**ti ettha “vatthu-ajānanavasena ajānantassa doso natthi, idam kira tesam nānattam. ‘Asaṇcicco ahan’ti **pāliyam** na dissati. **Aṭṭhakathāyam** vuttattā tathārūpāya pāliyā bhavittabban”ti vadanti. **No ce, thullaccayanti** ettha “dukkhavedanā ce nuppajjati, dukkaṭamevā”ti vadanti, vīmaṃsitabbam. “**Muggarā** nāma khādanadaṇḍakā. **Vemā** nāma tesam khādanadaṇḍakānam heṭṭhā ca upari ca tiriyaṃ bandhitabbadaṇḍā”ti likhitam. Heṭṭhāva duvidhāpi paṭhanti. **Hatthappatto viya dissati** “tassa vikkhepo mā hotū”ti **upacchindati**. **Visesādhigamam byākaritvā** tappabhavam sakkāram lajjīyanto **āhāram upacchindati** sabhāgānam byākatattā. Te hi kappiyakhettam ārocenti.

186. **Akataviññattiya**ti na viññattiya. Sā hi anuññātattā katāpi akatā viyāti akataviññatti. “Vadeyyātha bhante yenattho”ti evam akataṭṭhāne viññatti akataviññatti”ti likhitam. Titthiyabhūtānam mātāpitūnam sahatthā dātum na vaṭṭatīti. **Pitucchā** nāma pitubhaginī. **Sacepi na yācanti** “yācituram dukkhan”ti, sayam vā evam vattumasakkontā. “Yadā tesam attho bhavissatī”ti ābhogaṃ katvā vā. “**Vejjakammam vā nahotī**”ti vacanato yāva sattamo kulaparivaṭṭo, tāva bhesajjam kātum vaṭṭatī”ti vadanti. **Sabbapadesūti** mahāmātuyācūḷamātuyāti-ādīnam.

Vuttanayena pariyesitvāti “sāmaṇerehi vā”ti-ādīnā. “Na akataviññattiya”ti vadanti. “Paccāsīsati sace, dukkaṭan”ti vadanti. **Kappiyavasenāti** puppham ānethāti-ādīnā. “**Pūjam akāsi**”ti vuttattā sayam gahetum na vaṭṭatī”ti vadanti.

“**Bhaṇathā**”ti vutte pana kātabbam. Dhammañhi vattum vaṭṭati. **No ce jānanti, na pādā apanetabbā**. Avamaṅgalanti hi gaṇhanti.

1. Tathāpi (Ka)

Coranāgassa hi āmaṭṭhaṃ dinne kujjhissati, anāmaṭṭhaṃ na vaṭṭatīti aṅgulantare thokaṃ bhattaṃ gahetvā patte bhattaṃ sabbaṃ adāsi, so tena tussi. **Varapothhakacittattharaṇanti** sibbitvā kātabbattharaṇavikati. **Piturājā** damiḷassa parājito **rohaṇe** soḷasa vassāni vassitvā mittāmaccaparivuto “rajjam gaṇhāmī”ti āgantvā antarāmagge appamattakassa kāraṇā ekaṃ amaccaṃ ghātāpesi. Sesā bhayena palāyantā araṇṇe antarāmagge corehi viluttā **hambugallakavihāraṃ**¹ gantvā tattha cātunīkāyikatissatthero tesam saṅghaṃ katvā puna ānetvā raṇṇo dassesi, tehi saddhiṃ rajjaṃ gahetvā rājā **tambulakallakatissattherassa** abhayagirivihāraṃ akāsi. Sesāpi ekekavihāraṃ kāraṇesum kira.

187. Corasamīpaṃ pesento “**vālayakkhavihāraṃ** pesetī”ti iminā sadiso. Kasmā? Maraṇādhippāyattā. Taḷākādīsu macchādiggahaṇatthaṃ kevaṭṭam aññāpadesena “taḷakatīraṃ gacchā”ti paṇṇantassa pāṇātipātena bhavitabbaṃ, “vālayakkhavihāraṃ pāhesī”ti imassa sadiso. Kasmā? “Maraṇādhippāyattā”ti vacanassānulomato, **aṭṭhakathāyampi** “evaṃ vālayakkhampī”ti vuttattā.

189. **Taṃ tatraṭṭhitaṃ chindantanti taṃ**-saddo ekaccesu natthi. Itaresu pārājīkathullaccayaṃ āpannāti attho. “Imaṃ chinditvā sīghaṃ gantvā saṃghassa pattacīvaraṃ dassāmi”ti kusalacittenapi chinditum na vaṭṭati ananuññātattā. **Aññassa pana bhikkhuno vaṭṭati** anuññātattā.

190. Kathaṃ? Kuṭirakkhaṇatthañhi bhagavatā paṭaggidānādi anuññātāṃ, kuṭi nāmesā bhikkhūnaṃ atthāya. Tasmā “bhikkhurakkhaṇatthaṃ aññassa bhikkhussa vaṭṭatī”ti vattabbamettha natthī”ti vuttaṃ. Yadi evaṃ acchinnacīvarassa naggabhāvappaṭicchādanatthaṃ bhūtagāmapātabyatā bhagavatā anuññātā, jīvitarakkhaṇatthañca sappadaṭṭhakāle anuññātāṃ, tasmā “api jīvitaṃ pariccajitabbaṃ, na ca rukkho vā chinditabbo”ti-ādi na vattabbaṃ siyā, tasmā taṃ nidassanaṃ appamāṇaṃ, aṭṭhakathācariyo evettha pamāṇaṃ. Ettha paṇāyaṃ ācariyassa takko—ariyapuggalesu satta nagghiyaṃ passitvā appasādaṃ katvā nirayūpagā

bhavissanti, tathā sappā ca ḍaṁsitvā, tesam pāpavimocanattham bhūtagāmapātabyatā anuññātā. Dānapatīnam cittarakkhaṇattham paṭaggidānādi. Aññathā lokassa puññantarāyo, saṁghassa ca lābhantarāyo hoti. Vadhakassa pana cittahitakaraṇam natthi, tam pana avītikkaman, jīvitapariccajanam passitvā vā “aho dukkaram katan”ti pasādameva labheyyunti attano na vaṭṭati, aññassa vaṭṭati. Aññathā titthiyānam asaddhammasiddhiyāti. **Gaṇṭhipade** pana “jīvitatthāya rukkham chindantassa attasinehasena chindanato akusalattā na vaṭṭati, aññassa vaṭṭati”ti likhitam. Anekesu rukkhena otthatesu, opāte vā patitesu aññena aññassatthāya rukkhachedanādi kātuṁ vaṭṭati, kasmā? Paraparittāṇādhippāyatoti. **Parittanti** rakkhaṇam, tam dassetuṁ “**samantā bhūmitacchanan**”ti-ādi vuttam.

191. **Tīhi mārīte pana visaṅketanti** ettha tisu ekena mārītepi “khattameva otiṇṇattā pārājikan”ti vuttattā tayopi ekato hutvā mārenti ce, āpajjati, teneva vuttam “**paricchedabbhantare vā avisaṅketan**”ti. “**Paricchedātikkame pana sabbattha visaṅketam hoti**”ti vuttattā dvinnam balaṁ gahetvā tatiyo ce māreti āpajjati viya dissati, vīmaṁsitabban. “**Dve mārentū**”ti **vutte ekena vā dvīhi vā mārīte pārājikanti** “dvinnam pahārānam maraṇe sati dve mārītā nāma honti, asati ekova hoti, tasmā vijānitabban”ti vadanti.

Tatīyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthapārājika

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. catutthe vaggu ca sā modayati ca satteti **vaggumudā**. “Vaggumadā”tipi pāṭho, tassa vaggu ca sā pasannasuddhatarāṅgasamiddhattā sukhumā cāti attho jīvitavaggutthanitā jīvitatthanti nīluppalanti-ādīsu viya. Madassāti ca bahukhajjabhojjapānādisamiddhā nadī chaṇadivasesūti nirutti veditabbā. Vaggu parisuddhāti lokena sammatāti kira attho. **Bhāsito** bhavissatīti pāṭhaseso.

194-5. Vaṇṇavā vaṇṇavanto vaṇṇavantānītipi sijjhati kira bahuvacanena. Yasmā indriyānaṃ ūnattaṃ, pūrattaṃ vā natthi, tasmā **“abhiniviṭṭhokāsassa paripunnattā”**ti vuttaṃ. Chaṭṭhassa abhiniviṭṭhokāso hadayavatthu. Catu-iriyāpathacakke¹ **pākatindriye. Attano dahatī**ti attanā dahati, attanā paṭividdhaṃ katvā pavedetīti adhippāyo. **Santanti** vattamānaṃ. **Gotrabhunoti** gottamattaṃ anubhavattā nāma mattakamevāti attho.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. **Padabhājane** “tisso vijjā”ti vuttattā arūpāvacarajjhānāni paṭikkhittānīti ce? Na, tattheva “yaṃ ñāṇaṃ, taṃ dassanaṃ, yaṃ dassanaṃ, taṃ ñāṇaṃ”ti dassanapadena visesetvā vuttattā, tasmā eva **aṭṭhakathāyaṃ “vijjāsīsenā padabhājanāṃ vuttan”**ti vuttaṃ. **Dhuraṃ katvāti** purimaṃ katvā.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Anāgate uppajjanakarāgādīnaṃ kāraṇattā rāgādayova **nimittaṃ** nāma. Tissannaṃ vijjānaṃ aññataraṃ sandhāya “vijjānaṃ lābhīmhi”ti bhaṇati, pārājikaṃ, na vatthuvijjādīnaṃ kilesanahānameva vuttaṃ, taṃ khaṇattā uttarimanussadhammappa vatti na hotīti ce? Na, maggakiccadīpanato. Teneva **“maggena vinā natthi”**ti-ādi vuttaṃ. **Cittanti** cittassa vigatanīvaraṇatāti attho. “Yāvaṃ vijjā anāgatā, tāva vipassanāñāṇassa lābhīmhi”ti vadanto yadi lokuttaraṃ sandhāya vadati, sopi ca tathā jānāti, pārājikameva lokuttarassapi taṃnāmattā”ti vadanti. **“Avisesenāpi vadato pārājikaṃ vuttanti** lokuttaraṃ sandhāya vadato ‘pārājikan’ti vuttaṃ yujjati. Yathā kiṃ ‘vijjānaṃ lābhīmhi’ti bhaṇantopi pārājikamevā”ti vuttattāhāne vatthuvijjādīnaṃ sambhavepi tāsaṃ anadhippetattā pārājikaṃ hoti, evamidhāpi. **Na sakkā aññaṃ pamāṇaṃ kātunti** attano guṇamārocetukāmo lokiyena sammissaṃ atthapaṭisambhidaṃ vadato pārājikanti pamāṇaṃ kātuṃ na sakkā, itarathā hoti”ti aparehi vuttaṃ, “taṃ pubbāparaviruddhaṃ, tasmā vijjānidassanaṃ idha anidassanaṃ sāsane vatthuvijjādīnaṃ vijjāvidhānābhāvā. Bhagavatā vibhattakhetapade vā tesāṃ pariyaṇavacanānaṃ anāmaṭṭhattā na sakkā aññaṃ pamāṇaṃ kātun”ti likhitaṃ. “Paṭisambhidānaṃ lābhīmhi”ti vutte

1. Catu-iriyāpathacakkaṃ (Ka)

pariyāyena vuttattā thullaccayaṃ yuttan”ti vadanti, vicāretabbaṃ.
Vīmaṃsitvā gahetabbanti “yo te vihāre vasatī”ti-ādīhi saṃsandanato
 pariyāyavacanattā thullaccayaṃ vuttaṃ. “Nirodhasamāpattim
 samāpajjāmi”ti vā ‘lābhīmhāhaṃ tassā’ti vā vadatopi”ti vuttavacanampi
 “sace panassevaṃ hotī”ti-ādivacanampi atthato ekameva, sopi hi attano
 viṣesaṃ ārocetumeva vadati. “Yo te vihāre vasatī”ti-ādīsu ahaṃ-
 vacanābhāvā pariyāyo yujjati, idha pana ‘lābhīmhāhaṃ tassā’ti attānaṃ
 niddisati, tasmā pārājikaṃ āpajjitum yuttaṃ viyā”ti vadanti.
 “Mahāpaccariyādivacanāṃ uttarimanussadhammesu ekopi na hoti, tasmā
 pariyāyena vuttattā na hotī”ti vadanti, suṭṭhu upaparikkhitabbaṃ.
 Phalasacchikiriyā-padato paṭṭhāya eva pāṭho gahetabbo,
 phalasacchikiriyāyapi ekekampi ekekaphalavasena pārājikaṃ veditabbaṃ.

Rāgassa pahānanti-ādittike kilesappahānameva vuttaṃ, taṃ pana yasmā
 maggena vinā natthi. Tatiyamaggena hi rāgadosānaṃ pahānaṃ, catutthena
 mohassa, tasmā “rāgo me pahīno”ti-ādīni vadatopi pārājikaṃ. **Rāgā cittaṃ**
vinīvaraṇatāti-ādittike lokuttarameva vuttaṃ, tasmā “rāgā me cittaṃ
 vinīvaraṇan”ti-ādīni vadato pārājikamevāti. **Akuppadhammattāti** keci
 uttaravihāravāsino. Kasmā na hotīti ce? “Iti jānāmi, iti passāmi”ti
 vattamānavacaneneva **mātikāyaṃ** vuttattā. Yadi evaṃ **padabhājane**
 “samāpajjim, samāpanno”ti-ādīnā vuttattā “atītattabhāve sotāpannomhī”ti
 vadatopi hotūti ce? Na, aññathā atthasambhavato. Kathaṃ?
 Addhāpaccuppannavasena vattamānatā gahetabbāti ñāpanatthaṃ vuttaṃ, na
 atītattabhāvaṃ. Atītattabhāvo hi pariyāyena vuttattā “thullaccayan”ti vuttanti
 ācariyā.

200. **“Sacepi na hoti, pārājikamevā”**ti aṭṭhānaparikkappavasena vuttaṃ
 kira. “Iti vācā tivaṅgikā”ti vakkhati. **Natthetanti** purime sati
 pacchimassābhāvā samāpajjim, samāpannoti imesaṃ kiñcāpi atthato
 kālaviseso natthi, vacanaviseso pana atthi eva.

207. **Ukkheṭṭoti** uttāsito. Khiṭa utrāsane.

Suddhikavārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vatthukāmaṇāṇakathāvaṇṇanā

Viññattipatheti vijānanatṭhāne, tena “viññattipathamatikkamitvā ṭhito bhikkhu dibbāya sotadhātuyā sutvā jānāti, na pārājikanti dīpeti”ti vuttaṃ. **Jhānaṃ kira samāpajjinti** ettha so ce “esa bhikkhu attano guṇadīpanādhippāyena evaṃ vadati”ti jānāti, pārājikameva. Aññathā jānātīti ce? Pārājikacchāyā na dissatīti ācariyo.

Vatthukāmaṇāṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

Anullapanādhippāyoti yadi ullapanādhippāyo bhaveyya, dukkaṭamevāti apare. “Taṃ parato ‘nāvuso sakkā puthujjanena adhvāsetun’ti vatthunā saṃsanditvā gahetabban”ti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vinītavatthuvaṇṇanā

225-6-7. Dukkara āgāra āvaṭakāma abhirativatthūsu “yadi ullapanādhippāyo bhaveyya, pārājikan”ti vadanti, kāraṇaṃ pana duddasaṃ, thullaccayaṃ vuttaṃ viya, vīmaṃsitabbaṃ. **Yānena vā iddhiyā vā gacchantopi pārājikaṃ nāpajjatīti** padasā gamanavaseneva katikāya katāya yujjati. “**Apubbaṇacarimaṃ gacchantoti** hatthapāsaṃ avijahitvā aññamaññassa hatthaṃ gaṇhanto viya gacchanto”ti vuttaṃ. Uṭṭhetha etha gacchāmāti evaṃ saha gamane pubbāparā gacchantopi nāpajjatīti ācariyassa takko. **Vasantassāti** tathā vasanto ce upāsakena dissati, pārājiko hoti. “Rattiṃ vasi tvā gacchanto na pārājiko”ti vuttaṃ. **Nānāveraṃ jākāti** nānājanapadavāsino. **Samghalābhoti** yathāvuḍḍhaṃ attano pāpuṇanakoṭṭhāso.

228. **Idhāti** “ko nu kho”ti-ādinaṃ vutte pañhākamme. **Dhammadhātu** sabbaññutaññāṇaṃ.

232. **Na uppaṭipāṭiyā**ti na sīhokkantavasena anussari. Tasmā antarābhavabhūtā ekā eva jātīti paṭivijjhatīti attho.

Nigamanavaṇṇanā

233. **Catuvīsati**ti ettha mātughātakapitughāta-arahantaghātakā tatiyapārājikam āpannā. Bhikkhunidūsako, lambi-ādayo ca cattāro paṭhamapārājikam āpannā evāti katvā kuto catuvīsati ce? Na, adhippāyājānanato. Mātughātakādayo hi cattāro idhānupasampannā eva adhippetā, lambi-ādayo cattāro kiñcāpi paṭhamapārājikena saṅgahitā, yasmā ekena pariyāyena methunadhammapaṭisevino na honti, tasmā visum vuttā. Ekakammaṃ ekuddeso samasikkhatā”ti evaṃ vuttasamvāsassa abhabbatāmattam sandhāya vuttam “**yathā pure tathā pacchā**”ti. Aññathā nesam samaññāyapaṭiññāyabhikkhubhāvopi natthīti āpajjati.

Catutthapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṃghādisesakaṇḍa

1. Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā

235. “Okkamantānan”ti pāṭho. Etthāha—“yo pana bhikkhū”ti kārako idha kasmā na niddiṭṭhoti? **Abhi**-niddesena imassa sāpekkhābhāvadassanattamaṃ. Kathaṃ? Kaṇḍuvanādi-adhippāyacetanāvasena cetentassa kaṇḍuvanādi-upakkamena upakkamantassa, methunarāgavasena ūru-ādīsu dukkaṭavattḥusu, vaṇādīsu thullaccayavattḥusu ca upakkamantassa sukkavissatṭhiyā satipi na saṃghādiseso.

Mocanassādasāṅkhātādhippāyāpekkhāva sukkavissatṭhi sati upakkame, na aññathā “anāpatti na mocanādhippāyassā”ti vacanato. Tasmā tadatthadassanattamaṃ idha kārako na niddiṭṭho, aññathā “yo pana bhikkhu sañcetanikaṃ sukkavissatṭhiṃ āpajjeyyā”ti kārake niddiṭṭhe “ceteti na upakkamati muccati, anāpatti”ti vuttavacanavirodho. “Sañcetanikāya sukkavissatṭhiyā aññatra supinantā”ti bhumme niddiṭṭhepi sova virodho āpajjati, tasmā tadubhayavacanakkamaṃ avatvā “sañcetanikā sukkavissatṭhi aññatra supinantā”ti vuttaṃ. Tattha nimittatthe bhumavacanābhāvato hetutthaniyamo na kato hoti. Tasmim akate sañcetanikā sukkavissatṭhi aññatra supinantā saṃghādisesāpatti, upakkame asati anāpattīti ayamatto dīpitoti veditabbaṃ.

236-237. **Sañcetanikā**ti ettha paṭhamaviggahena upasaggassa sātthakatā dassitā, dutiyena ikapaccayassa. Vātapittasemharuhirādi-**āsaya**bhedaṭṭhi attho. **Dhātū**ti ettha “pathavīdhātu-ādayo catasso, cakkhudhātu-ādayo vā aṭṭhārasā”ti **gaṇṭhipade** likhitaṃ. **Vatthisī**santi vatthipuṭassa sīsaṃ. “Aṅgajātassa mūlaṃ adhippetam, na aggasīsaṃ”ti vadanti. **Tathevā**ti “nimitte upakkamato”ti-ādim gaṇhāti. **Tato muccitvā**ti “na sakalakāyato, tasmā pana ṭhānā cutamatte hotū”ti **gaṇṭhipade** likhitaṃ. “Dakasotaṃ otiṇṇamatte”ti iminā na sametīti ce? Tato dakasotorohaṇaṇcettḥāti-ādi vuccati. Tassattho—nimitte upakkamaṃ katvā sukkaṃ ṭhānā cāvetvā puna vipaṭṭisārasena dakasotorohaṇaṇ nivāretum adhivāsetum. Kato bahi nikkhamante adhivāsetum na sakkā, tathāpi adhivāsanādhippāyena adhivāsetvā antarā

dakasotato uddham nivāretum asakkuṇeyyatāya “anikkhante vā”ti vuttam. Kasmā? Thānā cutam hi avassam dakasotam otaratīti aṭṭhakathādhippāyo gaṇṭhipadādhippāyena sameti. **Tato muccitvā**ti sakatṭhānato. Sakasarīrato hi bahi nikkhantameva hoti, tato “bahi nikkhante vā anikkhante vā”ti vacanam virujjheyya. Yasmā pana tamhā tamhā sarīrapadesā cutam avassam dakasotam otarati, tasmā vuttam “dakasotam otiṇṇamatte”ti, iminā ca āpattiyā pākaṭakālam dasseti, kim vuttam hoti? Mocanassādena nimitte upakkamato sukkaṁ bahutarampi sarīrapadesā cutam tattha tattha laggāvasesam yattakam ekā khuddakamakkhikā piveyya, tattake dakasotam otiṇṇamatte saṁghādisesāpatti. Vuttañhi **kaṅkhāvitaraṇiyam**¹ “dakasotam anotiṇṇepi saṁghādiseso”ti-ādi. Tattakassa bahi nikkhamanam asallakkhento “ceteti upakkamati na muccati, āpatti thullaccayassā”ti vacanato thullaccayanti saññāya desentopi na muccati, passāvampi vaṇṇatam passivā vatthikosagatassa picchilatāya vā ṇatvā saṁghādisesato vuṭṭhātabbam. Ayamettha tatiyattheravāde yutti. Sabbācariyā ime eva tayo therā, tesampi dakasotorohaṇam nimitte upakkamananti ayam dutiyo vinicchayo sādharmaṇato ettha, evam **upatissatthero** vadati kira.

Thānā cutam hi avassam dakasotam otaratīti katvā “**thānā cāvanamattenevettha āpatti veditabbā**”ti vuttam. Dakasotam otiṇṇe eva āpatti. Sukkassa hi sakalam sarīram thānam, anotiṇṇe thānā cutam nāma na hotīti vīmaṁsitabbam. Ābhidhammikattā therassa “sukkavissatṭhi nāma rāgasamuṭṭhānā hotī”ti² **kathāvatthuṭṭhakathāyam** vuttattā sambhavo cittasamuṭṭhāno, “tam asuciṁ ekadesam mukhena aggahesi, ekadesam aṅgajāte pakkhipī”ti³ vacanato utusamuṭṭhāno ca dissati, so ca kho avītarāgasseva “aṭṭhānametaṁ bhikkhave anavakāso yaṁ arahato asuci mucceyyā”ti⁴ vacanato. **Parūpāhāraṭṭhakathāyam** “atthi tassa āsayoti tassa sukkassa uccārapassāvānam viya patiṭṭhānokāso

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 128 piṭṭhe.

2. Abhi-Ṭṭha 3. 160 piṭṭhe.

3. Vi 1. 306 piṭṭhe.

4. Vi 3. 409; Abhi 4. 133; Am 2. 219 piṭṭhesu.

atthi”ti vacanato¹ tassa āsayoti siddham. Pākatikacittasamuṭṭhānarūpaṃ viya asaṃsaṭṭhattā, nikkhamanato ca “vatthisīsaṃ, kaṭi, kāyo”ti tidhā sukkassa ṭhānaṃ pakappenti ācariyā. Sappavisāṃ viya taṃ daṭṭhabbaṃ, na ca visassa ṭhānaniyamo, kodhavasena phusantassa hoti, evamassa na ca ṭhānaniyamo, rāgavasena upakkamantassa hotīti takko.

Khobhakaraṇapaccayo nāma bhesajjasenāsanāhārādipaccayo. **Saṃsaggabhedatopīti** etesu dvīhipi tīhipi. **Pahīnavipallāsattāti** ettha yaṃ kiñci supinantena sekkhaputhujjanā passanti, taṃ sabbaṃ vipallatthaṃ abhūtamevāti āpajjati. Tato “yaṃ pana pubbanimittato passati. Taṃ ekantasaccameva hoti”ti idaṃ virujjhati, tasmā na visayaṃ sandhāya vuttaṃ. So hi sacco vā hoti, aliko vāti katvā tañce sandhāya vuttaṃ siyā, “asekkhā pahīnavipallāsattā saccameva passanti, nāsaccan”ti vattabbaṃ siyā. Kintu dassanaṃ sandhāya vuttaṃ. Taṃ hi abhūtaṃ, apassantopi hi passanto viya asuṇantopi suṇanto viya amunantopi munanto viya hoti. Saccampi vipassatīti no takkoti ācariyo. **Taṃ rūpanimittādi-ārammaṇaṃ na hoti**, āgantukapaccuppannaṃ rūpanimittādi-ārammaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Kammanimittagatinimittabhūtāni hi rūpanimittādīni bhavaṅgassa ārammaṇāni honti eva. Tattha kammanimittamatītameva, gatinimittaṃ thokaṃ kālaṃ paccuppannaṃ siyā.

Īdisānīti paccakkhato anubhūtapubbaparikappitāgantukapaccuppannarūpanimittādi-ārammaṇāni, rāgādisampayuttāni cāti attho. **Makkaṭassa niddā lahu-parivattā hoti**. So hi rukkhasākhato patanabhayā abhikkhaṇaṃ ummīlati ca supatī ca. Manussā kiñcāpi punappunaṃ ummīlanti subyattataraṃ paṭibuddhā viya passanti, atha kho paṭibuddhānaṃ punappunaṃ bhavaṅgotaraṇaṃ viya supinakālepi tesā bhavaṅgotaraṇaṃ hoti, yena “supatī”ti vuccati. “Bhavaṅgacittena hi supatī”ti vacanato bhavaṅgotaraṇaṃ karajakāyassa nirussāhasantabhāvūpanissayattā “niddā”ti vuccati. Sā karajakāyassa dubbalabhāvena supinadassanakāle bhavaṅgato uttaraṇe satipi nirussāhasantabhāvappattiyā “pavattatī”ti ca vuccati, yato sattā “paṭibuddhā”ti na vuccanti, karajakāyassa nirussāhasantasabhāvappattito ca

tannissitaṃ hadayavatthu na suppasannaṃ hoti, tato tannissitāpi cittappavatti asuppasanna vaṭṭinissitadīpappabhā viya. Teneva **aṭṭhakathāyaṃ** “svāyaṃ dubbalavatthukattā cetanāya paṭisandhiṃ ākaḍḍhituṃ asamatto”ti-ādi vuttaṃ.

Gaṇṭhipade pana “dubbalavatthukattāti supine upaṭṭhitaṃ nimittampi dubbalan”ti likhitaṃ. Taṃ anekatthaṃ sabbampi nimittaṃ hoti, na ca dubbalārammaṇavatthukattā cetanā, tāya cittappavatti dubbalā atītānāgatārammaṇāya, paññattārammaṇāya vā adubbalattā¹, avatthukāya dubbalabhāvo na yujjati² cetanāya avatthukāya bhāvanāpabhāvāyātirekabalasabbhāvato. Bhāvanābalasamappitañhi cittaṃ arūpampi samānaṃ atibhāriyampi karajakāyaṃ gahetvā ekacittakkhaṇeneva brahmalokaṃ pāpetvā ṭhāpeti. Tappaṭibhāgaṃ anappitampi kāmāvacaracittaṃ karajakāyaṃ ākāse laṅghanasamatthaṃ karoti, pagevetaraṃ. Kiṃ panettha taṃ anumānakāraṇaṃ, yena cittasseva ānubhāvoti paññāyeyya cittānubhāvena vā laddhāsevanādikiriyaṃ visesaṇibbattidassanato, tasmā dubbalavatthukattāti dubbalahadayavatthukattāti ācariyassa takko. Attano mandatikkhākāreṇa tannissitassa cittassa mandatikkhābhāvanipphādanasamatthañce, hadayavatthu cakkhusotādivatthu viya indriyaṃ bhavēyya, na cetāṃ indriyaṃ. Yato **dharmasaṅgahe** upādāyarūpapāḷiyaṃ uddesārahaṃ na jātāṃ. Anindriyattā hi taṃ kāyindriyassa anantaraṃ na uddiṭṭhaṃ, vatthurūpattā ca avatthurūpassa jīvitindriyassa anantaraṃ na uddiṭṭhaṃ, tasmā yaṃ vuttaṃ “tassa asuppasannattā tannissitā ca cittappavatti asuppasannā hotī”ti, taṃ na siddhanti ce? Siddhameva anindriyānampi sappāyāsappāya-utu-āhārādīnaṃ paccayānaṃ samāyogato, cittappavattiyā vikāradassanato, paccakkhattā ca. Yasmā appaṭibuddhopi paṭibuddhaṃ viya attānaṃ maññatīti. Ettāvatā karajakāyassa nirussāhasantabhāvākāraviseso niddā nāma. Sā cittassa bhavaṅgotaraṇākāravisesena hoti, tāya samannāgato satto bhavaṅgato uttiṇṇo supinaṃ passati, so “kapimiddhapareto”ti vuccati, so sutto appaṭibuddho hotīti ayamatto sādhitō hoti.

1. Na ca ārammaṇadubbalavatthukattā cetanāya -pa- dubbalattā (Ka) 2. Yujjati (Ka)

Yasmā bhavaṅgavāranirantarātāya accantasutto nāma hoti, tasmā **“yadi tāva sutto passati, abhidhammavirodho āpajjati”**ti-ādi vuttaṃ. Yasmā pana niddākkhaṇe na paṭibuddho nāma hoti, tasmā **“atha paṭibuddho passati, vinayavirodho”**ti-ādi vuttaṃ, yasmā ca akhīṇaniddo, anotiṇṇabhavaṅgo ca atthi, tasmā **“kapimiddhapareto passati”**ti vuttaṃ. Aññathā ayaṃ neva sutto na paṭibuddho, attanā taṃ niddaṃ anokkanto āpajjeyya. Ettāvata ca abhidhammo, vinayo, nāgasenattheravacanaṃ yutti cāti sabbaṃ aññamaññasamsanditaṃ hoti. Tattha **kapimiddhaparetoti** bhavaṅgato uttiṇṇaniddāpareto. Sā hi idha kapimiddhaṃ nāma. “Tattha katamaṃ middhaṃ? Yā kāyassa akalyatā akammaññatā -pa- supanaṃ, idaṃ vuccati middhaṃ”ti¹ evamāgataṃ. Idañhi arūpaṃ, imassa phalabhūto karajakāyassa akalyatā’pacalāyikāsupi niddāviseso kāraṇopacārena “kapimiddhaṃ”ti pavuccati. Yañceva “kapimiddhapareto kho mahārāja supanaṃ passati”ti² vuttanti.

Yaṃ taṃ āpattivuṭṭhānanti ettha yena vinayakammena tato vuṭṭhānaṃ hoti, taṃ idha āpattivuṭṭhānaṃ nāma. **Avayave samūhāvohārena vāti** ettha sākhaçchedako rukkhacchedakoti vuccatīti-ādi nidassanaṃ, vedanākkhandhādi ruḥhīsaddassa nidassanaṃ. **Na ca mayāti** vīmaṃsanapadassa tassa kiriyaṃ sandhāya, mocane ca sannivṭṭhānaṃ sandhāya muccanapakatīyā cāti vuttaṃ.

240. **Gehanti** pañcakāmaguṇā. **Vanabhaṅgiyanti** pābhatikaṃ. Sampayuttasukhavedanāmukhena rāgo va “assādo”ti vutto. **Supantassa cāti** idaṃ kapimiddhapareto viya bhavaṅgasantatiṃ avicchindītvā supantaṃ³ sandhāya vuttanti, vīmaṃsitabbaṃ. **Jagganattthāyāti** sodhanattthāya.

266. “Dārudhītalikalepacittānaṃ aṅgajātapaṭiniḥhānēpi dukkaṭaṇ”ti vadanti. “Uppanne pariḷāhe mocanarāgajo”ti likhanti. Vālikāya vā “hatthikāmaṃ nassatī”ti ettha viya “āpatti tvaṇ”ti sabbattha pāṭho. “Ehi me tvaṃ āvuso sāmaṇera aṅgajātaṃ gaṇhāhi”ti āgatattā “vacīkamman”tipi vattum yuttaṃ viya dissati. Evaṃ sante aññaṃ “evaṃ karohi”ti

1. Abhi 1. 233 piṭṭhe.

2. Khu 11. 289, 290 Milindapañhe thokaṃ visadisam.

3. Supanaṃ (Ka)

āṇattiyāpi āpatti siyāti saṅkaram hoti. Tasmā na vuttanti gahetabbanti keci.

267. “Pupphāvaliyam sāsavaḷiyam”ti duvidho kira.

Sukkavissatṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā

270. “Otiṇṇo”ti imināssa sevanādhippāyatā dassitā. “Vipariṇatena cittena mātugāmena saddhin”ti imināssa vāyāmo dassito. “Saddhin”ti hi padam saṃyogam dīpeti, so ca payogo samāgamo allīyanam. Kena cittena? Vipariṇatena cittena, na pattapaṭiggahaṇādhippāyādināti adhippāyo. “Kāyasaṃsaggam samāpajjeyyā”ti imināssa vāyamato phassapaṭivijānanā dassitā hoti. Vāyamitvā phassam paṭivijānanto hi samāpajjati nāma. Evamassa tivaṅgasampatti dassitā hoti. Atha vā **otiṇṇo**. Kena? Vipariṇatena cittena yakkhādinā satto viya. Upayogatthe vā etam karaṇavacanam. Otiṇṇo vipariṇatam cittam kūpādim viya satto. Atha vā “rāgato uttiṇṇo bhavissāmī”ti bhikkhubhāvam upagato, tato uttiṇṇādhippāyato vipariṇatena cittena hetubhūtena tameva rāgam **otiṇṇo**. Mātugāmena attano samīpam āgatena, attanā upagatena vā. Etena mātugāmassa sārattatā vā hotu virattatā vā, sā idha appamāṇā, na bhikkhunīnam kāyasaṃsagge viya ubhinnaṃ sārattatāya payojanam atthi.

Kāyasaṃsagganti ubhinnaṃ kāyānam sampayogam. **Padabhājane** pana “samāpajjeyyāti ajjhācāro vuccatī”ti vuttam, tam samāpajjanam sandhāya, na kāyasaṃsaggam. Kāyasaṃsaggassa samāpajjanā hi “ajjhācāro”ti vuccati. **Aṭṭhakathāyam** pana “yo so kāyasaṃsaggo nāma, so atthato ajjhācāro hotī”ti vuttam, tam parato **pāḷiyam** “sevanādhippāyo, na ca kāyena vāyamati, phassam paṭivijānāti, anāpatti”ti¹

1. Vi 1. 183 piṭṭhe.

vuttalakḥhaṇena virujjhatīti. Phassapaṭivijānanāya hi saṃsaggo dīpito. So ce ajjhācāro hoti, kathaṃ anāpatti hotīti. Suvuttametaṃ, kintu “kāyasamsaggaṃ samāpajjeyyā”ti padaṃ uddharitvā “ajjhācāro vuccatī”ti ubhinnampi padānaṃ sāmāññabhājanīyattā, samāpajjitabbābhāve samāpajjanābhāvena “so atthato ajjhācāro hotī”ti vuttaṃ siyā.

Hatthaggaṃhā vā”ti ettha hatthena sabbopi upādinnako kāyo saṅgahito, na bhinnasantāno tappaṭibaddho hatthālankārādi. Veṇiggahaṇena anupādinnako abhinnasantāno kesalomanakhadantādiko kammappaccaya-utusamuṭṭhāno gahitoti veditabbaṃ. Tenevāha **atṭhakathāyaṃ**¹ “anupādinnakenapi kenaci kesādīnā upādinnakaṃ vā anupādinnakaṃ vā phusantopi saṃghādisesaṃ āpajjatiyevā”ti. Tena anupādinnakānampi kesalomādīnaṃ aṅgabhāvo veditabbo. Evaṃ santepi “phassaṃ paṭivijānātīti tivaṅgasampattiyaṃ saṃghādiseso. Phassassa appaṭivijānanato duvaṅgasampattiyaṃ dukkaṭaṇ”ti iminā pāli-atṭhakathānayaena virujjhatīti ce? Na, tadatthajānanato. Phuṭṭhabhāvaṃ hi paṭivijānantopi phassaṃ paṭivijānātīti nāma, ayameko attho, tasmā mātuḡāmaṣṣa, attano ca kāyapariyāpannānaṃ kesādīnaṃ aññaṃaññaṃ phuṭṭhabhāvaṃ phusitvā taṃ sādīyaṇaṃ phassaṃ paṭivijānātīti nāma, na kāyaviññāṇupattiyaṃ eva. Anekantikañhettha kāyaviññāṇaṃ. Mātuḡāmaṣṣa upādinnakena kāyena, anupādinnakena vā kāyena bhikkhuno upādinnakakāye phuṭṭhe pasannakāyindriyo ce hoti, tassa kāyaviññāṇaṃ uppajjati, teneva phassaṃ paṭivijānātīti nāma so hoti. Anupādinnakakāyo, loluppo appasannakāyindriyo vā hoti, timiravātena upahatakāyo vā tassa kāyaviññāṇaṃ nuppajjati. Na ca tena phassaṃ paṭivijānātīti nāma, kevalaṃ sevanādhippāyena vāyāmitvā kāyasamsaggaṃ samāpajjanto phassaṃ paṭivijānātīti nāma manoviññāṇena, tena vuttaṃ “kāyasamsaggaṃ samāpajjeyyātīti imināssa vāyamato phassapaṭivijānanā dassitā”ti. Aparopi bhikkhu mātuḡāmaṣṣa kāyapaṭibaddhena vā nissaggiyena vā phuṭṭho kāyaviññāṇaṃ uppādentena phassaṃ paṭivijānātīti nāma, tasmā vuttaṃ

1. Vi-Ṭṭha 2. 124 piṭṭhe.

“anekantikañhettha kāyaviññāṇan”ti. Aparo vatthaṃ pārūpitvā niddāyantaṃ mātuḡāmaṃ kāyasaṃsaggarāgena vatthassa uparibhāge saṇikaṃ phusanto vatthantarena nikkhantalomasamphassaṃ appaṭivijānantopi sevanādhippāyo kāyena vāyāmitvā phassaṃ paṭivijānāti nāma, saṃghādisesaṃ āpajjati. “Nīlaṃ ghaṭṭessāmīti kāyaṃ ghaṭṭeti, saṃghādiseso”ti hi vuttaṃ. Ayaṃ dutiyo attho. Evaṃ anekatthattā, evaṃ duviññeyyādhippāyato ca **mātikāṭṭhakathāyaṃ** phassapaṭivijānanaṃ aṅgantveva na vuttaṃ. Tasmiñhi vutte ṭhānametaṃ vijjati, yaṃ bhikkhusaṃghādisesaṃ āpajjitvāpi nakhena lomana saṃsaggo diṭṭho, na ca me lomaghaṭṭanena kāyaviññāṇaṃ uppannaṃ, timiravātathaddhagatto cāhaṃ na phassaṃ paṭivijānāmīti anāpannasaññī siyāti na vuttaṃ, apica “phassaṃ paṭivijānāti, na ca phassaṃ paṭivijānāti”ti ca etesaṃ padānaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** vuttanayaṃ dassetvā so paññāpetabbo. Ettāvata na tadatthajānanatoti kāraṇaṃ vitthāritaṃ hoti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

271. “**Rattaṃ cittaṃ imasmiṃ atthe adhippetāṃ vipariṇatan**”ti kiñcāpi sāmāññena vuttaṃ, **vinītavatthūsu** “mātuyā mātupemena āmasati -pa- āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā kāyasaṃsaggarāgeneva rattanti veditabbaṃ. Tathā “mātugāmo nāma manussitthī”ti kiñcāpi avisesena vuttaṃ, atha kho avinattḥindriyāva manussitthī idhādhippetā “matitthiyā kāyasaṃsaggaṃ samāpajji -pa- āpatti thullaccayassā”ti vuttattā. “Manussitthī”ti ettāvata siddhe “na yakkhī na petī na tiracchānagatā”ti vacanaṃ avinattḥindriyāpi na sabbā manussaviggahā itthī idha manussitthī nāma. Yakkhi-ādayo hi attano jātisiddhena iddhivisesena ijjhantiyo¹ manussaviggahāpi hontīti dassanattamaṃ vuttaṃ. Tāsu yakkhī thullaccayavatthu hoti vinītavatthūsu yakkhiyā kāyasaṃsaggena thullaccayassa vuttattā. Tadanulomattā petitthī, devitthī ca thullaccayavatthu. Tiracchānagatitthī dukkaṭavatthu. Tiracchānagatamanussaviggahitthī ca thullaccayavatthumevāti eke. **Vibhaṅge** pana “manussitthī ca hoti manussitthisaññī”ti pālīyā abhāvena “itthī ca hoti yakkhisaññī”ti-ādivacane satī yakkhi-ādīnaṃ anitthitāpasāṅgato,

“Itthī ca hoti itthisaññī”ti-ādimhi yakkhi-ādīnaṃ antokaraṇe sati tāsāṃ saṃghādisesavatthubhāvappasaṅgato ca yakkhi-ādayo na vuttāti veditabbā. Eke pana “**vinītavatthumhi** ‘aññataro bhikkhu tiracchānagatitthiyā kāya -pa-dukkatassā’ti ettha amanussaviggahā pākatikaturacchānagatitthī adhippetā, tasmā dukkaṭaṃ vuttaṃ. ‘Itthī ca hoti tiracchānagatasaññīti tiracchānagatā ca hoti itthisaññī’ti-ādivāresupi pākatikaturacchānagatova adhippeto, so ca tiracchānagatapurisova. Teneva duṭṭhullavācā-
 attakāmapāricariyasikkhāpadesu manussapurisapaṭisaṃyuttavārā viya tiracchānapaṭisaṃyuttavārāpi nāgatā”ti vadanti. Tathā paṇḍakoti idha manussapaṇḍakova, purisoti ca idha manussapurisova āgato, tasmā amanussitthī amanussapaṇḍako amanussapuriso tiracchānagatitthī tiracchānagatapaṇḍako manussāmanussaturacchānagata-ubhatobyañjanakā cāti aṭṭha janā idha nāgatā, tesāṃ vasena vatthusaññāvimatibhedavasena āpattibhedābhedavinicchayo, anāgatavāragāṇā ca asammuyhantena veditabbā, tathā tesāṃ dukamissakādivārā, āpatti-anāpattibhedavinicchayo ca. “Tattha amanussapaṇḍaka
 amanussapurisaturacchānagatitthitiracchānagatapaṇḍakāti cattāro dukkaṭavatthukā, amanussitthimanussa-ubhatobyañjanakā
 thullaccayavatthukā, amanussa-ubhatobyañjanakā tiracchānagata-ubhatobyañjanakā dukkaṭavatthukā, **pāliyaṃ** pana amanussitthiyā anāgatattā amanussapaṇḍakā, ubhatobyañjanakā purisā ca nāgatā.
 Tiracchānagatitthipaṇḍaka-ubhatobyañjanakā tiracchānagatapurisena samānagatikattā nāgatā, manussa-ubhatobyañjanako manussapaṇḍakena samānagatikattā anāgato”ti vadanti. **Aṭṭhakathāyaṃ**¹ pana
 “nāgamāṇavikāyapi supaṇṇamāṇavikāyapi kinnariyāpi gāviyāpi dukkaṭamevā”ti vuttattā tadeva pamāṇato gahetabbaṃ.

Tatrāyaṃ vicāraṇā—“na bhikkhave tiracchānagatassa nisinnaparisāya pātimokkhaṃ uddisitabbaṃ”ti² ettha “tiracchānagatoti yassa upasampadā paṭikkhittā”³ **aṭṭhakathāyaṃ** vuttattā tiracchānagatamanussaviggaho pākatikaturacchānagatato visiṭṭho, tathā
 yakkhapetaturacchānagatamanussaviggahānaṃ “tiracchānagatassa ca dukkhuppattiyaṃ apica dukkaṭamevā”ti

1. Vi-Ṭṭha 2. 132 piṭṭhe.

2. Vi 3. 190 piṭṭhe.

3. Kaṅkhā-Ṭṭha 93 piṭṭhe.

ettha visesetvā vuttattā ca “patanarūpaṃ pamāṇaṃ, na maraṇarūpaṃ”ti ettha āpattivisesavacanato ca “ubhato avassute yakkhassa vā petassa vā paṇḍakassa vā tiracchānagatamanussaviggahassa vā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ kāyena kāyaṃ āmasati, āpatti thullaccayassā”ti¹ sāmāññena vacanato ca so visiṭṭhoti siddhaṃ. Visiṭṭhattā ca tiracchānagatamanussaviggahitthiyā kāyasaṃsaggam samāpajjantassāti viseso hoti, tasmā tattha āpattivisesena bhavitabbaṃ. Yadi kāyasaṃsaggasikkhāpade tiracchānagatamanussaviggahitthīpi adhippetā, rūpasāmāññena saññāvirāgattāsambhavato duṭṭhullavācā-attakāmapāricariyasikkhāpadesupi sā vattabbā bhaveyya, sā cānāgatā. Sarūpena saṃkhittavārattā nāgatāti ce? Itthī ca hoti tiracchānagato ca ubhinnam itthisaññīti idha āgatattā purisaliṅganiddeso na yujjati, tasmā tiracchānagatapuriso ca idha āgato, tiracchānagatamanussaviggahitthiyā **pāliyaṃ** anāgatāyapi dukkaṭameva **aṭṭhakathāyaṃ** vuttattāti imassa vacanassa kāraṇacchāyā pariyesitabbāti adhippāyo. Idam na yujjati. Kasmā? Itthīnaṃ, purisānaṃ ekato vacane purisaliṅgasabbhāvato. Idha tiracchānagatapurisapaṇḍakitthiyo tissopi ekato sampiṇḍetvā “tiracchānagato”ti vuttaṃ.

Tattha ca manussaviggahāmanussaviggahesu itthipaṇḍakapurisasaññitā yathāsambhavaṃ veditabbā. Duṭṭhullavācādisikkhāpadadvaye vārānaṃ saṃkhittattā purisatiracchānagatādayo nāgatā. Yathāvuttesu āpatti, tathā tathāpi. Aññathā purisaṃ obhāsantassa ca anāpattīti paṇḍakaṃ obhāsantassa ca thullaccayanti **mātikāṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Tasmā te vārā saṃkhittāti paññāyanti. Viseso ca paṇḍake, purise, tiracchānagate ca itthisaññissa atthi, tathāpi tattha dukkaṭam vuttaṃ, tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** vuttameva pamāṇanti dvinnametesam vādānaṃ yattha yutti vā kāraṇaṃ vā atirekaṃ dissati, taṃ vicāretvā gahetabbanti ācariyo. Evarūpesu ṭhānesu suṭṭhu vicāretvā kathetabbam.

Tattha **pāliyaṃ** āgatavārāṇaṇā tāva evaṃ saṅkhepato veditabbā— itthimūlakā pañca vārā paṇḍakapurisatiracchānagatamūlakā ca pañca pañcāti vīsati vārā ekamūlakā, tathā dumūlakā vīsati, missakamūlakā vīsati

1. Vi 2. 278 piṭṭhe.

saṭṭhi vārā, tāni tīṇi vīsaticāni honti. Ekekasmim vīsatice ekekaṃulavāraṃ gahetvā kāyena kāyapaṭibaddhavārā tayo vuttā. Sesā sattapaññāya vārā saṃkhittā, tathā kāyapaṭibaddhena kāyavārā tayo vuttā, sesā saṃkhittā, evaṃ kāyapaṭibaddhena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena kāyavārepi nissaggiyena kāyapaṭibaddhavārepi nissaggiyena nissaggiyavārepi tayo tayo vārā vuttā, sesā saṃkhittā. Evaṃ channaṃ tikānaṃ vasena aṭṭhārāsa vārā āgatāti sarūpato vuttā, sesā dve cattālīsādhikāni tīṇi vārasatāni saṃkhittāni. Tato paraṃ mātugāmassa sārattapakke kāyena kāyanti ekamekaṃ vadḍhetvā pubbe vuttā aṭṭhārāsa vārā āgatāti ekavīsati vārā sarūpena āgatā, navanavutādhikāni tīṇi vārasatāni saṃkhittāni. Tato paraṃ āpattānāpattidīpakā cattāro sevanādhippāyamūlakā cattāro mokkhādhippāyamūlakāti dve catukkā āgatā.

Tatthāyaṃ viśeso—yadidaṃ mātikāya parāmasanapadaṃ, tena yasmā āmasanādīni chupanapariyosānāni dvādasapi padāni gahitāni, tasmā paduddhāraṃ akatvā “āmasanā parāmasanaṃ chupanan”ti āha. **Parāmasanaṃ** nāma āmasanā. “Chupanan”ti hi vutte parāmasanampi visum ekattaṃ bhaveyyāti veditabbaṃ. Itthi ca hoti itthisaññi cāti imasmim paṭhamavāre eva dvādasapi āmasanādīni yojetvā dassitāni. Tato paraṃ ādimhi dve padānīti cattāri padāni āgatāni, itarāni saṃkhittānīti veditabbāni. Nissaggiyena kāyavārādīsu pana sabbākārena alābhato āmasanamevekaṃ āgataṃ, netaṃ. “Saṅcopeti haratī”ti¹ pāṭho. Saṅcopeti ca. **Gaṇṭhipadesu** pana “**purimanayenevāti** rajjuvatthādīhi parikkhipane”ti ca pacchā **purimanayenevāti** sammasanā hoti”ti ca “veṇiggāhe āpattiyā paññattattā lomaphusanepi saṃghādiseso”ti ca “taṃ pakāsetum **upādinnakena** hīti-ādi vuttan”ti ca likhitam.

Yathāniddiṭṭhaniddeseti imasmim yeva yathāniddiṭṭhe niddese. “Sadisaṃ aggaheṣī”ti vutte tādisaṃ aggaheṣīti garukaṃ tattha kārayeti attho, kāyasaṃsaggavibhaṅge vāti attho. Itaropi kāyapaṭibaddhachupanako. **Gahaṇe** cāti gahaṇaṃ vā. **Virāgiteti** viraddhe. **Sārattanti**

kāyasamsaggarāgena rattam, attanā adhippetanti attho. “Mātubhagini-ādivirattam gaṇhissāmī”ti virattam nātipemavasena gaṇhi, ettha dukkaṭam yuttam. “Kāyasamsaggarāgam vā sārattam gaṇhissāmī”ti virattam mātaram gaṇhi, anadhippetam gaṇhi. Ettha **mahāsumatthera**vādena thullaccayam “kāyam gaṇhissāmī”ti kāyappaṭibaddham gaṇhāti, thullaccayanti laddhikattā. “Itthi ca hoti itthisaññi sāratto ca, bhikkhu ca nam itthiyā kāyena kāyam āmasati, āpatti saṅghādisesassā”ti¹ vacanato saṅghādisesopi khāyati. “Virattam gaṇhissāmī”ti sārattam gaṇhāti, etthapi saṅghādisesova khāyati “nīlam ghaṭṭessāmī”ti kāyam ghaṭṭeti, saṅghādiseso”ti vacanato. Ettha pana “na pubbabhāge kāyasamsaggarāgattā”ti **anugaṇṭhipade** kāraṇam vuttam. Keci pana “garukāpattibhayena ‘nīlameva ghaṭṭessāmī’ti vāyāmato kāyam ghaṭṭeti, pubbabhāge tassa ‘kāyapaṭibaddham ghaṭṭessāmī’ti pavattattā dukkaṭena bhavittabban”ti vadanti. **Dhammasirittthero** “evarūpe saṅghādiseso”ti vadati kira. “Itthi-ubhatobyañjanaka-itthiyā purisa-ubhatobyañjanakapurise vuttanayena āpattibhedo, itthiliṅgassa paṭicchannakālepi itthivaseneva āpattī”ti vadanti.

Vinītavatthuvaṇṇanā

281. **Tiṇaṇḍupakanti** hiriverādimūlāni gahetvā kattabban. **Tālapaṇṇamuddikanti** tālapaṇṇamayam aṅgulimuddikam, tena tālapaṇṇamayam kaṭam, kaṭisuttakam, kaṇṇapiḷandhanādi sabban na vaṭṭatīti siddham. Tambapaṇṇivāsino itthirūpaṃ likhitam, kaṭikapaṭaṇca na chupanti kira. Ākarato muttamatto. **Ratanamissoti** alaṅkārattham kato taṇcanalatādivinaddho. **Suvaṇṇena saddhim** yojetvā pacitvāti suvaṇṇarasam pakkhipitvā pacitvā. **Bijato** dhātupāsāṇato **paṭṭhāya**. **Thero na kappatīti** “tumhākaṃ pesitan”ti vuttattā. “Cetiyaṃ pūjaṃ karoṭhā”ti vutte vaṭṭati kira. **Bubbuḷakam** tārakam. Ārakūḷalohampi jātarūpagatikameva.

Vuttañhetam **andhakatṭhakathāyam**—

“Ārakūḷaloham suvaṇṇasadisameva, suvaṇṇam anulometi anāmāsan”ti.

1. Vi 1. 175 piṭṭhe.

“Bhesajjatthāya pana vaṭṭatī”ti vacanato **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttanayekadesopi anuññāto hotīti tattha tattha adhippāyaṃ ñatvā vibhāvetabbaṃ.

Kāyasamsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

283. Tatiye tayo saṃsādisesavārā tayo thullaccayavārā tayo dukkaṭavārā tayo kāyapaṭibaddhavārāti dvādasa vārā sarūpena āgatā. Tattha tayo saṃghādisesavārā dutiyasikkhāpade vuttāti tiṇṇaṃ vīsatikānaṃ ekekamūlā vārāti veditabbā, tasmā idha viśesāti paṇṇāsa vārā saṃkhittā honti, aññathā itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati -pa- āpatti thullaccayassa. Itthī ca hoti paṇḍakapurisasaññī tiracchānagatasaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati akkosatipi, āpatti thullaccayassa. Paṇḍako ca hoti paṇḍakasaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṃ paṇḍakassa vaccamaggaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati, āpatti thullaccayassāti evamādināṃ āpattiṭṭhānānaṃ anāpattiṭṭhānatā āpajjeyya, na cāpajjati, paṇḍake itthisaññissa dukkaṭanti dīpetum “itthī ca paṇḍako ca ubhinnaṃ itthisaññī āpatti saṃghādisesena dukkaṭassā”ti vuttattā “paṇḍake paṇḍakasaññissa thullaccayan”ti vuttameva hoti, tasmā sabbattha saṃkhittavāresu thullaccayaṭṭhāne thullaccayaṃ, dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭampi vuttameva hotīti veditabbā. Tathā “itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā vaccamaggaṃ passāvamaggaṃ ṭhapetvā adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati -pa- thullaccayassā”ti-ādinā nayena thullaccayakhettepi yathāsambhavaṃ uddharitabbā. Tathā “itthī ca hoti vematiko sāratto ca, bhikkhu ca naṃ itthiyā kāyapaṭibaddhaṃ ādissa vaṇṇampi bhaṇati -pa- dukkaṭassā”ti-ādinā nayena kāyapaṭibaddhavārāpi yathāsambhavaṃ uddharitabbā. Kāyappaṭibaddhavārattikaṃ viya nissaggiyavārattikaṃ labbhamānampi āpattivisesābhāvato na uddhaṭaṃ. Kāyappaṭibaddhavārattike pana dinnanayattā tampi tadanulomā vārā

ca uddharitabbā. Sabbattha na-viññū taruṇadārikā, mahallikā ummattikādikā ca anadhippetā, pageva pākatikā tiracchānagatitthīnaṃ, tathā paṇḍakādayopīti veditabbā. Sesam dutiye vuttanayeneva veditabban.

Padabhājanīyavaṇṇanā

285. **Vuttanayamevā**ti “kāyasamsagge itthilakkhaṇenā”ti likhitam. “Itthilakkhaṇenā”ti kira mahā-aṭṭhakathāpāṭho. **Sīsam na etī**ti akkosanam na hoti, ghaṭite pana hoti. Tatrāyam viseso—imehi tīhi ghaṭite eva saṃghādiseso vaccamaggapassāvamaggānaṃ niyatavacanattā, accoḷārikattā vā, na aññehi animittāsīti-ādīhi aṭṭhahi. Tattha alohitāsī, dhuvalohitāsī, dhuvacoḷāsī, paggharaṇīsī, itthipaṇḍakāsī, vepurisikāsīti etāni cha maggānaṃ aniyatavacanāni, animittāsī, nimittamattāsīti dve padāni anaccoḷārikāni ca, yato aṭṭhapadāni “saṃghādisesaṃ na janentī”ti vuttāni, tasmā tāni thullaccayavatthūni. Paribbājakavatthumhi viya akkosamattattā dukkaṭavatthūnīti eke. Itthipaṇḍakāsī, vepurisikāsīti etāneva padāni sakalasarīrasaṇṭhānabhedadīpakāni suddhāni saṃghādisesaṃ na janenti sakalasarīrasāmaññattā, itarāni janenti asāmaññattā. Tāni hi passāvamaggameva dīpenti sikharaṇīpadaṃ viya. **Ubhatobyañjanāsī**ti vacanaṃ pana purisanimittena asaṃghādisesaṃ vatthunā missavacanaṃ. Purisa-ubhatobyañjanakassa ca itthinimittam paṭicchannaṃ, purisanimittam pākaṭam hoti. Yadi tampi janeti, katham animittāsīti-ādīpadāni na saṃghādisesaṃ janentīti eke, tam na yuttam. Purisassapi nimittādhivacanato, “methunupasaṃhitāhi saṃghādiseso”ti mātikāya lakkhaṇassa vuttattā ca methunupasaṃhitāhipi obhāsane paṭivijānantiyā saṃghādiseso, appaṭivijānantiyā thullaccayaṃ, itarehi obhāsane paṭivijānantiyā thullaccayaṃ, appaṭivijānantiyā dukkaṭanti eke, sabbaṃ suṭṭhu vicāretvā gahetabban.

287. **Hasantoti** yaṃ uddissa bhaṇati, sā ce paṭivijānāti, saṃghādiseso.

Vinītavatthuvaṇṇanā

289. “Paṭivuttam nāmā”ti pāṭho. **No**-saddo adhiko.
 “Akkharalikhanenapi hoti”ti vadanti, tam āvajjanasamanantaravidhinā
 sameti ce, gahetabbam.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe tayo saṁghādisesavārā āgatā, sesā sattapaññāsa vārā
 thullaccayadukkaṭṭāpattikāya saṁkhittāti veditabbā, tato aññataro
 asamभवतो idha na uddhaṭo. Sesayojanakkamo vuttanayena veditabbo.
Nagaraparikkhārehīti pākāraparikhādīhi nagaraparivārehi. **Setaparikkhāro**ti
 setālānkāro, silālānkāroti attho¹. **Cakkavīriyoti** vīriyacakko. **Vasalaṁ**
duggandhanti nimittam sandhāyāha, tadeva sandhāya “kiṁ me pāpakam,
 kiṁ me duggandhan”ti vuttam.

291. **Santiketi** yattha ṭhito viññāpeti. “Paṭhamaviggāhe sace pālivasena
 yojetīti kāmahetupāricariyā-attho. **Sesanti** “adhippāyo”ti padaṁ byañjanam
 atthābhāvato. Dutīye pālivasena kāmahetupadāni byañjanāni tesam tattha
 atthābhāvato. Evaṁ cattāri padāni dvinnam viggahānam vasena yojitānīti
 apare vadanti”ti vuttam.

295. Etesu sikkhāpadesu methunarāgena vītikkame sati saṁghādisesena
 anāpatti. Tasmā “kiṁ bhante aggadānanti. Methunadhamman”ti idaṁ
 kevalam methunadhammassa vaṇṇabhaṇanattham vuttam, na
 methunadhammādhippāyena tadatthiyā vuttanti veditabbam, parassa
 bhikkhuno kāmapāricariyāya vaṇṇabhaṇane dukkaṭam. “Yo te vihāre vasati,
 tassa aggadānam dehī”ti pariyāyavacanenapi dukkaṭam.
 “Attakāmapāricariyāya vaṇṇam bhāseyya. Yā mādisam sīlavantan”ti ca
 vuttattāti eke. Pañcasu āṅgesu sabbhāvā saṁghādisesovāti eke. Vicāretvā
 gahetabbam. **Gaṇṭhipade** pana

1. Saṁ-Ṭṭha 3. 158 piṭṭhepi passitabbam.

“imasmiṃ sikkhāpadadvaye kāyaśamsagge viya yakkhipetīsu duṭṭhullattakāmavacane thullaccayan’ti vadanti. **Aṭṭhakathāsu** pana nāgatan”ti likhitaṃ. “Ubhatobyañjanako pana paṇḍakagatikovā”ti vadanti.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

297. **Ahamhi duggatā**ti ahaṃ amhi duggatā. **Ahaṃ khvayyoti** ettha ayyoti bahuvacanaṃ hoti.

298. **Oyācantī**ti nicaṃ katvā deve yācanti. **Āyācantī**ti uccaṃ katvā ādarena yācanti. Alaṅkāradīhi **maṇḍito** kesasaṃvidhānādīhi **pasādhito**. “Maṇḍitakaraṇe dukkaṭaṇ”ti vadanti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

303. Saha paridaṇḍena vattamānāti attho. Chandavāsini nāma “piyā piyaṃ vasetī”ti pāli, purisaṃ vasetīti adhippāyo. “Piyo piyaṃ vasetī”ti aṭṭhakathā.

Taṃ kiriyaṃ sampādessatīti avassaṃ ārocentiyā ce ārocentīti attho. Dvinnam mātāpitūnaṃ ce āroce, saṃghādisesoti vinayavinicchaye “vatthu oloketabban”ti vuttaṃ. Vatthumhi ca “**udāyitthero** gaṇikāya ārocesī”ti vuttaṃ. Taṃ “mātādīnampi vadato visaṅketo natthī”ti aṭṭhakathāvacanato nippayojanaṃ. **Taṃ panetanti** ācariyassa vacanaṃ. **Māturakkhitaṃ brūhī**ti pesitassa gantvā mātāpiturakkhitaṃ vadato tassa tassā māturakkhitabhāvepi sati visaṅketameva, kasmā? “Piturakkhitādisu aññataraṃ vadantassa visaṅketan”ti vuttattā itarathā **ādi**-saddo niratthako siyā. Ekaṃ dasakaṃ itarena dasakena yojetvā pubbe sukkavissaṭṭhiyaṃ vuttanayattā māturakkhitāya mātā attano dhītusantikaṃ paṇḍatīti gahetabbaṃ.

338. **Anabhinanditvā**ti vacanamattameva, yadipi abhinandati, yāva sāsaṇaṃ nāroce, tāva “vīmaṃsito”ti na vuccati. **Sāsanārocanakāleti**

ānāpakassa sāsana vacanakkhaṇe. **Tatīyapade vuttanayenā**ti ekaṅgasampattiyā dukkaṇanti attho. **Vatthugaṇanāya saṁghādisesoti** ubhayavatthugaṇanāya kira.

339. **Catutthe anāpattī**ti ettha pana “paṭiggaṇhāti na vīmaṁsati na paccāharati, anāpattīti ettha viya ‘gacchanto na sampādeti, āgacchanto visamvādeti’ti anāpattipāḷiyāpi bhavitabbanti dassanatthaṁ vuttan”ti vadanti, ekaccesu potthakesu “atthī”tipi.

Vinītavatthuvaṇṇanā

341. **Alaṁvacanīyā**ti na vacanīyā, nivāraṇe **alaṁ**-saddo. **Therapitā vadatī**ti jīṇṇapitā vadatīti attho. Kiñcāpi ettha “itthī nāma manussitthī na yakkhī na petī na tiracchānagatā, puriso nāma manussapuriso na yakkho”ti-ādi natthi, tathāpi kāyasamaggādīsu “manussitthi”ti itthīvatthānassa katattā idhāpi manussitthī evāti paññāyati. Methunapubbabhāgattā manussa-ubhatobyañjanako ca thullaccayavatthukova hoti, sesā manussapaṇḍaka-ubhatobyañjanakaturacchānagatapurisādayo dukkaṇavatthukāva micchācārasāsanaṅgasambhavadoti veditabbaṁ. Yathāsambhavaṁ pana vārā uddharitabbā. Paññatti-ajānane viya alaṁvacanīyabhāvājānanepi acittakatā veditabbā. **Dutṭhullādīsupī**ti “imasmimpī”ti vuttameva hoti. “Lekhaṁ netvā paṭilekhaṁ ārocitassāpi sañcarittaṁ natthi sañcarittabhāvamajānantassā”ti vadanti, vīmaṁsitvā gahetabbaṁ.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Kuṭṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. **Yācanā**ti “detha dethā”ti codanā. **Viññattī**ti iminā no atthoti viññāpanā. “Hatthakammaṁ yācito upakaraṇaṁ, mūlaṁ vā dassatī”ti yācati, na vaṭṭatīti. Vaṭṭati¹ senāsane obhāsaparikathādīnaṁ laddhattāti eke. **Anajjhāvatthakanti** assāmikaṁ. **Na āhaṭaṁ paribhuñjitabbanti**

1. Na vaṭṭatīti (?), vaṭṭati (Ka)

“sūpodanaviññattidukkaṭaṃ hotī”ti vuttaṃ. “Kiñcāpi garubhaṇḍappahonakesū”ti vuttaṃ, tathāpi yaṃ vatthuvasena appaṃ hutvā agghavasena mahā haritālahaṅgulikādi, taṃ yācitum na vaṭṭatī”ti vadanti.

344. **So kirāti isi.** Tadā ajjhagamā **tadajjhagamā.**

348-9. Na hi sakkā yācanāya kātum, tasmā sayam yācitakehi upakaraṇehīti adhippāyo. **Byañjanam sameti**, na attho. Kasmā? Idha ubhayesaṃ adhippetattā, taṃ dassento **“yasmā panā”**ti-ādimāha. **Idha vuttanayenā**ti imasmiṃ sikkhāpadavibhaṅge vuttanayena. “Saññācīkāyā”ti vacanato karontenāpi, “parehi pariyosāpetī”ti vacanato kārāpentenāpi paṭipajjitabbaṃ. **Ubhopete** kārakakārāpakā. **Byañjanam vilomitam bhaveyya**, “kārayamānenā”ti hi byañjanam “karontenā”ti vutte vilomitam hoti atadatthattā. Na hi kārāpento nāma hoti. **“Idha vuttanayenā**ti desitavattthukapamāṇikanayena. Evaṃ sante ‘karontena vā kārāpentena vā’ti vacanato karontenāpi parehi vippakataṃ vattabbanti ce, tadattthavissajjanatttham ‘yadi panāti-ādimāhā’ti” **anugantthipade** vuttaṃ. “Saññācīkāya kuṭim karonto”ti vacanavasena vuttaṃ. “Āyāmato ca vitthārato cā”ti avatvā vikappattthassa **vā**-saddassa gahitattā ekatobhāgepi vaddhite āpatti eva. Pamāṇayuttamaṅco kira navavidattthi. “Catuhattthavitthārā”ti vacanena ‘tiriyaṃ tihattthā vā’ti vacanampi sameti ‘yatttha pamāṇayutto’ti-ādisanniṭṭhānavacanāsambhavato”ti vuttaṃ. **Pamāṇato**¹ **ūnatarampī**ti vitthārato catupañcahattthampi dīghato anatikkamitvā vuttapamāṇameva desitavattthu. Adesitavattthum hi karoto āpatti. Pamāṇātikkantā kuṭi eva pamāṇātikkantaṃ kuṭim kareyyāti vuttattā. “Thambhatulā”ti paṭho. **Anussāvanānayanenā**ti ettha “damaḷabhāsāyapi vaṭṭatī”ti vadanti.

353. **Cārabhūmi**² gocarabhūmi. **Na gahitā**ti na vāritā. **Aṭṭhakathāyaṃ** kāraṇāya guttibandhanāgāraṃ akaraṇaṭṭhānaṃ vā dhammagandhikā hatthapādacchindanakā gandhikā”ti likhitaṃ. **Dvīhi balibaddehī**ti heṭṭhimakoṭiyā

1. Sambhavatoti. Vuttapamāṇato (Ka)

2. Gocarabhūmi (Ṭṭha)

kira vuttato āvijjituṃ na sakkā chinnāvaṭattā, nigamanassāpi **atthappakāsanattham** vuttanti veditabbaṃ. **Pācinanti** vatthu adhiṭṭhānaṃ. **Tadattthāyāti** tacchanatthāya. **Pannasālampīti** ullittāvalittakuṭimeva paṇṇacchadanaṃ. Teneva “**sabhitticchadanan**”ti vuttaṃ, alittaṃ kira sabbaṃ vaṭṭati. Pubbe thokaṃ ṭhapitaṃ puna vaḍḍhetvā. **Tasminti** dvārabandhane vā vātapāne vā ṭhapite. **Paṭhamamevāti** ettha pattakāle evāti kira **dhammasiritthero**. **Upatissatthero** ṭhapitakālevāti kira. Purimena lepassa aghaṭitattā dutiyena vattasīsena katattā ubhinnaṃ anāpatti. Sace āṇattena kataṃ, “karoti vā kārāpeti vā”ti vacanato āpatti ubhinnaṃ sati attuddesikatāya, asati mūlaṭṭhasseva. Heṭṭhimappamāṇasambhave sati sabbamattikāmayam kuṭim karoto āpatti dukkaṭena saṃghādisesoti ācariyassa takko.

354. Chattimsa catukkāni nāma adesitavatthukacatukkaṃ desitavatthukacatukkaṃ pamāṇāṭikkantacatukkaṃ pamāṇikacatukkaṃ adesitavatthukapamāṇāṭikkantacatukkaṃ desitavatthukapamāṇikacatukkanti cha catukkāni, evaṃ samādisativārādīsipi pañcasūti chattiṃsa. **Āpattibhedadassanatthanti** ettha yasmā “sārambhe ce bhikkhu vatthusmiṃ aparikkamane -pa- saṃghādiseso”ti **mātikāyam** avisesena vuttattā sārambha- aparikkamanepi saṃghādisesovāti micchāgāhavivajjanattham āpattibhedo dassito, tasmā vuttānīti adhippāyo. **Vibhaṅge** evaṃ avatvā kimattham **mātikāyam** dukkaṭavattu vuttanti ce? Bhikkhū abhinetaṭṭā vatthudesanāya, tehi bhikkhūhi vatthu desetabbaṃ. Kīdisaṃ? Anārambham saparikkamanaṃ, netaraṃ, itarasmim “sārambhe ce bhikkhu vatthusmiṃ aparikkamane”ti evaṃ ānisaṃsavaseṇa āgatattā vuttaṃ. Yasmā vatthu nāma atthi sārambham, atthi anārambham, atthi saparikkamanaṃ, atthi aparikkamanaṃ, atthi sārambham saparikkamanaṃ, atthi sārambham aparikkamanaṃ, atthi anārambham saparikkamanaṃ, atthi anārambham aparikkamananti bahuviddhattā vatthu desetabbaṃ anārambham saparikkamanaṃ, netaranti vuttaṃ hoti. Kimatthikā panesā desanāti ce? Garukāpattipaṇṇāpanahetuparivajjanupāyattā. Vatthudesanāya hi garukāpattipaṇṇāpanahetuttā akataviññatti gihīnaṃ pīḷajanana attadukkhaparadukkhahetubhūto ca sārambhabhāvoti ete vatthudesanāpadesena upāyena parivajjitā honti. Na hi bhikkhu akappiyakuṭikaraṇattham

gihīnaṃ vā pīlānimittāṃ sārāmbhavatthu. Kuṭikaraṇatthaṃ vā vatthum desentīti paṭhamameva sādhitametāṃ. **Vomissakāpattiyoti** dukkaṭasaṃghādisesamissakāpattiyo.

355. Tattha “dvīhi saṃghādisesehī”ti vattabbe “dvinnāṃ saṃghādisesenā”ti vibhattibyattayena, vacanabyattayena ca vuttaṃ. “Āpatti dvinnāṃ saṃghādisesānan”tipi pāṭho.

364. **Na ghaṭayati**¹ chadanalepābhāvato, anāpatti, taṃ parato sādhiyati. Chadanameva sandhāya ullittāvalittatā vuttāti. “Kukkuṭacchikagehaṃ vaṭṭati”ti vatvā puna chadanāṃ daṇḍakehīti-ādinā nayena taṃ dassentehi tiṇapaṇṇacchadanākuṭikāva vuttā. Tattha chadanāṃ daṇḍakehi dīghato tiriyaṅca jālaṃ viya bandhitvā tiṇehi vā paṇṇehi vā chādetum ullittādibhāvo chadanameva sandhāya vuttoti yuttamidāṃ. Tasmā mattikāmayāṃ bhittim vaḍḍhāpetvā upari ullittāṃ vā avalittāṃ vā ubhayaṃ vā bhittiyā ghaṭitaṃ karontassa āpatti eva vināpi bhittilepenā”ti likhitaṃ. **“So ca chadanameva sandhāyā”**ti padhānavasena vuttaṃ, na heṭṭhābhāgaṃ paṭikkhittan”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. **Etthāti** tiṇakuṭikāya. **Yathāsamādiṭṭhāyāti** yathāvuttappakāraṇti adhippāyo. “Āpatti kārūkānaṃ tiṇṇāṃ dukkaṭānan”ti-ādimhi so suṇātichakkampi labbhati. Ubhayattha samādiṭṭhattā āṇāpakassa anāpatti. Āṇattassa yathā samādiṭṭhaṃ āṇāpakena, tathā akaraṇapaccayā dukkaṭaṃ. Sace “ahampettha vasāmi”ti attuddesampi karoti saṃghādisesova. **“Kuṭim karothā”**ti avisesena vuttaṭṭhāne pana āṇāpakassāpi saṃghādiseso acittakattā sikkhāpadassa.

Ahaṅca vasissāmīti ettha parassa yassa kassaci uddiṭṭhassa abhāvā āpatti eva “karontassa vā”ti niyamitattā, anāpatti avibhattattā. “Idha paññatti jānanamattameva cittaṃ”ti ca likhitaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana **ahaṅca vasissāmīti** ettha yo “mayhaṃ vāsāgāraṅca bhavissati”ti icchati, tassāpatti. Yo pana uposathāgāraṃ icchati, tassa anāpatti, tasmā “ubhayaṃ sameti”ti vatvā ca “vinayavinicchaye āgate garuke ṭhātabban”ti vacanato mahāpaccarivādato itaro pacchā vattabboti ce? Na,

balavattā. “Vāsāgāraṃ ṭhapetvā sabbattha, anāpattī”ti vacanato, bhojanasālādīnampi atthāya iminā katattā saṅkarā jātā. Yathā? Dve tayo “ekato vasissāmā”ti karonti, rakkhati tāvāti ettha viya. “Idaṃ ṭhānaṃ vāsāgāraṃ bhavissati, idaṃ uposathāgāraṃ”ti vibhajitvā katepi āpatti eva. Dvīsu mahāpaccarivādo balavā, tasmā “pacchā vutto”ti-ādinā atīva papañcitaṃ. Kiṃ tena. “Attanā vippekataṃ attanā ca parehi ca pariyosāpeti”ti-ādinā nayena aparānīpi catukkāni yathāsambhavaṃ yojetvā dassetabbāni, leṇādīsu kiñcāpi saṃghādisesena anāpatti, akataviññattiyā sati tappaccayā āpatti eva.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

366. Sattame vā-saddo avadhāraṇatthoti veditabbo.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. **Sāvakena pattaḃbanti** pakatisāvakaṃ sandhāya vuttaṃ, na aggasāvakaṃ. Yathūpanissasayathāpuggalavasena **“tisso vijjā”**ti-ādi vuttaṃ. Kenaci sāvakena **tisso vijjā**, kenaci **catasso paṭisambhidā**, kenaci **cha abhiññā**, kenaci kevalo **navalokuttaradhammoti** evaṃ visuṃ visuṃ yathāsambhavaṃ vuttanti veditabbaṃ.

382. **“Ye te bhikkhū suttantikā”**ti-ādivacanato dharamānēpi bhagavati piṭakattayaparicchedo atthīti siddhaṃ. **Dhammakathikā**ti ābhidhammikā **ratiyā acchissantī**ti-ādi āyasmato dabbassa nesaṃ tiracchānakathāya ratiniyojanaṃ viya dissati, na tathā daṭṭhabbaṃ. Suttantikādisaṃsaggato tesāṃ suttantikādināṃ phāsuvihārantarāyaṃ, tesampi tiracchānakathāratiyā abhāvena anabhirativāsaṃ, tato nesaṃ sāmāññā

cāvanañca parivajjanto evaṃ cintesīti daṭṭhabbam. **“Nimmitānaṃ dhammatāti sāvakehi nimmitānaṃveva, na buddhehi”**ti vadanti. **“Sādhakatamaṃ karaṇaṃ”**ti evaṃ vutte karaṇattheyeva tatiyāvibhattīti attho.

383-4. **Yanti** yena. **“Kattāti kattā, na kattā”**ti likhitaṃ. **“Bhariaṃ viya maṃ ajjhācaratī”**ti vadantiyā balavatī codanā. **Tena hīti** ettha yathā chupanamatte vipphaṇṇāvatthussimhā kāyasaṃsaggarāgasambhavā apucchitvā eva saṃghādisesaṃ paññāpesi, tatheva pubbevassā dussīlabhāvaṃ nātva vuttanti veditabbaṃ. Yadi tāva bhūtāya paṭiññāya nāsītā, thero kārako hoti. Atha abhūtāya, bhagavatā **“nāsethā”**ti na vattabbaṃ, vuttañca, tasmā vuttaṃ **“yadi tāva paṭiññāya nāsītā, thero kārako hoti”**ti.

Atha appaṭiññāyāti “ayyenaṃhi dūsītā”ti imaṃ paṭiññaṃ vinā eva tassā pakatidussīlabhāvaṃ sandhāya nāsītā, thero akārako hoti.

Abhayagirivāsīnopi attano suttaṃ vatvā “tumahākaṃ vāde thero kārako”ti vadanti, kasmā? Dukkaṭaṃ musāvādapaccayā liṅganāsanāya anāsetabbattā. Pārājikasappa hi liṅganāsanāya nāsetabbā. **“Nāsethā”**ti ca vuttattā pārājikāva jātā, sā kiṃ sandhāya, tato thero kārako āpajjati. **“Sakāya paṭiññāya nāsethā”**ti vutte pana aparājikāpi attano vacanena nāsetabbā jātāti adhippāyo. **Mahāvihāravāsīnopi** attano suttaṃ vatvā “tumahākaṃ vāde thero kārako”ti ca vadanti. Kasmā? **“Sakāya paṭiññāya nāsethā”**ti hi vutte paṭiññāya bhūtātā āpajjati **“nāsethā”**ti vacanato. Bhūtāyeva hi paṭiññāya nāsetabbā hoti, nābhūtāyāti adhippāyo. **Purimanayeti** dukkaṭavāde. Purimo yuttivasena pavatto, pacchimo pālīvacanavasena pavattoti veditabbo.

385-6. **Pītisukhehi**ti ettha **“sukhenā”**ti vattabbe pītiggahaṇaṃ tatiyajjhānasukhaṃ, kāyikañca apanetuṃ sampayuttapītiyā vuttaṃ. Sace cuditaṃ kavasena kataṃ amūlakaṃ nāma, **“anajjhāpannaṃ akataṃ”**ti vadeyya, ime karissanti, tasmā **“tādisaṃ diṭṭhasaññī hutvā codetī”**ti pāṭho. **“Etena nayena sutamutaparisaṅkitānīpi vitthārato veditabbānī”**ti

pāṭho. “Catunnaṃ aññatarenā”ti pātimokkhuddese eva āgate gahetvā vuttaṃ, itaresaṃ aññatarenāpi anuddhamsentassa saṃghādisesovāti no takkoti ācariyo. Bhikkhubhāvā hi cāvanasamatthato. “Samīpe ṭhatvā”ti vacanato parammukhā codentassa, codāpentassa vā sīsaṃ na eti. Diṭṭhañce sutena parisāṅkitena codeti codāpeti, sutaparisāṅkitaṃ vā diṭṭhādīhi codite vā codāpite vā sīsaṃ eti eva amūlakena coditattā. Vuttañhetarā “diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto, tañce codeti ‘suto mayā -pa-saṃghādisesassā”ti¹. “Asuddho hoti puggalo aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce asuddhadiṭṭhi samāno anokāsaṃ kārāpetvā cāvanādhippāyo vadeti, āpatti dukkaṭassa. Okāsaṃ kārāpetvā cāvanādhippāyo vadeti, anāpatti”ti² iminā na-samentaṃ viya khāyati, kathaṃ? Diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto nāma asuddho puggalo hoti, “aññatarasmim asuddhadiṭṭhi samāno tañce codeti ‘suto mayā pārājikaṃ dhammaṃ ajjhoppannosi’ti, āpatti vācāya vācāya saṃghādisesassā”ti vacanato purimanayenāpatti. “Cāvanādhippāyo vadeti, āpatti dukkaṭassā”ti vacanato pacchimanayena saṃghādisesena āpattīti dve pāḷinayā aññamaññaṃ viruddhā viya dissanti, na ca viruddhaṃ buddhā kathayanti, tasmā ettha yutti pariyesitabbā. Aṭṭhakathācariyā tāvāhu “samūlakena vā saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, amūlakena vā pana saññā-amūlakena vā codentassa āpatti”ti. Tassattho— dassanasavanaparisāṅkanamūlena samūlakena vā tadabhāvena amūlakenāpi saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, dassanādimūlābhāvena amūlakena vā tabbhāvena samūlakenāpi saññā-amūlakena vā codentassa āpatti, tasmā diṭṭhassa hoti.

Pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjantoti-ādimhi dassanamūlena samūlakenāpi “suto mayā”ti vacanato saññā-amūlakena vā codeti, āpatti saṃghādisesassa. Tadatthassa āvibhāvatthaṃ “diṭṭhe vematiko”ti-ādi vārā vuttāti veditabbā.

1. Vi 1. 251 piṭṭhe.

2. Vi 1. 254 piṭṭhe.

Asuddho hoti puggaloti-ādimhi pana samūlakena, saññāsamūlakena vā coditattā anāpattīti. Evamevaṃ pana tadatthadīpanatthaṃ te vārā vuttā. Tattha hi “adiṭṭhassa hoti”ti-ādivārā amūlakena codentassa āpatti hotīti dassanatthaṃ vuttā. “Diṭṭhe vematiko”ti-ādinā saññā-amūlakena codentassa āpatti hotīti dassanatthaṃ vuttā. Aññathā “diṭṭhassa hoti, diṭṭhe vematiko”ti-ādivārā nibbisesā bhavēyyuṃ. Idaṃ panettha sanniṭṭhānaṃ yathā asuddhaṃ puggalaṃ anokāsaṃ kārāpetvā codentassa dukkaṭaṃ, akkosādhippāyassa ca omasavādena dukkaṭassa, tathā asuddhadiṭṭhikopi asuddhaṃ asuddhadiṭṭhi amūlakena codeti, āpatti. Samūlakena vā codeti, anāpattīti taṃ sanniṭṭhānaṃ yathā “anāpatti suddhe asuddhadiṭṭhissa asuddhe asuddhadiṭṭhissā”ti iminā saṃsandati, tathā gahetabbaṃ. Aññathā yutti pariyesitabbā.

Sīlasampannoti ettha “dussīlassa vacanaṃ appamaṇaṃ. Bhikkhunī hi bhikkhumhi anissarā, tasmā ukkaṭṭhanaye vidhiṃ sandhāya therena vuttaṃ. Dutiyattherena bhikkhunī ajānitvāpi codeti, sikkhamānādayo vā codenti, tesaṃ sutvā bhikkhū eva vicāretvā tassa paṭiññāya kārenti. Ko ettha dosoti idaṃ sandhāya vuttaṃ. Tatiyena titthiyānaṃ vacanaṃ sutvāpi bhikkhū eva vicārenti, tasmā na koci na labhatīti evaṃ sabbaṃ sametīti apare”ti vuttaṃ. **Timsāni** timsavantāni. **Anuyogoti** paṭivacanaṃ. **Ehitīti** āgamissati. **Diṭṭhasantānenāti** diṭṭhanayena, diṭṭhavidhānenāti adhippāyo. **Pakīṭṭhāyāti** paṭiṭṭhaṃ labhitvā. **Thāneti** lajjiṭṭhāne.

Gāhanti “ahaṃ codessāmi”ti attādānaggahaṇaṃ. **Cetanāti** attādānaggahaṇacetanā. **Vohāroti** ito, etto ca ñatvā pakāsaṇaṃ. **Paṇṇattīti** nāmapaññatti. Yā vacīgho sārammaṇassa sotadvārappavattaviññāṇasantānassa anantaraṃ uppannena upaladdhapubbasaṅketena manodvāraviññāṇena viññāyati, yassā viññātattā tadattho paramattho vā aparamattho vā tatiyavāraṃ uppannena manoviññāṇena viññāyatīti nāmādīhi chahi byañjanehi pāḷiyā pakāsītā, sā “vijjamānapaññatti avijjamānapaññatti”ti-ādinā chadhā ācariyehi dassitā. Tabbhāgiyabhāvo atabbhāgiyabhāvo ca nipphannadhammasseva yujjati, na paññattiyā

adhikaraṇīyavatthuttā, adhikaraṇe pavattattā ca adhikaraṇo mañcaṭṭhe mañcopacāro viyāti ca. **“Pariyāyenāti** amūlakā nāmapaññatti natthi. Pariyāyamattaṃ, sabhāvato natthi. Abhidhānamattameva, abhidheyyaṃ natthī”ti ca likhitaṃ. **Idhevāti** imasmiṃ eva sikkhāpade. **Na sabbatthāti** vivādādhikaraṇādīsu. Kasmā? **Na hīti**-ādi. Vivādādhikaraṇādīnamatthitā viya amūlakam adhikaraṇam natthīti. **Pubbe vuttasamathehīti** “yaṃ adhikicca samathā vattanti”ti vuttasamathehīti adhippāyo. Apica **sabhāvato natthīti** appaṭiladdhasabhāvattā vuttaṃ. Anuppannam viya viññāṇādi. **Na hi vivādādīnam paṇṇatti adhikaraṇatthoti**¹ paṇṇattim adhikicca samathā na pavattanti, tasmā na tassā adhikaraṇīyatāti na vivādādīnam paṇṇatti adhikaraṇatthoti adhippāyo. Hoti cettha—

“Pārājikāpatti amūlikā ce,
Paṇṇattimattā phalamaggadhammā.
Catutthapārājikavatthubhūtā,
Paṇṇattimattāva siyūṃ tatheva.

Tato dvidhā maggaphalādidhammā,
Siyūṃ tathātītamanāgatañca.
Paṇṇattichakkaṃ na siyā tato vā,
Pariyāyato sammutivādamāhā”ti.

Anuvadantīti akkosanti. **Kiccayatāti** karaṇīyatā. Taṃ katamanti ce? **Apalokanakammanti**-ādi. **Kiccanti** viññattisamutṭhāpakacittaṃ kira adhippetam.

387. **Sutādīnam abhāvena amūlakattanti** ettha yo disvāpi “diṭṭhosi mayā”ti vattum asakkonto attano diṭṭhaniyāmeneva “sutosi mayā”ti vadati. Tassa tasmim asuddhadiṭṭhittā āpatti, idha pana yo pubbe sutvā anāpatti, pacchā taṃ vissaritvā suddhadiṭṭhi eva samāno vadati, taṃ sandhāya vuttaṃ. “Esa nayo sabbatthāti apare”ti vuttaṃ. Jeṭṭhabbatiko kākekappaṭivattā. **Yadaggenāti** yāvata, yadā vā. **No kappetīti**-ādi vematikābhāvadīpanatthameva vuttanti dasseti. Tena vematikova

1. Adhikaraṇam. Adhikaraṇattho (Tṭha)

nassarati samuṭṭho nāmāti āpajjati, taṃ na yuttaṃ tadanantarabhāvato, tasmā dutiyattheravādo pacchā vutto.

389. **Sabbatthā**ti sabba-aṭṭhakathāsu. **Okāsakammanti** okāsakaraṇaṃ. “Okāseṇa kammaṃ okāsakammaṃ”ti likhitaṃ. Asūriyaṃ passati kaññāti ettha yathā kaññā sūriyaṃ na passatīti bhavati, evaṃ “anokāsaṃ kāretvā”ti vutte okāsaṃ na kāretvāti hoti.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. **Veḷuvaneyevā**ti idaṃ tehi vuttavelaṃ sandhāya vuttaṃ. “Pubbe mayaṃ āvuso sutena avocumhā”ti “amhehi sā ussāhitā kupitehi anattamanehi”ti-ādivacanaṃ sandhāya vuttaṃ, **aññabhāgassa idanti** manussabhikkhubhāvato aññabhāgassa tiracchānachagalakabhāgassa idaṃ chagalakajātaṃ adhikaraṇaṃ. **Aññabhāgo vā assa atthī**ti so tiracchānachagalakabhāvasaṅkhāto aññabhāgo assa chagalakassa atthīti svāyaṃ chagalako aññabhāgiyaṃ adhikaraṇaṃ nāma.

Tattha paṭimāya sarīraṃ, silāputtakassa sarīranti nidassanaṃ, paṭhamam panettha nibbacanaṃ jātipadatthotivādīnaṃ matena vuttaṃ. Sā hi sāmibhāvena, niccabhāvena ca padhānattā sattisabhāve ṭhitā. Tabbiparītakattā byattākati jātiyo tu padattho¹ iti imassa suttassa vasena dutiyaṃ nibbacanaṃ vuttanti veditabbaṃ, **nāmakaraṇasaññāya ādhāro**ti ettha nāmameva nāmakaraṇaṃ. Nāmaṃ karontānaṃ saññā nāmakaraṇasaññā, tassā. Manussajātiko chagalakajāti-ādhāro nāma. Na hi taṃ nāmaṃ kacchapalomam viya anādhāranti adhippāyo. Taṃ pana chagalakassa dabboti dinnanāmaṃ “deso”ti vuccati. Tasmā theram amūlakenāti-ādinā aññampi vatthum therassa lissati silissati vohāramatteneva, na atthato, īsakaṃ allīyatīti lesoti adhippāyo. Yasmā desalesā atthato ninnānākaraṇā, tasmā “kañci desaṃ lesamattaṃ upādāyā”ti uddharitvā “dasa lesā jātileso”ti-ādi vuttanti veditabbaṃ. Yathā

1. Nyāyadassana 3, 63.

nidāne, evaṃ sikkhāpadapaññattiyampi mātikāyampi ayamevattho. Yasmā **aññabhāgiyassa adhikaraṇassāti** chagalakassa. **Kaṇci desaṃ lesamattaṃ upādāyāti** dabboti nāmaṃ upādāyāti ayamatto aṭṭhuppattivaseneva āvibhūto, tasmā na vibhatto. Kiñca bhiyyo aniyamattā. Na hi mettiyabhūmajānaṃ viya sabbesampi chagalakameva aññabhāgiyaṃ adhikaraṇaṃ hoti. Aññaṃ gomahimsādikampi hoti, na ca mettiyabhūmajakā viya sabbepi nāmalesamattameva upādiyanti. Aññaṃ jātilesādim upādiyanti, tasmā aniyamattā ca yathāvuttanayena na vibhattaṃ. Kiñca bhiyyo tathā vutte chagalakasseva aññabhāgiyatā sambhavati, na aññassa, yena sova dassito. Leso ca nāma lesova, na jāti-ādi, yena sova dassitoti evaṃ micchāgāhappasaṅgato ca tathā na vibhatto.

393. **Aññabhāgiyassāti** cuditakato aññassa. **Adhikaraṇassāti** manussassa vā amanussassa vā tiracchānagatassa vāti evaṃ vattabbaṃ. Evañhi vutte manussādīnaṃyeva jātilesādayo vuttā honti, aññathā catunnaṃ adhikaraṇānaṃ te āpajjanti “adhikaraṇassa kaṇci desaṃ lesamattaṃ”ti sāmivacanaṃ pubbaṅgamaṃ uddiṭṭhattāti ce? Na, nāmassa viya jāti-ādīnaṃ manussādīnaṃ ādhārabhāvanīyamasambhavato, adhikaraṇabhāvanīyamattoti vuttaṃ hoti. Niyame ca sati jātiyā ādhāro jāti, līṅgassa ca līṅgaṃ, āpattiyā ca āpanno ādhāro, viruddhānampi asamādinnaṃpatti pattacīvarānaṃ sāmiko ādhāro, yena adhikaraṇasaṅkhyāṃ gaccheyyāti āpajjatīti adhikaraṇassāti padaṃ abhājetabbameva bhavēyyāti na uddharitabbaṃ siyā, uddharitabbaṃ. Tasmā “**adhikaraṇanti vacanasāmaññato**”ti-ādi sabbaṃ vattabbaṃ. **Apākaṭṭa** ito aññatra dassitaṭṭhānābhāvato. **Jānitabbā ca vinayadharehi** yasmā aññathā **parivāre** “vivādādhikaraṇaṃ catunnaṃ adhikaraṇānaṃ vivādādhikaraṇaṃ bhajati”ti-ādīnaṃ nayena anāgataṭṭhāne “kasmā”ti vutte kāraṇaṃ na paññāyeyya, tasmā tesāṃ tabbhāgiyatā ca aññabhāgiyatā ca jānitabbā vinayadharehi. Tāsu hi viññātāsu vivādādhikaraṇaṃ vivādādhikaraṇaṃ bhajati. Kasmā? Tabbhāgiyattā. Itaraṃ na bhajati aññabhāgiyattāti sukhakāraṇato paññāyanti, tasmā **vacanasāmaññato laddhaṃ adhikaraṇaṃ nissāyāti**-ādi.

Tattha yasmā āpattaññabhāgiyaṃ mahāvisayaṃ, itarehi asadisaṇḍesaṇca, tasmā taṃ adhikaraṇapariyāpannampi samānaṃ viṣuṃ vuttaṃ “āpattaññabhāgiyaṃ vā hotī”ti. Adhikaraṇapariyāpannattā ca “adhikaraṇaññabhāgiyaṃ vā”ti ettha vuttanti veditabbaṃ. Tatthāpi mahāvisayattā, **mātikāyaṃ** āgatattā ca paṭhamāṃ aññabhāgiyatā vuttā, pacchā tabbhāgiyatāti veditabbā. Tattha yasmā adhikaraṇaññabhāgiyavacanena atthāpattinayena siddhaṃ. Adhikaraṇaṃ tabbhāgiyaṃ, tasmā “adhikaraṇaṃ tabbhāgiyaṃ hotī”ti evaṃ uddesaṃ akatvā “kathaṃ adhikaraṇaṃ adhikaraṇassa tabbhāgiyaṃ hotī”ti pucchāpubbaṅgamaniddeso kato. Tatthāpi āpattādhikaraṇassa aññabhāgiyatā kiñcāpi pārājikena anuddhamṣitādhikārattā pārājikānaṃyeva vasena vuttā, atha kho sesāpattikkhandhavasenāpi veditabbā. Yā ca sā codanā “asuko nāma bhikkhu saṃghādisesaṃ ajjhāpajjanto diṭṭho hotī”ti-ādikā, tattha “saṃghādisese thullaccayadiṭṭhi hoti, dubbhāsita saṃghādisesadiṭṭhi hotī”ti evamādikā vinaye apakataññutāya, taṃtaṃvatthusarikkhatāya vā vuttāti veditabbā. Sabbatthāpi “pārājikadiṭṭhi hotī”ti na vuttaṃ. Tathāsaññino anāpattito. “**Tabbhāgiyavicāraṇāyan**”ti tabbhāgiyapadaniddese aññabhāgiyatāyapi niddiṭṭhattā vuttaṃ.

Vatthusabhāgatāyāti anuvādavatthusabhāgatāyāti attho. Aññathā “catasso vipattiyo”ti vacanaṃ virujjheyya. **Sabhāvasarikkhāsarikkhato cāti** sabhāvena sadisāsadisato. Tattha jhānādivatthuvisabhāgatāyapi sabhāvasarikkhatāya uttarimanussadhammapārājikāpatti tasseva tabbhāgiyāva hoti. Tathā vatthuvaseṇa anuvādādhikaraṇaṃ, kiccādhikaraṇaṇca pāṭekkaṃ catubbidhampi vuttaññabhāgiyaṃ na jātaṃ, tasmā tadanñabhāgiyatāya veditāya tabbhāgiyatā pāriyesayuttiyā avuttāpi sijjhatīti katvā “aññabhāgiyameva paṭhamāṃ niddiṭṭhan”tipi vattaṃ yujjati. **Ekamsena tabbhāgiyaṃ na hotīti** sarikkhavasena arahattaṃ āpatti anāpattīti vivādasabbhāvato abyākatabhāvena vivādādhikaraṇassapi aññabhāgiyaṃ siyā, **pāliyaṃ** āpattādhikaraṇassa vuttattā evaṃ vuttaṃ, **ādito paṭṭhāyāti** “aññabhāgiyassa adhikaraṇassā”ti ito paṭṭhāya. “Methunarāgena manussaviggaho

dosenāti-ādinā sarikkhato cā”ti likhitaṃ. Taṃ vatthuisabhāgatāya eva siddhaṃ. Ayaṃ pana vatthusabhāgatāyapi sati āpattisabhāgatā sarikkhatoti no takkoti ca, ekasmimpi hi vatthusmiṃ āpattibhedo hotīti **ācariyo**. Parato vuttanayena veditabbanti sambandho.

“Kiccameva kiccādhikaraṇaṃ”ti vuttatā saṃghakammānametaṃ adhvācānaṃ. **Kammalakkhaṇanti** kammānaṃ sabhāvaṃ. **Taṃ nissāyāti** pubbeva hi saṃvidhāya saṃgho kammaṃ karoti. Atha vā **purimaṃ purimanti** parivāsa-ukkhapaniyādīni saṃghakammāni nissāya abbhāna-osāraṇādi uppannanti katvā vuttaṃ. Tasmā kiñcāpi saṃghakammameva kiccādhikaraṇaṃ, tathāpi sesaviseso labbhatīti dasseti.

394. Atthato ekaṃ, tasmā desassa atthamavatvā “leso”ti-ādi vuttaṃ kira.

395. **Savatthukaṃ katvāti** puggalassa upari āropetvā khattiyādibhāvena ekajātikopi dīgharassakālakodātādīnaṃ diṭṭhasutaparisaṅkitānaṃ vasena aññabhāgiyatā, dīghaṃ khattiyaṃ ajjhācarantaṃ disvā rassādikhattiyapaññattiyā ādhārabhāvato jātilesena codeti, ekaṃ vā khattiyaṃ ajjhācarantaṃ disvā tato viṣiṭṭhaññabhāgabhūtaṃ khattiyaṃ jātilesaṃ gahetvā “khattiyō diṭṭho tvaṃ khattiyosī”ti codeti diṭṭhādi-aññabhāgena. Ettha ca “dīghādayo, diṭṭhādayo ca jātināmādīnaṃ vatthubhūtattā adhikaraṇaṃ”ti likhitaṃ. Taṃ “adhikaraṇabhāvānīyamato”ti vattadosaṃ nātikkamati, **atṭhakathāyaṃ** “khattiyajātīpaññattiyā ādhāravasena adhikaraṇatā ca veditabbā”ti vuttaṃ. Tampi nāmagottato aññissā nāmagottapaññattiyā nāma kassaci abhāvato na sabbasādhāraṇaṃ, tasmā “adhikaraṇassā”ti paduddhāraṇaṃ adhikaraṇacatukkadassanattamaṃ, taṃ samānavacanadassanattantaṃ no takkoti. Tattha **dīghādino vā diṭṭhādino vāti** ettha dīghādītā, diṭṭhādītā ca aññabhāgo, yo¹ cuditako itarassa viseso yato aññoti vuccati.

399. **Lahukaṃ āpattinti** pārājikato lahukāpatti saṃghādisesādi. Teneva ante taṃ dassentena “bhikkhu saṃghādisesaṃ

1. So (?)

ajjhāpajjanto diṭṭho hotī”ti-ādi vuttaṃ. Āpattilesopi kimatthaṃ jātilesādayo viya na vitthāritoti ce? Tathā asambhavatoti veditabbaṃ.

400. **Sātakapatto sarīraṭṭhapatto. Āpattiyāti** pārājikāpattiyā aññabhāgiyaṃ saṃghādisesādi, adhikaraṇaṃca āpattipaṇṇattiyā. “Leso nāma āpattibhāgo”ti vuttattā āpattibhāvaleso vuttoti veditabbo, tasmā pārājikāpattito aññabhāgiyassa āpattipaṇṇattiyā ādhāraṇaṭṭhena— “adhikaraṇaṃ”ti saṅkhyāṃ gatassa saṃghādisesādino āpattinikāyassa āpattibhāvalessaṃ gahetvā codanā āpattilesacodanāti veditabbā.

408. **Anāpatti tathāsaññī codeti vā codāpeti vāti** āpattaññabhāgiyacodanāyameva, na aññattha. Ettāvatā paṭhamaduṭṭhadose vuttavicaraṇāya saṃsanditaṃ hoti, taṃ idha kathaṃ paññāyatīti ce?

Kaṅkhāvitaraniyā¹ vacanato. Vuttañhi “tattha idha ca āpattaññabhāgiyacodanāya tathāsaññīnopi anāpatti”ti.

Aññabhāgiyasikkhaṃ yo, neva sikkhati yuttito.
Gacche vinayaviññūhi, aññabhāgiyataṇca soti.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

409. “Vajjaṃ na phuseyyā”ti ca pāṭho.

410. **Tesaṃ** anurūpajānanato **asabbaññū assa**. “Na bhikkhave asenāsanikena vassaṃ upagantabban”ti² vuttattā paṭikkhittameva. **Tikoṭiparisuddhanti** parassa pāpapaṇṇānivarāṇatthaṃ vuttaṃ, na paṭiccammanivarāṇatthaṃ **koṭīhīti** ākārehi. **Parisuddhanti** vimuttaṃ. Dasahi lesehi uddissa kataṃ samaṇā paribhuñjanti, assamaṇā imeti sāsanaṃ garahabhāvo

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 140 piṭṭhe.

2. Vi 3. 212 piṭṭhe.

āgaccheyya, garahapaccayā loka vā apuññaṃ ariyūpavādaṃ pasaveyya, tehi vimuttanti attho. **Vāguranti** migajālaṃ. **Attano atthāya vāti**-ādinā paresaṃ atthāya kate kappiyabhāvaṃ dassetvā bhikkhūnañca aññesañca atthāya kate taṃ dassetuṃ “**matānaṃ petakiccatthāyā**”ti-ādimāha.

Yaṃ yaṃ hīti-ādi tassa kāraṇassa dassanatthaṃ vuttaṃ. Puna pañcannaṃ sahadhammikānaṃ atthāya kataṃ na kappatīti vuttanti kira **dhammasiritthero. Gaṇṭhipade** “bhikkhūnameva suddhānaṃ atthāya kataṃ na vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Aparenti pana “**matānaṃ petakiccatthāyāti**-ādinā vuttepi kappati, **bhikkhūnaṃyeva atthāyāti** iminā ‘bhikkhūnampi datvā mayāṃ bhuñjissāmā’ti katampi vuttaṃ. Puna ‘pañcasu ekaṃ uddissakataṃ itaresaṃ na kappatī’ti dassanatthaṃ ‘**pañcasu hi sahadhammikesūti**-ādi vuttan’ti vadantī”ti vuttaṃ. Aññatarasmiṃ pana **gaṇṭhipade** “amhākanti ca rājayuttādīnanti ca vutte vaṭṭatī”ti vatvā ‘tumahākaṃ’ti avatvā ‘petakiccatthāyāti vuttepi vaṭṭatī’ti ca dassetvā sabbattha vuttānaṃ, ādisaddena saṅghatānañca lakkhaṇaṃ ṭhapentena ‘bhikkhūnaṃyeva’ti-ādi vuttaṃ. Tattha ‘bhikkhūnaṃ uddiṭṭhe evāti adhippāyena’ti vuttaṃ. Na ‘tumahākaṃ, amhākañcāti vutte anāpattī’ti dassanatthaṃ. Kasmā? Missakavārassa abhāvā. Lakkhaṇaṃ nāma vuttānaṃ, vuttasadisānañca hoti. ‘Sace petakiccatthāyāti vuttaṭṭhāne bhikkhūnaṃ bhojanaṃ sandhāya karonti’ti vadanti mahā-aṭṭhakathāyañca ‘tasmiṃ vāre ca na tumhākanti vutte vaṭṭatī’ti vuttattā. Teneva idhāpi ‘petakiccatthāya, maṅgalādīnaṃ vā atthāya katepi eseva nayo’ti pubbe vuttatthavasena vuttaṃ. ‘Avadhāraṇatthena missake vaṭṭatī’ti ce? ‘Kappiyamaṃsassa hi paṭiggahaṇe āpatti natthī’ti vacanena akappiyapaṭiggahaṇe āpattīti āpannaṃ, ‘tañca gahetabbaṃ siyā’ti paṭikkhipitabbā”ti vuttaṃ, taṃ sundaraṃ viya dissati, vicāretvā gahetabbaṃ. **Yattha cāti** bhikkhūnaṃ atthāya katepi. Tamatthaṃ āvi kātuṃ “**sace panā**”ti-ādi vuttaṃ. Ettha pana “bhikkhūnaṃ dukkaṭaṃ, itaresaṃ daṇḍakammavattū”ti vadanti. **Kappaṃ nirayamhīti** asaṅkhyeyyakappaṃ. Vivaṭṭatṭhāyikāleyeva saṅghabhedo hotīti. **Kappanti** āyukappaṃ.

411. **Kusalanti** khemaṃ. **Āpattibhayā katā lajjihīti** ettha āpattibhayena avassaṃ ārocentīti dassanatthaṃ “lajjī rakkhissatī”ti¹

1. Visuddhi 1. 95; Vi-Ṭṭha 1. 199 piṭṭhe.

porāṇavacanassānurūpato “**aññehi lajjihī**”ti vuttaṃ. Alajjissapi anārocentassa āpattiyeva “ye passanti ye suṇanti”ti vacanato.

416. **Asamanubhāsantassāti** kammakārake kattuniddeso, samanubhāsanakammaṃ akariyamānassāti attho. **Odissa anuññāto** nāma ummattakakhittacittavedanaṭṭādiko “anāpatti ādikammikassā”ti¹ **ariṭṭhasikkhāpade** āgatattā atthīti ce? **Yampīti**—ādi. **Sā panesā** anāpatti. **So vuccatīti** tattha āgatopi sakammabyāvaṭopi evaṃ vuccati. **Etenupāyenāti** asamanubhāsantassa ca ādikammikassa ca vuttatthavasena. **Thapetvā ariṭṭhasikkhāpadanti** tattha ādikammikapadābhāvā.

Tivaṅgikanti ettha vācāya eva paṭinissajjantassa oṭṭhacalanādikāyaviññatti hoti, tasmā duvidhampi viññattiṃ kathentassa hoti. Vacībhedaṃ kātuṃ asakkontassa kāyavikāraṃ karontassa anāpattiyā bhavitabbaṃ. Kasmā? Tivaṅgesu ekassa parihīnattā, tasmā tivaṅgabhāvo āpattiyā, aṅghānibhāvo anāpattiyāti gahetabbaṃ. Ettha siyā—yadi aṅghānibhāvena anāpatti, evaṃ santepi vikāraṃ akatvā citteneva vissajjentassa anāpattiyā bhavitabbanti? Taṃ na, kasmā? **Aṭṭhakathāyaṃ** “kāyavikāraṃ vā vacībhedaṃ vā akarontasseva pana āpajjanato akiriyaṃ”ti hi vuttaṃ, “cittaṃ vā anuppādentassa vā”ti na vuttaṃ, tasmā cittaṅca nāma viññattipaṭibaddhaṃ evāti visuṃ aṅgabhāveneva vuttattā jānitabbanti ce? Taṃ na, dvinnamyeva akiriyaṃ, tasmā cittena vissajjentassāpi āpatti viya dissati, upaparikkhitvā gahetabbaṃ. Tattha “akusalacittan”ti vuttanti ce? “Cittabāhullato vuttan”ti vadanti. Tepi kira bāhullato vadanti.

Paṭhamasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutiyasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

422. **Saññīti** saññino.

Dutiyasaṃghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Ariṭṭhasikkhāpade paripuṇṇaṃ na dissati.

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. **Patam** patitam vivari vivaṭṭayi. Ekato ussāreti ca gīlato ṭhapeti ca. Ekapaṃsuthupakanadisaṅkham **diḥhamūlakapaṇṇasevālaṃ sevālaṃ** daṇḍisipparim **paṇakam** pesiṭṭhim nissāreti. **Tilabījakanti** sukhumamūlapaṇṇakam hutvā udakapiṭṭhe pattharikam **udakapappaṭakam** nissāreti.

425-6. “Dubbaccajātiko”tipi paṭhanti. **Apadānenāti** purāṇakammena. “Kiṃ pubbepe mayam evarūpaṃ karomāti-ādinā ekūnavīsati”ti **mahāpaccariyam** kira vuttam. **Mahā-aṭṭhakathāyaṇca** **anumānasuttatṭhakathāyaṇca** “soḷasavatthukā”ti vuttam, tam sameti.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Na kevalam vihāro eva kiṭāgiri, sopi gāmo “**kiṭāgiri**”ccea vuccati. Gāmañhi sandhāya parato “na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kiṭāgirisimim vatthabban”ti vuttam. Ekasaṃvacchare dvikkhattum vassati kira, tam sandhāya “**dvīhi meghehi**”ti vuttam. **Samadhikanti** cha jane sandhāya. **Akatavatthunti** navam aṭṭhuppattim. “Jātisumanādigaccham allānam haritānam evā”ti likhitam. Būtagāmaḥ jagāmaḥ bhedaṃ panesa bheda. **Vatatthāyāti** vati-atthāya¹. **Yamkiñcīti** sodakam vā nirudakam vā. **Ārāmādi-atthāyāti** vanarājikādi-atthāya. Mālāvaccharopanam kuladūsakam yeva sandhāya, ganthanādisabbaṃ na sandhāya vuttanti. Katham paññāyatīti ce? Tam dassetum “**buddhena dhammo**”ti-ādi. “Āveḷam ābiḷan”tipi pāṭho.

Gopphananti ganthanam. **Veṭṭhimanti** taggatikameva. **Vedhimam** aññena kenaci puppham vedhetvā katam. **Kaṇṭakampi bandhitunti** ettha “sayā vijjhanattham na vaṭṭati. Aññassatthāya vaṭṭati”ti vadanti. Jālamayam vitānam **jālavitānam**. **Pupphapaṭicchakam** gavakkham viya sachiddam karonti. **Tālapaṇṇagūḷakanti** tālapaṇṇamayam puna katampi paṭichijjakameva. **Dhammarajju** cetiyam vā bodhim vā pupphappavesanattham

1. Vanatthāyāti aṭṭhakathāyam.

āvijjhivā baddharajju. “Kāsāvena baddhampi suttavākādīhi baddham bhaṇḍitasadisāna”ti likhitam. **Aṃsabhaṇḍikam** pasibbake pakkhittasadisattā vedhimam na jātam, tasmā “sithilabaddhassa antaranāra pakkhipitum na vaṭṭati”ti vadanti. “Aññamaññaṃ aphusāpetvā anekakkhattumpi parikkhipitum vaṭṭati”ti vadanti. **Pūritanti** dīghato pasāretvā pūritam. **Ghaṭṭikadāma-olambakoti** “yamakadāma-olambako”ti likhitam. “Geṇḍukharapattadāmānaṃ paṭikkhittattā celādīhi katadāmampi na vaṭṭati akappiyānulomattā”ti vadanti.

“**Recakam** nāma tathālāsiyanāṇaṇānaṃ naccan”ti likhitam. Tam “parivattanti”ti vuttam. “Sāriyo nāma rutasunakhā siṅgālakammakurungakelīpane ṭhitā”ti kira pāṭho. “Nibujjhanti”ti pāli.

432. **Abalabalādi**-padānaṃ uppaṭipāṭiyā. Yathā pāmokkhānaṃ vasena sabbepi “assajipunabbasukā”ti vuttā, tathā pāmokkhappattasāvakassa vasena tadāyattavuttine sabbepi “sāriputtā”ti. Tena vuttam “gacchatha tumhe sāriputtā”ti.

433. “Gāme vā na vasitabban”ti imināva tasmim gāme aññattha na vasitabbanti siddham. “Tasmim vihare vā”ti kasmā vuttanti ce? Atthasabbhāvato. Yasmiñhi gāme kuladūsakakammaṃ kataṃ, tasmim gāme, yasmim vihare vasantena kuladūsanam kataṃ, tam viharāṃ ṭhapetvā aññasmim vasitum na vaṭṭatīti dassanattham. Tam kathanti ce? “Gāme vā na vasitabban”ti vacanena yasmim gāme kuladūsanakammaṃ kataṃ, tasmim viharepi vasitum na labbhatīti āpannam, tam disvā “tasmim vihare”ti vuttam, tena tasmim gāme aññasmim vasitum labbhatīti siddham. “Tasmim vihare vasantenā”ti iminā tasmim gāme aññattha vasantena sāmanta-gāme piṇḍāya caritum vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. **Sāmantavihārepīti** sāmantavihāro nāma tasmim yeva gāme tassa viharassa sāmantavihāro ca tassa gāmassa sāmantavihāro cāti ubhayam vuccati, etena tasmim gāme aññattha vasantena tasmim gāme piṇḍāya na caritabban. Sāmanta-gāmepi piṇḍāya caritum vaṭṭati, puna yasmim gāme kuladūsanakammaṃ kataṃ, tassa sāmanta-gāme kuladūsakaviharassa sāmantavatthuvihāre vasantena tasmim gāmepi caritum vaṭṭati. Yasmiṃ sāmanta-gāme kuladūsakam na kataṃ, tasmimpi caritum vaṭṭati, neva vihareti adhippāyo.

“**Na nagare caritun**”ti vuttattā aññasmiṃ vihāre tasmiṃ gāme vasitum vaṭṭatīti dīpitaṃ hotīti eke. **Gaṇṭhipadesu** pana vicāraṇā eva natthi, tasmā suṭṭhu vicāretvā kathetabbam.

436-7. **Dāpetum na labhanti**, pupphadānañhi siyā. **Tasseva na kappatī**ti ettha yāgu-ādīni ānetvā “dadantū”ti icchāvasena vadati ce, sabbesaṃ na kappati, kevalaṃ pana suddhacittena attānaṃ vā paresaṃ vā anuddisitvā “ime manussā dānaṃ datvā puññaṃ pasavantū”ti vadantassa tasseva na kappati yāgu-ādīnaṃ paccayapaṭisaṃyuttakathāya uppannattā. **Mahā-aṭṭhakathāyampi** “pañcannampi sahadhammikānaṃ”ti visesetvā avuttattā atthato sayamevāti apare. Ācariyā pana “yathā **mahāpaccariyaṃ, kurundiyañca** ‘tassevā’ti visesetvā vuttaṃ, evaṃ **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** visesetvā na vuttaṃ, tasmā sabbesaṃ na kappatī”ti vadanti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasakakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aniyatakaṇḍa

1. Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

444-5. **Uddesanti** uddisanam, āsālhinakkhattam nāma vassūpagamapūjā. **Sotassa rahoti** ettha **raho**-vacanasāmaññato vuttam duṭṭhullasāmaññato duṭṭhullārocanappaṭicchādanasikkhāpadesu pārājikavacanam viya. Tasmā **“cakkhussa raheneva pana paricchedo kātabbo”**ti vuttam. Katham paññāyatīti ce? “Mātugāmo nāma tadahujātāpi dārikā”ti vacanato “alamkammaniyeti sakkā hoti methunam dhammam paṭisevitun”ti vacanato ca rahonisajjassādo cettha methunasannissitakilesa, na dutiye viya duṭṭhullavācassādakilesa, tasmā ca paññāyati “sotassa raho nādhippeto”ti. Keci pana “taṇca labbhatīti vacanassa dassanattham vuttam, tena dutiye vuttā viññū paṭibalā gahitā hoti”ti vadanti. **Yena vā sāti** ettha **vā**-saddo “tena so bhikkhu kāretabbo vā”ti yojetabbo, so ca vikappattho, tasmā kāretabbo vā paṭijānamāno, na vā kāretabbo appaṭijānamānoti attho. Tena vuttam **atṭhakathāyam** “paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabbo -pa- na kāretabbo”ti. Tasmā eva **pāliyam** tadatthadvayadassanattham “sā ce evam vadeyyā”ti-ādi vuttam. “Saddheyyavacasā”ti iminā sotāpannā atthabhañjanakam na bhaṇanti, sesam bhaṇantīti vādīnam vādo paṭisedhito hoti. “Diṭṭhan”ti vuttattā “olokesī”ti sundaram. **Rakkheyyāsīti** mama visesam kassaci nāroceyyāsīti adhippāyo.

446. “Sā ce evam vadeyya ‘ayyassa mayā sutam nisinnassa mātugāmam duṭṭhullāhi vācāhi obhāsentassā”ti, idam kimatthamettha vuttam, na adhippetam hetam idha sotassa raho nādhippetoti katvāti ce? Alamkammaniyaṭṭhāne duṭṭhullavācāpi labbhati, na pana nālamkammaniyaṭṭhāne methunanti dassanattham vuttanti veditabbanti. Yathā etam, tathā “sā ce evam vadeyya ‘ayyassa mayā sutam mātugāmassa santike attakāmapāricariyāya vaṇṇam bhāsantassā”ti etampi idha labbhati, na dutiye nālamkammaniyaṭṭhānattāti eke. **Kaṅkhāvitaraṇiyam**¹ idhāpi dutyāniyatādhikāre

pārājikāpattiṅca parihāpetvā duṭṭhullavācāpattiyā vuttattā paṭhamāniyate duṭṭhullavācāpatti na vuttāti ce? “Sā ce”ti tassā pāliyā potthakā sodhetabbā.

Gaṇṭhipade ca “idha sikkhāpade

methunakāyasamsaggarahonisajjānamevāgatattā cakkhussarahova

pamāṇan”ti likhitam, dutiyāniyatādhikāre ca “anandho kāyasamsaggam

passati, abadhiro duṭṭhullam suṇāti, kāyacittato kāyasamsaggo, vā cācittato

duṭṭhullam, ubhayehi ubhayan”ti ca likhitam. **Aṭṭhakathāyam**

“samuṭṭhānādini paṭhamapārājikasadisānevā”ti vuttattāpi duṭṭhullavādo na sundaro “tadahujātā”ti vuttattāti.

Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

453. Dutie kesuci potthakesu “na heva kho pana paṭicchannam āsanam hoti āsanam”ti likhitam. “Āsananti adhiham, uddharitānurūpan”ti likhitam.

Dvepi rahā idha adhippetā kāyasamsaggaduṭṭhullavācārahonisajjaggaṇato.

Yadi evam “mātugāmo nāma viññū paṭibala”ti kimattham vuttanti?

Ayameva hi mātugāmo dvinnampi kāyasamsaggaduṭṭhullavācānam ekato

vatthubhūto, tasmā vuttam. Kāyasamsaggassa vatthubhūto dassito, na

itarassāti katvā duṭṭhullavācameva sandhāya tassā vatthum dassento

evamāha.

Etthāha—yathā paṭhame anadhippetāpi duṭṭhullavācā

sambhavavisesadassanattham vuttā, idhāpi kāyasamsaggo, kasmā na tassa

vasena cakkhussa raho gahetabboti? Āma na gahetabbo, na ca gahito, gahito

eva pana nisajjivasena, na hi aṅgassa nisajjā visesoti. Appaṭicchanne sati

katham cakkhussa rahoti ce? Dūrattā. Paṭhame kasmā itthisatampi anāpattim

na karoti, idha kasmā ekāpi karotīti ce? No vuccati siddhattā. Siddham hoti,

yadidam aññataro bhikkhu vesāliyam mahāvane -pa- dvāram vivaritvā

nipanno hoti -pa- sambahulā itthiyo

yāvadattham katvā pakkamimsūti¹. Tasmā na methunassa mātugāmo dutiyo hoti. Itthiyo hi aññamaññissā vajjam paṭicchādentī, teneva bhikkhunīnam vajjapaṭicchādane pārājikam paññattam. Tathā “āyasmā udāyī tā itthiyo vihāram pekkhāpetvā tāsam itthīnam vaccamaggan”² ettha “yā pana tā itthiyo hirimanā, tā nikkhamitvā bhikkhū ujjhāpentī”² vacanato duṭṭhullassa mātugāmo dutiyo hotīti siddhanti adhippāyo. Ubhayatthāpi ummattakādikammikānam anāpattīti tesam pāṭekkarim **nidāne** āgataṃ, ādikammikānam anāpattīti attho. **Anugaṇṭhipade** pana “**acelakavagge** rahopaṭicchannāsanāsikkhāpade ‘viññū puriso dutiyo hotī’³ imassa anurūpato ‘itthīnam satampi anāpattim na karotī’³ ti vuttan”³ ti ca, “dutiyaṇiyate ‘itthīpi purisopī’³ ti idam **bhikkhunīvagge** osānasikkhāpadassa,⁴ **acelakavagge** appaṭicchannāsanāsikkhāpadassa³ ca **anāpattivāre** ‘yo koci viññū puriso dutiyo’³ ti vuttam. Imesam anurūpato vuttanti veditabban”³ ti ca vuttam.

Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Apicettha idam pakiṇṇakam—seyyathidam? Idam aniyatakaṇḍam nippayojanam apubbābhāvatoti ce? Na, garukalahukabhedabhinnāpattiropanāropanakkamalakkhaṇa dīpanappayojanato. Ettha hi “sā ce evaṃ vadeyya ‘ayyo mayā diṭṭho nisinno mātugāmassa methunam dhammam paṭisevanto’³ ti, so ca tam paṭijānāti, āpattiya kāretabbo -pa- nisajjāya kāretabbo”³ ti-ādinā āpattiya garukāya lahukāya ca ropanakkamalakkhaṇam, kāretabboti⁵ iminā anāropanakkamalakkhaṇaṃ dāssitam. Lakkhaṇadīpanato ādimhi, ante vā uddisitabbanti ce? Na, asambhavato. Katham? Na tāva ādimhi sambhavati, yesamidam lakkhaṇam, tesam sikkhāpadānam adassitattā. Na ante, garukamissakattā, tasmā garukalahukānam majjhe eva uddisitabbanti arahati ubhayāmissakattā. Yā tattha lahukāpatti

1. Vi 1. 48 piṭṭhe.

2. Vi 1. 187 piṭṭhe.

3. Vi 2. 130 piṭṭhe.

4. Vi 2. 95 piṭṭhe.

5. Vi 1. 287 piṭṭhe.

dassitā, sāpi garukādikā. Tenevāha
 “methunadhammasannissitakilesasaṅkhātena rahassādenā”ti-ādi, tasmā
 garukānaṃ eva anantaraṃ uddiṭṭhātipi eke. Evaṃ sante paṭhamamevālaṃ
 tāvatā lakkhaṇadīpanasiddhito, kiṃ dutiyenāti ce? Na, okāsaniyama
 paccayamicchāgāhanivāraṇappayojanato. “Paṭicchanne āsane
 alaṃkammaniye”ti okāsaniyamato hi tabbiparīte okāse idaṃ lakkhaṇaṃ na
 vikappitanti micchāgāho hoti, tannivāraṇato dutiyampi sātthakamevāti
 adhippāyo. Kasmā? Okāsabhedato, rahobhedadīpanato,
 rahonisajjassādabhedadīpanato. Okāsaniyamabhāve ca
 rahonisajjassādabhedo jāto. Dvinnāṃ rahonisajjasikkhāpadānaṃ
 nānatājānanaṃ siyā, tathā kāyasaṃsaggabhedadīpanato.
 Nālaṃkammaniyepe hi okāse appaṭicchanne, paṭicchannepe vā nisinnāya
 vātapānakavāṭachiddādīhi nikkhantakesādiggahaṇena kāyasaṃsaggo
 labbhatīti evamādayopi nayā vitthārato veditabbā. “Bhikkhupātimokkhe
 āgatanayattā bhikkhunīpātimokkhe idaṃ kaṇḍaṃ parihīnanti veditabban”ti
 vadanti. Atthupattiyā tatha anupannattāti eke. Taṃ
 anekatthabhāvadīpanato ayuttaṃ. Sabbabuddhakāle hi bhikkhūnaṃ
 pañcannaṃ, bhikkhunīnaṃ cattāro ca uddesā santi.
 Pātimokkhuḍdesapaññattiyā asādhāraṇattā tatha
 niddiṭṭhasaṃghādisesapācittiyānanti eke. Tāsaṃ bhikkhunīnaṃ
 ubbhajāṇumaṇḍalika-aṭṭhavatthukavasena¹ kāyasaṃsaggaviseso
 pārājikavatthu, “hatthaggaṇaṃ vā sādiyeyya, kāyaṃ vā tadatthāya
 upasaṃhareyyā”ti² vacanato sādiyanampi, “santiṭṭheyya vā”ti² vacanato
 ṭhānampi, “saṅketāṃ vā gaccheyyā”ti² vacanato gamanampi, “channaṃ vā
 anupaviseyyā”ti² vacanato paṭicchannaṭṭhānapavesopi, tathā “rattandhakāre
 appadīpe paṭicchanne okāse ekenekā santiṭṭheyya vā sallapeyya vā”ti³
 vacanato duṭṭhullavācāpi pācittiyavatthukanti katvā tāsaṃ aññathā
 aniyatakaṇḍassa avattabbatāpattitopi na vuttanti tesāṃ adhippāyo.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aniyatakaṇḍaṃ niṭṭhitam.

1. Vi 2. 273, 284 piṭṭhe.

2. Vi 2. 285 piṭṭhe.

3. Vi 2. 352 piṭṭhe.

4. Nissaggiyakaṇḍa

1. Cīvaravagga 1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

459. **Samitāvinā**ti samitān'ena kilesāti samitāvī, tena samitāvinā. “Tīṇi cīvarānī”ti vattabbe “ticīvaran”ti vuttaṃ. Saṅkhyāpubbo digune'kavacananti ettha lakkhaṇaṃ veditabbaṃ. Taṃ pana adhiṭṭhitassapi anadhiṭṭhitassapi nāmaṃ “ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyyā”ti-ādīsu ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhitassa nāmaṃ. “Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṃ adhiṭṭhātun”ti¹ ettha anadhiṭṭhitassa nāmaṃ, idha tadubhayampi sambhavati. “Bhagavatā bhikkhūnaṃ ticīvaraṃ anuññātaṃ hotī”ti ettha adhiṭṭhitameva. “Aññeneva ticīvarena gāmaṃ pavisanti”ti ettha anadhiṭṭhitameva. Ekasmiṃ yeva hi cīvare ticīvarādhiṭṭhānaṃ ruhati, na itarasmīṃ pattādhiṭṭhānaṃ viya, tasmā itaraṃ atirekaṭṭhāne tiṭṭhati. Tena vuttaṃ “kathaṃ hi nāma chabbaggiyā bhikkhū atirekacīvaraṃ dhāressanti”ti-ādi.

460-1. Paṭhamapaññattiyā panettha ekarattampi atirekacīvaraṃ dhāreyya, nissaggiyaṃ vuttaṃ hoti, tato paraṃ “anujānāmi bhikkhave dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretuṃ. Evañca pana bhikkhave imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyātha ‘dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabbaṃ, taṃ atikkāmayato nissaggiyaṃ pācittiyaṃ’ti” evaṃ bhagavā paripuṇṇaṃ sikkhāpadaṃ paññāpesi. Atha pacchimabodhiyaṃ ajātasatthukāle kathinaṃ anuññātaṃ, tato paṭṭhāya bhikkhū idaṃ sikkhāpadaṃ “niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine dasāha -pa- pācittiyaṃ”ti uddisanti, esa nayo dutiyatatiyakathinesupi. Tathāpi **kaṅkhāvitarāṇiyaṃ**² “dasāhaparamanti ayamettha anupaññattī”ti ettakāmyeva vuttaṃ, tasmā “niṭṭhitacīvarasmīṃ bhikkhunā ubbhatasmīṃ kathine”ti vacanaṃ na paññatti, na ca anupaññattīti siddhaṃ. Na hi paññattivatthusmiṃ, anupaññattivatthumhi vā kathinādhikāro dissatīti yathāvuttanayova sāroti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Athāpi siyā “kathinassuppattikālato paṭṭhāya bhagavato vacanaṃ anupaññattibhāvena vuttan”ti. Yadi evaṃ³ dve anupaññattiyo siyūṃ, tato **parivāre**⁴

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

3. Yadi evaṃmati bhūtaṃ, (Ka), evaṃ sati (?)

2. Kaṅkhā-Ṭṭha 157 piṭṭhe.

4. Vi 5. 14 piṭṭhe.

“ekā anupaññatti”tivacanavirodho. Apica yathāvuttanayadīpanattham idha taṃ vacanam paṭhamapaññattikāle avatvā pacchā vuttam. Ettha sādhitattā dutiyatatiyesu pacchā vuttapaṭhamapaññattisu evam vuttam. Aññathā tatthapi taṃ vacanam pacchā vattabham siyā. **Anugaṇṭhipade** pana “pacchā vuttabhāvaṃ sandhāya niṭṭhitacīvarasminti-ādīsu anupaññatti”ti vuttam. Sekkhaputhujjanānaṃ **pemaṃ**, arahantānaṃ **gāraṇaṃ**. **Dasamaṃ vā navamaṃ vā**ti ettha bhummatthe upayogavacanam.

462-3. **Niṭṭhitacīvarasminti** idam kevalam cīvarapalibodhābhāvamatta dīpanattham vuttam, tasmā “natṭham vā vinaṭṭham vā daḍḍham vā cīvarāssa vā upacchinnā”ti vuttam. Yadi dasāhaparamam dhāretabbacīvaradassanattham vuttam siyā, natṭhādikaṃ so dhāreyya. Dhāraṇaṇcettha ṭhapanam, paribhogo vā. Tam dvayam katepi yujjati, akatepi yujjati, tasmā “katam vā hoti”tipi na vattabham. Na hi katameva atikkāmayato nissaggiyanti, tasmā yaṃ cīvaram upādāya “niṭṭhitacīvarasmin”ti vuttam. Tampi ubbhatasmiṃ kathine dasāhaparamam kālam dhāretabbanti attho na gahetabbo. Tañhi cīvaram santaṇce, ubbhatasmiṃ kathine ekadivasampi parihāram na labbhati. Apica “cīvaram nāma vikappanupagam pacchiman”ti vuttam. Tattha ca katam nāma hoti, tasmāpi na taṃ sandhāya dhāretabbanti vuttanti veditabham asambhavato.

Anugaṇṭhipade panetaṃ vuttam “tattha siyā—tassa bhikkhuno cīvaram natṭhādīsu aññataram yadi bhaveyya, katamam cīvaram dasāhaparamam dhāreyya. Yasmā dhāretabbacīvaram natthi, tasmā atthuddhāravasena karaṇapalibodhadassanattham ‘natṭham vā’ti-ādipadāni vuttāni. Ayam panattho ‘natṭham vā’ti-ādinaṃ nayena vuttacīvarānaṃ aññatarasmiṃ cīvare asati gahetabbo, sati taṃ dasāhaparamam atikkāmayato nissaggiyam. Esa nayo sabbattha. ‘Katam vā hoti’ti vuttacīvarevādhippetaṃ. Kasmā pana katacīvaram imasmiṃ atthe adhippetanti na vuttanti ce? Pākaṭattā. Katham? Natṭhavinatṭhacīvarādīnaṃ dhāraṇassa abhāvato katacīvareva idhādhippetanti pākaṭam. Yathā kiṃ? Yathā paṭhamāniyate methunakāyasamsaggarahonisajjānamevāgatattā sotassa raho atthuddhāravasena vuttoti pākaṭo, tasmā ‘cakkhussa raho itarasmiṃ atthe adhippeto’ti na vutto. Evansampadamidanti veditabham. ‘Katam vā hoti’ti idam na vattabham, kasmā? Akatam atikkāmayatopi nissaggiyattā, kiñcāpi nissaggiyam

hoti, idha pana ticīvarādhiṭṭhānamadhippetam. Tasmim ticīvarādhiṭṭhāne akatam, arajitam, akappiyakatañca ‘imam saṃghāṭim adhiṭṭhāmī’ti-ādinā nayena adhiṭṭhātum na vaṭṭati, tadatthadīpanattham ‘katam vā hoti’ti vuttam. Itarathā ‘niṭṭhitacīvarasmin paṭiladdhe’ti vadeyya, evam sante ticīvaram dasāham atikkāmayato nissaggiyanti katham paññāyatīti ce? Vacanappamāṇato. ‘Anujānāmi bhikkhave ticīvaram adhiṭṭhātum na vikappetun’ti vuttattā idhāpi ‘atirekacīvaram nāma anadhiṭṭhitam’ti ettakameva vattabham siyā. Yasmā ‘katam vā hoti’ti vacanena idhādhippetacīvarena saddhim sesampi dasāhaparamato uttari dhāretum na labbhatīti anujānanto ‘atirekacīvaram nāma anudhiṭṭhitam avikappitan’ti āha. Tattha siyā—yathā ‘avikappitan’ti atthuddhāravasena vuttam, tathā ‘vikappanupagam pacchiman’tipi. Kasmā? Yasmā ticīvameva dasāhaparamam dhāretabham ‘niṭṭhitacīvarasmin’ti-ādi anupaññattivasena. Itarathā ekāhātikkamepi nissaggiyam hoti ‘yo pana bhikkhu atirekacīvaram dhāreyya, nissaggiyam pācittiyam’ti vacanato. Na ticīvarato aññampi cīvaram dasāhaparamam dhāretabham, tato param nissaggiyam ‘antodasāham’ti vuttattā. Yathāha ‘anāpatti antodasāham adhiṭṭheti, vikappeti’ti, itarathā ‘antodasāham adhiṭṭheti’ti vacanamattameva bhaveyya, tasmā **atṭhakathāyam** vuttanayeneva attho gahetabbo. Idam sabbam apare vadanti’ti. Ettha antokathine uppannacīvaram katameva santañce, dasāhaparamam dhāretabbanti idañcimassa sādhanattham vuttavacanañca parato idheva vuttavicāraṇāya yathāvuttayuttiyā ca virujjhatīti na gahetabham.

Idheva vuttavicāraṇā nāma—“sve kathinuddhāro bhavissatī”ti ajja uppannacīvaram tadaheva anadhiṭṭhahantassa aruṇuggamane nissaggiyam. Kasmā? “Niṭṭhitacīvarasmin”ti-ādinā sikkhāpadassa vuttattā. Antokathine atirekadasāhampi parihāram labhati, kathinato uddham ekadivasampi na labhati. Yathā kim? Yathā atthatakathino saṃgho atthatadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā ekadivasāvasesepi katinubbhāre ānisaṃsam labhati, punadivase na labhati. Sace satisammosā bhājanīyacīvaram na bhājitam, punadivase anatthatakathinānampi sādharāṇam hoti. Divasā ce sāvasesā, atthatakathinasseva saṃghassa pāpuṇāti, evameva atthatadivasato paṭṭhāya yāva ubbhārā anadhiṭṭhitam avikappiyam vaṭṭati anuññātadivasabbhantarattā.

Kathinadivaso gaṇanupago hoti, ubbhatadivasato paṭṭhāya dasāhaparamaṃ kālāṃ uppannacīvaraṃ parihāraṃ labhati, tato paraṃ na labhati. Kasmā? “Anujānāmi bhikkhave dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretun”ti vacanato. Antokathinepi ekādase aruṇuggamane nissaggiyappasaṅgaṃ “niṭṭhitacīvarasmiṃ ubbhatasmiṃ kathine”ti ayaṃ anupaññatti vāretvā ṭhitā, na ca te divase adivase akāśīte. Tathā tatiyakathine ca vicāritaṃ “niṭṭhitacīvarasmiṃ bhikkhunā ubbhatasmiṃ kathine bhikkhuno paneva akālacīvaraṃ uppajjeyyā”ti vadantena bhagavatā yaṃ mayā heṭṭhā paṭhamasikkhāpade ‘dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabban’ti anuññātaṃ, tampi kathinamāsato bahi uppannameva, na antoti dīpitaṃ hoti”ti ca, “kālepi ādissa dinnam etaṃ akālacīvaraṃ”ti¹ vacanato kathinubbhārato uddham dasāhaparihāraṃ na labhatīti dīpitaṃ hoti, tehi saddhiṃ puna kathinubbhārato uddham pañca divasāni labhatīti pasaṅgopi ‘niṭṭhitacīvara -pa- khippameva kāretabban’ti¹ akālacīvarassa uppattikālāṃ niyametvā vuttattā vārito hoti. Tadubhayena kathinabbhantare uppannacīvaraṃ kathinubbhārato uddham ekadivasampi parihāraṃ na labhatīti siddham hoti”ti ca. Tasmā duvidhampetaṃ vicāraṇaṃ sandhāya amhehi “idheva vuttavicāraṇāya yathāvuttayuttiyā ca virujjhatīti na gahetabban”ti vuttanti veditabbaṃ.

Etthāha—“niṭṭhitacīvarasmiṃ ubbhatasmiṃ kathine”ti¹ idaṃ bhummaṃ kiṃ cīvarassa uppatti niyameti, udāhu dhāraṇaṃ, udāhu ubhayanti, kiñcettha, yadi uppattiṃ niyameti, pacchimakattikamāse eva ubbhatasmiṃ kathine uppannacīvaraṃ tato paṭṭhāya dasāhaṃ dhāretabbaṃ aniṭṭhitepi tasmiṃ māseti āpajjati. Atha dhāraṇaṃ niyameti, antokathine uppannacīvaraṃ ubbhatepi dasāhaparamaṃ dhāretabbanti āpajjati. Atha ubhayaṃ niyameti, tatiyakathine viya visesetvā vattabbanti? Vuccate—kāmaṃ ubhayaṃ niyameti, na pana visesane payojanaṃ atthi. Yaṃ antokathine uppannacīvaraṃ sandhāya “niṭṭhitacīvarasmiṃ”ti vuttaṃ, na taṃ sandhāya “dhāretabban”ti vuttaṃ, sādhitāñhetam. “Kataṃ vā hoti”ti-ādivacanato tadatthasiddhi, tena puna visesane payojanaṃ natthi, na hi katameva nissaggiyaṃ karoti, na ca naṭṭhādikaṃ dhāretum sakkāti. Yena vā adhippāyena bhagavatā idaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ,

so adhippāyo tatiyakathine pakāsitoti veditabbo. Kasmā tattha pakāsitoti ce? Visesavidhānadassanādhippāyato. Visesavidhānañhi “no cassa pāripūrī”ti-ādi. Tatthāpi “cīvaram uppajjeyyā”ti avatvā “akālacīvaram uppajjeyyā”ti visesanena ubbhatepi kathine kālacīvaram atthīti dīpeti. Kiñcetaṃ? Pacchimakattikamāse uppannacīvaram, teneva tattha “anatthate kathine ekādasamāse uppannan”ti vuttaṃ, tasmā uppattiniyame vuttadosābhāvasiddhi. Yañca tattha “kālepi ādissa dinnam etaṃ akālacīvaram nāmā”ti vuttaṃ, tassa dve atthavikappā. Ādesavasena “akālacīvaran”ti laddhasaṅkhyampi kāle uppannattā kālaparihāram labhati, pagevānādesanti ayaṃ paṭhamo vikappo uppattiniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti. Tathā ādesavasena akālacīvarasaṅkhyam gataṃ cīvarakāle uppannattā cīvarakālato param dasāhaparihāram na labhati, pagevānādesanti ayaṃ dutiyo dhāraṇaniyame vuttadosābhāvameva upatthambheti. Yadi evaṃ ādesavasena akālacīvarassa akālacīvaratā kimatthikāti ce? Saṃghuddesikassa tassa atthatakathinassapi bhikkhusaṃghassa sādharmaṇabhāvatthikāti veditabbā.

Apica puggalassa kathinadivasāpi divasāva. Evaṃ gaṇanupagattā akālacīvarasaṅkhyāpaṭilābhānubhāvena “ubbhatasmim kathine”ti vacanāpekkhassa anissaggiyattā tadanulomattā “kālacīvarassapi”ti evaṃ sabbathā catubbidham ettha vacananti veditabbam. Apica atthi ekaccena kathinuddhārena ubbhate kathine uppannam ekaccassa bhikkhuno kālacīvaram hoti, ekaccassa akālacīvaram, taṃ sīmātikantassa, no ubbhāragataṃ. Taṃ dvinnam vasena ubbhate uppannam ṭhapetvā itaresam aññatarena ubbhate uppannanti veditabbam. Tañhi yassa ubbhataṃ, tassa akālacīvaram, itarassa kālacīvaram. Tathā atthi ekaccena kathinuddhārena ubbhate kathine uppannam sabbassapi akālacīvareva hoti. Taṃ yathāṭhapitam veditabbam. Tathā atthi ubbhatasmin kathine uppannam ṭhapetvā vassānassa pacchime māse uppannam. Tathā atthi ubbhatasmin kathine uppannam akālacīvaram, taṃ hemante, gimhe vā uppannanti veditabbam. Evaṃ puggalakālabhedato bahuvidhattā uppannassa “ubbhatasmim kathine uppannan”ti na vuttanti veditabbam. Anekamsikattā imampi

atthavikappaṃ dassetuṃ “ubbhataśmiṃ kathineti bhikkhuno kathinaṃ ubbhataṃ hoti”ti. Ettāvata siddhepi “aṭṭhannaṃ mātikānaṃ aññatarāyā”ti-ādi vuttaṃ. “Dhārayāmi”ti bhikkhunīvibhaṅge āgatoti vattabbo. “Eva”ti vacanena vacanabhedo tattha natthīti vuttaṃ hoti.

“Vikappanupagaṃ pacchimaṃ”ti idaṃ sabbaśaṅgāhikattā vuttaṃ. “Adhiṭṭhānupagaṃ pacchimaṃ”ti asaḃbaśaṅgāhikaṃ. Na hi yattakaṃ saṃghāṭi adhiṭṭhānupagaṃ pacchimaṃ, tattakaṃ antaravāsakādi adhiṭṭhānupagaṃ pacchimaṃ hoti adhiṭṭhānassa bahuvidhattā. Na evaṃ vikappanāya bhedo tassā ekavidhattāti veditabbaṃ. “Ekādase aruṇuggamaṇe nissaggiyaṃ”ti antimaṃ ṭhapetvā tato purimatarasminti attho veditabbo. Antimaṃ nāma aparakattikāya paṭhamāruṇuggamaṇaṃ. Tañhi kālattā nissaggiyaṃ na karoti, tenevāha **accekaśivaraśikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ** “chaṭṭhito paṭṭhāya pana uppannaṃ anaccekaśivaraṃpi paccuddharitvā ṭhapitaśivaraṃpi etaṃ parihāraṃ labhatiyeva”ti¹. Imaṃyeva nayaṃ sandhāya “accekaśivaraśa anatthate kathine ekādasadivaśādhiko māso, atthate kathine ekādasadivaśādhiko māso, atthate kathine ekādasadivaśādhikā pañca māsā, tato paraṃ ekadivaśaṃpi parihāro natthī”ti tatthevāha. Imasmiṃ naye siddhe anaccekaśivaraṃ dvādasāhe na labhatīti siddhameva hoti. Tato “anaccekaśivare anaccekaśivaraśāññī, anāpattī”ti² ettha accekaśivaraśadise aññasmiṃ anadhiṭṭhiteti³ siddhaṃ hoti. Tattha pana “pañca māsā”ti ukkaṭṭhapaṛicchedavacanaṃ. Vassikaśāṭikaṇca avassikaśāṭikabhāvaṃ patvā ekādasamāse parihāraṃ labhatīti veditabbaṃ.

Dasāhātikkantaṃ nissaggiyaṃ ettha āpattivuṭṭhāne “dasāhappaṭicchannaṃ pakkha-atirekapakkhamāsa-atirekamāsaṭicchannaṃ”ti-ādivacanabhedo viya, na idha vacanabhedo, tasmā saṃvaccharātikkantaṃpi dasāhātikkantaṃeva nāma, tathā dutiyakathinepi saṃvaccharavippavutthampi rattivippavutthameva. Tatiye saṃvaccharātikkantaṃpi māsātikkantaṃeva nāmāti veditabbaṃ. “Anadhiṭṭhite adhiṭṭhitasaññī nissaggiyaṃ pācittiyaṃ”ti idamekassa tikapācittiyaśa ādipadaḍipanaṃ. Esa nayo avikappiteti-ādīsupi, tasmā ettha aṭṭhasu tikacchedesu ekaṃ vitthāretvā itaresaṃ ekekaṃāḍipadaṃ vitthārehvā dve dve

1. Vi-Ṭṭha 2. 306, 307 piṭṭhesu.

2. Vi 1. 376 piṭṭhe.

3. Tato anaccekaśivaraśāññī accekaśivaraśadise aññasmiṃ anadhiṭṭhite anāpattīti (Ka)

bhagavatāva saṅkhittattāti bahūsupi tikacchedesu sambhavantesu eko eva vuccati, “ayaṃ vinayassa dhammā”ti vadanti. Dukkaṭavāresu pana ekaṃ dukkaṭaṃ vitthāretvā sesāni satta tatheva saṅkhittāni. Tathā antimantimo ekeko anāpattikoṭṭhāsoti veditabbaṃ.

Anāpatti antodasāhanti ayaṃ saṅkhepattho—taṃ dasāhaparamaṃ dhāretabbaṃ. Taṃ atirekacīvaraṃ yathāsakaṃ adhiṭṭhānaṃ antodasāhaṃ adhiṭṭheti vā vikappeti vā vissajjeti vā attano dhammatāya nassati vā vinassati vā ḍayhati vā añño vā taṃ acchinditvā gaṇhāti vissāsanto vā gaṇhāti pācittiyato anāpatti. Dukkaṭato pana siyā āpatti siyā anāpatti saññābhedenā. Antimānaṃ panettha dvinnaṃ padānaṃ vasena anacchinne acchinnasaññī nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Avissāsaggāhe vissāsaggāhasaññī nissaggiyaṃ pācittiyanti-ādikā dve tikapācittiyā, dve ca dukkaṭā saṅkhittāti veditabbā. Ettha hi yadi antodasāhaṃ adhiṭṭheti, dasāhaparamaṃ aruṇaṃ atikkamitvā tassa divasabhāge adhiṭṭhahatīti veditabbaṃ. Ayaṃ tāva pālīvinicchayo.

Aṭṭhakathāyaṃ pana **ito garukatarānīti**-ādimhi ayaṃ codanāpubbaṅgamo vinicchayo—**gaṇṭhipade** panassa ito nissaṭṭhacīvaradānato garukampi ñattidutiyakammaṃ yathā apalokanena karonti, evamidam ñattiyā kattabbampi pakativacanena vaṭṭatīti. Yadi evaṃ **parivāre** kammavaggassa aṭṭhakathāyaṃ “ñattikammampi ekaṃ ñattiṃ ṭhapetvāva kātabbaṃ, apalokanakammādivasena na kātabban”ti¹ yaṃ vuttaṃ, tena virujjheyya. Tenetaṃ vuccati “tesaṃ etaṃ anuloman”ti, tasmā anulomanayeneva taṃ vuttaṃ. Niyamaṃ pana yathā dvinnaṃ pārisuddhi-uposatho vinā ñattiyā hoti, evaṃ dvinnaṃ nissaṭṭhacīvaradānampīti vadāma, tasmā “āyasmato demā”ti vattum vaṭṭati. Kathaṃ panetaṃ ñātabbanti? Tadanulomattāti. Ekadevedaṃ ñattikammaṃ apalokanenāpi kātuṃ vaṭṭatīti sādhananti veditabbanti ācariyo. **Anugaṇṭhipade** panettha codanaṃ katvā “etaṃ sādhitam. Ñattikammaṃ ekaṃ ñattiṃ ṭhapetvāva kātabban”ti **pālīyā** āgataṃ sandhāya vuttaṃ, idaṃ pana **pālīyaṃ** nāgataṃ, lesato āharitvā vuttanti katvā etaṃ apalokanenāpi vaṭṭatīti.

1. Vi-Ṭṭha 4. 243 piṭṭhe.

468. **Esa nayoti** aññesaṃ cīvaresa upacikādīhi khāyitesu mamapi khāyitānīti-ādi. “**Aññena kataṃ -pa- sādhan**”ti vacanato samānajatikaṃ, ekatthajātikaṃ tatiyakathinaṃ paṭhamasamānamevāti siddhaṃ hoti.

469. **Ticīvaraṃ adhiṭṭhātunti** ettha ticīvaraṃ ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātabbayuttakaṃ, yaṃ vā ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātum avikappetum anujānāmi, tassa adhiṭṭhānakālaparicchedābhāvato sabbakālaṃ icchantassa adhiṭṭhātumyeva anujānāmi, taṃ kālaparicchedaṃ katvā vikappetum nānujānāmi. Sati pana paccaye yadā tadā vā paccuddharitvā vikappetum vaṭṭatīti “anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti”ti vacanato siddhaṃ hotīti vuttametaṃ. Vassikasāḷikaṃ tato paraṃ vikappetumyeva nādhiṭṭhātum. Vatthañhi katapariyositaṃ antocatumāse vassānādivasaṃ ādim katvā antodasāhe adhiṭṭhātum anujānāmi, catumāsato uddhaṃ attano santakaṃ katvā ṭhapitukāmena vikappetum anujānāmīti attho.

Sugatacīvarato ūnakanti tiṇṇampi cīvarānaṃ ukkaṭṭhaparicchedo.

“Ticīvaraṃ pana parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhātum vaṭṭatī”ti vāde pana sati tathārūpapaccaye vaṭṭatī. Yathā sati paccaye vikappetum vaṭṭatīti sādhitametaṃ, pageva aññena adhiṭṭhānena adhiṭṭhātum. “Antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappeti”ti aniyamato vuttanti saṃghāṭi, uttarāsaṅgo, antaravāsakanti adhiṭṭhitānadhiṭṭhitānaṃ samānameva nāmaṃ. “Ayaṃ saṃghāṭi”ti-ādīsu¹ hi anadhiṭṭhitā vuttā. “Ticīvarena vippavaseyyā”ti ettha adhiṭṭhitā vuttā. **Sāmantavihāre vāti** gocaragāmato vihāreti

dhammasiritthero. Dūratārepi labbhatevāti ācariyo. **Anugaṇṭhipadepi**

“sāmantavihāre vāti desanāsīsamattaṃ, tasmā ṭhapitaṭṭhānaṃ sallakkhetvā dūre ṭhitampi adhiṭṭhātabban”ti vuttaṃ. **Sāmantavihāro** nāma yattha tadaheva gantvā nivattitum sakkā. Rattivippavāsaṃ rakkhantena tato dūre ṭhitaṃ adhiṭṭhātum na vaṭṭatī, evaṃ kira **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttanti. Keci “cīvaravaṃse ṭhapitaṃ añño parivattitvā nāgadante ṭhapeti, taṃ ajānitvā adhiṭṭhahantassapi ruhati cīvarassa sallakkhitattā”ti vadanti. **Adhiṭṭhahitvāti** parikkhāracoḷādivasena. **Mahantataramevāti**-ādi

1. Vi 3. 130 piṭṭhe.

sabbādhiṭṭhānasādhāraṇalakkhaṇaṃ. Tattha **puna adhiṭṭhātabbamevā**ti adhiṭṭhitacīvarassa ekadesabhūtattā. Anadhiṭṭhitañce, adhiṭṭhitassa appabhāvena ekadesabhūtaṃ adhiṭṭhitasāṅkhyameva gacchati. Tathā adhiṭṭhitañce, anadhiṭṭhitassa ekadesabhūtaṃ anadhiṭṭhitasāṅkhyam gacchatīti hi lakkhaṇaṃ, na kevalañcettha dutiyapaṭṭameva, tatiyapaṭṭādikampi. Yathāha “anujānāmi -pa- utuddhaṭānaṃ dussānaṃ catugguṇaṃ saṃghāṭim -pa- paṃsukūle yāvadatthan”¹.

Avasesā bhikkhūti vakkhamānakāle nisinnā bhikkhū. **Tasmā vaṭṭatī**ti yathā “anujānāmi bhikkhave ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetun”²ti vuttaṃ, evaṃ parikkhāracolaṃpi vuttaṃ, na tassa ukkaṭṭhaparicchedo vutto, na ca saṅkhyāparicchedo, tasmā tīpi cīvarāni paccuddharitvā “imāni cīvarāni parikkhāracolaṃ adhiṭṭhāmi”³ti adhiṭṭhahitvā paribhuñjitum vaṭṭatīti attho. **“Nidhānamukhametan”**ti kathaṃ paññāyatīti ce? “Tena kho pana samayena bhikkhūnaṃ paripuṇṇaṃ hoti ticīvaraṃ, attho ca hoti parissāvanehipi thavikāhipi”²ti etasmiṃ vatthusmiṃ “anujānāmi bhikkhave parikkhāracolaṃ”²ti anuññātattā. Bhikkhūnañca ekameva parissāvanaṃ, thavikā vā vaṭṭatī, na dve vā tīpi vāti paṭikkhepābhāvato vikappanupagapacchimappamāṇāni, atirekappamāṇāni vā parissāvanādīni parikkhārāni kappantīti siddhaṃ. Yadi evaṃ “yannūnāhaṃ bhikkhūnaṃ cīvare sīmaṃ bandheyyaṃ mariyādaṃ thaṭṭheyyaṃ”³ti vacanavirodhoti ce? Na, anusandhiyā ajānato, virodhato ca. Kiṃ vuttaṃ hoti?

Cīvarakkhandhake⁴ paṭhamāṃ gahapaticīvaraṃ anuññātāṃ tato pāvāraḥsiyako javakambalādi⁵. Tato “tena kho pana samayena saṃghassa uccāvacāni cīvarāni uppannāni honti. Atha kho bhikkhūnaṃ etadahosi ‘kiṃ nu kho bhagavatā cīvaraṃ anuññātāṃ kiṃ ananuññātān’⁶ti” etasmiṃ vatthusmiṃ “anujānāmi bhikkhave cha cīvarāni khomaṃ”⁶ti-ādinā⁶ kappiyacīvaraṃ jātī anuññātā, na pana saṅkhyāpamāṇaṃ. Tato “addasa bhagavā -pa- sambahule bhikkhū cīvarehi ubbhaṇḍite sīsepi cīvarabhisim karitvā khandhepi cīvarabhisim karitvā kaṭiyāpi cīvarabhisim karitvā āgacchante, disvāna bhagavato etadahosi -pa- ‘yepi kho te kulaputtā imasmiṃ dhammavinaye sītālukā sītābhīrukā, tepi

1. Vi 3. 403 piṭṭhe.

4. Vi 3. 377 piṭṭhe.

2. Vi 3. 411 piṭṭhe.

5. Kampalādi (Ka)

3. Vi 3. 401 piṭṭhe.

6. Vi 3. 393 piṭṭhe.

sakkonti ticīvarena yāpetum, yannūnāhaṃ bhikkhūnaṃ cīvare sīmaṃ bandheyyaṃ mariyādaṃ ṭhapeyyaṃ ticīvaraṃ anujāneyyaṃ”¹ti cīvaraṃ anuññātaṃ, taṅca kho ekameva. Chabbaggiyā pana micchā gahetvā bahūni pariharimsu. Tāni nesaṃ atirekaṭṭhāne ṭhitāni honti. Tato “anujānāmi bhikkhave dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretuṃ”²ti anuññātaṃ, tenetaṃ paññāyati. Atirekāni bahūni cīvarāni te pariharimsu, “tāni dasāhaparamameva dhāretuṃ anujānāmi, na tamevekan”³ti vadantena yā pubbe ticīvarādhiṭṭhānasāṅkhātā cīvare sīmābaddhā, mariyādā ca ṭhapitā, tāya satipi ticīvarabāhullapariharaṇakkamo dassito divasaparichedavasena. Tato paraṃ “anujānāmi bhikkhave atirekacīvaraṃ vikappetuṃ”²ti anujānantaṃ vināpi divasaparichedena atirekacīvarapariharaṇakkamo dassitoti dvepi tāni nidhānamukhānīti siddhaṃ. Tathā parikkhāraḥādhiṭṭhānampi siyā, aññathā itaracīvarādhiṭṭhānānujānavirodho siyā sīmāmariyādaṭṭhapanavirodhato. Ticīvarādhiṭṭhānapaññattiyeva ticīvaramariyādā hoti. Tena vuttaṃ “pāṭekkaṃ nidhānamukhametan”¹ti. “Paṭhamaṃ ticīvaraṃ ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātabbaṃ, puna pariharituṃ asakkontena paccuddharitvā parikkhāraḥaṃ adhiṭṭhātabbaṃ, na tveva āditova idaṃ vuttaṃ”¹ti vuttaṃ. “Yathā ticīvaraṃ pariharituṃ asakkontassa gilānassa vipavāsasammuti anuññātā, agilānassapi **sāsaṅkasikkhāpade**³ tassa antaraghaṇe nikkhepo ca, tatopi sati paccaye chārattavipavāso, tatopi asakkontassa paccuddhāro, paccuddhaṭampi antodasāhe adhiṭṭhātuṃ, asakkontassa vikappanā ca anuññātā. Tatheva dvinnampi sammukhāparammukhāvīkappanānaṃ parasantakattā vikappanapaccaye asati ‘parikkhāraḥaṃ’¹ti adhiṭṭhahitvā paribhuñjituṃ bhagavatā anuññātāni siyā, yato tadadhippāyaññū evaṃ vadanti”¹ti **mahāpaccariyampi** vuttaṃ. **Pubbeti**-ādi “pāṭekkaṃ nidhānamukhaṃ”¹ti vuttassa payogadassanattamaṃ vuttaṃ. Abaddhasīmāyaṃ dupparihāranti vikappanādi-atthāya upacāraṃ atikkamitvāpi gamanasambhavato.

Vassikasāṭikā anatirittappamāṇāti tassā ukkaṭṭhaparichedassa vuttattā vuttaṃ. **Paccattharaṇampi adhiṭṭhātabbamevā**ti “idaṃ bhante amhākaṃ senāsanassa upari attharitabbaṃ”¹ti-ādinā dinnam nādhīṭṭhātabbaṃ, “idaṃ

1. Vi 3. 401 piṭṭhe.

2. Vi 3. 403 piṭṭhe.

3. Vi 1. 376 piṭṭhe.

tumhākan”ti dinnam sayam adhippetamva adhiṭṭhātabbanti adhippāyo.
 “Sakim adhiṭṭhitam adhiṭṭhitameva hoti, na puna paccuddharīyati
 kālaparicchedābhāvato”ti likhitam. “Ekavacanenapi vaṭṭatīti apare”ti vuttam.
Bhesajjanavakammamātāpitu-ādīnam atthāyāti ettha “iminā bhesajjam
 cetāpessāmi, idam mātuyā dassāmī”ti ṭhapentena adhiṭṭhātabbam. “Idam
 bhesajjassa, imam mātuyā”ti vibhajantena adhiṭṭhānakiccam natthīti apare”ti
 vuttam. “Sakabhāvam mocetvā ṭhapanam sandhāyāhā”ti likhitam.

“**Puna adhiṭṭhātabbanti** ayaṃ saṅgītito paṭṭhāya āgata-aṭṭhakathāvādo.
 Tato param ācariyānam tattha tattha yuttivicāraṇā”ti vuttam.
Pamāṇacīvarassāti pacchimappamāṇassa. **Dve cīvarānīti** saha uttarāsaṅgena.
Esa nayoti pamāṇayuttesu yattha katthacīti-ādinayova. “Tam atikkāmayato
 chedanakan”ti¹ vacanato uttari paṭisiddham, tato heṭṭhā appaṭisiddhattā
 vaṭṭati. Tattha siyā—ticīvarassa pacchimappamāṇam visum sutte natthīti, na
 vattabbam, sikkhākaraṇīyehi siddhattā. Kim vuttam hoti? “Parimaṇḍalam
 nivāsessāmi, pārupissāmi, suppaṭicchanno antaraghare gamissāmi”ti²
 vacanato yattakena pamāṇena parimaṇḍalatā, suppaṭicchannatā ca
aṭṭhakathāyam vuttakkamena sampajjati”ti vattabbam. Tesam vasena
 pacchimappamāṇanti siddham, taṅca kho muṭṭhipaṇcakādi yathāvuttameva
 vuccate. Tenevāha lesam ṭhapetvā “visum sutte natthī”ti.

Apicettha adhippetam, tathāpi na sametiyevāti attho, tasmā “yadi”ti-
 ādisambandho addhā vutto. Yasmā paricchinno sameti ca. Itaresu pana
 ekaccasmim ācariyavāde neva paricchedo atthi. Ekaccasmim na
 pubbāparam sametīti sambandho. **Adhiṭṭhānam adhiṭṭhānameva**,
 paribhogakāle pana arajitam na vaṭṭati. Idam sabbam ticīvare eva. Imassa
 pana sikkhāpadassa ayaṃ saṅkhepavinicchayo—anatthate kathine
 hemantānam paṭhamadivasato paṭṭhāya atthate kathine gimhānam
 paṭhamadivasato paṭṭhāya uppannacīvaram sandhāya “niṭṭhitacīvarasmin”ti-
 ādi vuttanti.

Etthāha—“rajakehi dhovāpetvā setam kārāpentassāpi adhiṭṭhānam
 adhiṭṭhānamevā”ti vacanato arajitepi adhiṭṭhānam ruhati, tena

1. Vi 2. 221 piṭṭhādīsu.

2. Vi 2. 239, 240 piṭṭhesu.

sūcikkammaṃ katvā rajitvā kappabinduṃ datvā adhiṭṭhātabbanti niyamo na kātabboti? Vuccate, kātabbova patto viya adhiṭṭhito. Yathā puna setabhāvaṃ, tambabhāvaṃ vā patto adhiṭṭhānaṃ na vijahati, na ca pana tādiso adhiṭṭhānaṃ upagacchati, evametaṃ daṭṭhabbanti. “Yato paṭṭhāya paribhogādayo vaṭṭanti, tato paṭṭhāya antodasāhe adhiṭṭhātabban”ti vadanti.

Avisesena vuttavacananti adhiṭṭhātabbaṃ adhiṭṭheti, vikappetabbam vikappeti evaṃ savisesaṃ katvā avacanaṃ “na vikappetun”ti¹ iminā **viruddham viya dissati**. Idāni idaṃ adhiṭṭhānavikappananayapaṭibaddham **khandhakaṃ, parivāraṇca** missetvā pakiṇṇakaṃ vuccati—**khandhake** tāva “anujānāmi bhikkhave ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetuṃ, vassikasāṭikaṃ vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātuṃ tato paraṃ vikappetun”ti-ādi¹ vuttaṃ. **Parivāre** “na nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na nava cīvarāni vikappetabbāni”ti², “dasake dasa, ekādasake ekādasa cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbāni”ti³ ca anekakkhattuṃ vacanena suṭṭhu daḷhaṃ katvā “sabbāni cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbāni”ti vuttaṃ, tasmā ubhopi te viruddhā viya dissanti, **khandhake** eva ca “vassikasāṭikaṃ vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātuṃ tato paraṃ vikappetun”ti¹ vuttaṃ. **Tadaṭṭhakathāyaṃ** “vassikasāṭikā anatirittappamāṇā nāmaṃ gahetvā vuttanayeneva cattāro vassike māse adhiṭṭhātabbā, tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti vuttaṃ. Idaṇca viruddham viya dissati aññamaññaṃ hemante paccuddhārasambhavato, vassāne vikappanāsambhavato ca. Tathā idha “anāpatti antodasāhaṃ adhiṭṭheti vikappeti”ti vacanappamāṇato sabbattha vikappanāya appaṭisiddhabhāvo veditabboti⁴ aṭṭhakathāvacanaṃ parivāravacanena viruddham viya dissati, na hi viruddham tathāgatā bhāsanti, tasmā aṭṭhakathānayovettha paṭisaraṇaṃ, yena sabbampi taṃ ekarasaṃ hoti. **Parivāraṭṭhakathāyaṇca** vuttaṃ “na vikappetabbānīti adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya na vikappetabbāni”ti⁵. Ticīvarāni adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya, vassikasāṭikādīni ca attano attano adhiṭṭhānakhetto na akāmā vikappetabbānīti attho, avasesapāḷi, attho ca idha **aṭṭhakathāyaṃ** vutto, tasmā sabbampetaṃ ekarasanti.

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

2. Vi 5. 245 piṭṭhe.

3. Vi 5. 249 piṭṭhe.

4. Vi-Ṭṭha 2. 231 piṭṭhe.

5. Vi-Ṭṭha 4. 181 piṭṭhe.

Etthāha—yadi evaṃ “nava cīvarāni nādhīṭṭhātabbāni”ti ca vattabbaṃ. Vikappitakālato paṭṭhāya hi nādhīṭṭhātabbāni? Ettha vuccate—“ticīvaraṃ adhiṭṭhātum na vikappetum -pa- parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhātum na vikappetun”ti ettha sabbattha adhiṭṭhāne paṭisedhādassanato, vikappanāya adassanato ca “tato paran”ti dvīsveva paricchadadassanato ca “nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni, na vikappetabbāni ceva vuttanti veditabbaṃ. Aparo nayo— anujānāmi bhikkhave ticīvaraṃ adhiṭṭhātum akāmā. Kasmā? Kāle uppannaṃ anadhiṭṭhahantassa kālātikkame āpattisambhavato, akāle uppannaṃ anadhiṭṭhahantassa dasāhātikkame āpattisambhavato ca. Tattha yaṃ kāle uppannaṃ appahontepi dasāhe kālātikkame āpattikaraṃ, taṃ nissajjanakāle “idaṃ me bhante atirekacīvaraṃ dhāritaṃ nissaggiyaṃ, imāhaṃ saṃghassā”ti-ādinā nissajjitabbaṃ, itaraṃ yathāpālīmeva. Tattha paṭhamanayo “yo pana bhikkhu atirekacīvaraṃ dhāyeyya nissaggiyaṃ”ti imāya paṭhamapaññattiyā vasena vutto, dutiyo anupaññattiyā vasena vutto.

Yathā ca nissajjitabbavatthumhi asati yathāpālīṃ avatvā kevalaṃ āpatti eva desetabbā, yathā ca vassikasāṭikanissajjane kevalaṃ pariyiṭṭhamatte yathāpālīṃ avatvā yathāsambhavaṃ nissajjitabbaṃ, tathā idampīti veditabbaṃ. Yathā saṃvaccharātikkantaṃ atirekacīvaraṃ “dasāhātikkantaṃ”iceva vuccati. Saṃvaccharavippavutthaticīvaraṃ, māsātikkantañca “rattivippavutthan”ti ca “chārattavippavutthan”ti ca vuccati, tathā idampi “dasāhātikkantaṃ”iceva vuccatīti eke, tasmā siddhamidaṃ “anujānāmi bhikkhave ticīvaraṃ adhiṭṭhātum akāmā”ti, tathā akāmā na vikappetunti attho. Icchāya hi sati “paccuddharitvā vippavāsasukhatthaṃ vikappanāya okāso dinno hoti, dasāhātikkame ca anāpatti”ti vacanato vikappetum anujānāmīti vuttaṃ hoti. Tathā vassikasāṭikā akāmā adhiṭṭhātum dasāhātikkame āpattisambhavato. Kittakaṃ kālanti ce? Vassānaṃ cātumāsāṃ, icchāya pana sati uddhamyeva vikappetabbaṃ. “Sabbattha vikappanāya appaṭisiddhabhāvo veditabbo”ti hi vuttaṃ. “Atthāpatti hemante āpajjati, no gimhe, no vasse”ti¹ ca vuttaṃ, tena vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”ti.

1. Vi 5. 218 piṭṭhe.

Tatrāyaṃ vicāraṇā—kadā paccuddharitabbā, kadā vikappetabbā, kiñcetha yasmā “tato paran”ti vuttaṃ, hemantaṇca pattamatte sā adhiṭṭhānaṃ vijahati, tasmā “paccuddharitvā”ti na vattabbaṃ adhiṭṭhānassa natthitāya, atha “antocātumāse vikappetabbā”ti na vattabbaṃ. “Tato paraṃ vikappetun”ti hi vuttanti? Ettha ekacce vadanti “vattabbametana”ti. Yathā parivutthaparivāso, ciṇṇamānatto ca santo niṭṭhitesupi parivāsamānattadivasesu, tathā niṭṭhitesupi adhiṭṭhānadivasesu sādhiṭṭhānametanti eke. **Atṭhakathācariyānaṃ** idaṃ sanniṭṭhānaṃ “kattikapuṇṇamadivase paccuddharitvā pāṭipadadivase vikappetabbā”ti. Vuttaṇhetarṃ **parivāratṭhakathāyaṃ** “kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase vikappetvā ṭhapitaṃ vassikasāṭikaṃ nivāsento hemante āpajjati. **Kurundiyaṃ** pana ‘kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā hemante āpajjati’ti vuttaṃ, tampi suvuttaṃ. ‘Cātumāsaṃ adhiṭṭhātum, tato paraṃ vikappetun’ti hi vuttan”ti¹. Tattha kurundinayo pacchā vuttattā sārato daṭṭhabbo, na purimo. Nivāsento hi gimhepi orenaddhamāsaṃ āpajjati eva. Idha ca “atthāpatti hemante āpajjati, no gimheti vuttan”ti kurundivacanassāyamattho dissati.

“Kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā tasmim yeva divase avikappento pacchimapāṭipadadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati, na, avikappanapaccayā dasāhāparihārasambhavato”ti kāraṇameke vadanti. Evaṃ sati hemante pattamatte adhiṭṭhānaṃ vijahatīti āpajjati, taṇca ayuttaṃ. Adhiṭṭhānaṃhi “aññassa dānena -pa- chiddabhāvenāti imehi navahi kāraṇehi vijahatī”ti² vuttaṃ, na “adhiṭṭhānakhattātikkena vā”ti. Asādhāraṇattā na vuttanti ce? Na, “chiddabhāvenā”ti na vattabbappasaṅgato, chiddabhāvena pana ticīvarasseva **sabbatṭhakathāsu** adhiṭṭhānavijahanassa vuttattā. Tasmā hemantassa paṭhamadivase apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṃ āpajjati, na paccuddharitvā avikappanapaccayā. “Vikappetun”ti vacanato tato adhiṭṭhānaṃ na vijahatīti paññāyati. Na hi kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase avikappetvā hemante āpajjati vuttanti adhippāyo, yasmā taṃ apaccuddhārapaccayā dukkaṭaṃ hemantassa paṭhamā-
arunakkhaṇe eva āpajjati, tasmā “kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā”ti vuttaṃ. Paccuddhaṭaṃ pana hemante

1. Vi-Ṭṭha 4. 164 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 2. 227 piṭṭhe.

dasāhaparihāraṃ labhati. “Dasāhe appahonte cīvarakālaṃ nātikkāmetabbā”¹ ti hi vuttaṃ, tañca kho samaye uppannaṃ ce, nāsamaye. Tathā ca sādhitāṃ apaccuddhaṭaṃ na nissaggiyaṃ hoti, no ca taṃ paridahitaṃ, tasmā kattikapuṇṇamādivase eva paccuddharaṇaṃ vikappanaṃ kattabbanti siddhaṃ, ettha ca yathā atirekacīvaraṃ dasame divase vikappentena dasāhaparamaṃ dhāritaṃ hoti, antodasāhe ca vikappitaṃ hoti, tathā kattikapuṇṇamāya vikappentena vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhitaṃ hoti, tato paraṃ anāpattikhette eva vikappanā ca hotīti veditabbaṃ. Ettāvata atthi vikappanākhette adhiṭṭhānaṃ, adhiṭṭhānakhette ca vikappanāti dīpitaṃ hoti. Aññathā “atthāpatti adhiṭṭhānena āpajjati, anadhiṭṭhānena āpajjati. Atthāpatti vikappanāya āpajjati, avikappanāya āpajjati”² ti dukesu dve dukāni vattabbāni siyuraṃ. Tattha paṭhamaduke paṭhamapadaṃ sambhavati. Vikappanakhette hi vassikasāṭikādīnaṃ adhiṭṭhānena vinayātisāradukkaṭaṃ āpajjati. Eteneva dutiyadukkaṭassa dutiyapadaṃ vuttaṃ hoti. Anadhiṭṭhānena āpajjatīti natthi. Antodasāhe anāpajjanato, vikappanādisambhavato ca vikappanāya āpajjatīti natthi sabbattha vikappanāya appaṭisiddhattā, tasmā tāni dukāni “na labbhanti”³ ti na vuttāni. Etthāha—yā sā “atthāpatti hemante āpajjati”² ti vacanappamāṇato dukkaṭāpatti sādhitā, sā sañcicca apaccuddharantassa yujjati, asatiyā ce, kañci, anāpatti. Kattikapuṇṇamāya paccuddhaṭaṃ sañcicca avikappayato dukkaṭena saha punadivase nissaggiyaṃ, asatiyā avikappayato nissaggiyameva idha paṭhamapaññattiyā. Yaṃ pana vuttaṃ **mātikāṭṭhakathāyaṃ**³ “vassikasāṭikā vassānamāsātikkamenāpi, kaṇḍupaṭicchādi ābādhavūpasamenāpi adhiṭṭhānaṃ vijahati, tasmā sā tato paraṃ vikappetabbā”² ti, tenetaṃ virujjhati, na kevalaṃ idameva, “tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā”² ti aṭṭhakathāvacanaṃ virujjhati. Tato paraṃ nāma hi hemantaṃ, tattha ce paccuddhāro, “vassikasāṭikā vassānamāsātikkamenāpi”² ti-ādi na yuttaṃ adhiṭṭhānābhāvena paccuddhārābhāvato. Avirodho ca icchitabbo, tasmā “paccuddharaṇaṃ vattamattaṃ”² tivādo etthāpi sambhavatīti ce? Na, **kurundi** vacanavirodhato. Tattha hi kattikapuṇṇamāya paccuddhāro vutto,

1. Vi-Ṭṭha 2. 300 piṭṭhe.

2. Vi 5. 218 piṭṭhe.

3. Kaṅkhā-Ṭṭha 155 piṭṭhe.

tasmā vassānadivasattā sādhiṭṭhānāvasā paccuddhariyatīti na paccuddhāro vattamattaṃ, tasmā “tato paran”ti yāva puṇṇamā adhippetā siyā. Yathā cāyaṃ vikappo, tathā “vassānamāsātikkamenāpi ābādhavūpasamenāpi”ti idampi avassaṃ paccuddharitabbatāya vuttaṃ siyā. Evañca sati idha **samantapāsādikāya** tadavacanena sameti. Aññathā idhapi taṃ vattabbaṃ siyāti yathāvuttova vidhi ettha sambhavati, kiñcāpi sambhavati, duviññāpayassa pana lokassa suviññāpanatthaṃ vuttā. Yasmā pana sā vassānātikkamena adhiṭṭhānaṃ vijahati, hemantapaṭhamāruṇe ca apaccuddhārapaccayā dukkaṭā sādhitā, tasmā kattikapuṇṇamāyameva paccuddharitvā vikappetabbā, avikappitāya “nissaggiyāpajjanamevā”ti vattabbaṃ. Ettāvatāpi santosaṃ akatvā vinicchayo pariyesitabbo. Hoti cettha—

“Evaṃ abhāvaṃ vinayassa pāli,
Bhinnaṃ abhinnañca tadatthayuttim.
Viññātukāmena tadatthaviññū,
Pariyesitabbā vinaye viññāyā”ti.

“Tuyhaṃ gaṇhāhī”ti vutte vināpi “mayhaṃ gaṇhāhī”ti vacanena sudinnaṃ hoti. Itaro ce adhiṇvāseti, tenāpi suggahitaṃ hoti, no ce adhiṇvāseti, dentena sudinnaṃ. Taṃ pana vatthu na kassaci hoti. Tathā mayhaṃ gaṇhāhī”ti vadati, sāmiko ce adhiṇvāseti, vināpi “gaṇhāhī”ti vacanena suggahitaṃ. No ce adhiṇvāseti, sāmikasseva taṃ, **na hi tassetam vinayakammanti** ettha vinayakammassatthāya ce gaṇhāti, na vaṭṭati. Na kevalaṃ attano atthāya gahitaṃ, puna tassapi deti, vaṭṭatīti ca. Tathā anapekkho hutvā parassa vissajjetvā puna tena dinnam vā tassa vissāsanto vā paribhuñjati, vaṭṭati. Tatthāpi vinayakammavasena na vaṭṭatīti eke. Te eva “mahantaṃ vā khuddakaṃ karotī”ti ettha “ticīvare dīghato vidatthi anatikkamitvā chinditvā karoti, evaṃ sesesupī”ti vadanti. Evarūpesu ṭhānesu porāṇācariyānaṃ kathāmaggaṃ suṭṭhu ācariyakulasevanāya sañjānitvā tena saṃsanditvā sato sampajāno hutvā sotūnañca cittaṃ avimohetvā kathetabbaṃ. Esā amhākaṃ āyācanā.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā

471. Santaruttarena janapadacārikaṃ pakkamanti. Kasmā? Kiñcāpi “na bhikkhave santaruttarena gāmo pavisitabbo, yo paviseyya, āpatti dukkaṭassā”¹ti¹ paṭhamam vuttam. Pacchā pana “pañcime bhikkhave paccayā saṃghāṭiyā nikkhepāya, uttarāsaṅgassa, antaravāsakassa nikkhepāya gilāno vā hoti, vassikasaṅketam vā, nadīpāram gantum vā, aggaḷaguttivihāro vā, atthatakathinam vā hoti”¹ti¹ vuttattā, **aṭṭhakathāyampissa** “pañcasu petesu aggaḷagutti eva pamāṇam. Gutte eva hi vihāre nikkhipitvā bahi gantum vaṭṭati, nāgutte”¹ti vuttattā apaññattepi kathine “te bhikkhū aggaḷaguttivihāre ṭhapethā”¹ti vatvā sabhāgānam hatthe cīvaram nikkhipitvā santaruttarena gāmappavese laddhakappiyā janapadacārikaṃ pakkāminsūti veditabbam.

473. **Avippavāsasammutinti** avippavāsattham, vippavāsapaccayā yā āpatti, tadabhāvattham vā sammutim dātunti attho. Tato paṭṭhāya vaṭṭati. Kittakam kālam vaṭṭatīti? Māsam vā atirekam vā yāva gamane sa-ussaho, tāva vaṭṭati. Tena vuttam “dhuranikkhepam karontena paccuddharitabban”¹ti. **Puna sammutidānakiccam natthīti** sace dvādasannam vassānam accayena añño rogo hoti, vaṭṭati, upasampadakkammam viya yāvajīvam ekāsammuti vaṭṭatīti ce.

“Katam vā hoti”¹ti-ādi imasmiṃ sikkhāpade na vattabbam, kasmā? Karaṇapalibodhe upacchinnepi anadhiṭṭhitacīvarato vippavāsapaccayā āpattiyā asambhavato, tasmā “niṭṭhitacīvarasminti bhikkhuno cīvaram adhiṭṭhitam hoti”¹ti ettakameva vattabbanti ce? Na, tadāyattattā. Adhiṭṭhānañhi karaṇapalibodhassa niṭṭhāpanāyattam, tasmā “katamvāti-ādi vuttan”¹ti ca vuttam. Tattha **katanti** pubbe vuttameva.

477-8. **Avippavāsasalakkhaṇavavathāpanatthanti** ettha “antogāme cīvaram nikkhipitvā antogāme vatthabban”¹ti-ādivacanato avippavāsasalakkhaṇam vavathāpitam, tabbiparītanayena vippavāsasalakkhaṇam veditabbam. **Gāmo ekūpacāroti**-ādimhi pana ṭhapetvā sattham, rukkhāmūlam, ajjhokāsaṇca sesesu parikkhepāparikkhepavasena ekūpacāranānūpacāratā veditabbā. Yasmā

pana satthaṃ duvidhaṃ niviṭṭhaṃ, aniviṭṭhañca, tesu aniviṭṭhaṃ ekakulassa vā nānakulassa vā aparikkhittameva hoti, niviṭṭhaṃ siyā parikkhittaṃ, siyā aparikkhittaṃ, tasmā tattha parikkhepādivasena adassetvā abbhantaravasena vutto. Tathā abbhokāse. Rukkhamūle chāyāvasena. Aññathā “sattho ekūpacāro nānūpacāro”ti-ādi uddesavirodho siyā **vibhaṅge** adassitattā, tasmā satthassa purato ca pacchato ca sattabbhantarā, passato ca ekabbhantaranti ayamekūpacāro, tato paraṃ nānūpacāro. Tathā¹ rukkhāmūlassa yattha majjhanhike kāle chāyā pharati, ayaṃ ekūpacāro. Itaro nānūpacāro. Kasmā? Tattha hi parikkhepo appamāṇaṃ. Chāyāva pamāṇaṃ. Ajjhokāsassa **pāḷiyaṃ** vuttova. “Satthādīnaṃ ekakulasantakavasena ekūpacārata”ti likhitaṃ, tasmā nivesane, udosite ca vuttaparichedova aṭṭādīsūti katvā saṃkhittaṃ. Tato paraṃ khetadhaññakaraṇa-ārāmaṇiḥāresu pana parikkhittāparikkhitta-padaṃ puna uddhaṭaṃ satthavibhaṅgena adhikārassa pacchinnattā. “Nānāgabbhā”ti-ādivacanāṃ pana asambhavato khetadhaññakaraṇa-ārāmesu na uddhaṭaṃ. Vihāre sambhavantampi tattha pacchinnattā na uddhaṭaṃ. **Kulaṃ** vuccati sāmiko, tasmā “ekakulassa nānakulassā”ti iminā gāmadīnaṃ cuddasannaṃ cīvaranikkhepaṭṭhānānaṃ sādhaṇaṃ sādhaṇabhāvaṃ dīpeti. Ajjhokāsassa pana asambhavato na vuttaṃ. Yasmā panettha ekakulassa, nānakulassa ca aparikkhittesu gāmadīsu parihaṇaviseso kiñcāpi natthi, parikkhittesu pana atthi, tasmā ekanānakulaggahaṇaṃ, ekanānūpacāraggahaṇaṃ sātthakanti veditabbaṃ. Tatthapi ayaṃ viseso—satthe, rukkhāmūle ca kulabhedaṭova bhedo, nopacārabhedato. Ajjhokāse upacārabhedato ca, so pana **pāḷiyaṃ** na dassitoti. “Taṃ pamāṇaṃ atikkamitvā”ti vacanato ākāsepi aḍḍhateyyaratanappamāṇe doso natthi”ti vadanti.

479. “Sabhā”ti itthiliṅgaṃ. “Sabhāyaṃ”ti napuṃsakaliṅgaṃ, tena vuttaṃ “**liṅgabyattanayenā**”ti. Napuṃsakaliṅgadassanattāṃ kira “sabhāyaṃ”ti paccattavasena niddiṭṭhaṃ, tassa anupayogattā “dvāramūlan”tipi. Attano nikkhittaṭṭhāne anikkhittattā vīthihatthapāso na rakkhati, yasmim ghare cīvaraṃ nikkhittaṃ hoti, tasmim ghare vatthabbaṃ. “Sabhāye vā vatthabbaṃ dvāramūle vā,

hatthapāsā vā na vijahitabban”ti hi vuttaṃ. “Hatthapāseyeva aruṇaṃ uṭṭhapetabban”ti niyāmitattā jānituṃ na sakkāti ce? Antoghare na sakkā, tathā tathā vuttattā, tasmā “yutti pamāṇaṃ”ti vuttaṃ. Ayamatto **aṭṭhakathāyampi** pakāsito, punapi khuddakagāme sabbasādhāraṇagāmadvāravasena. Sace tassa dvāradvayaṃ hoti, majjhe ca gharasabhāyaṃ, yatthicchatī, tattha vasitabban”ti.

480-1-9. Yāni nivesanādīni gāmasaṅkhyāṃ na gacchanti, tāni nivesanādīnīti adhippetāni. Ajjhokāse aparisaṅkitampi cīvaraṃ atirekasattabbhantare nikkhittaṃ nissaggiyaṃ hoti, ettha antosīmātā na rakkhati, satthe pana rakkhati. “Nadīparihāro ca labbhatī”ti vacanato udakukkhepasīmāyaṃ parihāro labbhatīti siddhaṃ. Sāmantavihāro ce ekasīmo, cīvaraṃ na nissaggiyaṃ.

Idāni—

“Chinnaṃ dhutaṅgaṃ sāsaṅka-sammato santaruttaraṃ.

Acīvarassānāpatti, paccuddhārādisiddhito”ti—

Idaṃ pakiṇṇakaṃ, tatthāyaṃ codanāpubbaṅgamo vinicchayo—keci “diguṇaṃ saṃghāṭin”ti¹ vacanato “ekaccikā saṃghāṭipi nādhittātabbā. Sace adhiṭṭhātī na ruhatī”ti vatvā upasampadāpekkhānampi diguṇameva saṃghāṭiṃ datvā upasampādentī, te iminā suttalesena saññāpetabbā. Bhagavatā hi “chinnakaṃ saṃghāṭiṃ chinnakaṃ uttarāsaṅgaṃ chinnakaṃ antaravāsakaṃ”ti paṭhamāṃ anuññātāṃ. Tato “aññatarassa bhikkhuno ticīvare kariyamāne sabbāṃ chinnakaṃ nappahoti. Dve chinnakāni ekaṃ acchinnakaṃ nappahoti. Dve acchinnakāni ekaṃ chinnakaṃ nappahoti”ti imasmiṃ vatthusmiṃ “anujānāmi bhikkhave anvādhikampi āropetun”ti² anuññātāṃ, tasmā ekaccikāpi saṃghāṭi vaṭṭatīti siddhaṃ. Yā chijjamānā nappahoti, tassā kuto diguṇatāti. **Aṭṭhakathāyampi** vuttaṃ “anvādhikampi āropetunti āgantukapattampi dātuṃ. Idaṃ pana appahonake āropetabbaṃ. Sace pahoti, āgantukapattaṃ na vaṭṭati, chinditabbamevā”ti³. Kathinaṃ pana chinnakameva vaṭṭati āveṇikalakkhaṇatā, “chinnakaṃ diguṇaṃ nappahoti”ti vacanābhāvato cāti sanniṭṭhānamettha gantabbaṃ.

1. Vi 3. 403 piṭṭhe.

2. Vi 3. 412 piṭṭhe.

3. Vi-Ṭṭha 3. 410 piṭṭhe.

Dhutaṅganti anupasampannānaṃ tecīvarikadhutaṅgābhāvato ticīvareneva tecīvarikoti. Tesāṃ adhiṭṭhānābhāvato “adhiṭṭhitenevā”ti vattabbaṃ hotūti ce? Na, dhutaṅgabhedena virodhappasaṅgato. Catutthacīvarasādiyanena hi dhubhaṅgabhedo, na ticīvaravippavāseṇa, nāpi atirekacīvarasādiyanena, nāpi atirekacīvaradhāraṇena. Yasmā pana bhikkhūnaṃyeva bhagavatā adhiṭṭhānavasena nava cīvarāni anuññātāni, jātivaseṇa ca vuttāni, na evaṃ anupasampannānaṃ. Tasmā tesāṃ cīvaraniyamābhāvā na taṃ dhutaṅgaṃ anuññātaṃ gahaṭṭhānaṃ viya, tasmā tassa samādānavidhāne avacanato ca sanniṭṭhānamettha gantabbaṃ.

Sāsaṅkasammatoti kaṅkhāvitaraṇiyaṃ¹ sāsaṅkasikkhāpade visum aṅgāni na vuttāni, “sesamettha cīvaravaggassa dutiyasikkhāpade vuttanayena veditabbaṃ”ti¹ vuttaṃ, na ca panetaṃ vuttaṃ. Tattha rattivippavāso catutthaṃ aṅgaṃ, idha chārattavippavāso, ayamettha visesoti, tasmā aṅgasāmaññato, sammutisāmaññato ca sāsaṅkasikkhāpadameva vadanti. Idaṃ nippadesaṃ, taṃ sappadesaṃ māsaparamattā. Tattha bahigāmepe gāmasīmaṃ okkamitvā vasitvā pakkamantassa anāpatti, idha na tathā, idha anantare anantare aruṇuggamane nissaggiyaṃ, tattha sattamehi ayaṃ imesaṃ dvinnāṃ viseso. Aṅgāni pana cīvaranikkhepaṅgasampattito vipariyāyena, idha vuttanayena ca siddhattā na vuttāni. Tāni kāmāni na vuttāni, tathāpi catutthamaṅgaṃ visesitabbaṃ, na pana visesitaṃ. Kimkāraṇa? Idha vuttanissajjanakkamena nissajjetvā āpattidesanato, tatthāpannāpattivimokkhaḍḍipanaṭṭhaṃ. Saṃvaccharavippavutthampi rattivippavutthameva, pageva chārattaṃ vippavutthaṃ. Evaṃ santepe tattha yathāvutta-aṅgasampattiyā sati tattha vuttanayeneva nissajjitabbaṃ. Hemante vā gimhe vā nissajjati ce? Idha vuttanayenāpi nissajjituṃ vaṭṭatīti nāpanatthaṃ catutthaṃ aṅgaṃ na visesitanti no takkoti ācariyo. Māsātikkantaṃ cīvaraṃ “dasāhātikkantaṃ”ti vatvā nissajjameva. Dvayena ūnamāsaṃ hutvā “dasāhātikkantaṃ”ti vatvā māsātikkantanti eke. Tathāpi sace paccāsācīvaraṃ hoti, nissaggiyaṃ “dasāhātikkantaṃ”ti vatvā, mūlacīvaraṃ pana “māsātikkantaṃ”ti vatvā nissajjitabbaṃ.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 188 piṭṭhe.

“Santaruttaran”ti vā “saṁghāṭin”ti vā “cīvaran”ti vā kiṁ ticīvaram, udāhu aññampīti. Kiñcettha—yadi ticīvareva paṭisiddham, pariyāpannavasena acchinnacīvaracchindanadhovāpanaviññatti-ādivirodho. Atha aññampi, “niṭṭhitacīvarasmin”ti evamādinā virodhoti? Vuccate—na niyamato vedītabbam yathāsambhavam gahetabbato. Tathā hi “cīvaram nikkhipitvā santaruttarena janapadacārikaṁ pakkamantī”ti¹ evamādisu ticīvareva. “Na bhikkhave santaruttarena gāmo pavisitabbo, santaruttaraparamam tato cīvaram sādhitabban”ti² evamādisu yaṁkiñci, tathā saḡuṇam katvā saṁghāṭiyo dātabbā, nivāsanaṁ dātabbam, saṁghāṭi dātabbā, handa te āvuso saṁghāṭi, dehi me paṭanti-ādīsu. Vuttañhetam “sabbañhi cīvaram saṁghāṭitaṭṭhena ‘saṁghāṭi’ti vuccatī”ti³. Tathā “niṭṭhitacīvarasmin”ti etthāpīti eke. Antosamaye hi yāvadattham cīvaram anuññātam, tam sabbam kariyamānam kadā niṭṭhānam gacchissati, tasmā ticīvarevāti eke. **Acīvarassānāpatti paccuddhārādisiddhitoti** kiṁ vuttam hoti? Udositasikkhāpadassa nippayojanabhāvavappasaṅgato ticīvaravippavāse tecīvarassa āpattīti eke. Tatthetam vuccati na hoti āpatti paccuddhārādisiddhito. “Anāpatti anto-aruṇe paccuddharati, vissajjetī”ti hi vuttam. Aññathā paccuddharantassa, anto-aruṇe vissajjentassa ca yāva añño nādhīṭṭhāti, tāva āpattim āpajjati yathāvuttanayena. Aññathā sattabbhantarena vippavāsassāti vippavāsato yathārutamyeva sati vippavāse vippavāsato avippavāse sati avippavāsatoti.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

497. **Nappahotīti** lāmakaparicchedam na pāpuṇāti, teneva ticīvarassa muṭṭhipaṇcakādīlāmakaparicchedova tāva vutto. Cīvare paccāsā **cīvarapaccāsā**. Tenetam dīpeti—tam cīvaram pacchā labbhatu vā mā vā, yāva sā paccāsā chijjati, tāva idam mūlacīvaram ṭhapetum anujānamīti. “Cīvarapaccāsā”ti mariyādatthe nissakkavacanam, bhummatthe vā paccattavacanam katam.

1. Vi 1. 297 piṭṭhe.

2. Vi 3. 413 piṭṭhe.

3. Vi-Ṭṭha 3. 206 piṭṭhe.

499-500. **Niṭṭhitacīvarasmim -pa- cīvarasā vā upacchinnā**ti-ādimhi tīsu cīvaresu aññataram katam hoti, sesā atthi, rakkhati. Cīvarapalibodhassa upacchede, ubbhatasmiñca kathine samaye vā hemantassa samaye vā akālacīvaram uppajjeyya, khippameva kāretabban. Sati pāripūriyā paccāsā na rakkhati, asati natthi ce paccāsā, na rakkhati. “Anatthate kathine ekādasamāse uppannan”ti vacanato aparakattikā atthate vā anatthate vā samayova. Hemanto siyā samayo atthate, siyā asamayo anatthate. Tato param ekaṃsato asamayo vāti. “**Ādissa dinnan**”ti idam idha alabbhamānampi atthuddhāravasena vuttam bhikkhunīnam **dutiyanissaggiye**¹ sesam akālacīvaram viya. Tattha hi bhikkhunisaṃghassa “sampattā bhājentū”ti evam ādissa dinnameva “akālacīvaram kālacīvaran”ti adhiṭṭhahitvā bhājentiyā nissaggiyam. Tathā hi tattha yathā “akālacīvaram nāma anatthate kathine ekādasamāse uppannam, atthate kathine sattamāse uppannan”ti idam atthuddhāravasena vuttam, evaṃsampadamidam. Yadi evam “ekapuggalassa idam tuyham damhīti dinnan”ti idam kimattham vuttam, na hi tam bhājanīyanti ce? Abhājanīyasāmaññato vuttam hoti. Yathā saṃghassa ādissa dinnam atthatakathinehi eva bhikkhūhi abhājanīyattā akālacīvaram nāma jātam, evam puggalikampi itarehīti attho. Evam santepi kassaci siyā “ādissa dinnampi dasāhameva parihāram labhati”ti. Tassetam pāṭikaṅkham. **Paṭhamakathine** “niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhatasmim kathine”ti idaṃhi niratthakanti. Anubbhatasmimpi hi kathine dasāhaparamameva dhāretabbanti viññātattā anādissa dinnameva sandhāyetam vuttam siyāti ce? Evam santepi anādissa dinnampi anatthatakathinānam aparakattikāya dasāhameva parihāram labhati “niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhatasmim kathine”ti vuttattā. Āmantāti ce? “Anatthate kathine ekādasamāse uppannan”ti vacanena virujjhati, tasmā yathāvuttanayenevettha sannīṭṭhānam gantabban.

Anugaṇṭhipade vuttam “paṭhamasikkhāpade sabbacīvarānam yāvadatthacīvaravasena kathinamāsabbhantare dasāhātikkamepi anāpatti parihārassa dinnattā.

1. Vi 2. 320 piṭṭhe.

Yathā kathinamāsabbhantare ādiṣṣa dinnamakālacīvaram
 kālacīvaraparihārameva labhati, tathā itaramāsepi labhatīti veditabbam.
 Tasmā evaṃ ‘niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhataasmim kathine
 bhikkhuno paneva cīvaram uppajjeyyā’ti-ādinā sikkhāpade siddhepi
 anattatakathinānam pacchimakattikamāsam anujānantena ‘akālacīvaram
 uppajjeyyā’ti vuttam. Evañhi avutte akālacīvaram nāma ‘anattathe kathine
 ekādasamāse uppannam’ti na sakkā vuttum. Evañhi vacanato
 anattatakathinānam atthatakathinānam viya sabbacīvarānam
 pacchimakattikamāse dasāhātikkame nissaggiyam na hoti’ti-ādi.

Bhiyyopi evaṃ vuttam—yam pana mayā “paṭhamakathine
 dasāhaparamam atirekacīvaram dhāretabban”ti anuññātam, tampi
 kathinamāsato bahi uppannameva, na antoti ayamatto dīpito hoti. Katham?
 Atirekacīvarassa dasāhaparihārato uddham āpajjitabbāpattim
 “niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhataasmim kathine”ti anupaññattiyā
 kathinabbhantare vāretvā tato uddham uppannesu dasāhātikkame
 āpajjitabbāpattim iminā sikkhāpadena vāretum “akālacīvaram uppajjeyyā”ti-
 ādi vuttam. Tena “kālepi ādiṣṣa dinnam, etam akālacīvaram nāmā”ti
 vacanato kathinubbhārato uddham dasāhaparihāram na labhatīti dīpitaṃ
 hoti, tehi saddhim puna kathinubbhārato uddham pañca divasāni labhatīti
 pasaṅgopi “niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhataasmim kathine bhikkhuno
 paneva akālacīvaram uppajjeyya -pa- khippameva kāretabban”ti
 akālacīvarassa uppattikālam niyametvā vuttattā nivārīto hoti, tadubhayena
 kathinabbhantare uppannacīvaram kathinubbhārato uddham ekadivasampi
 parihāram na labhatīti siddham hoti. Evaṃ apare vadantīti.

Punapi vuttam—ācariyā pana evaṃ vadeyyum “niṭṭhitacīvarasmim
 bhikkhunā ubbhataasmim kathine bhikkhuno paneva akālacīvaram
 uppajjeyyā”ti ettha “niṭṭhitacīvarasmim bhikkhunā ubbhataasmim kathine”ti
 vadanto evaṃ viññāpeti “etthantare tiṇṇannampi akālacīvarānam uppatti
 abhāvan”ti. Kasmā pana padabhājane vitthāritānīti? Vuccate—idaṃ
 sikkhāpadaṃ adhiṭṭhānam sandhāya vuttam, kintu paṭhame dasāham
 anujānitvā tasmim appahonte sace paccāsā atthi, tameva vaḍḍhetvā māsam
 anujānanto imampi atthavisesam dīpeti akālacīvaram

nāma sammukhībhūtena bhājetabbantipi dīpeti. Taṃ pana “ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabban”ti iminā sikkhāpadena vaḍḍhetvā vuttanti, tasmā tīṇipi padabhājane vitthāritānīti.

“Khippameva kāretabbanti dasāhā kāretabban”ti idaṃ pana pahonakabhāve purimasikkhāpadalakkhaṇenāti dīpetuṃ vuttaṃ, tasmā “evaṃ sīghanti vā lahunti vā”ti-ādinā avatvā “dasāhā”ti vuttaṃ.

Atthatakathinassa evaṃ hotu, anattahate pana kathine kathanti vutte anattahatassa paṭikkhepatam dasseti vutto apassanto vighātam āpajjati.

Ekatimse aruṇuggamane nissaggiyanti mahantenapi paccāsācīvarena saha ghaṭitampi tabbhāvaṃ anupativā nissaggiyaṃ hoti sati

pacchimappamāṇasambhave, asati na hoti, puna ghaṭite hoti, aññena ghaṭite na hoti. Chinnaṃ aññavatthu hoti. Pubbaparichedaṃ atikkantaṃ ghaṭitaṃ puna aññaparichedaṃ labhatīti eke, upaparikkhitvā gahetabbaṃ.

Aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade** pana “saṃghassa vā idaṃ akālacīvaranti uddissa dinnan’ti ettha saṃghassa dinne āpatti nāma natthi, ‘sotassa raho’ti-ādīsu viya paduddhārena vuttaṃ, tassa lābhaṃ sandhāyāti ce? **Saṃghato vā uppajjeyyāti** anena siddhattā adhikamevā”ti ca “saṃgho cīvarāni labhissati gaṇo vā’ti-ādināpi pāṭho atthi”ti ca vuttaṃ. **Gaṇṭhipade** kosallatthaṃ pana mayā sabbaṃ likhitaṃ, suṭṭhu vicāretvā kathetabbaṃ.

Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-5. **Bhattavissagganti** bhattakiccādhiṭṭhānaṃ.

Bhattakiccādhiṭṭhānavibhāganti porāṇā. **Tattha nāma tvanti** tattha tayā katakamme evaṃ akattabbe sati dhovāpissasi nāma. Atha vā so nāma tvanti attho. **Ubhatosaṃghe upasampannāti** bhikkhūnaṃ santike upasampadāya paṭikkhittattā tadanupasaṅgabhayā evaṃ vuttanti veditabbaṃ.

“Purāṇacīvaran”ti ettha purāṇabhāvadīpanatthameva “**sakiṃ nivatthampi sakiṃ pārutampi**”ti vuttaṃ, tasmā “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvaraṃ vikappanupagaṃ pacchiman”ti vacanassa okāso

na jātoti eke. Yasmā vikappanupagapacchimam idha nādhippetaṃ, nivāsanapārupanupagamevādhippetaṃ, teneva nisīdanapaccattharaṇe dukkaṭam vuttaṃ, tasmā na vuttanti eke. Jātipamāṇāvacanato yaṃ kiñci purāṇavattham dhovāpentassa nissaggiyameva, teneva “anāpatti cīvaram ṭhapetvā aññaṃ parikkhāram dhovāpeti”ti vuttaṃ. Thavikampi hi asucimakkhitaṃ paribhuttaṃ dhovāpeti, nissaggiyameva oḷārikattā, appatirūpattā ca. Teneva **kaṅkhāvitaraṇiyaṃ** imasmiṃ ṭhāne cīvaraparicchedo na vuttoti eke, vicāretvā yuttataram gahetabbam. “**Rajitvā kappam katvāti** kappiyaṃ katameva nivāsetum, pārupitum vā vaṭṭati, netaran”ti vuttaṃ. Iminā ca majjhimattheravādo upatthambhito hoti, nopatthambhito. **Rajitvāti**—ādi pana vinayavidhidassanattam vuttanti mama takko. Yathā aññātikāya aññātikasaññivāre tīṇi catukkāni, evaṃ vematikaññātikavāsesu cāti nava catukkāni honti. Etthāha—ekavāram dhovivā dhovanesu dhuraṃ nikkhipivā puna “duddhotan”ti maññaṃānā dhovati, anāpattiyā bhavitabbam, dutiyavāram avuttā dhovati nāma hotīti? Vuccate—sace bhikkhu “alam ettāvata dhotenā”ti paṭikkhipati, puna dhovanti avuttā dhovati nāmāti yujjati. No ce, vuttāva hotīti veditabbam. Bhikkhussa liṅgaparivattane ekato-upasampannāya vasena āpatti sākiyānīnam viya.

506. **Ekena vatthunāti** yena kenaci paṭhamena. “Tiṇṇam catukkānam vasenā”ti pāṭho. Bhikkhūnam santike aṭṭhavācikāya upasampannāya pākaṭattā tam avatvā sākiyāniyova vuttā apākaṭattā.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508-10. **Apaññaṭṭe sikkhāpadeti** ettha “gaṇamhā ohīyanasikkhāpade”ti likhitaṃ. Araññavāsīnisedhanasikkhāpade apaññaṭṭeti eke, “tam na sundaran”ti vadanti. **Vihatthatāyāti** āyāsena.

512. **Upacāroti** dvādasahattho. **Mahāpaccariyam, kurundiyañca** vuttanti ettha rattibhāge dhammakathikassa bhikkhuno bahūsu cīvaresu mahājanena

pasādadānavasena paṭikkhittesu punadivase “upāsakānaṃ pasādadānāni etāni”ti suddhacittena gaṇhantassa doso natthi, “bhikkhunīhi dinnāni idha santi”ti nātvā gaṇhato doso. **Taṃ acittakabhāvenā**ti bhikkhunīhi dinnabhāvaṃ nātvā bahūsu tassā cīvarassa ajānanenāti attho. **Paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā**ti “bhikkhunīhi nu kho dinnāni siyā”ti avikappetvā “paṃsukūlaṃ gaṇhāmi”ti gaṇhantassa vaṭṭati. **Kurundi-**ādīsu vuttopi attho ayameva, ekaṃ, “acittakabhāvenā”ti vacanena “yathā tathā gaṇhitum vaṭṭati”ti uppathova paṭisedhitoti apare. Evaṃ **dhammasirittthero** na vadati, ujukameva vadatīti papañcitarā. Tasseva visayo, tassāyaṃ adhippāyo—yathā “paṃsukūlaṃ gaṇhissatīti ṭhapitaṃ kāmāni bhikkhunisantakampi avikappetvā paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā gahetum vaṭṭati”ti vuttaṃ, tathā dhammakathikassa bhikkhunīyā dinnampi apaññāyamānaṃ vaṭṭatīti, tasmā taṃ vuttaṃ mahāpaccariyaṃ, kurundiyañca acittakabhāvena na sametīti. Paṭikkhepo pana vikappaggahaṇe eva ruhati. Aññathā pubbāparaṃ virujjhatīti. Taṃ na yuttaṃ paṃsukūlena asamānattā. Paṃsukūlabhāvena saṅkārakūḍādisu ṭhapitaṃ bhikkhunīhi, na taṃ tassā santakaṃ hutvā ṭhitaṃ hoti. Assāmikañhi paṃsukūlaṃ sabbasādhāraṇaṃ, aññopi gahetum labhati. Idaṃ pubbeva “bhikkhunīnaṃ cīvaran”ti jānitvāpi paṃsukūlika gahetum labhati tadā tassā asantakattā. “Paṃsukūlaṃ adhiṭṭhahitvā”ti sallekhaḥkamanidassanattā vuttaṃ.¹ Maṃsaṃ dadantena tathāgatena sallekhatō kappiyampi bhuttaṃ nissaggiyaṃ cīvaramāha yo maṃsaṃ kathanti sayamādiseyyāti¹.

Acittakattā kathaṃ paṃsukūlaṃ vaṭṭatīti ce? Tāya tassa adinnattā, bhikkhunāpi tato bhikkhunito aggahitattā ca. Assāmikampi hi paṃsukūlaṃ aññissā hatthato gaṇhāti, na vaṭṭati “aññātikāya bhikkhunīyā cīvaraṃ paṭiggaṇheyyā”ti vuttalakkaṇasambhavato. Aññātikāya santakaṃ nātikāya hatthato gaṇhāti, vaṭṭatīti eke. Yathā sikkhamānasāmaṇerādīnaṃ hatthato paṭiggaṇhantassa anāpatti, tathā **kaṅkhāvitaraṇiyañca** “aññātikāya hatthato gahaṇan”ti² aṅgaṃ vuttaṃ. Tathā

1. Imaṃ sadā dantena tathāgatena sallekhatō kappiyaṃ paribhuttaṃ, nissaggiyaṃ cīvaramāha “yo imaṃ gaṇhāti, so maṃ ādiseyyā”ti (?)

2. Kaṅkhā-Ṭṭha 165 piṭṭhe.

ñātikāya santakaṃ sikkhamānāya, sāmaṇeriyā, upāsakassa, upāsikāya, bhikkhussa, sāmaṇerassa santakaṃ aññātikāya bhikkhuniyā hatthato gaṇhantassa ca anāpatti evaṃ yathāvuttalakkaṇāsambhavatoti eke, teneva “ekato-upasampannāya cīvaraṃ paṭiggaṇhāti”ti avatvā ‘hatthato paṭiggaṇhāti aññatra pārivattakā, āpatti dukkaṭassā’¹ vuttaṃ, tasmā aññātikāya santakampi ekato-upasampannāya hatthato paṭiggaṇhantassa dukkaṭaṃ”ti vadanti, ubhopete na sārato daṭṭhabbā, kāraṇaṃ pariyesitabbaṃ.

514. **Ko pana vādo pattatthavikādīsūti** anadhiṭṭhātabbesu bahūsu paṭalesu. Tenevāha **mātikāṭṭhakathāyaṃ** “pattatthavikādimhi anadhiṭṭhātabbaparikkhāre”²ti. Adhiṭṭhānupagesu vā tesāṃ parikkhārattā bhisichaviyā viya anāpatti. Kiṃ paṭaparissāvanaṃ parikkhāraṃ na hotīti? Hoti, kintu taṃ kira nivāsanādicīvarasaṇṭhānattā na vaṭṭati. Tasmā idha nivāsanādicīvarasādhanaṃ vikappanupagapacchimaṃ cīvaraṃ nāma. Anantarāṭṭhe nivāsanapārūpanupagamevāti sannitṭhānaṃ. Evaṃ sante **kaṅkhāvitarāṇiyaṃ**² vikappanupagapacchimatā, pārivattakābhāvo, aññātikāya hatthato gahaṇanti tīneva aṅgāni avatvā aparikkhārattā catutthamaṅgaṃ vattabbanti ce? Na vattabbaṃ, imasmim sikkhāpade pattatthavikādiparikkhārassa acīvarasaṅkhyattā. Paṭhamakathinādīsū vikappanupagatā pamāṇaṃ, idha kāyaparibhogupagatāti. “Aññaṃ parikkhāraṃ”ti uddharitvā “pattatthavikādim yaṃkiñcī”ti vuttattā vikappanupagampi pattatthavikādim gaṇhituṃ vaṭṭati, “paṭaparissāvanampi”ti vuttatṭhāne ca “cīvaraṃ nāma vikappanupagapacchimaṃ”¹ti vacanato paṭaparissāvanaṃ cīvameva, na parikkhāraṃ. “Ko pana vādoti nigamanavacanampi sādhanā”ti keci vadanti, paṇṇattiṃ ajānanato acittakaṃ, na vatthum, “aññātikāya bhikkhuniyā santakabhāvājānanato, cīvarabhāvājānanato ca acittakaṃ”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.

Cīvarapaṭiggaṇhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 1. 311 piṭṭhe.

2. Kaṅkhā-Ṭṭha 165 piṭṭhe.

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. **Parikkhārānanti** upayogatthe sāmivacanāṃ. **Ekasātakanti** bhāvanapuṃsakam, “aññātakamoghapurisā”ti vacanena pavāritopi adātukāmo aññātakam appavāritatthāne tiṭṭhatīti dīpitam hoti. Aññathā “anāpatti parivāritānan”ti iminā virujjhati.

517. **Neva tāva viññāpetabbanam, na bhañjitabbanti** anacchinnānam cīvarānam attano santakānam atthitāya, tattha paccāsasabbhāvato ca. Paccāsā kittakam kalam rakkhatīti? Yāva gāmantarā, yāva addhayaohanāti eke. Yāva dassanasavanūpacārāti eke. Yāva aññe na passantīti eke. Yāva paccāsā chijjati eke. Yāva sākāpalāsapariyesanabhañjanasajjanakālaparicchedāti eke. Idam sabbam yathāsambhavam yujjati. Katham paññāyatīti ce? “Sace pana etesam vuttappakārānam gihivatthādīnam bhisichavipariyantānam kiñci na labbhati, tena tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabban”ti atthakathāvacanato.

Na tāva therānam dātabbānīti na tāva attano ruciyā dātabbāni, yadā therā “dethāvuso”ti vadanti, tadā dātabbāni. “Evam sati daharāpi acchinnacīvaratthāne tiṭṭhanti, sākāpalāsam bhañjitum vaṭṭati, na aññathā. ‘Yehi kehici vā acchinnam hoti’ti hi vuttan”ti vuttam. Ācariyo pana evam vadahi “attano ruciyāpi dātum labhanti”ti. Tathā hi **atthakathāyam** “paribhogajjñam vā”ti ettha ca ‘acchinnacīvarānam ācariyupajjhāyādīnam attanā tiṇapaṇṇehi paṭicchādetvā dinnacīvarampi saṅgham gacchatī’ti vuttam yujjati”ti vuttam. Athāpi siyā ācariyādīhi “āharāvuso”ti vuttheyeva, nāvutteti, na, “kehici vā acchinnam”ti ettha vuttalesato dutiyalesassa avisesabhāvappasaṅgoti. Atha kimattham “na tāva therānam dātabbānī”ti vuttanti ce? Yāva therānam atthāya sākāpalāsāni bhañjati, tāva na dātabbāni, tato tāni theruddissakāni sākāpalāsāni sayam paridahitvā vināpi therāpattiyā attano ruciyā dātabbāni, bhūtagāmapātabyatāya pācittiyam na hoti satthunāpi anuññātattā. “Tiṇena vā paṇṇena vā”ti hi vuttam, tam kappiyameva sandhāya vuttanti ce? Na, “tadalābhe na tveva -pa-

dukkaṭassā”ti vacanavirodhato. Etthāha—dukkaṭabhayā pācittiyavatthu ce atikkamitabbaṃ, tadalābhe thullaccayavatthu saṃghikaṃ, tadalābhe pārājikavatthupi atikkamitabbaṃ siyāti? Na, pārājikassa lokavajjattā. Apica na sabbaṃ bhūtagāmaṃ pācittiyavatthumeva, tato dukkaṭādivatthupi atthi, anāpattivatthupi kālodisakaṃ, tasmā idaṃ tadā anāpattivatthukanti vedītabbaṃ. Kittāvatā bhikkhu acchinnacīvaro naṭṭhacīvaro hotīti? Ettāvatā naggo hotīti eke. Vikappanupagapacchimabhāvena, vikappanupagapacchimamādiṃ katvā viññāpentassa āpattīti eke. Nivāsanapārupanupagābhāvenāti eke. Ticīvarābhāvenāti eke. Santaruttaraparamābhāvenāti eke. Ayaṃ **ekevādo** yutto “santaruttaraparamaṃ tato cīvaraṃ sādītabbaṃ”ti hi vacanato, tasmā santaruttare sati vikappanupagapacchimaṃ viññāpentassa paṭilābhena nissaggiyaṃ. Yadi evaṃ “viññāpetvā paṭilābheyya nissaggiyaṃ”ti sikkhāpadena bhavitabbanti ce? Tanna, tadatthasiddhito nānatthattā dhātūnaṃ. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yathā hi “tikkhattum methunaṃ dhammaṃ abhiviññāpesī”ti¹ vutte pavattesīti attho, tathā idhāpi “cīvaraṃ viññāpeyyā”ti viññattiyā pavatteyya uppādeyyāti attho.

Tena nivatthoti taṃnivattho. Aññassa alābhena tameva paribhuñjato jirati, na lesena. **Attanāti** sayameva vattum yujjati, tasmā yuttaparibhogena aparibhuñjitvā yuttaparibhogavasena paribhuñjato jiṇṇaṃ paribhogajiṇṇaṃ nāma. Tassa sabhāgānaṃ acchinnakāle dānampi yuttaparibhoge eva saṅghaṃ gacchatīti adhippāyo. “Ime kira dve lesā aṭṭhakathāyo, vācentānaṃ ācariyānaṃ matanti **dhammasirithero** āhā”ti vuttaṃ.

521. **Nisīditum vā nipajjitum vā na labhatīti** yathāsukhaṃ na labhatīti adhippāyo. “Aññassatthāyā”ti etthāpi “ñātakānaṃ pavāritānaṃ”ti anuvattati eva. Atthāya kassa? Tasseva aññassa. Yathā aññātake tikapācittiyaṃ, tathā appavāritepīti dassanattham “ñātakānaṃ pavāritānaṃ”ti vuttaṃ. Aññathā “ñātake ñātakasaññī”ti iminā siddhattā na niccaṃ sesaṃ āpajjati. Apicettha aññātakaggahaṇena appavāritaggahaṇaṃ

1. Vi 1. 21 piṭṭhe.

hoti, appavāritaggahaṇena aññātakaggahaṇaṃ. Aññātakā hi appavāritā honti. Tathā ñātakaggahaṇena pavāritaggahaṇaṃ hoti, katthaci na hoti. Na pavāritaggahaṇena ñātakaggahaṇaṃ hotīti imassa atthavisesassa dassanattamaṃ “ñātakānaṃ pavāritānaṃ”ti vuttaṃ. Tathā hi aññātikāya bhikkhuniyā appavāritāya ca cīvaraṃ aññatra pārivattakā paṭiggaṇhantassa āpatti. Ñātikāya, pana pavāritāya ca viśāsaṃ gaṇhāti, anāpatti. Tathā purāṇacīvaraṃ ñātikāya anāpatti, pavāritāya pana tikapācittiyameva. Ñātakānaṃ ekaccaṇaṃ purāṇacīvaraṃ nāma dātuṃ vaṭṭati, na pavāritānaṃ. Tikacchedo ca mātikāpadeneva hoti, na aññena. Tatthāpi ekeneva, na dutiyādihīti ayaṃ vinaye dhammatā vedittabbaṃ.

Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-4. **Paggāhikasālaṃ** vāti dussapasāraṃ vā. Hatthena paggaheṭvā ṭhatvā sālāyaṃ pasāretabbadussaṃ pasārentīti codanā. **Ticīvarikenevā**ti vinayaticīvarikena. So hi adhiṭṭhahitvā ṭhapitaparikkhāraṇaṃ adāsu santesupī ticīvare acchinne santaruttarapamaṃ viññāpetvā gahetuṃ labhati. **Aññathāpī**ti “pamāṇikaṃ ticīvaraṃ parikkhāraṇaṃ adāvasena adhiṭṭhahitvā paribhuñjato tasmaṃ natthe bahūnīpi gahetuṃ labhati, na santaruttarapamaṃ”ti ca, tasmā **taṃ vibhāganti** “ticīvarikassa taṃ vibhāganti attho, na parikkhāraṇikassa”ti ca keci vadanti. Ācariyo pana “aññenāti aticīvarikena, aññathāti ito vuttaggahaṇaparicchedato aññenā”ti ettakameva vadati. Aññathāti pana sace tīnīpi natthāni, santaruttarapamaṃ gaṇhitabbaṃ, sace dve vā ekaṃ vā nattham, tena “aññathāpī”ti dassanattamaṃ vuttanti eke. **Gaṇṭhipadesu** vicāraṇā eva natthi, tasmā upaparikkhitvā gahetabbaṃ. **Pakatiyā santaruttarena carati**, sāsaṅkasikkhāpadavasena vā taṃsammutivasena vā tatiyassa alābhena vā.

526. “**Pamāṇameva vaṭṭatī**”ti sallekhadassanattamaṃ vuttaṃ. Taṃ micchā gahetvā nātakādiṭṭhāne taduttari gaṇhantassa āpattīti ce? **Taṃ pāliya na sameti**, “anāpatti nātakānaṃ pavāritānaṃ”ti hi pāli. Ettha ca pavāritā nāma acchinnakālato pubbe eva pavāritā, na acchinnakāle. “Abhihaṭṭhūṃ pavāreyyā”ti hi vuttaṃ, tasmā yo acchinnakālassatthāya pavāreti, ubhopi appavāritā evāti veditabbā. Te hi acchinnakāraṇā naṭṭhakāraṇāva denti nāma. Apica yathā piṭṭhisamaye satuppādaṃ katvā nātakapavāritatṭhānato vassikasāṭikaṃ nipphādentassa tena sikkhāpadena nissaggiyaṃ, tathā idhāpi nātakapavāritatṭhānepi acchinnanaṭṭhakāraṇā na vaṭṭati, tasmā “aṭṭhakathāsu pamāṇameva vaṭṭatī”ti vuttavacanameva pamāṇaṃ”ti **dhammasiritthero** āha, taṃ ayuttaṃ, kasmā? Yasmā idaṃ sikkhāpadaṃ taduttari viññāpentassa paññattaṃ, tasmiṃca “aññātakō gahapati vā gahapatānī vā”ti **mātikāya** pāli, **vibhaṅge** ca “aññātakō nāma mātito vā -pa- asambaddho”ti pāli, **anāpattivāre** ca “nātakānaṃ pavāritānaṃ”ti pāli, tasmā tividhāyapi pāliya na sametīti ayuttameva, tasmā kevalaṃ sallekhameva sandhāya vuttanti apare. Upari kāṇamātāsikkhāpade **aṭṭhakathāsu** pana “tesampi pātheyyapaheṇakatthāya paṭiyattato pamāṇameva vaṭṭatī”ti vuttaṃ, na pana “pāliya na sameti”ti vuttaṃ, na tattha ca idha ca nānakāraṇaṃ paññāyati, tasmā therassa laddhi sundarā viya mama khāyati, vīmaṃsitabbaṃ. Yasmā panidaṃ sikkhāpadaṃ aññassatthāya viññāpanavattusmim yeva paññattaṃ, tasmā idha “aññassatthāyā”ti na vuttaṃ. “Sesaṃ uttānatthamevā”ti pāṭho. **“Aññassatthāyā”**ti nidānavirodhato na vuttaṃ. Tathāpi anantare vuttanayena labbhatīti ācariyo. Evarūpesu gahapatipaṭisaṃyuttasikkhāpadesu kiñcāpi “gahapati nāma yo koci agāraṃ ajjhāvasatī”ti vuttaṃ, tathāpi pañca sahadhammike ṭhapetvā avasesā ca sikkhāpaccakkhātako ca titthiyo ca veditabbo.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Dī 2. 127 piṭṭhe.

Apicetaṃ sikkhāpadaṃ taṃjātikesu sikkhāpadesu sabbesupi
gahetabbavinicchayassa nayadassanappayojananti veditabbam. Āha ca—

“Aññātikāya bahutāya vimissatāya,
Āpattiyāpi bahutā ca vimissatā ca.
Iccevamādividhisambhavadassanattam,
Satthā upakkhaṭamidam dutiyam avocā”ti.

Tassāyam saṅkhepato adhippāyapubbaṅgamā vicāraṇā—purāṇacīvaram
ekameva bhikkhu bhikkhunīhi dvīhi, bahūhi vā dhovāpeti,
bhikkhunigaṇanāya pācittiyagaṇanā, tathā dvinnam, bahūnam vā
sādhāraṇam ekameva cīvaram aññatra pārivattakā paṭiggaṇhāti, idhāpi tathā
dvinnam, bahūnam vā sādhāraṇamekam viññāpeti, viññattapuggalagaṇanāya
āpattigaṇanā. Tathā aññesupi evarūpesu sikkhāpadesu nayo netabbo. Ayam
tāva bahutāya nayo. Missatāya pana ñātikāya, aññātikāya ca ekam
dhovāpeti, ekato niṭṭhāpane ekam pācittiyam. Atha ñātikā paṭhamam thokam
dhovitvā ṭhitā, puna aññātikā sudhotam karoti, nissaggiyam. Atha aññātikā
paṭhamam dhovati, pacchā ñātikā sudhotam karoti, aññātikāya
payogavasena bhikkhuno dukkaṭameva. Aññātikāya ca ñātikāya ca
aññātikasaññī, vematiko, ñātikasaññī vā dhovāpeti, yathāvuttanayena
nissaggiyadukkaṭādi-āpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātikāya ca
ñātikāya ca santakam cīvaram ubhohi ekato diyyamānam paṭiggaṇhantassa,
aññātikāya eva hatthato paṭiggaṇhantassa ca nissaggiyameva. Atha ñātikāya
anāpatti. Atha ubhosu aññātikādisaññī vuttanayeneva nissaggiyadukkaṭādi-
āpattibhedagaṇanā veditabbā. Tathā aññātakaviññattisikkhāpadesupi
yathāsambhavam nayo netabbo. Ayam missatāya nayo. Ādi-saddena pana
anেকে aññātikā viññattāviññattapuggalagaṇanāya dukkaṭam. Eko deti, eko na
deti, nissaggiyam. Atha aviññatto deti, na nissaggiyam. Atha
viññattāviññattānam sādhāraṇam viññatto deti, nissaggiyameva. Ubho denti,
nissaggiyameva. Aviññatto deti, nissaggiyena anāpatti. Viññattassa vacanena
aviññatto deti, anāpatti eva. Tathā upakkhaṭādisupi yathāsambhavam nayo
netabbo.

Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. “Na kho mayaṃ āvuso cīvaracetāpannaṃ paṭiggaṇhāma -pa-kālena kappiyan”ti ito pubbe eva rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpadassa paññattattā vuttaṃ. Aññathā āyasmā upanando maṃsassa cetāpannaṃ ekampi kahāpaṇaṃ hatthena paṭiggaṇhanto tato mahantataraṃ cīvaracetāpannaṃ kathaṃ na paṭiggaṇhissati, evaṃ santepi cīvarapaṭisaṃyuttattā **cīvaravagge** saṅgāyimsūti.

538-9. “Āgatakāraṇaṃ bhañjati”ti vuttattā nanu puna codetuṃ na labhatīti eke. Āgamanassa sātthakaṃ na hoti, cīvaraṃ na labhissati paṭisanthārassa katattāti eke. Codanālakkhaṇaṃ na hotīti katvā vuttanti eke. “Thatvā codemi”ti āgato taṃ ṭhānaṃ bhañjati, karoti cekaṃ, tīpi ce karoti, ekameva, ekavacanattāti eke. Tīpi ṭhānāni bhañjatīti eke. **Upatissatthero** “na codanādiṃ bhañjati, codetukāmo akattabbaṃ akāsi, tena vattabhede dukkaṭaṇ”ti vadati. **Dhammasiritthero** pana “āsane ce nisīdati, ekāya nisajjāya dve ṭhānāni bhañjati. Āmiṣaṃ ce paṭiggaṇhāti, ekena paṭiggahena dve ṭhānāni bhañjati. Dhammaṃ ce bhāsati, dhammadesanasikkhāpade vuttaparicchēdāya ekāya vācāya dve ṭhānāni bhañjati, taṃ sandhāya vuttan”ti vadati. “Yatthā”ti vutte attano eva santikaṃ gantabbanti vuttaṃ viya hoti. Tena vuttaṃ “byañjanaṃ pana na sameti”ti. Upāsakehi āṇattā taṃ. **Mūlaṃ asādiyantena**ti mūlassa akappiyabhāve sati asādiyantena. Tañca kho cittaṇa, na mukhena. Sace evaṃ vutte akappiyaṃ dasseti katvā cittaṇa akappiyaṃ icchantova mukhena kappiyaṃ niddisati “cīvaraṃ me dethā”ti, na vaṭṭati. Paṭilābhe rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpadena āpatti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā—cittaṇa sādiyantopi mukhena kappiyavohārena ce voharati “kahāpaṇārahena, pādārahena vā kappiyabhaṇḍena idaṇcīdaṇca āharā”ti. Kiñcāpi rūpiyaṃ sandhāya vadati, vaṭṭati eva. Kasmā? Kañci sassuṭṭhānakam bhūmipadesaṃ sandhāya “sīmaṃ demāti vadanti, vaṭṭati”ti vacanato, “vihārassa demā”ti vutte “paṭikkhipituṃ na vaṭṭati”ti vacanato ca. **Anugaṇṭhipade** pana vuttaṃ “saṃghaṃ sandhāya ‘vihārassa demā’ti dinnam garubhaṇḍaṃ na hoti, dakkhiṇodakaṃ sampaṭicchituṃ, ‘sādhū’ti ca vattuṃ,

anumodetuñca vaṭṭati. Kasmā? Saṃghassa ‘vihāro’ti nāmābhāvato, khettasseva ‘sīmā’ti nāmābhāvato ca, cittena ārammaṇaṃ kataṃ appamaṇaṃ, kappiyavohārova pamāṇaṃ. Kappiyamevācikkhitattā ‘na tvevāhaṃ bhikkhave kenaci pariyāyena jātarūparajataṃ sādītabbāṃ pariyesitabbanti vadāmī’¹ti vacanenapi na virujjhati. Kappiyavacanapaccayā dāyako sayameva kattabbayuttakaṃ jānissatīti adhippāyato dāyakena etassa adhippāyaṃ ñatvā kappiyakāraḥ hatthe ṭhapitaṃ bhikkhussa santakameva hotī’²ti. Idaṃ sabbamayuttaṃ, kasmā? Sīmāvihāravacanassa dāyakavacanattā. Idha ca bhikkhuno vacanaṃ pamāṇaṃ. Tenevāha “athāpi ‘mama taḷākāṃ vā pokkharāṇi vā saṃghassa dammī’³ti vutte ‘sādhu upāsaka saṃgho pāṇiyaṃ pivissatī’⁴ti-ādīni vatvā paribhuñjitum vaṭṭati evā’⁵ti. Aññathā khettaṃ sandhāya bhikkhuno khettaṭṭhāpibaddhavacanāni sīmāvacanena kappantīti āpajjati. Avihārassa ca bhikkhussa rūpiyaṃ dassetvā “idaṃ vihārassa dammī”⁶ti vutte attano atthāya diyyamānaṃ jānantenāpi taṃ appaṭikkhipitabbāṃ. Tathā kahāpaṇārahādino akappiyabhaṇḍabhāvaṃ, kahāpaṇādibhāvameva vā jānantameva sandhāya tathāvoharantassa ca anāpattīti āpajjati. “Na tvevāhaṃ bhikkhave kenaci pariyāyena”⁷ti nippadesato vuttattā na sakkā lesaṃ oḍḍetunti no takko, vicāretvā pana gahetabbāṃ. “No ce icchatī, na kathetabbā”⁸ti vacanato yathāvuttasāmicīyā akaraṇe anāpatti dukkaṭassatī dasseti.

“Aññātaka-appavāritesu viya paṭipajjitabbā”⁹ti vacanato yathāvuttasāmicimpī na katvā ce nipphādeti, aññātakaviññattisikkhāpadena kāretabboti dasseti. Kappiyakārakā sayameva codetvā denti, vaṭṭati. “Sayāṃ karaṇameva paṭikkhittā”¹⁰ti ca vadanti. **Piṇḍapātādīnaṃ -pa- eseva nayoti** ettha “dukkaṭaṃ”¹¹ti vadanti, taṃ na sundaraṃ, **dadantesupīti api**-saddena saṅgahitattā nissaggiyapācittiyameva. Jātarūparajataṃ “saṃghe sādite dukkaṭaṃ”¹²ti ca vikappenti. Taṃ visesetvā navuttattā pācittiya mevāti dasseti. “Nissaggiyamevāti yevāpanakasikkhāpadesu siyā”¹³ti vadanti, upaparikkhitabbāṃ. “Yassa kassaci hi aññassa -pa- **Mahāpaccariyaṃ** vuttā”¹⁴ti vacanato apabbajitānaṃ antamaso mātāpitūnampi atthāya sampatichchantassa dukkaṭamevāti dasseti.

1. Vi 3. 342 piṭṭhe.

Sabbattha sampatṭicchanam nāma “uggaṇheyya vā uggaṇhāpeyyavā upanikkhittam vā sādīyeyyā”ti evam vuttalakkhaṇameva. Evam santepi katthaci paṭikkhipitabbam, katthaci na paṭikkhipitabbam, katthaci paṭikkhittam sādītum vaṭṭati, evam appaṭikkhittam kiñci vaṭṭati, idam sabbampi dassetum **“sace paṇā”**ti vitthāro āraddho. Tattha “cetiya -pa- na vaṭṭatī”ti vacanato appaṭikkhittam viharassa dinnam sādītum vaṭṭatīti siddham. Tathā therassa “mātuyā demā”ti-ādinā vuttepi paṭiggahaṇe āpatti pācittiyameva. **Sāpattiko hotīti** ettha kāya āpattiyā sāpattiko hotīti? Dukkaṭāpattiyāti eke. Na yāya kāyaci, kevalam aṭṭhāne codetīti katvā “sāpattiko”ti vuttam. Yathā kathanti? “Pañcahi bhikkhave aṅgehi samannāgato saddhivihāriko paṇāmetabbo -pa- paṇāmento anatisāro”ti¹ ettha na sammāvattantaṁyeva apanāmentassa dukkaṭam vuttam. Yathāha— “na ca bhikkhave asammāvattanto na paṇāmetabbo, yo na paṇāmeyya, āpattidukkaṭassā”ti¹, tasmā adhimattapemādi-abhāvepi apanāmentassa anāpatti dissati. Apica “sātisāro hotīti”ti vuttam. Evamsampadamidam daṭṭhabbam. **Aṭṭhakathāya** “sātisāro hotīti sadoso hoti, āpattim āpajjati”ti² vuttattā na yuttanti ce? Na, tadanantameva taṁmicchāgāhanivattanattham, tasmā “na sammāvattanto paṇāmetabbo”ti vuttattā anāpattikā katāti. Dukkaṭāpatti hotīti ācariyo, vīmaṁsitabbam. **“Kappiyabhaṇḍampi akappiyamevāti** taḷākato nipphannadhaññaena parivattetvā laddham gorasampi na vaṭṭatī”ti vuttam.

Kappiyavohārepi vidhānam vakkhāma, seyyathidam? **“Udakavasenā”**ti-ādi. **Dubbinibbhogam hotīti** idam parato “tasseva akappiyam. Kasmā? Maññaṣsa vicāritattā”ti iminā asadisam, tasmā suvuttam. Idañhi bhikkhussa payogavasena ādito paṭṭhāya uppannena missanti. Akatapubbam **navasassam** nāma. **Khale vā ṭhatvā rakkhatīti** “idam vā ettakam vā mā gaṇha, idam gahetum labbhati”ti vā “ito apanehi, idha puñjam karohi”ti evamādinā vā payogena ce rakkhati, taṁ akappiyam. “Sace ‘mayi ṭhite rakkhitam hoti’ti rakkhati, gaṇhante vā passitvā ‘kiṁ karoṭhā’ti, bhaṇati vaṭṭatī”ti vuttam, taṁ yuttam. **Rūpiyapaṭiggahaṇasikkhāpade** “dvāram pidahitvā rakkhantena vasitabban”ti

1. Vi 3. 69 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 3. 263 piṭṭhe.

hi vuttaṃ. **Tasseva taṃ akappiyaṃ.** Kasmā? Apubbassa anuppāditattā. Heṭṭhā “sassam katvā āharathā”ti vattum pana na vaṭṭatīti. Paṇṇepi eseva nayo. “Pakatiyā sayameva karontānam ussāhajanano”ti vuttaṃ. Kasmā? “Kahāpaṇānam vicāritattā”ti vacanato, pageva uṭṭhāpitattāti siddham hoti. Sace dāyakā vā saṃghassa gāmakhattārāmādiṃ keṇiyā gahitamanussā vā tattha kuṭumbino “ime saṃghassa kahāpaṇā āhaṭā”ti vadanti, “na kappatī”ti ettakameva vattabham. Kappiyakārakāva ce vadanti, “saṃghassa kahāpaṇā na kappanti, sappi-ādīni vaṭṭanti”ti vattabham, tasmā “saṃghassa kappiyakārake vā guttaṭṭhānam vā ācikkhathā”ti vatvā tehi sampāditam kenaci akattabbatāya “iminā sappiṃ āharāhī”ti vicāreti niṭṭhāpetvā itaresam kappiyaṃ parato **pattacatukke**¹ catutthapatto viya. Vuttañhi tattha “ime kahāpaṇe gahetvā imam dehi”ti kahāpaṇe dāpetvā gahito, ayam patto etasseva bhikkhuno na vaṭṭati, dubbicāritattā, aññesam pana vaṭṭati, mūlassa asampaṭicchitattā”ti-ādi. Yadi evam sabbesam akappiyaṃ. Kasmā? Kahāpaṇānam vicāritattāti. Idam duvuttanti ce? Na, mūlassa sampaṭicchitaṭṭhānam sandhāya imassa vuttattā **pattacatukke** dutiyatatiyapattā viya, teneva vuttaṃ sayamkārivāre “na kappatī”ti ettakameva vattabham’ti. Tato param mūlam sampaṭicchati nāma.

Mahāvisayasikkhattā, rājasikkhāpadaṃ idam.

Raṇṇo viya duviññeyyam, cittādhippāyatopi vā.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭhamo.

2. Kosiyavagga 1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. **Kosiyakārakoti** ettha kosam karontīti “kosakārā”ti laddhavohārānam pāṇakānam kosato nibbattam **kosiyam** nāma. Attanā katam ce? Nissajjanakāle “sayam katam nissaggiyam”ti vattabham.

1. Vi-Ṭṭha 2. 277 piṭṭhādīsu.

ubhohi ce kataṃ, yathāpāṭhameva vattabbaṃ. Attanā ca parehi ca vippakataṃ attanā pariyosāpetīti-ādicatukkampi sambhavantam na dassitaṃ. Vinayadhammatā hesā, yadidaṃ ekasmiṃ tike vā catukke vā dassite itaraṃ sambhavantampi na vuccatīti.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā

547. **Suddhakāḷakānanti** ettha yathā paṭhame “ekenapi kosiyamsunā”ti vuttaṃ, tathā idha “ekenapi aññena amissetvā”ti vacanābhāvato aññehi missabhāve satipi apaññāyamānarūpakam “suddhakāḷakam”iceva vuccatīti veditabbaṃ.

Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā

552. “Dhārayitvā dve tulā ādātabbā”ti vacanato yathā tulādhāraṇāya kāḷakā adhikā na honti, tathā kāḷakānam dve bhāgā gahetabbā ukkaṭṭhaparicchedena. Kathaṃ paññāyatīti? Suddhakāḷakapaṭisedhananidānena. **Tatiyaṃ odātānam catutthaṃ gocariyānanti** heṭṭhimaparicchedo. **Mātikāṭṭhakathāyaṃ** pana “ekassapi kāḷakalomassa atirekabhāve nissaggiyaṃ”ti¹ vuttaṃ, taṃ tulādhāraṇāya kiñcāpi na sameti, acittakattā pana sikkhāpadassa pubbe tulāya dhārayitvā ṭhapitesu ekampi lomaṃ tattha pateyya nissaggiyanti adhippāyoti no takko. Aññathā dve tulā nādātabbā, ūnakatara ādātabbā siyuma. Na hi lomaṃ gaṇetvā tulādhāraṇā kariyati. Atha gaṇetvāva katabbama. Kiṃ tulādhāraṇāya payojananti keci. “Gocariya-odātesu ekameva diguṇaṃ katvā gahetuma vaṭṭati”ti vadanti, **aṭṭhakathāyaṃ** avicāritattā vīmaṃsitabbaṃ.

Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 173 piṭṭhe.

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

562. **Navam nāma karaṇam upādāyā**ti idam ādikaraṇato paṭṭhāya vassagaṇanam dīpeti. **Karitvā vā**ti vacanam niṭṭhānadivasato paṭṭhāyāti dīpeti. **Dhāretabbanti** vacanam pana paribhogato paṭṭhāyāti dīpeti, yasmā laddhasammutikassa gatagataṭṭhāne channam channam vassānam oratova katāni bahūnipi honti, tasmā **aññam navanti** kim katato aññam, udāhu dhāritato aññanti? Kiñcettha yadi katato aññam, tesu aññataram dukkatam vā paribhogajīṇṇam vā puna kātum vaṭṭati, tañca kho vināpi purāṇasanthatassa sugatavidatthim appaṭisiddhapariyāpannattā. Katato hi aññam paṭisiddham, idañca pubbakatanti tato anantarasikkhāpadavirodho hoti. Atha dhāritato aññam nāma, sammuti niratthikā āpajjati, paṭhamakataṃ ce aparibhuttaṃ, satiyāpi sammutiyā aññam navam na vaṭṭatīti adhippāyo? Tatridam sannitṭhānanidassanam—niṭṭhānadivasato paṭṭhāya channam channam vassānam paricchedo veditabbo. Tattha ca sattame vasse sampatthe chabbassāni paripuṇṇāni honti. Tañca kho māsaparinchedavasena, na vassaparinchedavasena. Sattame paripuṇṇañca ūnakañca vassam nāma, tasmā vipakatasseva sace chabbassāni pūrenti, puna niṭṭhānadivasato paṭṭhāya chabbassāni labhanti. Tañca kho paribhuttaṃ vā hotu aparibhuttaṃ vā, dhāritameva nāma. Yasmā “navam nāma karaṇam upādāya vuccatī”ti vuttaṃ, tasmā channam vassānam parato tameva pubbakataṃ dukkatabhāvena, paribhogajīṇṇatāya vā vijaṭetvā puna karoti, niṭṭhānadivasato paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretabbam, atirekam vā. Anto ce karoti, tadeva **aññam navam nāma** hoti karaṇam upādāya, tasmā nissaggiyam. Aññathā “navam nāma karaṇam upādāyā”ti iminā na koci viseso atthi. Evaṃ sante kim hoti? Aṭṭhuppattīti. “Yācanabahulā viññattibahulā viharantī”ti hi tattha vuttaṃ, tañca aññassa karaṇam dīpeti. Yadi evam taṃ nibbisesameva āpajjatīti? Nāpajjati. Ayam panassa viseso, yasmā “aññena kataṃ paṭilābhivā paribhuñjati, anāpattī”ti vuttattho¹ visesoti. Kim vuttaṃ hoti? “Navam nāma karaṇam upādāya vuccatī”ti vutte atirekacīvarassa uppatti viya paṭilābhenassa uppatti navatā āpajjati. Tato paṭiladdhadivasato

1. Vuttato (Ka)

paṭṭhāya chabbassaparamatā dhāretabbaṃ. Orena ce channaṃ vassānaṃ -pa-kārāpeyya, nissaggiyanti āpajjati, tasmā navāṃ nāma karaṇameva upādāya vuccati, na paṭilābhaṃ. Orena channaṃ vassānaṃ attano anuppannattā “navan”ti saṅkhyāṃ gataṃ, appaṭiladdhaṃ ce kārāpeyya, yathā lābho, tathā kareyya vā kārāpeyya vāti ca na hoti. Kasmā? Yasmā aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, anāpattīti visesoti.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā

565. **Nāssudha** kocīti ettha **assudha**-iti avadhāraṇatthe nipāto. Tattha kiñcāpi “evaṃ bhanteti kho te bhikkhū”ti bahuvacanaṃ vuttaṃ, tathāpi te bhikkhū bhagavato paṭissuṇṭvā idha tesu bhikkhūsu koci bhagavantaṃ nāssudha upasaṅkamati aññatra ekenāti attho gahetabbo. Taṃ suggāhaṃ ekāhaṃ bhante bhagavantaṃ varanti-ādīsu¹ viya, **anujānāmi -pa-yathāsukhaṃ maṃ dassanāya upasaṅkamantūti** dassanattāya upasaṅkamantu².

566-7. “Mayaṃ āyasmantaṃ upasenā”ti tassa gaṇapāmoḁkhattā vuttaṃ. Āraññikapīṇḍapātikapaṃsukūlikavasena sabbāni vuttāni. Tenevāha **aṭṭhakathāyaṃ** “santhate catutthacīvarasaññitāyā”ti. Kiṃ sabbepi te cīvaraṃ na bujjhantīti ce? Yathā hotu. Katamaṃ cīvaraṃ nāmāti? Channaṃ aññataraṃ vikappanupagaṃ pacchimanti. Kiñca vāyimaṃ avāyimanti? Vāyimevāti. Katarasuttenāti? Addhā so suttameva na passati, siveyyakaṃ dussayugaṃ, iddhiṃmayikañca devadattiyañca acīvaraṃ karoti. Yadi evaṃ avāyimampīti vadāmīti³. Evaṃ sante siddhā santhate cīvarasaññitā kambalaśīsenā uṇṇāmayasāmaṇṇato. Kiṃ pana te santhataṃ adhiṭṭhahimsūti? Duṭṭhu adhiṭṭhahimsu acīvarattā, na adhiṭṭhānupagattā ca santhatassa. Atha nādhīṭṭhahimsu, pubbeva tattha acīvarasaññino eteti katvā tattha cīvarasaññitāya tadubhayaṃ⁴ na yujjatīti. Kiṃ panetaṃ adhiṭṭhānupagaṃ natthīti?

1. Vi 3. 392 piṭṭhe.

3. Vadeyya (Ka)

2. Dassanaṃ upasaṅkamitum (Ka)

4. Tadupagaṃ (Ka)

Tatthevāgataṃ, apicetaṃ avikappanupagaṃ ce, cīvaraṃ na hoti, aññathā “cīvaraṃ nāma channaṃ cīvarānaṃ aññataran”ti ettāvata siddhaṃ “vikappanupagaṃ pacchiman”ti na vattabbaṃ. Atha na vikappanupagampi cīvarameva siddhaṃ, anadhiṭṭhānupagaṃ, avikappanupagañca ekajjhaṃ “cīvaran”ti saṅkhyāṃ gacchati. Tenevāha “tecīvarikassa catutthacīvaraṃ vattamānaṃ aṃsakāsāvameva vaṭṭati”ti.

Apica santhate cīvarasaññitā na kevalaṃ tesāmyeva, aññesampi anubandhati eva “purāṇasanthataṃ nāma sakim nivatthampi sakim pārutampi”ti vacanato. Aṭṭhakathācariyo panassa acīvarataṃ sandhāyabhāsitatthadīpanena dīpeti. **Nivatthapārutanti** etesaṃ nisinnañceva nipannañcāti attho. Apica evaṃ santepi santhate cīvarasaññitā anubandhati eva. **Khandhake**¹ hi “nisīdanaṃ adhiṭṭhātum na vikappetun”ti ca, **parivāre**² “nava cīvarāni adhiṭṭhātabbāni”ti ca **nisīdanasikkhāpade** “dasā vidatthi”ti ca idha “nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccati”ti ca vuttaṃ, **aṭṭhakathāyañcassa** “santhatasadisāṃ santharivā ekasmiṃ ante sugatavidatthiyā vidatthimattapadese dvīsu ṭhānesu phāletvā tisso dasā kariyanti, tāhi dasāhi sadasaṃ nāma vuccati”ti ca “nisīdanaṃ vuttanayena adhiṭṭhātabbameva, tañca kho pamāṇayuttaṃ ekameva, dve na vaṭṭanti”ti ca vuttaṃ, tasmā nisīdanaṃ nāma navannaṃ cīvarānaṃ aññatarāṃ cīvaraṃ adhiṭṭhātabbaṃ, tañca santhatasadisāṃ eḷakalomamayasanthatavisesanti siddhaṃ, tathā nisīdanameva nisīdanasanthatañca siddhaṃ. **Porāṇaganṭhipade** ca “ekamevā”ti vuttaṃ. Tasmim siddhe siddhā santhate cīvarasaññitāti attho. Kasmā? Santhatasāmaññato.

Etthāha—kathaṃ adasameva santhataṃ cīvarasaṅkhyāṃ na gacchati. Anekampi anadhiṭṭhitampi mahantampi vaṭṭati, yato sadasameva santhataṃ cīvarasaṅkhyāṃ gacchati, tato adhiṭṭhānañca upagacchatīti. Asanthatapariyāpannattā orena ca channaṃ vassānaṃ vināpi sammutim, tañca porāṇaṃ vissajjetvā eva, na avissajjetvā “tañca kho pamāṇayuttaṃ ekameva, dve na vaṭṭanti”ti vacanatoti³. Athāpi siyā santhataṃ sayanathameva kariyati, nisīdanaṃ asanthatamevāti. Tañca na niyamato “purāṇasanthataṃ nāma sakim nivatthaṃ sakim pārutampi”ti vuttattāti. Ettha vuccati, na ettha kāraṇaṃ pariyesitabbaṃ vinayapaññattiyaṃ anaññavisayattā.

1. Vi 3. 411 piṭṭhe.

2. Vi 5. 245 piṭṭhe.

3. Vi-Ṭṭha 2. 227 piṭṭhe.

Santhatassa pana acīvarabhāve ayaṃ yutti—ādito “tīṇi santhatāni pana vinayakammaṃ katvā paṭilabhitvā paribhuñjitum na vaṭṭanti”ti aṭṭhakathāvacanato tāni akappiyānīti siddhaṃ, bhagavatā ca khomādīni cha anuññātānīti koseyyaṃ kappiyanti siddhaṃ. Evaṃ sante suddhakoseyyampi cīvaraṃ kappiyaṃ jātaṃ, pageva kosiyamissakasanthatacīvaranti āpajjati. Tathā kambalañca anuññātaṃ, tañca suddhikampi hoti jātikāḷakabhāvena, pageva odātagocariyamissakasanthatacīvaranti āpajjati. Tato ca aññamaññavirodho, tasmā na santhatāṃ cīvaraṃ nāma hoti, nisīdanaṃ pana hoti tassa pamāṇasaṅghānaparicchedasambhavato. Ettāhu keci ācariyā “duvidhaṃ nisīdanaṃ santhatāṃ, asanthatañca. Tattha santhatāṃ santhatameva. Asanthataṃ khomādichabbidhaṃ, tadanulomaṃ vā hoti, ayametesam viseso”ti.

Etthāha—kasmā panettha “santhatāṃ pana bhikkhunā”ti sikkhapadaṃ apaññāpetvā “nisīdanasanthatan”ti paññattanti? Cīvarasaññitāya santhatānaṃ ujjhitattā tesam acīvarabhāvadassanattam tathā paññattanti vuttaṃ hoti, tasmā te bhikkhū dhutaṅgabhedabhayā tāni ujjhitvā terasāpi dhutaṅgāni samādiyimsu sīsadassanavasena tīṇeva vuttāni, bhagavā ca tesam santhatāṃ anujāni, tako nesaṃ evaṃ hoti “nisīdanacīvarasaṅghānampetaṃ nisīdanasanthatam no anuññātaṃ, catutthacīvarabhāvena pageva katasanthatam vā”ti. Tato santhate nesaṃ cīvarasaññitā na bhavissatīti tadattham bhagavatā nisīdanasanthatanti paññattanti adhippāyo. “Pacchimāni dve vaṭṭanti”ti katham paññāyatīti ce? “Anāpatti aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati”ti vacanatoti.

Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

572-3. **Addhānamaggappaṭipannassāti** iminā pakatiyā dīghamaggappaṭipannassa uppannānīpi tiyojanaparamameva haritabbāni, pageva appaṭipannassāti dasseti. Addhānamaggappaṭipannassa nissaggiyanti vā sambandho. Teneva vāsādhippāyassa paṭippassaddhagamanussāhattā “appaṭipanno”ti saṅkhyam

gatassa anāpattīti siddhā. Imasmim atthavikappe hi bhikkhuno paneva
eḷakalomāni uppajjeyyūṃ -pa- asantepi hārake addhānaṃ
maggappaṭipannassa nissaggiyaṃ pācittiyanti yojanā veditabbā.

Ākaṅkhamānena bhikkhunā paṭiggahetabbānīti attano santakānaṃyeva
tiyojanātikkame āpattim dasseti. Tena anākaṅkhamānena parasantakāni
paṭiggahitāni atirekatiyojanaṃ harantassa anāpatti siddhā. Ayamatto
“bhikkhuno uppajjeyyūṃ”ti iminā, “acchinnaṃ paṭilabhitvā”ti iminā ca
dīpitova hotīti. **Porāṇagaṇṭhipade** ca “aññaṃ bhikkhūṃ harāpento gacchati
ce, dvinnaṃ anāpattīti vuttaṃ, tasmā dve bhikkhū tiyojanaparamaṃ patvā
aññaṃaññaṃ bhaṇḍaṃ parivattetvā ce haranti, anāpattīti siddhaṃ, teneva
anāpattivāre “aññaṃ harāpeti”ti vuttaṃ. Kim harāpeti? Jānantaṃ ajānantaṃ.
Kiñcetha yadi jānantaṃ, “añño harissatīti ṭhapeti, tena haritepi āpattiyevā”ti
ekaṃsato na vattabbaṃ. Jānantopi hi ekacco haratīti. Tato aṭṭhakathāya
virujjhati. Atha ajānantaṃ, “aññaṃ yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassa
pakkhipitvā tiyojanaṃ atikkāmeti, nissaggiyānī”ti **pāliya** virujjhati, atha
ubhopi ekato ekaṃ bhaṇḍaṃ harāpenti, tampi nissaggiyaṃ siyā.
Anissaggiyanti yuttiyā virujjhati “tiyojanaparamaṃ sahatthā haritabbāni
asante hārake”ti avisesena ca **pāli** vuttā. Hārakopi sacetano acetanoti
duvidho. Sacetanopi eḷakalomabhāvaṃ vā “ahamidaṃ harāmī”ti vā “maṃ
esa idaṃ harāpeti”ti vā jānanājānavasena duvidho hoti. Tattha acetano
nāma hārako nadīsoto vā nāvā vā assāmikayānaṃ vā hoti. Sacetano
pākaṭova. Tattha “maṃ esa idaṃ harāpeti”ti ettakaṃ jānantaṃ manussaṃ vā
tiracchānagataṃ vā aññaṃ harāpeti, anāpattīti **anugaṇṭhipadanayo**. Ayaṃ
pāliya, aṭṭhakathāya ca ekaraso vinicchayo, “asante hārake”ti kiñcāpi idaṃ
avisesato vuttaṃ, “aññaṃ yāne vā bhaṇḍe vā ajānantassā”ti vacanato pana
sacetanova hārako tattha adhippetoti paññāyati, so ca eḷakalomabhāvaṃ
“idaṃ harāmī”ti ca jānanto nādhippeto. Tena vuttaṃ “añño harissatīti
ṭhapeti, tena haritepi āpattiyevā”ti-ādi. Tattha hetukattuno abhāvatova.
Pāliyañhi “aññaṃ harāpeti”ti hetukattuvasena

vuttā. Itare dve jānantā idha sambhavanti. “Ajānantassa pakkhipitvā”ti **pāliyaṃ** “esa harāpeti”ti vā “idaṃ ṭhānaṃ atikkamāpeti”ti vā jānantassa yāne vā bhaṇḍe vā pakkhipitvā tiyojanaṃ atikkamāpeti, na nissaggiyā hontīti dīpeti.

“Harāpeti”ti idaṃ hetukattuvacanataṃ sādheti, tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** “sāmikassa ajānantassevā”ti idaṃ “maṃ esa harāpeti”ti evaṃ ajānantaṃ sandhāya vuttaṃ. “Sāreti codeti anubandhāpeti”ti idaṃ “maṃ esa idaṃ ṭhānaṃ atikkamāpeti”ti evaṃ jānantaṃ sandhāya vuttaṃ. Ajānantopi sāraṇādīhi ṭhitaṭṭhānaṃ nātikkamati, na vā anubandhati. Atha sāraṇādīhi anatikkamitvā attano ruciyā atikkamati āpatti eva bhikkhuno hetukattubhāvāsambhavato.

Idāni yathāṭṭhitatṭhānato paṭṭhāya vakkhāma, “asante pi hārake”ti hāraḥkalābhapaccayāpi sayāṃ haraṇato nissaggiyameva, pageva sati hāraḥketi ayameko attho. Avadhāraṇatṭhaṃ api-saddaṃ gahetvā asante eva hārake nissaggiyaṃ, sati pana hārake na tena harāpentassa nissaggiyanti ayaṃ dutiyo attho. “Saṃghato vā -pa- attano vā dhanenā”ti iminā kiñcāpi acittakamidaṃ sikkhāpadaṃ, saṃghādito pana attanā ākaṅkhamānena paṭiggahitasseva eḷakalomassa tiyojanātikkame āpatti, na ajānato appaṭiggahitassa cīvarādīsu kutoci laggassa atikkamaneti dīpeti.

Anugaṇṭhipade pana “kambalassa upari nipajjitvā gacchantassa sace ekampi lomaṃ cīvare laggam hoti, āpatti eva kambalato vijaṭṭhitattā”ti vuttaṃ, taṃ kambalassa paṭiggahitattā attano icchāya paṭiggahitameva hotīti yuttaṃ.

Yasmā “anāpatti katabhaṇḍe”ti vuttaṃ, tasmā taṃ anekampi katabhaṇḍaṭṭhāniyameva hoti. Tañhi anena paṭiggahitaṃ, na lomaṃ. Atha lomampi aggahitameva hoti, katabhaṇḍaṃ dupparihāriyalomavinibbhogakatabhaṇḍo niyamo. Evaṃ sante akatabhaṇḍe tikapācittiyaṃ, katabhaṇḍe tikadukkaṭṭhaṃ nayato dassetabbaṃ bhavēyya, aññathā tikassa dassitattā. **Sa-ussāhattā**ti appaṭippassaddhagamanattā.

Acittakattā cāti bhikkhuno ussāhānurūpaṃ lomānaṃ tiyojanātikkamanato vināpi payogacittena haraṇacittena āpajjati evāti adhippāyo. **Sā anāpatti pāliyā na**

sametīti anto pana payogena tiyojanaparamaṃ atikkamitattā anāpatti.
 “Tiyojanaṃ haratī”ti iminā tiyojanaṃ padasā netukāmopi antotiyojane pade
 pade dukkaṭaṃ nāpajjatīti dasseti, taṃ yuttaṃ “tiyojanaṃ vāsādhippāyo
 gantvā tato paraṃ haratī”ti vacanassatthitāyā”ti vuttaṃ. Punapi vuttaṃ
 “**aññaṃ harāpetī**ti ‘idaṃ harissāmī’ti sa-ussāhameva aññaṃ harāpetīti attho.
 Itarathā gacchantassa sīse ṭhapeti, tasmim̐ ajānantepi anāpatti siyā”ti. Sace
 pana “agacchante yāne vā”ti-ādinā nayena vuttattā haraṇadīhi janita-
 ussāhānaṃ hatthi-ādīnaṃ ‘idaṃ karissāmā’ti vā ‘harissāmā’ti vā ābhoge
 janite eva anāpatti, na ajaniteti **upatissatthero** āhā”ti ca vuttaṃ. **Parivattetvā**
ṭhapiteti dvinnampi bahi nikkhipitattāti **upatissatthero**. Bahisīmāya ṭhapitaṃ
 bhaṇḍikaṃ anto antosīmāyaṃ ṭhapitaṃ bahi karoto anāpattīti keci, na
 sundaraṃ viya.

575. **Paṭilabhitvā haratī**ti paṭhamatiyojanato paraṃ haratī, na
 dutiyāditoti attho. Katabhaṇḍe uppannokāsābhāvā anāpatti.

Elakalomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Elakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

581. Kiñcāpi **purāṇacīvaradhovanasikkhāpade** cīvaraṃ ṭhapetvā
 “aññaṃ parikkhāraṃ dhovāpeti”ti¹ anāpattivāre vuttaṃ. Imassa pana
 sikkhāpadassa uppannakālate paṭṭhāya elakalomadhovāpanādinā āpattīti eke.
 Sā vā² anāpatti mūlāpattito eva, na imamhāti eke. Elakalomānaṃ
 aparikkhārattā bhaṭṭhaṃ aggahaṇamevāti eke. Imassa antimanayassa
 atthappakāsanatthaṃ idaṃ pañhākammaṃ—“dhovāpeti”ti idaṃ
 rajāpanavijaṭṭhāpanaggahaṇena nippadesavācīpadaṃ, udāhu aggahaṇena
 sappadesavācīpadaṃ. Kiñcetha yadi nippadesavācīpadaṃ, sabbattha
 idameva vattabbaṃ, na itarāni. Atha sappadesavācīpadaṃ, “avuttā dhovati,
 aparibhuttaṃ dhovāpeti”ti ettha virodho. “Avuttā rajati vijaṭṭeti,
 nissaggiyan”ti anīṭṭhappasaṅgatoti?

1. Vi 1. 308 piṭṭhe.

2. Sā ca (Ka)

desanāvilāsamattam bhagavato vacanam, katthaci tikapadavacanam, katthaci ekapadavacanam, nippadesapadameva te vadantīti. Sace “katabhaṇḍam dhovāpeti”ti ettha paṭivirodho, “katabhaṇḍam vijaṭāpeti, anāpatti”ti anitṭhappasaṅgato anāpatti evāti ce? Na, akatabhaṇḍassa suddhalomassa vijaṭāpanam ito vā dātabbam. Udakādidhovanavasena piṇḍetvā ṭhitānam vijaṭāpanam labbhatīti ce? Purāṇasanthatassa vijaṭāpane anāpattiyā bhavitabbam, na ca tam yuttam “aparibhuttam dhovāpeti”ti vacanato. Tena paribhuttam dhovāpeti rajāpeti vijaṭāpeti, nissaggiyamevāti siddham hoti, tañca paribhuttam nāma katabhaṇḍameva hoti. Na hi sakkā eḷakalomāni paribhuñjitum, aññathā “paribhuttam dhovāpeti”ti vacanam niratthakam hoti. Na hi ettha “purāṇāni eḷakalomāni dhovāpeyya vā”ti vacanam atthi purāṇacīvarasikkhāpade viya. Tattha ādinnakappavasena, idha tam likhitam. Lekhadotsoti ce? Na, visesahetuno abhāvā, **purāṇacīvarasikkhāpade** aparibhuttam katabhaṇḍam nāma, “kambalakojavasanthatādin”ti vacanato ca. Kiñcāpi iminā saddena ayamatto siddho, “dhovāpeti”ti idam pana siyā nippadesam. Siyā sappadesam. Tañhi “avuttā dhovati”ti-ādīsu nippadesam. “Katabhaṇḍam dhovāpeti”ti ettha sappadesam. “Akatabhaṇḍam dhovāpeti rajāpeti, anāpatti”ti “vijaṭāpeti, anāpatti”ti vacanappamāṇato anāpatti evāti ce? Na, vacanappamāṇato eva āpattīti āpajjanato. “Aparibhuttam dhovāpeti”ti vacanameva hi tam aparibhuttam santhatam vijaṭāpentassa anāpattīti dīpeti ce? Siddham paribhuttam vijaṭāpentassa āpatti evāti.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

583-4. **Sabbampīti** tividhampi. “Muttā maṇi veluriyo saṅkho’ti-ādi pana kiñcāpi **rājasikkhāpade** ‘na vaṭṭatī’ti pasaṅgato vuttam, sarūpato pana āpattidassanavasena sakaṭṭhānepi vattumāraddhan”ti vuttam. Kathametam? Muttādīnam sakaṭṭhānam jātam, na hi tāni idha pāliyam dissantīti imassa aṭṭhakathāyam vuttāni, rājasikkhāpadassapi aṭṭhakathāyam vuttānīti. Na

kevalaṃ hiraññasuvaṇṇameva, aññaṃpi khattavatthādikaṃ “akappiyaṃ na sampañcchitabban”ti sāmāññena, na sarūpato. **Pāliyaṃ** pana sarūpato “cīvaracetāpannaṃ nāma hiraññaṃ vā suvaṇṇaṃ vā muttā vā maṇi vā”ti ettakameva vuttaṃ, tasmā rājasikkhāpadamevassa sakatṭhānaṃ. Muttāmaṇiggahaṇena cettha tajjātiyaggahaṇaṃ siddhamevāti nāgato imassa paṭhamameva paññattattā. Yadi evaṃ idha anāgatattā kataraṃ nesaṃ sakatṭhānanti? Idameva atthato, no sarūpato.

Kathaṃ? Etāni hi **ratanasikkhāpade** nissaggiyavatthūni, dukkaṭavattūni ca ekato “ratanaṃ”ti āgatāni, “ratanasammataṃ”ti kappiyavatthu āgataṃ. Tesu ca dasasu ratanesu rajatajātarūpadvayaṃ idha nissaggiyavatthu, avesesaṃ dukkaṭavattūti siddhaṃ. Idha ca siddhattā eva ratanasikkhāpadassa anāpattivāre “ratanasammataṃ vissāsaṃ gaṇhāti, tāvakālikaṃ gaṇhāti, paṃsukūlasaññissā”ti vuttaṃ, na ratanaṃ vuttaṃ. Sattavidhadhaññadāsīdāsakhattādi pana **brahmajālādisutta**vasena¹ akappiyanti siddhaṃ, tasmā idha dukkaṭavattūti siddhaṃ, teneva anuyogavatte “dhammaṃ jānāti, dhammānulomaṃ, vinayaṃ, vinayānulomaṃ jānāti”ti² vuttaṃ. Tathā āmakamaṃsampi dukkaṭavattumaṃ āpajjatīti? Na, idha vinaye anuññātattā “anujānāmi bhikkhave amanussikābādhe āmakamaṃsan”ti-ādinā³, tasmā na āmakamaṃsaṃ sutte āgatampi dukkaṭavattūti hoti, tathāpi attano paribhogatthāya paṭiggahaṇe dukkaṭamevāti no takkoti ācariyo. “Idha nikkhipāhi”ti vutte upanikkhittasādiyanaṃ eva hoti”ti vadanti. “Akappiyavicāraṇā eva na vaṭṭatīti ce? **Kappiyaṇca akappiyaṇca nissāya ṭhitanti** ettha taṃ sayamaṃ aparibhogārahaṃ hutvā tadagghanakaṃ kappiyabhaṇḍaṃ paribhogārahaṃ hutvā ṭhitanti attho”ti likhitaṃ, “paṃsukūlabhāvena ṭhitattā, guttaṭṭhānācikkhanassa kappiyattā ca kappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ. ‘Idaṃ gaṇhā’ti-ādinā vadantassa akappiyattā akappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ”ti ca. **Evampi kappiyaṇca akappiyaṇcāti** “imasmiṃ okāse ṭhapitaṃ, kiṃ na passasīti chekatara imeva kahāpaṇe”ti-ādivacanassa kappiyattā kappiyaṃ issāya ṭhitaṃ. “Idaṃ gaṇhā”ti vutte dubbicāritattā attano akappiyattā tato āgataṃ akappiyaṃ nissāya ṭhitameva hoti. “Idaṃ gaṇhā”ti vutte tena gahite

1. Dī 1. 1 piṭṭhādīsu.

2. Vi 5. 334 piṭṭhe.

3. Vi 3. 294 piṭṭhe.

“uggaṇhāpeyya vā”ti vuttavidhiṃ na pāpuṇāti, kevalaṃ dubbicāritattā tasseva taṃ akappiyaṃ hoti, mūlapaṭiggahaṇassa suddhattā parato pattacatukke tatiyapatto viyāti ca evaṃ **upatissatthero** vadatī”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ. Kiṃ bahunā, visuddhāgamattā kappiyaṃ. Dubbicāraṇāya sati akappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ hotīti no takkoti ācariyo. “Evaṃ saṃghagaṇādīnampi atthāya pariccattepi tena samānagatikattā ṭhapetvā āpattivisesan”ti vuttaṃ.

Na kiñci kappiyabhaṇḍaṃ cetāpitanti cetāpitañce, upāyābhāvaṃ dasseti. “**Upanikkhepaṃ ṭhapetvā**”ti sace so upāsako ‘atibahuṃ etaṃ hiraṇṇaṃ, idaṃ bhante ajeva na vināsetabban’ti vatvā sayāṃ upanikkhepadese ṭhabeti, aññena vā ṭhapāpeti, etaṃ upanikkhepaṃ ṭhapetvā tato laddhaṃ udayaṃ paribhuñjanto saṃgho paccaye paribhujjati nāma”ti vuttaṃ.

585. Ayaṃ kira itthaṃlakkhaṇasampanno ukkaṃsato. Evaṃ aṅgasampannopi aparabhāge lobhavasena vā aññena vā kāraṇena sace nimittaṃ katvā pāpeti, āpatti dukkaṭassa. **Senāsanampi paribhoge paribhogeti** pavese pavese. So hi kāraṇantarena rukkhamaulikassa, abbhokāsikassapi vaṭṭati eva, thānaniṣajjādivasena nivāsādhippāye sati paribhoge paribhoge paccavekkhitabbaṃ. Bhesajjassa satipaccayatā sabbakālampīti eke. Asannihitassa pacchābhattameva, sannihitassa purebhattampīti no takkoti ācariyo. “Yāmakālikaṃ sattāhakālikaṃ yāvajjivikaṃ āhāratthāya -pa- paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassa. Ajjhohāre ajjhohāre āpatti dukkaṭassa”ti¹ hi vuttaṃ. Dukkaṭañhi—**vikālabhojanasikkhāpade** āgataṃ vikāle āpajjati, no kāle āhārakālattā, **sannidhisikkhāpade** āgataṃ pana kālepi sannidhiṇattā, teneva tattha sattāhakālikayāvajjivikadvayameva vuttanti. “Sati paccaye”ti vacanato nāyaṃ viseso labbhatīti ce? Na, anīṭṭhappasaṅgato, vacanāniyamato ca. **Sannidhisikkhāpade** hi “anāpatti yāvakālikaṃ yāvakālaṃ nidahitvā bhuñjati. Yāmakālikaṃ yāme nidahitvā bhuñjati”ti² ettha vacanappamāṇato yāmakālikaṃ na purebhatte, na pacchābhatte, na divase, na rattiyaṃ yāameva nidahitvā bhuñjantassa

1. Vi 2. 114 piṭṭhe.

2. Vi 2. 117 piṭṭhe.

anāpattīti anīṭṭhappasaṅgo. Tathā tattheva “yāmakālikam yāmaṃ nidahitvā bhuñjati, sattāhakālikam sattāhaṃ nidahitvā bhuñjati”ti ettakameva vuttam, na vuttam “sati paccaye”ti, tasmā **satipaccaya**-vacanam katthaci hoti, katthaci na hotīti vacanāniyamato āpattiyāpi aniyamo siyā. Evaṃ santepi yathāvuttadukkaṭam āpajjati eva. Na anāhārappayojanattā yāmakālikādīnanti ce? Na, sappi-ādissabhojanassa paṇṭabhojanabhāvappattito. Apica sabbakālikesu yāvakālikam oḷārikam, tam āhāratthāya paṭiggaṇhantassa kāle anāpatti, pageva anolārikam yāmakālikādīm, āhāratthāya eva anuññātattā. Yāvakālike eva anāpattīti ce? Na, anāhāratthāya gaṇhantassa āpattisambhavato itaram āhāratthāya gaṇhantassa viya, tasmā yathāvuttamevettha sannīṭṭhānam pāḷim, yuttiṇca anulomeṭīti.

585. **Desanāsuddhī**ti ettha desanā nāma vinayakammaṃ, tena vuṭṭhānampi desanā eva nāma hotīti. “Paṭiggaṇhātī”ti avatvā “paṭisevatī”ti vuttattā **paṭiggahāṇe pana satim akatvā paribhoge karontassa anāpatti**. Khīṇāsavā katakiccattā vibhattadāyādā viya honti, tena tesam sāmiparibhogā honti. Aññathā yāvakālikabhāvaṃ anatikkantattā virujjhati. Iṇaparibhogo na vaṭṭati, bhesajje āpattito, itarasmim ayuttaparibhogato, iṇam viya ananuññātabhuttattā ca. “Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthi, tasmā na koci saṅkitabbo”ti likhitam. **Bhārabhūtā** saddhivihārikādayo. **Yathādānameva gahitattā**ti ettha “attano hatthena ce deti, na vaṭṭatī”ti vuttam, “atirekabhāgaṃ gahetvā punadivase attano atthāya uddhaṭabhāgaṃ tattheva dāpeti, vaṭṭatī”ti ca. Parivattakam deti, dhammiyañce, vaṭṭati. No adhammiyam. “Tam dhammānuggahena uggaṇhitum vaṭṭatī”ti vuttam. Kena lesenāti ce? “Alabbhamānāya sāmaggīyā anāpatti sambhoge samvāse”ti¹ iminā upasampadakkhandhakavacanalesena.

586. **Assatiyā dinnanti** ettha “assatiyā dinnam nāma apariccattam hoti, tasmā dussante baddhakahāpaṇādīni satim paṭilabhitvā dāyakā

1. Vi 3. 135 piṭṭhe.

ce puna gaṇhanti, nissaggiyameva desetabbaṃ. Tena akappiyabhaṇḍena te ce dāyakā sappi-ādīni kiṇitvā saṃghassa denti, tassapi bhikkhuno kappati dāyakānaṃyeva santakattā. Bhikkhunā hi ‘vatthaṃ gaṇhāmī’ti vatthasaññāya eva gahitaṃ, na rūpiyasaññāya. Idañca sikkhāpadaṃ attano atthāya uggahaṇaṃ sandhāya vuttaṃ, na ca tena taṃ attano atthāya paresaṃ vā atthāya gahitaṃ. Atha te dāyakā no ce āgantvā gaṇhanti, dāyake pucchitvā attano atthāya ce pariccattaṃ, saṃghe nissajjitvā āpatti desetabbā. No ce, āpatti eva desetabbā”ti vuttaṃ, taṃ pubbāparaviruddhaṃ. Āpattidesanāya hi sati rūpiyaṃ paṭiggahitanti siddhaṃ, tasmim siddhe “tato uppannaṃ tassapi kappati”ti idaṃ na yujjati. Kappati evāti ce? Na, vatthum anissajjitvā āpatti desetabbāti na yujjati. Acittakattā sikkhāpadassa yujjati ce? Na, sabbattha “rūpiyaṃ paṭiggaṇhātī”ti vacanato. “Rūpiyaṃ paṭiggaṇhātī”ti hi vuttaṃ, aññathā sabbattha “rūpiyaṃ”ti padaṃ niratthakaṃ hoti vināpi tena tadatthasiddhito. Anena ca vatthaṃ paṭiggahitaṃ, dāyakena ca vatthameva dinnāṃ, vatthagatampi rūpiyaṃ theyyacittena gaṇhanto padavārena kāretabbo. **Atthakathāyañca** “rūpiye arūpiyasaññīti suvaṇṇādīsu kharapattādisaññī”ti vuttaṃ “rūpiyaṃ paṭiggaṇhātī”ti vacanavasena.

“Apica puññakāmā”ti-ādi pana vidhānantaradassanattamaṃ vuttaṃ, teneva hi “imasmim gehe idaṃ laddhanti sallakhetabbaṃ”ti vuttaṃ. Aññathā sallakheṇa vimativasena, vimatiyā ca sati nissaggiyameva “rūpiye vematiko”ti-ādi vacanatoti. Idaṃ vidhānaṃ niratthakameva āpajjati, na ca niratthakaṃ. Kasmā? Dussante baddhakahāpaṇādi assatiyā dinnāṃ vatthasaññāya paṭiggahitañca, tato na rūpiyaṃ dinnañca hoti paṭiggahitañcāti. Ettha āpattidesanākiccaṃ natthi, taṃ pana dāyakānameva paṭidātabbaṃ. Tato uppannaṃ kappiyabhaṇḍañca sabbesaṃ kappatīti imassa vidhānantaradassanattamaṃ “apica puññakāmā”ti-ādīti no takkoti ācariyo.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rūpiyasamvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. “**Jātarūparajataparivattanan**”ti ukkaṭṭhaparicchedena vuttam, tathā “rūpiyam nāma satthuvaṇṇo kahāpaṇo”ti-ādi pālivaṇṇana. “Arūpiye rūpiyasaññī rūpiyam cetāpetī”ti-ādi tikavacanato, “dukkaṭavattahunā pana nissaggiyavattthum cetāpentassa -pa- nissaggiyam pācittiyam garukassa cetāpitattā”ti aṭṭhakathāvacanato ca pana anukkaṭṭhaparicchedopettha labbhatīti siddham. Satthuvaṇṇo ca kahāpaṇo ca tato ye caññe vohāram gacchantīti evamettha samuccayo veditabbo. Imasmim pana sikkhāpade “nānappakārakam nāma katampi akatampi katākatampi”ti ettha vibhattānam tiṇṇam rūpiyārūpiyānañca dvinnam vasena pañca tikā vuttā, aṭṭhakathācariyehi tadanulomato eko tiko dassitoti sabbe cha honti.

Etthāha—aññasmim sikkhāpade ekasmim tikacchede dassite satipi sambhave itare na dassīyanti, idheva kasmā dassitoti? “Nānappakārakan”ti **mātikāyam** vuttattā idheva nānappakārabhāvadassanattanti. Na kayavikkayasikkhāpadepi vattabbappasaṅgatoti ce? Na, idha dassitanayattā. Atha ca rūpiyassa **vibhaṅge** “ye vohāram gacchantī”ti ante vuttattā satthuvaṇṇādayo vaḷaṇjanupagā evāti siddham. Tato avaḷaṇjanupagehi jātarūparajatepi vohārena na nissaggiyanti āpajjati, tasmā tam āpajjanattanti dassentena “katena katam cetāpetī”ti-ādayo tikā vuttāti, evam sante **rūpiyavibhaṅge** “ye ca vohāram gacchantī”ti na vattabbam, tasmim pade avutte avaḷaṇjanupagāpi saṅgham gatāva hontīti katādīhi tikattayassa vattabbapayojanam na bhavissatīti ce? Na, kappiyabhaṇḍena kappiyabhaṇḍaparivattanassāpi rūpiyasamvohārabhāvappasaṅgato. “Ye vohāram gacchantī”ti vacanenapi kamuka kathala kamsabhājana sātākādiparivattanassapi rūpiyasamvohārabhāvappasaṅgo evāti ce? Na, katādivacanena jātarūpādi-akappiyavattthūnaññeva adhippetabhāvadīpanato, tasmā ubhayenapi yadetaṃ katākatādibhedam pākatikarūpiyam yañca kahāpaṇamāsakasaṅkhepaṃ, yañca kahāpaṇādivohārūpagaṃ, ubhayampetaṃ idha ca anantarātītasikkhāpade ca rūpiyam nāmāti adhippetatthasiddhi hoti, na taṇḍulādīni, tattha katādivohārāsambhavato. Ettāvatā katāditikattayappayojanam vuttam.

Idāni sesattikāni vuccati—ettha hi yathāvuttappabhedaṃ nissaggiyavattthu rūpiyaṃ nāma, sesaṃ dukkaṭavattthupi kappiyavattthupi na rūpiyanti arūpiyaṃ nāma hotīti katvā “arūpiye arūpiyasaññī pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpatti”ti idaṃ na ekaṃsikaṃ āpajjati dukkaṭavattthumhi dukkaṭāpajjanato. Idha vacanappamāṇato nissaggiyavattthuto aññaṃ antamaso muttādipi arūpiyameva nāma. Tattha pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpattīti ce? Na, rājasikkhāpadavirodhato. Tattha hi “muttā vā maṇivā”ti vuttaṃ, tasmā muttādi akappiyaṃ dukkaṭavattthūti ca siddhaṃ nissaggiyavattthūsu abhāvā. Evaṃ sante “arūpiye arūpiyasaññī pañcannaṃ sahadhammikānaṃ anāpatti”ti suddhakappiyabhaṇḍaṃ sandhāya vuttaṃ, na sabbaṃ arūpiyaṃ. Tato aññattha pana “arūpiye rūpiyasaññī”ti-āditikadukkaṭe ca **atthakathāyaṃ** dassitatike ca sabbaṃ arūpiyaṃ nāmāti veditabbaṃ, tasmā arūpiyabhāvadīpanatthaṃ dutiyo tiko vutto. Tadattameva **atthakathāyaṃ** dassito eko tiko. Kasmā na **pāliyaṃ** so vuttoti ce? Tattha cetāpita-arūpiye rūpiyachaddanakasammutikiccābhāvato. Tasmiñhi tike vutte kappiyavattthunopi arūpiyachaddanakasammuti dātabbāti āpajjati, tassa vasena rūpiyachaddanakasammuti eva na vattabbāti? Na, rūpiyassapi sammutikiccābhāvappasaṅgato, tasmā rūpiye rūpiyasaññī kappiyavattthum cetāpeti pattacatukke tatiyapattaṃ viya, taṃ saṃghādīnaṃ nissajjitabbaṃ, nissatṭhaṃ pana aññesaṃ kappati tatiyapatto viya. Atha sampaṭicchitarūpiyena cetāpitaṃ hoti dutiyapatto viya, taṃ vināpi sammutiyā yo koci bhikkhu chaddeti, vaṭṭati. Tato paraṃ “sace tattha āgacchatī ārāmiko vā”ti-ādinā vuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ. Tattha “rūpiye”ti vā “arūpiye”ti vā sabbattha bhummappatte attano santakaṃ, upayogappatte parasantakanti veditabbaṃ. Ettāha—**upatissatthero** purimasikkhāpadena rūpiyapaṭiggahaṇaṃ vāritaṃ, iminā suddhāgamena kappiyakāraṇakassa hatthe kappiyaṃ nissāya ṭhitena saṃvohāro vāritoti.

589. **Nissaggiyavattthunā nissaggiyavattthum -pa- aparāparaparivattane imināti** ettha ekasmiṃ eva vatthusmiṃ dvinnāṃ sikkhāpadānaṃ vasena ekato āpatti vuttā, taṃ pana pacchimassa vasena nissajjitabbaṃ. Etena nissaggiyaṃ āpannampi āpajjatīti eke. Parassa rūpiyaggahaṇaṃ parivattananti rūpiye aggahite tassa abhāvato imināva āpatti, na purimena omasavādo viya.

Musāvādena musā vadantassāpi hi omasavādeneva āpatti.

Nissaggiyavatthunā dukkaṭa -pa- eseva nayoti etassa yuttim dassento “**yo hi ayan**”ti āha.

Vaḍḍhim payojentassāti ettha idaṃ gahetvā sati māse, sati saṃvacchare “**ettakaṃ dehi**”ti ce vadati, rūpiyasamvohāro hoti. Vinā kappiyakārakena “**ettakā vuḍḍhi** hotu, **ettakaṃ gaṇhā**”ti vadato dukkaṭaṃ kayavikkayalakkhaṇābhāvato. “**Mūle mūlasāmikānan**”ti-ādi kappiyakaraṇūpāyadassanattamaṃ vuttaṃ, na kevalaṃ nissatṭhaṃ aparibhogaṃ hoti, puna evaṃ kate paribhuñjituṃ vaṭṭati. Tassapi paribhoge mūlassa kappiyakaraṇūpāyo ce na hoti, kappiyaṃ ācikkhitabbanti yathā pāḷiyā cettha kappiyakaraṇūpāyo, so ca tatiyapattepi, “yathā ca attano atthāya gahite evarūpupāyo, tathā saṃghādi-atthāya gahitepi eso vā”ti vuttaṃ. Ime kira paṭhamadutiya-patte yāva gahaṭṭhena parivatteti, tāva na kappiyakaraṇūpāyo, anekapurisayugampi “akappiyā evā”ti **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “saṃghasantakaṃ kappiyabhaṇḍaṃ vikkhiṇitvā āgatakahāpaṇānīpi paṭiggahaṇaṃ mocetvāva sampaṭicchitabbāni, tasmā kappiyakārako ce imāni tāni kahāpaṇānīti vadati, na vaṭṭatiyeva, paṭikkhipitabbaṃ, na vicāretabbaṃ, vicāreti ce? Sabbesaṃ na kappati. Paṭiggahaṇaṃ mocetvā sampaṭicchitāni ce vicāreti, tasseva na vaṭṭatī”ti abhikkhaṇaṃ vuttaṃ.

Rūpiyasamvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593. **Paṭapilotikānanti** paṭapilotikehi. “Ajjhācarati, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ purimasikkhāpadepi veditabbaṃ. “Kayitaṇca hoti vikkayitaṇcā”ti etesaṃ padānaṃ viparītato “attano bhaṇḍaṃ”ti-ādi vuttaṃ. Kasmā? “Iminā iman”ti vacanānurūpato. Saddhādeyyavinipātanaṃ panettha aṭṭhānapadānaṃ vasena veditabbaṃ.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyaavaggo dutiyo.

3. Pattavagga 1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

598. **Bahū patte sannicayanti** ettha **sannicayanti** bhāvanapumsakam, bahū patte vā gahetvā sannicalam karissantīti attho.

“Aḍḍhaterasapalamāsānam gāhikā”ti likhitam. Ettha—

“Kuḍuvo catupaleyyo, kuḍuvānam catugguṇam.

Pattham catugguṇo māsā-ti kamāhu catugguṇam”ti—

Ādim lokavohāram dassetvāva keci papañcinti.

602. **Khādananti** khādanīyam sūpādi. “Byañjanassa mattā nāma odanato catuttho bhāgo”ti¹ **brahmāyusuttaṭṭhakathāyam** vuttattā ālopassa catutthabhāgam byañjanam anurūpanti gahetabham. “Bhikkhuniyā pattasannicayassa vāritattā tadanulomato bhikkhūnampi dutiyo vārito”ti vuttam, tam na yuttam, **pāḷiya**ñhi “sannicayam kareyyāti anadhiṭṭhito avikappito”ti² vuttam. So hi **kathinakkhandhake**³ nicayasannidhi viya ekopi punadivase “sannicayo”ti vuccati. Anantarassikkhāpade pana “dutiyo vāritoti adhiṭṭhānam niyatam, tasmā dve patte adhiṭṭhātum na labhati. Sace ekato adhiṭṭhāti, dvepi na adhiṭṭhitā honti. Visum visum adhiṭṭhāti, dutiyo anadhiṭṭhito”ti vadanti. Vikappetum pana bahūpi labhati. Idāni vattabham sandhāya “**nāmamatte viseso**”ti vuttam. Tattha **nāmanti** majjhimo majjhimomako majjhimukkaṭṭhoti-ādi.

608. “Pākassa hi ūnattā pattasaṅkhyam na gacchatī”ti vacanato adhiṭṭhitapattopi kharapākena setattā adhiṭṭhānam vijahatīti ce? Na, adhiṭṭhānavijahanesu navasu anāgatattā, tasmā paṭhamapākānam eva ūnattā pattasaṅkhyam na gacchati, tasmim sati aññam viññāpetum na vaṭṭati. “Ūnapañcabandhanenā”ti hi vuttam. Chidde, rājiyā vā hi sati tehi adhiṭṭhānam vijahatīti vijahite nāyam paṭisedho, tasmā paccuddharitvā, vikappetvāpi aññam viññāpetum na labhati.

Evam **pattakārako mūlam labhitvā**ti ettha pacitvā ṭhapitadivasato paṭṭhāya. **Dātukāmo hutvā**ti ettha dinnadivasato, sutadivasato

1. Ma-Ṭṭha 3. 268 piṭṭhe.

2. Vi 2. 318 piṭṭhe.

3. Vi 3. 352 piṭṭhe.

vā paṭṭhāya dasāhaṃ veditabbaṃ. Liṅgaparivattane pana dasāhātikkame pattasāmikassa bhikkhussa, bhikkhuniyā pana rattātikkame nissaggiyaṃ.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

612-3. **Bahū patte viññāpentī**ti ekamekaṃ viññāpentā bahū bhikkhū bahū patte viññāpenti, bahū vā bhikkhū patte viññāpenti attho. “Na bhikkhave patto viññāpetabbo, yo viññāpeyya, āpatti dukkaṭassā”ti idaṃ sikkhāpadaṃ ūnapañcabandhanena samūhataṃ hoti na hotīti? Na hoti tameva gahetvā “viññāpeti, payoge dukkaṭaṃ”ti vuttattāti eke. Paṭilābhampi pariyādiyitvā taṃ dukkaṭaṃ vuttaṃ, tasmā taṃ “paṭilābhena nissaggiyo hoti”ti iminā samūhataṃ hoti. Aññathā sadukkaṭaṃ nissaggiyaṃ āpajjati anāpattivārodo ca. Yā kāci pana akataviññatti ananuññatakāle dukkaṭameva. **Bhinnenā**ti itthambhūtalakkhaṇe, **bhedenā**ti vā attho, hetvatthe karaṇavacanā.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

620. “Sā ahosi suvaṇṇamālā”ti vacanato ṭhapetvā sahadhammike aññesaṃ yathāsukhaṃ rūpiyaṃ dātuṃ vaṭṭati uggaṇhāpetuṃ, sabyohārāpetuṃcāti ācariyo, vīmaṃsitabbaṃ iddhimassa iddhivisayattā.

622. “Yesaṃ maṃsaṃ kappatī”ti vacanena yesaṃ maṃsaṃ na kappati, tesaṃ sappi-ādi kiñcāpi na kappati, na pana nissaggiyavattthūti veditabbaṃ. Tathā na paṇītabhojanavattthūti. **Uggahitakaṃ katvā nikkhittanti** ajjhoharaṇatthaṃ nikkhittaṃ. Itarañhi paṭiggahetvā ajjhoharituṃ vaṭṭati. **Ubhayesampī**ti pacchābhattaṃ paṭiggahitehi, purebhattaṃ paṭiggahitehi ca katānaṃ. “Maṃsassa akappiyattā”ti kāraṇapatirūpakā vā. **Khādimsū**ti

“vikāle kevalaṃ navanītameva khāditukāmena dadhitakkagatāni apanetabbāni, pacitukāmassa sāmānpākāṃ na hotīti therassa adhippāyo”ti vuttaṃ. “Khayaṃ gamissatī”ti vacanato khīraṃ pakkhipitvā pakkasappi vikāle kappatīti siddhaṃ. **Bhesajjehī**ti yāvajīvikabhelaṃjehi. **Katatelaṃ purebhattanti** apacitvā kataṃ eva. **Uṇhodakenā**ti tāpanabhāvaṃ dīpetīti keci, taṃ na sundaraṃ. **Nibbattitattā**ti piṇṇākādito. “Telatthāya paṭiggahita¹ -pa-dukkatamevā”ti vacanato atelatthāya paṭiggahitehi, sattāhātikkanthehipi katatelaṃ katadivasato paṭṭhāya sattāhaṃ vaṭṭatīti chāyā dissati, **karamandaṃ** rukkhasāroti keci.

623. Avasakasāṭe yasmā khīrādīni pakkhipitvā telaṃ pacanti, tasmā kasaṭaṃ na vaṭṭati, telameva vaṭṭati, tena vuttaṃ “pakkatelakasāṭe viya kukkucāyati”ti. Vasāya saddhiṃ pakkattā na vaṭṭatīti ce? Vadatha bhante navanīte dadhiguḷikāti-ādisambandho. Madhumhi cattāro kālikā yathāsambhavaṃ yojetabbā, ucchumhi ca, kathaṃ? Samakkhikaṃ seḷakaṃ madhu yāvakālikaṃ. Anelakaṃ udakasambhinnaṃ yāmakālikaṃ, asambhinnaṃ sattāhakālikaṃ, madhusiṭṭhaṃ parisuddhaṃ yāvajīvikaṃ. Tathā ucchu vā raso vā sakasaṭo yāvakāliko, nikkasaṭo udakasambhinno yāmakāliko, asambhinno sattāhakāliko, sukkhakasaṭaṃ yāvajīvikanti veditabbaṃ. Kasmā? Udakasambhedavisesato.

Kim vuttaṃ hoti? Catūsu kālikesu pubbaṃ pubbaṃ garukaṃ, aparaṃ aparaṃ lahukaṃ. Tesu cāyaṃ udakasambhedo garukaṃ lahukaṃ karoti, lahukaṃca garukaṃ. Ambarasādīni hi yāvakālikattā garukāni, udakasambhedo pana tāni ambapānādisamaññaṃ datvā lahukāni yāmakālikāni karoti. “Phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattanti ucchurasāṃ upādāyā”ti aṭṭhakathāvacanato ucchuraso sattāhakālikoti siddhaṃ. Tattha “udakasambhedo taṃ yāmakālikaṃ karotī”ti-ādiṃ bahuṃ vatvā yojitā.

Apicettha ucchuraso “anujānāmi bhikkhave ucchurasan”ti² anuññātattā guḷodakaṃ viya ucchurasasāmaññaṇato udakena asambhinnopi

1. Gahita (Ṭṭha)

2. Vi 3. 344 piṭṭhe.

agilānassa vaṭṭati, tenevāha **aṭṭhakathāyaṃ**¹ “ucchuraso nikasaṭo pacchābhataṃ vaṭṭati”ti. Ayaṃ sabbo no takkoti ācariyo. Keci paṇāhu “phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattaṃ”ti vacanato, ‘ucchurasam upādāyā’ti aṭṭhakathāvacanato ca ucchuraso phāṇitameva, tasmā guḷe viya paṭipajjitabban”ti. Keci “vuttanayena sattāhakālikova samāno ‘anujānāmi bhikkhave ucchurasan’ti visum anuññātattā asambhinno pi agilānassa vaṭṭati”ti vadanti. Keci “vuttanayena visum anuññātattā eva sambhinno vā asambhinno vā yāmakālikova, guḷodakaṃ pana sattāhakālikamevā”ti vadanti. Keci “guḷodakaṃ viya so duvidhopi sattāhakālikoyevā”ti vadanti.

Tatthāyaṃ paṭhamācariyavāde vicāraṇā—phāṇitānumatiyāyeva ucchurasānumatiyā siddhito visum “ucchurasan”ti uddharitvā anumati niratthikāti āpajjati, tathā “ucchuraso nikasaṭo pacchābhataṃ vaṭṭati”ti aṭṭhakathāpi niratthikā. “Sattāhaṃ vaṭṭati”ti vattabbaṃ siyāti, na ca tathā sakkā vattum. Pacchābhataṃ vaṭṭanakarasaḍdhikārattāti ce? Na, tasmim adhikāre sattāhakālikassa avattabbappasaṅgato. Kālabhedam anapekkhitvā rasādhikāre otiṇṇattā vuttoti ce? Na sakkā “nikasaṭo sattāhaṃ vaṭṭati”ti vattum. Pacchābhataṃ vaṭṭanakarasaḍdhikārattā na vattabbanti ce? Na, evaṃhi vutte tadanāraso viya ayampi pacchābhataṃ vaṭṭati, na tato paranti āpajjati. Tato param aparibhogattā “pacchābhataṃ vaṭṭati”ti vuttanti ce? Na, yāvakālikabhāvappasaṅgato. Na so pasaṅgo ābhidosikassāpi ucchurasassa pākena phāṇitādibhāvappasaṅgato. Ayameva tatiyacatutthācariyavādesu vicāraṇā. Dutiyavāde vicāraṇā vuttā, vimaddo panettha **bhesajjakhandhake**² āvi bhavissati. **Phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattanti** madhukātalanāḷikeraphāṇitādito dukkaṭavattthuto nissaggiyavattthuphāṇitassa visesavacanam, tenetaṃ paññāyati “nissaggiyavattthubhūtaṃ idha phāṇitaṃ nāma ucchumhā nibbattameva, na madhukādito nibbattaṃ”ti. Ettāvataṃ yaṃkiñci ucchumhā nibbattaṃ, na taṃ sabbaṃ phāṇitameva nāmāti sādhitam hoti. Teneva **khandhake** phāṇitaṃ paṭhamam anujānitvāva pacchā ucchuraso anuññāto, tathā tattheva guḷam, guḷodakaṇca.

1. Vi-Ṭṭha 3. 383 piṭṭhe.

2. Vi 3. 344 piṭṭhe.

Ucchurasam upādāya apakkā vāti-ādimhi pana yesam laddhi
 “ucchuraso yāmakāliko”ti. “Te **apakkā vāti** sāmam bhikkhunā apakkā vā.
Avatthukapakkā vāti vinā vatthunā pakkā vā”ti attham vaṇṇayanti, tam na
 yuttam “ucchurasam upādāya”ti imassa vacanassa
 payo janābhāvappasaṅgato, bhikkhuno pacanādhikārābhāvā. Sāmapāko
 idhādhippetoti ce? Sāmam apakkassa ucchurasassa tesam attanomatiyā
 phāṇitabhāvasiddhito ca parato “purebhattam paṭiggahitena aparissāvita-
 ucchurasena kataphāṇitan”ti-ādinayadassanato ca tam ayuttam, tattha
 “aparissāvita-ucchurasena sayamkatam nirāmisameva vaṭṭati”ti vacanam
 yam tattha kasaṭam sāmapākam na janeti, savatthukapaṭiggahitakatamyeva
 tam karotīti dīpeti, tasmā paṭiggahetum na vaṭṭati vikāleti porāṇā. “Koṭṭita-
 ucchuphāṇitam ‘rajanapākam viya oḷārikam savatthukapakkam nāma hoti’ti
 saññāya purebhattameva vaṭṭati”ti vuttam. Mahā-aṭṭhakathācariyā “evam
 phāṇitaggaṇam amadhuram, tasmā pacchābhattam na vaṭṭati”ti vadimsu.
 Kim madhuratāya, amadhuratāya vāti? Atthameva dassetum
mahāpaccariyam tathā vuttanti **upatissatthero** āha kira. **Tam yuttanti**
 ucchuto nibbattattā vuttam, tenevāha “khaṇḍasakkharam pana -pa- vaṭṭati”ti.
 “Tam khīraghaṭe pakkhipitvā pacanti”ti likhitam. **Jallikā** nāma pheṇādi.

Bhesajjodissam¹ vadantena itare atthuddhāravasena vuttā. “Āhārattham
 pharitum samatthāni”ti **khandhake**² “yam bhesajjañceva assa
 bhesajjasammatañca lokassa, āhāratthañca phareyyā”ti vuttattā vuttam. Ettha
 vicāraṇā bhesajjakhandhake āvi bhavissati.

624. **Dvāravātapānakavāṭānī**ti dvārassa ca vātapānānañca kavāṭāni.
 Kasāvapakkhepamattena hi tāni attano sabhāvam pariccajitāni honti, tasmā
 “makketabbāni”ti vuttam. “Kasāvo nāma kanakalambādīnipī”ti vadanti.
Adhiṭṭhetūti “idāni ajjhoharaṇīyam na bhavissati, bāhiraparibhogo
 bhavissati”ti cittam uppādeti. Idha “vikappeti”ti padam natthi.
 Adhiṭṭhānampi mukhāruḷhiyā vuttam “imam navaṇītam adhiṭṭhāmī”ti
 avattabbato.

1. Bhesajjodissam (Ṭṭha)

2. Vi 3. 290 piṭṭhe.

625. **Paribhuñjituṃ pana na vaṭṭatīti** vissāsābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Sace savissāso, vaṭṭatīti “paribhuñja tvaṃ”ti ettāvataṃ vissajjitaṃ hoti, tasmā ubhinnaṃ anāpattīti sambandho. Sace na vissajjitaṃ, āpatti hotīti siddhaṃ. Tasmā ubhinnaṃ santakaṃ cīvaraṃ aññatarena sammukhībhūtena adhiṭṭhātabbaṃ. No ce adhiṭṭhāti, nissaggiyaṃ hotītipi yujjati. Kākanikamattañce mūlaṃ adinnaṃ, “na adhiṭṭhānupagaṃ -pa- sakabhāvaṃ na upeti”ti iminā etaṃ sadisaṃ¹ na hoti, ābhidhammikagaṇānaṃ dinnāṃ viya ca na hoti. Kasmā? Ābhidhammikā hi anupasampannāpi honti, pacchā ābhidhammikabhūtānampi taṃ sādharmaṇaṃ hotīti. Ettha dvepi upasampannā eva, dvinnampi tattha yathākāmakaraṇīyatā atthi mamattañca, na evaṃ tadaññesaṃ sādharmaṇaṃ, na ca dve tayo bhikkhū “ekato vassissāmā”ti karonti, rakkhati tāva. “Avibhattattā anāpattī”ti iminā ca idaṃ sadisaṃ, yena mūlena paṭiggahitaṃ, tassa sace itaro deti, so vā taṃ itarassa deti, sati paṭiggahaṇe sattāhātikkame nissaggiyattā, tasmā taṃ cīvaraṃ dvīsu sammukhībhūtena ekena adhiṭṭhātabbaṃ. Kiñcāpi ettha payogo na dissati samānaparikkhārānaṃ dvinnaṃ adhiṭṭhānapayogābhāvato, tathāpi samānasabbabhaṇḍakānaṃ dvinnaṃ telādi yena paṭiggahitaṃ, tassa kālātikkame āpattisambhavato, anadhiṭṭhāne dullabhavisesahetuttā ca “adhiṭṭhātabbaṃ”ti vuttaṃ. Taṃ ayuttaṃ pattacīvarasattāhakālīkānaṃ asadisavidhānattā. Ettha pattacīvaraṇhi attano santakabhāvaṃ upagatameva anadhiṭṭhahantassa kālātikkame āpatti, sattāhakālīkaṃ pana parasantakasādhāraṇampi paṭiggahitaṃ paṭiggāhakassa kālātikkame āpattikaraṃ. Paṭiggahaṇaṇcettaṃ pamāṇaṃ, na tattha sakasantakatā, sattāhakālīkañca nissaggiyaṃ, sabbesampi anajjhoharaṇīyaṃ. Pattacīvaraṃ aññassa paribhuñjato anāpatti. Idañca kālātikkantampi nissajjitvā pacchā laddhaṃ kappati. Pattacīvaraṃ pana taṃ tassa vinayakammanti kappatīti. Avibhattassapi imassa dānaṃ ruhati, na pattacīvarassa. Vuttañhetuṃ **atṭhakathāyaṃ** “dvinnaṃ santakaṃ hoti -pa- sacepi avibhajitvā saddhivihārikādīnaṃ denti, adinnaṃ eva hoti”ti. Yassa dānameva na ruhati, tassa kuto adhiṭṭhānaṃ. Eko ce pattacīvaraṃ dasame divase itarassa deti. Tato paṭṭhāya so dasa divase pariharitum

1. Ekasadisam (Ka)

labhati, na tathā sattāhakālikanti sabbathā upaparikkhiyamānaṃ sarikkhaṃ nakkhamatīti na taṃ sārato daṭṭhabbanti ācariyassa takko.

“Vinayakammavasena pana anissajjitvā sahasā virujjhivā kassaci pariccattampi puna paṭilabhitvā paribhuñjitum na vaṭṭatī”ti vuttaṃ, sace desantaritaṃ, samuddantaritaṃ vā cīvaraṃ nissaggiyaṃ jātaṃ, taṃ idha ṭhiteṇa bhikkhunā ekassa vantena cittaṇa cattam katvā anapekkhitvā āpattiṃ desetvā tassa viśāsena puna gahetvā adhiṭṭhātabbāṃ, “pattādīsu ca ayameva nayo”ti ca vuttaṃ, “tālanāḷikeraphāṇitampi sattāhakālikaṃ evā”ti ca. “Dvinnam santakaṃ ekena paṭiggahitaṃ sattāhakālikaṃ sattāhātikkame āpattiṃ na karoti, paribhuñjitum pana dvinnampi na vaṭṭatī”ti ca “parasantakaṃ paṭiggahetvā ṭhapitepi eseṇa nayo”ti ca keci vadanti. Dukkaṭavattubhūtaṃ sappi-ādi nissajjitabbaṃ puna paribhuñjitum vaṭṭatīti vidhānaṃ na dissatīti.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Vassikasāṭikāsikkhāpadavaṇṇanā

627. “Ekameva katvā”ti vacanena vassikasāṭikalakkhaṇena ñātakānampi satuppādaṃ karontena ekameva gahetabbanti **dharmasirittthero**. **Catubbidham khetanti** ettha kiñcāpi tividdham dissati, taṃ pana evaṃ gahetabbam, yasmiṃ khette pariyesitum labhati, taṃ **pariyesanakhettaṃ** nāma, “evaṃ karaṇanivāsanādhiṭṭhānakhetānipī”ti vuttaṃ. Ettha pacchimena purimaggāho veditabbo, na purimena pacchimaggāho, yathālābhanti ācariyo. Tassattho—adhiṭṭhānakhettena pacchimena purimānaṃ tiṇṇaṃ gāho hoti, tathā nivāsanakhettena dvinnam purimānaṃ. Karaṇakhettena pana ekasseva purimassa gāho hotīti. Ettha pana kiñcāpi karaṇakhettanivāsanakhetānaṃ kālato nānattaṃ natthi, kiriyato pana “aṭṭhiṃ katvā nivāsetabban”ti pāḷivacanato, tasmā dvidhā katvā vuttaṃ aññatarābhāvena, tadatthasiddhito ca, kathaṃ panettha nānattaṃ natthīti paññāyatīti ce? Pāḷito, “aḍḍhamāso seso gimhānanti katvā nivāsetabban”ti hi pāḷi, tathā **mātikāṭṭhakathāto**¹ ca.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 182 piṭṭhādīsu.

Tathāha “pacchimo aḍḍhamāso karaṇanivāsanakhattampī”ti, iminā nayena tividhameva khattantipi siddham. **Samantapāsādikam** pana katthaci potthake “jetṭhamūlapuṇṇamāsiyā pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kāḷapakkhuposatho, ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañca. Etasmiṃ hi antare vassikasāṭikam aladdham pariyesitum, laddham kātuñca vaṭṭati, nivāsetum, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho dissati, so apāṭho yathāvuttapāḷimātikāṭṭhakathāvirodhato, tasmā tattha “aladdham pariyesitum vaṭṭati, kātum, nivāsetum, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭatī”ti pāṭho veditabbo. Evaṃ tāva pacchimena purimaggāhasiddhi veditabbā, na purimena karaṇakhattādīnam gāho sambhavati. “Māso seso gimhānanti vassikasāṭikacīvaram pariyesitabban”ti ettakameva hi vuttam, na, **aṭṭhakathāyam** “ayameko addhamāso pariyesanakhettañceva karaṇakhettañcā”ti vuttattatī ce? Na, tassa lekhanadosattā, tathā sādhitam. Karaṇakhettena pana nivāsanakhettaggāho atthi kālanānattābhāvato, teneva pubbe yathālābhaggahaṇam katam, tathā ca sādhitameva, na bhedo panatthi, payojanam vuttameva. Nivāsanakkhettena adhiṭṭhānakkhettaggāho natthi eva, na hi purimena pacchimaggāho veditabbo. Na pāḷivirodhatoti ce? Na, tadatthajānanato. “Māso seso gimhānanti addhamāso seso gimhānan”ti ettha **iti**-saddassa hi ito paṭṭhāyati attho. Parato āpattikhettadassanato itarassa anāpattikhettabhāvo dassitova hoti. Dinnapubbatopi ñātakapavāritatṭhānato nipphādentassa nissaggiyam piṭṭhisamayattā, pakatīyā vassikasāṭikadāyakā nāma saṃghassa vā puggalassa vā apavāretvā anusaṃvaccharam dentā, tattha satuppādova vaṭṭati. Vattabhede dukkaṇanti tadanñesu.

“Sace kata -pa- vassūpanāyikadivase adhiṭṭhātabbā -pa- cha māse parihāram labhatī”ti vacanato antovassepi yāva vassānassa pacchimadivasā akatā parihāram labhatīti dīpitaṃ hoti. Kasmā na vicāritanti ce? Atthāpattisiddhattā. “Cha māse parihāram labhatī”ti vacanena akatā labhatīti siddhameva, tam kiñcāpi siddham, sarūpena pana anāgatattā sarūpena dassetum, dussaddhāpayattā upapattito dassetuñca

idamāraddhaṃ ācariyena, “yathā cettha, evaṃ kathinabbhantare uppannacīvarampi heṭṭhā vuttanayeneva paṭipajjitabban”ti **anuganṭhipade** vuttaṃ, taṃ duvuttaṃ tattheva pubbāparavirodhato. Yañcettha aṭṭhakathāvacanaṃ sādhaḥkattena vuttaṃ, taṃ tamatthaṃ na sādheti. “Yadi nappahoti yāva kattikapuṇṇamā parihāraṃ labhati”ti vacanaṃ appahontassa yāva kattikapuṇṇamā tāva parihārakhettaṃ, tato paraṃ ekadivasopi na hotīti dīpeti, tasmā appahonakabhāvena akatāva yāva kattikapuṇṇamā parihāraṃ labhati, tato paraṃ na labhatīti siddhaṃ. Tathā tadeva vacanaṃ kataparihāraṃ na labhatīti dīpeti, tasmā kattikapuṇṇamādivaseyeva adhiṭṭhātabbā. “Appahonte dasāhe antovasse karaṇapariyosānaṃyeva pamāṇan”ti likhitaṃ.

Etthāha—“ekāhadvīhādivasenā”ti-ādi na vattabbaṃ. Kasmā? Gimhadivasānaṃ anadhiṭṭhānakālattā, tasmā eva “antodasāhe vā tadaheyeva vā adhiṭṭhātabbā”ti ca sāmāññato na vattabbaṃ gimhadivasānaṃ adhiṭṭhānakhettabhāvappasaṅgato”ti. Ettha vuccati—na, tadatthājānanato. Dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya gimhadivasā dasāhā honti, paṭhamādivase ca laddhā niṭṭhitā vassikasāṭikā dasāhātikkantāpi vassūpanāyikādivasaṃ adhiṭṭhānakhettaṃ appattattā na ca tāva nissaggiyaṃ hoti, vuttañcetaṃ “vassūpanāyikato pubbe dasāhātikkamepi anāpattī”ti.

Antodasāhe adhiṭṭhātabbāti idaṃ na avisesena etasmiṃ antare gimhadivasepi adhiṭṭhātabbanti imamatthaṃ dīpetuṃ vuttaṃ, kintu gimhadivase ce uppannā, adhiṭṭhānakhette ca antodasāhaṃ hoti, antodasāhe khetteyeva adhiṭṭhātabbā, na khettaṃ katvā dasāhaṃ atikkamitabbanti dīpetuṃ vuttaṃ. Kasmā? Gimhadivasānampi gaṇanupagattā, tasmā akhettaḍivasepi gaṇetvā khette eva “antodasāhe adhiṭṭhātabbā”ti vuttaṃ hotīti.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā

632. **Sāmanti** sakasaññitāniyamanattham vuttam. Sakasaññitāyeva hi acchindāpana-acchindanesu nissaggiyam, tasmā nissaggiyamūlaṅganidassanametaṃ. “Cīvaran”ti vuttattā “acīvaram acchindantassa na nissaggiyan”ti vuttameva hoti. “Datvāti datvā vā dāpetvā vā”ti kiñcāpi padabhājanam yujjati, aññassa pana santakam aññassa bhikkhuno dāpetvā taṃ sayam vā acchindeyya, teneva vā acchindāpeyyāti aniṭṭhappasaṅgabhayā na vuttam, atthato pana attano santakam aññena saddhivihārikādina dāpetvā, aññassa santakam vā tassa vissāsā dāpetvā taṃ acchindeyya vā acchindāpeyya vā nissaggiyanti veditabbam, tañca kho anapekkho datvā. Yadi evam “cajivā dinnam acchinditvā gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo”ti idam kinti ce? Sakasaññāya aggahetvā aññāya theyyāya gaṇhantaṃ sandhāya vuttam, teneva vuttam “sakasaññāya gahitattā panassa pārājikam natthi”ti, apica “anāpatti so vā deti, tassa vā vissasanto gaṇhāti”ti¹ vacanatopi taṃ siddhameva. Ettāvatā tāvakālikam katvā dinnam acchindantassa anāpatti sādhitā hoti. “Amhākam santike upajjham gaṇhissati”ti-ādivacanam sāmaṇerassa dānam dīpeti, tañca idha nādhippetaṃ. **Pāḷiyam**¹ upasampanne tikapācittiyam viya anupasampanne tikadukkaṭampi āgatanti ce? Na, tadadhippāyājānanato. Anupasampannakāle evam datvā aññassa santike upasampannam disvā kupito ce acchindati, upasampannasewa vā “sikkham paccakkhāya tumhākam santike upasampajjissāmi”ti vadantassa datvā puna acchindati ce, nissaggiyanti ayamettha adhippāyo.

633. Sakim āṇatto bahukampi acchindati, nissaggiyanti ekabaddhattā ekam pācittiyam, taṃ sandhāyetaṃ vuttam “**āṇatto bahūni gaṇhāti, ekam pācittiyam**”ti. **Mātikāṭṭhakathāyam** pana “vatthugaṇanāya āpattiyo”ti² vuttam, taṃ āṇattiyā bahuttā “sabbāni gaṇhā”ti vadantassa gāham sandhāya vuttam, teneva tattha vuttam “ekavācāya sambahulā āpattiyo”ti. Evam sante pāḷivacanam, aṭṭhakathāvacanadvayañca aññamaññaṃ sameti, parasantakampi nissaggiyam hoti paṃsukūlañca, tena “dussante baddharūpiyam viyā”ti vuttam,

1. Vi 1. 368 piṭṭhe.

2. Kaṅkhā-Ṭṭha 184 piṭṭhe.

taṃ tadatthaniyamadassanattamaṃ vuttaṃ, yathāvachāditam
 acchindanacittena sacittakam, vacīkammaṃ pana kevalam
 acchindāpentasseva “dehī”ti balakkārena gaṇhātopi veditabbaṃ, taṃ na
 yuttaṃ “anāpatti so vā deti”ti vacanato. “Tuṭṭho vā duṭṭho vā deti,
 anāpattiyevā”ti¹ mātikāṭṭhakathāvacanato vāti ce? Na, ubhayattha attano
 ruciya dānam sandhāya vuttattā, pasayhāvahāre anāpattippasaṅgato ca.
 “Bhikkhussa sāmam cīvaram datvā”ti² pālīvacanato ca **mātikāṭṭhakathāya**
 aṅgavavatthāne ‘upasampannatā’ti¹ vuttattā ca ubhayattha dānaharaṇesu
 bhikkhubhāvo icchitabboti dīpeti”ti vadanti, idamayuttanti no takkoti
 ācariyo. Kasmā? Anupasampannassa cīvaram datvā taṃ upasampannakāle
 acchindantassa anāpattippasaṅgato. “Anupasampannassa cīvaram vā aññaṃ
 vā parikkhāram datvā -pa- āpatti dukkaṭassā”ti vacanato dukkaṭam tattha
 hotīti ce? Nāsiddhattā, dānakāle eva upasampannatā pamāṇanti
 asiddhametaṃ **aṭṭhakathāya** vā **pālīyā** vā yuttito vā, tasmā taṃ na yuttanti
 attho. Anupasampannassa cīvaram datvā tasseva anupasampannakāleyeva
 cīvaram acchindantassa dukkaṭam, upasampannakāle vā datvā
 anupasampannakāle acchindantassa dukkaṭanti tassa vacanassa idaṃ
 vikappantaraṇca sambhavati, tasmā³ vikappantarassa sambhavato ca na
 yuttaṃ, yasmā anupasampannakāle datvā upasampannakāle acchindantassa
 visum dukkaṭam na paññattaṃ, tasmā
 purāṇacīvaradhovāpanādisikkhāpadesu viya aparabhāge upasampannatā
 cettha pamāṇam, tasmā “upasampannatā”ti aṅgesu vuttattā ca taṃ na
 yuttanti attho. Ettha “paccāsīasantasseva dānamadhippetam, na
 nissatṭhadānan”ti **dhammasirittthero** vadati kira, vīmaṃsitabbaṃ.

Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

637. Chaṭṭhe kiñcāpi “sāmam suttaṃ viññāpetvā”ti vuttaṃ,
mātikāṭṭhakathāyam pana “cīvaratthāya sāmam viññattaṃ suttaṃ”ti avatvā
 kevalam “cīvaratthāya viññāpitasuttaṃ”ti aṅgesu vuttattā añña
 cīvaratthāya viññattaṃ suttampi saṅgham gacchatīti veditabbaṃ. **Sāmanti**
 cettha kassaci niyamanam.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 184 piṭṭhe.

2. Tasmim (Ka)

3. Vi 1. 367 piṭṭhe.

“Sāmaṃ viññāpetvā”ti kiñcāpi vuttaṃ, tathāpi “sāmaṃ vāyāpeyyā”ti attano atthāya vāyāpeyyāti evaṃ sambandho, attho ca veditabbo, **pāḷiyam** pana āsannapadena yojanā katā, tasmā sāmaṃ viññattaṃ suttanti aññaviññattaṃ kappiyam āpajjati, hatthakammayācanavasena laddhatantavāyopi kappiyo. Vikappanupagapacchimappamāṇam ce, tante vītaṃyeva sakim adhiṭṭhātabbam, puna adhiṭṭhānakiccaṃ natthi adhiṭṭhitaena ekībhāvūpagamanato. “Sace pana paricchedaṃ dassetvāva cinasāṭakaṃ viya, antarantarā adhiṭṭhitaṃ hoti, puna adhiṭṭhātabban”ti vuttaṃ. “Paṭilābhenāti vacanena vāyāpetvā ṭhappessāmīti-ādi ekasmiṃ¹ antogadham hoti”ti vadanti.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

642. Viṣiṭṭham kappāṇca tassa vacanena viṣiṭṭham kataṇca pamāṇam, na āmisadānam. Kesuci potthakesu “cīvaran”ti uddharitvā vibhāgo vutto, tam na sameṭīti.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

646. “Anujānāmi bhikkhave accekacīvaraṃ paṭiggahetvā nikkhipitun”ti, “yāva pavāraṇā pavāritā”ti ca yaṃ vuttaṃ, te pana bhikkhū tassa vacanassa attham micchā gahetvā accekacīvaraṃ nikkhipantā cīvarakālasamayaṃ atikkāmesuṃ. Kimidaṃ vibhattaṃ, udāhu avibhattanti? Vibhattaṃ, puggalikaṃ vā. Teneva parato “amhākaṃ āvuso accekacīvarānī”ti vuttaṃ, avibhattaṃ pana saṃghikattā na kassaci nissaggiyaṃ karoti.

Apica “accekacīvaraṃ paṭiggahetvā nikkhipitun”ti iminā sāmāññavacanena vassūpanāyikadivasato paṭṭhāya, piṭṭhisamayato paṭṭhāya vā yāva

1. Etasmiṃ (?)

pavāraṇā nikkhipitum vaṭṭati eva saṁghikattā, puggalikampi “vassaṁvutthakāle gaṇhāthā”ti dinnattā. Tādisañhi yāva vassaṁvuttho hoti, tāva na tasseva, dāyakassa santakam hoti, tathā ito tatiyavasse, catutthavasse vā “pavāraṇāya gaṇhāthā”ti-ādinā dinnampi nikkhipitvā yathādānameva gahetabban. Ayamatto **atṭhakathāyaṁ**¹ pākaṭo. Tāni cīvarakālasamayātikkame na nissaggiyānīti ce? Na, uddissa dinnattā. Yasmā ayam samayo “kālepi ādissa dinnan”ti ettha “kālo”ti āgato, **gaṇabhojanasikkhāpadā**disu “samayo”tveva āgato, tasmā idha tesam ekatthātādassanattam ekato “cīvarakālasamayo”ti vuttanti veditabban. **Mātikāyaṁ** panettha tādissam cīvaram attano santakabhāvaṁ upagatam puggalikam sandhāya vuttam, tenevāha “**bhikkhuno paneva accekacīvaram upajjeyyā**”ti. Attano kuṭiyā vassaṁvutthassa bhikkhuno hi dātum alabhanto antovasse eva dānakiccam pariniṭṭhāpetvā gacchati, tathā saṁghassa. Tasmā idam accekacīvaram atthi uppannakālato paṭṭhāya saṁghassa vā puggalassa vā santakabhāvaṁ upagacchantam, yaṁ na vassāvāsikabhāvena dinnam, atthi uppannakālato paṭṭhāya anupagantvā vassaṁvutthakāleyeva puggalassa vā saṁghassa vā upagacchantam, yaṁ vassāvāsikabhāvena uppajjitvā samaye dinnam, atthi samaye dinnampi puggalassa santakabhāvaṁ anupagacchantam, saṁghasantakabhāvaṁ vā dāyakasantakabhāvaṁ vā upagacchantam, idissam sandhāya “saññāṇam katvā nikkhipitabban”ti vuttam. Idam atirekasamvaccharampi nikkhipitum labhati attano santakabhāvaṁ anupagatatā, tasmā “dasāhānāgatan”ti ito aññam sandhāya vuttanti siddhametanti. Dasāhato puretaram labhitvā yāva pavāraṇā nikkhipitum na labhati, tasmā sakabhāvūpagatameva adhiṭṭhātabban, tamyeva sandhāya “dasāhānāgatan”ti vuttam, yato “antosamaye adhiṭṭheti, vikappeti”ti **anāpattivāre** vuttam. Saññāṇam katvā nikkhipitabbakam pana parassa dātabbatāya sakabhāvaṁ anupagatam, na hi tam sandhāya “adhiṭṭheti, vikappeti”ti sakkā vattum, na ca tam imasmim atthe nissaggiyam hoti saṁghassa nissaggiyābhāvato, **atṭhakathāyaṁ**pi ayamatto suṭṭhu pākaṭova. Katamam saññāṇam katvā nikkhipitabbanti ce? Parasantakam cīvaram

saṃghikameva hoti, tato “sallakkhetvā sukhāṃ dātum bhavissatī”ti iminā hi parassa santakabhāvo dassito.

“Tato param ekadivasampi parihāro natthīti dasāhaparamato uddham anupagatatā”ti likhitam, ito samayato uddhameva dasāhassa anupagatatā samayato param dasāham na labhatīti kirassa adhippāyo. **“Etaṃ parihāraṃ labhatīyevā”**ti ettha ekādasamaṃ aruṇaṃ cīvaramāse uṭṭhetī”ti kāraṇaṃ likhitam. **Anugaṇṭhipade** pana “anadhiṭṭhahitvā ekādasadivase nikkhipitum labhatī”ti vadanto bhagavā itarampi anaccekacīvarādiṃ anujānāti, accekacīvaramukhenāti apare”ti vuttaṃ. Ettha kataraṃ subhāsitaṃ? Ubhayampīti eke. Kathaṃ? Paṭhamam “accekacīvarassa anattathe kathine dasadivasādhiko māso, attathe kathine dasadivasādhikā pañcamāsā”ti iminā sameti, **anugaṇṭhipadaladdhiyā** hi ettha “ekādasadivasādhiko”ti vattabbataṃ āpajjati, dutiyaṃ “dasāhānāgatanti -pa- dasāhena asampattāti attho”ti iminā sameti. Imassa nayassa vasena “pañcamito paṭṭhāya uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hotī”ti pāṭho yujjati. Tathā **gaṇṭhipadaladdhiyā** “navāhānāgataṃ kattikatemāsikapuṇṇaman”ti vattabbataṃ āpajjati, tassa vasena “kāmañcesa dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabbanti imināva siddho, aṭṭhuppattivasena pana apubbaṃ viya atthaṃ dassetvā sikkhāpadaṃ ṭhapitaṃ”ti ayaṃ pāṭho yujjati. Ko panettha sāroti? Yo pacchā vutto, sova sāro. Teneva aṭṭhakathācariyena “pañcamito paṭṭhāyā”ti vuttaṃ. Porāṇagaṇṭhipadehi aṭṭhakathāya ca saddiṃ saṃsandanato, “dasāhānāgatan”ti pāṭiyā saṃsandanato ca ettha **gaṇṭhipadaladdhipi** pāṭiyā sameti.

Kathaṃ? Yasmā pavāraṇādivase aruṇuggamane bhikkhu vassaṃvuttho hoti, tasmā iminā dasamena ahena saddhiṃ chaṭṭhito paṭṭhāya navadivasā dasa ahānīti dasāham, tena **dasāhena**, sahayogatthe karaṇavacanaṃ. Kattikatemāsikapuṇṇamā cīvarasamayaṃ asampattāti katvā “anāgatā”ti vuccati. Yathā aparakattikapuṇṇamāya vassikasāṭikaṃ paccuddharitvā vikappento “cātumāsāṃ adhiṭṭhātum tato param vikappetun”ti

vuccati, evaṃsāmpadamidanti. Ettha vuccatīti ce? Na, imassa nippayojanabhāvappasaṅgato. Accekacīvarapaṭiggahaṇakālaṃ niyamitanti ce? Na, “chaṭṭhito paṭṭhāya uppannacīvaraṃ accekameva na hoti. Paṭhamakathinena siddhattā”ti **porāṇaṭṭhakathāgaṇṭhipadesu** vuttattā tato upari “accekacīvaran”ti vuccati, paṭiggahaṇantassa āpattisaṅgaho ca¹. Na ca sā āpatti **pālirā, aṭṭhakathāya**, yuttito vā sambhavati. Aṭṭhuppattimattavasena vuttanti ce? Na, dasāhādhiaccaṅkārīkā aṭṭhuppattipāyaṃ na dissati. “Bhikkhū accekacīvaraṃ paṭiggahetvā cīvarakālasamayaṃ atikkāmentī”ti ettha ettikā eva hi aṭṭhuppatti. Tathā hi **parivāre**² “kismiṃ vatthusmin”ti ārabhitvā ettakameva vuttanti veditabbaṃ. Accekacīvaraṃ cīvarakālaṃ nātikkāmetabbaṃ, itaraṃ atikkāmetabbanti dassanattamaṃ idaṃ paññattanti ce? Na, accekacīvarasseva aparādhadassanato, viśesakāraṇābhāvā, “kāmañesa dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabbanti imināva siddho”ti-ādivacanavirodhato ca yathāvuttavacanāsambhavato ca.

Kathaṃ? Dasāhena saha kattikapuṇṇamā “anāgatā”ti hi vutte dasāhato aññā sā puṇṇamāti āpajjati. Anaññā ce, **sahasaddo** na sambhavati, na hi attanāva attano yogo sambhavati, **anāgata**-saddo ca na sambhavati. Āgatā sampattā eva hi sā puṇṇamā. Cīvarasamayassa anantarattā ekībhāvaṃ anāgatattā anāgatāyevāti ce? Na, tathāpi **anāgata**-saddassa sambhavato, āgamanasambhave satiyeva hi **anāgata**-saddo sambhavati, na hi nibbānaṃ, paññatti vā “anāgatā”ti vuccati. Nibbānaṃ viya khaṇattayaṃ, sā ca puṇṇamā na kadāci samayaabhāvaṃ pāpuṇātīti ayuttameva. “Tato paraṃ vikappetun”ti pana vacanaṃ piṭṭhisamayaṃ gahetvā ṭhitattā sambhavati. Apica pavāraṇāyaṃ aruṇe ca utṭhite sā puṇṇamā cīvarasamayaṃ ekāhānāgatā evāpajjati pubbe sahayogapattattā. Evaṃ sante ekībhāvagatāpi sā cīvarasamayaṃ anāgatā eva jātāti sabbadā na tathāviggaḥakaraṇavacanattamaṃ kocideva vacanato dīpetīti veditabbaṃ.

1. Āpattippasaṅgato ca (Ka)

2. Vi 5. 20 piṭṭhe.

Kimatthaṃ panettha “dasadivasādhiko māso”ti-ādi vuttanti? Taṃ paṇipūrisambhavato. Pañcamiyañhi pure aruṇaṃ uppanna-accekacīvarassa dasadivasādhiko māsoyeva paṇipūroti katvā tathā vuttaṃ. Apica tassā pañcamiyā divasabhāgopi sampattāya rattiyā “hiyyo”ti vuccati, pageva pure aruṇaṃ, tenevāha “hiyyo kho āvuso amhākaṃ”ti-ādi. “Evaṃ sante ‘chaṭṭhito paṭṭhāya’ti vuttapaṭhamapāṭhassa vasena ‘anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitaṃ ticīvarampi etaṃ parihāraṃ labhatiyevā”ti ca “dasadivasādhiko māso”ti-ādi ca yaṃ likhitaṃ. Taṃ na, “pañcamito paṭṭhāya”ti pāṭhe sajjiteva etena pariyāyena yathāvutta-atthasambhavato na tāni ṭhānāni puna sajjitāni. Yathāṭhitavaseneva ajjupekkhitabbānīti no takkoti ācariyo. Idaṃ sikkhāpadaṃ puṇṇamāyaṃ anissaggiyatthamevāti **upatissatthero**. “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhapañcamito paṭṭhāya”ti pāṭhe sajjite etena pariyāyena yathāvutto uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hoti, “accekacīvaranti accāyikacīvaraṃ vuccatī”ti-ādi pāṭho. “Chaṭṭhito paṭṭhāya”ti ca “kāmañcesa dasāhaparamaṃ”ti-ādi ca yaṃ likhitaṃ, taṃ na pāṭho, tasmā ekādasadivasam parihāraṃ labhatīti katvā ācariyena “pañcamito paṭṭhāya”ti likhāpito kira. “Pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhachattito paṭṭhāya pana uppannaṃ anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitaṃ ticīvarampi etaṃ parihāraṃ labhati yevāti pāṭho”ti ca “accekacīvarassa anattate kathine ekādasadivasādhiko māso, attate kathine ekādasadivasādhikā pañcamāsāti pāṭho”ti ca ettha papañcenti, tasmā suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbaṃ, tuṇhībhūtena vā bhavitabbaṃ.

Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā

652. “**Tiṇṇaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvaranti** idaṃ ticīvare eva ayaṃ vidhi, itarasmaṃ yathāsukhanti dassanatthaṃ vuttan”ti vadanti. “Atirekachārattaṃ vipavasanti”ti tasmaṃ yeva senāsane vāso na vipavāsoti katvā vuttaṃ. Kasmā? Cīvarappavattijānanato. Ettha kiñcāpi “ārañṇakaṃ

nāma senāsanam pañcadhanusatikam pacchiman”ti vacanato atirekatopi vuttam, āraññakameva pana senāsanam hoti, dhutaṅgam rakkhati cīvarappavattijānanapalibodhasambhavato.

653. “Gāvutato atirekappamāṇena labhati”ti yaṁ vuttam, taṁ katham paññāyatīti ce? “Siyā ca tassa bhikkhuno kocideva paccayo tena cīvarena vippavāsāyā”ti vacanato. Yojanappamāṇepi siyāti ce? Na, “puna gāmasīmam okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti anāpattivāre anuññātattā. Yadi evaṁ “yojanappamāṇe na labhati”ti idam kinti? Idam nibaddhāvāsavaseneva vuttam. Tattha dhutaṅgam bhijjati? Na bhijjati, kintu na idha dhutaṅgādhikāro atthīti. Atha kasmā “ayaṁ dhutaṅgacoroti veditabbo”ti vuttanti? Asambhavato. Katham paññāyatīti? Aṅgesu abhāvato. Dhutaṅgadharassa patirūpasenāsanadīpanato dhutaṅgadharatā tassa siddhā. Vacanappamāṇatoti ce? Na, vacanappamāṇato ca **pāliyeva** pamāṇam. “Anāpatti puna gāmasīmam okkamitvā vasitvā pakkamatī”ti hi vuttam. Gāmasīmā nikkhamitvā kittakam kālam vasitvā pakkamitabbanti ce? Punadvaseyeva, tasmā aṭṭhamo aruṇo nibaddhāvāse vā gantabbaṭṭhāne vā uṭṭhetabboti eke. Antochārattanti eke. Yāva nibaddhāvāsam na kappetīti eke. Yāva maggaparissamavinodanāti eke. Sati antarāye antochārattam vasati, anāpatti. Nibaddhāvāsakappane sati aruṇuggamane āpatti. Sace taṁsattamo divaso, tadaheva nikkhattacīvaram gahetabbam, paccuddharitabbam vāti eke. Sace antarā navamaggapātubhāvena vā navagāmasannivesena vā, taṁ senāsanam aṅgasampattito parihāyati. Tadaheva cīvaram gahetabbam vā paccuddharitabbam vā. Chārattam vippavasantassa ce parihāyati, anāpatti anuññātadivasattāti eke. Āpatti eva anaṅgasampattitoti eke. Yuttataram panettha vicāretvā gahetabbam. Sace dhutaṅgadhara hoti, gāmasīmāyam avasitvā pacchimappamāṇayutte ṭhāne vasitvā pakkamitabbam. Paṭhamam baddha-avippavāsasīmo ce gāmo hoti, aññasmimpi māse antosīmāya vasato anāpatti. **Porāṇaganṭhipade** “yathāvuttasenaśane vasantenāpi chārattameva cīvaram gāme nikkhipitabbanti adhippāyena aññam antochārattampi aññampi vasato āpattiyevā”ti vuttam.

Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

657. **Dethāvuso amhākanti** ettha akataviññatti hoti na hotīti? Hoti, yadi evaṃ aññātakaviññattisikkhāpadassa ca imassa ca kiṃ nānākaraṇanti? Taṃ aññātakā-appavāriteyeva viññāpentassa, idaṃ ñātakapavāritepi, taṃ anacchinnacīvarasseva, idaṃ tassapi, taṃ cīvaraṃyeva viññāpentassa, idaṃ acīvarampi. Evaṃ sante idaṃ taṃ antokatvā ʈhitam hoti, tasmā dvinnampi aṅgasampattiyā sati kena bhavitabbanti? Iminā bhavitabbaṃ imassa nippadesatoti eke. Dvīhipi bhavitabbaṃ ubhinnampi aṅgasiddhitoti eke. Iminā tassa aṅgāni vikappanupagacīvaratā, samayābhāvo, aññātakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti cattāri. Imassa pana saṃghe pariṇatabhāvo, ñatvā attano pariṇāmanam, paṭilābhoti tiṇi. Ettha paṭhamo vādo ayutto¹ katvāpi okāsam **aṭṭhakathāyaṃ, parivāre** ca avicāritattā. Yadi evaṃ tattha aṅgesu “anaññapariṇatatā”ti vattabbanti ce? Na vattabbaṃ, atthato siddhattā. Pariṇatasikkhāpadadvayasiddhito, pariṇatasaññito, āpattisambhavato ca “mayhampi dethā”ti vadati, “vaṭṭati”ti anuddiṭṭham, “amhākampi atthī”ti vuttattā vaṭṭati. “Saṃghassa pariṇatam -pa- āpatti dukkaṭassā”ti ettha “puggalassā”ti na vuttam, yato suddhapācittiyavasena āgatattā. “Aññacetiyassā”ti na vuttam saṃghassa acetiyattā, tasmāyeva “cetiyaṃsa pariṇatam -pa- āpatti dukkaṭassā”ti etthāpi “aññasaṃghassa aññapuggalassā”ti na vuttam. “Yato tathā idha ca ‘puggalassa pariṇatam -pa- āpatti dukkaṭassā’ti ettha ca ‘attanopī’ti kiñcāpi na vuttam, tathāpi sambhavatī”ti vadanti. Taṃ pana idha attano pariṇāmanādhikārattā imassa sikkhāpadassa na vuttanti eke. Tatuttarikkhāpadapade aññassatthāyā”ti² padaṃ viyāti eke. Taṃ na, ettha puggalapariṇāmanasikkhāpade avuttattā. **Dhammasirittthero** panāha—

“Attano aññato lābham, saṃghassaññassa vā natam.

Pariṇāmeyya nissaggi, pācittiyampi dukkaṭan”ti.

Tassattho—saṃghassa pariṇatam attano pariṇāmeyya nissaggiyam. Tadeva aññato pariṇāmeyya pācittiyam. Aññassa pariṇatam attano

1. Yutto (Ka)

2. Vi-Ṭṭha 2. 249 piṭṭhe.

vā parassa vā pariṇāmeyya dukkaṭanti, tasmā aññātakaviññatti-ādīsu
vuttāpattisambhavato idha pariṇatadvaye “attano”ti padaṃ na vuttaṃ.
Tasmim̐ hi vutte dukkaṭamattappasaṅgo siyā, avutte panetesu vuttāpattīnaṃ
yathāgamamaññatarā ca idha avuttasiddhi dukkaṭañcāti dve āpattiyo ekato
hontīti vinayadharānaṃ anavasesaññāssa okāso kato hotīti.

Iti tiṃsakakaṇḍaṃ sāramaṇḍaṃ,
Alametaṃ vinayassa sāramaṇḍe.
Idha niṭṭhitasabbasāramaṇḍaṃ,
Vinayavasena punāti sāramaṇḍanti.

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito pattavaggo tatiyo.

Nissaggiyavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pācittiyakaṇḍa

1. Musāvādavagga

1. Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā

1. **Vādakkhittoti** ettha avisesena vāda jappa vitaṇḍasaṅkhāto tividhopi kathāmaggo “vādo” icceva vuttoti veditabbo. Tesu “tittihyehi saddhin”¹ti vacanato ṭhapetvā vādaṃ “sesā”²ti vadanti. Chalaṇṇatinniggahaṭṭhānakusalatāya kadāci katthaci **avajānitvā paṭijānāti**, tathā pubbe kiñci vacanaṃ **paṭijānitvā** pacchā **avajānāti**. Evaṃ vā aññathā vā **aññenaññaṃ paṭicarati**. Evaṃ pavatto sampajānamusā bhāsaṃ paṭissuṇitvā asaccāyanto saṅketaṃ katvā viśaṃvādentoti evaṃ so vādakkhittoti samāno pācittiyavatthuṅca paripūrentoti vicarātīti evamadhippāyo veditabbo. **Attano vādeti** ettha “sabbe dhammā anattā”³ti paṭhamamāraddhe attano vāde. “Yaṃ dukkhaṃ tadanattā”²ti no samayo. “Sabbe dhammā”¹ti vutte nibbānampi saṅgahaṃ gacchati. “Nibbānaṃ paramaṃ sukhaṃ”³ti vuttattā pana taṃ na dukkhaṃ. No ṭhānametaṃ vijjati. Ayaṃ paravādī “yaṃ dukkhaṃ tadanattā”²ti suttaṃ dassetvā siddhantaṃ sambhametvā “virodhi viruddho”¹ti vuttaṃ dosaṃ āropessatīti tasmiṃ paṭhamavāde kañci dosaṃ sallakkhento āropite vā dose anāropite vā “nāyaṃ mama vādo”¹ti taṃ avajānitvā “nibbānantveva sassatan”¹ti, “anattā iti nicchayā”¹ti ca suttaṃ disvā tassa paṭhamavādassa niddosataṃ sallakkhetvā “nameva ayaṃ vādo”¹ti tameva pacchā paṭijānāti. Evaṃ tattha yathāvuttamānisaṃsaṃ sallakkhento taṃ paṭijānitvā yadi anattā sabbe dhammā, dhammā eva na te bhavanti. Sabhāvaṃ dhārentīti hi “dhammā”¹ti vuccanti.

Ayaṅca **atta**-saddo sabhāvavācīti evaṃ āropite vā dose anāropite vā dosoti sallakkhetvā “nāyaṃ mama vādo”¹ti tameva paṭhamavādaṃ pacchā avajānāti. Atha so paravādī sapakkhaṃ paṭisedhe

1. Khu 1. 53; Khu 8. 34 piṭṭhādīsu; Khu 9. 6 piṭṭhādīsu; Khu 10. 7 piṭṭhādīsu; Khu 7. 72 piṭṭhādīsu.

2. Saṃ 2. 19 piṭṭhe.

3. Khu 1. 43; Ma 2. 176 piṭṭhe.

paṭijānanattāpanayanam. Paṭijānāti patyāssa iti vacanato “paṭiññā aññā so nāma te niggaho”ti vutto. Sabhāvātirittam attham paṭisedhādhippāyato sabhāvato atirittam bālaparikappitamattānam sandhāya “anattā sabbe dhammā”ti me paṭiññātakathā, sā ca tadavatthāyevāti¹ na me tam paṭiññātattāpanayanam atthi, “nāyam mama vādo”ti avajānanam pana sabhāvasaṅkhātam attānam sandhāya “anattā sabbe dhammā”ti na vadāmīti adhippāyena katanti iminā aññena kāraṇena tam pubbe paṭiññātattāpanayanam kāraṇam paṭicchādeti. “Anattā sabbeva dhammā”ti na vattabham **“atta-saddassa sabhāvavācittā”**ti idam kāraṇam paṭicca tena pubbe paṭiññātattāpanayanam kataṃ. Tamaññakāraṇam pacchā dassitena aññena kāraṇena paṭicchādetīti adhippāyo.

Yasmā na kevalam yathā dassitanayena so atthameva avajānāti, paṭijānāti ca, kintu vacanampi, tasmā **aṭṭhakathāyam**² “jānitabbato”ti paṭhamam kāraṇam vatvā paravādinā “yadi jānitabbato aniccam, nibbānam te aniccam siyā”ti vutte “na mayā ‘jānitabbato’ kāraṇam vuttam, ‘jātidhammato’ti mayā vuttam, tam tayā badhiratāya aññena sallakkhitanti-ādīni vadatīti adhippāyo. ‘Jānitabbato’ti vatvā puna ‘jātidhammato’ti-ādīni vadatī”ti vuttam. “Avajānitvā puna paṭijānanto tam avajānanam iminā paṭicchādeti nāmā”ti likhitam.

2. **Jānitvā jānantassa cāti** jānitvā vā jānantassa vāti atthadvayam dīpetīti.

3. Apica **micchāvācāpariyāpannāti** catubbidhammicchāvācāpariyāpannā. Sīhaḷādināmabhedagatāti keci, tasmā evam vadato vacanam, taṃsamuṭṭhāpikā cetanāti ubhayam vuttanti **mātikāyam** ubhinnaṃ saṅgahitattā. **Vibhaṅge** tam vacanam yasmā vinā viññattiyā natthi, tasmā “vācasikā viññattī”ti viññatti ca dassitā. “Evam vadato vacanam”ti lokavohārena vatvā paramatthato dassento “taṃsamuṭṭhāpikā vā cetanāti vuttan”ti ca vadati. **Oḷārikenevāti** cetanāsamuṭṭhānavācānam sukhumattā visayavaseneva katāti.

1. Sāva tadavatthāyevāti (Ka)

2. Vi-Ṭṭha 3. 2 piṭṭhe.

9. **Diṭṭhassa hotīti** diṭṭho assa, anena vā upacārajjhānavasena na mayā abyāvaṭo mato, “na mayā pavanto paṭo diṭṭho”ti-ādim bhaṇantassa ca paramatthasuññataṃ upādāya eva “itthim na passāmi, na ca purisan”ti bhaṇantassa ca na musāvādo.

11. **Āpattim āpajjatiyevāti** ettha “dubbhāsītāpattī”ti vadanti. Kasmā? “Keḷim kurumāno”ti vuttattā. “Vācā girā -pa- vācasikā viññattī”ti ujukaṃ sandhāya, kāyo na ujuko.

Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā

13. **“Puna are patteti** puna taṃ ṭhānaṃ parivaṭṭetvā āgate aññasmiṃ are”ti likhitaṃ. **Patitṭhitārappadesanti** bhūmiṃ. **Puna areti** puna tasmiṃ yeva are bhūmiṃ patteti atthoti keci, taṃ na sundaraṃ viya. **Jāpitoti** parājito, “parājito”ti vā pāṭho. **Pāpesīti** abhibhavasi. Manāpaṃ bhāsamānassa brāhmaṇassa garuṃ bhāraṃ. **Udabbahīti** ākaḍḍhīti attho, anādaratthe vā sāmivacanāṃ. **Dhanañca naṃ alābhesīti** yathā so dhanāṃ alabhi, tathā akāsīti adhippāyo.

15. **Pubbeti** nidāne. **Avakaṇṇakanti** chinnakaṇṇakanāmaṃ. **Javakaṇṇakanti** vaṅkakaṇṇakanāmaṃ. **Dhaniṭṭhakaṃ** dhanavaḍḍhakanāmaṃ, sirivaḍḍhakanāmaṃ **kulavaḍḍhakasseva** nāmaṃ. **Tacchakakammanti** khaṇanakammakārā koṭṭhakā, pāsāṇakammakārāti keci. **“Muddāti** pabbagaṇanā. **Gaṇanāti** mahāgaṇanā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam. **“Madhumetaṃ** omehan”ti likhitaṃ. Thūlakāyassa maṃsūpacayoti eke. Yabha methune. Vītarāgatādīhi akkosantopi kileseheva kira akkosati nāma, tathā “sotāpanno”ti akkosanto āpattiyā akkosati nāmāti eke. Liṅgāyattattā accodātādipi liṅgameva jātaṃ.

16. Sabbattha **vadetīti** uddeso. **Bhaṇatīti** vitthāro. **Vadetīti** vā iminā paraviññāpanaṃ dīpeti.

26. Aññāpadesavāresu pana “evaṃ vadetī”ti vuttaṃ. Kasmā? Pubbe dassita-uddesakkamanidassanatthaṃ. Pubbepi “hīnena hīnaṃ, hīnena ukkaṭṭhaṃ, ukkaṭṭhena hīnaṃ, ukkaṭṭhena ukkaṭṭhan”ti jātyādīsu ekekasmim catudhā catudhā dassita-uddesakkamassa nidassanaṃ “evaṃ”ti iminā karoti. “Hīnena hīnaṃ vadetī”ti vuttaṭṭhāneyeva hi “evaṃ vadetī”ti vutte so ākāro nidassito hotīti adhippāyo. Aññathā aññāpadesena so ākāro na sambhavatīti āpajjati. Na sambhavati evāti ce? Na, visesakāraṇābhāvā, tattha anāpattippasaṅgato, aniyamaniddesena aniyamatthasambhavato ca. “Santi idhekacce caṇḍālā”ti-ādinā hi aniyamaniddesena caṇḍālaṃ vā acaṇḍālaṃ vā sandhāya bhaṇantassa āpattīti aniyamattho sambhavatīti adhippāyo. Yadi evaṃ ettakameva vattabbaṃ tāvatā pubbe dassita-uddesakkamanidassanasiddhitoti? Na, “vadetī”ti iminā ayojite “evaṃ”ti pade imaṃ nāma ākāraṃ dassetīti anavabodhato. Aññāpadesanayepe paraviññāpaneyeva dukkaṭapācittiyaṃ viyāti niyamanapayojanaṃ vā “vadetī”ti padanti veditabbaṃ. Atha vā attano samīpe thatvā aññaṃ bhikkhuṃ āṇāpento hīnena hīnaṃ vadeti bhaṇati, āpatti pācittiyassa. Sace sayāṃ hīno hīnena hīnaṃ caṇḍālaṃ -pa- pukkusaṃ “pukkuso”ti bhaṇati āpatti vācāya vācāya pācittiyassa, esa nayo aññāpadesavāresupīti yojanā veditabbā. Ayamatto duṭṭhadosesu¹ pariyesitabbo. Aññathā “vadeti bhaṇati”ti etesaṃ aññataraṃ ubhayattha anaññāpadesavāra-aññāpadesavāresu, visesena vā aññāpadesavāresu niratthakaṃ āpajjati vināyeva tena vacanasiliṭṭhatāsambhavato. Attato² **pāliyaṃ** avuttattā panettha “sāṇattikaṃ”ti³ vuttanti veditabbaṃ. Tatrāyaṃ padasandhi **vadetīti** vada itīti. Asammukhā vadantassa dukkaṭaṃ “sammukhā pana sattahipi āpattikkhandhehi vadantassa dukkaṭaṃ”ti **andhakaṭṭhakathāyaṃ** vuttattā. **Davakamyatā** nāma keḷi, taṃ dassetuṃ **“hasādhippāyatā”**ti vuttaṃ. “Asammukhāpi davakamyatāya vadantassa dubbhāsitamevā”ti ācariyā vadanti. Pāpagarahitāya kujjhitvāpi vadantassa dukkaṭaṃ, asammukhā anāpattīti.

Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 1. 243. 255 piṭṭhādīsu.

2. Attano (Ka)

3. Anāṇattikanti (Ka)

3. Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā

36-7. “Imassa sutvā amussā”ti pāṭho. “Imesaṃ sutvā”ti na sundaraṃ.
Bhedāyapīti¹ bhedāya. Tiṇṇampi bhikkhubhāvatoyeva nipajjanato
“bhikkhūnaṃ pesuñṇe”ti bahuvacanaṃ kataṃ.

38-9. “Itthannāmo āyasmā caṇḍālo -pa- pukkusoti bhaṇatī”ti vatvā
 pesuñṇaṃ upasaṃharatīti yojanā. Aññathā “pukkusoti bhaṇatī”ti vattabbatā
 āpajjati. Ettha anupasampannavāro labbhamānopi na uddhaṭo omasavāde
 dassitanayattā, saṅkhepato ante dassetukāmatāya vā. Tathā hi ante tīṇi
 dukkaṭāni dassitāni. Tāni pana dassento bhagavā yasmā “upasampannassa
 sutvā upasampannassa pesuñṇaṃ upasaṃharatī”ti vuttānaṃ dvinnaṃ
 padānaṃ aññataravipallāsavasena vā ubhayavipallāsavasena vā pācittiyanti
 katvā dvepi tāni ekato vuttānīti dassetukāmo, tasmā sabbapaṭhamānyeva
 “upasampanno upasampannassa sutvā upasampannassa pesuñṇaṃ
 upasaṃharati, āpatti pācittiyassā”ti āha. “Dvīsu panetesu yasmā pārājikaṃ
 ajjhāpannopi upasampanno tādisaṃyeva upasampannaṃ khumsetukāmo
 omasati, tādisassa sutvā tādisassa pesuñṇaṃ upasaṃharati, āpatti
 pācittiyassa, tasmā ‘upasampanno’ti idaṃ ādipadaṃ sabbattha vuttan”ti keci
 vadanti, taṃ na yuttaṃ, anavasesa-āpattim āpannassa puna āpattiyā
 asambhavato, tasmā kevalaṃ **mātikāyaṃ** bhikkhupadābhāvatoyeva “bhaṇati
 upasaṃharatī”ti padānaṃ kārakaniddesābhāve asambhavato eva taṃ
 ādipadaṃ vuttanti veditabbaṃ. Idaṃ pālilesābhāvato anāṇattikameva. “Na
 piyakamyassa, na bhedādhippāyassā”ti upasaṃharaṇāpekkhaṃ sāmivacanaṃ
 tuṇhībhūtaṃ vacanappayojanābhāvato, tena vuttaṃ **“pāpagarahitāya
 bhaṇantassa anāpatti”**ti.

Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Bhedāya (Pāli)

4. Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā

45-6. **Sabbametaṃ padaso dhammo nāmā**ti ettha dhammo nāma buddhabhāsītōti evaṃ sambandho. **Akkharasamū**hoti asamattapade¹. Paccekabuddhabhāsitaṃ buddhabhāsite eva. Anupāsakagahaṭṭhehi bhāsito isibhāsītādisaṅgahaṃ gacchatīti veditabbaṃ. Katthaci potthake “devatābhāsito”ti padaṃ natthi, yattha atthi, sā pāḷi. **Gāthābandhepi ca esa nayoti** ekameva akkharaṃ vatvā ṭhānaṃ labbhati eva. “Evaṃ me sutan”ti-ādisuttaṃ bhaṇāpiyamāno ekāraṃ vatvā tiṭṭhati ce, anvakkharena pācittiyaṃ, aparipuṇṇapadaṃ vatvā ṭhite anubyañjanena. Padesu ekaṃ paṭhamapadaṃ virujjhati ce, anupadena pācittiyaṃ. **Aṭṭhakathānissitoti** aṭṭhakathānissitavasena ṭhito. Pubbe pakatibhāsāya vuttaṃ aṭṭhakathaṃ sandhāya. **Pālinissitoti** pāliyaṃ evāgato. **Maggakathā**dīnipi pakaraṇāni.

48. **Upacā**ranti dvādasahatthaṃ. “**Opā**tetīti ekato bhaṇati samāgacchatī”ti likhitaṃ. Kiñcāpi apalāladamanampi sīlupadesopi bhagavato kāle uppanno, atha kho tesu yaṃ yaṃ buddhavacanato āharitvā vuttaṃ, taṃ tadeva āpattivatthu hotīti viññāpanatthaṃ **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** “vadantī”ti² vacanehi sithilaṃ kataṃ. Buddhavacanato āharitvā vuttassa bahulatāya tabbahulanayena tesu āpatti vuttā, tasmā **mahāpaccayaṃ** tassādhippāyo pakāsītōti attho. “Sabbasameva vacananti apare”ti vuttaṃ. Sace ācariyo ṭhito nisinnānaṃ pāṭhaṃ deti, “na ṭhito nisinnassa dhammaṃ desessāmi”ti vuttāpattiṃ nāpajjatīti eke. Tesampi pāṭhadānaṃ dhammadesanato na aññanti taṃ na yuttaṃ, chattapāṇikādīnaṃ pāṭhadānena anāpattippasaṅgato, āpattibhāvo ca siddho. Vuttañhetam—

“Ubho atthaṃ na jānanti, ubho dhammaṃ na passare.

Yo cāyaṃ mantam vāceti, yo cādhammenadhīyati”ti³.

Ettha adhīyatīti attho, tasmā pāṭhadānampi dhammadesanāva. **Sekhiyaṭṭhakathāyaṃ**⁴ “dhammaparicchedopanettha padasodhamme vuttanayena veditabbo”ti

1. Asamattapade, asampattapade (Ka)

3. Vi 2. 268 piṭṭhe.

2. Vuttanti vadantīti (Ka)

4. Vi-Ṭṭha 3. 168 piṭṭhe.

vuttaṃ, tasmā ayameva dhammo sabbattha dhammapaṭisaṃyutta-sikkhāpadesu veditabbo. Yadi evaṃ saṅkhārabhāsādivasena cittadhammaṃ desentassa sekhiyavasena anāpatti siyā, tato chapakajātakavirodho. Tattha mantānaṃ bāhiraganthattāti ce? Na, tadadhippāyājānanato. Ayañhi tattha adhippāyo “bāhirakaganthasaṅkhātampi mantāṃ ucce āsane nisinnassa vācetum me bhikkhave amanāpaṃ, pageva dhammaṃ desetun”ti. “Tadāpi me bhikkhave amanāpaṃ nīce āsane nisīditvā ucce āsane nisinnassa mantāṃ vācetum, kimaṅgaṃ pana etarahi -pa- dhammaṃ desetun”ti¹ hi ayaṃ pālī yathāvuttameva adhippāyaṃ dīpeti, na aññaṃ. Teneva “mantāṃ vācetum dhammaṃ desetun”ti vacanabhedo kato. Aññathā ubhayattha “dhammaṃ desetun”icceva vattabbanti.

Mayā saddhiṃ mā vadāti-ādimhi pana **anugaṇṭhipade** evaṃ vutto “sace bhikkhu sāmaṇerena saddhiṃ vattukāmo, tathā sāmaṇeropī bhikkhunā saddhiṃ vattukāmo sahasā opātetī, ‘yebhuyyena paguṇaṃ ganthaṃ bhaṇantaṃ opātetī’”ti-ādīsu viya anāpatti, na hi ettāvata bhikkhu sāmaṇerassa uddisati nāma hoti. Yasmā **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** natthi, tasmāpi yuttamevetam. Sace tattha vicāretvā paṭikkhittaṃ siyā āpatti, kiriyākiriyañca nāpajjati. Kasmā? Yasmā cittaena ekato vattukāmo, atha kho naṃ ‘ekato mā vadā’ti paṭikkhipitvāpi ekato vadanto āpajjati. Avattukāmassa sahasā virajjhivā ekato vadantassa anāpatti, tena vuttaṃ ‘mayā saddhiṃ mā vadāti vutto yadi vadati, anāpatti’ti. Tathāpi ācariyānaṃ matimanuvattantena evarūpesu ṭhānesu yathāvuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ. Kasmā? Yasmā **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** natthi, natthibhāvatoyeva āpatti. Sace tattha anāpatti-avacanaṃ na sambhavati ayamaṭṭhānattā”ti.

Tatrāyaṃ vicāraṇā—“mayā saddhiṃ mā vadā”ti vutto yadi vadati, bhikkhuno anāpattīti yuttametam bhikkhuno vattukāmatāyābhāvato, bhāvepi sajjhāyakaraṇādīsu tīsu anāpattito ca. Atha sāmaṇerena byattatāya “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vutto bhikkhu abyattatāya vadati, āpatti eva vattukāmatāsabbhāvato. Sahasā ce vadati, anāpatti tadabhāvato. Sace bhikkhu evaṃ “mayā saddhiṃ mā

1. Vi 2. 268 piṭṭhe.

vadā”ti vatvā tena saddhiṃ sayam vadati, āpatti eva. Na hi etaṃ
 sikkhāpadaṃ kiriyākiriyaṃ. Yadi etaṃ sikkhāpadaṃ kiriyākiriyaṃ
 bhaveyya, yuttaṃ. Tattha anāpattīti adhippāyo. **Mahāpaccariyaṃ** imināva
 adhippāyena “mayā saddhiṃ mā vadā”ti vuttaṃ siyā. Na hi sāmaṇerassa
 kiriyā idha pamāṇanti, imasmiṃ pana adhippāye vutte atiyuttaṃvāti attho.
 Akkharattho byañjanattho. Kiñcāpi “yañca padaṃ yañca anupadaṃ yañca
 anvakkharaṃ yañca anubyañjanaṃ, sabbametaṃ padasodhammo nāmā”ti
 vuttaṃ, tathāpi “padena vāceti, pade pade āpatti pācittiyassa, akkharāya
 vāceti, akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti idameva dvayaṃ yojitaṃ, taṃ
 kasmāti ce? Padena anupada-anubyañjanānaṃ saṅgahitattā. Vuttañhetarṃ
 “anupadanti dutiyapādo. Anubyañjananti purimabyañjanena sadisaṃ
 pacchābyañjanan”ti¹, tasmā anupadekadesamattameva anubyañjananti
 siddham. “Akkharānubyañjanasamūho padan”ti ca vuttattā padamattameva
 vattabbaṃ tena anupadādittayaggahaṇatoti ce? Na vattabbaṃ
 vacanavisesato. Padena vācento hi pade vā anupadevā anubyañjane vā
 āpattiṃ āpajjati. Na akkharena. Akkharena vācento pana padādisu
 aññatarasmiṃ āpajjati. Na hi “varo varaññū varado varāharo”ti-ādimhi
 paṭhamarṃ va-kāraṃ vācento dutiyādiva-kāre opātetī, paṭhamarṃ ro-kāraṃ
 vācento dutiyaro-kāre opātetī, paṭhamarṃ ra-kāraṃ vācento dutiyara-kāre
 opātetī, āpatti pācittiyassāti sambhavati. Anubyañjanānulomato sambhavati
 evāti ce? Na, “pade pade āpatti pācittiyassā”ti iminā viruddhattā. Idañhi
 vacanaṃ ekasmiṃ pade ekā āpattīti dīpeti. “Rūpaṃ aniccan”ti vuccamāno
 rūti opātetī”ti vacanato sakalaṃ pādaṃ vācentassa paṭhama-akkharamatte
 ekato vutte āpattīti siddhanti ce? Na, “akkharakkharāya āpatti pācittiyassā”ti
 iminā viruddhattā, tasmā rūti opātetīti vattum asambhavato rū-kārassa
 yathāvuttadhammapariyāpannabhāvasiddhito taṃ avatvā kevalaṃ akkharāya
 vācentassa yathāvuttadhammapariyāpanna-akkharabhāvadassanattarṃ
 “rūpaṃ aniccanti vuccamāno”ti vuttaṃ, vacanasiliṭṭhatāvasena vā
 anubyañjane vedanāvacaṇaṃ viyāti veditabbaṃ.

Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

50. “Na sahasēyyaṃ kappetabban”ti bhāvavasena vuttaṃ, kesuci “na sahasēyyā kappetabbā”ti pāṭho, na kappetabbā bhikkhunāti paññattanti adhippāyo. “Apassenaṃ vāti vāyimamañcakameva hoti”ti likhitam. Yaṃ etesaṃ na kappati, taṃ tesampīti upajjhāyādīnaṃ santikaṃ agantvā sahasēyyaṃ kappeyyāti pāṭhaseso.

52. “Anupasampanno nāma bhikkhuṃ ṭhapetvā avaseso”ti vuttattā mātugāmo anupasampannoti catuttharattiyaṃ mātugāmo dvepi sahasēyyāpattiyo janetīti apare”ti vuttaṃ, “bhikkhuṃ ṭhapetvā -pa- pannoti pārājikavatthubhūto tiracchānapuriso adhippeto”ti ca, ubhayampi vīmaṃsitabbaṃ. **Dutiyasikkhāpade** mātugāmo nāmāti manussitthiṃ yeva gahetvā yakkhī petī tiracchānagatā pārājikavatthubhūtā na gahitā tesu dukkaṭattā. “Sace pana attanopi sikkhāpade dukkaṭaṃ bhaveyya, atha kasmā paṭhamasikkhāpade pācittiyaṃ”ti ca vuttaṃ. “Aparikkhitte pamukhe anāpattī”ti **sīhalaṭṭhakathā**vacanaṃ, tassatthaṃ dīpetuṃ **andhakaṭṭhakathāyaṃ** “bhūmiyaṃ vinā jagatiyā pamukhaṃ sandhāya kathitaṃ”ti vuttaṃ. **Puna vasatī**ti catutthadivase vasati. **Bhikkhunipanneti** bhikkhumhi nīpanne. **Sannipatitamaṇḍapaṃ** nāma mahāvihāre sannipātaṭṭhānaṃ. “Tīṇi ca divasāni dukkaṭakhetthe vasitvā catutthe divase sahasēyyāpattipahonake sayati, pācittiyevā”ti ekacce vadanti kira, taṃ na yuttaṃ.

Paṭhamasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

55. “Atha kho te manussā”ti ca “te addhikā”ti ca pāṭho. “Ekarattan”tipi atthi, so na sundaro. Paṇḍake **pāḷiyaṃ** dukkaṭassa vuttattā “ubhatobyañjanehi mūlāpattīti dissatī”ti, “animittādayo itthiyovā”ti ca vadanti ubhatobyañjanake vuttaṃ viya. Kiñcāpi matitthī pārājikavatthu hoti, anupādinnaṃ pakke ṭhitattā pana idha āpattiṃ na karoti. Pārājikāpattiṭṭhānañcettha na oloketabbaṃ.

Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā

66. “Viññū paṭibālā”ti vacanato aviññū itthiyāpi desentassa anāpatti. Idha yakkhī-ādayo manussitthī viya anolārikattā dukkaṭavattthukā jātā. Tiracchānagatamanussaviggahitthiyā paṭibalatāya vuttattā itarāpi dukkaṭavattthuyevāti eke. **“Mātugāmāyā”**ti¹ liṅgavipallāsena vuttaṃ. “Aṭṭhakathādipāṭham ṭhapetvā damiḷādinā yathāruci kathetum labhati kirā”ti likhitam, yathā yakkhī-ādayo dukkaṭavattthukā jātā, tathā purisaviggaham gahetvā ṭhitena yakkhādinā saddhim ṭhitassa mātugāmassa dhammam desento dukkaṭam anāpajjitvā kasmā pācittiyamāpajjatīti ce? Īsakampi dutiyapakkhā abhajanato. Manussamātugāmopi na dutiyo, pageva yakkhādayoti. Na dutiyāniyate tassa dutiyattāti ce? Na tattha duṭṭhullavācāpekkhā dutiyatā, kintu nisajjāpekkhā, idha ca na nisajjamattam, kintu desanā idhādhippetā. Sā ca nipajjanato olārikā, tasmā asamatthanidassanam.

Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā

67. “Catutthapārājikavatthu ca idaṇca ekamevā”ti vuttaṃ, na yuttaṃ. Kasmā? Tattha “moghapurisā”ti vuttattā. Te ariyamissakā na hontīti dvepi ekasadisānīti mama takko. “Ariyāpi paṭijāniṃsu, tesampi abbhantare vijjamānattā uttarimanussadhammassā”ti likhitam. **“Sabbepi bhūtaṃ bhagavāti** puthujjana-ariyānam uttarimanussadhammassa ārocitattā ‘bhūtan’ti vuttaṃ, na attano uttarimanussadhammam sandhāyāti apare”ti vuttaṃ.

77. Pubbe avuttehīti catutthapārājike āvuttehīti.

Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Aññassa mātugāmassa (Pāli), aññissā mātugāmassa (Tṭha)

9. Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā

78-80. “Teneva hatthena upakkamitvā asuciṃ mocesī”ti pāṭho sampatipāṭho sundaro. Apaloketvāva kātabbā. No ce, pāḷiyaṃyeva vuttaṃ siyā. “Ottappenā”ti vattabbe ruḷhīvasena paresu **“hirottappenā”**ti vuttaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** uttānattā na vuttaṃ, pācittiyā sambhavadassaneneva hi dukkaṭanti siddham.

83. Tattha “kamman”ti vutta-ajjhācārepi pariyāpannattā taṃ tassa daṇḍakammavattu. “Tattha kammaṃ āpanno”ti pubbepe likhitaṃ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṃ** “attakāmaṃ āpanno”ti pāṭho, “ayameva gahetabbo”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā

86. **Kaṭasakkharā** setamattikā viya mudukā sakkharajāti. **“Akatapabbhāre**ti avalaṇṇitabbaṭṭhānadassanattam vuttan”ti likhitaṃ. “Anovassakaṭṭhānadassanattan”ti vattabbaṃ. **Mūsikukkuranti** mūsikāhi uddhaṭapaṃsu. **Suddhacittā**ti kiñcāpi “evaṃ pavaṭṭite pathavī bhijjissatī”ti jānanti, no pana ce pathavībhedaṭṭhikā, suddhacittā nāma honti. Paṃsu-ādayo dve koṭṭhāsā āpattikarā. Keci “sabbacchannādīsu upaḍḍhe dukkaṭassa vuttattā sace dukkaṭam, yuttan”ti vadanti. Tattha yuttaṃ tādīsassa vatthuno sambhavā, idha pana jātaṭpathavī ca ajātaṭpathavī cāti dveyeva vatthūni, tasmā dvinnam ekena bhavitabbanti na yuttaṃ. Etthāpi dukkaṭavacanam atthīti ce? Taṃ pana saññāvasena, na vatthuvasenāti na yuttameva.

87. **Aggim kātuṃ vaṭṭatī**ti ettha ettāvata usumam gaṇhāti, tasmā vaṭṭatīti keci. Evaṃ sati pathaviyā aggimhi kate dūratopi bhūmi uṇhā hoti, tattakam kopetabbaṃ siyā, na ca kappati, tasmā yasmim ṭhāne patati, taṃ so aggi ḍahati, tasmā vaṭṭatīti eke. Aḍahitepi

“adaḍḍhāya pathaviyā aggim̐ ṭhapetur̐ na vaṭṭatī”ti vuttattā attanā pātanāyeva doso patite upadāheti veditabbaṃ.

Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena musāvādavaggo paṭhamo.

2. Bhūtagāmaṇṇavaṇṇa

1. Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā

89. **Pharasaṃ niggaḥetur̐ asakkontoti** dassitabhāvaṃ jānāpeti. Kasmā ayaṃ pharasaṃ uggirīti ce? **Manussānanti-**ādi tassa parihāro. “Ākoṭesi chindīti ca vacanato rukkhadevatānaṃ hatthāni chijjanti, na cātumahārājikādīnaṃ viya acchejjānī”ti vadanti.

90-2. **Bhavanti ahuvuñcāti** dvikāliko bhūtasaddo. Yadi bījato nibbattena bījaṃ dassitaṃ, tadeva santakaṃ yadidaṃ. Sova kukkuṭo maṃsimakkhitoti ayameva hi parihāro. **Aṭṭhakathāsupi** hi “bīje bījasaññī”ti likhitaṃ. Yaṃ bījaṃ bhūtagāmo nāma hoti, tasmiṃ bīje bhūtagāmaḥbījeto yojetvā. Amūlakattā kira sampuṇṇabhūtagāmo na hoti, “samūlapatto eva hi bhūtagāmo nāma”ti kāraṇaṃ vadanti. **Abhūtagāmamūlattāti** bhūtagāmato anuppannattā abhūtagāmamūlaṃ, bhūtagāmassa amūlakattā vā. Na hi tato añño bhūtagāmo uppajjati”ti dvidhāpi likhitaṃ. Piyaṅgu asanarukkho vaḍḍhanattaco khajjaphalo, “pītasālo”tipi¹ vuccati. **Amūlakabhūtagāme saṅgahaṃ gacchatīti** nālikerassevāyaṃ. Ghaṭapiṭṭhiṇatattā, bījagāmānulomattā ca dukkaṭavattthu. **Na vāsetabbaṃ** “durūpaciṇṇattā”ti likhitaṃ, “**yesaṃ rukkhānaṃ sākhaṃ ruhatīti** vacanato yesaṃ na ruhati, tesāṃ sākhyā kappiyakaraṇakiccaṃ natthīti siddhaṃ”ti vuttaṃ. **Muddatiṇanti** tassa nāmaṃ. “**Muñjatiṇanti** pāṭho”ti likhitaṃ.

Samaṇakappetīti samaṇavohārehi, tasmā vattabbaṃ bhikkhunā “kappiyaṃ karotī”ti. Tassa āṇattiyā karontenāpi sāmaṇerādinā

“kappiyan”ti vatvāva aggiparijitaṃ kātābanti siddhaṃ. Aggiparijītādīni viya kappiyattā abījanibbaṭṭabījanipi “pañcahi samaṇakappehi”¹ ettha pavittihāni, yathālābhato vā samaṇakappavacanāṃ gahetabbaṃ. “Kappiyan”ti vatthukāmo ‘kappan’ti ce vadati, ‘vaṭṭatī’ti vadantī”ti vuttaṃ. “Kappiyan”ti vacanāṃ sakasakabhāsāyapi vaṭṭatī”ti vadanti. “Kappiyanti vatvā”ti vuttattā bhikkhunā ‘kappiyaṃ’ icceva vattabbaṃ, “itarena pana yāya kāyaci bhāsāyā”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. “Ucchum kappiyaṃ karissāmīti dārum vijjhati”ti vacanato kappiyaṃ kātābbaṃ sandhāya viraddheti vuttaṃ hoti, ācariyā pana “kappiyaṃ kāretabbaṃ sandhāya kappiyanti sitthādīni kāreti, vaṭṭatī”ti vadanti, tassa kāraṇaṃ vadantā kātum vaṭṭanabhāveneva virajjhivā katepi kappiyaṃ jātāṃ. Yadi na vaṭṭeyya, sitthādīnihi kate na vaṭṭeyyāti, upaparikkhitabbaṃ. Uṭṭhitasevālaghaṭaṃ ātape nikkhipitum vaṭṭati, vikopetukāmatāya sati dukkaṭaṃ yuttaṃ viya. “Puppharajjubhājanagatikā, tasmā na vaṭṭati. Nāle vā baddhapupphakalāpe nālasmiṃ katepi vaṭṭati tasmīṃ pupphassa atthitāyā”ti vadanti. **Porāṇaganṭhipade** “bījagāmena bhūtagāmo dassito anavaśesaṃ pariyādānatthan”ti vuttaṃ.

Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aññavādakasikkhāpadavaṇṇanā

98-9. **Aññaṃ vadatīti aññavādakaṃ**, “vacanāṃ kareyyā”ti likhitaṃ. “Tuṇhībhūtassetaṃ nāmaṃ”ti pāṭho. **Ugghātetukāmoti** samohanitukāmo, antarāyaṃ kattukāmoti porāṇā.

100. “Sudiṭṭho bhante, na paneso kahāpaṇoti-ādīsu **anāropite** dukkaṭeṇa musāvādapācittiyaṃ, aropite pācittiyadvayaṃ hotī”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

102. **Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vāti** ettha “mayi vutte maṃ vā aññaṃ vā saṃgho adhammena vā kammaṃ, vaggena vā kammaṃ karissati,

1. Vi 4. 244 piṭṭhe.

na kammārahassa vā me, aññassa vā kammaṃ karissatī”ti na kathetīti
yojetabbaṃ.

Aññavādakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ujjhāpanakasikkhāpadavaṇṇanā

103. “**Chandāyā**”ti akkharakkharāyāti-ādi viya līṅgavipallāsenā vuttaṃ,
chandatthanti vā attho. Yesaṃ senāsanāni paññāpeti, tesaṃ attani
chandatthanti adhippāyo.

106. **Anupasampannanti**-ādīsu karaṇattho gahetabbo. **Aññaṃ**
anupasampannanti aññena anupasampannena. **Tassa vā**ti anupasampannassa.
“Sammutikāle pañcaṅgavirahādayo asammata nāmā”ti, “upasampannena
laddhasammuti sikkhāpaccakkhānena vinassatī”ti ca vuttaṃ. **Samghenā**ti
sabbena samghena kammavācāya assāvetvā “taveso bhāro”ti kevalaṃ
āropitabhāro. **Kevala**-saddo hettha kammavācāya assāvitabhāvamattameva
dīpeti. **Sayamevā**ti itaresaṃ bhikkhūnaṃ anumatiyā. Abhūtena khīyanakassa
ādikammikassa kathaṃ anāpattīti ce? Iminā sikkhāpadena. Musāvāde
āpattiyeva dve pācittiyo vuttā viya dissanti pubbapayoge
rukkhādichindanādīsu viya, vicāretabbaṃ.

Ujjhāpanakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā

110. “Evañcidaṃ bhagavatā bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññattaṃ
hotī”ti vacanato, **parivāre** “ekā paññatti, ekā anupaññatti”ti¹ vacanato ca
idha atthi anupaññattīti siddhaṃ. Kiñcāpi siddhaṃ, “evañca pana bhikkhave
imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyātha”ti-ādinā pana paññattiṭṭhānaṃ na
paññāyati, kevalaṃ “anujānāmi bhikkhave aṭṭha māse -pa- nikkhipitun”ti
ettakameva vuttaṃ, taṃ

1. Vi 5. 121 piṭṭhe.

kasmāti ce? Paṭhamapaññattiyam vuttanayeneva vattabbato avisesattā na vuttam. Yadi evam kā ettha anupaññattīti? **Ajjhokāseti**. Ayamanupaññatti paññattiyampi atthīti ce? Atthi, tam pana okāsamattadīpanam, dutiyam cātuvassikamāsasankhātakālādīpanam. Yasmā ubhayampi ekam kālo kāsam ekato katvā “ajjhokāse”ti vuttanti dīpento bhagavā “anujānāmi bhikkhave -pa- nikkhipitun”ti āhāti veditabbam. Teneva **mātikāṭṭhakathāyam**¹ vuttam “yattha ca yadā ca santharitum na vaṭṭati, tam sabbamidha ajjhokāsasankhyameva gatanti veditabban”ti. Hemantakālassa anāpattisamayattā idam sikkhāpadam nidānānapekkhanti siddham, tathā hi ajjhokāsapadasāmatthiyena ayaṃ viseso—vassānakāle ovassakaṭṭhāne ajjhokāse, maṇḍapādīmhi ca na vaṭṭati. Hemantakāle pakati-ajjhokāse na vaṭṭati, sabbamidha ovassakepi maṇḍapādīmhi vaṭṭati, tañca kho yattha himavassena² senāsanam na temeti, gimhakāle pakati-ajjhokāsepi vaṭṭati, tañca kho akālameghādassaneyevāti ayaṃ viseso “aṭṭha māse”ti ca “apassikasankete”ti ca etesam dvinnam padānam sāmattiyaṭopi siddho.

Kiñca bhiyyo—**aṭṭhakathāyam** sandassitavisesova. Cammādinā onaddhako vā navavāyimo vā na sīgham vinassati. **Kāyānugatikkattā**ti kāye yattha, tattha gatattā. Saṃghikamañcādīmhi kāyam phusāpetvā viharitum na vaṭṭatīti **dhammasīritthero**. “Saṃghikam pana ‘ajjhokāsaparibhogena paribhuñjatha bhante yathāsukhan’ti dāyakā denti senāsanam, evarūpe anāpatti”ti **andhakāṭṭhakathāyam** vacanato, idha ca paṭikkhepābhāvato vaṭṭati. “Aññañca evarūpanti apare”ti vuttam. “**Pādaṭṭhānābhimukhā**ti nisīdantassa pādapatanaṭṭhānābhimukhā”ti likhitam. Sammajjantassa pādaṭṭhānābhimukhanti ācariyassa takko.

111. “**Pāduddhārenā**ti bahi-upacāre ṭhitattā”ti likhitam. **Gacchanti**, dukkaṭam dhammakathikassa viya. Kasmā na pācittiyam? Pacchā āgatehi vuḍḍhatarehi uṭṭhāpetvā gahetabbato. Dhammakathikassa pana anuṭṭhapetabbattā. “Anāṇattiyā paññattiyampi tassa bhāro”ti vuttam.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 201 piṭṭhe.

2. Himavasena (Ka)

112. **Pariharaneyevā**ti ettha gahetvā vicāraṇeti **dhammasiritthero**. Attano santakakaraṇeti **upatissatthero**. Bijanīpattakaṃ caturassabjanī.

113. “Yo bhikkhu vā sāmaṇero vā -pa- lajjī hotī’ti vuttattā alajjīm āpucchitvā gantuṃ na vaṭṭatī”ti vadanti. Pāṭhe “kenaci palibuddhaṃ hotī”ti ca **aṭṭhakathāyaṃ** “palibuddhaṃ”ti ca senāsanaṃyeva sandhāya vuttaṃ, tasmā tathāpi atthīti gahetabbaṃ. “Anāpucchāṃ vā”ti pāḥo.

Paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutiyasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā

116-7. **Ettakameva vuttamaṭṭhakathāsu**, tathāpi padaṭṭhādayopi labbhanti eva. **Anugaṇṭhipade** “aññaṃ attharaṇādi akappiyattā na vuttaṃ”ti vuttaṃ. “Mañcaṃ vā pīṭhaṃ vā vihāre vā vihārūpacāre vā’ti imināpi saṃsandanaṭṭhaṃ ‘**kiñcāpi vutto, atha kho**’ti-ādi āraddhaṃ”ti ca vuttaṃ. Upacāramattañcetaṃ “rukkaṃhūle”ti, tattha vattaṃ natthi.

118. **Anāpucchitvāpi gantuṃ vaṭṭatī**ti asatiyā gacchatopi anāpatti, **āpucchanaṃ pana vattaṃ** sañcicca anāpucchato vattaḥhedadukkaṭṭattā. Puggalikasenāsane saṃghikaseyyaṃ, saṃghikasenāsane vā puggalikaseyyaṃ attharitvā gacchantassa dukkaṭṭaṃ yuttaṃ viya. Kasmā? “Seyyāmatameva nasseyyā”ti vuttattā. Idha pana “palibuddhaṃ palibuddho”ti duvidhampi atthi.

Dutiyasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā

121. Chabbaggiyesuyeva **therā bhikkhū**ti keci. **Pāde dhovitvā**ti-ādimhi pavisantassa vā pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭhaṃ passāvattāyā nikkhamantassa vā yāva passāvattāṇanti yojanā kātabbā. Evaṃ

sante “passāvatthāya nikkhamantassa vā”ti na vattabbaṃ, “passāvaṭṭhānato nikkhamantassa vā”ti vattabbaṃ. **Passāvaṭṭhānanti** katthaci potthake. Tathā hi **mātikāṭṭhakathāyaṃ**¹ “pavisantassa pādadhovanapāsāṇato yāva mañcapīṭhaṃ nikkhamantassa mañcapīṭhato yāva passāvaṭṭhānaṃ, tāva upacāro”ti vuttaṃ, tasmā “pāde dhovivā pavisantassa, passāvatthāya nikkhamantassa ca dvāre nikkhattapādadhovanapāsāṇato, passāvaṭṭhānato ca mañcapīṭhan”ti katthaci potthake pāṭho, so apāṭho. Kasmā? Mañcapīṭhānaṃ upacārassa vuttattā. Pavisantassa yāva mañcapīṭhānaṃ upacāro, nikkhamantassa tato paṭṭhāya yāva passāvaṭṭhānaṃ vaccakuṭisaṅkamaṭṭhānanti iminā atthena yathā saṃsandati, tathāvidho pāṭhoti ācariyo.

122. **Upacāraṃ ṭhapetvā**ti idha vutta-upacāraṃ ṭhapetvā.
“Dassanasavanūpacārepi santharantassā”ti likhitaṃ.

Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā

126-7. **Chasattakoṭṭhakāni** vāti ettha dvārakoṭṭhakaṃ adhippetam.
“Nikkhamā”ti vacanaṃ sutvāpi attano ruciyā nikkhamati, anāpatti, idha aggisālādi eva **upacāro**ti.

Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā

129. “Pamāṇamajjhimaṃ galappamaṇe dinnatulāpi vehāsakuṭiyevā”ti likhitaṃ, “na sā idha adhippetā”ti vuttaṃ.

Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 204 piṭṭhe.

9. Mahallakavīhārasikkhāpadavaṇṇanā

135. **Yāva dvāra**kosāti dvārasamīpā, yāva bhittīti attho, taṃ suvuttaṃ. **Kavāṭavitt**hārappamāṇoti hatthapāsassādhippetattā, samantā kavāṭavittthārappamāṇa-upacārassa gahitattā aparipūra-upacārāpi hoti. Ālokaṃ karotīti ālokaṃ sandheti pidhetīti sandhi eva ālokasandhināmakā honti. Vātapānakavāṭalepakamme appaharitaṭṭhānakiccaṃ natthi.

136. **Itthakā**ti chadanakapālāsīlādi-itthakā. **Chadanūparī**ti ettha paṭhamāṃ tāva ekavāraṃ aparisesaṃ chādetvā puna chādanadaṇḍake bandhitvā dutiyavāraṃ tatheva chādetabbaṃ. “Tatīyavārakatutthavāre sampatte dve magge adhiṭṭhahitvā tatīyamaggaṃ āṇāpetvā pakkamītabbaṃ”ti vuttaṃ, taṃ “punappunaṃ chādāpeti”ti iminā yujjati.

Porāṇā pana “paṭhamavāreyeva tayo magge adhiṭṭhātuṃ vaṭṭati, catutthato paṭṭhāya āpatti pācittiyāṃ, catutthalepato paṭṭhāya āpatti”ti vadanti. Tattha chadane vuttavidhinidānena sameti, lepe vuttavidhitikacchedena sameti. Tathāpi so na yuttova. **Nidāne**, **aṭṭhakathāya**ñca siddhalepattā sabbasovāpi acchanne, channevāpi anekaso pariyāyassa tatīyasseeva adhiṭṭhānanti no sametīti ācariyo. “Dve magge”ti, “dve chadane”ti ca “tatīyavārato paṭṭhāya evaṃ chādāpehi”ti āṇāpetvā pakkamītabbaṃ”ti ca **upatissatthero** vadati kira.

Mahallakavīhārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

140. Sappāṇakasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

Samatto vaṇṇanākkamena bhūtagāmaṃvaggo dutiyo.

3. Ovādavagga

1. Ovādasikkhāpadavaṇṇanā

144. **Kathānusārenā**ti yo bhikkhunovādakatthiko kimsīlo kimsamācāro katarakulā pabbajitoti-ādi kathānusārenāti attho. **Saggamaggagamanepīti api-saddena mokkhagamanepi. “Lakkhaṇappaṭivedhapāṭisaṃyutto”**ti aṭṭhagarudhammānusārena vattabbaṃ dhammakathaṃ sandhāya vuttaṃ.

145-7. **Nissīmanti** vihāre baddhasīmato aññaṃ abaddhasīmaṃ, gāmasīmādinti attho. **“Supinantenapī”**ti na sabbesanti idha bāhullanayena vuttaṃ. Chabbaggiyā hi keci vīsativassāpi atthi atirekavīsativassāpīti iminā imaṃ majjhimabodhikāle paññattanti viññāyati. **“Sīlavā hotī”**ti vatvā tassa catubbidhattā idha adhippetasīlameva dassetuṃ **“pātimokkhasaṃvarasaṃvuto”**ti-ādi vuttaṃ. **Gaṇṭhānugaṇṭhipadesu** “satisaṃvarādayo idha nādhippetā, tena vibhaṅgapāṭhaṃ dasseti aṭṭhakathācariyo”ti vuttaṃ. **Atthatoti** pāli-atthato. **Kāraṇatoti** kāraṇūpapattito, aṭṭhakathātoti adhippāyo. Atha vā **kāraṇatoti** dhammato, tena atthato dhammatoti vuttaṃ hoti. Atha vā **atthatoti** phalato. **“Kāraṇatoti** hetuto. Dhammapadampi jātakena sahā”ti likhitaṃ. **Pañhaṃ kathetunti** “pañhaṃ puṭṭho katheti”ti ettha bhikkhuniyā puṭṭhena “na jānāmī”ti na sakkā kathetuṃ. “Na kho pana taṃ bhagavantana”ti pāṭho. “Na kho panetan”ti ca likhanti, taṃ na sundaraṃ. “Kāsāyavattthavasanāyā”ti vacanato pārājikāyapi na vaṭṭati. Bhikkhuniyā kāyasamsaggameva vuttaṃ. Methunena hi bhikkhunīdūsako hoti.

148-9. Bhikkhūnaṃ santike upasampannā nāma parivattaliṅgā, pañcasatā sākiyāniyo vā. “Dhammadesanāpattimocanattthaṃ panā”ti vacanato mātugāmaggaḥaṇena sabbattha bhikkhunīsaṅgahaṃ gacchatīti siddhaṃ. Bhikkhuniggahaṇena pana mātugāmo **tiriyāṃ tarāṇasikkhāpade**¹ saṅgahito, na aññatha. “Osāretabbā”ti pālipāṭho, pāli osāretabbāti

attho. “Osāretabban”ti atṭhakathāpāli. Ekasmiṃ ṭhāne vandite dosābhāvato bahūsu ekāya vandite vaṭṭatīti ce? Bhikkhūhi kattabbaṃ natthi, bhikkhuniyāyeva kattabbaṃ, tasmā na vaṭṭati. **“Yattha katthaci nisinnāyāti antodvādasahatthe nisinnāyā”**ti vadanti. **Na nimantitā hutvā gantukāmā**ti nimantitā hutvā gantukāmā bhikkhū idha nādhīpetā, vassaṃ upagantukāmāva adhippetāti attho. **Yato panāti** bhikkhunīvihārato. **Tatthāti** bhikkhunīvihāre. Kiñcāpi “ovādadāyakā bhikkhū”ti vacanato ovādadāyakeheva sabhikkhuko āvāso hoti, na sabbehīti āpanno, tathāpi asati bhikkhunovādake ovādasasāṃvāsānaṃ atthāya yācanatthāya avassaṃ gantabbattā aññehipi bhikkhūhi sabhikkhukopi sabhikkhuko evāti veditabbo. **Sā rakkhitabbāti** vassacchedāpatti rakkhitabbā. Kasmā? **Āpadāsu hīti-**ādi. **“Ayaṃ uposatho cātuddasikoti pucchitabban”**ti vuttaṃ, tampi terasiyaṃyeva, etarahi pana bhikkhuniyo cātuddasiyaṃyeva gantvā “kadā ayya uposatho”ti pucchanti. “Jāyāyo vā jāriyo vā”ti adhippāyena vuttaṃ kira. “Gaccheyya ce, āpatti”ti pāṭho. **Dve tissoti** dvīhi tīhi. Ekato āgatānaṃ vasena “tāhi”ti bahuvacanaṃ vuttanti adhippāyo. “Ekā bhikkhunī vā bahū bhikkhunī vā bahūhi bhikkhunupassayehi ovādatthāya pesitā”ti vacanassa vitthāro “bhikkhunisaṃgho ca ayya bhikkhuniyo cā”ti-ādinā vutto. “Bhikkhunisaṃgho ca ayya bhikkhuniyo cā”ti-ādi nānā-upassayehi pesitāya vacanaṃ”ti ca “aparipuṇṇasaṃghapuggalanānāvāsadutiyavacanavasena pañcakkhattuṃ upasaṅkamaṇaṃ vuttan”ti ca likhitaṃ. Yasmiṃ āvāse pātimokkhuḍdeso na pavattati, tatthāpi yācanaṃ sampaṭicchitvā punadivase yena paṭiggahitaṃ, tena “natthi koci bhikkhu bhikkhunovādako sammato”ti-ādi vattabbaṃ. Atthi ce sammato, niddisitaṃ. “Sayameva ce sammato, ahan’ti vattabban”ti vuttaṃ. Sace sammato vā ovādapāṭiggāhako vā pātimokkhaṃ uddisati, aññena ārocāpetabbanti eke, “attanāpi ārocetuṃ vaṭṭatī”ti ca vadanti. Kesuci potthakesu “ayyānaṃ pavāretī”ti likhitaṃ, evaṃ sati “ayyassa pavāremī”ti vattabbaṃ, potthake natthi.

Ovādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā

153. **Munāṭī**ti jānāti. **Antaradhāyatī**ti ettha taduttamaṃ ce atthi, taṃ passāmi, yaṃ vicittaṃ vā, tadatthañca. Taggha kāraṇaṃ. Saha uppādamanantarā kiriyā. Yamā ca te manasā katatra netvāti. Yathā pāto siyā pāto bhavaṃ pātova udakato uggantvā ṭhitaṃ, tathā virocamaṇaṃ aṅgīrasaṃ buddhaṃ passa, na kevalaṃ padumaṃ viya, virocamaṇaṃ tapantaṃ mādiccamivantaṃ likkheti sambandho. Atha vā aṅgīrasaṃ buddhaṃ padumaṃ vā virocamaṇaṃ sūriyaṃ vā tapantaṃ passa buddhaṃ. Yathā pāto siyā phullamavītagandhaṃ kokanudasaṅkhātaṃ padumaṃ passasi, tathā virocamaṇaṃ aṅgīrasaṃ buddhaṃ passa. Ubhayeneva hi bhagavato kanti dīpitāti katvā dīpitaḡuṇasubhaṃ buddhaṃ sakkatvā taṃ¹ kantiṃ pūjeyya. Pūjaneyyatopi vītiṇāmeyya iti lakkhaye. “Ekato upasampannāyā”ti pāli.

156. “Ekato upasampannānaṃ”ti atṭhakathāpāṭho. “Abhabbo tvaṇ”ti-ādivacanato anukampāvasena saddhivihārikādiṃ saṃghikā viharā nikkadḡdhāpentassa anāpatti viya dissati. Abhabbo hi thero saṅcicca taṃ kātum, gavesitabbāva ettha yuttīti keci. Therena sikkhāpadapaññattito pubbe katanti mama takko.

Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā

162. “Ekarattampi vasantī”ti² vacanato yattha rattiyaṃ na vasanti, tattha gantvā ovaditum vaṭṭatīti eke. Yadi evaṃ saṅketatṭhānaṃ gantvā ovaditum vaṭṭatīti³ siddhaṃ. “Tato addhayaḡaneyeva sabhikkhuko āvāso icchitabbo”ti na vattabbaṃ. Bhikkhunovādako ce addhayaḡanaṃ gantvā ovaditukāmo hoti, bhikkhunisamḡho ca addhayaḡanaṃ gantvā sotukāmo, “vaṭṭatī”ti vattabbaṃ siyā, tañca na vuttaṃ, tasmā na vaṭṭati. Heṭṭhimaparichedena pana “ekarattampi”ti² vuttaṃ. Tato paṭṭhāya upassayaṃ hoti, na upassayasāṅkhepena katamattenāti vuttaṃ hoti. Yattha

1. Buddhaṃ taṃ (Ka)

2. Vi 2. 80 piṭṭhe.

3. Na vaṭṭatīti (Ka)

vāsūpagatā bhikkhuniyo, so upassayasāṅkhyam gacchati, tattha na gantvā ovādo dātabbo. Ekāvāse divā vaṭṭatīti eke, vicāretvā yuttataram gahetabbam.

Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Āmisasikkhāpadavaṇṇanā

164. “Upasampannam saṅghena asammatan”ti pāḷivacanato, “sammatena vā saṅghena vā bhāram katvā ṭhapito”ti aṭṭhakathāvacanato ca aṭṭhahaṅgehi samannāgato sammatena vā vippavasitukāmena¹ “yāvāham āgamiṣāmi, tāva te bhāro hotū”ti yācitvā ṭhapito, tassābhāvato saṅghena vā tatheva bhāram katvā ṭhapito aṭṭhahi garudhammehi ovaditum labhati, pageva aññena dhammenāti siddham. “Yo pana bhikkhu asammato bhikkhuniyo ovadeyya, pācittiyan”ti pageva bhāram katvā aṭṭhapitam sandhāya vuttanti veditabbam. Abhayagirivāsīnampi idameva matam, **anugaṇṭhipade** pana imam nayam paṭikkhipitvā “natthi koci”ti-ādinā “etarahi ovādako asammato bhikkhunovādako nāmā”ti vatvā “yam pana **andhakatṭhakathāyam** vuttam ‘upasampannam saṅghena kammavācāya asammataṃ, bhikkhusaṅghena pana ‘bhikkhunisaṅghassa anuggaham karoṭha, bhikkhuniyo ovadatha, bhikkhusaṅghassa ca karoṭha phāsuvihāran’ti evam yācitvā ṭhapito bhikkhusaṅgham āpucchitvā, tato so thero bhikkhuniyo ovadati, evarūpaṃ bhikkhusaṅghena asammatan’ti, tatra vuttanayeneva attho gahetabbo”ti vuttam. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “asammato gāmaṃ ovādatthāya āgatānam bhikkhunīnam vacanam sutvā paṭivacanam dento saṅghānumatiyā, na ñatticatutthenā”ti vuttam, tam **anugaṇṭhipadamatena** sameti, **andhakatṭhakathāyam** vuttavacanam tena sameti, tañca pāḷivacanam, na hi ovādaṭṭiggāhako, pātimokkhuḍdesako vā “pāsādikena sampādetū”ti vacanamattena bhikkhunovādako nāma hoti. Hotīti ce, anupasampannopi tattakena vacanena “bhikkhunovādako hotū”ti vattabbo. Hotīti ce, yam vuttam **gaṇṭhānugaṇṭhipadesu** “asammato nāma asammatabhāvena ‘bahussuto tvam

1. Vippavasitukāmena vā (Ka)

ovadāhī'ti saṃghena bhāraṃ katvā ṭhapito'ti. Ettha bāhusaccena kiṃ payojanam. **Anugaṇṭhipadeyeva** “abhayagirivāsī vadatīti sutvā sammatena vā āṇatto ovaditum labhatīti **dhammasiritthero** pacchā anujānātī'ti vuttam. Kiṃ bahukāya. “Pāsādikena sampādetū'ti ettakamattena bhikkhunovādako hoti. **Aṭṭhakathāyam** “bhāraṃ katvā'ti iminā kiṃ payojanam, tattakampi vattum añño na labhati, tena ca “anujānāmi bhikkhave ṭhapetvā bālaṃ gilānaṃ gamikaṃ avasesehi ovādaṃ gahetun'ti¹ ayaṃ pāli virujjheyya. Kathaṃ? Tassa² hi “na bhikkhave ovādo na paccāharitabbo'ti³ vacanato sammatāsammatabhāvena natthi kocīti “pāsādikena sampādetū'ti vattabbaṃ siyā, vadanto ca idha paṭhamena āpattiyā kāretabbo hotīti. Hotu asammattattā, akatabhārattā ca. Imassa ca bhikkhunovādakatte imassa khīyanena dukkaṭam siyā, sabbametaṃ aniṭṭham, tasmā aṭṭhakathāyaṃ “ayamettha bhikkhunovādako nāmā'ti avuttattā tathā bhāraṃ katvā ṭhapito ovaditum labhatiyeva, nāññoti⁴ ācariyo.

Āmisasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā

169. Sādiyissasīti pucchā.

Cīvaradānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā

176. **Vañcetvā**ti “tava nātikāyā'ti avatvā “ekissā bhikkhuniyā'ti ettakameva vatvā, te hi “ekissā'ti vacanaṃ sutvā aññātikāya santakasaññino sibbesum. Imasmiṃ sikkhāpade “cīvaraṃ nāma

1. Vi 4. 456 piṭṭhe.

3. Vi 4. 457 piṭṭhe.

2. Kathentassa (Ka)

4. Labhatiyeva maññati (Ka)

channaṃ cīvarānaṃ aññataraṃ cīvaran”ti ettakameva pāḷi, tena vuttaṃ “**cīvaranti yaṃ nivāsetuṃ vā pārūpituṃ vā**”ti-ādi. “Vikappanupagaṃ pacchiman”ti ca likhitaṃ, so pamādalekho.

Cīvarasibbanasikkhāpadavavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃvidhānasikkhāpadavavaṇṇanā

181. Tā bhikkhuniyo dūsayimsūti vipariṇāmo kātabbo.

182-4. **Sampadantī**ti padasā gacchanti. **Vuttanayenevā**ti “sampatanti etthāti sampāto”ti-ādinā. Padagate upacāro na labbhati, accāsannattā missaṃ viya hotīti. Kukkuṭavassitaparicchinnō **mahā-aṭṭhakathāyaṃ**. “Tampi vohārenā”ti likhitaṃ. “Yebhuyyena tathā sanni veso hotīti katvā aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, tasmā na pamādalekho”ti ca, “ukkaṭṭhaparicchidena vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ**, tato uddhaṃ addhayojanalakkhaṇasampattaṃ nāma hotīti gahetabban”ti ca vuttaṃ. “Kappiyabhūmi kirāyaṃ -pa- na vadantī”ti vuttaṃ. Duddasañhettha kāraṇaṃ. Katarāṃ pana tanti? “Gacchāmā”ti saṃvidahati, āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. Tattha “gacchāmā”ti vattamānavacanantañca, amagge bhikkhunupassayādimhi na sambhavatiyeva manussavanaṃ antaragharādimhi maggasaṅkhepagamanato, uccāsayanādi-uppattiṭṭhānattā ca. Na titthiyaseyyāya vā pabbajitāvāsattā. **Dvā**reti saṃīpatthe bhummaṃ, tasmā taṃ dassetuṃ puna “**rathikāyā**”ti āha. Sesa-aṭṭhakathāyaṃ “etthantare saṃvidahitepi bhikkhuno dukkaṭan”ti āgatattā na sameti. “Gāmantare”ti vacanato aññagāmassa upacārokkamane eva āpatti. “Addhayojane”ti vacanato atikkamaneyeva yuttaṃ.

185. **Ratṭhabhedeti** vilope. **Porāṇaganṭhipade** “tayopi saṅketā kālādivasamaggavasena, tattha pacchimeneva āpatti”ti vuttaṃ. “Iminā maggenā”ti vissajjetvā aññena gacchanti ce, āpattiyevāti attho.

Saṃvidhānasikkhāpadavavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Nāvābhiruhasikkhāpadavaṇṇanā

189. Nadiyā kuto gāmantaranti ce? “**Yassā nadiyā**”ti-ādimāha.
Gāmantaragaṇanāyāti yasmim gāmatitthe āruḷho, taṃ ṭhapetvā
 aññagāmagāṇanāya. “Mātugāmopi idha saṅgahaṃ gacchatī”ti-ācariyassa
 takko, teneva “ubhayattha ekato upasampannāya dukkaṭaṃ, sikkhamānāya
 sāmaṇeriyā anāpatti”ti ca na vuttaṃ. Eseva nayo aññesupi evarūpesu.

191. “Lokassādamittasanthavavasena keḷipurekkhārā saṃvidahitvā”ti
 vuttattā akusalacittaṃ lokavajjanti vattabbanti? Na vattabbam,
 “keḷipurekkhārā”ti vacanaṃ yebhuyyatāya vuttaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** ca
 “tīṇi cittāni tisso vedanā”ti vuttaṃ, saṃvidahanakāle vā keḷipurekkhāro
 bhikkhu saṃvidahati, āpatti bhikkhuno gāmantarokkamane,
 addhayojanātikkame vā. Kusalacitto vā hoti paccavekkhanto, cetiyādīni vā
 passanto, abyākatacitto vā hoti kilamathavasena niddāyantoti ticittāni
 gahitānīti veditabbā.

Nāvābhiruhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā

192. **Cetake**ti dārake. Taruṇapotaketi porāṇā. “Pāpabhikkhūnaṃ
 pakkhupacchedāya idaṃ paññattaṃ, tasmā pañca bhojaneyevāpatti vuttā”ti
 likhitaṃ.

194-7. **Nipphāditanti** viññattiyā na hoti, kintu parikathādīhi, tasmā
 iminā sikkhāpadena anāpatti, taṃ sandhāya “**sabbattha anāpatti**”ti vuttaṃ.
 “Kathānusārena tattha pasīditvā denti, idaṃ paripācitaṃ na hoti, vaṭṭanti”ti
 paṭhamasikkhāpade vuttattāti **dhammasiritthero, upatissatthero** pana
 “itarampi vaṭṭatiyevā”ti āha. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “yasmā devadatto
 pakatiyā tattha bhikkhuniparipācitaṃ bhuñjati, tasmā imaṃ aṭṭhuppattim
 nidānaṃ katvā idaṃ sikkhāpadaṃ paññattan”ti vuttaṃ.

Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

198. “Upanandassa catutthasikkhāpadena cā”ti pāṭho.

Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ovādavaggo tatiyo.

4. Bhojanavagga

1. Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā

203-4-6. **Pūgassā**ti pūgena. **Kukkuccāyantoti** nissaraṇenettha bhavitabbari, taṃ mayam na jānāmāti sannīṭṭhānassa karaṇavasena “kukkuccāyanto”ti vuccati. Yathā hi āyasmā upāli nayaggāhena “anāpatti āvuso supinantenā”ti¹ āha, tathā theropi “anāpatti gilānassā”ti kasmā na paricchindatīti? Anattādhikārattā vinayapaññattiyā, “nāyam attano okāso”ti paṭikkhattattā, sikkhāpadassa aparipuṇṇattā. Paṭhamapārājikasikkhāpade paripuṇṇam katvā paññattheyeva hi so thero “anāpatti supinantenā”ti¹ āha “aññatra supinantā”ti vuttapadānusārenāti. Yasmā odissa ayāvadattheva dāyakānam pīlā natthi, tasmā “**anodissa yāvadattho**”ti vuttam.

208. “Antarāmagge ekadivasan’ti ekamyeva sandhāya vuttan”ti ca “**eseva nayoti** vuttanayameva dassetuṃ gantvā paccāgacchanto hīti-ādimāhā”ti ca “suddhicitto hutvā pakatigamaneva bhuñjitum labhatī”ti ca “agilānassa gilānasaññino kāyena samuṭṭhātī”ti ca likhitam.

Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

209-18. **Gulhapatiṇchannoti** apākaṭova. **Eko puttenāti** ekassetam bhattam “aham aññena nimantito”ti na vuccati. “**Sace ekato**

gaṇhanti, gaṇabhojanam hoti¹ ti¹ vuttattā cattāro upāsakā cattāro bhikkhū visum visum nimantetvā hatthapāse ṭhitānam ce denti, gaṇabhojanam hoti evāti eke, tam na yuttam viya. “Viññattito pasavane gaṇassa ekato gahaṇe iminā sikkhāpadena āpatti, visum gahaṇe paṇītabhojanasūpodanaviññattīhi” ti likhitaṃ. “Viññattito pasavanam aṭṭhuppattivasena **aṭṭhakathāyam** anuññātaṃ. Sūpodanādivasena tattha āpatti evā” ti vuttam, tam na yuttam. Kasmā? **Parivāre**² eva dvinnam ākārānam āgatattā, tasmā **aṭṭhakathāyam** “anuññātan” ti duvuttam. Aṭṭhuppattiyāmyeva pākaṭanti “padabhājane na vuttan” ti vattabbaṃ. **Ekato gaṇhantīti** gahitabhattāpi aññe yāva gaṇhanti, tāva ce tiṭṭhanti, ekato gaṇhantiyeva nāma. “Gacchati ce, anāpatti” ti vadanti.

Etthāha—“paṭiggahaṇameva hettha pamāṇan” ti vuttam, atha kasmā **pāliyam** “gaṇabhojanam nāma yattha cattāro -pa- bhuñjanti, etaṃ gaṇabhojanam nāmā” ti³ vuttanti? Vuccati—**yatthāti** upayogathe bhumnavacanam. **Cattāro**ti gaṇassa heṭṭhimaparicchedanidassanam. **Pañcannam bhojanānanti** āpattippahonakabhojananidassanam. **Aññātarena bhojanena nimantitāti** akappiyanimantanidassanam. Nimantanavaseneva pana gaṇabhojanassa vuttattā “nimantitā bhuñjantīti vuttan” ti vuttam. “Aññātaram bhojanam viññāpetvā bhuñjanti” ti pana na vuttam aṭṭhuppattiyāmyeva pākaṭattā. Yam bhuñjantīti evam sambandho veditabbo. Tattha **bhuñjantīti** paṭiggāhakaniyamavacanam. Na hi appaṭiggahitakam bhikkhū bhuñjanti. Idam vuttam hoti “gaṇassa yato paṭiggahitāhārabhojanahetu pācittiyan” ti. Āgantukapaṭṭam moghasuttena sibbitvā ṭhapenti, tattha anuvāte yathā ekatalam hoti, tathā hatthehi ghaṭṭeti. **Valetīti** āvaṭṭeti. **Parivattananti** suttaṃ gaṇhantānam sukhaggahaṇattham suttaparivattanam karoti, paṭṭam sibbantānam sukhāsibbanattham paṭṭaparivattanañca. Navacīvarakārako idhādhippeto, na itaroti. “Bimbisāram āpucchitvā sambhāre kayiramāneyeva kālā atikkantā, pacchā gaṇabhojanasikkhāpade paññatte bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pucchi” ti vadanti, aññathā aṭṭhakathāya virujjhanato.

1. Vi-Ṭṭha 3. 79 piṭṭhe.

2. Vi 5. 65 piṭṭhe.

3. Vi 2. 101 piṭṭhe.

220. “Dve tayo ekatoti yepi akappiyanimantanam sādīyitvā”ti-
ādivacanena akappiyanimantanapaccayā eva anāpatti, viññattito āpattiyevāti
dīpeti. Animantito catuttho yassa tadetaṃ **animantitacatuttham**. Esa nayo
sabbattha. **Pavesetvāti** nisīdāpetvā. Cīvaradānasamayaladdhakacatukkaṃ
cīvarakārasamayaladdhakacatukkanti evamādīni. **Tāni cāti** yehi bhojanehi
visaṅketo natthi, tāni. **Mahāthereti** upasampanne. **Aṭṭhatvāti** ṭhitena
nimittam dassitam hoti. **Tattha tattha gantvāti** rathikādīsu bhikkhusamīpe
gantvā. Imasmiṃ pana sikkhāpade katthaci potthake “anujānāmi bhikkhave
cīvaradānasamaye gaṇabhojanam bhuñjitum. Evañcidam bhagavatā
bhikkhūnaṃ”ti pāṭho dissati. Katthaci “bhuñjitum”ti vatvā “evañca pana
bhikkhave imam sikkhāpadaṃ uddiseyyātha”ti pāṭho, ayaṃ sobhano.

Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

221. **Adhiṭṭhitāti** niccappavattā. Badaracuṇṇasakkārādīhi yojitam
badarasājavam. **Kirakammakārenāti** kirassa kammakārena.

226. “**Vikappetvā gaṇhāhī**”ti etthāhu **porāṇattherā** “bhagavato
sammukhā avikappetvā gehato nikkhamitvā rathikāya aññatarassa
bhikkhuno santike vikappesi, vikappentena pana ‘mayham bhattapaccāsam
itthannāmassa dammī’ti vattabbam, itarena vattabbam ‘tassa santakam
paribhuñja vā yathāpaccayaṃ vā karohī’ti”. **Pañcasu sahadhammikesūti**
sammukhā ṭhitassa samadhammikassa yassa vikappetukāmo, tam
sahadhammikaṃ adisvā gahaṭṭhassa vā santike, sayameva vā “pañcasu
sahadhammikesu itthannāmassa vikappemi”ti vatvā bhuñjitabbanti eke,
evam sati thero tasmiṃyeva nisinnova tathā vācam nicchāretvā
paṭiggaṇhātīti takko dissati. **Mahāpaccariyā**dīsu pana parammukhā
vikappanāva vuttā, sā “tena hānanda vikappetvā gaṇhāhī”ti iminā sameti,
tathāpi **mātikāṭṭhakathāyam**¹ “tasmā yo bhikkhu pañcasu

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 217 piṭṭhe.

sahadhammikesu aññatarassa ‘mayhaṃ bhattapaccāsaṃ tuyhaṃ dammī’ti vā ‘vikappemī’ti vā evaṃ sammukhā vā ‘itthannāmassa dammī’ti vā ‘vikappemī’ti vā evaṃ parammukhā vā”ti vacanato sahadhammikassa santike eva vattabbaṃ, na sayamevāti dissati. Yasmā ayaṃ pacchimanayo **porāṇagaṇṭhipadenapi** sameti, tasmā idha mātikāṭṭhakathānusārena attho veditabbo. Ettha kiñcāpi “te manussā -pa- bhojanamadaṃsū”ti vacanato akappiyanimantanam paññāyati¹, tathāpi therassa kukkucupattikāraṇena bhattena so nimantitoti veditabbo. Aññathā parato “dve tayo nimantane ekato bhuñjati”ti vacanena, anāpattivārena ca virujjhati.

229. Etthāyaṃ vicāraṇā—“añño manusso pattam gaṇhati, na dātabban”ti vacanato aparabhāge akappiyanimantanena natthi payojanam, pubbabhāgeyeva akappiyanimantanena payojananti **svepi bhante āgaccheyyāthāti** ettha kataram akappiyanimantanam, tasmā adhippāyo cettha pamāṇanti. Na, “piṇḍāya caritvā laddhabhattam bhuñjati, āpatti”ti vacanatoti. Tattha “svepi bhante”ti ettha yathā vacanamattam aggahetvā akappiyanimantanakkamena attho gahito, tathā “piṇḍāya caritvā”ti etthāpi antarā akappiyanimantanena laddhabhattam sandhāya vuttanti attho gahetabbo. Piṇḍāya hi carantam disvā “ettha bhante bhattam gaṇhathā”ti dinnampi akappiyanimantanena laddham nāma hoti. Vohārena pana “piṇḍāya caritvā laddhabhattan”ti vuccati, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbam. Aññathā **mātikāṭṭhakathāyaṃ** “gaṇabhojane vuttanayeneva pañcahi bhojanehi nimantitassa -pa- parassa parassa bhojane”ti² vuttavacanavirodho. Idañhivacanam yena paṭhamam nimantito, tato paṭhamanimantitam ādāya gato parassa parassa nimantanakadāyakassa bhojaneti atthaparidīpanato nimantanato laddhabhattassa bhojaneyeva āpattīti dīpeti. “Dve tayo nimantane ekato”ti vacanenapi sameti, aññathā “yena nimantito, tassa bhojanato parassa bhojane”ti ettakam vattabbaṃ siyā, **pāliyaṃ** vā “nimantanena ekato bhuñjati”ti ettakam vattabbaṃ siyā. Duttiyanimantanassa paṭhamabhojane āpattippasaṅganivāraṇattham **“yena yena”**ti-ādi vuttam. Nimantanapaṭipāṭiyā bhuñjatīti pālīti ce? Na, “anāpatti niccabhatte”ti-ādipālīvirodhato.

1. Na paññāyati (?)

2. Kaṅkhā-Ṭṭha 217 piṭṭhe.

Gaṇṭhipade pana “piṇḍāya caritvā laddhabhattam kasmā bhuñjitum na labhatīti ce? ‘Paramparabhojanam nāma pañcannam bhojanānam aññatarena bhojanena nimantito, tam ṭhapetvā pañcannam bhojanānam aññataram bhojanam bhuñjati, etam paramparabhojanam nāmā’ti vuttattā”ti likhitam. Yadi evam niccabhattādikampi na vaṭṭatīti āpajjatīti niccabhattādi odissakanti ce? Tam na, tadanñassa attano dhanena nipphannassa, saṁghato laddhassa vā pāto pacanakayāgu ce ghanā hoti, tassāpi, ekakuṭīkam gāmaṁ upanissāya viharato bhikkhācariyavasena labhitabbaniccabhattassa ca akappiyabhāvappasaṅgato. Tattha bhikkhācariyavasena laddham na kappati nimantanakānam appasādāvahanatoti ce? Na, “pañca bhojanāni ṭhapetvā sabbattha anāpattī”ti vacanavirodhato. Khādanīyampi hi parassa khāditvā bhuttattā nimantanabhojanam abhuñjanto appasādam karoti eva, tasmā appasādāvaham appamāṇam, tasmā niccabhattādi odissakam na sambhavati. Apica heṭṭhā vuttanayena saddhim idha vuttanayena samsanditvā yaṁ yaṁ khamatī¹, tam tam gahetabbanti sabbopi kesañci ācariyānam vinicchayo. Ācariyassa pana vinicchayo ante āvi bhavissati. “Khīram vā rasam vā pivato amissampīti adhippāyo”ti vuttam. **Gaṇṭhipade** “heṭṭhā odanenāmissetvā upari tiṭṭhatī”ti likhitam.

Mahā-upāsakoti gehasāmiko. **Mahā-aṭṭhakathāyam** “āpattī”ti² vacanena **kurundiyam** “vaṭṭatī”ti vacanam viruddham viya dissati. “Dvinnampi adhippāyo **mahāpaccariyam** vicārito”ti likhitam. “**Cārittatoti** ‘santam bhikkhum anāpucchā’ti parato vattabbato”ti vuttam. Vacīkammam **avikappanam**. Ettha “mahā-upāsako bhikkhūnimanteti -pa- pacchā laddham bhattam bhuñjantassa āpattī.² Piṇḍāya caritvā laddhabhattam bhuñjati, āpattī”ti **aṭṭhakathāyam** vacanato, “kalasseva piṇḍāya caritvā bhuñjimhā”ti pālito, **khandhake** “na ca bhikkhave aññatra nimantane aññassa bhojjayāgu paribhuñjitabbā, yo paribhuñjeyya, yathādhammo kāretabbo”ti³ vacanato ca nimantetvā vā pavedetu animantetvā vā, paṭhamagahitanimantanassa bhikkhuno paṭhamanimantanabhojanato aññam yaṁ kiñci parasantakam bhojanam paramparabhojanāpattim karoti. Attano santakam, saṁghagaṇato laddham vā agahaṭṭhasantakam vaṭṭati, nimantanato paṭhamam nibaddhattā pana niccabhattādi parasantakampi vaṭṭati.

1. Kappati (Ka)

2. Anāpatti (Chaṭṭha-Ṭṭha)

3. Vi 3. 318 piṭṭhe.

Khandhake “na ca bhikkhave -pa- yathādhammo kāretabbo”¹ti vacanaṃ parasantakabhojanavuttaniyamaṇaṃ. Tato hatthakova no takkoti ācariyo.

Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā

231-3. **Paṭiyālokanti** pacchimaṃ desaṃ. **Pūvagaṇanāyāti** atirittapūvagaṇanāyāti attho. Sace “apātheyyādi-atthāya sajjitan”ti saññāya gaṇhāti, acittakattā sikkhāpadassa āpatti eva. Atha uggahitaṃ gaṇhāti, na muccatiyeva. Asaṃvibhāge pana anāpatti akappiyattā. Acittakattā paññattijānanābhāveneva, na vatthujānanābhāvenāti eke. Na, **mātikāṭṭhakathāyaṃ** “pātheyyādi-atthāya sajjitabhāvajānanan”ti aṅgesu vuttattā. **Porāṇagaṇṭhipade** panevaṃ vuttaṃ “ekena vā anekehi vā dvattipattapūresu gahitesu tesāṃ anārocanena vā sayāṃ vā jānitvā yo aññaṃ gaṇhāti, tassa dukkaṭaṃ. Ekato tīsu, catūsu vā pavittṭhesu ekena ce dvepattapūrā gahitā, dutiye dve gaṇhante paṭhamo ce na nivāreti, paṭhamassa pācittiyaṃ. Nivāreti ce, anāpatti, dutiyasseva dukkaṭaṃ”ti. Sace sañcicca na vadati, **porāṇagaṇṭhipade** vuttanayena pācittiyaṃ, **mātikāṭṭhakathā**vasena¹ dukkaṭaṃ. “Atirekapaṭiggahaṇaṃ”ti tattha pañcamaṃ aṅgaṃ vuttaṃ, tasmā appaṭiggahitattā na pācittiyaṃ, kattabbākaraṇato pana dukkaṭaṃ. Aññathā kiriyākiriyaṃ idaṃ āpajjati, anivāraṇaṃ, anārocanāṃ vā chaṭṭhaṅgaṃ vattabbaṃ siyā. **Ekanikāyikānaṃ vāti** ettha “āsannavihārabhikkhū, āsanna-āsanasālāgatā vā sace visabhāgehi ānītaṃ na paṭiggaṇhanti, ‘ārāmikādīnaṃyeva vā dāpentī’ti jānāti, yattha paribhogaṃ gacchati, tattha dātuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. “Dvattipattapūrā”ti vacanato pacchi-ādīsu adhikampi gaṇhato anāpatti”ti keci vinayadharmānino vadanti, taṃ tesāṃyeva nisīdatu, ācariyā pana “pacchi-ādīsipi ukkaṭṭhapattassa pamāṇavasena dvattipattapūrā gahetabbā. Ukkaṭṭhaparicchedakathā hesā”ti vadanti.

Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 318 piṭṭhe.

2. Kaṅkhā-Ṭṭha 218 piṭṭhe.

5. Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

236. **Yāvadatthapavāraṇāya pavāritā** kiñcāpi “pavāritā”ti icceva adhippetā aṭṭhuppattiyāva, atha kho pacchimāva idhādhippetā.

237. “**Alametaṃ sabban**”ti vuttattā atirittam nāma hoti. Bhikkhussa idampi te adhikaṃ, ito aññaṃ na lacchatīti kira attho.

238-9. “Asanam paññāyati”ti eteneva “bhuttāvī”ti etassa siddhattā visum atthasiddhi natthi. Yadi atthi, aṅgānam chakkattadassananti. **Vuttampi cetanti**-ādi pavāraṇaṅgānam pañcakattadassanam. **Varakoti** yo koci varako. “**Pavāraṇam pana janetiyevā**ti visum sittham vodakam karonti, pavāraṇam na janeti. Yāguṃ vā pivanto paṭhamam udakam pivati, vaṭṭati. Avasiṭṭham heṭṭhāsittam pavāraṇam na janeti”ti likhitam. **Upatissatthero** “janetiyevā”ti vadati, tam na icchanti ācariyā. **Bhajjitapiṭṭhanti** taṇḍulacuṇṇameva. Bhajjitasattuyo piṇḍetvā katamodako **sattumodako**.

“Yāgusittamattāneva dve -pa- paṭikkhipati, na pavāreti”ti vuttattā paracaṅkamacchādayo pakkhipitvā pakkayāguṃ pivanto sace aññaṃ tādisaṃmyeva paṭikkhipati, pavāraṇā na hotīti kira **dhammasiritthero**. Sace aññaṃ paṭikkhipati, na pavāreti. Kasmā? Asanasāṅkhātassa vippakatabhojanassābhāvato. Bhojanasālāyam bhuñjanto ce, attano apāpuṇanakotṭhāsam abhihaṭam paṭikkhipati, na pavāreti. Kāmaṃ paṭikkhipati, patte pana ārāmiko ākirati, tato bhuñjitum na vaṭṭati. Idañhi buddhappaṭikuṭṭha-anesanāya uppanneyeva saṅgaham gacchati. Yathā hi saṃghato uddhaṭapiṇḍam dussilo deti, tam paṭikkhipati, na pavāreti, evaṃsampadamidaṃ. “Visabhāgo lajjī ce deti, tam tena sambhogam akattukāmatāya paṭikkhipati, pavāretīti apare”ti vuttam. **Parivesanāyāti** bhattagge. “Maṃsena rasam, maṃsañca rasañca maṃsarasanti āpajjanato ‘maṃsarasan’ti vutte paṭikkhepato hoti, maṃsassa rasam maṃsarasanti viggaho nādhippeto”ti vuttam. **Maṃsakarambako nāma -pa- vaṭṭatīti** suddhayāgu eva hoti. Appavāraṇamissakakarambakoyeva hoti, tasmā na pavāreti, tena vuttam parato “idañca karambakena na samānetabban”ti-ādi, tasmā “tam

abhiharitvā kañjiyam¹ gaṇhathā'ti vadantaṃ paṭikkhipati, pavāraṇā na hoti"ti ca "missakayāguṃ gaṇhathā'ti avuttattā 'sammissitaṃ visuṃ katvā deti'ti vuttattā"ti ca vuttaṃ, yasmā **yāgumissakanti** ettha padadvaye pavāraṇārahassa nāmaggaḥaṇaṃ natthi, tasmā tatra ce yāgu bahutarā vā hoti samasamā vā, na pavāreti. Kasmā? Tattha abhihārapaṭikkhepakānaṃ yāgusaññattā. Yāgu ce mandā, bhantaṃ bahutaraṃ, pavāreti. Kasmā? Tesā ubhinnampi tattha bhinnasaññattāti takko ācariyassa. **Bhattamissake** pavāraṇārahassa nāmassa sabbhāvato sabbadā pavāreti eva. Missake pana vuttanayena kāraṇaṃ vattabbaṃ. **Visuṃ katvā deti**ti yathā bhattasiṭṭhaṃ na patati, tathā gālhaṃ hatthena piḷetvā parissāvetvā deti.

Akappiyakatanti ettha "kappiyaṃ akārāpītehi kadalippaḥalādīhi saddhiṃ atirittaṃ kappiyaṃ kārāpetvāpi taṃ kadalippaḥalādīṃ ṭhapetvā avasesaṃ bhuñjituṃ vaṭṭati. Amissakarasattā puna tāni kappiyaṃ kārāpetvā aññasmim bhājane ṭhapetvā atirittaṃ kārētvā bhuñjituṃ vaṭṭati. Kasmā? Pubbe tesu vinayakamassa anāruḥhattā"ti vadanti. "Bhuttāvinā ca pavāritena āsanā vuṭṭhitena katan"ti vacanato bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena kattabbanti siddhaṃ, tasmā "pātova addhānaṃ gacchantesu dvīsu eko pavārito avuṭṭhito tattha nisīdati, so itarena piṇḍāya caritvā laddhaṃ bhikkhaṃ attanā abhuvāpi 'alametaṃ sabbaṃ'ti kātuṃ labhati evā"ti vuttaṃ, taṃ sukkapakkhe "bhuttāvinā kataṃ hoti"ti imināva siddhaṃ, tasmim pakkhe attano sattaṅgāni na pūrenti, kaṇhapakkhe paṭibhāgena satta vuttānīti veditabbaṃ. Bhuttāvinā appavāritena āsanā vuṭṭhitena, avuṭṭhitena vā kataṃ hoti, vaṭṭati. "Pavāritena āsanā avuṭṭhitenevā"ti imaṃ pana atthavikappaṃ dīpetuṃ "sattaṅgāni vuttānī"tipi vattuṃ vaṭṭati. So puna kātuṃ na labhati paṭhamāṃ katassa puna teneva kattabbappasaṅgato. Yañca akataṃ, taṃ kattabbanti hi vuttaṃ. Atha sova paṭhamo puna kattukāmo hoti, aññasmim bhājane pubbe akataṃ kātuṃ labhati. Dutiyo paṭhamabhājanepi kātuṃ labhati. "Yena akataṃ, tena kātabbaṃ"ti hi vuttaṃ. Imamevatthaṃ sandhāya "yena yaṃ paṭhamāṃ kappiyaṃ kataṃ, tameva so puna kātuṃ na labhati, aññena

kātabban”ti likhitam. Tattha **tanti** tam paṭhamam katanti attho. **Pesetvā kāretabbanti** ettha anupasampanno ce gato, tatratthēna ekena bhikkhunā paṭiggāhetvā aparena kāretabbanti tattha ekova evameva kātum na labhatīti. “Yam kiñci gilānam uddissā”ti-ādivacanato viharādīsu gilānassa pāpuṇanakotṭhāsampi gilānatirittam nāma, tasmā vaṭṭatī”ti vadanti. **Āharatthāyāti** vikāle evāti eke.

241. Kāyakammaṃ ajjhoharaṇato. Vacīkammaṃ vācāya “atirittam karoṭha bhante”ti akārāpanenāti veditabbam.

Paṭhamapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā

243. **Sādhāraṇamevāti** sabbapavāraṇānam sādhāraṇam “yāvattakam icchasi”ti idam.

Dutiyapavāraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

247-9. Naṭanam nātakāni **naṭanātakāni**, sītāharaṇādīni. Mūlañca tam khādanīyañcāti **mūlakhādanīyam**. Esa nayo sabbattha. **Piṭṭhanti** cuṇṇam. **Khārakamūlanti** yūpasamūlam. **Caccumūlam** neḷiyamūlam. **Tambakam** vacam. **Taṇḍuleyyakam** cūḷakuhu. **Vatthuleyyakam** mahākuhu. **Vajakali** nikotṭham. **Jajjharī** hirato.

Kotṭham **jaratṭham** vuccati. **Gaṇṭhi** muhukulamudu vicayattha vajamuju vaduḷavi.

Vajjayetime kimsukam, haliddi¹. **Kaseruko**, kaṭibhalavanti tassa nāmam. **Ambātakam** amūlakam piḍhala kakkula. **Masālu** kinaḷa. **Āluva** kaḷi taḍḍhi-aḷi alasa kaṭissala namedati mera. **Siggu** sīri koḷa kālakam nekaḷavi. **Khīravallikando** tumūroriyo hoti. Saṅkhato dhovanameva. Ayam “parisaṅkhāro”ti likhitam. **Khīrakākoli** kirikaveḷi. **Jivikam** jīvihi. **Usabhaka** ummasuviyi.

1. Vacamuḷahi. Kimsukam haliddītime heṭṭhā vajjaye (Ka)

Hintālaṃ kitili. **Kuntāla** toho tilisatā padikaḷiṛo paṭasevalakali. Karamandakaṃ karamba daṇḍokira udakajoti kaṇḍako. “Singhatakotipi vuccatī”ti likhitam. **Phaggava** hakili. **Nattamālanti** karañji¹.

Sellu loholiyaṃ. **Kāsamaddaka** kuduvavali anasikina. **Ummādiya** melelidiya. **Cīnamuggo** venamutti huraṃmugga. **Rājamāso** māhaviliti. **Aggimanto** muñci. Sunipaṇṇako tipilavanināḷikā tilaka. **Bhūmiyaṃ jātaḷoṇīti** ettha ḷoṇināmassa sādharmaṇattā “bhūmiyaṃ”ti visesetvā vuttam. **Brahmīpattam** demeteye paṇasā. “**Dīpavāsino vadanti**”ti sithilaṃ katvā kasmā vuttanti ce? “Khādanīyatthaṃ pharatīti lakkhaṇena asamānattā”ti vuttam. Padeliviniteki. **Sulasipaṇṇanti** tasāpalikaṃ.

Agandhikapuppham karissayeti cekavādidapuppham² celepatimalam. **Jīvantiṭpuppham** jīvitandigamala. **Bakula** muthuvala. **Kuyyaka** punapunnāmapunnarā, jātisumana. **Navamālikā** cehemala.

Tintiṇika kacinī vileyi. **Mātuluṅga** lavano. **Pussaphala** supuli. **Timbarūsaka** tigibberēhiti susatudhuta. **Tipusavātiṅgaṇa** dhutatikeṇa paṭiyi. **Coca** variyiyeli. **Moca** atireli. **Goṭṭhaphalam** pūvaphalanti eke. Koṭṭhase kira acchiva.

Asamussi **bimba** iti keci. **Kāsmarīti** sepaṇṇi. Atitemeti kariyametissa. **Jātiphalam** kataṃmeti. **Kaṭukaphalam** tiriraka.

Taruṇaphalam kiri-upulu. **Pokkharatṭhi** kiñcakkhatṭhi. **Siddhatthakam** sāsapam setavaṇṇam. **Rājikam** rattam hoti.

Hiṅguṃ hiṅgujatuṃ sabbāpi hiṅguvikatiyo. Ettha hiṅgujatu nāma pattasākhā pacitvā kātabbā. Sākhā pacitvā katā sipāṭikā. Aññehi missetvā katāti keci. **Katam** kaṭṭhajanti aggikeḷini. Nikitissākālesayo. Timera, **takapatti** pasākhāpatte pacitvā kātabbā. “**Takapaṇṇi** sāvati eva kātabbā”ti likhitam.

Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Karañjo (Ka)

2. Kirassasoti kiriyapuppham (Ka)

8. Sannidhikāraśikkhāpadavaṇṇanā

253. Aparajju sannidhi nāma hotīti attho. **Ajja paṭiggahitanti** na kevalaṃ paṭiggahitameva, atha kho uggahitakampi, teneva **aṭṭhakathāyaṃ** “paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti evaṃ sannidhikataṃ yaṃ kiñci yāvakaḷikaṃ vā yāmakāḷikaṃ vā ajjhoharitukāmatāya gaṇhantassa paṭiggahaṇe tāva āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. Yadi taṃ paṭhamameva paṭiggahitaṃ, “paṭiggahaṇe tāvā”ti na vattabbaṃ, tasmā veditabbametaṃ “attano kāle gahitaṃ ajja paṭiggahitaṃ”ti vuttan”ti.

Etthāha—yathā pañca bhesajjāni uggahitakāni anadhippetāni. Sattāhātikkame anāpatti anajjhoharaṇīyattā, tathā idhāpi uggahitakaṃ nādhippetanti? Ettha vuccati—**bhesajjasikkhāpade**¹ uggahitakaṃ nādhippetanti yuttaṃ attano kālātikkamanamattena tattha āpattippasaṅgato. Ettha na yuttaṃ attano kālātikkamanamattena āpattippasaṅgābhāvato. Ajjhoharaṇeneva hi ettha āpattīti adhippāyo, tasmā anugaṇṭhipadamatena ajja uggahetvā punadivase bhuñjanto dve āpattiyo āpajjati.

Tatrāyaṃ vicāraṇā—attanā bhuñjitukāmo ajja uggahetvā punadivase bhuñjati, dve āpattiyo āpajjati. Sāmaṇerādīnaṃyeva atthāya uggahetvā gahitaṃ punadivase paṭiggahetvā bhuñjanto āpattiyā na kāretabboti. **Paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassāti** etthāyamadhippāyo—sace belatṭhasāso viya dutiyatatiyādidivasatthāya ajja paṭiggahetvā sāmaṇerādīnaṃ gopanatthāya deti, tassa punadivase ajjhoharaṇatthaṃ paṭiggahaṇe āpatti dukkaṭassāti sambhavati. Sayameva sace taṃ gopetvā ṭhapeti, punadivase patitaṃ kacavaraṃ disvā vimativasena vā paṭiggaṇhato paṭiggahaṇatova āpatti dukkaṭassāti sambhavati. No ce paṭiggaṇhāti, taṃ dukkaṭaṃ natthi. “Idaṇhi ‘ekaṃ pādaṃ atikkameti, āpatti thullaccayassā’ti-ādi viyā”ti vuttaṃ. Yo pana ekappahāreneva dvepi pāde atikkāmeti, tassa taṃ thullaccayaṃ natthi, evaṃsampaḍamidanti veditabbaṃ. Ettha paṭiggahitabhāvaṃ avijahantameva

1. Vi 1. 360 piṭṭhe.

sannidhiṃ janetīti **dharmasiritthero**, taṃ “paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā”ti **pāliya** virujjhati. Kapālena pīto pana sneho abbohāriko. Kiñcāpi uṇhe otāpentassa paggharati, tathāpi “bhesajjasikkhāpade viyā”ti vuttaṃ. Itarathā kapālena pītā sappi-ādayopi sattāhātikkame āpattiṃ janeyyunti. **Saṃ** **paṭiggahetvā**ti idhāpi pubbe vuttavidhiyeva. Duddhotapattakathāpi etena sameti viya. **Āhāratthāyā**ti kālepi labbhati. **Pakati-āmiseti** kappiyāmise. **Sāmisena mukhena ajjhoharato dveti** “hiyyo paṭiggahitayāmakālikam aḷḷa purebhattam sāmisena mukhena ajjhoharato dve pācittiyānī”ti likhitam. Aḷḷa paṭiggahitam yāvakālikampi hi yāmātikkantapānakena saṃsaṭṭham sannidhiṃ karoti. Akappiyamaṃsesu manussamaṃse thullaccayaṃ, sesamaṃse dukkaṭaṇca vaḍḍhati.

255. **Sattāhakālikam yāvajīvikam āhāratthāyā**ti kālepi dukkaṭameva sannidhiṃ anāpajjanatoti keci. Tadahū paṭiggahitam tadahū purebhattam vaṭṭatīti ce? Na, pāliyampi aṭṭhakathāyampi visesassa natthitāya. Bhesajjasikkhāpade purebhattam yathāsukham paribhuñjanaṃ vuttanti ce? Āhāre sappi-ādi saṅgham yāti, tena taggatikavasena vuttaṃ, na bhesajjivasena vuttanti **upatisso**.

Sannidhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

259. **Akappiyasappinā**ti yesam māsam na kappati, tesam sappinā. “Vasātelañhi ṭhapetvā akappiyasappi nāma natthī”ti likhitam. **Visaṅketanti** ettha “sūpodanaviññatti na hotī”ti vuttaṃ. **Kāyikanī**ti kāyena āpajjitabbāni.

261. **Mahānāmasikkhāpadena kāretabboti** saṅghavasena pavārite bhesajjatthāya sappi-ādipaṇcakaṃ viññāpeti ce, tattha “na bhesajjena

karaṇīyena bhesajjan”ti ettha saṅgahaṃ gacchati, tasmā “tena pācittiyaṃ”ti vuttaṃ. Pāḷimuttakesu “bhikkhunīnampi dukkaṭṭaṃ”ti likhitaṃ.

Paṇṭabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā

264-5. **Mukhadvāranti** kaṇṭhanāḷi. **Uccāraṇamattanti** ukkhipitabbamattakaṃ. **Kasaṭaṃ chaḍḍetvā**ti samudācāravasena, ahaḍḍitepi “vaṭṭatī”ti vuttaṃ. **Hatthapāsātikkaṃ**anti dāyakassa. **Bhikkhussa detī**ti aññassa bhikkhussa. **Kaṇṭhikanti** yaṃ kiñci dravaṃ. **Patto paṭiggahetabboti** bhūmiyaṃ ṭhapite abhihārābhāvato. “Yathā paṭhamataraṃ patitatheve doso natthi, tathā ākiritvā apanentānaṃ patitathevepi abhihaṭattā nevatti doso”ti likhitaṃ. **Carukenā**ti khuddakapiṇḍena. **Jāgarantassapī**ti “api-saddena suttassapī”ti likhitaṃ. **Kecī**ti abhayagiri vāsino. Tehi kāyasaṃsagge kāyapaṭibaddhenāpi tappaṭibaddhenāpi thullaccayāpatti dassitā evāti attho. **Kāyapaṭibaddhapāṭibaddhenā**ti vacanamattamevetaraṃ. “**Satthakenā**ti paṭiggahitakenā”ti likhitaṃ, taṃ dullikhitaṃ satipi male puna paṭiggahetabbakiccābhāvato. **Kesañci atthāyā**ti anupasampannānaṃ atthāya. “Sāmaṇerassa hatthaṃ phuṭṭhamattameva taṃ pariccattaṃ”ti likhitaṃ.

Paṭiggahaṇupagabhāraṃ nāma majjhimapurisaṇa ukkhipitabbakaṃ. **Mūlapaṭiggahaṇameva vaṭṭatī**ti ettha “macchikavāraṇatthaṃ”ti vuttattā ‘abhuñjanatthāyāpi paṭiggahetvā gahite vaṭṭatī”ti ye vadanti, te vattabbā “sīsamakkhanaṭelaṃ paṭiggahetvā ‘idaṃ sīsamakkhanaṃ”ti anābhogeneva sattāhaṃ atikkāmentassa kiṃ nissaggiyaṃ bhaveyyā”ti-ādi, suttādhippāyo pana evaṃ gahetabbo “macchikavāraṇatthaṃ bījantassa tasmim laggarajādimhi patte patite sukhaṃ paribhuñjitum sakkā”ti saññāya pubbe paṭiggahitabbaṃ”ti vuttaṃ. **Parivattanakathāyaṃ** “amhākaṃ taṇḍulesu khīṇesu etehi amhākaṃ hatthagatēhi sāmaṇerasantakehipi sakkā patiṭṭhapetun”ti bhikkhūnaṃ cittuppādo ce sambhavati, ‘parivattanaṃ sātthakaṃ”ti **upatissatthero**”ti vuttaṃ. Yadi evaṃ suddhacittānaṃ niratthakanti āpannameva, tathā “paṇḍito esa sāmaṇero pattaparivattanaṃ katvā dassati, mayameva ca imassa viśāsaṇa vā

yācitvā vā bhuñjissāmā”ti citte sati bhuñjitum na vaṭṭati katepi parivattaneti ca āpannam, kiṃ bahunā. Nirapekkheheva gaṇhitabbaṃ, na sāpekkhehīti dassanattamaṃ vuttanti ācariyo. Ayamevattho “sace pana sakkoti vitakkaṃ sodhetum, tato laddhaṃ khāditumpi vaṭṭatī”ti vacanena siddhova. **Ādhārake patto ṭhapito hoti** yathāpaṭiggahitabhāve nirālayo. **Samuddodakena** appaṭiggahitakena. Meṇḍakassa khīraṃ khīrattāva vaṭṭati. “Attano pana khīraṃ mukheneva pivantassa anāpattīti dassetum vuttan”ti vuttaṃ. “Sarīranissitamahābhūtāni hi idhādhippetānī”ti likhitam, tadubhayampi “kappiyamaṃsakhīraṃ vā”ti-ādinā nayena virujjhati.

Apica “appaṭiggahitabhājane aññabhikkhusantake attano piṇḍapātaṃ pakkhipati, ‘taṃ thokaṃ’ti vā aññena vā kāraṇena vadati, taṃ sabbesaṃ na kappati. Kasmā? Vinayadukkaṭattā. Attanā paṭiggahetvā pakkhipitabbaṃ vinayavidhiṃ akatvā dukkaṭanti adhippāyo. Evaṃ tādisaṃ kimattamaṃ na bhuñjatīti? **Aṭṭhakathāyaṃ** ‘uggahitako hoti’ti vuttattā. Evañhi tattha vuttaṃ bhūmiyaṃ vā bhājane vā phalaṃ vā yaṃ kiñci āmisam vā yāvajjīvikampi appaṭiggahitakaṃ ajānanto āmasati, na vaṭṭati, uggahitakaṃ hoti”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ, tasmā imassa matena bhikkhu bhikkhussa sace patte appaṭiggahite piṇḍam ṭhabeti, taṃ akappiyaṃ uggahitakanti siddhaṃ. Ayamevattho “sace attano vā bhikkhūnaṃ vā yāgupacanakabhājane -pa-nirāmisam katvā paribhuñjitabban”ti vacanena saṃsanditvā kathetabbo. **“Kappiyamaṃsakhīraṃ vā”**ti pasaṅgavasena vuttaṃ. Dadhi ce paṭiladdhaṃ, tañca adhippetanti keci.

Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena bhojanavaggo catuttho.

5. Acelakavagga

1. Acelakasikkhāpadavaṇṇanā

269. Vighāsādānaṃ antarā pūvalābhena aññatarā paribbājikā pavisitvā ṭhitā. **Dāpetīti** anupasampannena.

Acelakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā

276. **Vijahantassā**ti anādaratthe sāmivacanaṃ. Uyyojakassa vijahantassa sato āpatti dukkaṭassātipi attho. Idha **anupasampanno** nāma sāmaṇerovādhippeto.

Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

280. **Sabhojaneti** ettha paṭhamavikappo “itthī ca puriso cā”ti iminā tatiyapadena yujjati, dutiyavikappo paṭhamehi dvīhi. **Kuleti** ghare. Anupavisitvā nisīdanacittena **sacittakaṃ**.

Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Rahopāṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā

284. Idha pañcamaṃ upanandassa catutthaṃ hoti, tasmā **bhikkhunivaggassa** dasamaṭṭhakathāyaṃ upari upanandassa “tatiyasikkhāpadenā”ti na pāṭho, “catutthenā”ti pāṭhoti veditabbo.

Rahopāṭicchannasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

289. Rahonisajjasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Cārittasikkhāpadavaṇṇanā

294. **Sabhattoti** nimantanabhattoti porāṇā.

Purebhattaṇca piṇḍāya, caritvā yadi bhuñjati.
Siyā paramparāpatti, pacchābhattaṃ na sā siyā.

Pacchābhattañca gamiko, pubbagehaṃ yadi gacche.

Eke āpattiyeṇā, anāpattīti ekacce.

Kulantarassokkamane, āpattimatayo hi te.

Samānabhattachaccāsā, iti āhu idhāpare.

Matā gaṇikabhattachena, samenti naṃ nimantane.

Vissajjanaṃ samānanti, eke sammukhatāpare.

Sanniṭṭhānatthikeheva, vicāretabbabhedato.

Viññū cārittamicceva, sikkhāpadamidam vidūti.

Cārittāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā

310. Kālanti so. Yasmā saṃghapavāraṇāyamevāyaṃ vidhi, tasmā “ñātakānaṃ pavāritānaṃ”ti vuttaṃ. “Iminā hi tayā pavāritamha, amhākañca iminā ca iminā ca attho”ti yathābhūtaṃ ācikkhitvā viññāpetum gilānova labhati. Yaṃ pana vuttaṃ **paṇītabhojanasikkhāpade** “mahānāmasikkhāpadena kāretabbo”ti, taṃ saṃghavasena pavāritam, bhesajjattāya sappi-ādibhesajjapaṇcakaṃ viññāpeti ce, “na bhesajjena karaṇīyena bhesajjaṃ viññāpeti”ti¹ vacanena pācittiyanti attho”ti likhitaṃ.

Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā

311-5. **Maṃ diṭṭhenā**ti mayā diṭṭhena, mama dassanena vā. **Ekampi sarahatthaṃ purisanti** aṅgapariyāpannaṃ.

Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 2. 138 piṭṭhe.

9. Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā

319. Navame senāparikkhepena vā parikkhepārahaṭṭhānena vā sañcaraṇaṭṭhānapariyantena vā paricchinditabbā.

Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā

324. Dasame ekamekaṃ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti pācittiyassāti-ādi¹. Aṭṭhame pana ekamekaṃ dassanāya gacchati, āpatti dukkaṭassa. Yattha ṭhito passati, āpatti dukkaṭassāti pāḷi. Kasmā? Aṅgappamāṇābhedepe anīkavisesato. Dasame pana aṭṭhamaṅgassa dassanena dukkaṭaṃ siyāti.

Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena acelakavaggo pañcama.

6. Surāpānavagga

1. Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā

Āyasmato yaṃ muni sāgatassa,
Mahiddhikattassa nidassanena.
Pānassa doso tassa dassanatthaṃ,
Pubbeva so bhaddavatīṃ payāto.
Tasmā passaṃ nāgamapothayitvā,
Vinissaṭaṃ sāgataṃ iddhiyā ca.
Nato surāpānanisedhanatthaṃ,
Kosambime vajjhagamāti ñeyyaṃ.

1. Āpatti dukkaṭassa (Chaṭṭha-Pāḷi)

326-8. **Pasupālakā**ti ajapālakā. Yena majjati, tassa **bijato paṭṭhāya**. Keci “sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevāti¹ vuttattā vatthum jānitvā pivato akusalan”ti vadanti. Evaṃ sati “akusaleneva pātabbatāyāti na vattabban”ti vutte “sacittakapakkhameva sandhāyā”ti vadanti. Evaṃ sati “kusalākusalābyākatacittanti vattabban”ti vutte tampi “tabbahulanayena vuttan”ti vadanti. **Kaṅkhāvitarāṇiyampi** avisesetvā “akusalacittan”ti² vuttaṃ, tasmā “taṃ akusaleneva pivatī”ti vadantīti.

Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aṅgulipatodakasikkhāpadavaṇṇanā

330. Aṅgulipatodakasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

3. Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā

336. Tatiye kathaṃ tivedanaṃ? Hasādhippāyeneva “parassa dukkhaṃ uppādessāmi”ti udakaṃ khipantassa dukkhavedanaṃ. Sesam uttānaṃ.

Idaṃ saññāvimokkhañce, tikapācittiyaṃ kathaṃ.

Kīḷitaṃva akīḷāti, micchāgāhena taṃ siyā.

Ettāvatā kathaṃ kīḷā, iti kīḷāyaṃ evāyaṃ.

Akīḷāsaññī hotettha, vinayatthaṃ samādaye.

Ekantākusalo yasmā, kīḷāyābhiratamano.

Tasmā akusalaṃ cittaṃ, ekamevettha labbhatīti.

Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā

344. “Lokavajjaṃ atikkamitvā ‘idaṃ amhākaṃ ācariyuggaho’ti vadantassa na vaṭṭati”ti likhitaṃ. Yaṃ saṃkiliṭṭheneva cittena āpajjati, yaṃ vā

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.

2. Kaṅkhā-Ṭṭha 238 piṭṭhe.

ariyapuggalo apaññatte sikkhāpade ajjhācarati, idaṃ lokavajjanti sabbatthikavādī-ādīni ācariyakulāni. Tattha dutiyatativavikappo idha na adhippeto sekhiyānaṃ lokavajjattā.

Gārayho ācariyuggahoti ettha “yasmā ucchuraso sattāhakāliko, tassa kasaṭo yāvajjiviko, dvinnamyeva samavāyo ucchuyaṭṭhi, tasmā vikāle ucchuyaṭṭhiṃ khādituṃ vaṭṭati guḷaharīṭakaṃ viyā’ti evamādiko sampati nibbatto gārayhācariyavādo na gahetabbo’ti ca, **paṇṇattivajje pana vaṭṭatīti** “na pattahatthena kavāṭo paṇāmetabbo’ti imassa ‘yena hatthena patto gahito, tena hetthena na paṇāmetabbo, itarena paṇāmetabbo’ti atthaṃ gahetvā tathā ācaranto na āpattiyā kāretabbo. ‘Tathā buddhabodhicetiyaṇaṃ pupphaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatīti tathā ācaranto’ti ca. Tathā ācarati abhayagirivāsiko. Mahāvihāravāsino ce evaṃ vadanti, “mā evaṃ vadā’ti apasādetabbo. Tena vuttaṃ “suttaṃ suttānulomaṇca uggahitakānaṃ evā’ti-ādi. “Idaṃ sabbaṃ **upatissatthero āhā**”ti ca vuttaṃ. “Suttānulomaṃ aṭṭhakathā”ti likhitam.

Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhimsāpanasikkhāpadavaṇṇanā

345. Bhimsāpanasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Jotisikkhāpadavaṇṇanā

354. “**Visibbanāpekkho**”ti vacanato yassa apekkhā natthi, tassa anāpatti.

Jotisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nahānasikkhāpadavaṇṇanā

364. Nahānasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

8. Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā

368. **Alabhīti labho.** Yathā “pacatīti paco, pathatīti patho”ti vuccati, evaṃ “labhatīti labho”ti kasmā na vuttaṃ? Pariniṭṭhitalābhasseva idhādhippetattā. **Maggeti** sibbinimamme. Kappakatena saddhiṃ akappakataṃ sibbeti. Yavatā adhiṭṭhānaṃ na vijahati, tāvatā pubbaṃ kappameva. Kappaṃ na vijahati ce, puna kappaṃ dātabbanti ācariyassa takko.

Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā

374. Paribhogo ettha **kāyakammaṃ**. Apaccuddhāraṇaṃ **vacīkammaṃ**.

Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā

379. Dasame yasmā nisīdanasanthataṃ cīvaranisīdanampīti ubhayampi sadasameva, tasmā taṃ ubhayampi ekato katvā “**nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccatī**”ti āha. Tatthāpi cīvaraggahaṇena cīvaranisīdanaṃ gahitamevāti atthato santhatanisīdanaṃ vuttaṃ hoti. Yadi evaṃ “nisīdanasanthataṃ nāma sadasaṃ vuccatī”ti vattabbanti? Na, itarassa anisīdana-adasabhāvappasaṅgato. Ettha nisīdanasanthatassa pācittiyavatthuttā itarampi pācittiyavatthumevāti veditabbaṃ tajjātikattā. Sassāmike sūcihare sūciḡaṇanāya āpattiyoti porāṇā.

Cīvarāpanidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena surāpānavaggo chaṭṭho.

7. Sappāṇakavagga

1. Sañciccaṇasikkhāpadavaṇṇanā

382. Sañciccaṇasikkhāpadam uttānatthameva.

2. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

387. “Pāṇo atthī”ti jānantopi “marissantī”ti avicāretvā pivati ce, anāpatti.

Jale pakkhipanam puppham, jalappavesanam idam.
Evam ubhinnam nānattam, ñe yyam ñāṇavatā sadāti.

Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā

392. Tatiye dvādasa ukkoṭā veditabbā. Tattha akatam kammam, dukkaṭam kammam, puna kātabbam kammanti anuvādādhikaraṇe labbhanti. Anihaṭam, dunnihāṭam, na puna haritabbanti vivādādhikaraṇe labbhanti, avinicchitam, duvinicchitam, puna vinicchitabbanti āpattādhikaraṇe labbhanti. Avūpasantam, duvūpasantam, puna vūpasametabbanti kiccādhikaraṇe labbhantīti aṭṭhakathānayo, pāliyam panettha mukhamattameva dassitam.

Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Duṭṭhulasikkhāpadavaṇṇanā

399. “Pārājikānīti atthuddhārasena dassitānī”ti katham viññāyatīti ce? Parivārapālito. Vuttañhi tattha “āpattādhikaraṇapaccayā kati āpattiyo āpajjati. Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyo āpajjati. Bhikkhunī jānam pārājikam dhammam paṭicchādeti, āpatti pārājikassa. Vematikā paṭicchādeti, āpatti thullaccayassa. Bhikkhu saṅghādisesam paṭicchādeti, āpatti pācittiyassa. Ācāravipattiṃ

paṭicchādeti, āpatti dukkaṭassā”¹. Pārājikaṃ paṭicchādentō bhikkhu anāpatti, no āpattiṃ āpajjati avuttattāti ce? Na, saṃkiliṭṭhena cittena paṭicchādane vinā āpattiyā asambhavato. Dukkaṭavāre vattabbāpi pārājikāpattiyo paṭhamam atthuddhāravasena saṃghādisesehi saha vuttattā na sakkā puna vatthunti na vuttāti veditabbā.

Yāva koṭi na chijjatīti cettha yo antamaso paṭicchādanattham aññassa ārocetu vā, mā vā, paṭicchādanacitteneva āpattiṃ āpanno. Tassa puna aññassa paṭicchādanattham anārocaneneva na koṭi chinnā hoti, kiṃ puna paṭinivattitvā vacanena payo jananti na antimassa anārocanena chinnā hoti, appaṭicchādanena eva chinnā hoti, tato appaṭicchādanattham apubbassa² ārocetabbaṃ, tato paṭṭhāya koṭi chinnā hoti, tadabhāvo paṭinivattitvā appaṭicchādanattham ārocetabbaṃ, evampi koṭi chinnā hotīti evam no paṭibhātīti ācariyo. **Tatīyena dutiyassā**ti ettha “dutiyo nāma paṭhamo”ti vadantānam “vatthu puggalo na vattabbo”ti vāritattā na sundaram. Aññassa catutthassa ārocanepi na sundaram. Kasmā? Pubbeva sutvā aññassa anārocitattā. “Sutena aññassa ārocetabbaṃ siyā”ti vadanti.

Duṭṭhullasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā

404. Punappunam uppajjanato **bahudhā. Hāyanavaḍḍhananti** mātukucchismim ce dvādasannaṃ māsānaṃ ūnatāya hāyanaṃ kataṃ. Pasūtassa vaḍḍhanaṃ katabbaṃ. Mātukucchismim ce vaḍḍhanaṃ kataṃ. Pasūtassa hāyanaṃ katabbaṃ. **Nikkhamanīyapunṇamāsī** nāma sāvaṇamāsassa punṇamāsī. **“Pāṭipadadivaseti** dutiye upagacchati divase”ti likhitaṃ. So hi pasūtadivasato paṭṭhāya paripunṇavīsativasso hoti. Avasesānaṃ dvinnaṃ vassānaṃ adhikadivasāni honteva, tasmā nikkamkhā hutvā upasampādentī. **Tam sandhāyāti** gabbhavassaṅca pavāretvā laddhavassaṅca agaṇetvā jātadivasato paṭṭhāya

1. Vi 5. 180 piṭṭhe.

2. Pubbassa (Ka)

gaṇetvā ekūnavāsativassam. **Ekūnavāsativassoti** “gabbhavassam eva pahāyā”ti likhitam, tam dullikhitam.

406. **Aññaṃ upasampādeti**ti upajjhāyo vā ācariyo vā hutvā upasampādeti. “Opapātikassa soḷasavassuddesikabhāvato puna cattāro vasse atikkamitvā upasampadā kātabba”ti ācariyā vadantīti keci.

Īnavāsativassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā

409. Theyyasattho ce suddhamātugāmo dve āpattiyo. Atha bhikkhuniyo, samayo rakkhati. Theyyasatthabhāvassa ṭhānaṃ katvā rakkhaṇīyattā sahadhammikānaṃ rakkhatiyevāti eke. Theyyabhāve na sahadhammikātā, tasmā na rakkhati evāti eke. Apārājikattheyyabhāve sati sahadhammikabhāvoti ce? Itarasmim itaranti samayo anissaṭo āpajjati. Bhikkhu theyyasattho ce, yathāvatthukameva. Theyyasatthe theyyasatthasaññī saddhim saṃvidhāyāti ca. “Saddhin”ti padaṃ kesuci natthi, tam ananurūpaṃ. Tathā dutiyepi.

Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

412. “Tena kho pana samayena aññatarā itthī”ti ca pāṭho atthi, kesuci natthi. Natthibhāvo sundaro “tena kho samayenā”ti adhikārattāti keci. Idha ekato-upasampannā, sikkhamānā, sāmaṇerīti imāpi tisso saṅghaṃ gacchanti. Imāsaṃ pana samayo rakkhati, ayamimāsaṃ, mātugāmassa ca viseso.

414. Apicettha “viññū paṭibālā”ti vacanato appaṭibālā anāpattivatthukāti eke, tam na yuttam dukkaṭavattthukattā. “Bhikkhu saṃvidahati,

mātugāmo na saṁvidahati, āpatti dukkaṭassā”ti hi vuttaṁ. Tathā hi upaparikkhitabbaṁ.

Samvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

417. Gahaṭṭhassāpi bhikkhunīdūsakakammaṁ makkhantarāyikameva, tasmā tassa pabbajjāpi paṭikkhittā. Vipākantarāyikā ahetukattā. Pubbe sañcicca āpannā sammutṭhā suddhasaññino antarāyikā eva. **Sesāti** jātikā. **Rasenāti** bhāvena. **Adhikuṭṭanaṭṭhenāti** adhikaraṇaṁ katvā kuṭṭanaṭṭhena chindanaṭṭhena. **Asisūnupamā** kusaladhammacchedanaṭṭhena. **Sattisūlūpamā** cittavitudanaṭṭhenāti porāṇā. Anāpattipāḷiyaṁ “ādikammikassā”ti mukhāruḷhasena likhitaṁ.

Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā

425. “Taṁ diṭṭhiṁ appaṭinissaṭṭhenāti iminā laddhinānāsamvāsakataṁ dīpeti”ti vuttaṁ. **Ticittanti** ettha vipākābyākatacittena saḥavāseyyaṁ kappeyyāti evamattho daṭṭhabbo. Aññathā sacittakattā sikkhāpadassa kiriyābyākataṁ sandhāya na yujjati.

Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā

428. **Yattha te na passamāti** teti taṁ. Atha vā tava rūpādhiṁ na passāma. Ayaṁ samaṇuddeso pārājiko hoti. “Sace taṁ diṭṭhiṁ paṭinissajjati, saṁghassa ārocetvā saṁghānumatiyā pabbājetabbo”ti **porāṇaganṭhipade** vuttaṁ, taṁ na yuttaṁ, daṇḍakammanāsanā hi idhādhippetā.

Yadi so pārājiko, liṅganāsanā nāma siyā. **Te paṭisevato nālaṃ antarāyāyāti** ca diṭṭhi satthari asatthādiditṭhi na hoti. Sace sā yassa uppajjati, so pārājiko hoti, tasmimpi evameva paṭipajjitabbaṃ saṃvare atitṭhanto liṅganāsanāyeva nāsetabboti ācariyassa takko.

Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sappāṇakavaggo sattamo.

8. Sahadhammikavagga

1. Sahadhammikasikkhāpadavaṇṇanā

434. Sahadhammikasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

2. Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā

438. **Āpattiṇca satisammosāyāti** ettha ca-saddo kattaḅbaṇca na karotīti dīpeti, na cattāri evāti vuttaṃ hoti. Raṭṭhekadeso **janapado**. Buddhakāle ariṭṭhakaṇṭakā **sāsanapaccatthikā**. “Nālaṃ antarāyāyā”ti vacanena hi te bhagavato asabbaññutaṃ dīpenti. Parinibbute bhagavati dasavatthudīpakā vajjiputtakā. Te hi **vinayasāsanapaccatthikā**. Parūpahārādivādā pana **suttantābhidhammappaccatthikā**. Ke pana te? Ekacce mahāsaṃghikādayo, na sabbeti dīpanatthaṃ “**parūpahārā -pa- vādā**”ti visesanavacanamāha. Tattha ye kuhakā pāpicchakā abhūtaṃ ullapitvā paṭiladdhavarabhojanāni bhuñjitvā muṭṭhassatī niddaṃ okkamitvā sukkavissatṭhiṃ pattā, aññehi taṃ disvā “atthi arahato sukkavissatṭhi”ti vutte “mārakāyikā upasaṃharantī”ti vatvā janaṃ vañcenti. Ye ca sammāpaṭipannā akuhakā, tepi taṃ vacanaṃ sutvā keci taṃdiṭṭhikā honti adhimānino ca. Attano sukkavissatṭhiṃ passitvāpi nādhimuccanti, anadhigate adhikatasaññinova honti. Tathā atthi arahato aññāṇakaṅkhāvitaraṇā nāmagottādīsu viya saccesu paravitarāṇā parehi paññattā nāmānīti adhippāyo yathāsambhavaṃ yojetabbo. Tattha vinayadharo “atṭhānametaṃ bhikkhave

anavakāso, yaṃ arahato asuci mucceyya¹. Diṭṭhadhammā -pa-
aparappaccayā satthusāsane”ti-ādīni² suttapadāni dassetvā te
sāsanapaccatthikesu niggahitaṃ niggāṇhātīti adhippāyo. **Itare** “pariyatti
mūlan”ti vādino. “Pātimokkhe uddissamāne”ti nidānavasena vuttaṃ.
Tathāgatassa vibhaṅgapadāni siddhāni. Siddheyyeva kiṃ imassa aṅgāni?
Garahitukāmatā upasampannassa santike sikkhāpadavivaṇṇanañcāti.

Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Mohanasikkhāpadavaṇṇanā

444. Mohanasikkhāpadam uttānatthameva.

4. Pahārasikkhāpadavaṇṇanā

452. **Rattacittoti** kāyasamsaggarāgena. Viheṭhetukāmaṃ pana disvā
“sace ahaṃ imaṃ māremi, natthi me mokkho”ti cintetvā kupito sattasaññaṃ
purekkhatvā pahāraṃ deti, tassa yathāvatthukameva.

Pahārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā

456. “Kāyaṃ vā kāyapaṭibaddhaṃ vā”ti³ vacanato kāyādīsu yaṃ
uccāreti, taṃ talam nāma. Talameva **talasattikaṃ**. Pothanasamatthaṭṭhena
sattikanti eke. Taṃ “uppalapattampī”ti iminā niyameti. Evaṃ kupitā hi
kopavasena pothanāsamatthataṃ avicāretvā yaṃ kiñci hatthagataṃ
paṭikkhipanti, sukhasamphassampi hotu, pācittiyameva. Yasmā
paharitukāmatāya pahāṭe purimena pācittiyaṃ. Kevalaṃ uccāretukāmatāya
uggiraṇamatte

1. Abhi 4. 133; Vi 3. 409, atthato samānaṃ; Am 2. 219 piṭṭhepi passitabbaṃ.

2. Vi 3. 26 piṭṭhe.

3. Vi 2. 194 piṭṭhe.

kate iminā pācittiyam. Iminā pana virajjhivā pahāro dinno, tasmā na paharitukāmatāya dinnattā dukkaṭam. Kimidaṃ dukkaṭam pahārapaccayā, udāhu uggiraṇapaccayāti? Pahārapaccayā eva dukkaṭam. Purimaṃ uggiraṇapaccayā pācittiyanti sadukkaṭam pācittiyam yujjati. Purimañhi uggiraṇam, pacchā pahāro. Na ca pacchimapahāram nissāya purimaṃ uggiraṇam anāpattivatthukaṃ bhavitumarahatīti no takkoti ācariyo. “Tena pahārena hatthādīsu yaṃ kiñci bhijjati, dukkaṭamevā”ti imināpi pahārapaccayā dukkaṭam. Uggiraṇam yathāvatthukamevāti siddham, suṭṭhu vīmaṃsitabbaṃ. “Tiracchānādīnaṃ asucikaraṇādīni disvā kujjhivāpi uggirantassa mokkhādhippāyo evā”ti vadanti.

Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā

462. **Upasampanne anupasampannasaññī amūlakena saṃghādisesenāti** sukkavissatṭhikāya saṃsaggādinā saṃghādisesāpattiyā vatthunāti veditabbaṃ. Na hi anupasampannassa saṃghādisesāpatti nāma atthi.

Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sañciccaṣikkhāpadavaṇṇanā

468. **Ūnavīsativasso maññeti** ettha sayam saññāya tathā amaññanto kukkucuppādanatthaṃ “maññe”ti vadanto kiṃ musāvādena kāretabboti? Na siyā aṅgasampattiyā, na ca kevalaṃ “maññe”ti iminā niyamato aṅgasampatti hoti. Paramatthavihitaṃ katthaci hoti. “Udakaṃ maññe ādittan”ti-ādimhi paro kukkucam uppādetu vā, mā vā, taṃ appamāṇanti **mātikāṭṭhakathāyaṃ**¹ “kukkucuppādanan”ti tassa adhippāyavasena vuttanti.

Sañciccaṣikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 254 piṭṭhe.

8. Upassutisikkhāpadavaṇṇanā

473. **Imesaṃ sutvāti** ettha “vacanan”ti pāṭhaseso. **Ekaparicche dānīti** siyā kiriyā siyā akiriyāti iminā nayena ekaparicchedāni. Ettha kiñcāpi aññavādakapaccayāpatti kiriyā ca vihesakapaccayāpatti akiriyā ca, tadubhayaṃ pana ekasikkhāpadanti katvā taṃ aññavādakasaṅkhātāṃ sikkhāpadaṃ siyā kiriyā paṭhamassa vasena, siyā akiriyā dutiyassa vasenāti evamattho daṭṭhabbo.

Upassutisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Kammapaṭibāhanasikkhāpadavaṇṇanā

474. “Dhammikānaṃ kammānaṃ”ti¹ vacanato ekacce bhikkhū dhammikānaṃ kammānaṃ “chandaṃ dammī”ti chandaṃ denti, taṃ tesāṃ matimattameva, na paṭipatti. Adhammaṃ nissāya khiyyati, taṃ vā ukkoṭeti, anāpatti neva hotīti? Na, tathā chandaḍānakāle akatvā pacchā adhammakammakhiyyanādipaccayā anāpattivāre vuttattā. Adhammena vā vaggena vā na kammārahassa vā kammakaraṇapaccayā āpattimokkhakaraṇato avisesameva tathāvacananti ce? Na, chandaḍānakāle adhammakammakaraṇānumatiyā abhāvato, kārakasseva vajjappasaṅgato ca. Gaṇassa dukkaṭanti ce? Pārisuddhichandaḍāyākāva te, na gaṇo akammappattattā, **parivārepi**² kammavagge kammappattachandaḍāyākā visuṃ vuttā. Tathāpi adhammakammassa chando na dātabbo dente akappiyānumatidukkaṭato. Tattha hi yojanadukkaṭato na muccantīti no takkoti ācariyo.

Kammapaṭibāhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Chandaṇadatvāgamanasikkhāpadavaṇṇanā

481. Sannipātaṃ anāgantvā ce chandaṃ na deti, anāpattīti eke. Dukkaṭanti eke dhammakammantarāyakaraṇādhippāyattā. Saṃghamajjhe chandaṃ dātuṃ

1. Vi 2. 199 piṭṭhe.

2. Vi 5. 381, 384 piṭṭhesu.

labhatīti keci. Dinnachande saṅghamajjhaṃ pavisitvā puna gatepi chando na paṭippassambheyyāti ce? Paṭippassambhati. Kasmā? “Ahatthapāso chandāraho”ti-ādīhi virujjhanato. **Pāḷiyaṃ** pana dātukāmatāya hatthapāsaṃ atikkamantaṃ sandhāya vuttanti keci.

Chandaṃnadatvāgamanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā

484-5-6-7. **Adāsī**ti apaloketvā adāsi. **Bhikkhū**ti ettha te chabbaggiyā attānaṃ parivajjayitvā “saṅgho”ti avatvā “bhikkhū”ti āhaṃsu. **Pariṇāmentī**ti nenti. Tattha **lābho**ti paduddhārakaraṇaṃ idha anadhippetassapi yassa kassaci atthuddhāravasena lābhādīpanatthaṃ. Cīvameva hi idhādhippetam, teneva “aññaṃ parikkhāraṃ dinnam khīyati, āpatti dukkaṭassā”ti vuttaṃ. **Dinnanti** ca **parikkhāranti** ca bhummatthe upayogavacanaṃ.

Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā

491. Ñātakampi parassa dātukāmaṃ aññaṃ dāpeti, āpatti eva. Sabbattha āpucchitvā dātukāmaṃ yathāsukhaṃ vicāretuṃ labhati.

Pariṇāmanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena sahadhammikavaggo aṭṭhamo.

9. Ratanavagga

1. Antepurasikkhāpadavaṇṇanā

494-7. Yathā bhagavantaṃ payirupāsati, evamākārena nārahatāyaṃ puriso pāpo hotuṃ, na hoti pāpoti attho, kāraṇatthaṃ vā.

Tanti nipātamattaṃ, yatoti vā attho. **Hatthisammaddanti** saṅghāṭasammado, akkamanam cuṇṇatāti attho.

498. **Ratanam** nāma aggamaheṣī, tathāpi idha aññāpi devigottā na rakkhati, anāpattivāre “na mahesī hoti”ti vacanābhāvato. Sace khattiyova hoti, nābhisitto. Abhisittoyeva hoti, na khattiyo rakkhatīti ācariyo. Anāpattivāre **mātikāṭṭhakathāyam**¹ aṅgabhāvena ca vuttattā abhisittabhāvova pamāṇam. Sesam ukkaṭṭhaparicchedoti eke.

500-1. “Na sayanighare sayanigharasaññī”ti tikacchedopi ettha labbhati. **Na sayanigharam** nāma aparikkhittarukkhamulādi.

Antepurasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ratanasikkhāpadavaṇṇanā

504. “Adhivāsentu gahapatino bhattan”ti ca “me gahapatino”ti ca atthi.

506. **Kurundi**vacanena gharepi yadi bhikkhū āsaṅkanti, tattha ṭhatvā ācikkhitabbanti vuttam hoti. **Patirūpāti** “ratanasammate paṃsukūlaggaṇam vā ratane nirussukkagamanam vā”ti likhitaṃ. “Tāvakālikavasenapi anāmāsaṃ paṭiggaṇhitum na labhati”ti vadanti. **Samādapetvāti** yācitvā “uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā”ti² vuttanayena.

Ratanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā

511-2. Ahinā ḍaṭṭhavatthumhi so bhikkhu santam bhikkhum anāpucchā gato, tassa kukkucam udapādi. **Adinnādāne vuttanayenāti** gāmo gāmūpacāroti idam sandhāya vuttam.

Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 266 piṭṭhe.

2. Khu 5. 162 piṭṭhe.

4. Sūciḥarasikkhāpadavaṇṇanā

517. **Tanti** bhedanakaṃ. **Assāti** pācittiyassa paṭhamam bhedanakaṃ katvā pacchā desetabbattā. Esa nayo itaresupi.

520. **Vāsijaṭeti** vāsidaṇḍake.

Sūciḥarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Mañcasikkhāpadavaṇṇanā

521-2. “Ucce mañce”ti ca “uccā mañce”ti ca katthaci. **Āyatoti** vitthato. **Aṭṭhaṅgulapādakanti** bhāvanapumsakaṃ, aṭṭhaṅgulappamāṇam pādakaṃ vā.

Mañcasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā

528. **Poṭakitūlanti** yaṃ kiñci tiṇatūlaṃ. **Paṭilābhena uddāletvā pācittiyam desetabbanti** ettha kiñcāpi paṭilābhamatteneva pācittiyanti viya dissati, paribhogeyeva pana āpatti daṭṭhabbā, “aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā”ti vacanam ettha sādhaṃ.

Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā

531. Kiñcāpi nisīdanassa jāti na dissati ettha, tathāpi **cīvarakkhandhake**¹ anuññātattā, “nava cīvarāni adhiṭṭhātabbānī”ti ettha ca pariyāpannattā cīvarajātiyevassa jātīti veditabbā. “Santhatasadisam santharivāti sadasan”ti pubbe vuttanisīdanasanthatattā upameti. Lābhe sadasam, alābhe

1. Vi 3. 409 piṭṭhe.

adasampi vaṭṭatīti eke, taṃ na yuttaṃ. “Nisīdanam nāma sadasaṃ vuccatī”ti tassa saṇṭhānaniyamanato.

Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā

539. Yadi **kaṇḍupaṭicchādi** nāma adhonābhi ubbhajāṇumaṇḍalā uppannakaṇḍupīlakādipaṭicchādikā adhippetā, tassa sugatassa sugatavidatthiyā dīghaso catasso vidatthiyo tiriyaṃ dveti idampi atimahantaṃ pamāṇaṃ dissati. Sabbo hi puriso attano attano vidatthiyā sattavidatthiko hoti, sugatassa ca ekāvidatthi majjhimassa purisassa tisso vidatthiyo honti, tasmā kaṇḍupaṭicchādi pakatipurisassa pamāṇaṃ āpajjati tiriyaṃ, dīghaso pana diguṇaṃ āpajjatīti. Āpajjatu, ukkaṭṭhaparicchedo tassā, ce icchatī, sabbampi sarīraṃ paṭicchādessati, sabbasarīragatasāṅghāṭi viya bahuguṇaṃ katvā nivāsetukāmo nivāsessatīti ayaṃ bhagavato adhippāyo siyā.

Kaṇḍupaṭicchādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vassikasāṭikāsikkhāpadavaṇṇanā

542. **Vassikasāṭikā**pi ukkaṭṭhapaṭicchavedavasena anuññātā. Vassakāle keci saṅghāṭiparibhogeneva paribhuñjissantīti ayaṃ bhagavato adhippāyo siyā. Kiñcāpi iminā takkena anuññātā, “appamāṇikāyo kaṇḍupaṭicchādiyo dhārenti, vassikasāṭikāyo dhārentī”ti imasmim vatthusmim paññattattā pana aññathā puṇṇaparicchedato adhikappamāṇāyo te bhikkhū dhāresunti katvā etaparamatā tāsāṃ anuññātātīti veditabbā. Eseva nayo dasamepi.

Vassikasāṭikāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā

551. Tattha **bhisim̐ vā bibbohanam̐ vā karotīti** dīghaso bahūnam
bhikkhūnam sādharmaṇattham karotīti yujjati.

Nandattherasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samatto vaṇṇanākkamena ratanavaggo navamo.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Pāṭidesanīyakaṇḍa

1. Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

553-5. “Paṭidesetabbākāradassanan”ti aṭṭhakathāyaṃ vuttattā pāḷiyaṃ āgatavaseneva āpatti desetabbā, na aññathā. “Antaraghare antaragharasaññī”ti-ādinā ca “khādanīyabhojanīye akhādanīya-abhojanīyasaññī”ti-ādinā ca “bhikkhuniyā abhikkhunisaññī”ti-ādinā ca nayena aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā.

Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

559. “Nimantitā bhuñjantīti pañcannaṃ bhojanānaṃ aññatarena bhojanena nimantitā bhuñjantī”ti kiñcāpi vuttaṃ, atha kho akappiyanimantanena nimantitatā ettha na aṅgaṃ, mātikāṭṭhakathāyaṃ vā idha vā anāpattivāre lesābhāvato, tasmā “nimantitā”ti padassa attho pubbe āciñṇavaseneva vutto. Aparepi tayo tikacchedā yojetvā dassetabbā padabhājane vuttattāti veditabbaṃ. Yathā tathā hi bhuñjantānaṃ tādisaṃ bhikkhuniṃ avārentānaṃ pāṭidesanīyameva. “Esā vosāsati nāma, vosāsantī”ti ca duvidho pāṭho. “Ajjhohāre ajjhohāre”ti vacanena puna “gārayhaṃ āvuso dhammaṃ”ti ekavacanāṃ viruddhanti. Paṭhamāṃ ajjhohāreyeva āpannaṃ sandhāya vuttaṃ, tathā aññatrāpi āgacchati “āpajjimhā”ti vacanato. Ekena bahūnampi vaṭṭatīti keci, taṃ na sundaraṃ. “Tehi bhikkhūhī”ti-ādinā pāṭhe vuttattāti mama takko. Ekena saheva “ahaṃ āpajjin”tipi pattabbanti ekena dvīhi tīhi desetabbato, sabbehi evaṃ vattum vaṭṭati. “Āpajjimhāti sahevā”ti vadanti. Ekena ce avārito, “ahaṃ āvuso gārayhaṃ dhammaṃ āpajjin”tipi vattabbaṃ.

Dutiyapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

562-70. Tatiyacatutthasikkhāpadāni uttānatthāniyeva.

Pāṭidesanīyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sekhiyakanda

1. Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā

576. “**Sikkhitasikkhenā**ti catūhi maggehi”ti vuttaṃ. Yasmā aṭṭhaṅgulamattaṃ otāretvā nivatthameva nisinnassa caturaṅgulamattaṃ hoti, tasmā ubhopete aṭṭhakathāhvādā ekaparicchedā, “**aḍḍhateyyahatthan**”ti sukhumaṃ, ekapaṭṭaṃ vā sandhāya vuttaṃ. Tañhi yathāṭṭhānena tiṭṭhati. Dupattaṃ sandhāya “**dvihatthappamāṇampi**”ti vuttanti **upatissatthero**. Ekapaṭṭaṃ, dvipaṭṭaṃ vā heṭṭhimaparicchedena “dvihatthappamāṇaṃ”ti vuttanti veditabbaṃ. Vuttañhi **nissaggiya-aṭṭhakathāyaṃ** “tīriyaṃ dvihatthopi vaṭṭatī”ti, tañca kho alābhe eva¹ “alābhe tīriyaṃ dvihatthappamāṇampi vaṭṭatī”ti vuttattā. Idam sabbam adhiṭṭhānupagaṃ sandhāya vuttaṃ. Viruddham disvā sajjetabbaṃ. No ce sajjeti, dukkaṭam. **Sacittakaṃ** paṇṇattivijānanacitteneva “anādariyaṃ paṭiccā”ti vuttattā, na vatthuvijānanacittena “idamevaṃ katan”ti jānatopi āpattiyā abhāvato. Phussadevattheravādopi ekena pariyāyena yujjati. Tathā upatissattheravādopi. Paññattepi sikkhāpade apaññattepi yaṃ pakatiyā vajjaṃ, taṃ lokavajjaṃ. Idam pana paññatteyeva vajjaṃ, nāpaññatte, tasmā itaralokavajjena asadisattā na lokavajjaṃ. Paṇṇattito paṭṭhāya vajjato **paṇṇattivajjaṃ**. Anādariyacitteneva āpajjitabbattā **sacittakaṃ**, tassa cittassa tivedanattā tivedanaṃ. Yasmā anādariyacittatā nāma kevalaṃ akusalameva, tañca pakatiyā vajjaṃ, tasmā idam **lokavajjaṃ**. Sañcicca vītikkamaṇaṃ nāma domanassikasappa hotīti **dukkhavedanaṃ**. **Gaṇṭhipade** pana “pāṇātipātādi viya nivāsanādidoso lokagarahito na hotīti paṇṇattivajjanti **phussadevatthero**”ti likhitaṃ.

577. **Vihārepī**ti buddhupaṭṭhānādikāle, tasmā “**pārupitabban**”ti uttarāsaṅgakiccavasena vuttaṃ. Paṭhamadutiyasikkhāpadesu paṇḍitāhādipaccayā kappati, na antaragharapaṭisaṃyuttesu.

1. Alābhe. Evaṃ (Ka)

582. “**Ekasmim pana thāne thatvā**”ti ettha “gacchantopi parissayābhāvaṃ oloketuṃ labhatiyeva. Tathā gāme pūjan”ti likhitaṃ, taṃ pana “ekasmim thāne thatvā”ti vuttattā tādisaṃ antarāyaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ.

Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ujjagghikavaggavaṇṇanā

586. **Hasanīyasminti** hetvatthe bhummaṃ, hasitabbavatthukāraṇāti attho. Antaraghare uccāsaddena anumodanādiṃ karontassa anāpatti kira. Tathā hi **mahindattheropi** hatthisālādīsu mahājanassa kathesi.

591. Keci bhikkhū “parikkhāraṭṭhapanamattena vāsūpagato hotī”ti vadanti, taṃ tesaṃ matimattameva. Bhikkhuniyo ce vāsūpagā honti, bhikkhunupassayo kappiyabhūmi. “Yattha bhikkhuniyo ekarattampi vasanti, ayaṃ bhikkhunupassayo”ti¹ vacanato tāsāṃ samīpaṃ vā tāhi gahitavāsāgāraṃ vā “gacchāmi”ti gacchato yathāsukhaṃ gantuṃ vaṭṭati. Na hi tāvatā taṃ gharaṃ antaragharasaṅkhaṃ gacchatīti no takkoti ācariyo.

Ujjagghikavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Khambhakatavaggavaṇṇanā

604. Sūpo **pattappamāṇavaṇṇanāyaṃ** vuttākāro. **Oloṇi** vuccati kudhitaṃ, gorasato pūrā thūpitoti attho.

685. **Heṭṭhā orohatīti** ettha “orohanappamāṇe sati ekadese thūpikatepi anāpatti”ti vadanti. “Pattassa pana heṭṭhā ca upari ca paduminipaṇṇādīhi paṭicchādetvā odahantiyā laddhaṃ nāma vaṭṭatī”ti ca vadanti. Ettha “yasmā ‘samatittiko piṇḍapāto paṭiggahetabbo’ti vacanaṃ piṇḍapāto

samapuṇṇo¹ paṭiggahetabboti dīpeti, tasmā attano hatthagate patte piṇḍapāto diyyamāno thūpikatopi ce hoti, vaṭṭatīti dīpeti. ‘Thūpīkatam piṇḍapātam paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā’²ti hi vacanam paṭhamam thūpīkatam piṇḍapātam pacchā paṭiggaṇhato, āpattīti dīpeti. Pattaena paṭiggaṇhato cepi² thūpīkatam hoti, vaṭṭati athūpīkatassa paṭiggahitattā. Payogo pana natthi aññatra pubbadesā”ti ca “samattikkanti vā bhāvanapumsakan”ti ca vadanti, tasmā vicāretvā gahetabban.

Khambhakatavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sakkaccavaggavaṇṇanā

609. **Sūpodanaviññattisikkhāpade** “sūpo nāma dve sūpā”ti na vuttam sūpaggahaṇena paṇītabhojanehi avasesānam sabbabhojanānam saṅgaṇhanattham. **Anāpattivāre** cassa “ñātakānam pavāritānam aññassatthāya attano dhanenā”ti idam adhikam. Katthaci potthake “anāpatti asaṅcicca asatiyā ajānantassa gilānassa āpadāsū”ti ettakameva vuttam, tam na, “samāsūpakam piṇḍapātam bhuñjissāmī”ti imassa **anāpattivāre** “aññassatthāyā”ti katthaci likhitam, taṅca pamādasena likhitam. “Mukhe pakkhipitvā puna vipphaṇisārī hutvā ogilitukāmassapi sahasā ce pavisati, ettha ‘asaṅciccā’²ti vuccati. Viññattampi aviññattampi ekasmiṃ ṭhāne ṭhitam sahasā anupadhāretvā gahetvā bhuñjanto ‘asatiyā’²ti vuccatī”ti likhitam, **anāpattivāre** ekaccesu potthakesu “rasaraseti likhitam, tam gahetabban”ti vuttam.

Sakkaccavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Kabaḷavaggavaṇṇanā

618. “**Sabban hatthan**”ti vacanato ekadesam mukhe pakkhipantassa anāpattīti ekacce. “Sabbanti vacanato ekadesampi na vaṭṭatī”ti vadanti, tam yuttam anāpattivāre avisesitattā.

1. Sampuṇṇo (Sārattha)

2. Patte paṭiggaṇhato ca (Sārattha), pattam paṭiggaṇhato ca (Ka)

624. **Sitthāvakārake** “kacavaram chaḍḍentaṃ sittham chaḍḍiyyatī”ti ca
“kacavaram chaḍḍento”ti ca pāṭho.

Kabaḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Surusuruvaggavaṇṇanā

627. “Surusurun”ti ca “suroso”ti ca pāṭho. **Sītīkatoti** sītaṅko.
“**Silakabuddhoti** ariyānaṃ parihāsavacanamevetan”ti likhitam.

631. **Paṭikkūlavasenā**ti ettha yadi paṭikkūlavasena paṭikkhittam,
“seyyathāpi kāmaḥogino”ti na vattabham. Na hi te paṭikkūlaṃ karontīti ce?
Na, issariyalīṅgavasena gahaṇasambhavato. Te hi anādarā honti.
Pattadhovananti pattadhovanodakaṃ bhojanapaṭisaṃyuttam.

634. “Chattapādukāyan”ti ca “chattapāde”ti ca pāṭho.

637. **Cāpoti** sattakhādanavadho. “Sesā sabbā dhanuvikati kodaṇḍe
paviṭṭhā”ti ca likhitam, **paṭimukkanti** pavesitam, laggitam hotīti attho.

Surusuruvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Pādukavaggavaṇṇanā

640. Sayam yānagato hutvā, yathā yānagatassa ve¹.

Alam vattum tathā nalam, sachatto chattapāṇino.

Yathā ettha, evam aññatrāpi.

647. **Chapakavatthusmim** “sacāham na labhissāmī”ti pāṭho, “dasa ce na
labhissāmī”ti ca atthi, “vatthusmim agilānassā”ti ca āgacchati, tam na
sundaram, sikkhāpadeyeva sundaram. **Thomitoti** ahampi jānāmīti

sambandho. Yā dhanayasalābhasaṅkhātā **vutti vinipātena** hoti samparāye apāyesu vinipātahetu hutvā pavattati. Atha vā **vinipātenā**ti hetvatthe karaṇavacanaṃ, vinipātanāya pavattatīti adhippāyo. **Adhammacaraṇena** adhammacaraṇāya. “Asmā kumbhimivā”ti ca paṭhanti.

Pādukavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā

Kāyavācācittato samuṭṭhahantīti katvā “**samanubhāsanāsamuṭṭhānā**”ti vuttāni. Samanubhāsanāṃ kiriyāṃ. Imāni kiriyāni.

Dhammadesanāsamuṭṭhānāni vācācittatoti ettha kāyavacīviññattibhāvato ujjagghika-uccāsaddādīsu viya “kāyavācācittato”ti vattabbānīti ce? Na vattabbāni. Nisīdanagamanāhārapakkhipanādikāyaviññattiyā sabbhāvā tattha yuttam, na dhammadesane tādisassābhāvā.

Pakiṇṇakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sekhiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā

“Yebhuyyasikā kātabbā -pa- tiṇavatthārako kātabbo, so puggalo”ti ca
likhitam.

Sattādhikaraṇasamathavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhuvibhaṅgo niṭṭhito.

Bhikkhunīvibhaṅgavaṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Pārājikakaṇḍavaṇṇanā

Ganthārambhavaṇṇanā

Vibhaṅge viya bhikkhūnaṃ, vitthāramabhisaṅkhataṃ.

Akatvā bhikkhunīnampi, vakkhe gaṇṭhipadakkamaṃ.

Yo bhikkhunīnaṃ vibhaṅgo assa, tassa saṃvaṇṇanākkamo pattoti attho.

Ganthārambhavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

656-7. Tattha tattha ṭhānupattikapaññā **vīmaṃsā**. **Padapaṭipāṭiyā** evāti mātikāpadapaṭipāṭiyā eva. “**Vuttanti** saṅgītikānaṃ upasaṅkappanānaṃ vibhājanāṃ vuttan”ti likhitaṃ.

658. “Ehibhikkhunīti bhikkhunī, tīhi saraṇagamanehi upasampannāti bhikkhunī”ti idaṃ pana desanāvīlāsavasena vuttanti eke. Aññabuddhakāle atthīti eke, taṃ na yuttaṃ viya dissati amhākampi buddhakāle sambhavappasaṅgato, ehibhikkhuniyā paṭisedhachāyādissanato ca. Yathāha **dhammapade visākhāvatthusmim**¹ “tassa cīvaradānassa nissandena imaṃ mahālatāpasādhanaṃ labhi. Itthīnaṃ hi cīvaradānaṃ mahālatāpasādhanabhaṇḍena matthakaṃ pappoti, purisānaṃ iddhimayapattacīvarena”ti. Tīhi saraṇagamanehi upasampannāya pana

1. Dhammapada-Ṭīṭha 249 piṭṭhe.

bhikkhuniyā sambhavo aññabuddhakāle kadāci siyā, nattheva amhākaṃ buddhakāle. Desanāvilāsena pana bhikkhudesanākkameneva bhikkhuniniddeso vutto, teneva bhikkhusaṃghavasena ekato-upasampannā bhikkhuniyo vijjamānāpi tattha na vuttā. Tāsaṃ atthitā imāya **parivārakathāya** veditabbā—

“Ubho ekato upasampannā,
Ubhinnarū hatthato cīvararū paṭiggaṇheyya.
Siyā āpattiyo nānā,
Pañhā mesā kusalehi cintitā”ti¹.

Atha vā puthujjanakāle ehibhikkhusaraṇagamanena upasampannova itthilīṅgapātubhāvena bhikkhunibhāve ṭhitā purisūpasampannam upādāya “ehibhikkhunī”ti, “tīhi saraṇagamanehi upasampannā bhikkhunī”ti ca saṅkhyarū gacchati. No ce, taṃ vacanarū virujjheyyāti eke, vicāretvā gahetabbarū. “Viññū paṭibalo”ti dvinnarū avassavabhāvassa ijjhanato vuttarū. Ettha yasmā yarū kiñci āmisarū paṭiggaṇhantīnarū aggahatthā purisānarū hatthehi kadāci missībhāvarū gacchanti, vandantānarū vā purisānarū sirāni aggapādehi missitāni kadāci honti, kesacchedanakāle vā sirarū purisānarū hatthehi missitarū hoti, cittarū nāmetarū atiraddhagavesi, durakkhiyarū vā, tasmā “mā atilahurū pārājikāpatti bhikkhunīnarū hotū”ti buddhā bhagavanto kāruṇṇena pārājikakkhettaparicchedarū, thullaccayakkhettaparicchedaṇca visurū visurū desesunti veditabbarū.

659. **Tabbahulanayena sā vuttāti** ettha ayamanugaṇṭhipadakkamo—yebhuyyena kiriyasamuṭṭhānattā “kiriyasamuṭṭhānan”ti vuttarū. “Kāyasarū saggarū samāpajjeyyā”ti avatvā pana “sādiyeyyā”ti vuttattā akiriyatopi samuṭṭhātīti veditabbarū. Yathā cettha, evarū heṭṭhā “manussitthiyā tayo magge methunarū dhammarū paṭisevantassa āpatti pārājikassā”ti-ādinā² nayena kiriyasamuṭṭhānatarū vatvā tadanantararū “bhikkhupaccatthikā -pa- so ce pavesanarū sādiyati, āpatti pārājikassā”ti-ādinā² nayena akiriyasamuṭṭhānatāyapi vuttattā paṭhamapārājikassāpi tabbahulanayeneva kiriyasamuṭṭhānatā veditabbā. Na hi pavesanasādiyanādimhi kiriyasamuṭṭhānatā dissati. Aṅgajātacalanañcettha na sārato daṭṭhabbarū “so ce

1. Vi 5. 374 piṭṭhe.

2. Vi 1. 53 piṭṭhe.

pavesanaṃ na sādiyati, pavittṭhaṃ na sādiyati, ṭhitaṃ na sādiyati, uddharaṇaṃ sādiyati, āpatti pārājikassā”ti¹ ettha ṭhita na sādiyane pakatiyāpi paripuṇṇacalanattā. Sādiyanapaccayā hi sevanacalanañcetta na dissatevāti tabbahulanayeneva kiriyasamuṭṭhānatā gahetabbā. Tattha tattha aṭṭhakathāsu kasmā tabbahulanayo avuttoti ce? “Yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā”ti² **mātikāyaṃ** kiriyasamuṭṭhānassa sarūpena vuttattā tadanurūpavasena vibhaṅganayamanoloketvā “kiriyasamuṭṭhānam”icceva vuttaṃ. Yathā cetesu tabbahulanayena kiriyasamuṭṭhānatā vuttā, tathā surādīnaṃ akusaleneva pātabbatā, na itarathā “yaṃ akusaleneva āpajjati, yaṃ lokavajjā, sesā paṇṇattivajjā”ti vutte lokavajjapaṇṇattivajjānaṃ niyamanalakkhaṇasiddhi hoti, tathā taṃ avatvā “yassā sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, yaṃ lokavajjā. Sesā paṇṇattivajjā”ti³ vutte lokavajjavacanaṃ niratthakaṃ siyā vatthu-ajānanapakkhepi akusaleneva pātabbatā. Yasmā tattha surāpānavitikkamassa akusalacittuppādo natthi, tasmā **khandhakatṭhakathāyaṃ**⁴ “majjapāne pana bhikkhuno ajānitvāpi bījato paṭṭhāya majjaṃ pivantassa pācittiyaṃ, sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedam āpajjati, na ajānitvā”ti vuttaṃ, na vuttaṃ “vatthu-ajānanapakkhe pāṇātipātādīnaṃ siddhikara-akusalacittuppādasadise cittuppāde satipi sāmaṇero sīlabhedam nāpajjati”ti. Abhinivesavacanaṃ pāṇātipātādīhi⁵ samānajatikattā sāmaṇeraṇaṃ surāpānassa. “Surādayo panime”ti vatthumjānitvā pātabbatādivasena vītikkamantassa akusalassa asambhavo natthi. Tena vuttaṃ “yassa sacittakapakkhe”ti-ādi.

Kiñcetta yuttivacanena arahantānaṃ appavisanato sacittakācittakapakkhesu akusalaniyamoti ce? Na, dhammatāvasena sekkhānampi appavisanato. Acittakapakkhe akusalaniyamābhāvadassanatthaṃ supantassa mukhe pakkhittajalabindumiva surābindu-ādayo udāharitabbāti. Tabbahulanayena hi atthe gahite pubbenāparaṃ **aṭṭhakathāya** sameti. “Saddhim **pāliya** avisesattho parato āvi bhavissatīti apare”ti vuttaṃ. Idamettha

1. Vi 1. 36 piṭṭhe.

2. Vi 1. 25, 27 piṭṭhesu.

3. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.

4. Vi-Ṭṭha 3. 296 piṭṭhe.

5. Pāṇātipātādīnaṃ (Ka)

vicāretabbaṃ. Yadi vatthujānanapakkhe vinā akusalena majjapānaṃ siyā, kasmā nālimajjhaṃ nātikkamati ariyānaṃ pānakādisaññinanti? Silabhedavatthuvītikkamo vināpi cittaena ariyānaṃ dhammatāvaseneva na sambhavatīti ce, na, **cakkhupālattheravatthu**¹ ādivirodhatoti. Apica bhikkhunopi sāmaṇerassa viya surāpānaṃ sacittakameva kasmā na jātanti? Appatirūpattāti ce, sāmaṇerānampi appatirūpameva. Sahadhammikā eva hi te. Mahāsāvajjattāti ce? Sāmaṇerānampi tādisameva. Sāmaṇerānaṃ sacittakameva pārājikaṃ, itaraṃ daṇḍakammavatthūti ce? Bhikkhūnampi majjapāne natthi. Ettha tikapācittiyena na bhavitabbaṃ. Majje amajjasaññissa dukkaṭāpatti paññāpetabbā siyā. Bhikkhussa pācittiyavatthu sāmaṇerānaṃ pārājikaṃ hoti tiracchānagatasāmaṇerānaṃ viyāti ce? Acittakampi majjapānādīnaṃ sāmaṇerānaṃ pārājikaṃ paññāpetabbaṃ siyā. Nācittakaṃ pārājikaṃ sambhavatīti ce? Na, paṇṇattivajjampi pārājikaṃ sambhavatīti. Nikāyantarapakkhe ayameva doso. Amhākañhi lokavajjameva majjapānanti². Kasmā panettha surāpānameva dhammatāvasena ariyā na karontīti? Na kevalaṃ surāpānameva dhammatāvasena ariyā na karonti, paṇesupi kodhavasena paṇasaññitāya sīsacchedanādīni na karonti, sadārasaññāya paradāraṃ na vītikkamanti, anattabhañjakasaññāya atthabhañjakamusā na vadanti, sammādiṭṭhisaññāya micchādiṭṭhiṃ na paṭipajjantīti veditabbā. Ācariyāpi surāpāne akusalaniyamābhāvameva vadanti, tasmā eva mātikāṭṭhakathāya **gaṇṭhipade** lokavajjapaṇṇattivajjādhikāre “sacittakapakkhe akusalanti surāpānādisaṅgahatthaṃ, itarathā yassa akusalamevāti vadeyyā”ti likhitam. Kiriyaṣamuṭṭhānatā panassa tabbahulanayameva, na paṭhamapārājike. Kathaṃ? Kāyaṣaṃsaggasikkhāpadaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ. Ettha bhikkhussa ca bhikkhuniyā ca kāyaṣaṃsaggabhāve sati bhikkhunī kāyaṅgamacopayamānāpi citteneva adhivāsentī āpajjati, na evaṃ bhikkhu. Bhikkhu pana copayamānova āpajjati, evameva paṭhamapārājikepi copane sati eva āpajjati, nāsati. Pavesanaṃ sādiyatīti ettha pavesanasādiyanam nāma sevanacittassuppādananti, evaṃ santepi “vīmaṃsitvā gahetabban”ti vuttaṃ.

Paṭhamapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Dhammapada-Ṭīṭha 1. 2 piṭṭhādīsu.

2. Surāpānanti (Ka)

2. Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

“Kissa pana tvaṃ ayye jānaṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpannaṃ”ti vacanato, “aṭṭhannaṃ pārājikānaṃ aññatarāṃ pārājikaṃ ajjhāpannaṃ”ti¹ vacanato, ante “uddiṭṭhā kho ayyāyo aṭṭha pārājikā dhammā”ti² ādivacanato, **parivāre** “sādhāraṇapaññatti ubhatopaññatti”ti³ vacanato ca bhikkhunivibhaṅgaṃ patvā bhagavā sādhāraṇāni sikkhāpadāni bhikkhūnaṃ uppannavatthusmiṃyeva “yā pana bhikkhunī chandaso methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyya antamaso tiracchānagatenapi pārājikā hoti asaṃvāsā”ti-ādinā nayena savisesampi avisesampi mātikaṃ nikkhipitvā anukkamena padabhājanam, āpattibhedam, tikacchedam, anāpattivāraṇca anavasesam vatvā vitthāresi. Saṅgītikārakehi pana asādhāraṇapaññattiyoyeva idha vitthāritāti veditabbā.

666. Tattha “**aṭṭhannaṃ pārājikānaṃ**”ti idaṃ kevalaṃ saṅgītikāraṇāmyeva nayato nikkhattavacanāṃ ito pubbe chaṭṭhasattamaṭṭhamānaṃ pārājikānaṃ apaññattattā. Bhagavatā pana idaṃ paññāpitamādisikkhāpadampi upādāya “channaṃ pārājikānaṃ”ti vuttaṃ siyā. Ito uddham paññattānapi upādāya “aṭṭhannaṃ pārājikānaṃ”ti vacanaṃ aparabhāge uppannanti ekacce ācariyā. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana “idaṃca pārājikaṃ pacchā paññattaṃ, tasmā ‘aṭṭhannaṃ’ti vibhaṅge vuttaṃ”ti-ādi vuttaṃ, tasmā aṭṭhakathācariyānaṃ matena siddhametaṃ yathāpaññattānukkamavaseneva saṅgītānīti. “Aññāsīti”ti pāṭho. Aññāsīti na gaḥetabbo. “Duṭṭhullasikkhāpade vuttanayenevā”ti vacanato vajjapaṭicchādikaṃ yā paṭicchādeti, sāpi vajjapaṭicchādikāyevāti siddham. Kiñcāpi vajjapaṭicchādanaṃ pemavasena hoti, tathāpi sikkhāpadavītikkamacittaṃ domanassikameva hotīti katvā “**dukkhavedanaṃ**”ti vuttaṃ.

Dutiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

669. **Imaṃ adhippāyamattanti** “codetvā sāretvā”ti etaṃ. Etthāyaṃ vicāraṇā—yo bhikkhu ukkhittakabhikkhunā samānadiṭṭhiko laddhinānāsasāṃvāsako hoti, so avandanīyo, kammākamme ukkhittako viya

1. Vi 2. 280 piṭṭhe.

2. Vi 2. 287 piṭṭhe.

3. Vi 5. 96 piṭṭhe.

na gaṇapūraṇo, sahaseyyampi na labhati, na tathā bhikkhunī. Sā hi yāva na samanubhaṭṭhā, tāva gaṇapūrakā ca hoti, saṁvāsaṇca labhati.

Laddhinānāsaṁvāsikānuvattikāpi ukkhittānuvattikāva hoti. Ukkhitto ce kālaṅkato, tadanuvattako bhikkhu laddhinānāsaṁvāsako hotiyeva. Tathā vibbhantepi tasmim titthiyapakkantakepi sikkham paccakkhāya sāmaṇerabhūmiyaṁ ṭhitepīti eke. Tesam matena ukkhittake tathābhūtepi bhikkhunī tadanuvattikā samanubhāsittabbāvāti āpajjati.

Samanubhāsanakammaṁ saṁghāyattaṁ, saṁghena saṅcicca purimakāpattim apanetuṁ na yuttaṁ viya khāyati. Ukkhepanīyakammaṇca āpatti-adassanamatte, appaṭikammamatte, kudiṭṭhi-appaṭinissajjanamatte ca kariyati, tassa anuvattanamattena samanubhāsivā sāsanato cāvetabbānīti na yuttanti ce? Na vattabbameva, idaṁ apārājikavatthūsupi tappasaṅgato, anaññavisayattā ca vinayassa.

Tatiyapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā

675. “Lokassādasāṅkhātassa mittasanthavassa vasena taṁ dassetuṁ **kāyasaṁsaggarāgenā**ti vuttan”ti likhitaṁ. **Tissitthiyoti** tīsu itthīsu, tisso vā itthiyo. **Taṁ na seveti** tāsu na sevati. **Anariyā**ti ubhatobyañjanā. **Byañjanasminti** attano byañjane. **Na seveti** na sevati. **Na cācareti** nācarati. **Vaṇṇāvaṇṇoti** dvīhipi sukkavissatṭhi. **Gamanuppādananti** saṅcarittaṁ.

676. “**Nivatthaṁ vā pārutaṁ vā**”ti ettha nivatthassa vā pārutassa vā vatthassa gahaṇaṁ sādīyatīti attho.

Catutthapārājikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakavaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṃghādisesakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhamasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

681. **Āhatakoti** ānīto, niyatakoti adhippāyo. Akappiya-aḍḍo nāma saṃghassa vā ārāmiikapuggalassa vā vatthussa kāraṇā¹ saṃghassa vārikabhāvena sayameva vā adhikaraṇatṭhānaṃ gantvā “amhākaṃ eso dāso, dāsī, vāpī, khettaṃ, ārāmo, ārāma vatthu, gāvo, gāvī, mahimsī, ajā, kukkuṭā”ti-ādīnā voharati, akappiyaṃ. “Ayaṃ amhākaṃ ārāmiko ārāmikā, ayaṃ vāpī itthannāmena saṃghassa hatthe dohanatthāya dinnā. Ito khetto ārāmato uppajjanakacatupaccayā ito gāvito mahimsito ajāto uppajjanakagorasā itthannāmena saṃghassa dinnā”ti pucchite vā apucchite vā vattum vaṭṭati. “Kataṃ”ti avatvā “karonti”ti vacanena kira anena kataṃ ārabha ācikkhitā nāma hoti. **Gīvā**ti kevalaṃ gīvā eva hoti, na pārājikaṃ. **Kārāpetvā dātabbā**ti ettha sace āvudhabhaṇḍaṃ hoti, tassa dhārā na kāretabbā, aññena pana ākārena saññāpetabbaṃ. “Ticittaṃ tivedanaṃ”ti vuttattā “mānussayavasena kodhussayavasenā”ti tabbahulanayena vuttanti veditabbaṃ.

Paṭhamasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

683. Bhaṭtiputtakānaṃ kumārabhaṭṭikānaṃ gaṇā **bhaṭtiputtagaṇā**. **Kappanti** kappiyaṃ. **Kappagatikanti** kappiyasabhāvaṃ. **Pakkantāsupī**ti attano paraṃ ṭhapetvā itarāsu pakkantāsu. Paṇṇattirājanāntā ariyāpi vuṭṭhāpentīti katvā vā kammavācāpariyosāne āpattikkhaṇe vipākābyākatasamaṅgītāvasena vā “ticittaṃ”ti vuttanti veditabbaṃ. “Pabbājane na dukkaṭaṃ”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Dutiyasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

687. **Bhaddākāpilānī** mahākassapassa purāṇadutiya kira. Nātīnaṃ kulaṃ yasmim gāmake, tadetaṃ gāmaṃ **ñātikulaṃ**, kulasannihitaṃ gāmaṃ agamāsīti attho. “Ajaṃ gāmaṃ neti”ti-ādīsu viya vā dvikammikaṃ katvā gāmaṃ agamāsi ñātikulaṃ agamāsītipi yujjati.

692. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkāmentiyā”ti vacanenapi evaṃ veditabbaṃ—vikālagāmapavesane dvinnaṃ leḍḍupātānaṃyeva vasena upacāro paricchinditabbo, itarathā yathā ettha parikkhepārahaṭṭhānaṃ parikkhepaṃ viya katvā “atikkāmentiyā”ti vuttaṃ, evaṃ tatthāpi “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkamantassā”ti vadeyya. Yasmā pana tattha parikkhepārahaṭṭhānato uttari eko leḍḍupāto upacāroti adhippeto, tasmā tadatthadīpanatthaṃ “aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantassā”ti vuttaṃ. Yaṃ pana **andhakaṭṭhakathāyaṃ** “parikkhepārahaṭṭhānaṃyeva ‘upacāraṃ’ti sallakkhetvā parikkhepaparikkhepārahaṭṭhānānaṃ ninnānākāraṇadīpanatthaṃ ‘upacāraṃ okkamantassā’ti vuttaṃ pālīvisesamasallakkhetvāva aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ atikkamantassa idha upacāro parikkhepo yathā bhaveyya, taṃ upacāraṃ paṭhamāṃ pādaṃ atikkamantassa āpatti dukkaṭassa. Dutiyaṃ pādaṃ atikkamantassa āpatti pācittiyassā”ti vuttaṃ, taṃ na gahetabbameva pālīyā visesasabbhāvatoti. “Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantiyātipi ekaccesu dissati, taṃ na gahetabbanti apare”ti vuttaṃ. Tattha “pālīvisesamasallakkhetvā”ti duvuttaṃ, kasmā? Vikālagāmapavesanasikkhāpadepi katthaci “upacāraṃ atikkamantassā”ti pāṭho dissatīti, so andhakaṭṭhakathāpāṭhato gahitoti ācariyo. Aparikkhittassa upacārokkamanameva pāṭho yujjati, na atikkamanāṃ. Kasmā? Bahūsu ṭhānesu pālīyā aṭṭhakathāhi virujjhanato, imasmim vāpi sikkhāpade virujjhati. Kathaṃ? Gaṇamhā ohīyamānāya araṇṇe āpatti hoti, na gāme. Atha ca pana nidassanampi “sikkhāpadā buddhavarenā”ti¹ gāthā dassitā², tasmā upacārokkamanapariyāpannadim atikkāmentiyā hoti. Kiñca bhiyyo “gacchantassa catasso āpattiyo, ṭhitassa cāpi tattakā”ti-ādīnaṃ³

1. Vi 5. 374 piṭṭhe.

2. Gāthāya dassitaṃ (?)

3. Vi 5. 366 piṭṭhe.

parivāragāthānaṃ aṭṭhakathāhi upacārokkamanameva pāṭhoti niṭṭhaṃ gantabban”ti ca vuttaṃ, suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbaṃ.

“Padasā gamanameva hi idhādhippetam, teneva paṭhamam pādam atikkāmentiyāti-ādimāhā”ti ettha vikālagāmapavesanasikkhāpadādīsu tadabhāvā yānena vā iddhiyā vā pavisato, addhānaṃ gacchato ca āpattīti dīpeti. Tattha asāruppattā āpattimokkho natthīti eke, vicāretvā gahetabbaṃ. Bhikkhunīvihārabhūmi “gāmantaran”ti na vuccati gāmantarapariyāpannāyapi kappiyabhūmittā. “Parato ‘sace bhikkhunīsu mahābodhiyaṅgaṇaṃ pavisantīsu ekā bahi tiṭṭhati, tassā āpattī’-ti-ādivacanato bhikkhuvihāro na kappiyabhūmiti siddhaṃ, tasmā kañcinagare khandhadhammavihāro viya, kāvīrapaṭṭane sārīdhammavihāro viya ca aññopi so vihāro, tasmā sīmabaddhasukhatthaṃ gāmantarabhāve nīrantarā¹ adhiṭṭhānatthaṃ pavisantiyā, nikkhamantiyāpi gāmantarāpatti hotīti apare”ti vuttaṃ. **Catugāmasādhāraṇattā**ti ettha evaṃvidhe vihāre sīmaṃ bandhantehi cattāropi te gāma sodhetabbāti veditabbā. Saṃvidahitvā bhikkhuniyā vā mātugāmena vā theyyasatthena vā saddhim taṃ vihāraṃ okkamantiyā catasso āpattiyo ekatova honti. “Gāmantare gāmantare āpatti pācittiyaṣṣā”ti vuttāti eke.

Dutiyaṇḍuddhāre saṃghādisesoti ettha sace dutiyo pāduddhāro kappiyabhūmiyaṃ hoti, na saṃghādiseso, akappiyabhūmiyaṃ eva saṃghādiseso. “**Ubhayatīresu vicaranti, vaṭṭatīti** dassanūpacārassettha sambhavā”ti likhitam, taṃ yuttaṃ. Savanūpacāro hettha nadīpāre, gāmantare vā appamāṇanti. **Andhakatṭhakathāyaṃ** pana “paratīrato nadim otarivā dassanūpacārato dārūni, paṇṇānivā maggivā āneti, anāpatti. Ticīvarāni paratīre otāpeti, anāpatti”ti vuttaṃ. “**Orimatīrameva āgacchati, āpatti**”ti atikkamitukāmatāya pavīṭṭhattā vuttaṃ. “Nāyaṇādikiccena pavīṭṭhānaṃ tatthevālayasambhavā vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Gāmantare pamāṇanti **aṭṭhakathāyaṃ** paratīrato nadim otarivā dassanūpacārato dārūni paṇṇāni sakagāmato thokampi taraṇavārena na vaṭṭati kira nikkhamitvā pavisitum.

1. Nīrantarāyā (Ka)

Agāmake araṇṇeti agāmalakkhaṇe araṇṇeti attho. Iminā āpattikhettaṃ dassitaṃ. Yasmā idaṃ āpattikhettaṃ, tasmā yā bhikkhunupassayato gāmassa indakhīlaṃ atikkamati, sā asante gāme gaṇamhā ohīyanāpattiṃ āpajjati. Dassanasavanūpacārābhāvepi pageva gāme indakhīlātikkamanakkhaṇe ya eva āpajjati. Sace tattha ekā bhikkhunī atthi, tassā dassanasavanūpacārātikkamanakkhaṇe āpajjati, araṇṇamaggagamanakāle evāyaṃ vidhīti na gahetabbaṃ. Gāmato pana nikkhamantī ito paṭṭhāya āpajjatīti dassanatthaṃ “agāmakam araṇṇan”ti vuttaṃ. Vuttaṇhetam “ārādhikā ca honti saṅgāhikā lajjiniyo, tā kopetvā aññattha na gantabbaṃ. Gacchati ce, gāmantaranadīpārarativippavāsagaṇamhā ohīyanāpattihi na muccatī”ti-ādi. Tattha “gaṇamhā ohīyanāpatti sakiṃ yevāpajjati. Itarā gāme gāme pāre pāre aruṇe aruṇe cāti veditabbaṃ”ti vuttaṃ. Tattha “vuttaṇhetan”ti-ādini asādhakāni yathāsambhavaṃ gahetabbatā. **“Mahābodhiyaṇgaṇanti**-ādi evaṃ gāmassa āsannaṭṭhānepi imaṃ āpattiṃ āpajjatīti dassanatthaṃ vuttan”ti likhitaṃ.

Tatīyasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

694. **Paṭivattāti** paṭivacanam denti. **Kammadosanti** “anaññāya gaṇassa chandanti evamādi”ti likhitaṃ. Kattabbaṭṭhānadosanti porāṇā. **Kāraḡaṇassāti** kāraḡasamghassa. “Bhikkhunisaṃgham sannipātetvā”ti vuttatā kāraḡasamghopi ayamevāti ce? Paṭhamameva kāraḡasamgham na āmantetvā balakkārenāyaṃ thullanandā taṃ bhikkhunim osāresi”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ, tasmā kāraḡabhikkhūnam sammukhāpi tesam anumatiṃ paṭhamam aggahetvā taṃ kammam na paṭippassambhetabbanti siddham hoti, paṭippassaddham balakkārena na kātabbamevāti adhippāyo. “Bhikkhunīpi diṭṭhāvikammam kātuṃ labhati”ti ca tattha vuttaṃ.

698. **Asante kammakāraḡasamghe osāreti, anāpattīti** ettha kittāvatā asanto nāma hotīti? Idaṃ sabbattha na vicāritaṃ.

Kārakānaṃ kālakiriyāyāti eke. Ekassapi abhāvenāti eke. Ekasmim rajjeti eke. Ekaratṭheti eke. Ekagāmeti eke. Ekasmim āvāseti eke. Yattha sakkā apaloketunti eke. Anto-addhayaneti eke. Tattha tasmim āvāse asante kārakasaṃghe osāreti, anāpattīti idaṃ pasamsanti ācariyā. Yattha sakkā apaloketunti sāmīci.

Catutthasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

701. **Etaṃ na vuttanti** bhikkhuniyā avassutabhāvo daṭṭhabboti etaṃ niyamaṇaṃ na vuttaṃ. Taṃ avacaṇaṃ pāḷiyā sameti. Katarapāḷiyāti? “Anavassutoti jānanti paṭiggaṇhātī”ti imāya. Yadi hi puggalassa avassutabhāvo na pamāṇaṃ, kiṃ imāya pāḷiyā payojanaṃ, “anāpatti ubho anavassutā honti, anavassutā paṭiggaṇhātī”ti ettakameva vattabbaṃ siyā. Attano hi anavassutabhāvoyeva pamāṇanti. Imassa pana anāpattivārassa ayamatto—ubho ce anavassutā, sabbathāpi anāpatti. Atha bhikkhunī anavassutā samānā avassutampi “anavassuto”ti saññāya tassa hatthato paṭiggaṇhāti, evampi anāpattīti. Atha sā anavassutāpi aññaṃ anavassutaṃ vā avassutaṃ vā “avassuto”ti jānāti, dukkaṭameva. Vuttaṇhetam **anantarāsikkhāpade** “kissa tvaṃ ayye na paṭiggaṇhāsīti. Avassuto ayyeti -pa- nāhaṃ avassutā”ti.

Pañcamasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

705. **Tenāti** tasmā. Yasmā uyyojikā na deti na paṭiggaṇhāti, tasmā paṭiggaho na vijjatīti attho. Itarissā paribhogapaccayā. “**Akusalacittan**”ti bāhullena vuttaṃ. “Vaṭṭatīti saññāya vadantiyāpi āpatti”ti vadanti.

Chaṭṭhasaṃghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

712-4. Kammavācato pubbe āpannāpattiyo na paṭippassambhanti. Ñattiyā dukkaṭathullaccayā paṭippassambhanti samghādisese patteti porāṇā. Tam “ajjhāpajjantiyā”ti **pāḷiyā** sameti. “Sutvā na vadanti”ti ettha sace jīvitabrahmacariyantarāyabhayā na vadanti, anāpatti. “Adhammakamme adhammakammasaññā āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā “anāpatti asamanubhāsantiyā”ti samghādisesaṃ sandhāya vuttaṃ.

Sattamasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

715. **Paccākatāti** parājita. Kuladūsakasikkhāpadassa, imassa ca nidānamattameva nānākaraṇaṃ. Vuttañhi tattha “tassa vacanassa paṭinissaggāya eva vacanīyo, na kuladūsanānivāraṇatthāyā”ti. Evaṃ sante ubhopetā āpattiyo aññaṃaññaṃ sabhāgatthā, tasmā idaṃ tassa anupaññattisadisam āpajjati, tato idaṃ niratthakameva āpajjatīti? Na evaṃ daṭṭhabbaṃ. Vatthuvisesato, kammavācāvisesato ca ubhinnaṃ nānākaraṇaṃ.

Aṭṭhamasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

723. “Kāyikavācasikena saṃsaggenā”ti pāṭhaseso.

Navamasamghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samghādisesakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

733. Paṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadam uttānameva.

2. Dutīyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

740. Vatthusampattattā vā na tassā anāpannakāmatāya vā anāṇattikatāya vā akālacīvaramadaṃsu¹. **Yathādāne eva upanetabbam**, na bhājetabbam puggalikattāti adhippāyo. Atthato hi itarampi yathādāne eva upanetabbameva. **Gaṇṭhipade** pana “ayyāya dammīti evaṃ paṭiladdhanti nissatṭhapaṭiladdham. **Yathādāneti** dāyakehi pariccattavidhānena. **Upanetabbanti** akālacīvarabhāvena bhājetabbanti adhippāyo. Idha bhājāpitāya laddhacīvameva nissaggiyam hoti, tam vinayakammaṃ katvāpi attanā na labhatī”ti likhitam. Yadi nissatṭhapaṭiladdham sandhāya idam vuttam siyā, “nissajjitabbam saṃghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā dadeyya, dadeyyum, ayyāya dammī”ti vuttattā tiṇipetāni padāni vattabbāni siyūm, tasmā na kevalam nissatṭhapaṭiladdhameva yathādāne upanetabbam, aññāhi bhikkhunīhi laddhakoṭṭhāsampi yathādāneyeva upanetabbam.

741. “Akālacīvare kālacīvarasaññāya anāpattī”ti pana bhājanapaccayā āpajjitabbāpattim nāpajjatīti ettakameva dīpeti, na paṭiladdham, na yathādāne dātabbanti imamattham dīpeti. Lesena pana gaṇhāti ce, bhaṇḍagghena kāretabbā.

Dutīyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

744. Sakasaññāya gahitattā pācittiyam, dukkaṭaṇca vuttam. Itarathā bhaṇḍagghena kāretabbam.

Tatiyanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vatthusampattattā vā na -pa- anāṇattikatāya vā vadimsu (Ka)

4. Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

752. Lesena gahetukāmatā, aññassa viññussa viññāpanaṃ, paṭilābhoti tīpi aṅgāni, tasmā paṭhamam viññattam alabhitvā aññaṃ tato ūnatarampi labheyya, nissaggiyameva aṅgasampattito. Esa nayo aññatthāpi.

Catutthanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

753. “Telaṃ gopetvā¹ sappimpi me attano kulagharā”ti kira pāṭho.

Pañcamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

758-62. **Pāvārikassāti** dussavāṇijakassa. Yāya cetāpitaṃ, tassā nissaggiyaṃ, nissaṭṭhapaṭilābho ca. “Itarāsaṃ pana jānitvā vassaggena pattakoṭṭhāsaṃ sādīyantīnampi na nissaggiyaṃ, kevalaṃ yathādāne eva tāhipi upanetabban”ti vadanti. “Nissaṭṭhaṃ paṭilabhitvāpi yathādāne upanetabban”ti vuttattā sesāhi gahitaṃ suggahitaṃ”ti vadanti. Ettha gilānāyapi na makkho.

Chaṭṭhanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

764. Sattame “**sayam yācitakenā**”ti kiñcāpi avisesena vuttaṃ. Tathāpi aññadatthikena attuddesikena saññācikenāti attho veditabbo. Ayamatto “bhikkhuniyo tena ca parikkhārena sayampi

1. Ṭhapetvā (Ṭṭha)

yācitvā bhesajjam cetāpetvā paribhuñjimsū”ti imissā pāliyā atthena saṃsanditvā veditabbo. Tassāyamattho—tena parikkhārena bhesajjam cetāpetvā ca-saddena saññācikenā ca bhesajjam cetāpetvāti imamattham dīpento “sayampi yācitvā bhesajjam cetāpetvā”ti āha. Aññathā “tena parikkhārena bhesajjam cetāpetvā sayampi yācitvā paribhuñjimsū”ti iminā anukkamena pāli vattabbā siyā.

Padabhājane pana “saṃyācikenāti sayam yācitvā”ti tasseva padassa adhippāyamattam vuttam. Sā hi padabhājanadhammatā. “Saṃghikam lābham pariṇatan”ti-ādi padānam bhājane pana sā pākāṭā. Aññathā saṃyācikapadena ko añño atirekattho saṅgahito siyā, so na dissatīti tadeva padaṃ nippayojanam, idaṃca sikkhāpadaṃ purimena ninnānākaraṇam siyā. Attano hi santakam yathākāmaṃ karaṇīyanti. Ettha ca saṃghassa yācanāya vasena ekato hutvā yācanāya laddham saṃyācikanti veditabham. Aññathā ito parena saṃyācika-saddena idam nibbisesam āpajjatīti “puggalikenā saṃyācikenā”ti idaṃca sikkhāpadaṃ visum na vattabham siyā idheva tena āpajjitabbāpattiyā saṅgahitattā, na ca saṅgahitā āpattidvayabhāvato. Missetvā cetāpitattā hi ekameva āpattīti ce? Na, saṃyācikapadassa nippayojanabhāvappasaṅgato, evam saṃghikamahājanikapuggalikāni missitvā cetāpane ekāpattibhāvappasaṅgato ca.

Sattamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

769. **Gaṇassāti** ābhidhammikādigaṇassa, ūnacatuvaggassa ca.

Aṭṭhamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

774. **Saññācikenāti** gaṇayācanāya laddheneva, na aññena.

Navamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

779. Dasame pana “yā pana bhikkhunī aññadatthikena parikkhārena aññuddisikena puggalikenā aññaṃ cetāpeyya, nissaggiyaṃ pācittiyaṃ”ti evaṃvidhena bhavitabbaṃ, “puggalikenā saṃyācikenā”ti iminā ekādasamena bhavitabbaṃ siyā yathākkamena sambhavato. Kāmaṃ eva cetam aṭṭhuppattiyā abhāvato na vuttaṃ, atthato pana gahetabbameva. Ettha pana saṃghaṇapuggalānaṃ pavāritaṭṭhāne, puggalasseva nātakatṭhāne ca anāpattichāyā dissati, idaṃ sabbaṃ amhākaṃ takkānusāravaseneva vuttanti katvā na sārato daṭṭhabbaṃ. Vicāretvā yathā niccalakāraṇaṃ disvā yaṃ vā vinayakkamakovidā anujānanti, taṃ tadeva gahetabbaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “āpadāsupi aññaṃ garubhaṇḍameva cetāpetabbaṃ, itaraṃ na vaṭṭati, bhikkhussa pana vaṭṭati”ti vuttaṃ.

Dasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

784. “Dutiyavaggassa paṭhame”ti avatvā “ekādasame”ti idha vuttaṃ. Kasmā? Bhikkhunivibhaṅge tiṃsakakaṇḍaṃ patvā vaggakkamassa avuttattā. Yasmā pavāritaṭṭhāne viññatti nāma na paṭisedhetabbā, tasmā bhagavā aññātika-appavāritaṭṭhāne dhammanimantanavasena vadeyya “yenattho”ti vuttāya “catukkamsaparamaṃ viññāpetabban”ti paricchedaṃ dassetīti veditabbaṃ. Aññathā “nidānena sikkhāpadaṃ na sameti, sikkhāpadena ca anāpattivāro”ti ca “akata viññattiyā catukkamsaparamaṃ viññāpetabban”ti ca aniṭṭhaṃ āpajjati, tasmā **mātikāṭṭhakathāyaṃ** cetāpetabbanti ṭhapetvā sahadhammike ca nātakapavārite ca aññena kismiñcideva guṇena, parituttṭhena ca vadeyya “yenattho”ti vuttassa “viññāpetabban”ti vuttanayena attho daṭṭhabbo. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “idaṃ paricchinnapavāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Anāpatti nātakānaṃ pavāritānanti pana sabbappakārena pavattaṃ niccapavāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Niccapavāraṇā nāma yadā yenattho, tadā taṃ vadeyyāthāti evaṃ

pavattā. ‘Handa sītapāvuraṇan’ti dentānaṃ pana atirekacatukkaṃsampi
gahetuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Ayameva nayo dasamepīti.

Ekādasamanissaggiyapācittiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhunīvibhaṅge tiṃsakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissaggiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā

1. Lasuṇavagga

1. Paṭhamalasūṇasikkhāpadavaṇṇanā

793-7. **Ahaṃ lasuṇenā**ti ettha “pavāremī”ti pāṭhaseso. **Badarasāḷavaṃ** kira badaraphalāni sukkhāpetvā cuṇṇetvā kattabbā khādanīyavikati.

Paṭhamalasūṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

800. **Samharāpeyyā**ti “samharati vā samharāpeti vā”ti padabhājanam veditabban. Kiñcāpi ettha āpattibhedo na dassito, tathāpi khurasanḍāsakattari-ādipariyesanaghamāsanādīsu pubbapayogesu dukkaṭam yujjati, yathā cettha, evaṃ talaghātakādimhi ca āpattibhedo pāḷiyam na vutto. Yathāsambhavam pana pubbapayogesu dukkaṭam sambhavati. Evaṃ bhikkhussa ettha ca lasuṇe ca dukkaṭam. Idam kiriyākiriyanā porāṇā. Tattha “kiriyaḷkiriyan”ti na vuttam.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

802-6. Tatiyacatutthasikkhāpadam uttānatthameva.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

812. Pañcame udakasuddhipaccaye satipi phassasādiyane yathāvuttaparichede anāpatti. Tattha **dvinnam pabbānanti** “dvinnam aṅgulānam sahapavesane ekeka-aṅgulassa ekekaṃ pabbam katvā dve pabbā, ekaṅgulappavesane dvinnam

pabbānaṃ upari na vaṭṭatīti veditabbaṃ. **Mahāpaccariyampi** ayameva nayo dassito”ti likhitaṃ.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

815. Chaṭṭhasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

820-822. “Nagaraṃ atiharantī”ti pāṭho. “Nagaradvāre atiharantī”ti katthaci, tattha dvārenāti attho. Ayameva vā pāṭho. **Taṃ pubbāparaviruddhanti** “punapi vuttan”ti vuttaṃ vādaṃ sandhāya, na tato pubbe tattha vuttaṃ vādaṃ. Ettha “mātarampi viññāpetvāti vacanena virujjhatī”ti likhitaṃ, taṃ dullikhitaṃ. Na hi tena virodhaṃ sandhāya idaṃ vuttanti. Karaṇe ce pācittiyaṃ, kārāpanepi pācittiyeneva bhavitabbaṃ. Atha kārāpane dukkaṭaṃ, karaṇepi dukkaṭeneva bhavitabbaṃ. Na hi karaṇe vā kārāpane vā viseso atthi āpajjane satīti adhippāyo.

823. **Sampaticchitum vaṭṭatīti** appaṭikkhipitvā “sādhū”ti vattuṃ vaṭṭatīti adhippāyo. Na hi paṭiggahetuṃ vaṭṭati. Anāmāsattā **“āmakadhaññaṃ pana ñātakapavāritaṭṭhānepi na vaṭṭatī”**ti vuttaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana “kappiyena laddhaṃ dhaññaṃ bhajjitvā bhuñjantiyā dukkaṭaṃ. Aparāṇepi eseva nayo”ti ca “anāpatti ābādhapaccayāti vacanato satta dhaññānapi anāmāsānīti siddhaṃ, teneva heṭṭhā **aṭṭhakathāyaṃ** dukkaṭavatthumhi satta dhaññānapi gahitāni anāmāsānī”ti ca vuttāni. Āmāsāni kappiyavatthūni ca yadi bhaveyyuṃ, yathā ñātakapavārite sandhāya “aparaṇṇaṃ viññāpeti”ti avisesena vuttaṃ, evaṃ “anāpatti ñātakānaṃ pavāritānaṃ aññassa atthāya viññāpeti, ummattikāya ādikammikāyā”ti vattabbaṃ. Yasmā dukkaṭavattthutā ca anāmāsattā ca mātarampi sattavidhaṃ dhaññaṃ viññāpetuṃ na vaṭṭati, tasmā tadatthadīpanatthaṃ sattavidhaṃ dhaññaṃ sandhāya “anāpatti ābādhapaccayā”ti vuttaṃ, yathā bhikkhuniyā ābādhapaccayā vaṭṭati, tathā

bhikkhussāpīti ca. Yathā vā pana bhikkhuniyā bhajjanādinī kārāpetum na vaṭṭati, evaṃ bhikkhussāpī. Vuttampi cetam **andhakatṭhakathāyaṃ** “aññataro bālabhikkhu kappiyaṃ ajānanto etadavoca ‘āmakadhaññaṃ sampaṭicchitum bhikkhūnaṃ na vaṭṭati. Etaṃ dhaññaṃ bhajjitvā koṭṭetvā pacitvā yāgukhajjakam bhattaṃca dethā’ti, āṇāpakasseva bhikkhussa āpatti, sabbesaṃ anāpattī’ti. Tasmā “saṃghavārikānaṃ¹ dhaññaṃ koṭṭethā’ti āramikānaṃ vattuṇca na vaṭṭati. “Divasaṃ paribbayaṃ gaṇhatha, taṇḍule sampādettha, tvaṃ ettake gaṇha, tvaṃ ettake’ti evamādinī pana vattum vaṭṭatīti ca. Yaṃ pana “aviññattiyā labbhamānaṃ pana navakammattāya sampaṭicchitum vaṭṭatī’ti vuttaṃ, tampi heṭṭhā “imaṃ taḷākam khettaṃ vatthum vihārassa demā’ti vutte ‘sampaṭicchitum vaṭṭatī’ti vuttaṃ nayaṃ sandhāya vuttattā suvuttameva. “Navakammattāya dhaññaṃ demā’ti vutte “sādhū’ti vattabbaṃ. Yaṃ pana heṭṭhā “tatha nissaggiyavattum attano vā saṃhagaṇapuggalacetiyānaṃ vā atthāya sampaṭicchitum na vaṭṭati -pa-dukkatavattum sabbesampi atthāya sampaṭicchato dukkatamevā’ti vuttaṃ, tampi suvuttameva. Kasmā? “Cetiyassa atthāya dhaññaṃ dātukāmomhi, tumhe bhante tadatthāya sampaṭicchathā’ti vutte paṭiggahetum akappiyattā. “Idaṃ pana tādisaṃ na hotī’ti ca vuttaṃ. Sabbopāyaṃ **upatissattheravādo** kira. **Dhammasirittthero** panevamāha “pubbepi navakammattāya paṭiggaho na vārito, saṃghassatthāya paṭiggahitampi paṭiggāhakasseva akappiyaṃ’ti.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

824. Porāṇa “**nibbiṭṭharājabhaṭo**”ti paṭhanti. Tassattho vāritabhattavetano rājabhaṭoti. “**Taññeva bhaṭapathanti** tamyeva bhattavetanan”ti atthaṃ vadanti. **Ummukanti** alātaṃ.

826. Ettha chaḍḍitaṃ **kiriya**. Anolokanaṃ **akiriya**.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Saṃghāvārikānaṃ (Ka)

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

832. “Sāmike apaloketvā chaḍḍetī”ti katthaci potthake natthi, katthaci atthi, atthibhāvova seyyo kiriyākiriyaṭṭā sikkhāpadassa. Idha khetapālakā, āramādigopakā ca **sāmikā** eva. “Saṃghassa khette, ārame ca tattha kacavaram na chaḍḍetabbanti katikā ce natthi, bhikkhussa chaḍḍetum vaṭṭati saṃghapariyāpannattā, na bhikkhunīnaṃ. Tāsampi bhikkhunisaṃghasantake vuttanayena vaṭṭati, na tattha bhikkhussa, evaṃ santepi sārūppavaseneva kātābbaṃ”ti vuttaṃ.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

835. **Sādhukīḷitagītāṃ vāti** ettha pāciṇṇagītampi sotum na vaṭṭati. “Gītupasañhitāṃ pana dhammaṃ sotum vaṭṭatīti **dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ** vuttan”ti vuttaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “dhammagītampi na vaṭṭatī”ti vatvā “buddhassa gāyāma vādemāti vutte sampaṭicchitum na vaṭṭati, dukkaṭaṃ hotī”ti vuttaṃ, “pūjaṃ karoma, jātaṃ vā vatthum vā desemaṃ vutte ‘sādhū’ti sampaṭicchitum vaṭṭatī”ti ca vuttaṃ.

836. **Ekapayogo** nāma ekadivasāvalokanaṃ. **Tesaṃyevāti** yesaṃ naccaṃ passati. “Bhikkhunī sayampi naccitum vā gāyitum vā vāditum vā na labhati”ti-ādi idha sikkhāpade natthi. Kasmā? Eḷakalomasamuṭṭhānattā. Yadi evaṃ kasmā vuttanti ce? Suttānulomamahāpadesato. Yadi naccādīni passitum vā sotum vā na labhati, pageva attanā kātunti nayato labbhamānattā vuttaṃ. Itarathā mahāpadesā niratthakā siyūṃ. Evamaññatthāpi nayo netabbo. “Samuṭṭhānampi idha vuttameva aggahetvā chasamuṭṭhānavasena gahetabbaṃ”ti likhitaṃ. Taṃ “aññe¹ nacca, gāya, vādehī”ti vattum na labbhatīti-ādivacikkammaṃ sandhāya likhitañce, taṃ sulikhitaṃ eḷakalomasamuṭṭhāne vācāya abhāvato. “Sayampi naccitun”ti-ādikāyakammañce sandhāya likhitaṃ, dullikhitaṃ. Eḷakalomasamuṭṭhānañhi ekantato

kāyakammaṃ hoti, tasmā uddhaṭaṃ aggahetvā ādisaddena saṅgahitameva idha gahetabbanti. Etaṃ¹ eḷakalomasamuṭṭhānattāti ettha kāraṇavacane suttānulomamahāpadesatoti ettha pana uddhaṭaṃ gahetabbam, evaṃ yathālābhavasena taṃ likhitanti veditabbam.

“Āhaccabhāsitasikkhāpadavasena eḷakalomasamuṭṭhānan”ti vuttanti **upatissatthero**. “Eḷakalomasamuṭṭhānañce idaṃ sikkhāpadaṃ, āṇāpako mucceyya, na ca muccatī”ti vuttaṃ. Taṃ “kasmā”ti vutte **“sabba-aṭṭhakathāsu vuttan”**ti aṭṭhakathācariyo āhāti **dharmasiritthero**.

837. **Ārāme ṭhatvā**ti na kevalaṃ ṭhatvā, tato gantvā pana sabbiriyāpathehipi labhati. **“Ārāme ṭhitā**ti pana ārāmapariyāpannāti attho, itarathā nisinnāpi na labheyyā”ti likhitaṃ, taṃ sulikhitameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Lasuṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Andhakāravaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

839. “Divāpi andhakāraṃ atthi, tappatīsedhanatthaṃ ‘rattandhakāre’ti vuttan”ti vadanti **porāṇā**. **Santiṭṭheyyā**ti ettha ṭhānāpadesena catubbidhopi iriyāpatho saṅgahito, tasmā purisassa hatthapāse tena saddhiṃ caṅkamanādiṃ karontiyā pācittiyameva. **“Sallapeyya vā”**ti kevalaṃ nidānavasena vuttaṃ visesābhāvato. “Sallapeyya vāti purisassa hatthapāse ṭhitā sallapati, āpatti pācittiyassā”ti hi vuttaṃ, taṃ na yuttanti eke. Kasmā? Yasmā tassa purisassa hatthapāse ṭhiteneva ekaṃ pācittiyaṃ. Sallapanenapi aparaṃpi ekaṃ āpajjati nāpajjati, kathaṃ paññayati? Aṅgavasena. Imassa hi rattandhakāratā, purisassa hatthapāse ṭhānaṃ vā sallapanam vā, sahāyābhāvo, rahopekhatāti imāni cattāri aṅgāni vuttāni. Tattha yadi ṭhānapaccayā ekā āpatti visum siyā,

tassā cattāri aṅgāni siyūṃ. Yadi sallapanapaccayā ekā, tassāpi pañca aṅgāni siyūṃ. Tasmā **mātikāṭṭhakathāyaṃ** “cattāri vā pañca vā aṅgāni”ti vattabbaṃ siyā, na ca vuttaṃ, tasmā sallapanapaccayā visum natthīti. Atthiyeva, mātikāṭṭhakathāvacanañca tadatthamevāti eke. Kathaṃ? Sahuppattito dvinnam āpattīnam. Kiṃ vuttaṃ hoti? Sallapane sati ṭhānapaccayā āpajjitabbaṃ caturaṅgikaṃ, sallapanapaccayā āpajjitabbaṃ caturaṅgikanti dve pācittiyāni sahuppannāni ekato āpajjantīti. Idam ayuttaṃ pālivirodhato. **Pāḷiyañhi** “sallapeyya vāti purisassa hatthapāse ṭhitā sallapati, āpatti pācittiyassā”ti vuttaṃ. Yadi dve siyūṃ, “āpatti dvinnam pācittiyānan”ti na vattabbatā siyāti. Ayaṃ nayo dutiyādīsupi yathāyogaṃ veditabbo. Ettha dutiyenāpi saddhiṃ yadi bhikkhuniyā rahopekkhataṃ atthi, so ce puriso, na dutiyo, purisagaṇanāya āpattiyo. Atha dutiyā bhikkhunī hoti, tassā ca tena purisena saddhiṃ rahopekkhataṃ atthi, sā ca bhikkhunī na dutiyā hoti. Ubhinnampi āpajjatīti eke, vicāretvā pana gahetabbaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana vuttaṃ “hatthapāse ṭhānena dukkaṭaṇ”ti, taṃ **pāḷiyā** virujjhati. “Purisassa hatthapāse tiṭṭhati, āpatti pācittiyassā”ti hi pāḷi, kiṃ bahunā. Catutthasikkhāpade **mātikāṭṭhakathāyaṃ**¹ “santiṭṭhanādīsu tīṇi pācittiyāni”ti-ādivacanato vatthugaṇanāya āpatti veditabbā. “Aṅgāni cettha cattāri pañca vā”ti vattabbanti sannitṭhānam.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2-4. Du-ta-ca-sikkhāpadavaṇṇanā

842-46-50. Dutiyatatiyacatutthāni uttānāni. Sabbattha “sallapatīti yaṃ kiñci tiracchānakathaṃ kathetī”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

852. Catutthe panāyaṃ viseso—“ekenekā”ti paṭhamam vuttattā dutiyikaṃ vā bhikkhunīnam uyyojeyya, pācittiyam na sambhavatīti ce? Sambhavati. Kasmā? Santiṭṭhanādittayamattāpekkhattā, tassa vacanassāpi vā aññāyapi rahopekkanassādasambhave sati ubhinnaṃ ekatthasambhavato ca sādhitametam.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 319 piṭṭhe.

“Hatthapāsāṃ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā”ti ettakameva vuttaṃ. Kasmā “nikaṇṇikaṃ vā jappeti”ti na vuttaṃ? Hatthapāsāṭikkame asambhavato. Tassa tatiyassa padassa pacchinnattā sambhavantampi “dutiyaṃ vā uyyojeti”ti na vuttaṃ, tasmā atthato hatthapāsāṃ vijahitvā santiṭṭhati vā sallapati vā dutiyaṃ vā uyyojeti, āpatti dukkaṭassāti vuttaṃ hoti. Esa nayo **yakkhena vāti**-ādīsupi. Tattha “hatthapāse”ti vā “hatthapāsāṃ vijahitvā”ti vā na vuttaṃ ubhayattha dukkaṭattā. Anāpattivārepi asambhavato “nikaṇṇikaṃ vā jappeti”ti na vuttanti ce? Sambhavati sati karaṇīye nikaṇṇikaṃ vā jappeti sambhavato. Atha kasmā evaṃ na vuttanti ce? Anavajjakathāyaṃ nikaṇṇikajappane payoanābhāvā, dhammakathāyampi udāyima ārabha paṭisiddhattā ca.

Du-Ta-Ca-Sikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

856. “Kulaṃ nāma cattāri kulāni”ti vuttattā titthiyārāme kappati tassa kulavohārābhāvatoti eke. Titthiyānaṃ khattiyādipariyāpannattā na kappatīti eke. Tassa kappiyabhūmittā na yuttanti ce? Na, yathāvuttakhattiyādīnaṃ sambhavato. Tathāpi gocarakulaṃ idhādhippetam. “Upacāro dvādasahattho”ti likhitam.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

860. “Nisīdantiyā ekā, nipajjantiyā ekā”ti avatvā **“nisīditvā gacchantiyā”**ti-ādi na vattabbaṃ. Na hi gamanapaccayā esā āpattīti? Na, pariyoṣānādhippāyavasena vuttattā. “Nisīditvā nipajjantiyā dve”ti vacanenapi gamanaṃ idha nādhippetanti dassitaṃ hoti, tathā “nipajjitvā nisīdantiyā dve”tipi vattabbaṃ. Yadi evaṃ “tasmim abhinipajjati, āpatti dvinnam pācittiyānaṃ”ti kasmā na vuttanti ce? Anisīditvāpi nipajjanasambhavato.

Nipajjanatthāya nisīditvā nipajjantiyā nipajjanakapayogattā ekā āpattīti keci.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattamasikkhāpadavaṇṇanā

867. Anāpattivāre “dhuvapaññatte”ti na vuttaṃ “santharitvā vā santharāpetvā vā”ti vuttattā. Idha chaṭṭhe vuttanayena pakatiyā paññatte abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Aññattha dhuvapaññattaṃ. Idha vuttanayena santharitvā vā santharāpetvā vā abhinisīdati vā abhinipajjati vā, pācittiyameva. Ubhayatthāpi pañcame vuttanayena anāpucchā pakkameyya, pācittiyameva, anāpattivāre mātikāyaṃ vuttakālato aññakālassa aparāmaṭṭhattāti no takkoti ācariyo. Apica atthāpattikāle āpajjati, no vikāleti-ādittike, atthāpatti rattim āpajjati, no divāti-ādittike ca **atṭhakathāyaṃ** idha pañcamachaṭṭhasattamasikkhāpadehi saṅgahitāpattīnaṃ aparāmaṭṭhattā yathāsambhavaṃ tividhakāle tividhametaṃ yojetvā dassetuṃ vaṭṭati eva mahāpadesanayānulomato.

Sattamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Atṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

869. Atṭhame bhikkhussa dukkaṭaṃ sambhavati.

Atṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

875-7. Duggāhavasena vā suggāhavasena vā yathāvuttanayena sapathakarāṇe āpattīti veditabbaṃ. Yasmā **mātikāyaṃ** “attānaṃ vā paraṃ vā”ti vuttaṃ, tasmā yā attānameva ārabha sapathaṃ kareyya, tassā

ekā. Paramevārabha tassā ekā. Ubhopi ārabha tassā dve āpattiyo sambhavanti. Tikacchedo panettha paramevārabha sapaṭhakaraṇaṃ sandhāya pavatto.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

882. Dasame anāpattivāro rodanasseva, na vadhassa, tasmā ñātibyaśanādīhi phuṭṭhāpi attānaṃ vadhati eva, na rodati, dukkaṭameva.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Andhakāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Naggavaggavaṇṇanā

1-2. Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā

883. Naggavaggassa paṭhamadutiyāni uttānāni. Paṭhame ayaṃ viseso—bhikkhussa tathā nhāyantaṃ dukkaṭaṃ aññatra jantāghara-udakapaṭicchādīhi. Na ca vigarahi tattha bhagavā attanāva ananuññātattā udakasāṭhikāyāti porāṇā. “Ekameva nivāsetvā, pārūpitvā ca nahāyitum na vaṭṭati”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Paṭhamadutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

894. Tatiye antocatūhapañcāhaṃ dhuraṃ nikkhipantiyāpi āpatti eva. Liṅgaparivatte dhuraṃ nikkhipantiyā dukkaṭaṃ tikadukkaṭattā. “Sambahulāhi bhikkhunīhi saddhin’ti ettha catassopi sambahulā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

898. Catutthe **saṅghāṭicāranti** ettha saṅghāṭi-ādivasena adhiṭṭhitānaṃyevāyaṃ vidhi, netarāsaṃ kira. Tattha ticīvare eva vip̐pavāsapaccayā nissaggiyaṃ. Antocīvarakālepi pañcāhikaṃ saṅghāṭicāraṃ atikkāmentiyā āpattiyeva. “Vinā etehi cīvarehi upasampadaṃ kātuṃ na vaṭṭati”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā

906. Pañcamassa anāpattivāre tāya vā avip̐pavāsāyāti atthato labbhati.

Pañcamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

907-911. Chaṭṭhasattamāni uttānāni.

8. Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

916. **Sokajjhāyikā** nāma kira māyākārā. Vilumpakā bhaṇḍakāti ca porāṇā.

Aṭṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

920. “Kathaṃ hi nāma atikkāmessati”ti vuttattā thullanandā cīvarakālasamayaṃ **āgamethāti** atikkamāpesīti siddhaṃ hoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

927. Dasame **ekakulam etadavocunti** ettha kulam nāma tasmim manussā, tasmā bahuvacanam.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Naggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Tuvattavaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

934-5. **Ekāya nipannāya aparā nipajjati, āpatti pācittiyassāti** “ubhinnaṃpi paṭhamanipannāya anuṭṭhāpanā”ti vatvā ettha kiriyākiriyaṃ eke, taṃ aṭṭhakathāya virujjhati. “Kiriyaṃ”ti hi **aṭṭhakathāyaṃ** vuttam. Atha kassā āpattitī? Ubhinnaṃpi nipajjanakiriyaṃ¹ paṭicca. Imassa anāpattivāre “vavatthānaṃ dassetvā”ti natthi, tasmā vavatthānaṃ katvā nipajjitum na vaṭṭatīti eke. Vipulatare vaṭṭatīti eke. “Antaraṃ katvā nipajjitum vaṭṭatī”ti **porāṇagaṇṭhipade** likhitam.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

940. **Vavatthānaṃ dassetvāti** ettha upari pārūpanaṃpi majjhe obhogaṃ katvā ubhinnaṃ antare otāreti, vaṭṭatīti eke. Vavatthānaṃca yathā ṭhāne na tiṭṭhati, tathā atikkamitvā tuvattentiya āpattiyevāti. “Kiriyaṃkiriyaṃ”ti ca **porāṇagaṇṭhipade** vuttam.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Nipajjanāpajjanakiriyaṃ (Ka)

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

941. Attano sajjhāyanatṭhāne¹ ce vuḍḍhatarā āgacchati, pandanakāle vā, āpucchanakiccaṃ natthi. Ekasmim ovarake āpucchitabbam. “Atha ovarake mahātherī vasati, sammukhe itarā, āpucchitabbā tassā upacārattā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

946-50. Catutthapañcamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

956. **Gahapati** nāma ṭhapetvā sahadhammike veditabbo, tasmā bhikkhunā vā sāmaṇerena vā ananulomikena saṃsaggena saṃsaṭṭhāpi na samanubhāsitaḥ sambhavati eva.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

961-5. Sattama-aṭṭhama sikkhāpadaṃ uttānatthameva.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

969. **Ekindriyanti** kāyindriyeneva ekindriyaṃ, nigaṇṭhānaṃ acelakānaṃ mataṃ. Kāpilā pana “pañcendriyā”ti maññantā² evaṃ vadanti “sacekkhukattā alābumāluvādayo yattha ālambanaṃ, tattha gacchanti. Sasotakattā kadaliyo meghagajjitaṃ sutvā gabbhaṃ gaṇhanti. Saghānakattā panasādayo kuṇapagandhena phalanti. Sajivhakattā udakaṃ pivanti yena, sabbepi ‘pādapā’ti vuccanti. Sakāyapasādattā itthisamphassena asokarukkhā pupphanti”ti. **Saṅghātanti** vināsaṃ.

1. Ajjhāyanatṭhāne (Ka)

2. Paññattā (Ka)

970. Idha ca vassacchedena dukkaṭaṃ. Paṭhamam āvasitvā¹ pacchā cārikā caraṇapaccayā pācittiyam āpajjati veditabbam. Atha vassam āvasitvā carati, avassupagamanapaccayā dukkaṭam āpajjati.

Porāṇagaṇṭhipade pana “antosattāhe antovasse cārikam carantiyā pācittiyam. Sattāhakaraṇīyena pana vaṭṭati, bhikkhuno dukkaṭam hoti”ti vuttaṃ.

972. **Kenaci ubbāḷhā**ti vassacchedakāraṇenāti no takkoti ācariyo. Kittāvatā cārikā hotīti? Idam na sabbattha vicāritam. Anantarasikkhāpade “antamaso chappañcayojanānīpi”ti vuttattā so ca maññe heṭṭhimaparicchedoti.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

973. Dasame “āhundarikā”ti paṭhanti kira.

Dasamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tuvaṭṭavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cittāgāravaggavaṇṇanā

1. Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā

978. **Kīḷana-upavanam** nāma kañcinagarassa nagarupavanam viya daṭṭhabbam. **Uyyānam** nāma tattheva nandavana-uyyānam viya daṭṭhabbam. “Tattheva ṭhatvā² tam tam disābhāgam viloketvā passantiyā pana pāṭekkā āpattiyo”ti pāḷho. Evaṃ vutte yaṃ pubbe vuttaṃ padaṃ “anuddharamānā”ti, tam ekasmiṃ yeva disābhāgeti siddhanti eke. Upacāro dve leḍḍupātoti ca.

Paṭhamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Āpajjitvā (Ka)

2. Tattheva ṭhatvāti pāḷho aṭṭhakathāyaṃ natthi.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

984. “Āharimehi vālehi”ti “asamhārimenā”ti ca duvidho pāṭho. “Visum katvā pacchā saddhim tehi vālehi”ti likhitam. Yathā tathā vālarūpe uṭṭhapetvā katapādam “pallaṅkan”ti vuccati anāpattivāre “asamhārimehi vālehi katham paribhuṅgaṭi”ti vacanābhāvato.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā

988. “Ujjavujjavehi hatthappasāraṇe”ti likhitam, tam na yuttam “yattakam hatthena añchitam hoti, tasmim takkamhi veṭṭhite ekāpattī”ti vacanato.

Tatiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

993. “Yāgupāneti yāgudāne”ti likhitam. Porāṇagaṇṭhipade “mātāpitūnam dātum vaṭṭatī”ti vuttam.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

994. Pañcamasikkhāpadam uttānatthameva.

6. Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

1001. Chaṭṭhe bhikkhuvibhaṅge acelakasikkhāpadena ekaparicchedam. Idha agāriko viseso, tasmā “asādhāraṇam”ti vadanti.

Chaṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1003-8. Sattamaṭṭhamesu vattabbari natthi.

9. Navamasikkhāpadavaṇṇanā

1015. “**Khīlanamantaṃ** dārusārakhīlaṃ mantetvā pathaviyaṃ pavesetvā māraṇamantaṃ. **Nāgamaṇḍalaṃ** nāma nāgarodhamantaṃ, piṭṭhādīhi vā parikkhepaṃ katvā tattha manusse pavesenti guttatthāyā”ti likhitaṃ.

Navamasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1017. Dasamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

Cittāgāravaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Ārāmaṇḍavaṇṇanā

1021. Paṭhamasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

2. Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā

1030. Bhikkhunī ce bhikkhuṃ akkosati, iminā sikkhāpadena pācittiyaṃ. Bhikkhuniṃ ce akkosati, omasavādena āpajjati. Omasavāde sammukhāva ruhati, idha pana parammukhāpi.

Tatrāyaṃ vicāraṇā—bhikkhuvibhaṅge osamavādasikkhāpade bhikkhunī anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti katvā bhikkhunivibhaṅgepi omasavādasikkhāpade bhikkhu bhikkhuniyā anupasampannaṭṭhāne tiṭṭhatīti siddhaṃ. Idha ca anupasampannassa akkosane dukkaṭaṃ vuttaṃ, bhikkhussa upasampannassa akkosane pācittiyaṃ vuttaṃ, tasmā imāni dve sikkhāpadāni bhikkhumhi saṃsandiyamānāni aññamaññaṃ na samenti. Yathā samenti, tathā jānitabbaṃ. Tattha **porāṇaganṭhipade** vuttanayena bhikkhunīnaṃ omasavādasikkhāpade anupasampannoti na gahetabbo, idamettha yuttaṃ. **Paribhāseyyāti** aññatra akkosavatthūti. Tesu hi aññatarasmīṃ sati omasavādapācittiyamevāti eke, taṃ na

yuttaṃ. Omasavāde pālimuttaka-akkose hi dukkaṭaṃ hotīti. Dukkaṭokāse idaṃ pācittiyaṃ tehi niddiṭṭhaṃ hoti, tasmā “bālā etā”ti **pāliyaṃ** idha āgatapadānaṃyeva vasena paribhāsaṃ veditabbaṃ.

Dutiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

1033. Tatiyasikkhāpadaṃ uttānatthameva.

4. Catutthasikkhāpadavaṇṇanā

1038. **Nimantitā vā pavāritā vāti** ettha **porāṇagaṇṭhipade** tāva evaṃ vuttaṃ “pavāritāpi yāguṃ pātuṃ labhati, bhojjayāguṃ na labhati. Yāgu panettha khādanīyabhojanīyasāṅkhyāṃ na gacchati. Nimantitā bhikkhunī piṇḍāya caritvā bhuñjitukāmā sāmike apaloketvāva bhuñjituṃ labhati. Paramparabhojanāpatti bhikkhunīnaṃ natthi. Nimantitā taṃ bhattaṃ bhuñjitvā vā abhuñjitvā vā pavāritā kappiyaṃ kārāpetvā bhuñjituṃ na labhati, akappiyanimantanena nimantiyamānā dve nimantanāni sampañicchi tuñca na labhatī”ti. Tattha “pavāritāpi yāguṃ pātuṃ labhatī”ti vuttaṃ pāliyaṃ, aṭṭhakathāyañca anuññātattā. “Nimantitā appavāritā yāguṃ pivatī”ti hi **pāliyaṃ** vuttaṃ. Tatridaṃ sikkhāpadavaṇṇanāpubbaṅgamasanniṭṭhānaṃ—nimantitā vā pavāritā vāti ettha vāsaddena akappiyanimantanena nimantitā appavāritā ṭhapetvā yāguṃ aññaṃ khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā khādeyya vā bhuñjeyya vā, pācittiyaṃ aññatra sāmikānaṃ apalokaṇā. Paramparabhojanābhāvena bhikkhunīnaṃ ko guṇo jātoti? Na etāsaṃ guṇalābho, kevalaṃ pākaṭataraṃ jātaṃ. Bhikkhūpi vikappetvā missetvāva bhuñjituṃ labhanti. Samaye yathāsukhaṃ labhanti. Iminā apalokaṇena kinti?¹ Pavāritā vā animantitā vā na kiñci kappiyaṃ kārāpetvā gilānātirittampi labhanti, nimantitā ca pavāritā ca yāgumpi na labhanti, apaloketvāpi na labhanti.

Catutthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ārāmaṃvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Gabbhinivaggavaṇṇanā

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

1067. “**Gabbhinin**”ti dassanādīhipi gabbhasambhavato vuttaṃ.
Padabhājanepi pavāritabhāvo na dissati.

1074. **Dhāti vāti** ettha dāraḥ sāmikānaṃ datvā āhaṭṭe vaḍḍheti, tathā māṭāpīti keci.

1080. “Sikkhamānaṃ”ti pāṭhaṃ dīpavāsino rocenti kiriyākiriyaṭṭā, jambudīpavāsino “sikkhamānā”ti. Tassattho sikkhādharmamānaṃ sikkhamānāti. Idha kiriyā na hoti, saññāva adhippetā. Na etāsu asikkhitā upasampādetabbā upajjhāyini-ādīnaṃ āpattibhāvā. “Tassā upasampadā hoti evā”ti vadanti.

1082. **Dhammakammeti** upasampadakammaṃ adhippetam.

1112. **Vuṭṭhāpanti** sāmaṇeribhūmito yāya theriyā upasampadāpekkhā vuṭṭhapitā, sā therī vuṭṭhāpitā nāma, teneva puna visesanatthaṃ “**pavattinin**”ti āha.

Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Gabbhinivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Kumāribhūtavaggavaṇṇanā

2. Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā

1124. “Anujānāmi bhikkhave aṭṭhārasavassāya kumāribhūtāya -pa- sikkhāsammutiṃ dātun”ti idha vuttaṃ viya “anujānāmi bhikkhave dasavassāya gihigatāya -pa- sikkhāsammutiṃ dātun”ti na vuttaṃ, tasmā “paripuṇṇadvādasavassāya eva gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā”ti vuttaṃ. Gihigatāya sikkhāsammuti dātabbāti eketi katvā dasavassāyapi

vaṭṭati. Kasmā? “Anāpatti paripuṇṇadvādasavassam paripuṇṇasaññā vuṭṭhāpeti”¹ ca ‘anāpatti paripuṇṇadvādasavassam gihigatam -pa-sikkhitasikkham vuṭṭhāpeti’² ca vuttattā”³ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam. Kim iminā parihārena. “Dasavassāya gihigatāya sikkhāsammuti dātabbā”³ hi vuttam. “Gihigatātipi vattum na vaṭṭati”³ti sace vadanti, kammam kuppati”³ti likhitam.

1146. **Ahameva nūna -pa- alajjinī, yā saṃghoti** ettha yā ahameva nūna bālāti attho. “Yaṃ saṃgho”³tipi atthi, tatha yaṃ yasmā deti, tasmā ahameva nūna bālāti attho.

1159. Purisaśamsaṭṭhā kumārakasamsaṭṭhā caṇḍī sokāvāsāvakatham sikkhamānāti vuccati, **padabhājane** eva cāyaṃ sikkhamānā “chasu dhammesu sikkhitasikkhā”³ti kasmā vuttanti? Pubbe gahitasikkhattā, pubbe paripuṇṇasikkhattā ca evaṃ vuccatīti veditabham.

1166-7. **Pahūtam khādanīyaṃ bhojanīyaṃ passitvā**ti ettha “sikkhamānāya nātakā kira sampādayimāsu, tam passitvā there bhikkhū uyyojesi. Uyyojetvā tesam chandam gahetvā pubbe chandaḍāyake gaṇam katvā sesanam chandam chandameva katvā kammam kārapesi”³ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttam. **Chandam vissajjetvā**ti ettha **anugaṇṭhipade** evam vuttam “idaṃ kammam ajja na kattabham. ‘Yathāsukhan’³ti vatvā vissajjitam hoti, tasmā yo koci mukharo, bālo vā kiñcāpi ‘yathāsukhan’³ti vadati, therāyattattā pana therassa anumatiyā satiyā vissajjito hoti, asatiyā na hoti, tathāpi puna chandam gahetvāva kammam karonti, ayam payogo. Gahaṇe payojanam pana natthi. Saṃghatthero ce vissajjeti, chandam gahetvāva kātabham. **Chandam vissajjetvā kāyena vuṭṭhitāyā**ti ettha idha sambādho, ‘amukamhi ṭhāne karissāmā’³ti hatthapāsam vijahitvāpi gacchanti ce, natthi doso. Kiñcāpi natthi, tā pana hatthapāsam avijahitvāva gacchanti, ayam payogo”³ti. “Rattipārivāsiye uposathapavāraṇāva na vaṭṭati, aññakammam pana vaṭṭati. Uposathapavāraṇāpi anuposathapavāraṇādivase na vaṭṭanti, itaram sabbakālam vaṭṭati.

1. Vi 2. 425 piṭṭhe.

2. Vi 2. 427 piṭṭhe.

3. Sikkhāsammutiṃ datvāti (?)

Parisapārivāsiye hatthapāsāṃ avijahitvā catūsu gatesu catuvaggakaraṇīye aññasmiṃ pañcasu dasasu vīsatisu gatesu lesehi visuṃ tahiṃ tahiṃ gantvāpi puna sannipātaṭṭhānaṃ āgantvā kātuṃ vaṭṭati. Ajjhāsayapārivāsiye hatthapāsāṃ avijahitvā yathānisinnāva nisinnā ce, puna kātuṃ vaṭṭati hatthapāsassa avijahitattā”ti **porāṇaganṭhipade** vuttaṃ. Tesāṃ porāṇānaṃ matena chandapārivāsiyamevekaṃ na vaṭṭatīti āpannaṅgaṇca dassitaṃ, idhāpi taṃ visuṃ na dassitaṃ asambhavatoti eke. Chandadāyake parisāṃ patvā gate tassa pubbachandadānaṃ chandapārivāsiyanti no takkoti ācariyo.

Tatridaṃ sanniṭṭhānaṃ—parisapārivāsiye **aṭṭhakathāyaṃ** “aññaṭṭa gacchāmaṭi chandaṃ avissajjetvāva uṭṭhahanti -pa- kammaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vuttavacane hatthapāse vijahanaṃ na paññāyati. Ettha pana kammappattānaṃ hatthapāsassa avijahanaṃ icchitabbanti katvā **porāṇaganṭhipade** vuttaṃ. Kiñcāpi na paññāyati, appaṭikkhittattā pana vaṭṭatīti ce? Na, paṭikkhittattā. Kathaṃ? Chando nāma kammappattesu bhikkhūsu ekasīmāya sannipatitesu āgacchati, nāsannipatitesu. Idha hi “chandaṃ avissajjetvā”ti ca “chandassa pana avissatṭhattā”ti ca vuttaṃ. “Ajjhāsayāṃ avissajjetvā”ti ca “ajjhāsayassa avissatṭhattā”ti ca na vuttaṃ, tasmā chandassa avissajjanaṃ kammappattānaṃ hatthapāsāvijahaneva hoti, na vijahaneṭi siddhaṃ.

Hoti cettha—

“Yato āgamaṇaṃ yassa, tadabhāvassa niggahe.

Tasmā sannipatitesu, bhikkhūsu tassa bhedaṭi”ti.

Rattipārivāsiyachando viya rattipārivāsiyapārisuddhipīti tadanulomena vaṭṭati svātanāya chando vā pārisuddhi vā pavāraṇā vā, tāya kammaṃ kātuṃ vaṭṭati. Uposathapavāraṇā pana¹ anuposathadivase na vaṭṭati, itaraṃ vaṭṭati. Pannarasi-uposathaṃ cātuddasiyaṃ kātuṃ vaṭṭati khetattā. Na cātuddasi-uposathaṃ pannarasiyaṃ akhetattā anuposathadivasattā pāṭipadadivasattāti ekacce ācariyā, tasmā

1. Vaṭṭatīti uposathapavāraṇāpi (Ka)

tesaṃ matena cātuddasi-uposathaṃ tatiyaṃ, sattamaṃ vā pannarasiyaṃ kātuṃ na vaṭṭati. Yaṃ panettha vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “sace cātuddasikaṃ uposathaṃ karissāmāti nisinnā, pannarasoti kātuṃ vaṭṭatī”ti. Tato “pannarasiyameva ‘cātuddasikaṃ uposathaṃ karissāmā’ti nisinnā punadivase attano taṃ uposathaṃ ‘pannaraso’ti kātuṃ vaṭṭatīti attho”ti evaṃ pariharanti, taṃ tesaṃ mataṃ “tathārūpapaccaye sati aññasmimpi cātuddase uposathaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti¹ iminā **mātikāṭṭhakathā**vacanena na sameti. Na hi tattha “aññasmimpi pannarase cātuddasikaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Evaṃ santepi “Sakiṃ pakkhassa cātuddase vā pannarase vā”ti anuññādivase pariyāpannattā channaṃ cātuddasikānaṃ pacchimā² pannarasī anuposathadivaso na hotīti siddhaṃ hoti. Kiñcāpi siddhaṃ, iminā pana “āvāsikānaṃ pannaraso, āgantukānaṃ cātuddaso, āgantukehi āvāsikānaṃ samasamehi vā appatarehi vā anuvattitabban”ti vacanamettha niratthakaṃ hotīti vedītabbaṃ.

Dutiyādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Kumāribhūtavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Chattupāhanavaggavaṇṇanā

11. Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā

1214. **Upacāraṃ sandhāya kathitanti** “dvādasahatthaṃ upacāro”ti likhitaṃ.

1221. **Suttante okāsaṃ kārāpetvā vinayaṃ vā abhidhammaṃ vā pucchatīti** ettha ca tiṇi piṭakāni attano attano nāmena vuttānīti katvā abhidhammo buddhena bhāsito evāti dīpitaṃ hoti.

1224-5-6. Thano ca udaro ca **thanudarā**. “Saṃkaccikāya pamāṇaṃ tiriyaṃ diyaḍḍhahatthā”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ. “Aparikkhittassa gāmassa

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 86 piṭṭhe.

2. Purimā (Ka)

upacāraṃ okkamantiyā”ti bahūsu potthakesu, saṅghādisesakaṇḍe viya
 “upacāraṃ atikkamantiyā”ti pāṭho appakesu, sova pāṭho. **Aṭṭhakathāyaṃ**
 “parikkhepaṃ atikkamantiyāti ekena pādena atikkante dukkaṭaṃ, dutiyena
 pācittiyaṃ. Upacārepi ese va nayo”ti vacanampi “upacāraṃ atikkamantiyā”ti
 pāṭhoti dīpetīti no takkoti ācariyo.

Ekādasamādisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chattupāhanavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

Giraggasamajjādīni “acittakāni lokavajjāni”ti vuttattā “naccan”ti vā
 “gandho”ti vā ajānitvāpi dassanena, vilimpanena vā āpajjanato vatthu-
 ajānanacittena **acittakāni**. “Naccan”ti vā “gandho”ti vā jānitvā passantiyā,
 vilimpantiyā ca akusalattā eva **lokavajjāni**. Corivuṭṭhāpanādīni “cori”ti-
 ādinā vatthum jānitvā karaṇe eva āpattisabbhāvato **sacittakāni**.
 Upasampadādīnaṃ ekantena akusalacitteneva akattabbattā **paṇṇattivajjāni**.
 “Idha sacittakācittakatā paṇṇattijānanā jānanatāya aggahetvā
 vatthujānanā jānanatāya gahetabbā”ti likhitaṃ. **Anugaṇṭhipade** pana
 “giraggasamajjādīni ‘acittakāni lokavajjāni’ti vuttattā ‘naccan’ti vā
 ‘saṅghāṇi’ti vā ‘gandho’ti vā tassa nāmasena ajānitvā māyākārassa
 māyāni sīsattīhi-ādīni paṭisaṅkhāya passantiyā, akkhamālādi-atthāya
 saṅghāṇim kaṭiyā bandhantiyā, sedagandham apanetvā buddhapūjaṃ
 karissāmi”ti uppannena cittena gandham vilimpetvā nahāyantiyā ca
 āpattisabbhāvato nāmena saddhim nāmasena vā vatthussa ajānanacittena
acittakāni nāma. Na andhakāre ‘kaṭisuttamidan’ti saññāya saṅghāṇim
 gahetvā kaṭiyaṃ dhāraṇakāle, mattikāsaññāya ca gandham gahetvā
 vilimpanakāle āpattisabbhāvato “acittakāni”ti vattabbāni. Tasmim kāle
 anāpatti, teneva saṅghāṇiyā asaṅghāṇisaññāvārepi ‘āpatti pācittiyassā’ti pāḷi
 na vuttā. Yathā ‘khetta-ābādhapaccayā, kaṭisuttakaṃ dhāretī’ti vacanato
 vināpi akusalena saṅghāṇi-ādīni sakkā dhāretunti siddham, evaṃ
 ābādhapaccayā vināpi akusalena na sakkā

suram pātunti siddham ‘anāpatti ābādhapaccayā majjam pivatī’ti pāliya
 abhāvato. Akusalena vinā madhupuṇṇamuṭṭhiyam pakkhittamajjassa
 ajjhoharaṇakālādīsu surāpānāpattim āpajjatīti ca siddham ‘majje amajjasaññī
 pivati, āpatti pācittiyassā’¹ti vuttattā. Kim bahunā, kāmabhogasaññāya
 saddhim ‘saṅghānī’ti ca ‘gandho’ti ca jānitvā vinā anāpattikāraṇena
 dhārentiyā ekantākusalattā **lokavajjāni** nāma vuccanti. Iminā upāyena
 sesesupi nayo netabbo. Ettha surāpānādhikāre upatissattheravādo”ti vuttam.
 Asaṃkaccikasikkhāpade “aparikkhittassa gāmassa upacāram okkamantiyāti
 pāṭho”ti ca “paṇītabhojanaviññatti, acelakasikkhāpadam, nimantitassa
 cāritṭāpajjanam, duṭṭhullappaṭicchādanam, ūnavīsativassupasampadam,
 mātugāmena saddhim saṃvidhāya addhānagamanam,
 rājantepurappavesanam, santam bhikkhum anāpucchā vikāle
 gāmappavesanam, nisīdanam, vassikasāṭikanti pāṭho”ti ca vuttam.

Nigamanavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācittiyakaṇḍavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatovibhaṅgaṭṭhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahāvaggavaṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Mahākhandhakavaṇṇanā

Bodhikathāvaṇṇanā

Yaṃ khandhake līnapadādibheda-pakāsanāṃ dāni supattakālaṃ.
Tasmā apubbaṃ vinayatthameva, vakkhāmi saṅkhepagahaṇatthaṃ.

Tattha kenatthenāyaṃ khandhakoti? Khandhānaṃ samūhattā vibhaṅgo viya. Te pana kathanti? Khandhānaṃ pakāsanato dīpanato. **Khandhā**ti cettha pabbajjādivinayakammasaṅkhātā, cārittavārittasiṅkhaṇḍapadasaṅkhātā ca paññattiyo adhippetā. Pabbajjādīni hi bhagavatā paññattattā “paññattiyo”ti vuccanti. Paññattiyaṅca **khandha**-saddo dissati “dārukhandho aggikkhandho udakakkhandho”ti-ādīsu viya. Tesāṃ paññattisaṅkhātānaṃ khandhānaṃ pakāsanato vaṇṇanato pabbajjakhandhakādayo vīsati “khandhakā”ti vuttā, avasāne dve taṃsadisattā velāya sadisattā sīlassa velāti vacanaṃ viya. Apica bhāgarāsattatāpettha yujjate tesāṃ paññattīnaṃ bhāgato ca rāsito ca vibhattattā. Kiṃ panetesāṃ khandhakānaṃ anupubbakāraṇanti? Nāyaṃ pucchā sambhavati, aññathā vuttesupi tappasaṅgānatikkamanato. Atha vā pabbajjupasampadāpubbaṅgamattā sāsanaṃpavesanassa tadatthasaṅgahako **mahākhandhako** paṭhamāṃ vutto. Kenāti ce? Dhammasaṅgāhakattherehi. Bhagavatā pana tattha tattha uppannavatthum paṭicca tathā tathā vuttāni, na iminā anukkamena. Therā pana taṃ taṃ payojanaṃ paṭicca samānajātike ekajjhaṃ katvā anukkamena sajjhāyimsu. Sesānaṃ payojanaṃ tattha tattheva āvi bhavissati.

Khandhakovidāti paññattibhāgarāsattathena nesaṃ khandhatthakovidā, niruttipaṭisambhidāpārappattāti attho. Tesāṃ anuttānatthānaṃ padānaṃ samvaṇṇanā. Kasmā panevaṃ visesitanti? Tato sesabhāgā yuttā.

Mātikāṭṭhupattiggahaṇampettha padabhājanīyaggahaṇeneva veditabbaṃ. Yehi atthā yesaṃ padavisesānaṃ aṭṭhakathāyaṃ pakāsītā, tesaṃ te padavisesa puna idha vadeyyāma, vaṇṇanāya pariyosānaṃ kadā bhava te te attheti vuttaṃ, taṃ tassa niddesena yujjati. Uttānā ceva yā pāḷi, tassa saṃvaṇṇanāya kinti vattabbaṃ? Na hi atthā uttānāti sambhavati. Adhippāyānusandhīhīti-ādivacanehipi taṃ vacanaṃ sambhavatīti ce? Na, atthaggahaṇena cettha padavisesānaṃ gahitattā. Te hi atthato anapetatthena, abhidhānatthena vā atthopacārena vā atthāti veditabbā. **Saṃvaṇṇanāyoti** saṃvaṇṇanā nāma avuttasu uhāpohakkamanidassanato “nayo”ti vutto.

1. **Uruvelā**ti yathāvuttavālikarāsivasena laddhanāmako gāmo, tasmā samīpatthe etaṃ bhummaṃ. Tathābhāvadassanatthaṃ **“najjā nerañjarāya tīre”**ti-ādi vuttaṃ. Aññathā tasmim vālikarāsimhi viharatīti āpajjati, “uruvelaṃ piṇḍāya pāvisīti yena uruvelasenānigamo”ti-ādivacanavirodho ca. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana mūlakāraṇameva dassitaṃ. Tattha **taṃ sandhāya vuttaṃ -pa- datṭhabboti** nigamanavacanaṃ. Taṃ kimatthanti ce? Gāmaṃ sandhāya yathāvuttapadatthasambhavadassanatthaṃ. “So pana gāmo tadupacārena evaṃ nāmaṃ labhati”ti vacanaṃ pana avuttasiddhanti katvā na vuttanti veditabbaṃ, atha vā yassa “uruvelā”ti yathāvuttavālikarāsissa, tassa samīpagāmassapi nāmaṃ.¹ Tattha āyasmā **upālitthero** na idha gāmaṃ sandhāya¹ “uruvelāyaṃ viharatī”ti āha gocaragāmapayojanābhāvato. Na hi bhagavā taṃ gāmaṃ gocaraṃ katvā tadā tattha vihāsi, tasmā ettha vālikarāsissa samīpe bodhirukkhamūle vihāraṃ sandhāya so evamāhāti dassetukāmo aṭṭhakathācariyo evamāhāti veditabbaṃ, tasmā bhagavato gāmato dūratāre araññe abhisambodhidīpanena dutiyupattiṭṭhānaniyamaṃ tīhi padehi akāsi theroti veditabbaṃ, aññathā padattayavacanapayojanābhāvato. Tattha nadantā gacchatīti nadī. Nelañjalāyāti vattabbe **la-kā**raṇassa **ra-kā**raṃ katvā **“nerañjarāya”**ti vuttaṃ, kaddamasevālavirahitattā niddosajalāyāti attho, nilajalāyāti tassā nāmameva vā etaṃ.

1-1. Āyasmā upālitthero tassa samīpaṃ gāmaṃ sandhāya na idha (Ka)

Bodhirukkhamūleti ettha ca bodhi vuccati abhisambodho. So ca atthato bhagavato catutthamaggañāṇaṃ hoti “vimokkhantikametaṃ nāmaṃ”¹ti paṭisambhidāvacanato. Kiñcāpi taṃ nāmakaraṇabhūtaṃ catutthaphalañāṇampi vattuṃ sambhavati, kattabbakiccānaṃ pana karaṇato taṃ catutthamaggañāṇameva ettha bodhīti veditabbaṃ. Teneva **pāliyaṃ** “tatiyavijjāya āsavānaṃ khayañāṇāyā”ti tadeva dassitaṃ. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana “bojjhaṅgā”ti, “bodhipakkhiyā dhammā”ti ca. Tattha yasmā catūsu maggesu ñāṇaṃ “bodhī”ti vuccati, tasmā sāmaññaṭo vattukāmatādhippāyavasena “bodhi vuccati catūsu maggesu ñāṇaṃ”ti² vuttaṃ idhādhippetañāṇassapi tadantogadhattā. Atha vā **pāliyaṃ** bhagavato ādimaggattayavacanassa vuttaṭṭhānābhāvā catutthamaggañāṇameva bhagavato uppannaṃ, na bhagavā sotāpannādibhāvaṃ patvā buddho jātoti samayanantarappasaṅganivāraṇatthaṃ “catūsū”ti vuttaṃ ādittayassa catuttha-upanissayasambhavena bodhipariyāyasiddhito. “Puggalopi senāsanampi upanissayapaccayena paccayo”ti³ vacanato phalahetuko phalajanako rukkho phalarukkhoti viya bodhiheturukkho bodhirukkhoti veditabbo. Ettha “yasmā kevalaṃ bodhīti rukkhasapi nāmaṃ, tasmā bodhī”ti parato vuttaṃ. Nigrodhādirukkhatto assa visesanavacanāṃ pana tadaññabodhimūlappasaṅganivāraṇatthaṃ. Maggañāṇaṃhi kusalamūlattā bodhi ca taṃ mūlañcāti saṅkhyāṃ labheyya. Paṭhamābhisambuddho nisīdatīti sambandho. Tena abhisambuddhādivasena saddhiṃ aṭṭhāhaṃ ekapallaṅkena nisinnabhāvaṃ dasseti. Ettha **eka**-saddo tassa nisajjāsāṅkhātassa pabbajjānuyogānurūpassa pallaṅkassa aññena iriyāpathena anantariyabhāvaṃ athassa akopitabhāvaṃ⁴ dasseti. **Vimuttisukhanti** ettha vimuttiyaṃ vā sukhanti na sambhavati. Pañcamajjhānikattā bhagavato phalasamāpattisaṅkhātā vimutti eva anujaṅghanaṭṭhena nibbānasukhanti vimuttisukhaṃ, taṃ samāpajjanena paṭisaṃvedī anubhavanto nisīdi. Veneyyakālānatikkamanato taṃ apekkhamāno nisīdi, na vimuttisukhasaṅgena.

Atha khoti adhikārantarārambhe nipāadvayaṃ. Tena vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedayaṃ na paṭiccasamuppādaṃ manasākāsi, kintu tato vuṭṭhāyāti

1. Khu 9. 172 piṭṭhe.

3. Abhi 8. 6 piṭṭhe.

2. Khu 8. 231 piṭṭhe.

4. Pabbajjākositabhāvaṃ (Ka)

dasseti. Paṭivedhavaseneva sumanasikatassa paṭiccasamuppādassa punappunam manasikaraṇam gambhīratā assādaḥjananato, na apubbanayadassanādhippāyato. Paccakkhabhūtasabbadhammattā bhagavato asammohato, paṭividdhassa visayato vā manasikaraṇam pana vijitadesapaccavekkhaṇam viya rañño apubbam pītim¹ janeti. Vuttañhi “amānusi ratī hoti, sammā dhammam vipassato”²ti. **Rattiyā paṭhamam yāma**nti accantasamyogavasena upayogavacanam, tena tassa vikappanānattatam dasseti. Kiñcāpi “anulomapaṭilomam manasākāsī”³ti ekatova vuttam, tathāpi iminā anukkamenāti dassanattam “**avijjāpaccaya**”⁴ti-ādi. Tattha ca kiñcāpi pavattimattapaccavekkhaṇā adhippetā katham paññāyatīti? Paṭhamabhāvāya, paṭilomamanasikaraṇam pana anulome paccayānam, paccayuppannānañca tathābhāvasāadhanattam. Yasmā avijjāya eva nirodhā saṅkhāranirodho, na aññathā, tasmā saṅkhārānam avijjā paccayo, tassā ca saṅkhārā phalanti dīpanato. Tathā nibbānapaccavekkhaṇāya anulomamanasikaraṇam kāraṇanirodhā phalanirodhasāadhanattam. Ettha ca anubhāvato nibbānam dassitam. Na hi tam avijjādinirodhamattanti. Tattha “yato khayam paccayānam avedī”⁵ti vacanena anulomo nādhippetoti siddham. Maggapaccavekkhaṇāya vattabham natthi, ubhayatthapi kiccato, ārammaṇato ca tassa maggassa visayato ca tattha maggo dassito.

Tathāha—“paṭiccasamuppādam paṭilomam manasākāsī”⁶ti na yujjati, na hi paṭilomāpadesena niddiṭṭham nibbānam paṭiccasamuppādo bhavitumarahatīti? Vuccate—na, tadatthajānanato. Anulomapaṭilomanti hi bhāvanapumsakam. Anulomato, paṭilomato ca tam paṭiccasamuppādam manasākāsīti hi tattha attho. Aññathā nirodhassa paṭilomappasaṅgāpattiyevāpajjati. Paṭilome ca panetasmim anukkamaniyamo anulome anukkamaniyamato siddhoti vedittabham. Evam sati paṭiccasamuppādassa paṭilomo nāma apaṭiccasamuppādoti siddham hoti. Tena vuttam **aṭṭhakathāyam** “**nirodho hotīti anuppādo hotī**”⁷ti-ādi. Evam sante pubbāparavirodho hoti. Katham? **Paṭiccā**ti hi iminā phalassa paccayapariggahena, paccayānañca paccayāyattupagamanena tassa

1. Apubbampīti (Ka)

2. Khu 1. 67 piṭṭhe Dhammapade.

uppādābhimukhabhāvadīpanato asamuppādo na sambhavati, tasmā apaṭiccasamuppādoti evaṃ ubhayapaṭikkhepena panassa paṭilomatā veditabbāti eke. Taṃ ayuttam tassa anulomabhāvanīyamanato, atthātisayābhāvato, tasmā appaṭiccasamuppādo tassa paṭilomoti veditabbaṃ. Teneva bhagavatā **pāḷiyam** paccayapaccayuppannanīrodho vutto. Tattha hi “avijjāya tveva asesavirāganīrodhā”ti evaṃ paccayassa samucchinnapaccayabhāvavasena paccayanīrodham, phalassa paccayapaṭiggahābhāvavasena paccayuppannanīrodhañca dīpeti. Duvidho **pāḷiyam** nīrodho atthato anuppādo nāma hotīti katvā **aṭṭhakathāyam** “nīrodho hotīti anuppādo hotī”ti vuttam. Evaṃ sante nibbānam paccayapaccayuppannānam nīrodhamattanti āpajjatīti ce? Na, tassānubhāvadīpanādhippāyato. **Viditavelāyanti** manasikatavelāyanti attho, aññathā tato pubbe aviditappasaṅgato.

Jhāyatoti ettha kāmam lakkhaṇūpanijjhānena jhāyato bodhipakkhiyadhammā pātubhavanti, catu-ariyasaccadhammā vā pakāsanti, tathāpi pubbabhāge samathādiyānikavibhāgadassanattam ārammaṇūpanijjhānaggahaṇam. Catusaccadhammaggahaṇam kāmam anulomapaṭiccasamuppādadassanādhikārena virujjhati, tathāpi “yo dukkham pari jānāti, so samudayam pajahati”ti laddhivasena katanti veditabbaṃ.

2. **“Paccayakkhayassā”**ti kiccapariyāyavasena vuttam. Tena paccayanibbānam, tadupanissayanibbānañcāti duvidham nibbānam dassitam hotīti. Kāmañca tam na kevalam paccayakkhayamattam karoti, atha kho paccayuppannakkhayampi karoti. Yato ubhinnampi nīrodho dassito, tathāpi hetunīrodhā phalanīrodhoti katvā “paccayakkhayassā”ti vuttam. **Vuttappakārā dhammāti** ettha catusaccaggahaṇam paṭhamagāthāyam vuttanayavipallāsena katanti veditabbaṃ.

3. **Samudayanīrodhasaṅkhāto** atthoti ettha samudayo kiccavasena, nīrodho ārammaṇakiriyāya. Etena dvippakārā nīrodhā dassitā honti tassa anubhāvassa vasenāti attho. Yasmā pallaṅkābhujitaṭṭhānañca “pallaṅko”ti vuccati, tasmā phalādhigamaṭṭhānam “pallaṅkan”ti vuttam.

Ajapālakathāvaṇṇanā

4. **Sammodī**ti hitakāmatāya bhagavā tena brāhmaṇena saddhiṃ sammodi. **Vedehi antanti** ettha nibbānaṃ anto nāma. **Vedānaṃ vā antaṃ gatattā**ti ettha arahattaṃ¹. Tattha paṭhamena vedantaḡ yasmā, tasmā eva vusitabrahmacariyo. Dutiyena vedantaḡ yasmā, tasmā vusitabrahmacariyoti evaṃ yojanā kātabbā. Kiñcāpi brāhmaṇassa catusaccayuttaṃ atthato vuttaṃ, **udānagāthāyaṃ** vuttapaṭivedhābhāvaṃ sandhāya “dhammacakkappavattanaṃ”ti vuccatīti parihāro.

Ajapālakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mucalindakathāvaṇṇanā

5. Mucalindavatthumhi **etamatthanti** idāni vattabbamatthaṃ sandhāya vuttaṃ. **Taṃ vivekanti** upadhivivekaṃ. “Abyāpajjaṃ sukhāṃ loke”ti iminā paṭhamamaggaṃ dasseti tena sattesu mārāṇavasena uppajjanakabyāpādappahānasiddhito. “Pāṇabhūtesu saṃyamo”ti iminā dutiyamaggaṃ dasseti. Maggī hi puggalo avasiṭṭhabyāpādatanuttavasena pāṇabhūtesu saṃyato hoti vihiṃsādhippāyābhāvato. Evaṃ cattāro hi maggā anukkamenāpi gahitā honti.

Mucalindakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rājāyatanakathāvaṇṇanā

6. **Rājāyatanam** pātali. “Catuddisā āgantvā”ti pāṭhaseso. Mukhavatṭiyaṃ kirassa dinnānaṃ catunnampi lekhāparicchedo atthi, te vāṇijā devatāya gāravadassanena bhagavato rūpakāyadassanena pasannattā saraṇaṃ aggaheṣuṃ. Devatāya “bhagavā rājāyatanamūle paṭhamābhisambuddho”ti vacanaṃ sutvā sāvakasaṃghābhāvaṃ, abhisambuddhadhammasabbhāvañca jāniṃsūti veditabbaṃ. Jānantīti buddhāti sambandho.

Rājāyatanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Brahmayācanakathāvaṇṇanā

7. **Adhigato kho myāyanti**-ādimhi **dhammoti** catusaccadhammo, gambhīrattā **duddaso**. Duddasattā **duranubodho**. **Santoti** nibbuto. **Paṇītoti** atappako. Idam dvayaṃ lokuttarameva sandhāya vuttam. **Atakkāvacaroti** takkena ākāraparivitakkena ogāhitabbo na hoti, ñāṇeneva avacaritabboti attho. **Paṇḍitavedanīyoti** sammāpaṭipadam paṭipannehi paṇḍitehi vedanīyo. **Sabbasaṅkhārasamathoti**-ādi sabbam nibbānameva. Tañhi phalūpacārena ekampi samānam tathā tathā vuccati. **Rāmāti** pajā. Anu anu acchariyā **anacchariyā**. Tesam bhagavato pubbabhāgapaṭipadam sutapubbānam, dhammassa vā gambhīrabhāvaṃ adhigatapubbānam. Kiñcāpi bhagavato cattāropi maggā sukhappaṭipadā, tathāpi bodhisattapaṭipadam sandhāya “**kicchena me**”ti vuttam. “Pakāsitaṃ pakāsitaṃ”ti ubhayathāpi pāṭho. **Paretehi** yuttehi. **Rāgarattāti** kāmarāgadiṭṭhirāgehi rattā. Attaniccādigāhakā na dakkhanti na passissanti.

8. Sahaṃpati kira “nassati vata bho loko”ti imam saddam tathā nicchāreti, yathā dasasahassilokadhātubrahmāno sutvā sannipatiṃsu. Paññāmaye akkhimhi santānānusayitavasena appam parittam rāgādirajam etesam, evaṃsabhāvāti **apparajakkhajātikā**. **Assavanatāti** assavanatāya.

Samalehi satthārehi. **Apāpuretanti** vivara etaṃ. **Amatassa dvāranti** ariyamaggaṃ, catusaccadhammaṃ vā. Vijjattayacatumaggañāṇehi punappunam **buddham** paṭividdham. **Seleti** silāmaye. Vigatarajattā sukhadassanayogge ito ca etto ca āgantvā yathā ṭhito cakkhumā puriso samantato janataṃ passeyya. Tvampi **sumedha** sundarapañña sabbaññutaññāñādhigamāya **samantacakkhu**. Sabbakilesasaṅgāmānam vijitattā **vijitasāṅgāma**. Jātikantārādinittaraṇattham veneyyajanasatthavāhanasamatthatāya **satthavāha**. Kāmacchanda-iṇassa abhāvato **aṇaṇa**.

9. **Buddhacakkhunā** indriyaparopariyattañāṇena ca āsayānusayañāṇena ca. Imesañhi dvinnam ñāṇānam “buddhacakkhū”ti nāmam. **Uppaliniyanti** uppalavane. Evaṃ

sesesupi. **Anto nimuggaposīnīti** yāni anto nimuggāneva posiyanti, tattha yāni **udakaṃ accuggamma ʔhitāni**, tāni sūriyaraṃsisamphassaṃ āgamayamānāni ʔhitāni ajja pupphanakāni. Yāni **samodakaṃ ʔhitāni**, tāni sve pupphanakāni. Yāni udakānuggatāni, tāni tatiyadivase pupphanakāni. Udakā pana anuggatāni aññānīpi saroga-uppalādīni nāma honti. Yāni neva pupphissanti macchakacchapabhakkhāneva bhavissanti, tāni pāḷināruḷhāni, āharitvā pana dīpetabbāni. Etehi ugghaṭitaññū vipaṇcitaññū neyyo padaparamoti cattāro puggalā yojetabbā. **Paccabhāsīti** pati abhāsī.

Apārutāti vivaṭā. Pacchimassa padadvayassa ayamatto. Ahañhi attano paḡuṇaṃ suppvattampi imaṃ paṇītaṃ uttamaṃ dhammaṃ kāyavācākīlamathasaññī hutvā nābhāsī.

Brahmayācanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā

10. Idāni pana sabbo jano saddhābhājanaṃ upanetu, pūressāmi nesaṃ saṅkappanti. **Apparajakkhajātiko** samāpattiyā vikkhambhitakilesattā nikkilesajātiko. **Ājānissatīti** ce na niṭṭhānamakāṃsu dhammasaṅgāhakā te vinayakkamaññā, ahaṃ deseyyaṃ paṭivijjhissatīti adhippāyo, “muddhāpi tassa vipateyyā”¹ ettha viya abhūtaparikappo kireso. Loke tassa adhimuttabhāvadīpanatthañhi idaṃ vacanaṃ attano tadupadesena aviditabhāvadīpanatthaṃ. Tassa anantevāsikabhāvadīpanatthanti evamādīni panettha payoṇāni. **Bhagavatopi kho ñāṇanti** sabbaññutaññāṇaṃ tassa maraṇārammaṇaṃ uppajji. Tena tato pubbe tassa sati dhammadesanāya khippaṃ jānaabhāvārammaṇanti dīpeti. Paropadesato ajānitvā paccakkhato maraṇasacchi kiriyampi dasseti. Buddhānampi anekaññāsamodhānābhāvato suvuttametaṃ. Cittapubbikā hi cittappavatti, aññathā navasattapātubhāvappasaṅgo. Sabbadhammānaṃ ekato gahaṇe viruddhakālānaṃ

1. Am 3. 19; Vi 1. 2 piṭṭhesu.

ekato jānanappasaṅgo. Tato ekañāṇassa pitathabhāvappattidoso, tasmā sabbassa vinānekañāṇasamodhānaṃ āpajjitadhammesu appaṭihatañāṇavantattā pana sabbaññū eva bhagavāti veditabbaṃ, na sabbakālaṃ ekato. Ālārādīnaṃ maraṇājānanatoti ce? Na, tassa jānana puthujjanassāpi sabbaññutāpattippasaṅgato. Yadābhāvena yadābhāvo tabbhāvena tassābhāvappasaṅgo loke siddhoti. “Bhagavatopi kho ñāṇaṃ udapādī”ti vacanato tassa maraṇājānanaṃ siddhanti katvā bhavaṃ mateneva bhagavā sabbaññūti siddhaṃ na devatārocanato pubbe ajānanatoti ce? Na, visesaṃ pariggahetvā antarā pajānanaṃ, devatāya sabbaññubhāvappattidosato ca. Na hi so kassaci vacanena aññāsīti.

Apica kimidaṃ tattha jānanaṃ nāma tadārammaṇañāṇupattīti ce? Na, loke sabbaññuno accantābhāvappasaṅgato. Sādhikā hi mayā ekañāṇakkhaṇe sabbaṃ ñāṇaṃ, tadaññesaṇca tadaññāṇānupatti. Apica sabbaññuno sabbadhammavisaye ñāṇapaccupaṭṭhānasiddhi tassa ñāṇassa attanāva attano avisayoti ce? Na, hetunidassanānupattito. Apica “bhagavatopi kho ñāṇaṃ udapādī”ti ettha visesavacanaṃ atthi. Yena devatārocanuttarakārameva bhagavato ñāṇaṃ udapādīti paññāyati. Na hi vacanapubbāpariyabhāvamattena tadatthapubbāpariyatā hoti, tasmā ayuttametaṃ. **Abhidosa-kālaṃ katoti** paṭhamayāme kālaṃkato. “Majjhimayāme”tipi vadanti. Ubhayatthapi mahājāniyo. Sattadivasabbhantare, ekadivasabbhantare ca pattaḥmaggaḥphalato parihīnattā mahatī jāni assāti **mahājāni**. Tesu hi dvīsu ālāro ākiñcaññāyatanabhāve nibbatto, udako bhavagge, tasmā nesaṃ dhammadesanāya akkhaṇe nibbattabhāvaṃ sandhāya bhagavā evaṃcintesi, na ito manussalokato cutibhāvaṃ sandhāyāti veditabbaṃ. Abuddhaveneyyatañca sandhāyāti no takko, aññathā anīṭṭhappasaṅgoti ācariyo.

Bodhisattassa jātakāle supinapaṭiggāhakā ceva lakkhaṇapariggāhakā ca aṭṭha brāhmaṇā. Tesu tayo dvidhā byākarimṣu “imehi lakkhaṇehi samannāgato agāraṃ ajjhāvasanto rājā hoti cakkavatti, pabbajanto buddho”ti. Pañca brāhmaṇā “agāre na tiṭṭhati, buddhova hoti”ti ekaṃsabyākaraṇāva ahesuṃ. Tesu purimā tayo

yathāmantapāraṃ gatā. Ime pana mantapāraṃ atikkamantā attanā laddhaṃ puññamahattaṃ vissajjetvā bodhisattaṃ uddissa puretarameva pabbajimsu. Ime sandhāya vuttaṃ “**pañcavaggiyā**”ti. “Tesaṃ puttā”tipi vadanti, taṃ **aṭṭhakathāyaṃ** paṭikkhittaṃ. Kasmā panettha bhagavā “bahūpakārā kho me”ti cintesi. Kiṃ upakārakānaṃ eva esa dhammaṃ deseti, itaresaṃ na desetīti? No na deseti. Upakārānussaraṇamattakeneva vuttanti aṭṭhakathānayo. Attano kataññukavedibhāvappakāsanatthaṃ, kataññutādipasaṃsanatthaṃ, paresaṃca kataññubhāvādiniyojanatthaṃ, khippajānanappasaṅganivāraṇatthaṃ.

11. **Antarā ca gayāṃ antarā ca bodhinti** gayāya ca bodhiyā ca majjhe tigāvutantare ṭhāne. Bodhimaṇḍato hi gayā tīṇi gāvutāni. Bārāṇasinagaraṃ aṭṭhārasa yojanāni. Upako pana bodhimaṇḍassa ca gayāya ca antare bhagavantaṃ addasa. **Antarā**-saddena pana yuttattā upayogavacanaṃ kataṃ. Īdisesu ca ṭhānesu akkharacintakā ekameva antarāsaddaṃ payujjanti, so dutiyapadepe yojetabbo. Ayojyamāne pana upayogavacanaṃ na pāpuṇāti. Idha pana yojetvāva vuttoti.

Sabbābhibhūti sabbaṃ tebhūmakadhammaṃ abhibhavitvā ṭhito. **Taṇhakkhayeti** nibbāne. **Vimuttoti** ārammaṇato vimutto. **Natthi me paṭipuggaloti** mayhaṃ paṭipuggalo nāma natthi, asadisoti attho, mama sabbaññubhāve dosaṃ dassetvā loke ṭhātum āsamatthatāya mama paccatthikapuggalo vā natthīti attho. **Āhañchariṃ amatadundubhinti** dhammacakkhupaṭilābhāya amatabheriṃ paharissāmīti gacchāmi.

Arahasi anantajino bhavituṃ yutto tvanti attho. Idampi attano satthunāmaṃ. **Hupeyyāsīti** āvuso evampi nāma bhaveyya. **Pakkāmīti vaṇkahārajanapadaṃ** nāma agamāsi. Bhagavāpi “tattha tassa migaluddakassa dhītuyā cāpāya¹ ukkaṇṭhitvā puna āgantvā anāgāmī ayaṃ bhavissati”ti upanissayasampattiṃ disvā tena saddhiṃ ālapi. So ca tathevāgantvā pabbajitvā anāgāmī hutvā anukkamena kālaṃ katvā aviheṣu uppajjitvā arahattaṃ pāpuṇi.

1. Chāvā Ma-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhe (Syā), nāvā (Sī, Ka)

12. **Sanṭhapesunti** katikaṃ akaṃsu. **Padhānavibbhantoti** padhānato bhaṭṭho parihīno. “Abhijānātha nu bhāsitametan”ti, vācaṃ bhāsitamevan”ti ca evarūpaṃ kañci vacanabhedaṃ akāsīti adhippāyo. **Bhagavantam** **sussūsimṣūti** bhagavato vacanaṃ sotukāmā ahesuṃ. **Aññāti** aññāya, jānitunti attho.

13. Atha kimatthaṃ āmañesīti? Tatopi suṭṭhutamaṃ paṭijānanatthaṃ, dhammassa abhibhāriyadullabhabhāvadīpanatthaṃ, akkharavikkhepanivāraṇatthañca. Tattha **dvemeti** antadvayavacanaṃ aññasampi tadantogadhabhāvato. Apica yojanāvasena. Taṇhā-avijjāti hi saṃsārappavattiyā sīsabhūtā dve kilesā. Te ca samathavipassanānaṃ paṭipakkhabhūtattā **antā** nāma. Tesu taṇhāvasena kāmasukhallikānuyogaṃ bhajanto samathaṃ parihāpeti bālo, tathā avijjāvasena attakilamathānuyogaṃ bhajanto gacchanto vipassananti na sakkā ubho dve ante appahāya amataṃ adhigantunti evaṃ vuttā. Apica līnuddhaccapahānadassanametaṃ. Līno hi nikkhattavīriyārambho kāmasukhañca bhajati, itaro accāraddhaviriyo attakilamathaṃ. Ubhopi te vīriyasamatāya paṭipakkhattā antā nāma. Apica tisso sāsane paṭipadā vuttā āgālhā, nijjhāmā, majjhimā ca. Tattha **āgālhā** “pāṇātipātī hoti, natthi kāmesu doso”ti evamādikā. **Nijjhāmā** “acelako hoti, muttācāro”ti evamādikā, **majjhimā** “ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo”ti evamādikā. Tattha kāmasukhallikānuyogo āgālhā nāma paṭipadā hoti sabbākusalamūlattā. Attakilamathānuyogo nijjhāmā nāma attajjhāpanato. Ubhopete majjhimāya paṭipadāya paṭipakkhabhūtattā antā nāma, tasmā imeva sandhāya dvemeti. Kimatthaṃ bhagavā “pabbajitena na sevitaḃbā”ti pabbajite eva adhikaroti, na gahaṭṭheti? Pabbajitānaṃ tadadhimuttattā, sukhaparivajjanasamatthatāya, tadadhikatattā ca pabbajitā ettha adhikatā, na gahaṭṭhā. Yadi evaṃ kimatthaṃ kāmasukhallikānuyogamāha, nanu te pakatīyāpi kāmapariccāgaṃ katvā taṃ nissaraṇatthaṃ pabbajitāti? Na, tesaṃ antadvayanissitattā. Te hi idha loke kāmena visuddhimicchanti attakilamathānuyogamanuyuttā tasseeva tapassa phalena pecca dibbe kāme āsīsamānā dalhataṃ kāmasukhallikānuyogamanuyuttāti

veditabbā. Antattho pana idha kucchitaṭṭhena veditabbo “antamidam bhikkhave jīvikānam, yadidam piṇḍolyan”ti-ādīsu¹ viya.

Yo cāyam kāmesu kāmasukhallikānuyogoti ettha **kāmesūti** vatthukāmo adhippeto, dutiyo kilesakāmo. Taṁsampayuttasukhamettha kāmasukham nāma. Tena vipākasukhassa niravajjabhāvaṁ dīpetīti. **Allīyanam** nāma tadabhinandanā. **Anuyogo** nāma bhavantare tadanuyogapatthanā. Hānabhāgiyakarattā kusalapakkhassa, hīnapuggalabhāvitattā, hīnadhātupabhavattā ca lāmakatṭhena **hīno**. Gāmanivāsīsattadhammattā **gammo**. Puthujjanasādhāraṇattā **pothujjaniko**. **Anariyoti** ariyānam anadhippetattā, ariyadhammapaṭipakkhattā, anariyakarattā, anariyadhammattā, anariyāciṇṇattā ca veditabbo. Anatthasaṅkhātasamsārabhayāvahattā, anatthaphalanibbattakattā ca **anatthasaṁhito**. Attano kevalam khedūpagamo attakilamatho nāma. So diṭṭhigatapubbakattatapaṇukkamakiriyāvisesaṁ nissāya pavattati, tassa diṭṭhivasena anuyogo **attakilamathānuyogo** nāma. Attaviyogavittāparissamattā, anupāyapavattattā sampajjamāno migayonigoyonikukkurayonisūkarayonīsu pātāyati. Vipaccamāno narakam netīti anatthasaṁhito. **Ete tvāti** ete tu². **Tathāgatenāti** attānam avitathāgamanam āvi karoti, tenetaṁ dasseti “na mayā parivitakkitamattena vitakkita, kintu mayā tathāgateneva satā abhisambodhiñāṇena abhisambuddho”ti. **Cakkhukaraṇīti**-ādīhi pana tameva paṭipadam thometi. Bhesajjam āturassa viya “cakkhukaraṇī”ti iminā ñāṇacakkhuvisodhanam vuttam. **Ñāṇakaraṇīti** iminā andhakāraavidhamanam vuttam. **Upasamāyāti** kilesapariḷāhapaṭippassaddhi vuttā. **Abhiññāyāti** saccapaṭivedhanam vuttam. **Sambodhāyāti** saccapaṭivijjhanam vuttam. **Nibbānāyāti** sopādisesanibbānadhātuyā anupādisesanibbānadhātuyāti evam yathāsambhavam yojetvā kathetabbam.

14. Kasmā panettha bhagavā aññattha viya anupubbim katham akathetvā paṭhamameva asevitabbamantadvayam vatvā majjhimapaṭipadam desesīti? Attādimicchābhīmānanivāraṇattham, kummaggaṭipattinivāraṇatthañca antadvayavajjanam vatvā

1. Khu 1. 255 piṭṭhe Itivuttake; Saṁ 2. 76 piṭṭhe.

2. Ete kho (Pāliyam)

attano visesādhigamadīpananayena abāhullikādibhāvadassanattam, tesañca majjhimapaṭipadādīpanena tattha anuyojanattam pacchā sammāpaṭipadam desesi, tato tassa majjhimapaṭipadāsāṅkhātassa ariyamaggassa visayadassanattam catusaccadhammam saṅkhepavittthārasena desetukāmo “**idaṃ kho pana bhikkhave dukkhan**”ti-ādimāha, ayamettha anusandhi. “Idam dukkham ariyasaccanti me bhikkhave”ti-ādi suttānusandhipakāsanattam ayamanukkamo veditabbo. Yathāvuttam paṭipadam sutvā kira koṇḍañño āha “katham bhagavatā vuttapaṭipadāya uppatti siyā. Ayañhi paṭipadā kilesānam anuppattiyā sati sambhavati, na aññathā. Kilesānañca yadi lobhato uppatti khuppiṭāsānam viya, tadāsevanāya anuppatti siyā, tadavatthussa vā tesam uppatti. Tadavatthuviparītakāyakilamathāsevanāya anuppatti siyā. Ubhopetā bhagavatā ‘antā’ti vuttā, tasmā katham panetissāya sammāpaṭipadāya uppatti sambhaveyyā”ti. Bhagavā āha anupāyāsevanato. Kathanti ce?—

“Samsāramūlato ñāṇam, tañca ñāṇā pahiyati.

Jivite sati tam hoti, tañca jīvitasādhane.

Tasmā ñāṇāya medhāvī, rakkhe jīvitamattano.

Ñāṇasāadhanabhūtañca, sīlañca paripālaye¹.

Jīvitañca yathā loke, bhinne kāye na vijjati.

Tatheva bhinnasīlassa, natthi ñāṇassa sambhavo.

Tasmā āyuñca sīlañca, ñāṇattam rakkhatā satā.

Sevitabbā na kāmāpi, nāpi kāyavināsanā.

Kāmesu gedhamupagamma hino gammañca,

Accuddhano kilamatham gamupeti mūlho.

Yo majjhimam paṭipadam paramam upeti,

So khippameva labhate paramam vimokkhan”ti.

Sutvā tadetaṃ sugatassa vākyam,
 Paññaṃ munī so sutajam labhivā.
 Cintāmayam ñāṇa pavesamāno,
 Uccindayam pañhamimam apucchi.

Nibbedhapadaṭṭhānam pahāya ghoram,
 Tapaṃ kathamivāti so tvaṃ.
 Brūhi tadeva hoti bhikkhu cara,
 Virāgamupayāti ca dukkhasaccassa.
 Dassaneneva dukkhānubhavanā,
 Tamhi dosassa paccayoti.

Sutvāva koṇḍañño munivacanam,
 Vuṭṭhāya haṭṭho sahasā avoca.
 “Udāhara tvaṃ bhagavā mametaṃ,
 Bhikkhu yathā passati dukkhasaccan”ti.

Cintāmayissa paññāparipuṇṇā bhāvanāmayipaññāsampatti¹ jānitabbā imehi iti bhagavā suttamidamāhāti kira. Kasmā bhagavā koṇḍaññassa purimameva saccadesanam avaḍḍhetvā attano adhigatakkamamāhāti? Nāhaṃ kassaci āgamaṃ desemi, apica kho sayameva evamadhigatomhīti dassanatthaṃ. Tattha “pubbe ananussutesu dhammesu”ti iminā idam atthadvayaṃ dasseti, na mayā ālārato, udakato vā ayaṃ dhammo suto, kintu pubbe ananussutesveva ñāṇam me udapādīti majjhimāya paṭipadāya ānubhāvaṃ pakāseti. Apica yasmā evaṃ paṭipanno vināpi paropadesena ariyasaccāni passati, tasmā kathaṃ tumheva mamāpadesena na passathāti.

15. **Cakkhūnti**-ādīni pañca padāni ñāṇavevacanāneva. Ñāṇāñhi saccānaṃ ālocanato cakkhubhūtatthajānanato **ñāṇam**. Pakārehi jānanato **pañña**. Kilesavidāraṇato, vijjanato ca **vijjā**. Saccacchāḍakatamavināsanato, tesam gatikoṭipakāsanato **ālokoti** veditabbaṃ. Tattha paṭhamena parivaṭṭena saccānaṃ aññamaññaṃ asaṅkarato

1. ...pañña sampati (Ka)

ṭhapanapaññaṃ dasseti, dutiyena tesāṃ kattabbākāraparicchindanapaññaṃ, tatiyena saccesu ñāṇakiccasanniṭṭhānaṃ dasseti.

16. **Yāvakīvañcā**ti dvīhi padehi yāva-icceva vuttaṃ hoti “iti cittamano”ti-ādi viya. Rāgādīhi akuppatāya **akuppā vimutti**. **Veyyākaraṇanti** dhammadesanā. Sā hi dhammānaṃ byākaraṇato pakāsanato “veyyākaraṇaṃ”ti vuccati. **Virajaṃ vītamalanti** ettha virajaṃ visamahetuvādivigamato. Vītamalaṃ ahetukavādivigamato. Virajaṃ sassatadiṭṭhippahānato. Vītamalaṃ ucchedadiṭṭhippahānato. Virajaṃ pariyuṭṭhānappahānato. Vītamalaṃ anusayappahānato. **Dhammacakkhanti** dhammamattadassanaṃ, na tattha satto vā jīvo vā kārako vā vedako vāti, tenevāha “**yaṃ kiñci samudayadhammaṃ, sabbantaṃ nirodhadhammaṃ**”ti. Idañhi tassa dhammacakkhussa uppatti-ākāradassanatthaṃ vuttaṃ. Tañhi nirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā kiccavasena eva saṅkhataṃ paṭivijjhantaṃ uppajjati.

17. **Dhammacakkanti** ettha desanāññaṃ adhippetāṃ, paṭivedhaññaṇa labbhateva. Ettha kimatthaṃ devā saddamanussāvesunti? Nānādiṭṭhigatandhakāraavidhamanato laddhālokattā, apāyabhayaśamatikkamanato assāsaṃ pattattā, devakāyavimānadassanato pītipāmojjacalitattā cāti evamādinettha kāraṇāni vadanti. Pathavikampanamahāsaddapātubhāvo ca dhammatāvaseneva hotīti eke. Devatānaṃ kilītukāmatāya pathavikampo. Bahuno devasaṃghassa sannipātato, bhagavato sarīrappabhājālavisajjanato cāti ekacce.

18. Pabbajjupasampadāvisesanti attho. Tattha **iti**-saddo tassa ehibhikkhūpasampadāpaṭilābhanimittavacanapariyosānadassano. Tadavasāno hi tassa bhikkhubhāvo. **Svākkhāt**oti-ādi “ehi”ti āmantanāya payojanadassanavacanāṃ. “Ehibhikkhū”ti bhagavā avoca “svākkhāto dhammo cara -pa- kiriyāyā”ti ca avocāti padasambandho. Tattha **cara brahmacariyanti** avasiṭṭhaṃ maggattayabrahmacariyaṃ samadhigaccha. Kimatthaṃ? Sammādukkhassantakiriyāyāti attho. “Ehibhikkhū”ti iminā bhagavato vacanena nipphannattā kāraṇūpacārena “**ehibhikkhūpasampadā**”ti vuttā. Sāva tassāyasmato yāvajīvaṃ upasampadā ahoṣīti attho. Tena tassā

upasampadāya sikkhāpaccakkhātādinā vicchedā vā tadaññāya upasampadāya kiccaṃ vā natthīti idamatthadvayaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** dasseti. Aṭṭhannampi upasampadānaṃ ehibhikkhu-
 ovādaṭṭiggahaṇapañhabyākaraṇagarudhammapaṭṭiggahaṇūpasampadānaṃ catunnaṃ aññatarāya upasampannassa antarā vicchedo vā
 tadaññūpasampadāya kiccaṃ vā natthi, itarassatthīti. Nikāyantarikā panāhu
 “buddhapacceka buddhānaṃ niyāmokkantisāṅkhātāya upasampadāya
 ñatticatutthakammupasampadañca dasavaggapañcavaggakaraṇīyavasena
 dvidhā bhinditvā dasavidhopasampadā”ti. Kā panettha atthato upasampadā
 nāmāti? Tadadhigatakiriyaavasena nibbattiya¹ asekkhā
 tadadhivāsanacetanāya paribhāvitapañcakkhandhikā ajjhattasantati. Kā
 panettha paribhāvanā nāma? Tabbipakkhadhammajjhācāraviruddhabhāvo,
 tassa pattiya tāya paribhāvanāya vasena katthaci “**samannāgato**”ti vuccati.
 Yathāha “lobhena samannāgato bhikkhave abhabbo cattāri satipaṭṭhānāni
 bhāvetun”ti-ādī¹. Etthāhu nikāyantarikā “yathāvuttāya upasampadāya
 pattisāṅkhāto cittavippayutto saṅkhārakkhandhapariyāpanno dhammo atthi,
 tassa santativasena pubbāpariyaṃ uppajjamānassa yāva avicchedo, tāva
 upasampannoti, aññathā tato dhammantaruppattikkhaṇe tassa
 upasampannassa anupasampannabhāvappasaṅgo āpajjati”ti. Te vattabbā
 “suttaṃ āharathā”ti. Te ce vadeyyuṃ “yo tesāṃ dasannaṃ asekkhānaṃ
 dhammānaṃ upādāya paṭilābhasamannāgamo ariyo hoti vippahīnoti
 evamādīni no suttāni”ti. Evaṃ sati asantadhammehi, parasattehi ca
 samannāgamadosappasaṅgo nesāṃ pāpuṇāti. Kiṃ kārāṇaṃ?
 Suttasambhavato. Yathāha “rājā bhikkhave cakkavattī sattahi ratanehi
 samannāgato hoti”ti³ vitthāro. Vasibhāvo tattha samannāgatasaddena vutto.
 Tassahitesu ratanesu vasibhāvo kāmacāro atthīti ce? Ettha vasibhāvo
 samannāgamasaddena vutto, aññattha pattisāṅkhāto, taṃ dhammantaranti.
 Kimettha visesakārāṇaṃ? Natthi ca, tasmā yathāvuttalakkaṇāva
 upasampadā. Ayameva nayo pabbajjādīsupi netabbo.

19. Kiñcāpi vappattherassa pāṭipadadivase -pa- Assajittherassa
 catutthiyanti evaṃ nānādivasesu pāṭekkaṃ dhammacakkhuṃ udapādi,
 tathāpi

1. Tadadhigatakiriyaṃ visesanibbattiya (Ka)

2. Gavesitabbaṃ.

3. Dī 3. 117 piṭṭhe atthato samānaṃ.

ovādasāmaññaena vappabhaddiyānaṃ, mahānāma-assajjīnañcettha ekato vuttanti veditabbaṃ.

20. “Rūpaṃ bhikkhave anattā”ti kimatthaṃ āditova anattalakkhaṇaṃ dīpetīti? Tesam puthujjanakālepi itaralakkhaṇadvayassa pākaṭattā. Te hi manāpānaṃ kāmānaṃ aniccatādassanena samviggā pabbajimsūti aniccalakkhaṇaṃ tāva nesaṃ ekadesena pākaṭaṃ, pabbajitānañca attakilamathānuyogato kāyikadukkhaṃ, tañca mānasassa paccayoti mānasikadukkhañca pākaṭaṃ, tasmā tadubhayaṃ vajjitvā anattalakkhaṇameva dīpetuṃ ārabhi. Tañca dīpento dukkhalakkhaṇeneva dīpetuṃ “**rūpañca idaṃ bhikkhave attā abhavissā**”ti-ādimāha. Kimatthanti? Aniccalakkhaṇatopi tesam dukkhalakkhaṇassa suṭṭhutam pākaṭattā. Tesañhi attakilamathānuyogamanuyuttattā, tapparāyaṇabhāvato ca dukkhalakkhaṇaṃ suṭṭhu pākaṭaṃ, tasmā tena tāva suṭṭhu pākaṭena anattalakkhaṇaṃ dīpetvā puna tadeva tadubhayenāpi dīpetuṃ “taṃ kiṃmaññaṃ bhikkhave rūpaṃ niccaṃ vā aniccaṃ vā”ti vakkhati. **Kallaṃ nūti** yuttaṃ nu. **Etaṃ mamā**ti taṇhāggāho. **Esohamasmīti** mānaggāho. **Eso me attā**ti diṭṭhiggāho. Taṇhāggāho cettha aṭṭhasatataṇhāvicaritavasena, mānaggāho navavidhamānavasena, diṭṭhiggāho dvāsaṭṭhidīṭṭhivasena veditabbo.

Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pabbajjākathāvaṇṇanā

25. Yena samayena bhagavā pañcavaggiye pañcamiyaṃ arahatte patiṭṭhāpetvā sattamiyaṃ **nālakattherassa** nālakapaṭipadaṃ ācikkhitvā bhaddapadapuṇṇamāyaṃ yasassa indriyānaṃ paripakkabhāvaṃ ñatvā taṃ udikkhanto bārāṇasiyaṃ viḥāsi, tena samayena yaso nāmāti sambandho. Tassa kira uppattito paṭṭhāya tassa kulassa kittisaddasaṅkhāto, parijanasaṅkhāto vā yaso visesato pavaḍḍhati. Tena tassa mātāpitāro evaṃ nāmamakaṃsu. “**Sukhumālo**”ti-ādi kimatthaṃ āyasmataṃ **upālītherena** vuttanti? Pacchimājanassa nekkhamme samussāhanajananatthaṃ. Evaṃ uttamabhogasamappitānampi uttamesu bhogesu

appamattakenāpi asubhanimittena vitajjetvā kālākālaṃ agañetvā
 vivekābhiratiyā mahantaṃ bhogakkhandhaṃ tiṇaṃ viya pahāya gehato
 nikkhamanā ahosi, kassa panaññaṃ na siyāti adhippāyo. **Samaṅgībhūta**sāti
 tehi ekattaṃ upagatassa, avivittassāti attho. **Niddā okkamā**ti manāpesupi
 visayesu pavattiṃ nivāretvā tassa cittaṃ atikkamitvā abhibhavitvā attano
 vasaṃ upanesīti attho. **Sabbarattiyo cāti** tayopi yāme. Tena parijanassa
 vikāradassane kāraṇaṃ dasseti. Ratti-saddo panettha kāle sūriyābhāve, yāme
 ca pavattatīti viññeyyo. Yāmevidha viññeyyo ticīvaravippavāse ca. **Kaccheti**
 kacchapasse. **Kaṇṭheti** kaṇṭhassa heṭṭhā. Mudiṅgassa hi upari kaṇṭhaṃ
 ṭhapetvā sayantiyā kaṇṭhe mudiṅgaṃ addasāti attho. **Ālambaranti** paṇavaṃ.
 Ubhatomukhassa tanukā dīghā. Vitthinnasamatalassa vāditassa etaṃ
 adhivacanaṃ. **Vippalapantiyoti** supinadassanādivasena asambandhapalāpaṃ
 vippalapantiyo. **Susānaṃ maññeti** susānaṃ viya addasa sakaṃ parijananti
 sambandho. **Ādīnavoti** asubhabhāvo. **Nibbidāya cittaṃ saṇṭhātī**
 vimuccitukāmatāsaṅkhātāya ukkaṇṭhāya cittaṃ namīti attho. **Udānaṃ**
udānesīti “ito paṭṭhāya imāhi itthihi saha nāhaṃ bhavissāmi”ti
 attamanavācaṃ nicchāresi. Dve kira ākāra tassa pamādasuttaparijanadassane
 pākaṭā jātā kilesānaṃ balavabhāvo, asubhākārassa ati-oḷārikabhāvo ca.
 Evaṃ sati oḷārikatare ca asubhākāre kilesavasenāyaṃ sabbopi loko ettha
 pīḷito mucchito. Aho kilesā balavatarāti hi passato passato tassa dvepi te
 ākāra pākaṭā jātā, yenevamavocāti.

“Suvaṇṇapādukāyo ārohitvā”ti etenassa nissaṅgatāya vissaṭṭhagamaṇaṃ
 dīpeti. So hi balavasaṃvegābhitunnahadayattā parijanassa pabodhe satipi
 attano gamananivāraṇasamatthabhāvaṃ asahamāno attānaṃ takkento
 vissaṭṭho agamāsi. **Amanussāti** devatā. Tā hi manussehi
 sugatipaṭivedhañāṇasaṇṭhānādiguṇasāmaññaṇa “amanussā”ti vuccanti. Na hi
 asamānajātikā tiracchānādayo “abrāhmaṇā”ti vā “avasalā”ti vā vuccanti,
 kintu jātisabhāgatāya eva vasalādayo “abrāhmaṇā”ti vuccanti, evaṃ
 manussehi kenaci ākārena

sabhāgatāya devatā “amanussā”ti vuttā. Aññathā manussā na hontīti tiracchānagatāpi “amanussā”ti vattabbā bhavēyyuṃ.

26. Vanagahanam disvā “samuttoham nagarato”ti pamuditattā bhagavato avidūre udānesi. **Idam kho yasāti** bhagavā nibbānam sandhāyāha. Tañhi taṇhādikilesēchi anupaddutaṃ, anupasaṭṭhatañca dassanamattenāpi assādañjanato. **Dhammam desessāmīti** yena taṃ nibbānam idha nisinnamattova tvaṃ adhigamissasīti adhippāyo. **Kirāti** assaddheyya-abyattiparihāsesu nipāto, idha abyattiyam. **Suvaṇṇapādukāyo orohitvāti** ca suvaṇṇapādukāhi otarivā. Nissakkatthe hi idam paccattavacanam. Tassa nisinnamattasseva aññam sammodaniyam katham akatvā anāmantetvā anupubbiṃ katham kathesi. Suparipakkindriyattā, paṭivedhakkhaṇānatikkamanattham anupaddutānupasaṭṭhatānam pāpakadhammadesanābhimukhacittattā, seṭṭhissa gahapatino acirāgamanadassanato ca. Kimattham bhagavā tassa suṭṭhutam samvigghadayassa bhavato muccitukāmassa bhavābhavūpāyānisamsakatham paṭhamameva kathesīti? Sabbabhavādīnavadassanattham. So hi manussalokasseva upadduta-upasaṭṭhabhāvaṃ addasa, na saggānanti kadāci saggalokaṃ sukhato maññena. Tattha sukhasaññena nibbānābhimukham cittam pesēyyāti saggānampi ādīnavam dassetukāmatāya anupubbiṃ katham ārabhi. Ettha dānam, dānānisamsam, sīlānisamsaṃca kathento dānasīlakatham katheti nāma. Saggavaṇṇam kathento saggakatham katheti nāma. Tattha vatthukāmakilesakāmānam aniccataṃ, apasādataṃ, mahādīnavatañca kathento kāmānam ādīnavam, okāram, samkilesaṃca pakāseti. Nekkhamme tadabhāvato ca taṃnissaraṇato ca tabbiparītaṃ ānisamsam kathento nekkhamme ānisamsam pakāseti nāma. Tattha **okāranti** avakāram lāmakabhāvaṃ. **Samkilesanti** samkilissanam bādhanam upatāpanam vāti attho. **Kallacittam** paññindriyassa ānubhāvena, diṭṭhiyogavicikicchāyogānam paññindriyena vihatattā. **Muducittam** satindriyasamāyogena, vihiṃsāsārambhādikilesapavesam nivāretvā cittamudutādikusalahammappavesanam karontaṃ sahaajātaṃ cittam mudum karoti. Samādhindriyassa ānubhāvena **vinīvaraṇacittam**. Tañhi visesato nīvaraṇavipakkhabhūtaṃ. Vīriyindriyavasena **udaggacittam**. Tañhi thinamiddhasaṅkhātālīnabhāvavipakkhanti. Saddhindriyassa

ānubhāvena **pasannacittam** tassa pasādalakkhaṇattā. **Sāmuḁkaṁsikā**ti etaṁ visayavasena desanaṁ **upālitthero** pakāseti. Saccāni hi sāmuḁkaṁsikadesanāya visayāni. Aññathā dukkhādāni sāmuḁkaṁsikā dhammadeśanāti āpajjati tassa vibhāvane saccānaṁ niddiṭṭhattā.

27. **Catuddisā**ti catūsu disāsu. **Abhisāṁkharesī**ti abhisāṁkhari. Kimatthanti ce? Ubhinnaṁ paṭilabhitabbavisesantarāyanisedhanatthaṁ. Yadi so puttaṁ passeyya, puttassapi dhammacakkhupaṭilābho arahattuppati, seṭṭhissapi dhammacakkhupaṭilābho na siyā. Diṭṭhasaccopi “dehi te mātuyā jīvitan”ti vadanto kimaññaṁ na kareyya. Yasopi taṁ vacanaṁ sutvā arahāpi samāno sayāṁ appaṭikkhipitvā bhagavantaṁ ullokento kimaññāya saṇṭhaheyya.

28. Ubhohipi pattaḁbavisesakoṭiyā pattattā bhagavā puna taṁ paṭippassambhesi. **Pubbe agārikabhū**toti tassa sotāpannakālaṁ sandhāyāha. Sotāpanno hi agāramajjhe vasaṁ arahattā agāriyabhūto nāma hoti apabbajito. Sampatipabbajito samāno agāramajjhavasanaṁ abhābattā “agāriko”ti na vuccati, tasmā evamāha. Yassa diṭṭhoti sambandho, yena diṭṭhoti vuttaṁ hoti. “Seyyathāpi pubbe agārikabhūto”ti vacanena laddhanayattā pacchā gahapati gihivesadhārimēva yasaṁ sandhāyāha “yaseṁa kulaputtaṁ pacchāsamaṇeṁ”ti. Tattha **cara brahmacariyanti** ābhisamācārikasīlaṁ brahmacariyaṁ cara paṭipūrehi tāva, yāva sammādukkhassantakiriyaṁ, yāva cuticittāti adhippāyo. Liṅgabrahmacariyaṁ sandhāyāti porāṇā, taṁca yuttaṁ. Liṅgamattaṁhi sandhāya so āyasmā “labheyyāhaṁ bhante pabbajjaṁ upasampadaṁ”ti āha.

Kimatthaṁ bhagavā yasassa mātu, pajāpatiyā ca bhattakiccaṁ akatvāva dhammaṁ desesīti? Yasassa pabbajjāya sokasallasamappitattā dānaṁca somanassikacittena na dadeyyuṁ, satthari ca dānaṁ samappattā hutvā maggapaṭivedhampi na labheyyuṁti bhagavā paṭhamaṁ tāva tā vigatasokasallahadāyāyo katvā puna bhattakiccaṁ akāsi.

30. **Seṭṭhānuseṭṭhī**ṇanti anukkamaṁ seṭṭhīṇanti porāṇā. Seṭṭhino cānuseṭṭhino ca yāni kulāni, tāni seṭṭhānuseṭṭhāni kulāni,

tesaṃ seṭṭhānuseṭṭhīnaṃ kulānaṃ”ti likhitaṃ. **Dhammavinayoti** sāsanaabrahmacariyaṃ pāvacaṇanti idha atthato eka. Atha vā dhammena vinayo, na daṇḍasatthehīti dhammavinayo, dhammāya vinayo, na hiṃsatthanti vā dhammato vinayo, nāddhammatoti vā dhammo vinayo, nāddhammoti vā dhammānaṃ vinayo, na aññesanti vā dhammakāyattā, dhammasāmittā vā dhammo bhagavā, tassa dhammassa vinayo, na takkikāṇanti vā dhammavinayo. Samānādhikaraṇavasena vā dhammavinayo nīluppalaṃ viya, dhammo ca vinayo cāti dhammavinayo phalāphalaṃ viya napuṃsakamiti pulliṅgāpadesato assa liṅgabhāvo siddho, yassa vā dhammo vinayo, so dhammavinayo setapaṭo puriso viya, dhammena yutto vā vinayo dhammavinayo assaratho viyāti evamādinā nayena yojanā veditabbā.

34. **“Khaṇḍasīmaṇṇetvā”**ti bhaṇḍukammārocanapaṭiharaṇatthaṃ vuttaṃ. Tena “sabhikkhuke vihāre aññampi etassa kese chindā”ti vuttaṃ na vaṭṭatīti. **Pabbājetvāti** imassa adhippāyapakāsanatthaṃ **“kāśāyāni acchādetvā ehi”**ti vuttaṃ. Upajjhāyo ce kesamassu-oropanādīni akatvā pabbajattthaṃ saraṇāni deti, na ruhati pabbajjā. Kammavācaṃ sāvetvā upasampādeti, ruhati upasampadā. Appattacīvarānaṃ upasampadāsiddhidassanato, kammavipattiyaṃ abhāvato cetāṃ yujjatevāti eke. Hoti cettha—

“Saliṅgasseva pabbajjā, viliṅgassāpi cetarā.

Apetapubbavesassa, taṃ dvayaṃ iti cāpare”ti.

Bhikkhunā hi sahatthena vā āṇattiyā vā dinnameva kāśāvaṃ vaṭṭati, adinnaṃ na vaṭṭatīti pana santesveva kāśāvesu, nāsantesu asambhavatoti tesaṃ adhippāyo. **Evañca pana bhikkhave pabbājetabbo upasampādetabbo. Paṭhamam -pa- anujānāmi bhikkhave imehi tīhi saraṇagamanehi pabbajjāṃ upasampadanti** ettha iminā anukkamena dinnehi tīhi saraṇagamanehi pabbajjāṃ upasampadaṃ anujānāmi kevalehīti adhippāyadassanato—

Ādinnaṃpubbaliṅgassa¹, naggassāpi dvayaṃ bhave.

Netarassāti no khanti, sabbapāṭhānulomatoti—

1. Āciṇṇapubbaliṅgassa (Ka)

ācariyo. **Ācariyena**¹ **adinnam na vaṭṭatī**ti ettha “pabbajjā na ruhatīti vadanti”ti likhitam. **Porāṇagaṇṭhipadeti** tatheva likhitam. Urādīni **ṭhānāni** nāma. Saṁvutādīni **karaṇāni** nāma. “Anunāsikantaṁ katvā ekasambandham katvā dānakāle antarā aṭṭhatvā vattabham. Vicchinditvā dānepi yathāvuttaṭṭhāne eva vicchedo, aññatra na vaṭṭatī”ti likhitam. Anunāsikante diyyamāne khalitvā “buddham saraṇam gacchāmi”ti makārena missībhūte khette otiṇṇattā vaṭṭatīti **upatissatthero**. Missam katvā vattum vaṭṭati, vacanakāle pana anunāsikaṭṭhāne vicchedam akatvā vattabbanti **dhammasiritthero**. “Evaṁ kammavācāyampī”ti vuttam. **Ubhatosuddhiyāva vaṭṭatī**ti ettha mahāthero patitadantādikāraṇatāya acaturassam katvā vadati, byattasāmaṇero samīpe ṭhito pabbajjāpekkham byattam vadāpeti. Mahātherena avuttam vadāpetīti na vaṭṭati. Kammavācāya itaro bhikkhu ce vadati, vaṭṭatīti. Saṁgho hi kammaṁ karoti, na puggaloti. Na² nānāsīmapavattakammavācāsāmaññanayena paṭikkhipitabbatā. Atha therena caturassam vuttam pabbajjāpekkham vattum asakkantaṁ sāmaṇero sayam vatvā vadāpeti, ubhatosuddhi eva hoti therena vuttasseva vuttattā. Buddham saraṇam gacchanto asādhāraṇe buddhaguṇe, dhammam saraṇam gacchanto nibbānam, saṁgham saraṇam gacchanto sekkhadhammam, asekkhadhammañca saraṇam gacchatīti aggahitaggahaṇavasena yojanā kātabbā. Aññathā saraṇattayasaṅkaradoso. **Sabbamassa kappiyākappiyanti** dasasikkhāpadavinimuttam parāmāsāparāmāsādi. “Ābhisamācarikesu vinetabbo”ti vacanato sekhiya-upajjhāyavattādi-ābhisamācarikasīlamanena pūretabham. Tattha cārittassa akaraṇe vārittassa karaṇe daṇḍakammāraho hotīti dīpeti.

Pabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyamāarakathāvaṇṇanā

35. “Tena hetunā”ti vacanato **pāliyam** “yonisomanasikārāsammappadhānā”ti hetvatthe nissakkavacananti veditabham.

Dutiyamāarakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Bhikkhunā (Ṭṭha)

2. Katthaci natthi.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā

37-8. **Vaseyyāmāti** “tvañca ahañca vaseyyāmā”ti piyavacanena tassa saṅgaṇhanattham vuttam kira. **Tejasā tejanti** ānubhāvena ānubhāvam. Tejodhātuyā vā tejodhātum. **Ubhinnaṃ sajotibhūtānanti** anādaratthe sāmivacanam, bhāvasattamī-atthe vā. Agyāgārameva ādittam, na tattha vasanako sattajātiko. Acinteyyo hi iddhivisayo. Kasmā pana bhagavā agyāgārampi anādittam nādhiṭṭhāsīti? Attano dukkhuppādābhāvassa anativimhādibhāvappasaṅgato. Kimattham parasantakam mahāsambhārapavattam tam vināsetīti? Puna yathāporāṇam iddhānubhāvena kattukāmatādhippāyato. **Pariyādinnoti** khayam nīto. **Tejasā tejanti** ānubhāvena ānubhāvam. Agyāgārassa parittattā itaro attho na sambhavati. Ayamatto “makkham asahamāno”ti iminā ativiya sameti. Iddhānubhāvamakkhanañhi tattha **makkho** nāma. **Pattenāti** padumapattenātipi porāṇā. Paduminisaṇḍe ṭhito hi bhagavā tattha ahoṣīti tesam mati.

39. **Dinnanti** anumatinti attho. **Abhīto** nibbhayo. Kasmā? Yato so maggena bhayamatīto. “**Sumanamanasoti** sundaracittasaṅkhātamano. Sumano eva vā”ti likhitam. **Tejovāti** aggi viya. **Dhātukusaloti** tejodhātumhi kusalo. “Byavahitā ce”ti¹ saddalakkhaṇattā ca upasaggo. Tejodhātusamāpattīsu kusalo iccevattho. **Udicchareti** ullokesum. “Saṃparivāresun”ti ca likhitam. Iti evam bhaṇantīti attho. **Hatāti** samāti attho, kāḷakāva hontīti kirettha adhippāyo. Īsakampi byāpāram akatvā upasamānurūpaṃ tiṭṭhanti. Ye ca anekavaṇṇā acciyo hontīti tam dassetuṃ “**nīlā atha lohitikā**”ti-ādimāha.

40. **Catuddisāti** catūsu disāsu.

44. **Paṃsukūlam uppannanti** pariyesamānassa paṭilābhavasena uppannam hoti. Cittavicittapāṭihīradassanattāya ca sā pariyesanā. Sā ayam

1. Byavahitā veti (Ka)

sāyaṃ. Tā imā **tayimā.** Dve ekato gahetvā vadati. Āyāmi ahaṃ **āyamahaṃ.** Etanti etassa. **Yathā mayanti** yasmā mayaṃ.

50-53. **Udakavāhakoti** udakogho. Udakasototi porāṇā. “**Yāya tvaṇ**”ti pubbabhāgavipassanāpaṭipadaṃ sandhāya vuttaṃ. **Cirapaṭikā**ti cirapabhuti, nāgadamanato paṭṭhāya cirapaṭikā. “Cirapaṭisaṅkhā”ti vadanti.

Kesamissanti-ādimhi abbokiṇṇaṃ visuṃ visuṃ bandhitvā pakkhittattā kesādayova kesamissāti porāṇā. **Khārikājamissanti** ettha khārī vuccati tāpasaparikkhāro. **Jaṭile pāhesi**ti dve tayo tāpase pāhesi. “Soḷasātireka-aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni”ti vuttaṃ.

54. Aggihutte kataparicayattā bhagavā tesāṃ **ādittapariyāya**¹mabhāsi. Tattha ekaccaṃ āramaṇavasena ādittaṃ cakkhādi rāgagginā, ekaccaṃ sampayogavasena cakkhusamphassapaccayā vedayitādikeneva, ekaccaṃ abhibhūtatthena cakkhādi eva jāti-ādinā, ekaccaṃ paccayatthena, tadeva sokādināti yathāsambhavamettha ādittattā veditabbā. Ettha kiñcāpi dukkhalakkhaṇamevekaṃ pākaṭaṃ, tadanusārena pana itaraṃ lakkhaṇadvayampi tehi diṭṭhanti veditabbaṃ dukkhākārassa itarākāradīpanato. Santa sukhaṇābhābhiniṇiṭṭhattā panaesaṃ dukkhalakkhaṇapubbaṅgamā desanā katāti veditabbā.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā

55-7. Vatthukāmaḥhūtā itthiyo **kāmitthiyo.** Dutiyādayo **assāsakā.** Yasmā anuppanne eva bhagavati buddhakolāhalaṃ loke paṭhamameva vassasahassaṃ uppajjati. Brahmāno ca brāhmaṇavaṇṇaṃ abhinimminivā vedesu sahassattayamattaṃ buddhapaṭisaṃyuttaṃ pariyattim pakkhipitvā vācenti, bhagavato jātito paṭṭhāya ca buddhakathā lakkhaṇaṇṇūhi brāhmaṇehi uppāditā, patthaṭā loke, tasmā yujjanti, na aññathā.

1. Saṃ 2. 251 piṭṭhepi.

“Tamaddasa bimbisāro, pāsādasmiṃ patiṭṭhito”ti-ādigāthāhi bodhisattakāle eva abhisittatā bimbisārassa siddhā.

58. Idhāvuso khīṇāsavo bhikkhu pañcaṅgavippahīno hoti chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno paṇunnapaccekasacco samavayasatṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapaññoti¹ dasa ariyavāsā nāma. Rūpārūpasamāpattiyo aṭṭha nirodhasamāpatti matākaruṇāsamāpattīti porāṇā. Tattha nīvaraṇā **pañcaṅgā** ca. Chaḷaṅgupekkhā **chaḷaṅgā**. Satārakkhena **ekārakkhā**. Saṅkhāya ekaṃ paṭisevati, adhivāseti, parivajjeti, saṅkhāya ekaṃ vinodetīti ayaṃ **caturāpasseno**. Puthusamaṇabrāhmaṇānaṃ puthupaccekasaccāni cattāri pahīnāni, evaṃ **paṇunnapaccekasacco**. Kāmesanā bhavesanā pahīnā hoti, brahmacariyesanā paṭipassaddhā, evaṃ **samavayasatṭhesano**. Kāmabyāpādavihiṃsāsaṅkappo pahīno hoti, evaṃ **anāvilasaṅkappo**, sukhasa ca pahānā -pa- catutthaṃ jhānaṃ upasampajja viharati evaṃ **suvimuttacitto** hoti. Rāgo pahīno ucchinnamūlo -pa- anuppādadhammoti pajānāti, doso, moho anuppādadhammoti pajānāti, evaṃ **suvimuttapaññoti**.

“Thānāṭhānaṃ vipākaṇca, ñāṇaṃ sabbatthagāminīṃ.

Anekadhātuyo lokaṃ, adhimuttiṇca pāṇinaṃ.

Jānāti indriyānaṃca, paropariyataṃ muni.

Jhānādisaṃkilesādi-ñāṇaṃ vijjattayaṃ tathā”ti—

imāni **dasa balāni**. **Asekkhaṅgāni** nāma asekkhā sammādiṭṭhi -pa- asekkhavimutti asekkhavimuttiñāḍadassananti. Tattha dasamaṃ asekkhaṃ. Etehi dasahi cupeto pāramihīti porāṇā.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā

60. **Kim kāhasīti** kim kāhati. “Kim karoti, kim karosī”ti vā byañjanaṃ bahum vatvāti attho. **Paṭipādentoti** nigamento.

1. Dī 3. 224, 257; Aṃ 3. 279 piṭṭhesu.

“Paccabyathā, paccabyathan”tipi paṭhanti. **Kappanahutehī**ti ettha dasakānaṃ satam saḥassaṃ, saḥassānaṃ satam satasahassaṃ, satasahassānaṃ satam koṭi, koṭisatasahassānaṃ satam pakoṭi, pakoṭisatasahassānaṃ satam koṭipakoṭi, koṭipakoṭisatasahassānaṃ satam nahutanti veditabbaṃ. **Kappanahutehī**ti evamanusārato abbhatītaṃ nāmāti khandhakabhāṇakānaṃ pāṭhoti.

63. “Kulacchedāyā”ti pāṭho, kulupacchedāyāti attho. Manussā “dhammena kira samaṇā sakyaputtiyā nayanti, nādhammenā”ti na puna codesunti evaṃ pāṭhasesena sambandho kātabbo.

Ettāvatā thero nidānaṃ niṭṭhapesīti veditabbaṃ. Honti cettha—

“Yaṃ dhammasenāpati ettha mūla-ganthassa siddhikkamadassanena.

Nidānaniṭṭhānamakāṃsu dhamma-saṅgāhakā te vinayakkamaññū.

Nidānalīnatthapadānameva, nidāniṭṭhānamidaṃ viditvā.

Ito paraṃ ce vinayatthayutta-padāni vīmaṃsanaṃ eva ñeyyan”ti.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā

64. Buddhupajjhāyakānaṃ itaresaṃ ehibhikkhūnaṃ nivāsanapārūpanakappato nesaṃ visum visum sadisattā **“dunnivatthā duppārutā anākappasampannā”**ti vuttā. Na kevalañca itthambhūtā piṇḍāya caranti, apica manussānaṃ bhuñjamānānaṃ uparīti-ādi. Manussā ujjhāyanti pipāsāsahanato, itaresaṃ ākappasampattiya pasannattā ca.

65. Kena ko upajjhāyo gahetabboti? “Tadā so yassa santike pabbājito, etarahi yassa santike upasampadāpekkho hoti.

Upajjhāyena ca sādhuṭi sampaṭicchanam sandhāyā”ti kehici likhitam. Tam te evam jānanti “upajjhāyena ‘sāhū’-ti-ādinā sampaṭicchite saddhivihārikassa ‘sādhu suṭṭhu sampaṭicchāmī’-ti vacanam kevalam bhikkhūhi āciṇṇameva, na katthaci dissati, tasmā vināpi tena upajjhāyo gahitova hoti”ti. Tattha **sāhū**ti sādhuṭi vuttam hoti. **Lahū**ti lahu, tvaṃ mama na bhāriyosīti vuttam hoti.

Opāyikanti upāyapaṭisaṃyuttam, iminā upāyena tvaṃ me ito paṭṭhāya bhāro jātosīti attho. **Patirūpanti** anurūpam te upajjhāyaggahaṇanti attho.

66. **Tādisameva** mukhadhovanodakam utumhi ekasabhāgeti. **Ito paṭṭhāyāti** “na upajjhāyassa bhaṇamānassā”ti ettha vuttana-kārato paṭṭhāya. Tena “nātidūre gantabbam, nāccāsanne gantabban”ti ettha vuttana-kārena anāpattīti dīpetīti eke. Sacittakā ayaṃ āpatti, udāhu acittakāti? Anādariyapaccayattā sacittakā. Anādariyapaccayatā katham paññāyatīti ce? Anādariyapaccayehi saṅgahitanti. Pātimokkhuddese sekhiyānam gaṇaparicchedākaraṇaṃhi khandhakapariyāpannāpattiyā saṅgaṇhanattham. Idaṃ pana lakkhaṇam cāritteyyeva veditabbam, na vāritte akappiyamaṃsakhādanādi-āpattīnam acittakattā. Khandhakavārittānam tehi saṅgaho, sekhiyavāritteyyeva acittakehi sūpodanaviññātipaccayādīhīti ācariyo. Yattha yattha **na**-kārena paṭisedho kariyati, kim sabbattha dukkaṭāpattīti? Āma. Yattha aṭṭhakathāya nayo na dassito, tattha sabbattha. Parato hi **aṭṭhakathāyam** “sace pana kāḷavaṇṇakatā vā sudhābaddhā vā hoti nirajamattikā, tathārūpāya bhūmiyā ṭhapetum vaṭṭatī”ti-ādinā nayena nayo dassito.

Etthāha—yasmā **pāliyam**veva “sace upajjhāyassa anabhirati uppannā hoti, diṭṭhigatam uppannam hoti”ti¹ bhagavato vacanasena aṭṭhakathāyam vuttanayo yuttoti dassetum “nātidūre nāccāsanne”ti ettha ko bhagavato vacanalesoti? Vuccate—“paṭhamataram āgantvā āsanam paññāpetabban”ti-ādīni vadanti desaniyamanato. Upajjhāyena anumataṃveva paṭhamagamananti ce? Na, asiddhattā, siddhepi yathāvuttanayasiddhito

1. Vi 3. 61 piṭṭhe.

ca. Na hi vārittassa anumati anāpattikarā hoti, evaṃ santepi vicāretvā gahetabbaṃ. **Koṭṭhakanti** dvārakoṭṭhakaṃ. Na nissajjitabbaṃ, na nidahitabbaṃ vā.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā

68. **Adhimattaṃ gehassitapemaṃ na hotīti** ettha gehassitapemaṃ na akusalamicceva daṭṭhabbaṃ khīṇāsavānampi sādharmaṇattā imassa lakkhaṇassa. Na khīṇāsavānaṃ asammāvattanābhāvatoti ce? Na, tesaṃ na paṇāmetabbaṃ taṃsamannāgamanasiddhito, tasmā “mamesa bhāro”ti mamattakaraṇaṃ tattha pemanti veditabbaṃ. “Eko vattasampanno -pa-tesaṃ anāpattī”ti ettha viya sace eko vattasampanno bhikkhu ‘bhante tumhe appossukkā hotha, ahaṃ tumhākaṃ saddhivihārikaṃ, antevāsikaṃ vā gilānaṃ vā upaṭṭhahissāmi, ovaḍitabbaṃ ovaḍissāmi, iti karaṇīyesu ussukkaṃ āpajjissāmi’ti vadati, te evāsaddhivihārikādayo ‘bhante tumheva kevalaṃ appossukkā hothā’ti vadanti, vattaṃ vā na sādhiyanti, tato paṭṭhāya ācariyupajjhāyānaṃ anāpattī”ti vuttaṃ.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rādhabrāhmaṇavattthukathāvaṇṇanā

73. **“Pūtimuttanti** muttaṃ pūtikāyo viyā”ti vatvāpi “pūtibhāvena muttaṃ paṭinissaṭṭhaṃ bhesajjaṃ pūtimuttabhessajjan”ti likhitaṃ. Sabbattha itthannāmoti ekova na-kāro hoti.

Rādhabrāhmaṇavattthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā

76. “Āyasmato nissāya vacchāmī”ti vuttaṃ. “Āyasmato ovādaṃ nissāya vasāmī”ti pāṭhasesavasena veditabbā. **Nissāyā**ti vā nissayā, nissayenāti vuttaṃ hoti. **Āyasmato**ti vā upayogathe sāmivacanāṃ.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissayapaṭippassaddhikathāvaṇṇanā

83. **Disaṃ gatoti** tattha dhuranikkhattavāso hutvā tirogāmaṃ gato. **Yattha nissayo labbhati, tattha gantabbanti** etthāpi upajjhāye vuttanayeneva “katipāhena gamissāmī”ti gamane cesa ussāho rakkhati. **Mā idha paṭikkamī**ti mā idha gaccha. **Sabhāgā** nāma upajjhāyassa sissā. Tattha nissayaṃ gahetvā. Yadi evaṃ ko visesoti ce? Tena idaṃ vuccati “appeva nāma khomeyyā”ti. **Vasitum vaṭṭatī**ti upajjhāyena pariccattattā upajjhāyasamodhānaṃ niratthakanti attho. Sace upajjhāyo cirena anuggahetukāmo hoti, tato paṭṭhāya upajjhāyova nissayo. Upajjhāyo ce alajjī hoti, saddhivihārikaṇa anekakkhattuṃ vāretvā aviramantaṃ upajjhāyaṃ pahāya vināpi nissayapaṇāmanena aññassa santike nissayaṃ gahetvā vasitabbaṃ. Upajjhāyassa ce līgaṃ parivattati, ekadivasampi na rakkhati. Pakkhaṇḍako ce hoti, nissayajātiko ce “upajjhāyassa sukkapakkaṇaṃ āgamehī”ti vadati, sayameva vā āgacchati, vaṭṭati. Upajjhāyo ce ukkhepaniyakammakato hoti, nānāsaṃvāsakabhūmiyaṃ ṭhitattā nissayo paṭippassambhati. Sammāvattantaṃ pana passitvā kammaṇḍapaṭippassaddhiṃ āgacchati labhati. Mānattācārī ce hoti, abbhānaṃ āgacchati labhati. Dīghaṃ ce parivāsaṃ carati, aññassa santike nissayo gahetabbo, upajjhāyasamodhānaṃ appamāṇaṃ. Parivāsaṃ mānattācārīnaṃ hi na nissayo dātabbo. Yaṃ pana **pārivāsikakkhandhakatṭhakathāyaṃ** vuttaṃ “saddhivihārikānampi sādiyantassa dukkaṭamevā”ti-ādi¹, taṃ yathāvuttamatthaṃ sādheti eva.

1. Vi-Ṭṭha 4. 6 piṭṭhe.

Yaṃ pana vuttaṃ “sace saddhāpabbajitā kulaputtā ‘tumhe bhante vinayakammamattaṃ karoṭhā’ ti vatvā vattaṃ karontieva, gāmappavesanaṃ āpucchantiyeva, taṃ vāritakālato paṭṭhāya anāpattī” ti. Taṃ vattasādiyanapaccayā dukkaṭābhāvamattadīpanatthaṃ, saddhivihārikānaṃ sāpekkhataṃ vā sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Tasmā te ce upajjhāyena vāritānurūpameva paṭipajjanti, nissayo tesaṃ paṭippassaddhoti siddhaṃ hoti.

Dve leḍḍupāte atikkamitvā nivattatīti “ettāvataṃ disāpakkanto nāma hoti, tasmā antevāsike anikkhattadhurepi nissayo paṭippassambhati. Ācariyupajjhāyā dve leḍḍupāte anatikkamma leḍḍupātadvayabbhantare tirovihārepi parikkhitte, aparikkhitte vā vasitum vaṭṭatī” ti likhitaṃ. Aparikkhitteyevāti no takkoti ācariyo, ettha pana aparikkhattassa parikkhepārahaṭṭhānato vimutte aññasmiṃ vihāre vasantīti adhippāyo. **Vihāro**ti cettha “tādisassa vihārassa ante ṭhitā ekā kuṭikā adhippetāti **upatissatthero**” ti vuttaṃ. Tattha “sace ubhopi ācariyantevāsikā kenaci -pa-nissayo na paṭippassambhatī” ti iminā sāmāññato vuttena aṭṭhakathāvacanena **dhammasirittheravādo** sameti. **Aparikkhitte vā**ti dvinnāṃ leḍḍupātānaṃ anto parikkhitto vā hoti aparikkhitto vā. “Bahisīman” ti ca vuttattā antovihārasīmāyaṃ dve leḍḍupāte atikkamitvāpi vasitum vaṭṭatīti siddhattā pana **upatissattheravādo** na sameti. Ekāvāse hi parikkhitte vā aparikkhitte vā antamaso antotiyojanepi vasato nissayo na paṭippassambhati. So ca upacārasīmāya paricchinnō, sā ca upacārasīmā parikkhattassa vihārassa parikkhepena aparikkhattassa parikkhepārahaṭṭhānena paricchinnō ekāvāso.

Uposathakkhandhake ekāvāsavimatiyaṃ sīmāya anuññātattāti ce? Na, cīvarakkhandhakaṭṭhakathāya vicāritattā. Yathāha “sīmaṭṭhakasaṃgho bhājetvā gaṇhātū” ti¹. Katarasīmāya bhājetabbaṃ? **Mahāsivatthero** kirāha “avippavāsasīmāyā” ti. Tato naṃ āhaṃsu “avippavāsasīmā nāma tiyojanāpi hoti, evaṃ sante tiyojane ṭhitā lābhaṃ gaṇhissanti, tiyojane ṭhatvā āgantukavattaṃ pūretvā ārāmaṃ pavisitabbaṃ bhavissati,

1. Vi-Ṭṭha 3. 419 piṭṭhe.

gamiko tiyojanam gantvā senāsanam āpucchissati, nissayapaṭippannassa tiyojanātikkame nissayo paṭippassambhissati, pārivāsikena tiyojanam atikkamitvā aruṇam utthāpetabbaṃ bhavissati, bhikkhuniyā tiyojane ṭhatvā āramappavesanā āpucchitabbā bhavissati, sabbametaṃ upacārasīmāparicchedavasena kātuṃ vaṭṭatīti. Tasmā anto-upacārasīmāya leḍḍupātadvayaṃ atikkamitvāpi vasato nissayo tiyojanātikkame nissayo na paṭippassambhatīti siddham. Kāmañcetha upacārasīmāya tiyojanappamāṇāya, atirekāya vā yathāvuttadosappasaṅgo siyāti. Sā hi āvāsesu vaḍḍhantesu vaḍḍhati, parihāyantesu parihāyatīti vuttattā, tasmā tādisassa vihārassa ante ṭhitā ekā kuṭi vihāroti idhādhippetā. Sāpi tasseva vihārassa kuṭikāva hotīti katvā so āvāso hoti. Nānāvāso eva ce adhippeto, “anteṭhitā kuṭikā”ti na vattabbaṃ. Dvinnaṃ leḍḍupātānaṃ abbhantare pana aparikkhitte nānāvāse nissayo na paṭippassambhatīti yvāyaṃ “no takko”ti vutto, so tādisa nānāvāse senāsanaggāhassa appaṭippassaddhinayena vutto. Senāsanaggāho hi “gahaṇena gahaṇam ālayo paṭippassambhatī”ti lakkhaṇattā itarattha paṭippassambhati. Tatrāyaṃ **pāli** “tena kho pana samayena āyasmā upanando sakyaputto eko dvīsu āvāsesu vassaṃ vasi -pa-. Detha bhikkhave moghapurisassa ekādhippāyaṃ”ti¹. **Aṭṭhakathāyaṇcassa** evaṃ vuttaṃ “idaṃca nānālābhehi nānūpacārehi ekasīmavihārehi kathitaṃ, nānāsīmavihāre pana senāsanaggāho paṭippassambhatī”ti². Aparikkhittā nānāvāvā ekūpacārasaṅkhyāṃ gacchanti. Parikkhittaṃca ekūpacāraṃ aparikkhittasaṅkhyāṃ gacchati. Ettāvatā leḍḍupātadvayabbhantare aparikkhitte aññasmim vihāre vasato nissayo pana na paṭippassambhati, parikkhitte paṭippassambhati evāti ayamatto sādhitoti. Etthāha—dve leḍḍupāte atikkamitvāva satopi nissayo na paṭippassambhati. Vuttañhi **nissaggiyaṭṭhakathāyaṃ** “sace gacchantānaṃyeva asampattesu daharesu aruṇam uggacchati, cīvaraṃ nissaggiyaṃ hoti, nissayo pana na paṭippassambhatīti³? Vuccate—taṃ upajjhāyena samāgame sa-ussāhatāya vuttaṃ. Idha dhuvavāsaṃ sandhāya, tasmā aññamaññaṃ na

1. Vi 3. 416 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 3. 413 piṭṭhe.

3. Vi-Ṭṭha 2. 237 piṭṭhe.

vilamenti. Keci pana “dve leḍḍupātaṃ atikkammāti idaṃ devasikaṃ ārocetvā vasanavasena vuttan”ti vadanti, taṃ tesāṃ matimattamevāti mama takko. Devasikaṃ ārocetvā vatthabbanti hi neva pāḷiyaṃ na aṭṭhakathāyaṃ dissati, tañca pana apakataññūhi āciṇṇanti veditabbaṃ.

Nissayaapaṭippassaddhikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā

84. **Na asekkhena sīlakkhandhenā**ti-ādi “attānameva paṭhamam, patirūpe nivesaye”ti¹ vacanavasena vuttaṃ, na āpatti-aṅgavasena. Nīlasamāyogato nīlaṃ viya vuttaṃ “**asekkhena vimuttiññānadassanakkhandhenā**”ti. Adhisīle sīlavipanno nāma āpajjitvā avuṭṭhito.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aññatitthiyapubbavattthukathāvaṇṇanā

86. **Yo so aññatitthiyapubboti** ettha dve atthavikappā—tassa pasūraṣa bhikkhubhāvaṃ sandhāya aññatitthiyapubbo, so bhikkhu taṃyeva titthāyatanam saṅkamīti ayameko attho. Evaṃ titthiyapakkantako puna gihivesena āgato aññatitthiyapubbo, so āgato na upasampādetabboti ayameko attho. Taṃ aññatitthiyapakkantakaṃ ṭhapetvā “yo so bhikkhave aññatitthiyapubbo”ti ettha na gihivesamāraṇova pubbasaddena vutto, kintu tasmim attano yathāsamādinnaṭṭhiyaveṣe ṭhitopi. Diṭṭhivasena atitthiyabhūtattā atitthiyapubbo, so panāgato vibbhanto āgacchati, tassa parivāsadānakiccaṃ natthi. Kim imassa aññatitthiyapubbassa bhikkhuveṣaṃ gahetvā saraṇagamanena sāmānerapabbajjā jātā, na jātāti? Kiñcetha yadi jātā, “yo so bhikkhave aññopi aññatitthiyapubbo imasmim dhammavinaye ākaṅkhati pabbajjam, ākaṅkhati upasampadam, tassa cattāro māse parivāso dātabbo”ti² vacanaṃ virujjhati.

1. Khu 1. 37 piṭṭhe.

2. Vi 3. 98 piṭṭhe.

Atha na jātā, parivāsakammavācāya pabbajjāya aparāmasanaṃ virujjhatīti. Tattha **mahāvihāravāsino** “sāmaṇerasseva sato parivāso dātabbo”ti vadanti. Itare tathā na vadanti. Te hi “evaṃ ārādhako kho bhikkhave aññatitthiyapubbo āgato upasampādetabbo”ti¹ suttapadaṃ pariharitabbaṃ, pure ca pacchā ca ‘aññatitthiyapubbo’ti vacanasāmaññato na sāmaṇero jātoti ce, yadi evaṃ apabbājetvāva upasampādetabboti āpajjati. Tato ca sabbapaṭhamam vuttasuttaṃ virujjhati. ‘Tittāyatanaṃ saṅkanto’ti pāṭhopi² na sundaraṃ. Pāṇātipātādīsu aññataraṃ sace bhindati, cattāro māse paripuṇṇepi puna paripūretabbaṃ viya dissati. Vuttampi tassa saṃvaram bhikkhukaraṇatthāya anuññātattā sīle vattabbaṃ natthi”ti vadanti, vicāretvā gahetabbaṃ. Saraṇāni sace bhijjanti sāmaṇerasseva.

Aññatitthiyapubbavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcābādhavatthukathāvaṇṇanā

88. **Nakhapiṭṭhi**ti cūḷaṅgulinakhapiṭṭhi adhippetā. “Paṭicchanne nakhapiṭṭhito mahantampi vaṭṭati, evaṃ sesesupī”ti keci vadanti, taṃ aṭṭhakathāya na sameti viya. **Padumakaṇṇikā**pi āruḷhe rattapadumavaṇṇacitraṃ.

Pañcābādhavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Coravatthukathāvaṇṇanā

91-2-4. **Dhammasāmi**ti yasmā sayam dhammasāmī, tasmā bhikkhūhi apabbājetabbakampi coram aṅgulimālaṃ pabbājetvā āyatiṃ evamāhāti attho. **Pāḷipotthakesu** “kharabhedako”tipi likhitaṃ. **Sannisinnāsūti** vūpasantāsu.

Coravatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 101 piṭṭhe.

2. Pāṭho, taṃ (Ka)

Īṇāyikadāsavattthukathāvaṇṇanā

96. Passa me pattacīvaramattaṃ, ahaṃ idaṃ dassāmīti sāmīci, yato natthi āpatti. **Upaḍḍhupaḍḍhanti** thokaṃ thokaṃ.

97. **Desacārittanti**¹ sāvanapaṇṇāropanādi taṃ taṃ desacārittaṃ. “Devadāsiputte vaṭṭatī”ti likhitaṃ. “Ārāmikaṃ ce pabbājetukāmo, aññaṃmekāṃ datvā pabbājetabban”ti vuttaṃ. Mahāpaccarivādassa ayamidha adhippāyo. “Bhikkhusaṃghassa ārāmike demā”ti dinnattā na te tesaṃ dāsā. “Ārāmiko ca neva dāso na bhujiṣṣoti vattabbato na dāso”ti likhitaṃ. Takkāsiṇṇaṇaṃ sīhaḷadīpe cārittaṃ. Te ca pabbājetabbā saṃghassārāmikattā. Nissāmikaṃ dāsaṃ attanāpi bhujiṣṣaṃ kātuṃ labhati. “Dāsassa pabbajitvā attano sāmike disvā palāyantassa āpatti natthīti vadanti”ti ca likhitaṃ. Attano vā dāso assa bhikkhunoti attho. Nissāmikassa dāsassa rājā sāmī, tasmā rājānaṃ vā tasmīṃ gāme manusse vā āpucchitvā pabbājetabboti eke. “Bhujiṣṣaṃ katvā”ti likhitaṃ. Tassa parihāraṃ bhaṇanti “yathā bhujiṣṣo hoti, tathā kattabbo”ti. Evaṃ saṅkappena² vatvā “payojanaṃ natthī”ti kehici likhitaṃ. **Bhujiṣṣaṃ kātumeva vaṭṭatīti** “sace passanti, anubandhissanti”ti vuttaṃ. Āpatti natthi. “**Asuddhā kira metipi** taṃ sandhāyeva vuttan”ti vadanti.

Īṇāyikadāsavattthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Kammārabhaṇḍuvattthādikathāvaṇṇanā

98. **Kammārabhaṇḍūti** ettha dārako cūḷāmaṭṭaṃ ṭhapetvā āgacchati, tasmā āpucchitum labhati. Tañce so vā añño vā avaharati, doso natthi. “Kesamassu-orohanaṃ akatvā asatiyā saraṇāni datvā pabbājeti, ruhatevā”ti vadanti.

101-3. **Ettha** kule. “Ubhayāni kho panassa -pa- anubyañjanasoti sabbopāyaṃ pabhedo **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ñāto hoti”ti ca

1. Dāsacārittaṃ aṭṭhakathāyaṃ, vimativinodanīyañca.

2. Saṅketavasena (Ka)

“āpattiṃ jānātīti pāṭhe avattamānepi idaṃ nāma katvā idaṃ āpajjatīti jānāti ce, vaṭṭatī”ti ca likhitaṃ. “Tañca kho tato pubbe pāṭhe paṇe kateti gahetabbam, ācariyupajjhāyānampi eseṇa nayo”ti vuttaṃ.

Kammārabhaṇḍuvatthādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rāhulavatthukathāvaṇṇanā

105. “Aṅgārino dāni dumā bhadante”ti-ādīhi¹ **saṭṭhimattāhi**. Dassehi iti maṃ āṇāpesi. Ettha iti-saddo āharitabbo. **Pokkharavassanti** pokkharapattavaṇṇaṃ udakaṃ, tamhi vassante temitukāmāva tementi. **Uṇhīsato paṭṭhāyāti** muddhato paṭṭhāya.

“Siniddhanīlamudukuñcitakeso,
Sūriyanimmalatalābhinalāṭo.
Yuttatuṅgamudukāyatanāso,
Raṃsijālavitato naraśīho”ti²—

Ādigāthāhi. Atha vā—

“Cakkavaraṅkitarattasupādo,
Lakkhaṇamaṇḍita-āyatapaṇhi.
Cāmarachattavibhūsitapādo,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

Sakyakumāravarō sukhumālo,
Lakkhaṇacittikapuṇṇasarīro.
Lokahitāya gato naravīro,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

Puṇṇasasaṅkanibho mukhavaṇṇo,
Devanarāna piyo naraṇāgo.
Mattaḡajindavilāsitaḡāmī,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

1. Khu 2. 300 piṭṭhe.

2. Apadāna-Ṭṭha 1. 105; Jātaka-Ṭṭha 1. 104 piṭṭhesu.

Khattiyasambhava-aggakulīno,
Devamanussanamassitapādo.
Sīlasamādhīpatiṭṭhitacitto,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

Āyatayuttasusaṇṭhitanāso,
Gopakhumo abhinīlasunetto.
Indadhanū abhinīlabhamūko,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

Vaṭṭasuvattasusaṇṭhitagīvo,
Sīhahanū migarājasarīro.
Kañcanasucchavi-uttamavaṇṇo,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

Suddhasugambhīramañjusaghoso,
Hiṅgulabaddhasurattasujivho.
Vīsati vīsati setasudanto,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

Añjanavaṇṇasunīlasukesā,
Kañcanapaṭṭavisuddhanalāto.
Osadhipaṇḍarasuddhasu-uṇṇo,
Esa hi tuyha pitā naraśīho.

Gacchati'nīlapathe viya cando,
Tāragaṇāpariveṭṭhitarūpo.
Sāvakamajjhagato samaṇindo,
Esa hi tuyha pitā naraśīho”ti¹—

Imāhi.

Uddiṭṭheti evaṃ caritabbanti attano², “uttiṭṭhe”ti dhammapadapāṭho.
Dhammanti sapadānacārikavattaṃ. Anesanaṃ vajjetvā sucaritaṃ care.

1. Jātaka-Ṭṭha 1. 104 piṭṭhepi passitabbaṃ.

2. Attho (?)

Kesavissajjananti pañcasikhākāraṃ vajjetvā ekasikhākāraṃ.
Paṭṭabandhoti ettha **paṭṭoti** tasmim̐ kule āciṇṇo alaṅkāraviseso.
Ghamaṅgalanti gharamaho. **Chattamaṅgalanti** yuvarājachattapaṭṭi.
Vaṭṭānugatanti kilesavaṭṭānugatam̐. Vighātapaccayattā **savighātakam̐**. Thero
rādhamaṃ brāhmaṇam̐ pubbe pabbajitvā kasmā idāni “kathāham̐ bhante
rāhulam̐ pabbājemī”ti āhāti ce? Tattha upasampadāpaṭikkhepo adhippeto,
tasmā “bhagavā upasampadameva paṭikkhipi, idāni anāgate
saṃsayāpanayanādhippāyo bhagavā”ti ñatvā āha.
Cittasamuṭṭhānarūpavasena “**aṭṭhimiṇjam̐ āhaccā**”ti vuttam̐ kira.
Buddhānam̐, cakkavattīnaṃ byattādivasena nānattam̐ veditabbam̐, aññathā
nandādayopi pabbajitvā buddhā siyumaṃ “sace pabbajati, buddho hoti”ti
vacanato.

Pesetvā dassetum̐ vaṭṭati, āpucchissāmāti **pabbājetum̐ vaṭṭatīti** ca idam̐
yasmā videsappatto nāma lokasaṅketenāpi mātāpituvāsato mutto serivihārīti
vuccati, tasmāssa te asantapakkhe ṭhitā viya hontīti katvā “na tassa
pabbajjācariye vā appasādam̐ karontī”ti evam̐ vuttam̐ naṭṭhameva. Pabbajitā
samagatikāti lokavohāro. Teneva cettha dukkhappattādinā
desantaragamanaṃ samagatikam̐ katham̐. **Videsam̐ gantvāti** cettha **videso**
nāma mātāpituvāsato añño deso, na uppattidesato. Byañjanattho eva ce
pamāṇam̐, na yutti. Matamātāpitikopi na pabbājetabboti āpajjati, tasmā
anuppattabbaṭṭhāne ṭhitehiyeva mātāpitūhi ananuññāto putto na
pabbājetabboti evamidhādhippāyo veditabbo, aññathā pāḷiyā virujjheyya,
āpattiṭṭhānassa ca sithilakaraṇam̐ aṭṭhakathāya na yujjati. Idam̐ tāva evam̐
hotu, “vihāram̐ vā jhāpemi”ti-ādinayo katham̐ na virujjhatīti ce?
Attaparūpaddavappasaṅgabhayena avasena pabbajitattā, puttarakkhaṇattham̐
pabbajitattā ca. Evañhi sati sayameva so attanā pabbajito hoti, na kenaci
upalāpetvā pabbajito. “**Puttapemaṃ** vā puttarakkhe piyo hoti”ti
nidānānulomato na virujjhati.

Rāhulavattukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā

107. Attano pariveṇaṇcāti puggalikaṃ. Mukhadvārikanti mukhadvārena bhuñjitabbaṃ. Tattha niyojitabbakaṃ, tassa āvaraṇaṃ nivāraṇaṃ karonti. Atha vā “anujānāmi bhikkhave āvaraṇaṃ kātun”ti yaṃ āvaraṇaṃ anuññātaṃ, taṃ āvaraṇaṃ mukhadvārikaṃ āhāraṃ karontīti adhippāyo.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpucchāvaraṇavatthu-ādikathāvaṇṇanā

108. Parassa dussīlabhikkhussapīti attho. Keci “dussīlabhikkhūpi”ti likhanti, taṃ na sundaraṃ. Porāṇa pana “yāvatatiyaṃ vuccamāno ce na oramati, saṅghaṃ apaloketvā nāsetabbo, puna pabbajjaṃ yācamānopi apaloketvā pabbājetabbo”ti vadanti. **Bhikkhūnaṃ upasampada-kammavācāsadisanti** ettha “yathā upasampanno sikkhaṃ paccakkhāya yathānivatthapārutova hutvā pacchā upasampanno pubbe attano navakatarassa samānavassikassa puna vandanādīni karoti, evaṃ sāmaṇeropi puna gahitasaraṇo tato pubbe attano navakatarassa samānavassikassa sāmaṇerassa puna vandanādīni karoti. Liṅgaṃ panettha vuḍḍhatarabhāvaṃ na sādhetīti vuttaṃ hotī”ti vuttaṃ. Vikālabhojanaṃ sāmaṇerānaṃ vītikkamevāti eke. “Accayo maṃ bhante accāgamā”ti-ādinā nayena accayaṃ desāpetabbo. “Diṭṭhiyā anissajjanena ‘tvaṃ sāmaṇera gacchā’ti vutteyeva pārājiko hotī”ti vuttaṃ, “yāvatatiyanti vuttattā buddhādīnaṃ avaṇṇabhāsitamattena ca diṭṭhiggahitamattena ca saraṇāni na bhijjantīti vuttaṃ hotī”ti vadanti. Evaṃ sante pāṇātipātādīni karontassāpi taṃ sambhotīti mama takko. “Nissīlassa puna nāsanā vuttā”ti ca keci vadanti, taṃ yuttaṃ viya. Na hi bhagavā sīlavantassa liṅganāsaṇaṃ anujānātīti vicāretabbaṃ, bhikkhunidūsakāpadesena bhabbābhabbe saṅgaṇhātīti porāṇā. **“Pabbajjampi na labhatīti yathā cettha ayamatto dassito, tathā “paṇḍako bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo”ti**¹

1. Vi 3. 119 piṭṭhe.

ādinā nayena vuttānampi pabbajjāṃ natthīti dīpitaṃ hoti. Na hi idaṃ
 ṭhānaṃ ṭhapetvā tesāṃ pabbajjāya vāritaṭṭhānaṃ atthi. ‘Bhikkhunīdūsako
 bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno
 nāsetabbo’¹ti¹ vuttenapi samānattā tassa pabbajjā viya tesampi pabbajjā
 vāritāva hotīti dassetuṃ puna bhikkhunīdūsakoti gahitanti apare”ti vuttaṃ.
 Kiṃ iminā? Nanu **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ “yassa cettha pabbajjā vāritā, taṃ
 sandhāya idaṃ vuttaṃ anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno
 nāsetabbo”ti.

Anāpucchāvaraṇavatthu-ādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṇḍakavatthukathāvaṇṇanā

109. Opakkamikapaṇḍakassa hīnaṅgattā apabbajitassa pabbajjā vāritā,
 pabbajitassa upasampadā na kātabbā. Pubbe upasampannassa ce upacaraṇaṃ
 atthi, na nāsanā kātabbāti no takkoti ācariyo. Chinnaṅgajāto na paṇḍako.
 Pañcasu napuṃsakapaṇḍakova abhāvako. Itare cattāro sabhāvakāti
 veditabbā. Bhāvo pana tesāṃ paṇḍako hoti. Ete cattāropi kira purisāvāti eke.
 Itthīpi pakkhapaṇḍakī hotīti eke. Upakkame kate paṇḍakabhāvo avassaṃ
 hoti, tasmā pabbajjāṃ na labhati. “Yadi pana kassaci na hoti, pabbajjā na
 vāritāti vinicchayaṃ vadantī”ti vuttaṃ.

“**Pabbajjā vāritāti** apaṇḍakapakkhe pabbājetvā paṇḍakapakkhe
 nāsetabboti adhippāyo”ti likhitaṃ. **Porāṇagaṇṭhipade** pana
 māsapaṇḍakalekhapaṇḍakehi saha satta paṇḍakā vuttā. Tattha **lekhapaṇḍako**
 nāma kira mantavasena upahatabījo. Tattha “opakkamikalekhapaṇḍakā
 pabbajitā na nāsetabbā. Yo pabbājeti, tassa dukkaṭaṇ”ti ca vuttaṃ.

Paṇḍakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Theyyasaṁvāsakavatthukathāvaṇṇanā

110. **Theyyasaṁvāsakoti** ettha kiñcāpi byañjanatthavasena saṁvāsatthenakova theyyasaṁvāsakoti paññāyati, atha kho tayo theyyasaṁvāsakā. **Samvāsoti** cettha na ekakammādiko saṁvāso, kintu bhikkhuvassagaṇanādiko kiriyabhedo idha saṁvāso nāma. Imañhi sakkā theyyāya kātum, netaranti aṭṭhakathāya adhippāyo. Videsaṁ gantvā pabbajitehi pucchite “dasavasso”ti-ādiṁ bhaṇantassa doso. Gihīnaṁ vutte doso natthīti keci. Rājabhayādīhi gahitaliṅgānaṁ “gihī maṁ samaṇoti jānātū”ti vañcanacitte satipi bhikkhūnaṁ vañcetukāmatāya, tehi saṁvasitukāmatāya ca abhāvā doso na jāto. **“Sabbapāsaṇḍiyabhattānīti** vihāraṁ āgantvā saṁghikaṁ gaṇhantassa saṁvāsaṁ pariharitum dukkaraṁ, tasmā vuttan”ti ca likhitaṁ. “Sūpasampanno”ti vuttattā gahaṭṭhampi sace upasampādentī, sūpasampannoti āpannaṁ, “anupasampannakāleyevā”ti iminā sace upasampannakāle suṇāti, sūpasampanno eva anārocentopīti dasseti. **Andhakaṭṭhakathāyaṁ porāṇagaṇṭhipadesu** ca dussīlabhikkhu “theyyasaṁvāsako”ti vutto “theyyāya vo bhikkhave raṭṭhapiṇḍo bhutto”ti¹ iminā kira pariyāyenāti veditabbaṁ. Tenevāha **“taṁ na gahetabban”**ti. “Mahāpeḷādīsū”ti etena gihisantakaṁ dassitaṁ.

Sayaṁ sāmaṇero va kūṭavassāni gaṇetvā gaṇhanto pārājiko hoti, theyyasaṁvāsako pana na hoti, tathā bhikkhupi, so pana bhaṇḍagghena kāretabboti iminā adhippāyena **“sayam sāmaṇerovā”**ti-ādi vuttaṁ. Ayaṁ pana theyyasaṁvāsako nāma yasmā pabbajitova hoti, nāpabbajito, tasmā “theyyasaṁvāsako bhikkhave apabbajito na pabbājetabbo, pabbajito nāsetabbo”ti vattum na sakkāti katvā imassa vasena paṇḍakato paṭṭhāya “anupasampanno na upasampādetabbo”ti-ādinā pāli ṭhapitā, na upasampadāmatasseva abhabbattā ekādasannampi nesaṁ pabbajjārahabhāvappasaṅgato. Apica anīṭṭhadosappasaṅgato tathā eva pāli ṭhapitā. Yasmā titthiyapakkamaṇaṁ, saṁghabhedanaṇca upasampannasseva hoti, nānupasampannassa,

so duvidhopi pabbajitova hoti, nāpabbajito, tasmā “titthiyapakkantako bhikkhave apabbajito na pabbājetabbo”ti-ādipāḷiyā sati te ubhopi apabbājetabbā hontīti anitthappasaṅgo āpajjatīti. Tīsu pana theyyasaṁvāsakesu sāmaṇerālayaṁ karonto līngatthenako, upasampannālayaṁ karonto saṁvāsatthenako, ubhayatthenako ca. Na hi sāmaṇerasaṁvāso idha saṁvāso nāma, teneva **aṭṭhakathāyaṁ** “bhikkhuvassagaṇanādiko hi sabbopi kiriya bhedo imasmiṁ atthe saṁvāso”ti vuttanti eke. Yathāvuḍḍhaṁ vandanaśādiyanāsanapaṭibāhanānaṁ sāmaṇerasaṁvāsasāmaññato nevāti ācariyo.

Theyyasaṁvāsakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Titthiyapakkantakakathāvaṇṇanā

Titthiyapakkantako bhikkhavi-ādi attano nidānabhūte **pasūravatthusmiṁ** eva vattabbaṁ samānampi tattha vārita-adhikārābhāvā abhabbā. Idheva theyyasaṁvāsakena vinā sambhavato vutto. Tattha “atha kho na pabbājetabbopī”ti idheva vacanaṁ pasūrassa upasampadāya eva yācanicchāya dassanena, “so āgato na upasampādetabbo”ti bhagavato upasampadāmattpaṭisedhanena ca pabbajjānumatidosappasaṅgabhayāti veditabbaṁ. Tesāṁ līṅge ādinnamatte laddhiyā gahitāyapi aggahitāyapi titthiyapakkantako hoti, avandanīyasewa naggaliṅgassa seṭṭhabhāvaṁ vā upagacchati, na muccati, ettha “padavāre dukkaṭaṁ, ājīvako bhavissanti visamacittavasena gatattā naggo hutvā na gamanena”ti vadanti. Ubhinnaṁpi vasena yuttanti mama takko. **Tāva naṁ laddhi rakkhati** asampaṭicchitattā. **Upasampannabhikkhunā kathitoti** kathaṁ paññāyati? Aṭṭhakathāvacanappamāṇatovāti eke. Nidānavasenāti eke. Pasūrassa upasampannattā upasampannānaṁ eva titthiyapakkantatāvacanatotī eke. Yathāha “upajjhāyo pakkanto vā hoti, vibbhanto vā, kālaṁkato vā, pakkhasaṅkato vā”ti ācariyo. **Pakkhasaṅkato vāti** sāmaṇeranāsanāvattthūsu abhāvatoti eke. Aññatitthiyapubbassa upasampannassa sato pakkhasaṅkantabhayā anupasampannakāle upasampadatthaṁ parivāsapaññāpanenāti

eke. Pabbajjatthampīti ce? Na, pubbe vicāritattā, apabbajitassa adhisīlābhāvato ca. Pātimokkhasīlañhi adhisīlaṃ nāma, tañca apabbajitassa natthi. Imassa ca parivāsavatte adhisīlaṃ vuttaṃ. Yathāha “puna caparaṃ bhikkhave aññatitthiyapubbo tibbacchando hoti uddese paripucchāya adhisīle”¹. Apica “sace bhikkhave jātiyā sākiyo aññatitthiyapubbo āgacchati, so āgato upasampādetabbo”² ettha upasampadāmattaparidīpanato. Upasampadāmattaparidīpanañhettha tasseva parivāsadānasiddhito. Parivāsadānattanidassanatthe hesā pāḷi.

Titthiyapakkantakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tiracchānagatavatthukathāvaṇṇanā

111. **Nāgayoniyā**ti nāgayonito, attano nāgajātihetūti adhippāyo. Kiṃ kārāṇā? Abhikkhaṇaṃ sakajātiyā methunapaṭisevane, vissaṭṭhaniddokkamane ca sabbesampi.

Tiracchānagatavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mātughātakādivatthukathāvaṇṇanā

112-5. **Apavāhananti** pakkhalanaṃ, kāsāyavatthanivāsanaṃ icchamānanti attho. Duṭṭhacittena. Kīdisena? Vadhakacittena¹ti adhippāyo. Lohituppādanavasena duṭṭhacittanti keci, taṃ na sundaraṃ.

Mātughātakādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatobyañjanakavatthukathāvaṇṇanā

116. “Yadi paṭisandhiyaṃ uppannaliṅgena etaṃ nāmaṃ labhantīti adhippāyo”²ti likhitaṃ.

Ubhatobyañjanakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 100 piṭṭhe.

2. Vi 3. 101 piṭṭhe.

Anupajjhāyakādivatthukathāvaṇṇanā

117. “Keci ‘kuppati’ti vadanti, taṃ ‘na gahetabban’ti yaṃ vuttaṃ, taṃ “pañcavaggakaraṇīyaṃce bhikkhave kammaṃ bhikkhunipaṇcamo kammaṃ kareyya, akammaṃ na ca karaṇīyaṃ”ti-ādinā¹ nayena vuttattā paṇḍakādīnaṃ gaṇapūraṇabhāve eva kammaṃ kuppati, na sabbanti katvā suvuttaṃ, itarathā “paṇḍakupajjhāyena kammaṃ kareyya, akammaṃ na ca karaṇīyaṃ”ti-ādikāya **pāliya** bhavitabbaṃ siyā. Yathā aparipuṇṇapattacīvarassa upasampādanakāle kammavācāyaṃ “paripuṇṇassa patthacīvaran”ti asantaṃ vatthum kittetvā upasampadāya katāya tasmim asantepi upasampadā ruhati, evaṃ “ayaṃ buddharakkhito āyasmato dhammarakkhitassa upasampadāpekkho”ti avatthum paṇḍakupajjhāyādiṃ, asantaṃ vā, vatthum kittetvā katāyapi gaṇapūrakānamatthitāya upasampadā ruhateva. “Na bhikkhave paṇḍakupajjhāyena upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassa, so ca puggalo anupasampanno”ti-ādivacanassābhāvā ayamattho siddhova hoti. Na hi buddhā vattabbayuttaṃ na vadanti, tena vuttaṃ “yo pana bhikkhu jānaṃ ūnavīsativassan -pa- so ca puggalo anupasampanno”ti-ādi². Tathā “byattena bhikkhunā paṭibaleṇa saṅgho nāpetabbo”ti³ vacanato theyyasaṃvāsakādi-ācariyehi anussāvanāya katāya upasampadā na ruhati tesam abhikkhuttā”ti vacanampi na gahetabbaṃ. Kiṃca bhiyyo “imāni cattāri kammāni pañcahākārehi vipajjanti”ti-ādinā⁴ nayena kammānaṃ sampattivipattiyā kathiyamānāya “sattahi ākārehi kammāni vipajjanti vatthuto vā nāttito vā anussāvanato vā sīmato vā parisato vā upajjhāyato vā ācariyato vā”ti akathitattā na gahetabbaṃ. “Parisato vā”ti vacanena ācariya-upajjhāyānaṃ vā saṅgaho katoti ce? Na, “dvādasahākārehi parisato kammāni vipajjanti”ti etassa **vibhaṅge** tesamanāmatṭhattā. Ayamattho “yasmā tattha tattha sarūpena vuttapālīvaseneva sakkā jānitum, tasmā nayamukhaṃ dassetvā saṅkhittoti ayamassa yuttigavesanā”ti vuttaṃ. Tatridaṃ vicāretabbaṃ—anupajjhāyakaṃ upasampādentā te bhikkhū yathāvuttanayena abhūtaṃ taṃ vatthum kittayimsu, udāhu musāvādabhayā tāneva padāni na sāvesunti. Kiñcetha yadi tāva

1. Vi 3. 440 piṭṭhe. 2. Vi 2. 170 piṭṭhe. 3. Vi 3. 72 piṭṭhe. 4. Vi 5. 380 piṭṭhe.

upajjhāyābhāvato na sāvesum, “puggalaṃ na parāmasatī”ti vuttavipattippasaṅgo hoti, atha sāvesum, musāvādo nesaṃ bhavatīti? Vuccate—sāvesumyeva yathāvuttavipattippasaṅgabhayā, “kammaṃ pana na kuppati”ti aṭṭhakathāya vuttattā ca, na musāvādassa asambhavato, musāvādenāpi kammāsambhavato¹ ca. Na hi sakkā musāvādena kammavipattisampattiṃ kātunti. Tasmā “anupajjhāyakaṃ upasampādentī”ti vacanassa ubhayadosavinimutto attho pariyesitabbo.

Ayañcetha yutti—“yathā pubbe pabbajjupāsampadupajjhāyesu vijjāmanēsupi upajjhāyaggahaṇakkamena aggahitattā ‘tena kho pana samayena bhikkhū anupajjhāyakan’ti-ādi vuttaṃ, tathā idhāpi upajjhāyassa vijjāmanāsseva sato aggahitattā ‘anupajjhāyakaṃ upasampādentī’ti vuttaṃ. Kammavācācariyena pana gahito tena upajjhāyoti saññāya upajjhāyaṃ kittetvā kammavācāṃ sāvetabbaṃ, kenaci vā kāraṇena kāyasāmaggiṃ adentassa upajjhāyassa chandaṃ gahetvā kammavācāṃ sāveti, upajjhāyo vā upasampadāpekkhassa upajjhaṃ datvā pacchā upasampanne tasmim² tādise vatthusmim samanuyuñjijyamāno vā asamanuyuñjijyamāno vā upajjhāyadānato pubbe eva sāmaṇero paṭijānāti, sikkhāpaccakkhātako vā antimavatthu-ajjhāpannako vā paṭijānāti, chandahārakādayo viya upajjhāyo vā aññasīmāgato hoti, ‘kammavācā ruhatī’ti vatvā ‘anujānāmi bhikkhave paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadan’ti³ vuttattā keci ‘vinayadharapañcamena upajjhāyena sannihiteneva bhavitabban’ti vadantī”ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ. So ce pāṭho pamāṇo majjhimesu janapadesu tassa vacanassābhāvato. Asannihitepi upajjhāye kammavācā ruhatīti āpajjati ce? Na, kasmā? Kammasampattiyaṃ “puggalaṃ parāmasatī”ti vuttapāṭhova no pamāṇaṃ. Na hi tattha⁴ asannihito upajjhāyasaṅkhāto puggalo parāmasanaṃ arahati, tasmā tattha saṅghaparāmasanaṃ viya puggalaparāmasanaṃ veditabbaṃ. Saṅghena gaṇena upajjhāyena upasampādentī tesāṃ atthato puggalattā. Paṇḍakādi-upajjhāyena upasampādentī upasampādanakāle aviditattāti porāṇā.

1. Kambāsambhavato (Ka)

3. Vi 3. 287 piṭṭhe.

2. Datvā upasampanno, tasmā (Ka)

4. Tattha hi (Ka)

Apattakādivatthukathāvaṇṇanā

118. **Apattacīvaram upasampādentī**ti kammavācācariyo “paripuṇṇassa pattacīvaran”ti saññāya, kevalam atthasampattiṃ anapekkhitvā santapadanihārena vā “paripuṇṇassa pattacīvaran”ti kammavācam sāveti. Yathā etarahi matavippavutthamātāpitikopi “anuññātosī mātāpitūhī”ti puṭṭho “āma bhante”ti vadati. Kim bahunā, ayam panettha sāro—“tasmim samaye cattāri kammāni pañcahākārehi vipajjantī”ti lakkhaṇassa na tāva paññattattā anupajjhāyakādiṃ upasampādentī, vajjanīyapuggalānam avuttattā paṇḍakupajjhāyādiṃ upasampādentī. Terasantarāyapucchāya adassanattā apattacīvarakam upasampādentī. “Anujānāmi bhikkhave ñatticatutthena kammena upasampādetun”ti¹ evam sabbapaṭhamam anuññātakammavācāya “paripuṇṇassa pattacīvaran”ti avacanamettha sādhakanti veditabbam. Tañhi vacanam anukkamenānuññātanti.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā

119. Idam tāva sabbathā hotu, “mūgam pabbājenti badhiram pabbājenti”ti idam katham sambhavitumarahati-ādito paṭṭhāya “anujānāmi bhikkhave imehi tīhi saraṇagamanēhi pabbajjan”ti-ādinā² anuññātattāti? Vuccate—“evaṇca pana bhikkhave pabbājetabboti. Evam vadehīti vattabbo -pa-. Tatiyampi saṅgham saraṇam gacchāmī”ti ettha “evam vadehīti vattabbo”ti imassa vacanassa micchā attham gahetvā mūgam pabbājesum. “Evam vadehī”ti tam pabbajjāpekkham āṇāpetvā sayam upajjhāyena vattabbo “tatiyam saṅgham saraṇam gacchāmī”ti, so pabbajjāpekkho tathā āṇatto upajjhāyavacanassa anu anu vadatu vā, mā vā, tattha tattha bhagavā “kāyena viññāpeti, vācāya viññāpeti, kāyena vācāya viññāpeti, gahito hoti upajjhāyo. Dinno hoti chando. Dinnā hoti pārisuddhi. Dinnā hoti pavāraṇā”ti vadati. Tadanumānena vā kāyena tena pabbajjāpekkhena viññattam hoti saraṇagamananti vā lokepi kāyena viññāpento “evam vadati”ti vuccati, tam pariyāyam gahetvā mūgam pabbājenti veditabbam. **Porāṇagaṇṭhipade** “mūgam katham pabbājenti”ti puccham katvā tassa kāyappasādasambhavato

1. Vi 3. 70 piṭṭhe.

2. Vi 3. 29 piṭṭhe.

kāyena pahāraṃ datvā hatthamuddāya viññāpetvā pabbājesun”ti vuttaṃ. Kim bahunā, ayaṃ panettha sāro—yathā pubbe pabbajjādhikāre vattamāne pabbajjābhilāpaṃ upacchinditvā “paṇḍako bhikkhave anupasampanno na upasampādetabbo”ti-ādinā nayena upasampadavaseneva abhilāpo kato. Theyyasamvāsakapade asambhavato kiñcāpi so na kato pabbajjāva tattha katā, sabbattha pana upasampadābhilāpena adhippetā tadanubhāvato. Upasampadāya pabbajjāya vāritāya upasampadā vāritā hotīti katvā. Tathā idha upasampadādhikāre vattamāne upasampadābhilāpaṃ upacchinditvā upasampadameva sandhāya pabbajjābhilāpo katoti veditabbo. Kāmaṃ so na kattabbo, mūgapade asambhavato tassa vasena ādito paṭṭhāya upasampadābhilāpova kattabbo viya dissati, tathāpi tasseeva mūgapadassa vasena ādito paṭṭhāya pabbajjābhilāpova kato micchāgahaṇanivāraṇatthaṃ. Kathaṃ? “Mūgo bhikkhave appatto osāraṇaṃ, tañce saṃgho osāreti, sosārito”ti¹ vacanato mūgo upasampanno hotīti siddhaṃ. So “kevalaṃ upasampannova hoti, na pana pabbajito tassa pabbajjāya asambhavato”ti micchāgaho hoti. Taṃ pariccajāpetvā yo upasampanno, so pabbajitova hoti. Pabbajito pana atthi koci upasampanno, atthi koci anupasampanno. Imaṃ sammāgāhaṃ uppādeti bhagavāti veditabbaṃ.

Apica tesāṃ hatthacchinnādīnaṃ pabbajitānaṃ supabbajitabhāvadīpanatthaṃ, pabbajjābhāvāsāṅkānivāraṇatthañcetta pabbajjābhilāpo kato. Kathaṃ? “Na bhikkhave hatthacchinno pabbājetabbo”ti-ādinā paṭikkhepena, “pabbajitā supabbajitā”ti vuttaṭṭhānābhāvena ca tesāṃ pabbajjābhāvappasāṅkā bhaveyya. Yathā pasāṅkābhava, tathā pasāṅkaṃ ṭhapeyya. **Khandhake** upasampadaṃ sandhāya “hatthacchinno bhikkhave appatto osāraṇaṃ, tañce saṃgho osāreti, sosārito”ti-ādinā¹ nayena bhagavā nivāreti. Teneva pana nayena pabbajitā te sabbepi supabbajitā evāti dīpeti, aññathā sabbepete upasampannāva honti, na pabbajitāti ayamaniṭṭhappasaṅgo āpajjati. Kathaṃ? “Hatthacchinno bhikkhave na pabbājetabbo, pabbajito nāsetabbo”ti vā “na bhikkhave hatthacchinno pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassa,

1. Vi 3. 444 piṭṭhe.

so ca apabbajito”ti vā tantiyā ṭhapitāya campeyyakkhandhake “sosārito”ti vuttattā kevalaṃ “ime hatthacchinnādayo upasampannāva honti, na pabbajitā”ti vā “upasampannāpi ce pabbajitā, nāsetabbā”ti vā aniṭṭhakoṭṭhāso āpajjati adhippāyo.

Idaṃ panettha vicāretabbaṃ—“so ca apabbajito”ti vacanābhāvato mūgassa pabbajjasiddhippasaṅgato pabbajjāpi ekatosuddhiyā hotīti ayamaniṭṭhakoṭṭhāso kathaṃ nāpajjati? Pabbajjābhilāpena upasampadā idhādhippetāti sammāgāhena nāpajjati, aññathā yathābyañjanaṃ atthe gahite yathāpaññattadukkaṭābhāvasaṅkhāto aparopi aniṭṭhakoṭṭhāso āpajjati. Kathaṃ? “Na bhikkhave mūgo pabbājetabbo, yo pabbājeyya, āpatti dukkaṭassā”ti vuttadukkaṭaṃ pabbajjapariyosāne hoti, na tassāvippakatāya. Pubbapayogadukkaṭameva hi paṭhamāni āpajjati, tasmā mūgassa pabbajjapariyosānasseva abhāvato imassa dukkaṭassa okāso ca sabbakālaṃ na sambhaveyya. Upasampadāvasena pana atthe gahite sambhavati kammanipphattito. Teneva **pāliyaṃ** “na bhikkhave paṇḍako upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassā”ti dukkaṭaṃ na paññattaṃ. Apaññattattā pubbapayogadukkaṭameva cettha sambhavati, netaraṃ, ettāvatā siddhametaṃ “pabbajjābhilāpena upasampadā ca tattha adhippetā, na pabbajjā”ti.

Etthāha—sāmaṇerapabbajjā na kāyapayogato hotīti kathaṃ paññāyatīti? Vuccate—kāyena viññāpetīti-ādittikādassanato. Hoti cettha—

“Appeva sasako koci, paṭiṭṭheyya mahaṇṇave.

Na tveva catugambhīre, duggāho vinayaṇṇave”ti.

Brahmujugattoti ettha “niddosatthe, seṭṭhatthe ca brahma-saddaṃ gahetvā niddosaṃ hutvā uju gattaṃ yassa so brahmujugatto”ti likhitaṃ. Atha vā kāmabhogittā devindādayo upamāvasena aggahetvā brahmā viya ujugatto brahmujugatto. Mahākucchito ghaṭo mahākucchighaṭo. Tena samāno vuccati “**mahākucchighaṭasadiṣo**”ti. **Galagaṇḍīti** desanāmetamevetanti kathaṃ paññāyatīti? “Na bhikkhave pañcahi ābādhehi phuṭṭho

pabbājetabbo”ti vacanato. Kilāsoṇi idhādhīpetoti na kevalaṃ so eveko, kintu pañcahi ābādhehi phuṭṭho, **pāliyaṃ** āgatā rājabhaṭādayo dāsapariyosānā, **rāhulavattumhi** āgatā ananuññātamātāpitaro cāti dasapi janā idhādhīpetā. Tadattadīpanatthameva likhitakakasāhatalakkhaṇāhate pubbe vuttepi ānetvā **upālithero** idha hatthacchinnapāliyaṃ āha. Teneva **campeyyakkhandhake** “atthi bhikkhave puggalo appatto osāraṇaṃ, tañce saṃgho osāreti, ekacco sosārito, ekacco dosārito”ti¹ imassa **vibhaṅge** “pañcahi ābādhehi phuṭṭhā, rājabhaṭā, corakārabhedaka-iṇāyikadāsā, ananuññātamātāpitaro cā”ti satta janā na gahitā, na ca labbhanti, aññathā imepi tassa vibhaṅge vattabbā siyuruṃ. Na vattabbā tattha abhabbattāti ce? Evaṃ sante “saṃgho osāreti, ekacco dosārito”ti imassa **vibhaṅge** vattabbā paṇḍakādayo viya, na ca vuttā. Ubhayattha avuttattā na cime anubhayā bhavitumarahanti, tasmā avuttānameva dasannaṃ yathāvuttānaṃ saṅgaṇhanatthaṃ puna likhitakādayo vuttāti. Atha kimatthaṃ te idha uppaṭipāṭiyā vuttāti? Iṇāyikadāsānaṃ sosāritabhāvepi iṇāyikadāsā sāmikānaṃ dātabbāti tadadhīnabhāvadassanatthaṃ. Teneva tattha vuttaṃ “palātopi ānetvā dātabbo”ti-ādi. Yo panettha coro katakammo pabbajati, rājābhaṭo vā sace katadoso, iṇāyikaggahaṇeneva gahitoti veditabbo. Atha vā yathāvuttalakkaṇo sabbopi iṇāyikadāsānaṃ “sosārito”ti vattabbāraho na hotīti katvā tesaṃ parivajjanatthaṃ uppaṭipāṭiyā desanā upari ārohati, na heṭṭhāti dīpanato. Likhitako “sosārito”ti vuttattā desantaraṃ netabbo. Tathākārabhedakādayopīti veditabbaṃ.

Ettāvatā bhagavatā attano desanākusalatāya pubbe gahitaggahaṇena yathāvuttānaṃ dasannampi pabbajjupasampadākammanipphatti, uppaṭipāṭivacanena puggalavemattatañca desanāya kovidānaṃ dīpitaṃ hotīti veditabbaṃ. Hoti cettha—

“Vattabbayuttaṃ vacanena vatvā, ayuttamiṭṭhaṃ nayadesanāya.

Sandīpayantaṃ sugatassa vākyāṃ, cittaṃ vicittaṃva² karotipī”ti.

1. Vi 3. 443 piṭṭhe.

2. Cittiviccittāva (Ka)

Etthāha—**campeyyakkhandhake** ūnavīsativasso ubhayattha avuttattā anubhayo siyāti? Na siyā avuttattā eva. Yadi hi tatiyāya koṭiyā bhavitabbaṃ, sā avassaṃ bhagavatā vattabbāva hoti, na ca vuttā, tasmā na so anubhayo hoti. Atha katarāṃ pakkhaṃ bhajatīti? Dosāritapakkhaṃ bhajati. Atha kasmā na vuttoti? Sikkhāpadena paṭisiddhattā. **Upanāhaṃ bandhitvāti** puna bandhanaṃ katvā. “Nānāvidhehi osadhehi pādaṃ bandhitvā āvātake pavesetvā kattabbavidhānassetāṃ adhivacanan”ti likhitaṃ. Kappasīso vā hatthī viya. **Gobhattanālikā** nāma gunnaṃ bhattapānatthaṃ katanālikā. **Upakkamukho** nāma kudhitamukho vuccati, **vātaṇḍiko** nāma aṇḍakesu vuḍḍhirogena samannāgato. **Vikaṭo** nāma tiriyaṃ gamanakapādehi samannāgato. “**Guṇi kuṇī**”ti duvidho kira pāṭho. **Yesañca pabbajjā paṭikkhattā, upasampadāpi tesāṃ paṭikkhattāvāti**—ādi yasmā hatthacchinnādayo upasampadāvaseneva vuttā, tasmā te eva hatthacchinnādayo sandhāyāha.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Alajjīnissayavattukathāvaṇṇanā

120. “Na bhikkhave alajjīnaṃ nissayo dātabbo”ti iminā alajjīhi bhikkhūhi, sāmaṇerehi vā saddhim dvepi dhammāmisaparibhogā paṭikkhattā honti nissayabhāve bhāvato tesāṃ. Yathāha “ācariyena bhikkhave antevāsiko saṅgahetabbo anuggahetabbo uddesena paripucchāya ovādena anusāsaniyā”ti—ādi¹ upajjhāyassapi nissayappaṇāmanasambhavato, sopi saddhivihārikassa nissayoti veditabbaṃ, tasmā upajjhāyo ce alajjī hoti, na taṃ nissāya vasitabbanti siddhaṃ hoti. Bhikkhūnaṃ sammāpaṭipattiyā samānabhāgo bhikkhu sabhāgo. Tassa bhāvo bhikkhusabhāgatā. Taṃ **bhikkhusabhāgataṃ**. Yāva jānāmīti adhippāyena vasitum vaṭṭati. Bhikkhūhi sabhāgataṃ. Kim taṃ? Lajjibhāvaṃ. “**Sattāhaṃ -pa- gahetabbo**”ti ettha “sattāhamattaṃ vasissāmi, kim

1. Vi 3. 82 piṭṭhe.

bhikkhusabhāgatājānanenāti jānane dhuraṃ nikkhipitvā vasitum na labhatīti attho”ti likhitam. “Bhikkhusabhāgataṃ pana jānanto sveva gamissāmi, kiṃ me nissayārocanenā”ti aruṇaṃ uṭṭhapetum na labhati. “Pure aruṇaṃ uṭṭhahitvā gamissāmi”ti ābhogena sayantassa ce aruṇo uggacchati, vaṭṭati.

Gamikādinissayavattukathāvaṇṇanā

121. “**Addhānamaggappaṭipannena bhikkhunā nissayaṃ alabhamānena anissitena vatthunti** avassakāleyeva vassakāle addhānagamanassa **pāliyaṃ**yeva paṭikkhittatā”ti vuttaṃ, taṃ appamāṇaṃ sattāhaṃ vassacchedādivasena addhānagamanasambhavato, gacchantasseva vassakālagamanasambhavato ca. **Antarāmagge -pa- anāpattīti** nissayadāyakābhāveyeveva. “**Tassa nissāyā**”ti pāṭhānurūpaṃ vuttaṃ, taṃ nissāyāti attho. “Yadā paṭirūpo nissayadāyako āgacchissatī”ti vacanena ayaṃ vidhi avassakāle evāti siddhaṃ. “Antovasse pana kassaci āgamanābhāvā”ti vuttaṃ. Sace so jalapaṭṭane vā thalapaṭṭane vā vasanto vassūpanāyikāya āsannāya gantukāmo suṇāti “asuko mahāthero āgamissatī”ti, taṃ ce āgameti, vaṭṭati. Āgamentasseva ce vassūpanāyikadivaso hoti, hotu, gantabbaṃ tattha, yattha nissayadāyakaṃ labhatīti. Pātimokkhuḍdesakābhāvena ce gantum vaṭṭati, pageva nissayadāyakābhāvena. Sace so gacchanto jīvitantarāyaṃ, brahmacariyantarāyaṃ vā passati, tattheva vasitabbanti eke.

122. “Nāhaṃ ussahāmi therassa nāmaṃ gahetun”ti itthannāmo itthannāmassa āyasmatoti lakkhaṇato āha. “Gottenāpī”ti vacanato yena vohārena vohariyanti, tena vaṭṭatīti siddhaṃ, tasmā ‘ko nāmo te upajjhāyo’ti puṭṭhenāpī gottameva nāmaṃ katvā vattabbanti siddhaṃ hoti, tasmā catubbidhesu nāmesu yena kenaci nāmena anussāvanā kātabbā”ti vadanti. Ekassa bahūni nāmāni honti, tattha ekaṃ nāmaṃ ñattiyā, ekaṃ anussāvanāya kātum na vaṭṭati, atthato, byañjanato ca abhinnāhi anussāvanāhi bhavitabbanti. Katthaci “āyasmato buddharakkhitattherassā”ti vatvā katthaci kevalaṃ

“Buddharakkhitassā”ti sāveti, “sāvanam hāpeti”ti na vuccati nāmassa ahāpitattāti eke. Sace katthaci “āyasmato buddharakkhitassā”ti vatvā katthaci “buddharakkhitassāyasmato”ti sāveti, pāḥanurūpattā khetameva otiṇṇantipi eke. Byañjanabhedappasaṅgato anussāvane¹ tam na vaṭṭatīti eke. Sace pana sabbatṭhānepi tatheva vadati, vaṭṭati bhagavatā dinnalakkhaṇanurūpattā. Lakkhaṇavirodhato aññathā na vaṭṭatīti ce? Na, payogānurūpattā. Tattha tathā, idha aññathā payogoti ce? Na, vipattilakkhaṇanam virodhato. Na sabbena sabbam, sāvanāhāpanā eva hi **pāliyam** tadatthavibhāvanā āgatāti aññapadesu sāvanesu parihāro na sambhavati āciṇṇakappavirodhato. Sopi kiṃ pamāṇanti ce? Pamāṇam ācariyuggahassa pamāṇattā.

123. **Dve ekānussāvaneti** ettha **ganṭhipade** tāva evam likhitam “ekato pavatta-anussāvane”. **Idam sandhāyāti** nānupajjhāyam ekācariyam anussāvanakiriyam sandhāya, tañca anussāvanakiriyam ekenupajjhāyena nānācariyehi anujānāmīti attho. Nānupajjhāyehi ekenācariyena na tveva anujānāmīti atthoti. **Porānaganṭhipade**pi tatheva vatvā “tiṇṇam uddham na kenaci ākārena ekato vaṭṭatī”ti vuttam, tam yuttam, na hi saṅgho saṅghassa kammam karotīti ācariyo. Idam panettha cintetabbam. Katham? Cattāro vā atirekā vā upasampadāpekkhā saṅghavohāram na labhanti bhikkhubhāvam appattattā. Kevalam bhagavatā paricchinditvā “tayo”ti vuttattā tato uddham na vaṭṭatīti no takkoti ācariyo. **Anuganṭhipade**pi ayamevattho bahudhā vicāretvā² vutto. Tathā **andhakatṭhakathāyampi**. Na sabbattha imasmim atthavikappe matibhedo atthi. Yā panesā ubho paripuṇṇavāsativassā, ubhinnamekupajjhāyo, ekācariyo, ekā kammavācā, eko upasampanno, eko anupasampannoti parivārakathā, tam dassetvā eko ce ācariyo dvinnam, tiṇṇam vā upasampadāpekkhānam ekam kammavācam ekenupajjhāyena sāveti, vaṭṭatīti eke. Tam ayuttam, na hi sakkā sithiladhanitādibyañjanalakkhaṇasampannam tasmim khaṇe kammavācam dassetuṃ vimuttadosādīsu patanato. Visum visum karaṇam sandhāya idam vuttanti dīpanattham “tayo

1. Anussāvanena (Ka)

2. Vitthāretvā (Ka)

paripuṇṇavīsativassā, tiṇṇamekupajjhāyo, ekācariyo, ekā kammavācā, dve upasampannā, eko anupasampanno”ti na vutto. Evañhi vutte sakkā tīsu ākāsaṭṭhamapanetvā sīmaṭṭhānaṃ dvinnamanurūpaṃ kammavācaṃ dassetuṃ, tamaniṭṭhappasaṅgaṃ nivāretuṃ “ubho”ti vuttaṃ. “Tattha paripuṇṇavīsativassavacanena vatthusampatti, parisāya padhānattā, ācariyupajjhāyavacanena parisasampatti, kammavācāya anussāvanasampatti dassitā, sīmasampatti ekekā na dassitā. Tato vipatti jātā kammavācānaṃ nānākkhaṇikattā. Ekakkhaṇabhāve sati ubhinnaṃ sampatti vā siyā vipatti vā, na ekasseva sampatti ekassa vipattīti sambhavati vimuttādibyañjanadosappasaṅgato”ti vuttaṃ, taṃ vacanaṃ ubhopi cete sīmagatāva honti, ubhinnaṃ ekato kammasampattidīpanato dvinnaṃ ekato anussāvanaṃ ekena upajjhāyena ekenācariyena vaṭṭatīti sādheti. Dvinnaṃ, tiṇṇaṃca ekato sasamanubhāsanā ca **pāḷiyaṃ**yeva dassitā, taṃca anulometi. **Aṭṭhakathācariyehi** nānuññātāṃ, na paṭikkhittaṃ, vicāretvā gahetabbanti ācariyo, taṃ dhammatāya virujjhati.

Ayañhi buddhānaṃ dhammatā—yadidaṃ yattha yattha vacananānattamatthi, tattha tattha garukesu ṭhānesu vattabbayuttaṃ vadanti. Dūtena upasampadādayo cettha nidassanaṃ. Yasmā cettha pubbe anuññātakammavācāya nānattaṃ natthi, tasmā “anujānāmi bhikkhave dve tayo ekānussāvane kātun”ti vatvā “evaṃca pana bhikkhave kātabbo”ti na vuttaṃ. Nānatte satipi tattha tattha dvinnaṃ, bahūnaṃ vā vasena vuttakammavācānusārena gahetabbato avuttanti ce? Na hi lahukesu ṭhānesu vatvā garukesu avacanaṃ dhammatāti ācariyo. Aññatarasmiṃ pana **ganṭhipade** evaṃ papañcitaṃ **dve ekānussāvaneti** dve ekato anussāvane. “Ekena” iti pāṭho, ekena ācariyenāti attho. **Purimanayenevāti** “ekena vā dvīhi vā ācariyehi”ti vuttanayena eva, tasmā ekenācariyena dve vā tayo vā anussāvetabbā. “Dvīhi vā tīhi vā”ti pāṭho. **Nānācariyā nānupajjhāyāti** ettha “taṃca kho ekena upajjhāyena, na tveva nānupajjhāyenā”ti vuttattā na vaṭṭatīti ce? Vaṭṭati. Kathaṃ? Ekena anussāvane ekānussāvaneti viggahassa pākāṭattā līnameva dassetuṃ “ekato anussāvane”ti viggahova vutto, tasmā ujukattameva

sandhāya tañca kho ekena anussāvanam ekānussāvanam, ekena upajjhāyena anujānāmi, na tveva nānupajjhāyenāti attho¹. Idam sandhāya hi dvidhā viggaho, tasmā “nānācariyehi nānupajjhāyā na vaṭṭantīti siddhamevā”ti aññathāpi vadanti. Tañca kho ekena upajjhāyena ekassa upajjhāyassa vā vattabham anussāvanam, na tveva nānupajjhāyena anujānāmīti attho. Kim vuttam hoti? “Eko ācariyo, dve vā tayo vā upasampadāpekkhā dvinnam tiṇṇam vā upajjhāyānam na tveva anujānāmī”ti kira vuttanti. Aparasmim pana **gaṇṭhipade** “ekena anussāvaneti viggahassa pākaṭattā tam pakāsetum ‘ekenā’ti vuttam. Evaṃ vutte avassam paṇḍitā jānanti. Tam pākaṭattā ce jānanti, ekenāti iminā kinti ce? Kiñcāpi jānanti, vivādo pana hoti aladdhalesattā, jānituñca na sakkā, ‘ekenā’ti vutte pana tam sabbam na hotīti vuttan”ti likhitam. Evaṃ ettha aneke ācariyā ca takkikā ca anekadhā papañcenti, tam sabbam suṭṭhu upaparikkhitvā garukulam payirupāsivā vamsānugatova attho gahetabbo. “Na sabbattha imasmim atthavikappe matibhedo atthi”ti vuttameva.

Upasampadāvidhikathāvaṇṇanā

125. **Kuṭṭham gaṇḍoti** ettha kuṭṭhādiggahaṇena hatthacchinnādayopi gahitāva hontīti porāṇā, tasmā “manussosi purisosi”ti etehi bhabbābhabbapuggalaparivajjanam karoti. “Bhujissosi aṇaṇosi”ti-ādīhi pubbe hatthacchinnādhikāre vutta-atthavikappesu dutiyam vikappam upathambheti. Tattha “aṇaṇosi bhujissosi”ti anukkamena avatvā uppaṭipāṭiyā vacanena bhujisso hoti, na ca rañño bhattavetanavasena bhaṭo. Rājadhīnattā pana so rājabhaṭapakkhām bhajatīti tabbipakkhābhāvapucchanattham “**nasi rājabhaṭo**”ti vuttam. Aññathā pañcahi ābādhehi phuṭṭhānam gahaṇeneva sabbesam gahaṇe siddhe itare na vattabbā. Atha vattabbā, sabbepi vattabbā siyūm.

Cattāronissayādikathāvaṇṇanā

128-9. “**Tāvadeva chāyā metabbā**”ti-ādi “bhikkhūnam pāde vandāpetvā”ti vacanato therātherabhāvajānanattham vuttam. “Cirena agamāsī”ti kira porāṇapāṭho, ciraṃ akāsīti catthi.

130. **Anāpatti sambhoge saṁvāseti** ukkhittakena saddhiṁ sambhogasaṁvāsapaccayā pācittiyāpatti paññattā, tato anāpattīti attho. Kathaṁ paññāyatīti? Saṁvāsaḡgaḡaṇe. Alajjinā saddhimsambhogapaccayā āpajjitabbaṁ dukkaṭaṁ pana āpajjati eva, na saṁvāsapaccayā. Na hi alajjinā saddhiṁ saṁvāso paṭikkhitto. Saṁvāso panettha sahaseyyappahonake āvāse sahavāso, na “pārājiko hoti asaṁvāso”ti ettha vuttasaṁvāso. Ayaṁ saṁvāso ukkhittakena saddhiṁ na vaṭṭati. Alajjinā saddhiṁ ekacco vaṭṭati. Dhammasambhogavinimuttovetaro¹. Idaṁ pana “ukkhittako vibbhamī”ti-ādisuttaṁ imasmiṁ upasampādetabbānupasampādetabbadīpanasāmaññaṭo vuttaṁ. Kiṁca bhiyyo paṭipattikkamatova āpattito suddhi hoti, na vibbhamena, tasmā upasampanno bhikkhu antamaso dubbhāsitaṁpi āpajjitvā aparabhāge vibbhamitvā āgato upasampajjati, taṁ āpattiṁ desetvāva sujjhati, na aññathāti upasampannassa suddhikkamadassanattamaṁ. Asādhāraṇāpattiyā adassanapaccayā ukkhittakassa liṅgaparivattanena āpattito vuṭṭhitassa puna ce pakatiliṅgamevuppajjati, nānāsaṁvāsakatāva, vibbhamitvā āgatepi yathāvuttanayeneva upasampādetvā na vuṭṭhitattāti ce? Na liṅgantarapātubhāvā. Na vibbhamena kammāsujjhanato. Na² kammāsujjhane puna upasampadākammavipattippasaṅgato. Na ca kammavipatti, na ca kammaṇāpattippassaddhi. Vibbhamena ca anupasampanno nānāsaṁvāsakabhāvena kammaṁ kopeti dhammissarena āhacca bhāsitatā. Teneva “passissasī”ti anāgatavacanaṁ kataṁ. Tādiso pana gahaṭṭho nikkhattavattapārivaṣiko viya pakatattabhūmiyaṁ vibbhamādinā anupasampannapakatiyaṁyeva tiṭṭhatīti imassa sabbassapi atthavikappassa dassanattamidaṁ vuttanti veditabbaṁ. Pubbe vuttappakāro pana parivattitaliṅgo hutvā puna pakatiliṅge ṭhita-ukkhittako puna pucchitabbo “passasī”ti. “Āma passāmī”ti vadanto osāretabbo. “Desehi”ti na vattabbo liṅgaparivattanena vuṭṭhitattā. Tappaṭikammo³ ukkhittako pucchitabbo “paṭikammaṁ kiṁ te katan”ti, “āma katan”ti vadanto osāretabbo. “Kattabbaṁ me paṭikammaṁ na hoti”ti vadanto na osāretabboti eke. Asādhāraṇāpattimhi idaṁ vidhānaṁ, na sādhāraṇāya. Tattha

1. Dhammasaṁvāsaṁvāsinimuttovetaro (Ka) 2. Katthaci natthi. 3. Appaṭikammo (Ka)

ukkhittako liṅgaparivattaneneva paṭippassaddhakammoti eke. Vicāretvā yuttataram gahetabbanti ācariyo. **Anugaṇṭhipade** pana “alajjiparibhogo sahatthadānādivasena paricchinditabbo, ‘sāraṇīyadhammapūrakādayo dassetvā alajjissa sahatthā dātuṃ vaṭṭatī’ti vadantānaṃ vādo paṭisedhetabbo. Kathaṃ? Ukkhittakassa sahatthā dātuṃ na vaṭṭatīti vinicchayānusārena. Dāpetuṃ pana vaṭṭatevāti ca. Kiñcāpi alajjiparibhogavasena dukkaṭaṃ, atha kho ayaṃ alajjī na hoti, tasmā sabbākārena nirāpattitaṃ sandhāya ‘anāpatti sambhoge saṃvāse’ti vuttaṃ. Kathaṃ paññāyatīti? Viññeyyo atthato ucchurasakasaṭānaṃ sattāhakālikayāvajjivikkatā ‘vaṭṭati vikāle ucchuṃ khādituṃ’ti saññaṃ uppādetvā taṃ khāditvā tappaccayā pācittiyaṃ na passati, vaṭṭatīti tathāsaññitāya. Yo vā pana āpattiṃ āpannabhāvaṃ paṭijānitvā ‘na paṭikaromī’ti abhinivisati, ime dve—

‘Sañcicca āpattiṃ āpajjati, āpattiṃ parigūhati.

Agatigamanañca gacchati, ediso vuccati alajjipuggalo’ti¹—

vuttalakkaṇe apatanato alajjino na honti, tasmā ‘yo āpattidesanapaṭikammāni na karoti, tena saddhiṃ sambhogādikaraṇe anāpattī’ti visesetvā vuttavacanena, itarenapi saddhiṃ kiñcāpi rūpiyasamvohāro na hoti, atha kho kayavikkayena āpatti hotiyevāti nayo dinno hoti, pañcahi saddhiṃ sabbathāpi anāpattīti nayo ca. Evaṃ sāpattiṭṭhānesu visesetvā ca vacanato idha tathā avuttattā tena saha alajjiparibhogo natthi. Bhajāpiyamāno pana alajjipakkhaṃ bhajatīti imināpi upāyena sabbattha taṃ taṃ saṃsanditvā attho pariyesitabboti apare. Ācariyā pana evaṃ na vadantī”ti vuttaṃ. “Sacāhaṃ na passissāmīti vadati, na pabbājetabbo”ti vuttattā pubbe āpannāpattiyo uppabbajitassāpi na paṭippassambhantīti siddhaṃ, teneva ācariyā āpattiṃ desāpetvāva sikkhāpaccakkhānaṃ kārāpentīti ca anāpatti sambhoge saṃvāseti idaṃ pubbe āpannaṃ santiṃ eva āpattiṃ na passatīti āsaṅkitabbo. Sā paṭippassaddhāti nāpanatthaṃ

1. Vi 5. 279 piṭṭhe.

vuttanti ca eke. “**Passissasī**”ti gahaṭṭhattā desetum na vaṭṭatīti anāgatavasena vuttaṃ. “**Upasampādetvā passissasī**”ti parivāsādinā kattabbassa atthibhāvena “passasī”ti avatvā anāgatavasena vuttaṃ, **osāretvāti** abbhānavasena. Tattha puna kātabbassa abhāvā “passasī”ti vuttaṃ. Idam sabbaṃ sabbattha paṭijānanam sandhāya vuttaṃ. Ekatrāpi puna na paṭijānāti, etena saha tassā āpattiyā anurūpena saṃvāso na kātabbo, alajjibhāvenāti vuttaṃ hoti. **Diṭṭhiyāti**–ādīsu osāraṇam nāma samānakammādinā karaṇanti attho. **Anāpatti sambhogeti** ukkhittakena sambhoge anāpatti. Kasmā? Ukkhittakakammasa gahaṭṭhabhāvena paṭippassaddhattā, teneva “alabbhamānāya sāmaggiyā”ti vuttaṃ. Idāni bhikkhubhāve kattabbatoti keci. Dvīsupi vāresu kammaṭippassaddhividhānam teyeva jānanti, tasmā sabbavāresu yuttamayuttaṅca suṭṭhu sallakkhetvā kathetabbam.

Yo khandhakam pabbajjanāmadheyyam,
 Nānānayaṃ sāsanamūlabhūtam.
 Ñatvā pakāseti parassa sammā,
 Tassādhipaccaṃ munisāsanasminti.

Mahākhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uposathakkhandhakavaṇṇanā

Sannipātānujānanādikathāvaṇṇanā

132-3. **Tena samayenā**ti attano ovādapātimokkhuddese dhuraṃ nikkhipitvā bhikkhūnaṃyeva visuṃ uposathakaraṇaṃ anujānitvā ṭhitasamayena. Ko pana soti? Majjhimabodhiyaṃ pātimokkhuddesappahonakasikkhāpadānaṃ pariniṭṭhānakālo. Tenevāha “tāni nesaṃ pātimokkhuddesaṃ anujāneyyaṃ”ti. **“Evañca pana bhikkhave uddisitabban”**ti nidānuddesaṃ paññāpetukāmatāya ca sikkhāpadānaṃ uddesaparicchedanidassanattathā ca vuttaṃ. Aññathā “evañca pana bhikkhave imaṃ sikkhāpadaṃ uddiseyyathā”ti sabbasikkhāpadānaṃ uddisitabbakkamassa dassitattā idāni “evañca pana bhikkhave uddisitabban”ti idaṃ niratthakaṃ āpajjati, idaṃca sabbasaṃghuposathaṃ sandhāya vuttaṃ.

134. “Yannūna ayyāpi -pa- sannipateyyun”ti bahūnaṃ adhikārapavatti. Tatrāpi vinayaṃ āgamma vutto bhikkhu sāmi, na kevalaṃ saṃghattheroti dassanattamaṃ, saṃghassa gāravayuttavacanārahataḍassanattathāca **“suṇātu me bhante”**ti āha. Tattha sayāṃ ce thero, bhikkhuṃ sandhāya “āvuso”ti vattuṃ yujjati. Kathaṃ paññāyati? Buddhakāle saṃghatthero abyatto nāma dullabho. Sabbakammavācāya payoganidassane ca “suṇātu me bhante saṃgho” icceva bhagavā dasseti ti ce? Evametāṃ tathā dassanato. Saṃghaṃ upādāya saṃghattherenāpi “suṇātu me bhante saṃgho”ti vattabbaṃ, bhikkhuṃupādāya “āvuso”ti mahākassapassa kammavācāya payogadassanato, pārisuddhi-uposathe ca therena bhikkhūnā “pārisuddho ahaṃ āvuso”ti payogadassanato ca. **“Yadi saṃghassa pattakallaṃ”**ti parato paññāpetabbe uposathakaraṇantarāye sandhāyāha. Uposathassa bahuvidhatta sarūpato vattuṃ **“pātimokkhaṃ uddiseyyā”**ti-āha. Ettāvataṃ ñattiṃ niṭṭhapesi. Ñattidutiyakammato eva hi uposathakammaṃ. Na, tatiyānussāvanasambhavatoti ce? Na, aññehi ñatticatutthakammehi asadisattā. Na hi ettha catukkhattuṃ “suṇātu me”ti ārabhīyatīti. Aññehi ñattidutiyehi asadisattā ñattidutiyampi mā hotūti ce? Na,

ñattidutiyakammassa aññathāpi kattabbato. Tathā hi ñattidutiyakammañ ekaccañ apalokanavasenapi kātuñ vaṭṭati, na aññañ aññathā kātuñ vaṭṭati. Kathaṃ paññāyatīti? Idameva uposathakammañ ñāpakam.

“Kiṃ saṅghassa pubbakiccan”ti idaṃ na ñatti niṭṭhapetvā vattabbañ, tañhi ñattito puretameva karīyatīti. Tasmā “suṇātu me bhante saṅgho, kiṃ saṅghassa pubbakiccañ, yadi saṅghassā”ti vattabbañ siyāti? Tathāpi na vattabbañ, na hi taṃ ñattiyā antokarīyatīti. Yadi evaṃ sabbattha na vattabbañ payo janābhāvāti ce? Na, yathāgataṭṭhāneyeva vattabbato, parapadāpekkhatāyāti vuttañ hoti. Idaṃ pubbakiccañ akatvā uposathañ karonto saṅgho, puggalo vā ṭhapanakkhattātikame āpajjati. Na hi tasmiñ khetto atikkante sammajjanāsanodakapadīpakaraṇe āpattimokkho hoti. Uposathakammato pubbe kattabbakiccākaraṇapaccayattā tassā āpattiyā, na sā kamma pariyoṣānāpekkhā etthāgatasampajānamusāvādāpatti viya, tasmā pātimokkhuḍdesako bhikkhu “pārisuddhiṃ āyasmanto ārocethā”ti vattukāmo paṭhamameva parisuddhāparisuddhapaccayañ pubbakiccañ sarāpeti. Tañhi kataṃ parisuddhapaccayo hoti, akatañ aparisuddhapaccayo, teneva ubhayāpekkhādhippāyena “katañ na katan”ti avatvā “**kiṃ saṅghassa pubbakiccam**”iccevaḥa. Tattha akatapakkhe tāva pārisuddhi-ārocanakkamanidassanattañ parato “yassa siyā āpatti, so āvi kareyyā”ti ca, katapakkhe “asantiyā āpattiyā tuṇhī bhavitabban”ti ca vakkhati.

Pārisuddhiṃ āyasmanto ārocetha. Kiṃ kārāṇā? Yasmā pātimokkhañ uddisissāmi. Ettha ca “uddisāmi”ti vattamānakālañ aparāmasitvā “uddisissāmi”ti anāgatakalāparāmasanena yvāyañ “dāni nesañ pātimokkhuḍdesaṃ anujāneyyañ”ti ettha vuttapātimokkhuḍdeso, tañ sandhāya “pātimokkhañ uddisissāmi”ti vuttanti eke. Yasmā “pañcime bhikkhave pātimokkhuḍdesā”ti¹ vuttañ, tasmā vattamānassa nidānuḍdesasañkhātassa pātimokkhassa yadetañ ante “kaccittha parisuddhā”ti-ādikañ yāvattiyānussāvanañ, tasseva āpattikhettattā, avayavepi avayavīvohārasambhavato ca idha āpattikhettameva sandhāya “**pātimokkhañ**”

1. Vi 3. 151 piṭṭhe.

uddisissāmī”ti vuttaṃ. Evañhi vutte yasmā parato āpattikhettaṃ āgamissati, tasmā āpattibhīrukā tumhe sabbeva paṭhamameva pārisuddhiṃ ārocethāti ayamatto sambhavati. Vattamānakālavasena vutte “pārisuddhiṃ āyasmanto ārocethā”ti vacanameva na sambhavati tadārocanassa¹ paṭhamam icchitabbattā, pageva tassa karaṇābhāvena² “pātimokkhaṃ uddisissāmī”ti vacanaṃ. Ayaṃ nayo santiyā āpattiyā ārocane yujjati, na tuṇhībhāve, akammapariyosānā tuṇhībhāvappattito, evaṃ santepi tasmim yujjateva. Pātimokkhuddesako hi aññaṃaññaṃ āpatti-āvikaraṇaṃ akatvā tuṇhībhūte bhikkhū passitvā teneva tuṇhībhāvena ārocitapārisuddhiko hutvā “suṇātu me bhante”ti pātimokkhuddesaṃ ārabhi.

Etthāha—paṭhamam “saṃgho uposathaṃ kareyya, pātimokkhaṃ uddiseyyā”ti vuttattā idhāpi “saṃgho uposathaṃ karissati, pātimokkhaṃ uddisissati”ti vattabbaṃ, atha “puggalassa uddesā”ti lakkhaṇattā yathārutameva vattabbaṃ, tathāpi “uposathaṃ karissāmi, pātimokkhaṃ uddisissāmī”ti vattabbanti? Na vattabbaṃ lakkhaṇavirodhato, anīṭṭhappasaṅgato ca. Puggalassa uddesā eva hi saṃghassa uposatho kato hoti, na puggalassa uposathakaraṇena. Tañca sova karissati, na saṃghoti anīṭṭhappasaṅgo āpajjati. “Suṇāthā”ti vutte acittasāmaggippasaṅgabhayā “**suṇomā**”ti vuttaṃ. “Suṇissāmā”ti vattabbaṃ “uddisissāmī”ti vuttattāti ce? Na vattabbaṃ, āpattikhettaḍassanādhippāyanirapekkhatāya “suṇoma” icceva vattabbaṃ. Ekapaḍeneva hissa tadadhippāyo atikkantoti. Yadi evaṃ kimatthaṃ taṃ sabbeheva āraddhanti ce? “Uddisissāmī”ti iminā asādhāraṇavacanena āpannassa acittasāmaggippasaṅganivāraṇatthaṃ. **Saramānenā**ti iminā cassa sampajānamusāvādassa sacittakataṃ dasseti. **Antarāyiko dhammo vutto bhagavatā**ti evaṃ akiriyasamuṭṭhānassāpi evaṃ parittakassa imassa musāvādassa mahādīnavataṃ dasseti. **Visuddhāpekkhenā**ti sāvasesaṃ āpattiṃ upādāya anāpattibhāvasaṅkhātāṃ anavasesaṅca upādāya gihibhāvasaṅkhātāṃ visuddhiṃ icchantena kasmā āvi kātābbā? Antarāyabhāvānupagamanena phāsuvihārapaccayattā.

1. Tathārocanassa (Ka)

2. Karaṇābhāvena (Ka)

Idha “ajjuposatho pannaraso”ti na vuttaṃ parato divasaniyamassa kattukāmatādhippāyena avuttattā. Evaṃ pana te bhikkhū sabbadivasesu uddisimsu.

135. “**Ādimetan**”ti sīlapātimokkameva vuttaṃ, kiñcāpi ganthapātimokkho adhippeto. “**Pañcannaṃ vā**”ti mātikāyaṃ vuttānaṃ vasena vuttaṃ. **Anajjhāpanno vāti** puggalādhiṭṭhānadesanā. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “uposathaṃ kareyyā”ti ettāvataṃ ñatti hoti. Yāvataṭṭhiyānussāvanā nāma ‘yassa siyā āpatti’ti-ādivacanattayaṃ, ante ‘dutiyaṃpi tatiyaṃpi pucchāmi’ti idañcāti duvidhaṃ. Tattha paṭhamāṃ āpattiṃ saritvā nisinnassa, dutiyaṃ asarantassa sāraṇatthan”ti vuttaṃ. “**Vacīdvāre**”ti pakaṭavasena ujukameva vuttaṃ. Kiñcāpi kāyaviññattiyāpi karīyati, kāyakammābhāvā pana vacīviññattiyāyeva āvi kātābbā. “Saṃghamajjhe vā”ti-ādi lakkhaṇavacanāṃ kira. Saṃghuposathakaraṇatthaṃ saṃghamajjhe ce nisinno, tasmim saṃghamajjhe. Gaṇuposathakaraṇatthañce gaṇamajjhe nisinno, tasmim gaṇamajjhe. Ekasseva santike ce pārisuddhi-uposathaṃ kattukāmo, tasmim ekapuggale āvi kātābbāti, “etena na kevalaṃ saṃghamajjhe evāyaṃ musāvādo sambhavati, atha kho ettha vuttalakkhaṇena asatipi ‘pārisuddhiṃ āyasmanto ārocethā’ti-ādividhāne gaṇuposathepi sāpattiko hutvā uposathaṃ kattukāmo anārocetvā tuṇhībhūtova karoti ce, sampajānamusāvādāpattiṃ āpajjatīti imassatthassa āvikaraṇato lakkhaṇavacanāṃ kiretan”ti vadanti takkikā. Aññathā “gaṇamajjhevā”ti na vuttanti tesāṃ adhippāyo. Ārocanādhippāyavasena vuttanti no takkoti ācariyo. Ārocento hi saṃghassa ārocenti adhippāyena āvi karonto saṃghamajjhe āvi karoti nāma. Attano ubhatopasse nisinnānaṃ ārocento gaṇamajjhe. Ekassevārocessāmi sabbhāgassāti adhippāyena ārocento ekapuggale āroceti nāma. Pubbe vibhattapadassa puna vibhajānaṃ atthavisesābhāvadīpanatthanti veditabbaṃ.

136-137. “**Na bhikkhave devasikaṃ -pa- dukkaṭassā**”ti vatvā “**anujānāmi bhikkhave uposathe pātimokkhaṃ uddisitun**”ti idaṃ anuposathe eva taṃ

dukkaṭaṃ, uposathe pana devasikampi vaṭṭatīti dīpeti, tasmā te bhikkhū cātuddasiyaṃ uddisitvāpi pannarasiyaṃ uddisiṃsu, tenāha “**sakiṃ pakkhassā**”ti. Tattha purimena sāmaggīdivaso uposathadivaso evāti dīpeti. Ubhayena aṭṭhamiṃ paṭikkhipitvā devasikaṃ paṭikkhepassa atippasaṅgaṃ nivāreti. Kiṃ vuttaṃ hoti? Bhinno ce saṅgho pāṭipadadivase samaggo hoti, tasmīṃ divase sāmaggī-uposathaṃ karonto ubhayampi dukkaṭaṃ āpajjanto ubhayena ekībhūtena nivārito hotīti vuttaṃ hoti. Aññathā sāmaggī-uposatho na devasiko. Ce, ahorattaṃ kātabbo. Tasmiṃca pakkhe pakati-uposatho na devasiko. Ce, ahorattaṃ kātabbo. Tasmiṃca pakkhe pakati-uposatho anuddiṭṭho. Ce hoti, sāmaggī-uposatho kātabboti āpajjati. Na apavādanayena gahetabbattāti ce? Na, aniṭṭhappasaṅgato. Kiṃ vuttaṃ hoti? Sāmaggīdivase sāmaggī-uposathaṃ katvā puna tasmīṃ pakkhe pakati-uposathadivase sampatte pakati-uposatho na kātabboti. Apavādoti. Apavāditabbaṭṭhānato aññattha ussaggavidhānaṃ nivāreti.

Kittāvatā nu kho sāmaggīti etthāyamadhippāyo—sāmaggī nāmesā sabhāgānaṃ sannipāto. Sabhāgā ca nāma yattakā sahadhammikā, te sabbepi honti, udāhu āvāsasabhāgatāya sabhāgā nāma hontīti. Tattha yadi sahadhammikānaṃ sāmaggī sāmaggī nāma, sabbesaṃ puthuvibhattānaṃ sāmaggī icchitabbā. Athāvasathavasena, ekāvāsasabhāgānanti vuttaṃ hoti. Aññathā ekāvāse sāmaggīti āpajjati. **Mā no agamāsīti** agato mā hohi.

Sīmānujānanakathāvaṇṇanā

138. Ekāvāsagatānaṃ vasena sāmaggim paṭikkhipitvā ekasīmagatānaṃ vasena anujānitukāmo bhagavā “**anujānāmi bhikkhave sīmaṃ sammannitun**”ti āha. Atha āvāsaparichedaṃ vattukāmo bhaveyya. Ettāvatā ekāvāso yāvatā ekāsīmā. “Anujānāmi bhikkhave sīmaṃ sammannitun”ti vadeyya. Tasmā na idha anuññātabaddhasīmāvasena ekāvāsaparichedo hoti, upacārasīmāvaseneva hotīti veditabbaṃ. Kathaṃ jānitabbanti ce? Pālītova, yathāha “tena kho pana samayena

āyasmā upanando sakyaputto eko dvīsu āvāsesu vassaṃ vasi -pa-
ekādhippāyan”ti¹. Aññathā vassacchedoti anīṭṭhappasaṅgova, katham?
Ekāvāsavaseneva ce sāmaggī, bahu-āvāsa-anāvāsesu na sambhaveyya. Tato
so taṃ āvāsaṃ gacchanto bahiddhā uposathaṃ karoti. “Na bhikkhave
tadahuposathe sabhikkhuko anāvāso gantabbo”ti-ādi²pāḷivirodho satipi
saṅghe anāvāse uposathassa akattabbato. Anāvāsepi ce sāmaggī labbhati,
“ettāvata sāmaggī, yāvata ekāvāso”ti na vattabbari, tasmā sabbathā
purimanayo pacchimeneva paṭikkhittoti katvā nānāvāsavasenapi sāmaggīti
veditabbari. “Taṃ kammaṃ karomāti vatvā na akaṃsū”ti-ādīsu viya
anāgatampi apekkhati, tasmā ‘karomā’ti vutte na vaṭṭatī”ti vadanti. “Sīmaṃ
asodhetvāpi nimittaṃ kittetuṃ vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Heṭṭhimakoṭiyā
aḍḍhaṭṭhamaratanubbedho **hatthippamāṇo**. **Sace eko baddho hoti, na
kātabboti** ettha “catūsu disāsu catunnaṃ pabbatakūṭānaṃ heṭṭhā
piṭṭhipāsāṇasadiṣe pāsāṇe ṭhitattā ekābaddhabhāve satipi pathavito uddham
tesaṃ sambandhe asati heṭṭhā pathavigatasambandhamatte abbohārikaṃ
katvā kittetuṃ vaṭṭati. Teneva ‘piṭṭhipāsāṇo atimahantopi
pāsāṇasaṅkhyameva gacchatī”ti vuttaṃ. Pathavito heṭṭhā tassa
mahantabhāve gayhamāne pabbatameva hotī”ti **anugaṇṭhipade** vuttaṃ.
“Cinitvā katapaṃsupuñje tiṇagumbarukkhā ce jāyanti, pabbato hotīti
dhammasiritthero. Nevāti **upatissatthero**”ti vuttaṃ.

Pāsāṇoti “sudhāmayapāsāṇopi vaṭṭatī”ti vadanti. Vīmaṃsitabbari
iṭṭhakāya paṭikkhittattā. **Dvattimsapalagūḷapiṇḍappamāṇo** tulatāya, na
tulagaṇanāya. **Sopīti** khāṇuko viya uṭṭhitapāsāṇo.

Catupañcarukkhanimittamattampīti ekaccesu nimittasaddo natthi. Ettha
tayo ce sāraruḅbhā honti, dve asāraruḅbhā, sāraruḅbhānaṃ bahuttaṃ
icchitabbari. “Susānampi idha ‘vanamevā’ti saṅkhyāṃ gacchati
sayamjātattā”ti vuttaṃ. Keci pana “catūsu dve antosārā ce, vaṭṭati. Antosārā
adhikā, samā vā, vaṭṭati. Tasmā bahūsipi dve ce antosārā atthi, vaṭṭatī”ti
vadanti.

1. Vi 3. 416 piṭṭhe.

2. Vi 3. 189 piṭṭhe.

Parabhāgeti ettha “etehi baddhaṭṭhānato gatattā vaṭṭati. Tathā dīghamaggepi gahitaṭṭhānato gataṭṭhānassa aññattā”ti vadanti.

Anvaddhamāsanti ettha “anubaddho addhamāso, addhamāsassa vā anū”ti likhitaṃ. “Antaravāsako temiyati”ti vuttattā tattakappamāṇa-udakeyeva kātuṃ vaṭṭatīti keci. **Temiyatī**ti iminā heṭṭhimakoṭiyā nadilakkhaṇaṃ vuttaṃ. Evarūpāya nadiyā yasmiṃ ṭhāne cattāro māse appaṃ vā bahuṃ vā udakaṃ ajjhottharivā pavattati, tasmiṃ ṭhāne appodakepi ṭhatvā kātuṃ vaṭṭatīti eke. “Pavattanaṭṭhāne nadinimittan’ti vuttattā setuto parato tattakaṃ udakaṃ yadi pavattati, nadī evā”ti vadanti.

Jātassarādīsu ṭhitodakaṃ jātassarādipadesena anantarikampi nimittaṃ kātuṃ vaṭṭati nadipārasīmāya nimittaṃ viya. Sace so padeso kālantarena gāmakhettabhāvaṃ pāpuṇāti, tattha aññaṃ sīmaṃ sammannituṃ vaṭṭati. **Ukkhepimanti** uddharivā gahetabbakaṃ.

Abaddhasīmavihārānaṃ sīmāya upacāraṃ ṭhapetvāti “āyatim sammannitabbāya okāsaṃ ṭhapetvā”ti likhitaṃ. **Antonimittagatehi panāti** “ekassa upaḍḍhaṃ antokattukāmatāya sati sabbesaṃ āgamane payojanaṃ natthīti katvā ‘antonimittagatehī’ti vuttaṃ, tañca sāmīcivasenā”ti vadanti.

Anāgamanampi vaṭṭatīti “sīmāya abaddhattā vaggam nāma na hotī”ti likhitaṃ. “Aññaṃ gāmakhetta ṭhatvā nimittakittanakāle, samānasaṃvāsakasīmāya sammannanakāle ca āgamanapayojanaṃ natthī”ti vuttaṃ. **Bherisaññaṃ vāti** “sammannanapariyosānaṃ karomāti vatvā”ti likhitaṃ, tena tādise kāle taṃ kappatīti siddhaṃ hoti. Kim iminā?

Sukhakarapaṭṭhanti mahājanasannipātanaparissamaṃ akatvā appatarehi sukhakarapaṭṭhaṃ. Yadi mahāsīmābandhanakāle antarāyo hoti, tattakenapi sukhavihāroti dassanattaṃ **“paṭhamaṃ”**ti vuttanti eke. **Tato oraṃ na vaṭṭatīti** kathaṃ paññāyatīti? Vīsativaggakaraṇīyaparamattā saṃghakammaṃ. Kammārahena saddhiṃ ekavīsati bhikkhū ce gaṇhāti, vaṭṭati. Tattakappamāṇaṃ sukhaniṣajjasena veditabbaṃ. Tameva nimittaṃ aññepi kittetvā sace bandhanti, vaṭṭatīti eke.

“Evaṃ baddhāsu pana -pa-. Sīmantarikā hi gāmakhettaṃ bhajati”ti na āvāsavasena sāmaggīparicchedo, kintu sīmāvasenevāti dassanatthaṃ vuttaṃ. “Nimittupagapāsāṇe ṭhapetvā”ti sañcārimanimittassa tapparato vuttaṃ. Ito paṭṭhāya gaṇṭhipadakkamo hoti—na sakkhissanti te avippavāsaṃ asallakkhetvā “samānasamvāsakameva samūhanissāmā”ti vāyāmantā samūhanituṃ na sakkhissanti. “Ekaratanappamāṇā”ti suviññeyyantarā hotīti katvā vuttaṃ. Ekaṅgulamattampi vaṭṭateva. Khaṇḍasīmato paṭṭhāya bandhanaṃ āciṇṇaṃ. Āciṇṇakaraṇena vigatasammoho hotīti. Kuṭigeheti kuṭighare bhūmighare. Udukkhalaṃvāti bhūmi-udukkhalaṃ viya khuddakāvātaṃ. “Pamukhe”ti bhūmikuṭiṃ sandhāya vuttanti eke. Heṭṭhā na otarati bhittito oraṃ nimittāni ṭhapetvā kittitattā heṭṭhā ākāse¹ na otarati, upari kate pāsādeti attho. Bhittilaggeti bhittinissitake. Ime kira bhittilaggaṇi “ekābaddhā”ti na vuccanti. Sabbo pāsādo sīmaṭṭho hotīti ekābaddho vā hotu, mā vā. Tālamūlakapabbato nāma anupubbena tanuko. Ākāsapabbhāranti aparikkhepapabbhāraṃ. Susirapāsāṇo nāma leṇaṃ hoti. Antoleṇanti pabbatassa antoleṇaṃ. Dvāraṃ pana sandhāya parato “orato”ti vuttaṃ, sabbathāpi sīmato bahileṇena otarati adhippāyo.

Mahāsīmaṃ sodhetvāti sīmaṭṭhaṃ dūragatampi sīmagataṃ sīmasambandhaṃva, tasmā taṃ anāmasitvā ṭhātabbanti adhippāyo. Yadi evaṃ “tannissitakaṃ apanetvā kammaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vattabbaṃ. Mahā-aṭṭhakathāyampi “sīmaṃ sodhetvā kātabban”ti ettakameva vuttaṃ. Mahātherāpi “sodhetabbam”icceva vadanti eke. “Mahāsīmaṃ sodhetvā vā kammaṃ kātabban”ti ca pāṭho atthi. “Vuttanayenevā”ti ca parato vakkhati, tasmā sādharmaṇapāṭhova sundaroti eke. Purimanayepīti khaṇḍasīmāya uṭṭahitvā mahāsīmāya onatepīti attho. Ukkhipāpetvā kātuṃ na vaṭṭati. Kasmā? Anto ṭhitattā. Rukkhassa heṭṭhā pathavigataṃ mūlaṃ khaṇḍasīmāva hoti, abbohārikaṃ vāti apare. “Majjhe pana chinne mahāsīmāya ṭhitamūlaṃ mahāsīmameva bhajati, khaṇḍasīmāya ṭhitaṃ khaṇḍasīmameva bhajati tadāyattapathavirasādīhi anuggahitattā”ti vuttaṃ. “Sīmāya pacchā uṭṭhitarukkhe nisīditvā kammaṃ kātuṃ

1. Okāse (Ka)

vaṭṭati pacchāsīmāyaṃ katagehe viyā”ti vatvā “bandhanakāle ṭhitarukkhe nisīditvā kātuṃ na vaṭṭati uparīsīmāya agamanato”ti kāraṇaṃ vadanti. Evaṃ sati bandhanakāle puna ārohaṇaṃ nāma natthi, bandhitakāle eva āruhatīti āpajjati. Pacchā uṭṭhitarukkho pana tappaṭibaddhattā sīmasaṅkhyameva gato, evaṃ pubbe uṭṭhitarukkhopīti gahetabbaṃ. “Yaṃ kiñcipī”ti vacanato tiṇādiṇi saṅgahitaṃ. Mahātherāpi tiṇaṃ sodhetvāva karontīti.

140. Yasmā majjhato koṇaṃ hoti, tasmā “**koṇato koṇaṃ**”ti vuttaṃ. “Āpattiṇca āpajjati acittakattā”ti vadanti. **Pārayatīti** ajjhottharati. Kā sā? Sīmā. “**Yā sabbanti mena -pa- vahatī**”ti tato heṭṭhimā nāvāsaṅkhyāṃ na gacchatīti katvā vuttanti eke, taṃ na yuttaṃ dutiyapārājike nāvaṭṭhabhaṇḍādhikāre tassāpi adhippetattā. Majjhimapurisassa bhārappamāṇena vuttanti eke. Bhikkhunīnampi nadīpārasīmāsambhavato tāsāṃ “ekā vā nadīpāraṃ gaccheyyā”ti vuttadosapariharaṇatthanti ācariyassa takko. Ubhayatthāpi **dhuva**-saddo gahito. Tena uposathantarāya parihaṇatthaṃ uposathadivaso niyamatova vutto. Ettha ca **nāvā** nāma pamāṇayuttā sabbasādhāraṇā thambhanāvā adhippetā, na kulanāvāti no takkoti ācariyo. Rukkhaṃ chinditvā katoti attho. Sace ekaṃ gāmakhettaṃ, sabbanimittānaṃ anto ṭhite bhikkhū hatthapāsagate katvā sammannitabbā. Nānāgāmakhettaṃ ce, anāgamanampi vaṭṭati. Ubhayatīre nimittakittanamattena dīpako saṅgahito na hoti, tasmā dīpake nimittāni kittetabbāneva. “Nadiyā heṭṭhā nisinnabhikkhu kammaṃ kopeti. Upariyeva hi nadī hotī”ti vadanti.

Sīmānujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathāgārādikathāvaṇṇanā

141. “Yaṃ saṅgho ākaṅkhati vihāraṃ vā -pa- guhaṃ vā”ti vacanato na kevalaṃ pathaviyaṃyeva, vihārādīnaṃ uparipi sīmā anuññātā hoti uposathakammapadhānattāti siddhaṃ. Tappadhānā sīmāti kathaṃ paññāyatīti ce? Tadadhikārānuññātattā, sammutiyaṃ “samānasamvāsā”ti

ettāvata siddhe visum “ekūposathā”ti vacanato ca. “Uposatham ṭhapetvā sesakammāni **samānasamvāsā** nāmā”ti likhitaṃ. “Ekaṃ samūhanitvā”ti pālīpāṭho.

142. **Katovassāti** ekasīmāya samagge sandhāya vuttaṃ. Aññathā nānāsīmāyaṃ ṭhitānaṃ savanaṃ pamāṇaṃ, ekasīmāyapi hatthapāsāṃ muñcitvā ṭhitānaṃ vā savanameva pamāṇanti aniṭṭhaṃ āpajjati. Tattha **sammatāya vā asammatāya vāti** uposathāgārasammutiyā, na sīmāsammutiyā. Kathaṃ paññāyatīti? Adhikārato, parato chandadānapaññattito, pārīsuddhidānapaññattito ca. Tattha purimaṃ kāraṇaṃ purimaṃ aniṭṭhaṃ nivāreti, pacchimaṃ pacchimanti veditabbaṃ. Uposathamukhanti¹ uposathaṭṭhānaṃ. “**Uposathamukhassāti** uposathāgāraṭṭhānassā”ti likhitaṃ. **Yāni kānici nimittāni kittetuṃ vaṭṭetīti** idaṃ kathaṃ paññāyatīti? “Paṭhamam nimittā kittetabbā nimitte kittetvā”ti ettakameva vuttattā. Paṭhamam vuttattā na vuccantīti ce? Taṃ pana akāraṇaṃ, na hi buddhānaṃ desanāya ālasiyaṃ atthi. Sīmāsamūhananakāle uposathāgāraṃ samūhanitvāva sīmāsamūhananaṃ ijjatīti eke. Taṃ ayuttaṃ abaddhāya sīmāya uposathāgārasammutisiddhitoti no takkoti ācariyo. **Uposathamukhanti** uposathāgarassa mukhanti ācariyā. Uposathamukhassa nimittakittanā sīmāya vuttanayena kātabbā. Ekenāpi kittetuṃ vaṭṭatīti eke. “Pāsādo vā hotu, maṇḍapādīsu vā aññataro. Kammavācāya pana ‘uposathamukham’icceva vattabban”ti vadanti. “Porāṇako āvāso nāma mūlāvāso”ti likhitaṃ. Vadati ghaṭamattā iti hi lakkhaṇaṃ.

Avippavāsasīmānujānanakathāvaṇṇanā

143-4. “Manamhi vūlho”ti vā pāṭho. Tattha **manamhi vūlho**ti manam vūlho amhīti attho. **Ṭhapetvā gāmañca gāmūpacārañcāti** antaragharasaṅkhātāṃ gāmañca gāmūpacārañca ṭhapetvā. Keci “parikkhittaṃ gāmaṃ sandhāya ‘gāmaṇ’ti vuttaṃ, aparikkhittaṃ sandhāya ‘gāmūpacāraṇ’”ti vadanti, taṃ pana aṭṭhakathāya virujjhati. Tasmā nivesanaracchādayo sandhāya gāmaṃ, parikkhepārahaṭṭhānāni sandhāya “gāmūpacāraṇ”ti ca vuttaṃ. Ettha pana anekadhā paṭhanti. Kim tena,

1. Uposathappamukhaṃ (Pāli)

pāliṇca aṭṭhakathaṇca suṭṭhu upaparikkhitvā yathā samenti, tathā gahetabbaṃ. **Bhikkhūnaṃ purimakammavācā na vaṭṭatīti** gāmagāmūpacāre antokatvā samānasamvāsakasīmāya sammatāya upari avippavāsasīmāsammutiyaṃ yujjati. Yattha pana kevalaṃ araṇṇaṃyeva sammataṃ, tattha kathaṃ na vaṭṭatīti. Tattha “ṭhapetvā gāmaṇca gāmūpacāraṇca”ti vacanaṃ na sātthakanti ce? Vuccate—evametaṃ, kintu anussāvanahānippasaṅgato taṃ vacanaṃ vattabbamevāti imināva adhippāyena “purimakammavācā na vaṭṭatīti”ti vuttaṃ siyā. Ekasmiṃ vā atthe kammavācādvayābhāvatoti vuttaṃ. “Na hi te aññaṃaṇṇassa kamme gaṇapūrakā hontī”ti vuttattā ubhinnāṃ nānāsamvāsakasamghānampi ayameva vidhi āpajjeyyāti ce? Nāpajjati paṭiggahasannidhīnaṃ anuññātattā¹, omasanādipaccayā avisesato, kammaapaṭippassaddhimattāpekkhatāya ca. **Tassāti** bhikkhunisaṅghassa. **Na kammavācaṃ vaggāṃ karontīti** kammaṃ na kopentīti attho. **Etthāti** ṭhapetvā gāmanti ettha. “Yadi bhikkhūnaṃ avippavāsasīmā gāmaṇca gāmūpacāraṇca na otarati, atha kasmā gāme sīmābandhanakāle avippavāsaṃ sammannantīti ce? Āciṇṇakappena, na tato aññaṃ kiñci atthaṃ apekkhitvā”ti likhitaṃ. “Atthato hi sā bahiddhāpi abaddhā eva hotī”ti vuttaṃ. Antaragāme baddhā samānasamvāsasīmā yasmā gāmasaṅkhyāṃ na gacchati, tasmāti eke. **Sopi sīmāsaṅkhyameva gacchatīti** avippavāsasīmāsaṅkhyāṃ gacchatīti attho. Idaṃ panettha vicāretabbaṃ—gāmaṃ antokatvā baddhāya sīmāya puna avippavāsasammutiyaṃ araṇṇapadese ṭhatvā avippavāsakammavācā kātabbā, udāhu gāme ṭhatvāti? Gāme ṭhatvā katāyapi kappiyabhūmiyā pharatīti. Bahisīme ṭhitasammatadosānalomattā akappiyabhūmiyaṃ ṭhatvā na kātabbāti no takko, esa nayo samūhananepīti ācariyo. **Khaṇḍasīmāyaṃ ṭhatvā avippavāsasīmāti**—ādīsu mahāsīmā kira “avippavāsasīmā”ti vuttā.

146. “Yassāyasmato khamati etissā sīmāya samānasamvāsāya ekūposathāya samugghāto, so tuṇhassā”ti **andhakapotthake**, **sīhaḷapotthakesu** ca kesuci paṭho atthi. Kesuci “samugghāto etissā sīmāya”ti paṭhamāṃ likhanti, kesuci “etissā sīmāya samugghāto”ti ca.

1. Ananuññātattā (bahūsu)

Gāmasīmādikathāvaṇṇanā

147. **Sā cāti** sā paricchinditvā dinnagāmasīmā ca itarā ca. Sā katamāti ce? **“Pakatigāmā”**ti-ādimāha. **Baddhasīmāsadisāye**va hontīti sā ca hoti itarā ca hotīti adhippāyo, tasmāyeva “ticīvaravippavāsaparihāraṃ labhatī”ti ekavacanaṃ kataṃ, taṃ na yuttaṃ ubhinnaṃpi gāmatīti eke. “Honti, na labhanti”ti ca bahuvacanaṃpi karontīti. “Sā ca itarā cā”ti vuttā “majjhe bhinditvā dinnagāmasīmā pakatigāmādayo abhinnā”ti ca vadanti. “Bhikkhu vasatī”ti pāṭho, “vasantī”ti ca likhitaṃ. “Athassa ṭhitokāsato”ti vuttattā ekavacanameva yuttaṃ. **Sabbā bhikkhave nadī asīmāti** kataraṃ sīmaṃ paṭikkhipati? Baddhasīmaṃ, ekādasavipatti sīmaññatarappasaṅgatoti ācariyā. Sace paṭhamāṃ sīmāya baddhāya pacchā nadī-ādayo honti, paṭikkhepoti pasaṅgo āpajjati, tasmā abaddhasīmameva paṭikkhipati. Yathā sabbo gāmo gāmasīmā, tathā sabbā nadī asīmā. Kintu tassa tassa bhikkhuno udakukkhepasīmāti sīmānānatthaṃ dassetīti no takkoti ācariyo. **Yaṃ majjhimassa purisassa samantā udakukkhepāti** pana ekissā nadiyā catuvaggādīnaṃ saṃghānaṃ visuṃ catuvaggakaraṇīyādikammakaraṇakāle sīmāparicchedadassanatthaṃ vuttaṃ. Ticīvarena vippavāsavippavāsapariicchadadassanatthampi sattabbhantarasīmāya paricchedadassanaṃ viyāti ācariyā, tasmā udakukkhepparicchedābhāvepi antonadiyaṃ kammaṃ kātum vaṭṭatīti siddhaṃ.

Ayaṃ pana viseso—tattha nāvāgato ce, nāvāyaṃ vuttanayena. Satthagato ce, satthe vuttanayena. So ce atirekacātumāsani viṭṭho, gāme vuttanayena ticīvarāvippavāso veditabbo. Tatthāpi ayaṃ viseso—sace sattho udakukkhepassa anto hoti, udakukkhepasīmāpamāṇanti eke. Satthova pamāṇanti ācariyā. **Sace panettha bahū bhikkhū**ti-ādimhi keci adhiṭṭhānuposathaṃ, keci gaṇuposathaṃ, keci saṃghuposathanti vattukāmatāya “bahū saṃghā”ti avatvā “bhikkhū”ti vuttaṃ. **Ūnakaṃ pana na vaṭṭatīti** ettha sīmāsambhedasambhavatoti **upatissatthero**. Ṭhapente hi ūnakaṃ na ṭhapetabbaṃ. “Aṭhapetumpi vaṭṭati evā”ti vuttaṃ. **Gacchantiyā panāti** ettha “udakukkhepamanatikkamitvā parivattamānāya kātum vaṭṭatī”ti likhitaṃ. **Aññissā sīmāya ñattīti**-ādi kiṃ sīmato kammavipattibhayā

vuttaṃ, udāhu parisatoti? Ekakammassa nānāsīmāya asambhavato sīmatoti. Ekakammassa nānāsīmaṭṭhasaṅghena asambhavato parisatotipi eke. “Savanam hāpeti”ti vuttadosappasaṅgatoti no takko. Ekissā hi sīmāya ekaṃ kammaṃ anīṭhapento hāpeti ācariyo.

Bahinaditīre jātarukkhassa antonadiyaṃ pavīṭṭhasākhāya vāti ettha ca **naditīre khāṇukaṃ kottetvāti** ettha ca **sace pana setu vā setupādā vā bahitīre patiṭṭhitāti** ettha ca sīmāsodhanam nāma gāmasīmaṭṭhe hatthapāsānayanam. Khaṇḍasīmāya utthitarukkhato viyojetvā kātuṃ vaṭṭati. Kasmā? Tīraṭṭhe rukke baddhanāvāya gāmo ādhāroti. “Ubhatobhāgena gāmasīmam phusitvā ṭhitasetu khaṇḍasīmāmahāsīmāyo phusitvā ṭhitarukkhena upametabbo”ti ca likhitam. Tattha purimanaye tāva idam vicāretabbam—tādise ṭhāne katakammaṃ kim nadiyaṃ katasāṅkhyam gacchati, udāhu gāmasīmāyam, atha ubhayatthāti? Kiñcettha tam ce nadiyaṃ katasāṅkhyam gacchati, udakukkhepasīmāva sodhetabbā, na itarā. Atha gāmasīmāyam katasāṅkhyam gacchati, udakukkhepasīmā na sodhetabbā. Yadi ubhayattha katasāṅkhyam gacchati, dvīsu sīmāsu ekakammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti anīṭṭhappasaṅgo āpajjati. Tato “aññissā sīmāya ñatti, aññissā anussāvanā hoti”ti idaṅca “khaṇḍasīmāmahāsīmaṭṭhānam kāyasāmaggiyā kammaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti idaṅcānīṭṭham āpajjati? Ettha vuccate—yathāvuttaṃ kammaṃ ubhayattha katasāṅkhyam gacchati, na ca yathāvuttaṃ anīṭṭham āpajjati. Kasmā? “Ñatti-anussāvanānam ekekasīmāyam pavattattā, kārakabhikkhūnam vā ekekasīmāyam ṭhitattā”ti vadanti. Ubhayatthāpi ṭhātuṃ sakkuṇeyyatāya pana tam akāraṇam. Ekībhāvaṃ upagatasīmaṭṭhāne katattāti idam acalakāraṇam. Ekībhāvaṃ upagatāsu hi dvīsu nadīgāmasīmāsu kammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti ca. Sattabbhantarāsīmāyam ce nadī hoti, samuddo vā, jātassaro vā. Tesu ṭhitabhikkhu sattabbhantarāsīmāyam ṭhitasāṅkhyam na gacchati. Tattha ce nadi-ādīlakkhāṇam appatto dīpako, pāsāṇo, rukkho vā hoti, sattabbhantarāsāṅkhyam gacchati. Manussehi vaḷaṇṇanaṭṭhānam ce tam hoti, gāmakhettasāṅkhyam gacchati. Kataragāmakhettaṃ? Yato manussā saṅcaranti, sabbe ce saṅcaranti, visuṃ gāmakhettasāṅkhyam gacchatīti ca ācariyā.

Pacchimanaye sace setu nadīlakkhaṇaṭṭhānaṃ aphasitvā ṭhito, gāmasīmāsaṅkhyāṃ gacchati. Tattha eko ce gāmo, taṃ sodhetvā, dvīsu tīresu sace dve, dvepi gāme sodhetvā kammaṃ kātabbāṃ. Evañhi kataṃ ubhayatra kataṃ hoti. Iminā nayena dvīsu nadīsu, jātassaresu ca ekakammapasiddhi veditabbā. Ayaṃ pana nayo khaṇḍasīmāmahāsīmānampi labbhateva. Sace setu nadīlakkhaṇaṭṭhānaṃ phusitvā ṭhito, udakukkhepasīmāpi sodhetabbā.

Sīmānameva cekattāṃ, vehāsaṭṭhaṃ vinā gato¹.

Viditvā ekakammasa, sīmato idamādise.

Ekasīmaṃ dvisīmaṃ vā, tisīmaṃ catusīmaṃ.

Ekakammaṃ siyā tassa, kopo parisato siyāti.

Ayaṃ panettha viseso—nadiyaṃ karontānaṃ udakukkhepato bahi rukkhaḍḍisambandho appamāṇaṃ. Gāme karontānaṃ nadiyaṃ sambandharukkhaḍḍa udakukkhepato bahi ṭhitabhikkhu appamāṇaṃ, tato oraṃ pamāṇaṃ. Baddhasīmāya sambandharukkhaḍḍa baddhasīmāya ṭhitabhikkhu pamāṇanti veditabbāṃ, teneva vuttaṃ “sīmaṃ sodhetvā kammaṃ kātabbāṃ”ti. “Sace pana setu vā setupādā vā bahitīre patiṭṭhitā kammaṃ kātum na vaṭṭatī”ti vacanampi porohādīsu viya sakalasīmāsaḍḍhanameva kātabbanti sādheti, vīmaṃsitabbāṃ. **Ativuṭṭhikāle panāti** ettha ativuṭṭhi nāma yathā cātumāsikāyāti veditabbā, tasmā cātumāsāṃativuṭṭhiyeva sace hoti, sabbopi oghena otthaṭokāso nadī eva. Atha ekissāpiativuṭṭhiyā ogho cātumāsāṃtiṭṭhati, sandati vā, bahitīre patiṭṭhita-oghena otthaṭokāso sabbopi nadī eva. **Nadīm ottharivā sandanaṭṭhānato paṭṭhāyāti** tameva vā nadīm aññaṃ vā apubbaṃ vā padesaṃ attano pavattavasena nadīlakkhaṇaṭṭhānaṃ ottharivā sandanaṭṭhānato paṭṭhāya vaṭṭati. **Gāmanigamasīmaṃ ottharivāti** cātumāsappavattiṃ sandhāya vuttaṃ. “**Agamanapatheti** tadahu gatapaccāgataṃ kātum asakkuṇeyyake”ti likhitaṃ. Yaṃ pana **andhakaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ, taṃ na gaheṭabbāṃ. Kasmā? Nadiyampi taṃdosappasaṅgato. **Tipusakādīti** ettha **ādi**-saddena kamaluppalādinipi saṅgahaṃ

gacchanti. **Sabbopi ajātassaro hoti, gāmasīmāsaṅkhyameva gacchatīti** yehi kataṃ, tesaṃ gāmasīmāsaṅkhyāṃ vā, samantato tīraṭṭhagāmehi ce kataṃ, sabbagāmasaṅkhyāṃ vā, aññehi gāmakhettehi asambandhaṭṭhānaṃ ce, visumgāmasīmāsaṅkhyāṃ vā gacchatīti attho.

148. **Samsaṭṭhaviṭapāti** iminā āsannattaṃ dīpeti, tena padesambhindanā idha sambhedoti dīpeti. **So pana vaḍḍhanto sīmāsaṅkaraṃ karotīti** baddhasīmaṭṭhānappavesanavasena “ekadesabaddhasīmā”ti vattabbato saṅkaradoso hoti. **Na bhikkhave sīmāya sīmā sambhinditabbāti** ettha “paṭhamāṃ baddhasīmāya pacchā attanā bandhitabbasīmā na sambhinditabbā”ti eke adhippāyaṃ saṃvaṇṇayanti. Paṭhamāṃ sammatasīmāyaṃ sambhedābhāvato svādhippāyo ajjhottharaṇena yujjati, tasmā pacchā bandhitabbasīmāya paṭhamāṃ baddhasīmā na sambhinditabbā. Sakalaṃ vā ekadesato vā nimittānaṃ antokaraṇena paṭhamāṃ baddhasīmāya sīmantarīke akittetvā sammannanato hi sambhindati nāma, paresaṃ baddhasīmaṃ sakalaṃ vā ekadesato vā nimittānaṃ antokaraṇena ajjhottharati nāma, tenevāha “sīmaṃ sammannantena sīmantarīkaṃ ṭhapetvā”ti-ādi. Tassattho—paṭhamāṃ baddhasīmāya sīmantarīkaṃ pacchā bandhitabbasīmāya nimittabhūtaṃ ṭhapetvā pacchā sīmaṃ sammannitunti. Imā dvepi vipattiyo bhikkhubhikkhunīsīmānaṃ aññamaññaṃ na sambhavanti. **So pana vaḍḍhanto sīmāsaṅkaraṃ karotīti** ettha kevalaṃ sīmāsaṅkaramēva karoti. Tasmaṃ katakammāni na kuppantīti keci, taṃ nayuttaṃ sākāpārohaḍḍanasīmāsaṅkharānaṃ vuttattā. Idaṃ sabbaṃ suṭṭhu vicāretvā garukule payirupāsivā gahetabbayuttakaṃ gahetabbaṃ, itaraṃ chaḍḍetabbaṃ.

Uposathabhedādikathāvaṇṇanā

149. “Dveme bhikkhave uposathā”ti tadā sāmaggī-uposathassa ananuññātattā vuttaṃ. Sāmaggī-uposathassa pubbakicce “ajjuposatho sāmaggī”ti vattabbaṃ, na ca kammavācāya bhagavatā payogo dassito, pālinayato aṭṭhakathācariyehi uddisitabbakkamo dassito. Tathā pañcannaṃ pātīmokkhuḍdesānaṃ uddesakkamo siddhoti veditabbaṃ. **Tayo vā dve vā pātīmokkhaṃ uddisanti, adhammena samaggaṃ nāma hotīti** ettha

kāmaṃ saṃghassa sāmaggī nāma hoti vaggakathāya yathākammaṃ sāmaggīvavattthānato, tathāpi vaggapaṭipakkhabhāvena samaggaṃ, samaggapaṭipakkhabhāvena ca vagmaṃ nāma kataṃ. Āveṇikato vā gaṇakammādisambhavato, tassa ca samaggavaggabhāvasambhavato vuttanti veditabbaṃ. **Dhammena vagganti** ettha pārisuddhikaraṇaṃ dhammikaṃ, saṃghasseva chandāgamaṇaṃ, na gaṇassāti katvā vagmaṃ nāma hoti. “Ekavāraṃ kataṃ sukataṃ, āpattiṃ pana āpajjati, puna kātuṃ na labhanti”ti vadanti. “Pañcasu ekassa chandaṃ āharitvā catūhi pātimokkhaṃ uddisitum vaṭṭati”ti vadanti, taṃ yuttaṃ, chandahāraṇaṃ bhikkhūnaṃ santikaṃ patte tena saṃgho pahoti, tasmā chando saṃghapatto hotīti katvā vuttaṃ.

Pātimokkhuḍdesakathāvaṇṇanā

150. **Mātikāṭṭhakathāyaṃ**¹ “suṇātu me bhante saṃgho -pa- āvikatā hissa phāsu hoti, tatthāyasmante pucchāmi -pa- tasmā tuṇhī. Evametaṃ dhārayāmi”ti vatvā ‘uddiṭṭhaṃ kho āyasmanto nidānaṃ’ti-ādinā nayena avasese sutena sāvite uddiṭṭho hoti”ti vuttattā “evametaṃ dhārayāmi”ti sutā kho panāyasmantehi”ti ettha “dhārayāmi”ti vatvā “uddiṭṭhaṃ kho āyasmanto nidānaṃ”ti vacanaṃ saṃkhittanti gahetabbaṃ, teneva khuddakaṭṭhapaṭṭhānaṃ likhitaṃ. Evaṃ **mātikāṭṭhakathāyaṃ**pi “āvikatā hissa phāsu hoti, tatthāyasmante”ti etthāpi “uddiṭṭhaṃ kho āyasmanto nidānaṃ”ti vacanaṃ saṃkhittanti gahetabbanti eke. Keci “avivadamānehi sikkhitabbaṃ”ti vutte nidānuḍdeso niṭṭhito nāma hoti, tasmā anāvikaṇṭhaṃ āpattiṃ āpajjati”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ. Kasmā? “Nidānaṃ uddisitvā”ti niṭṭhānavacanena hi nidānassa niṭṭhitabhāvo vutto, nidānāvasāne ca āpatti vuttāti. “**Sarabhaññaṃ** nāma sareṇa bhaṇanaṃ”ti likhitaṃ. **Sajjhāyaṃ adhiṭṭhahitvā**ti “sajjhāyaṃ karomī”ti cittaṃ uppādetvā. “Āpucchāmi vuttamattena kathetuṃ vaṭṭati”ti vadanti. Taṃ tuṇhībhave yujjati. “Athāpi lābhādinā abhibhūto vāreti, taṃ na pamāṇaṃ”ti vadanti. **Eseva nayoti** kathento yadi vicchindati, puna āpucchitabbanti.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 84 piṭṭhe.

Adhammakammaṭṭikkosānādikathāvaṇṇanā

154. “**Tesaṃ anupaddavattḥāyā**”ti saṃgho saṃghassa kammaṃ na karoti, aññopi upaddavo bahūnaṃ hoti, tasmā vuttaṃ.

Pātimokkhuḍdesaka-ajjhesanādikathāvaṇṇanā

155. “Therādhikaṃ pātimokkhaṃ”ti vatvāpi pacchā avisesena “yo tattha byatto paṭibalo, tassādheyyaṃ”ti vuttatā “bhante”ti vacanaṃ therassāpi atthīti siddhaṃ hoti. “Gacchāvuso saṃkhittena vā vitthārena vā”ti vacanato asatipi antarāye thāmaṃ pamāṇanti siddhaṃ hoti.

Disaṃgamikādivatthukathāvaṇṇanā

163. “Sacassa saddhimcarā bhikkhu-upaṭṭhākā atthī”ti pāṭho.
“**Utuvasseti** utusaṃvacchare hemantagimhesū”ti likhitaṃ.

Pārisuddhidānakathāvaṇṇanā

164. **Pārisuddhiṃ dammī**ti “sāpattiko therānaṃ deti, sampajānamusāvāde dukkaṭaṃ sambhavatī”ti ācariyena likhitaṃ. Kiṃ nu kho kāraṇaṃ? Sampajānamusāvādena¹ dukkaṭāpatti nāma kevalaṃ bhagavatā vuttatā akiriyasamuṭṭhānā hotīti. “Pārisuddhiṃ dammī”ti ettha pana kiriyā paññāyati, tasmā sampajānamusāvāde pācittiyaṃ viya dissati, suṭṭhu upaparikkhitabbaṃ. Mahantā hi te ācariyā nāma. Tattha “dammī”ti attano uposathakammanibbattinimittaṃ vuttaṃ. “Harā”ti ca “ārocehi”ti ca hāraḥ anārocanapaccayā dukkaṭamocanattamaṃ vuttaṃ. Eseva nayo chandaḍānepi. Tattha “dammī”ti attano cittaśāmaggiḍḍipānavacanāṃ, sesaṃ vuttanāyameva, evaṃ **upatissatthero** vaṇṇeti. Atha vā paṭhamaṃ samaggabhāvaṃ sandhāya, dutiyaṃ pacchā vidhātābbabhāvaṃ², tatiyaṃ chandaḥāraḥ dukkaṭamocanattamaṃ vuttaṃ. Ubhayatthāpi “saṃghapatto pakkamaṭī”ti-ādivacanato saṃghe samagge eva chandaḥpārisuddhidānaṃ ruhati, nāsamaggeti siddhaṃ. “Saṃghapatto ukkhittako paṭijānāti, āhaṭā hoti pārisuddhi”ti-ādivacanato ukkhittakāḍīnampi chandaḥpārisuddhidānaṃ ruhatīti siddhaṃ, tañca

1. Kiñcettha, sampajānamusāvādena (bahūsu)

2. Dātabbabhāvaṃ (Ka)

kho pakatattasaññāya, no aññathāti takko. Jānitvā sāmaṇerassa dinne na yāti¹, āpatti ca, ajānitvā dinne yāti ca², anāpattīti eke. **Biḷālasaṅkhalikā nāma pārisuddhīti** ettha saṅkhalikā nāma anantarena sambajjhati, aññena ca saṅkhalikenāti kevalaṃ saṅkhalikā parisuddhi nāma hotīti **upatissatthero**. Evaṃ sante visesaṇaṃ niratthakaṃ hoti. Biḷālasaṅkhalikā baddhāva hoti antogehe eva sampayojanattā. Yathā sā na katthaci gacchati, tathā sāpi na katthaci gacchatīti kira adhippāyo.

Chandadānādikathāvaṇṇanā

165-7-8. “Chandaṃ datvā khaṇḍasīmaṃ vā sīmantarikaṃ vā bahisīmaṃ vā gantvā āgato bhikkhu kammaṃ na kopeti, tasmā gamikabhikkhūnaṃ³ chandaṃ gaṇhitvā khaṇḍasīmaṃ bandhitvā puna vihārasīmaṃ bandhituṃ tesāṃ chandaṃ na gaṇhanti”ti vadanti. “Muhuttaṃ ekamantaṃ hothā”ti-ādivacanato yaṃ kiñci bhikkhukammaṃ gahaṭṭhādīsu hatthapāsagatesu na vaṭṭatīti siddhaṃ. **Nissīmaṇti** bahisīmaṃ. **Tassa sammutidānakkiccaṃ natthīti** tasmim satipi vaṭṭatīti attho. Āsana saha udakanti attho. **Pannarasopīti** apisaddo cātuddasiṃ sampiṇḍeti, tena vuttaṃ **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** “yadi no etan”ti. “Ajja me uposatho pannaraso”ti adhiṭṭhānaṃ sadā na kiñci, na aññathāti eke.

Āpattiṭṭhikammavidhikathādivaṇṇanā

169-70. **Paṭidesemīti** yāya kāyaci bhāsāya vutte desanā ca paṭiggaho ca hotiyeva diṭṭhāvikkammaṇa visuddhiyā vuttattāti keci. Vematikena “ahaṃ bhante ekissā thullaccayāpattiyā vematiko, yadā nibbematiko bhavissāmi, tadaṃ taṃ āpattiṃ paṭikarissāmi”ti vattabbaṃ. Evaṃ kate yāva nibbematiko na hoti, tāva sabhāgāpattiṃ paṭiggahetuṃ na labhati, aññesaṅka kammānaṃ parisuddho nāma hoti. Puna nibbematiko hutvā desetabbaṃ. Na cāti neva pāliyaṃ na aṭṭhakathāyaṃ atthi, desite pana doso natthīti. Tathā **ito vuṭṭahitvā taṃ āpattiṃ paṭikarissāmi**ti ettha ca sakalasaṅghe

1. Dinnena yāti (Ka)

2. Dinnena yāti ce (Ka)

3. Gāmiyabhikkhūnaṃ (Ka)

sabhāgāpattim āpanne, vematike ca. Tathā ca “Sabbo saṅgho sabhāgāpattim āpajjitvā yadā suddham passissatī”ti, “tadā tase santike tam āpattim paṭikarissatī”ti vatvā ‘uposatham kātum labhatī”ti ca likhitam.

Anāpattipannarasakādikathāvaṇṇanā

172-3. “Atthaññe”ti pubbavāre, “athaññe”ti pacchāvāre¹ pāṭho. Sīmam okkante vā okkamante vā passanti. Dhammasaññino pana aññāṇena honti. “Vematikapannarasakam uttānamevā”ti pāṭho.

Sīmokkantikapeyyālakathāvaṇṇanā

178. “Na akāmā dātabbā”tivacanato icchāya sati dātabbāti siddham.

Liṅgādidassanakathāvaṇṇanā

180. **Nābhivitarantī**ti ettha laddhinānāsamvāsakā kira te. Kammanānāsamvāsakañhi diṭṭhim paṭinissajjāpetvā tassa osāraṇakammam kātabbam. Evañhi kate tena saddhim uposatham kātum vaṭṭati. Itarena laddhinissajjanamattena kātunti vuttam. Āpattiyā adassane appaṭikamme ukkhittakañca diṭṭhiyā appaṭinissagge ukkhittakañca jānitvā tena saddhim karontassa pācittiyam, tasmā ime ukkhittānuvattakāti veditabbāti eke.

Nagantabbagantabbavārakathāvaṇṇanā

181. **Na gantabboti** kim sandhāya? “Aññatra saṅghenā”ti vacanato yasmim vihare satam bhikkhū viharanti, te sabbe kenacideva karaṇīyena dasa dasa hutvā visum visum nānā-udakukkhepasīmādīsu ṭhatvā uposatham kātum labhanti. Navakammasālādikā nānāsīmakoṭi uposathādhiṭṭhānattham sīmāpi nadīpi na gantabbā. Garukam pātimokkhuddesam vissajjitvā lahukassa akattabbattā “aññatra saṅghenā”ti vacanam sādheti. Tattha “yasmim

1. Pacchāvāreti (Ka)

āvāse uposathakārakā -pa- akatvā na gantabbo”ti vacanato vissatṭha-uposathāpi āvāsā gantum vaṭṭatīti siddham. “Tato pārisuddhi-uposathakaraṇattham viṣṭatṭha-uposathā gantum vaṭṭati, khaṇḍasīmaṃ vā pavisitunti apare vadanti”ti vuttaṃ. **Iminā neva uposathantarāyoti** “attano uposathantarāyo”ti likhitam.

Vajjanīyapuggalasandassanakathāvaṇṇanā

183. “Antimavatthum ajjhāpannassa nisinnaparisāya kalahādibhayena nāhaṃ karissāmi”ti cittaṃ uppādetvā nisīditum vaṭṭati. Aññakamme tassa nisinnaparisāya āpatti natthīti eke. “Na ca bhikkhave anuposathe uposatho katabbo aññatra saṃghasāmaggiyā”ti¹ vacanato sāmaggīdivaso anuposathadivasoti atthato vuttaṃ viya dissati. “Dveme bhikkhave uposathā”ti vuttavacanavasenetam vuttaṃ, aññathā **parivārapāliyā** virujjhatīti ācariyā. Cātuddasiyam, pannarasiyam vā ce saṃgho samaggo hoti, “ajjuposatho sāmaggī”ti avatvā pakatinīhāreneva kattabbanti dassanattham yathādesanā katāti no takko. Aññathā yathāvuttadvaye ce sāmaggī hoti, tattha uposatham akatvā anuposathadivase eva sāmaggī-uposatho kātābboti āpajjati. Aññathā pubbe paṭisiddhattā idāni paṭisedhanakiccaṃ natthi. “Na bhikkhave devasikaṃ pātimokkham uddisitabban”ti² pubbe hi vuttaṃ. Atha vā “anujānāmi bhikkhave uposathe pātimokkham uddisitun”ti pubbe vuttattā “sakiṃ pakkhassa cātuddase vā pannarase vā”ti ca “dveme bhikkhave uposathā”ti³ ca pacchā vuttattā tato aññasmim divase uposatho na kātābboti atthato āpannam anīṭṭham, sati saṃghasāmaggiyā añño divaso pakativasena anuposathopi uposathadivaso nāma hotīti dassanavasena nivāretumpi evaṃdesanā katāti veditabbā.

Uposathakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 190 piṭṭhe.

2. Vi 3. 142 piṭṭhe.

3. Vi 3. 150 piṭṭhe.

3. Vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanā

Vassūpanāyikānujānanakathāvaṇṇanā

184. **Mahā-aṭṭhakathāyampi** “saṅkāsayissantī”ti pāṭho, dīpavāsino “saṅkāpayissantī”ti paṭhanti kira. “**Kati nu kho vassūpanāyikā**”ti cintāyaṃ “kiṃ nimittan”ti vutte “anujānāmi bhikkhave vassaṃ upagantun”ti yaṃ vassūpagamaṇaṃ vuttaṃ, taṃ “imaṃ temāsaṃ vassaṃ upemi”ti vatvā upagantabbaṃ. Vassānamāsā ca cattāro. Tattha paṭhamāṃ temāsaṃ, pacchimaṃ temāsanti duvidhaṃ temāsaṃ. Tenāyaṃ tesāṃ bhikkhūnaṃ cintā ahoṣi.

Vassānecārikāpaṭikkhepādikathāvaṇṇanā

185. **Anapekkhagamanena vā aññattha aruṇaṃ utthāpanena vā āpatti veditabbā**ti ettha paṭhamāṃ tāva so sattāhaṃ anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamati. “Āgaccheyya vā so bhikkhave bhikkhu taṃ āvāsaṃ na vā āgaccheyya, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca paññāyati, paṭissave ca anāpatti”ti¹ vacanato oraṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Tathā hi “so tadaheva akaraṇīyo pakkamati, sakaraṇīyo pakkamati, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassā”ti¹ vuttaṃ.

Sattāhakarāṇīyānujānanakathāvaṇṇanā

187-8. Dutiyaṃ pana “so taṃ sattāhaṃ bahiddhā vītināmeti, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassā”ti¹ vacanato sattāhato paraṃ veditabbaṃ. Tathā hi “so taṃ sattāhaṃ anto sannivattaṃ karoti, tassa bhikkhave bhikkhuno purimikā ca paññāyati, paṭissave ca anāpatti”ti² vuttaṃ. Satipi kāraṇadvaye vassacchedakāraṇābhāve āpatti veditabbā, tasmā tīṇi etāni vacanāni yathāsambhavaṃ yojitāni viggahāni honti. **Tīṇi³ parihīnānīti** tasmaṃ natthitāya.

1. Vi 3. 216 piṭṭhe.

2. Vi 3. 215 piṭṭhe.

3. Niraviggahāni hontīti tīṇi. (Ka)

Pahiteyeva-anujānanakathāvaṇṇanā

199. “Anujānāmi bhikkhave saṅghakaraṇīyena gantum, sattāhaṃ sannivatto kātabbo”ti vacanato antovasse saṃhārikabhāvena gantum vaṭṭati. Tattha dhammachandavassenapi āgate saṅghassa āyamukhaṃ vinassati. Tato “senāsanāni katvā”ti ca vuttaṃ. **Āgataṃ** āgamaṇaṃ. Bhāvettha tapaccayoyaṃ¹. **Saṅghakaraṇīyena gantunti** ettha “senāsanapaṭisaṃyuttesu eva saṅghakaraṇīyesu, na aññesū”ti **dhammasirittthero** vadati kira. **Aṭṭhakathāyampi** taṃ padaṃ uddharitvā “yaṃ kiñci uposathā gārādīsu senāsanesū”ti-ādinaṃ senāsanameva dassitaṃ, tasmā upaparikkhitabbaṃ.

Animantitena gantum na vaṭṭatī tassa ratticchedo ca dukkaṭāpatti ca hoti, taṃ “vassacchedo”ti ca vadanti. **Nimantitoyeva nāma hotī**ti ettha upāsakehi “imasmiṃ nāma divase dānādīni karoma, sabbe sannipatantū”ti katāyapi katikāya gantum vaṭṭati. Pavāraṇāya navamito paṭṭhāya paṃsukūlikacīvaraṃ pariyesitūṃ kāvīrapaṭṭane viya sabbesaṃ gantum vaṭṭati anusaṃvaccharaṃ niyamato upāsakehi sajjitvā ṭhapanato. Vuttampi cetaṃ **andhakatṭhakathāyaṃ** “bhikkhusaṃghena vā katikā katā ‘samantā bhikkhū gacchantū’ti, ghosanaṃ vā kataṃ upāsakehi, tattha gacchantassa ratticchedo natthīti tathā ‘anusaṃvaccharaṃ āgacchantū’ti sakīṃ nimantitepi vaṭṭatī”ti ca “cīvarakālato paṭṭhāya niyamaṃ katvā samantato āgatānaṃ sajjitvā dānato kāvīrapaṭṭane ghosetvā karaṇākāro paññāyatīti apare”ti ca. Ācariyā pana evaṃ na vadanti.

Antarāye-anāpattivassacchedakathāvaṇṇanā

201. “Sace dūraṃ gato hoti, sattāhavārena aruṇo uṭṭhāpetabbo”ti vacanato ‘yasmiṃ antarāye sati vassacchedaṃ kātuṃ vaṭṭati, tasmīṃ antarāyeva vassacchedamakavā sattāhakaraṇīyena vītināmetuṃ vaṭṭatīti dīpitanti apare”ti vuttaṃ. Vinayadharā pana na icchanti, tasmā “sattāhavārena aruṇo uṭṭhāpetabbo”ti idaṃ tatrappādādinimittaṃ vuttanti veditaṃ. Taṃ sandhāya “ācariyā pana evaṃ na vadantī”ti vuttaṃ.

1. Bhāvettatapaccayoyaṃ (Ka)

Gāvurū vāti balibaddham vā. **Bahisīmāya** **ṭhitānanti** tehi khaṇḍasīmāya **ṭhitehipīti upatissatthero**. Vassacchede assa **vassacchedassa**. Vihārā aññattha vuṭṭhāpentehi tattheva sannipatitvā “iminā ca iminā ca kāraṇena imasmim nāma padese imaṃ viharāṃ netvā vuṭṭhāpemā”ti anussāvetvāva kātābbanti.

Vajāḍīsuvassūpagamanakathāvaṇṇanā

203. **Vajena saddhim gatassa vassacchede anāpattīti** vassacchedo na hotīti kira adhippāyo. Satthassa avihārattā “imasmim vihare”ti avatvā “idha vassaṃ upemī”ti ettakaṃ vattabbaṃ. “**Satthe pana vassaṃ upagantum na vaṭṭatīti** ‘imasmim vihare imaṃ temāsan’ti vā ‘idha vassaṃ upemī’ti vā na vaṭṭati, ālayakaraṇamatteneva vaṭṭatīti adhippāyo”ti likhitaṃ. Taṃ pana aṭṭhakathāya virujjhati. “Idha vassaṃ upemīti tikkhattum vattabban”ti hi vuttaṃ. Aṭṭhakathāvacanampi pubbāparaṃ virujjhatīti ce? Na, adhippāyājānanato. Sattho duvidho ṭhito, sañcāroti. Tattha ṭhite kuṭikāya “idha vassaṃ upemī”ti vatvā vasitabbaṃ. Idañhi sandhāya “anujānāmi bhikkhave satthe vassaṃ upagantun”ti vuttaṃ, sañcārimhi pana satthe kuṭikāya abhāvato vassaṃ upagantum na vaṭṭati. Sati sivikāya vā sakaṭakuṭikāya vā vaṭṭati, tathā vajepi. Tīsu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpatti.

Pavāretuñca labhatīti etthāyaṃ vicāraṇā—“anujānāmi bhikkhave yena vajo, tena gantun”ti idaṃ kiṃ vassarakkhaṇatthaṃ vuttaṃ, udāhu vassacchedāpattirakkhaṇatthanti? Kiñcettha yadi vassarakkhaṇatthaṃ, “na bhikkhave asenāsanikena vassaṃ upagantabban”ti idaṃ virujjhati. Atha vassacchedāpattirakkhaṇatthaṃ vuttanti siddhaṃ na so pavāretum labhatīti, kā panettha yutti? Yato ayameva tividho pavāretum labhati, netaro. Vāḷehi ubbālḥādiko hi upagataṭṭhānapariccāgā¹ labhati. Pariccāgā na labhatīti ayamettha yutti. Yena gāmo, tathā gatopi pavāretum labhatīti ekenāti ācariyo. Yo hi pubbe “idha vassaṃ upemī”ti na upagato, “imasmim vihare”ti upagato,

1. Ubbālḥādito hi upagataṭṭhānapariccāgā (Ka)

so ca pariccatto. Aññathā vinā vihārena kevalaṃ gāmaṃ sandhāya “idha vassaṃ upemī”ti upagantum vaṭṭatīti. Āpajjatūti ce? Na, “anujānāmi bhikkhave vaje satthe nāvāya vassaṃ upagantun”ti vacanaṃ viya “gāme upagantun”ti vacanābhāvato. Yasmā “tisu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpattī”ti vacanaṃ tattha vassūpagamanaṃ atthīti dīpeti tadabhāve chedābhāvā, tasmā “satthe pana vassaṃ upagantum na vaṭṭatī”ti kuṭiyā abhāvakālaṃ sandhāya vuttanti siddhaṃ. **Tisu ṭhānesu bhikkhuno natthi vassacchede āpattī**ti “tehi saddhiṃ gacchantasseva natthi, virujjhivā¹ gamane āpatti ca, pavāretuñca na labhatī”ti likhitaṃ, tasmā yaṃ vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “atha sattho antovasseyeva bhikkhunā patthitaṭṭhānaṃ patvā atikkamati -pa- antarā ekasmiṃ gāme tiṭṭhati vā vippakirati vā”ti-ādi, taṃ ettāvata virujjhivā gatānampi virujjhivā² gamanaṃ na hoti, tasmā pavāretabbanti dassanattanti veditabbaṃ.

Tattha “padaracchadanaṃ kuṭiṃ katvā upagantabban”ti vacanato senāsanatthāya rukkhaṃ āruhituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ hoti, na pālivirodhatoti ce? Na, tappaṭikkhepeneva siddhattā, imassa idha punapi paṭikkhepanato. “Na bhikkhave asenāsanikena vassaṃ upagantabban”ti iminā paṭikkhepena siddhe “na bhikkhave ajjhokāse vassaṃ upagantabban”ti paṭikkhepo viya siyāti ce? Na, ajjhokāsassa asenāsanabhāvānumatippasaṅgato. Ajjhokāso hi “ajjhokāse palālapuñje”ti³ vacanato senāsananti siddhaṃ. Catusāla-ajjhokāse vasantopi “catusālāya vasatī”ti vuccati, tasmā tattha vaṭṭatīti āpajjati, tasmā idha asenāsaniko nāma attanā vā parena vā attano nibaddhavāsattaṃ apāpitasenāsanikoti veditabbaṃ. Aññathā dvinnāṃ paṭikkhepanaṃ aññatarātirekatā ca⁴ rukkhamūlepi nibbakosepi vassaṃ upagantum vaṭṭatīti ca, apāpitasenāsanikenāpi gabbhe vasituṃ vaṭṭatīti ca āpajjati, sadvārabandhameva senāsanāṃ idha adhippetanti kathaṃ paññāyatīti ce? Nidānato. Ayañhi asenāsanikavassūpagamanāpatti “tena kho pana samayena bhikkhū asenāsanikā vassaṃ upagacchanti, sītenapi uñhenapi kilamantī”ti imasmiṃ nidāne paññattā,

1. Vissajjitvā (Ka)

2. Vissajjitvā gatāhi vissajjitvā ca (Ka)

3. Ajjhokāseti ajjhokāsaṃ palālapuñjanti (Ka)

4. Aññatarātirekatāya (Ka)

tasmā sītādipaṭikkhepameva idha senāsananti adhippetabbanti siddham.
 Evaṃ sante siddham pubbapakḥhanidassananti ce? Na, pubbe
 aparatthapavattisūcanato. **Dutiyaajjhānaniddese**¹ “vitakkavicārānaṃ
 vūpasamā avitakkaṃ avicāraṃ”ti vacanāni nidassanaṃ.
 Ajjhokāsapaṭikkhepanidānena bahi-ajjhokāsova paṭikkhitto, na
 catusālādimajjhagato ajjhokāsoti āpajjati, tasmā na nidānaṃ pamāṇanti ce?
 Na, niyamato. Kiñci hi sikkhāpadaṃ nidānāpekkhaṃ hotīti sādhitametam.
 Idaṃ sāpekkhaṃ, idaṃ anapekkhanti kathaṃ paññāyati, na hi ettha
ubhatovibhaṅge viya sikkhāpadānaṃ padabhājanaṃ, anāpattivāro vā atthīti?
 Idhāpi desanāvidhānato paññāyati. “Deve vassante rukkhamaṇampi
 nibbakosampi upadhāvantī”ti hi imehi dvīhi nidānavacanehi bahi vā anto vā
 sabbaṃ ovassakaṭṭhānaṃ idha ajjhokāso nāma. Anovassakaṭṭhānampi
 anibbakosameva idha icchitabbanti siddham hoti. Tena na **upagantabbanti**
 na ālayakaraṇapaṭikkhepo, “idha vassaṃ upemi”ti vacanapaṭikkhepo.
 Chavasarīraṃ dahitvā chārikāya, aṭṭhikānañca atthāya kuṭikā kariyatīti
andhakaṭṭhakathāvacanaṃ. “**Taṅkitamañcoti** kasikuṭikāpāsāṇaḥgharaṇa”ti
 likhitaṃ. “Akavāṭabaddhasenāsane attano pāpīte sabhāgaṭṭhāne
 sakavāṭabaddhe vasati ce, vaṭṭati”ti vuttaṃ. Payogopi atthi, “asenāsanikena
 vassaṃ na upagantabbaṃ”ti **pāli** ca **aṭṭhakathā** ca, tasmā upaparikkhitabbaṃ.

Adhammikakatikādikathāvaṇṇanā

205. **Mahāvibhaṅge** vuttanti ettha ayaṃ **andhakaṭṭhakathā**vacanaṃ
 ūnapannarasavassena sāmaṇereṇa idha vihāre na **vatthabbā**, na paṃsukūlaṃ
 āhiṇḍitabbaṃ, na coḷabhikkhā gahetabbā, na aññavihāre bhuñjitabbaṃ, na
 aññassa bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā santakaṃ bhuñjitabbaṃ,
 aññamaññaṃ neva ālapeyyāma na sallapeyyāma, na sajjhāyitabbaṃ,
 mattikāpattena vaṭṭati, na aparipuṇṇaparikkhārassa vāsoti.

206. **Musāvādoti** visamvādo adhippeto. Keci “visamvādanavasena
 paṭissuṇitvāti vuttan”ti ca, “rañño² vuttavacanānurūpato musāvādoti
 gahaṭṭhā gaṇhantīti vuttan”ti ca vadanti.

1. Dī 1. 70; Ma 1. 214 piṭṭhādīsu.

2. Athañño (Ka)

207. “**Purimikā ca na paññāyati.** Kasmā? ‘Dutiye vasāmī’ti citte uppanne paṭhamasenāsanaggāho paṭippassambhati. Puna ‘paṭhame-eva vasāmī’ti citte uppanne dutiyo paṭippassambhati. Ubhayāvāse vidhānaṃ natthī”ti likhitam. **Porāṇagaṇṭhipade** pana “paṭhamam gahitaṭṭhāne avasitvā aññasmiṃ vihāre senāsanam gahetvā dvīhatīham vasati, tato paṭhamaggāho paṭippassambhatīti purimikā ca na paññāyati. Pacchimaggāho na paṭippassambhati. Idañhi divasavasena paṭippassambhanam nāma hoti. Atha pacchimaṃ temāsaṃ aññasmiṃ vasati, purimikā ca na paññāyati, idam senāsanaggāhānam vasena paṭippassambhanam nāmā”ti vuttam. Ubhopede atthavikappā idha nādhippetā. Yatthāyaṃ paṭissuto, tattha purimikā ca na paññāyati, paṭissave ca āpatti dukkaṭassa. Kattha pana purimikā paññāyatīti? Antarāmagge dvīsu āvāsesu yattha tadaheva pacchimaggāho, tattha paṭhamam gahitaṭṭhāne sattāhakaraṇīyena gacchato na vassacchedo, **so tadaheva akaraṇīyo pakkamatīti**-ādimhi “**karaṇīyam** nāma sattāhakaraṇīyan”ti likhitam.

Pālimuttakaratticchedavinicchaye “dhammassavanādī”ti vuttam. Ādimhi catūsu vāresu nirapekkhapakkamanassādhipphetattā “sattāhakaraṇīyenā”ti na vuttam tasmim sati nirapekkhagamanābhāvato. Tattha purimā dve vārā vassam anupagatassa vasena vuttā, tasmā upagatassa tadaheva sattāhakaraṇīyena gantvā antosattāham āgacchato na vassacchedoti siddham. Pacchimā dve vārā upagatassa nirapekkhagamanavasena vuttā, “sattāham anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamatī”ti tato bahiddhā sattāham vītināmentassa vassacchedoti dassanattam vuttam. Tattha “akaraṇīyo pakkamatī”ti vacanābhāvā vinā ratticchedakāraṇena gantum na vaṭṭatīti siddham. Pavāretvā pana gantum vaṭṭati pavāraṇāya¹ tamdivasasannissitattā. Tattha **na vā āgaccheyyāti** antarāyena. Ācariyo pana “na puna idhāgacchāmī”ti nirapekkhopi sakaraṇīyova gantum labhatīti dassanattam akaraṇīyo’ti na vuttan”ti vadati. “Sīhaḷadīpe kira cūḷapavāraṇā nāma atthi, tam pavāraṇam katvā yathāsukham sakaraṇīyā gacchanti, payogaṇca dassentī”ti vuttam. “Tattha cha aruṇā antovasse

1. Pavāraṇāruṇassa (Ka)

honti, eko bahi, tasmā so temāsaṃ vuttho hotīti apare”ti ca, “ācariyo evaṃ na vadatī”ti ca vuttaṃ. Sabbattha **vihāraṃ upetīti** attano vassaggena pattaḡabbhaṃ upetīti **porāṇā. Asatiyā pana vassaṃ na upetīti** ettha “īmasmiṃ vihāre īmaṃ temāsaṃ”ti avacanena. “**Aṭṭhakathāyaṃ** vuttaratticchedakāraṇaṃ vinā tirovihāre vasitvā āḡacchissāmīti ḡacchatopi vassacchedan”ti likhitaṃ.

208. **Paṭissuto hoti pacchimikāyāti** antarā pabbajitabhikkhunā, chinnavassena vā paṭissuto, aññena pana purimaṃ anupagantvā pacchimikāyaṃ paṭissavo na kātabbo. Ratticchede sabbattha vassacchedoti sanniṭṭhānaṃ katvā vadanti. Keci pana na icchanti. Taṃ sādhetuṃ anekadhā papañcenti. Kim tena.

Vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pavāraṇākkhandhakavaṇṇanā

Aphāsukavīhāraṇakathāvaṇṇanā

210. “Saṃghaṃ āvuso pavāremī”ti vuttattā pacchāpi “vadatu maṃ saṃgho”ti vattabbaṃ viya dissati. Ayaṃ panettha adhippāyo—yasmā ahaṃ saṃghaṃ pavāremi, tasmā tattha pariyāpannā therā, majjhimā, navā vā avisesenāyasmanto sabbepi maṃ vadantūti.

Pavāraṇābhedaṇṇanā

212. **Dvemā bhikkhave pavāraṇā**ti ettha tādise kicce sati yattha katthaci pavāretuṃ vaṭṭati. Teneva **mahāvīhāre** bhikkhū cātuddasiyaṃ pavāretvā pannarasiyaṃ kāyasāmaggiṃ idānapi denti. **Citiyagiri** mahādassanattampi aṭṭhamiyaṃ gacchanti, tampi cātuddasiyaṃ pavāretukāmānaṃyeva hoti. “Sattāhaṃ anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamati, anāpattīti vacanato idaṃ āciṇṇaṃ”ti likhitaṃ. “No ce adhiṭṭhaheyya, āpatti dukkaṭassā”ti ekassa vuttadukkaṭaṃ, tasseva vuttaṃ pubbakiccaṇca saṃghagaṇānampi netabbaṃ.

Pavāraṇādānanujānanakathāvaṇṇanā

213. **Tena ca bhikkhunā**ti pavāraṇādāyakena.

Anāpattipannarasakādīkathāvaṇṇanā

“Tassā ca pavāraṇāya ārocitāya saṃghena ca pavārite sabbesaṃ suppvāritaṃ hotīti vacanato kevalaṃ pavāraṇāya pavāraṇādāyakopi pavāritova hotī”ti vadantīti.

222. **Avuṭṭhibhāya parisāyā**ti pavāretvā pacchā aññaṃaññaṃ kathentiya. **Ekaccāya vuṭṭhitāyā**ti ekaccesu yathānisinnesu ekaccesu sakasakaṭṭhānaṃ gatesu. **Puna pavāretabbanti** punapi sabbehi

samāgantvā pavāretabbaṃ. **Āgacchanti samasamā, tesam santike pavāretabbanti** “gate anānetvā nisinnānaṃyeva santike pavāretabbaṃ, uposathakkhandhakepi eseva nayo”ti likhitaṃ. **Sabbāya vuṭṭhitāya parisāya āgacchanti samasamā, tesam santike pavāretabbanti** “yadi sabbe vuṭṭhahitvā gatā, sannipātetuṇca na sakkā, ekacce sannipātāpetvā pavāretum vaṭṭati”ti vadanti. Kasmā? Ñattiṃ ṭhapetvā kattabbasaṃghakammābhāvā vaggam na hoti kira. Ettha pana ekaccesu gatesupi sabbesu gatesupi sabbe sannipātāpetvā ñattiṃ aṭṭhapetvā kevalaṃ pavāretabbaṃ. Ekacce sannipātāpetvā pavāretum na vaṭṭati “saṃghaṃ bhante pavāremi”ti vacanato. Sabbepi hi sannipatitā pacchā diṭṭhaṃ vā sutam vā parisankitam vā vattāro honti. Anāgatānaṃ atthibhāvaṃ ñatvāpi ekaccānaṃ santike pavāraṇāvacanaṃ viya hoti. Sammukhībhūte cattāro sannipātāpetvā nissaggiyaṃ āpannacīvarādinissajjanaṃ viya pavāraṇā na hoti sabbāyattattā. “Samaggānaṃ pavāraṇā paññattā”ti vacanañcetha sādhaṃ. “Ito aññathā na vaṭṭati **aṭṭhakathāyaṃ** ananuññātattā”ti **upatissatthero** vadati. “Thokatarehi tesam santike pavāretabbaṃ ñattiṃ aṭṭhapetvāvā”ti vuttaṃ. **Āgantukā** nāma navamito paṭṭhāyāgatā vā vajasatthanāvāsu vutthavassā vā honti.

237. “Dasavatthukā micchādiṭṭhi hoti tathāgatoti-ādī”ti likhitaṃ. “Natthi dinnanti-ādī”ti vuttaṃ.

239. “Upaparikkhitvā jānissāmāti tena saha pavāretabbaṃ”ti likhitaṃ.

Pavāraṇākkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cammakkhandhakavaṇṇanā

Soṇakoḷivisavattthukathāvaṇṇanā

242. **Asītiyā -pa- kāretīti** “asīti gāmikasahassāni sannipātāpetvā”ti imassa kāraṇavacanāṃ. Tattha “gāmānaṃ asītiyā saḥassesū”ti vattabbe “asītiyā gāmasaḥassesū”ti vuttaṃ. Gāmappamukhā **gāmikā**, tesaṃ saḥassāni. **“Kammacittikatānī”**ti upacārena vuttaṃ. Kammappaccaya-utusuṃsaṃvattāne hi tesaṃ añjanaṇṇabhāvo. “Kenacideva karaṇīyenā”ti vattabbe kenacidevā”ti vuttaṃ. Ettha evaṃ-saddo opamme pavattati.

Evamupamānopadesapucchāvadhāraṇapaṭiññāta-opamme. **Purato pekkhamānānanti** anādaratthe sāmivacanāṃ. Tato pana bhagavato gandhakuṭiyā kavāṭaṃ subaddhaṃ passitvā icchitākāraṇakusalatāya iddhiyā gantvā kuṭim pavisitvā ārocesi. **Vihārapacchāyāyanti** vihārassa vaḍḍhamānacchāyāyaṃ. **“Aho nūnāti** aho mahanto”ti likhitāṃ. Bhagavato sambahulehi saddhiṃ āhiṇḍanaṃ āyasmato soṇassa vīriyārambhanidassanena anāraddhavīriyānaṃ uttejanatthaṃ, evaṃ sukhumālānaṃ pādarakkhaṇatthaṃ upāhanā anuññātāti dassanatthaṃca.

Soṇassapabbajjākathāvaṇṇanā

243. **Tattha ca nimittaṃ gaṇhāhīti** tesaṃ indriyānaṃ ākāraṃ upalakkhehi.

244. **Adhimutto hotīti** paṭivijjhivā paccakkhaṃ katvā ṭhito hoti. **Nekkhammādhimuttoti**-ādīhi nibbānaṃ, arahattaṃca vuttaṃ. “Taṃhi sabbakilesehi nikkhantattā ‘nekkhamman’ti ca gehato pavivittattā ‘paviveko’ti ca byāpajjābhāvato ‘abyāpajjan’ti ca arahatthaṃ upādānassa khayante uppannattā ‘upādānakkhaya’ti ca taṇhāya khayante uppannattā ‘taṇhakkhaya’ti ca sammohābhāvato ‘asammoho’ti ca vuccatī”ti vuttaṃ. Sabbehi arahattaṃ vuttanti keci. **Siyā kho evamassāti** kadāci evamassa, assa vā āyasmato evaṃ siyā. **Paccāgacchanto jānato. Karaṇīyamattānanti** attano. So eva

vā pāṭho. **Nekkhammādhimuttoti** imasmimīyeva arahattaṃ kathitaṃ. Sesesu nibbānanti keci. **Asammohādhimuttoti** ettheva nibbānaṃ. Sesesu arahattanti keci. “Sabbesvevetesu ubhayampi”ti vadanti. **Pavivekañca cetaso, adhimuttassa, upādānakkhayassa cāti** upayogatthe sāmivacanaṃ. Āyatanānaṃ uppādañca vayañca disvā.

Sabbanīlikādiṭṭhikhepakathāvaṇṇanā

246. “Rañjanacoḷakena puñchitvā”ti pāṭho. “**Khallakādīni apānetvā**”ti vuttatā dve tīṇi chiddāni katvā vaḷaṇjetuṃ vaṭṭatī”ti vadantānaṃ vādo na gahetabbo.

Yānādiṭṭhikhepakathāvaṇṇanā

254. “Caturaṅgulādhikānī”ti vuttatā caturaṅgulato heṭṭhā vaṭṭatīti eke. **Ubhatolohitakūpadhānanti** ettha “kāsavaṃ pana vaṭṭati, kusumbhādirattameva na vaṭṭatī”ti likhitaṃ.

Sabbacammaṭṭhikhepādikathāvaṇṇanā

255. **Kissa tyāyanti** kissa te ayaṃ.

256. **Gihivikatanti** gihīnaṃ atthāya kataṃ. “Yattha katthaci nisīdituṃ anujānāmīti attho”ti likhitaṃ. Kiñcāpi **dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ** “ṭhapetvā tūlikaṃ sabbāneva gonakādīni ratanaparisibbitāni vaṭṭantī”ti¹ vuttaṃ, atha kho vinayapariyāyaṃ patvā garuke ṭhātabbato idha vuttanayenevettha attho gahetabbo. “Tattha pana suttantikadesanāya gahaṭṭhādīnampi vasena vuttatā tesam saṅgaṇhanatthaṃ ṭhapetvā ‘tūlikaṃ -pa- vaṭṭantī’ti vuttaṃ viya khāyatīti apare”ti vuttaṃ.

259. **Migamātukoti** tassa nāmaṃ. Vātamigoti ca tassa nāmaṃ. “Kāḷasīho kāḷamukho kapi”ti likhitaṃ. **Cammaṃ na vaṭṭatīti** yena pariyāyena cammaṃ vaṭṭissati, so parato āvi bhavissati. “Attano

1. Na vaṭṭanti (Ṭṭha)

puggalikavasena parihāro paṭikkhitto”ti vuttaṃ. “Na bhikkhave kiñci cammaṃ dhāretabban”ti ettāvatā siddhe “na bhikkhave gocammaṃ”ti idaṃ parato “anujānāmi bhikkhave sabbapaccantimesu janapadesu cammāni attharaṇāni”ti ettha anumatiṃ pasāṅgabhayā vuttanti veditabbaṃ.

Cammakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Bhesajjakkhandhakavaṇṇanā

Pañcabhesajjādikathāvaṇṇanā

260. “Yaṃ bhesajjañceva assā”ti parato “tadubhayena bhiyyoso mattāya kissā hontī”ti-ādinā virodhadassanato nidānānapekkhaṃ yathālābhavasena vuttanti veditabbaṃ. Yathānidānaṃ kasmā na vuttanti ce? Tadaññāpekkhādhippāyato. Sabbabuddhakālepi hi sappi-ādīnaṃ sattāhakālikabhāvāpekkhāti tathā vacanena bhagavato adhippāyo, teneva “āhāratthañca phareyya, na ca oḷāriko āhāro paññāyeyyā”ti vuttaṃ. Tathā hi **kāle paṭiggahetvā kāle paribhuñjitunti** ettha ca kālaparicchedo na kato. Kutoyeva pana labbhā tadaññāpekkhādhippāyo bhagavato mūlabhesajjādīni tāni paṭiggahetvā yāvajīvanti kālaparicchedo. Yaṃ pana “anujānāmi bhikkhave tāni pañca bhesajjāni kāle paṭiggahetvā kāle paribhuñjitun”ti vacanaṃ, taṃ “sannidhiṃ katvā aparāparasmiṃ divase kāle eva paribhuñjitun anujānāmi”ti adhippāyato vuttanti veditabbaṃ. Aññathā atisayattābhāvato “yaṃ bhesajjañceva assā”ti-ādi vitakkuppādo na sambhavati. Paṇṭabhojanānumatiyā pasiddhattā ābādhānurūpasappāyāpekkhāya vuttānti ce? Tañca na, bhiyyoso mattāya kisādibhāvāpattidassanato. Yathā “ucchurasā upādāya phāṇitaṃ”ti vuttaṃ, tathā “navanītaṃ upādāya sappin”ti vattabbato navanītaṃ visum na vattabbanti ce? Na, visesadassanādhippāyato. Yathā phāṇitaggaḥaṇena siddhepi parato ucchuraso visum anuññāto ucchusāmaññato guḷodakaṭṭhāne ṭhapanādhippāyato. Tathā navanīte visesavidhidassanādhippāyato navanītaṃ visum anuññātanti veditabbaṃ. Visesavidhi panassa **bhesajjasikkhāpadatṭhakathā**vasena veditabbaṃ. Vuttañhi tattha “pacitvā sappiṃ katvā paribhuñjitukāmena adhotampi pacitum vaṭṭatī”ti¹. Tattha sappi pakkāva hoti, nāpakkā. Tathā phāṇitampi. Navanītaṃ apakkameva.

Etthāha—navanītaṃ viya ucchurasopi sattāhakālikapāḷiyaṃ eva vattabboti? Na vattabbo. Kasmā? Sattāhakālikapāḷiyaṃ

vutte ucchuraso guḷāpadesena yathā agilānassa phāṇitaṃ paṭisiddhaṃ, tathā ucchurasopīti āpajjati, avutte pana guḷaṃ viya so phāṇitasankhyaṃ na gacchati. Idha avatvā pacchā vacanena guḷodakaṭṭhāneva ṭhapito hoti. Tadatthameva pacchābhattaṃ vaṭṭanakapānakādhikāre vutto, tasmā eva yāmakālikoti ce? Na, aṭṭhakathāvirodhato. Na upādāyatthassa nissayatthattāti ce? Kiṃ vuttaṃ hoti—“ucchurasāṃ upādāya ucchuvikati phāṇitanti veditabbā”¹ti yadetaṃ nissaggiyaṭṭhakathāvacanaṃ, tattha “upādāyā”²ti imassa nissāya paccayaṃ katvāti atthoti. Na, parato aparakiriyāya adassanato. Yathā “cakkhuṇca paṭicca rūpe cā”³ti-ādīsu² “paṭiccā”³ti imassa ussukkavacanassa “uppajjati”³ti aparakiriyā dissati, na tathā “ucchurasāṃ upādāyā”³ti ettha aparakiriyā dissatīti. Ayuttametaṃ tattha tadabhāvepi siddhattā. Yathā “cattāro ca mahābhūtā catunnaṇca mahābhūtānaṃ upādāya rūpaṃ”³ti³ ettha aparakiriyāya abhāvepi ussukkavacanāṃ siddhaṃ, tathā etthāpi siyāti? Na, tattha pāṭhasesāpekkhattā. Yathā cattāro mahābhūtā upādāya vuttaṃ, pavattakaṃ vā rūpanti imaṃ pāṭhasesaṃ sā pāḷi apekkhati, na tathā idaṃ **aṭṭhakathā**vacanaṃ kañci pāṭhaṃ apekkhati. Paripuṇṇavādino hi aṭṭhakathācariyā. Saññākaraṇamattaṃ vā tassa rūpassa. “Atthi rūpaṃ upādāyā”³ti-ādīsu⁴ hi saññākaraṇamattaṃ, evamidhāpīti veditabbaṃ. Idha pana “ucchurasāṃ upādāyā”³ti ucchurasāṃ ādiṃ katvā, tato paṭṭhāyāti attho, tasmā “ucchurasena saṃsaṭṭhaṃ bhattaṃ agilāno bhikkhu viññāpetvā bhuñjanto paṇītabhojanasikkhāpadena kāretabbo, bhikkhunī pāṭidesaniyenā”³ti vuttaṃ, taṃ ayuttanti eke. Te visesahetuno abhāvaṃ, dassetvā paññāpetabbā.

Ettāvatā “ucchurasāṃ upādāyāti ucchurasāṃ ādiṃ katvā”³ti-ādīnaṃ padānaṃ atthaṃ micchā gahetvā yadi “ucchurasāṃ upādāyā”³ti vacanena ucchuraso phāṇitaṃ siyā, “apakkā vā”³ti vacanaṃ niratthakaṃ apakkavacanena ucchurasassa gahitattā. Atha “pakkā vā”³ti vacanena ucchuraso phāṇitanti siddhaṃ, “ucchurasāṃ upādāyā”³ti vacanaṃ niratthakanti uttaraṃ vuttaṃ, taṃ anuttaranti sādhitāṃ hoti. **So cetehi apakkā vāti** sāmaṃ bhikkhunā

1. Vi-Ṭṭha 2. 294 piṭṭhe.

2. Ma 1. 158, 326; Ma 3. 328, 332; Saṃ 1. 301 piṭṭhādīsu.

3. Abhi 1. 145 piṭṭhe.

4. Abhi 1. 146 piṭṭhe.

apakkā vā. **Avatthukapakkā vā**ti bhikkhunāva sāmāṃ vinā vatthunā pakkā vāti attho. Tasmā aññathā “savatthukapakkā vā”ti ca vattabbanti attho dassito, so duṭṭhu dassito. Kasmā? **Mahā-aṭṭhakāthāyaṃ** “jhāma-ucchuphāṇitaṃ vā koṭṭita-ucchuphāṇitaṃ vā purebhattameva vaṭṭati”ti vuttattā, “savatthukapakkā vā”ti vacanassa ca laddhivirodhato avuttattā. “**Mahāpaccariyaṃ** pana ‘etaṃ savatthukapakkāṃ vaṭṭati no vaṭṭati’ti pucchāṃ katvā ‘ucchuphāṇitaṃ pacchābhattaṃ no vaṭṭanaṃ nāma natthi’ti vuttaṃ, taṃ yuttan”ti¹ vuttattā ca savatthukapakkā vāti attho ca vuttoyeveva hoti, tasmā duddassitoti siddhaṃ. **Āhāratthanti** āhārapayojanaṃ. **Āhāra**kiccaṃ yāpananti atthoti ca.

262. **Telaparibhogenā**ti sattāhakālikaparibhogena.

263. **Sati paccayeti** ettha satipaccayatā gilānāgilānavasena dvidhā veditabbā. Vikālabhojanasikkhāpadassa hi anāpattivāre yāmakālikādīnaṃ tiṇṇampi avisesena satipaccayatā vuttā. Imasmim **khandhake** “anujānāmi bhikkhave gilānassa guḷaṃ, agilānassa guḷodakaṃ, anujānāmi bhikkhave gilānassa loṇasovīraṃ, agilānassa udakasambhinnan”ti vuttaṃ. Tasmā siddhaṃ satipaccayatā gilānāgilānavasena duvidhāti. Aññathā asati paccaye guḷodakādīsu āpajjati. Tato ca pālivirodho.

Piṭṭhehīti pisitatelehi. **Koṭṭhaphalanti** koṭṭharukkhassa phalaṃ. “Madanaphalaṃ vā”ti ca likhitaṃ. **Hiṅgujatu** nāma hiṅgurukkhassa daṇḍapallavapavālapākanipphannā. **Hiṅgusipāṭikā** nāma tassa mūlasākhapākanipphannā. **Takaṃ** nāma tassa rukkhassa tacapākodakaṃ. **Takapattī**ti tassa pattapākodakaṃ. **Takapaṇṇī**ti tassa phalapākodakaṃ. Atha vā “**takaṃ** nāma lākhā. **Takapattī**ti kittimalomalākhā. **Takapaṇṇī**ti pakkalākhā”ti likhitaṃ. **Ubbhidaṃ** nāma ūsapāṃsumayaṃ².

264. **Chakaṇaṃ** gomayaṃ. **Pākatikacuṇṇaṃ** nāma apakkakasāvacuṇṇaṃ, tena “ṭhapetvā gandhacuṇṇaṃ sabbaṃ vaṭṭati”ti vadanti. **Cālītehī**ti parissāvitehi.

265. **Nānāsambharehi katanti** nānosadhehi.

1. Vi-Ṭṭha 2. 294 piṭṭhe.

2. Ussadapāṃsumayaṃ (Ka)

Gulādi-anujānanakathāvaṇṇanā

274. Sāmaṃ pakkam samapakkanti duvidham viya dīpeti, tasmā khīrādīsu uṇhamattameva pāko. Tena uttaṇḍulādisamānā honti.

276-278. “Buddhappamukhan’ti āgataṭṭhāne ‘bhikkhusaṃgho’ti avatvā ‘saṃgho’ti vuccati bhagavantampi saṅgahetun’ti vadanti. **Nāgoti** hatthī.

279. **Sambādheti** vaccamagge bhikkhussa bhikkhuniyā ca passāvamaggepi anulomato. Dahanam paṭikkhepābhāvā vaṭṭati. Satthavattikammānulomato na vaṭṭatīti ce? Na, paṭikkhittapaṭikkhepā, paṭikkhipitabbassa tapparamatādīpanato, kim vuttam hoti? Pubbe paṭikkhittampi satthakammaṃ sampiṇḍetvā pacchā “na bhikkhave -pa-thullaccayassā”ti dvikkhattuṃ satthakammasa paṭikkhepo kato. Tena sambādhassa sāmāntā dvaṅgulaṃ paṭikkhipitabbam nāma. Satthavattikammato uddham natthīti dīpeti. Kiñca bhiyyo pubbe sambādheyeva satthakammaṃ paṭikkhittam, pacchā sambādhassa sāmāntā dvaṅgulampi paṭikkhittam, tasmā tasseeva paṭikkhepo, netarassāti siddham. Ettha “sattham nāma satthahārakam vāssa pariyeseyyā”ti-ādīsu viya yena chindati, tam sabbam. Tena vuttam “**kaṇṭakena vā**”ti-ādi. Khāradānam panettha **bhikkhunivibhaṅge** pasāke lepamukhena anuññātanti veditabbam. Eke pana “satthakammaṃ vā”ti pātham vikappetvā vatthikammaṃ karonti. “**Vatthī**”ti kira agghikā vuccati. Tāya chindanam vatthikammaṃ nāmāti ca attham vaṇṇayanti, te “satthahārakam vāssa pariyeseyyā”ti imassa padabhājanīyam dassetvā paṭikkhipitabbā. **Aṇḍavuddhīti** vātaṇḍako. **Ādānavattīti** ānahavatti.

Manussamaṃsapāṭikkhepakathāvaṇṇanā

280. “Na bhikkhave manussamaṃsam -pa- thullaccayassā”ti vuttattā, “na ca bhikkhave appaṭi -pa- dukkaṭassā”ti ca vuttattā appaṭivekkhaṇadukkaṭaṇca thullaccayañcāti dve āpajjati, tasmā kappiyamaṃsepi appaṭivekkhaṇapaccayā dukkaṭameva. Keci “maṃsabhāvaṃ jānantova āpajjati. Pūvādīsu ajānantassa kā paccavekkhaṇā”ti vadanti. Ajānantopi āpajjati sāmāññena vuttattāti keci.

Hatthimaṃsādīpaṭikkhepakathāvaṇṇanā

281. **Imesaṃ -pa- sabbaṃ na vaṭṭatī**ti idaṃ dasannampi manussamaṃsādīnaṃ akappiyabhāvamattaparidīpanavacanāṃ, nāpattivibhāgadassanavacanāṃ. **Yaṃ kiñci ñatvā vā añatvā vā khādantassa āpattiyevā**ti idampi aniyamitavacanameva “ayaṃ nāma āpattī”ti avuttattā. Tadubhayampi heṭṭhā manussādīnaṃ maṃsādīsu thullaccayadukkaṭāpattiyo hontīti gahitanayehi adhippāyo jānitum sakkāti evaṃ vuttaṃ. Tatrāyaṃ adhippāyo—yasmā etesaṃ manussādīnaṃ maṃsādīni akappiyāni, tasmā manussānaṃ maṃsādīsu thullaccayāpatti. Sesānaṃ sabbattha dukkaṭāpattīti. Pāṭheyeva hi lohitaḍḍiṃ maṃsagatikaṃ katvā “na bhikkhave manussamaṃsaṃ -pa- thullaccayassā”ti vuttaṃ. Tattheva hatthādīnaṃ maṃsādīsūpi dukkaṭāpatti paññattā. Tena vuttaṃ **sīhalaṭṭhakathāyaṃ** “manussamaṃse vā kese vā nakhe vā aṭṭhimhi vā lohite vā thullaccayamevā”ti vuttaṃ. Iminā eva—

“Aṭṭhipi lohitaṃ cammaṃ, lomamesaṃ na kappatī”ti¹—

khuddasikkhāgāthāpadassa attho ca adhippāyo ca suviññeyyoti.

Paṭiggahaṇeti ettha anādariyadukkaṭaṃ vuttaṃ.

“Udakamanussādīmaṃsampi na vaṭṭatī”ti vadanti. Nāgarājena vuttādīnave satipi ujjhāyanādhikārameva gahetvā “**paṭikūlatāyā**”ti vuttaṃ.

Yāgumadhugolākādīkathāvaṇṇanā

283. **Yathādhammo kāretabboti** idaṃ saṅgītikārakavacanāṃ. Na hi bhagavā tameva sikkhāpadaṃ dvikkhattum paññapesi, evaṃ evarūpesūti eke. Paṭhamapaññattameva sandhāya vuttaṃ, tathāpi na ca te bhikkhū sāpattikā jātā. Kathaṃ? **Paramparabhojanasikkhāpadassa** aṭṭhuppattiyā. “Apica mayāṃ kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjīmha”ti vuttaṃ.

Mātikāvibhaṅge² ca paramparabhojanaṃ nāma pañcannaṃ bhojanānaṃ aññatarena bhojanena nimantito, taṃ ṭhapetvā aññaṃ pañcannaṃ bhojanānaṃ aññataraṃ bhojanaṃ bhuñjati, etaṃ paramparabhojanaṃ nāmā”ti vuttaṃ, tasmā aññaṃ bhojanaṃ nāma nimantanato laddhaṃ yaṃ kiñcīti siddhaṃ. Yasmā na bhojjayāgunimantanato laddhabhojanaṃ,

1. Maṃsesu ca akappiyanti uddesassa niddese tatiyagāthāyaṃ.

2. Vi 2. 105 piṭṭhe.

tasmā “ettha anāpatti”ti te bhikkhū paribhuñjimsūti. Ettha “yathādhhammo kāretabbo”ti vuttattā pana aññanimantanato laddhabhojanameva bhuñjantassa āpatti, netaranti anuññātā. Tato paṭṭhāya tassa anāpattivāre “niccabhatte salākabhatte pakkhike uposathike pāṭipadike”ti vuttam. Pubbe vesāliyā paññattakāle natthi, yadi atthi, aṭṭhuppattimātikāvibhaṅgavirodho, tasmā “apica mayam kālasseva piṇḍāya caritvā bhuñjimhā”ti aṭṭhuppattiyam vuttattā, padabhājanepi “aññam pañcannam bhojanānam aññataram bhojanam bhuñjati”ti avisesena vuttattā ca paṭhamam vā pacchā vā nimantitam bhojanam ṭhapetvā animantitameva bhuñjantassa āpatti, netaranti kiñcāpi āpannam, “na bhikkhave aññatra nimantitena aññassa bhojjayāgu paribhuñjitabbā”ti vuttattā pana paṭhamanimantitabhojanato aññam pacchā laddham nimantitabhojanam, niccabhattādīni ca bhuñjantassa āpattitī āpajjamānam viya jātanti anupaññattippasaṅganivāraṇam, animantanabhojane āpattippasaṅganivāraṇaṇca karonto, paṭhamapaññattisikkhāpadameva iminā atthena pariṇāmento ca “yathādhhammo kāretabbo”ti bhagavā āha, tasmā tato paṭṭhāya pacchā nimantanabhojanam bhuñjantasseva āpatti. Tesu na niccabhattādīnī āpannam. Tenevāyasmā **upālitthero** tassa anāpattivāre “niccabhatte”ti-ādīni pañca padāni pakkhipitvā saṅgāyi. Adhippāyaññū hi te mahānāgā, tasmā paṭhamameva yam bhagavatā vuttam “pañca bhojanāni ṭhapetvā sabbattha anāpatti”ti vacanam, pacchāpi tam anurakkhantena abhojanam madhugolaṅkam aparāmasitvā bhojjayāgu eva vuttāti evam ācariyo.

Etthāha—yathā pacchāladdhalesena therena niccabhattādipakkhepo kato, evam **kathinakkhandhake** paramparabhojanam pakkhipitvā “atthatakathinānam vo bhikkhave cha kappissantī”ti kimattham na vuccanti? Vuccate—yathāvuttalesanidassanattham. Aññathā idam sikkhāpadam vesāliyam, andhakavinde cāti ubhayattha upaḍḍhupaḍḍhena paññattam siyā. No ce, sāpattikā bhikkhū siyūm, na ca te sāpattikā appaṭikkhittepi tesam kukkuccadassanato. “Tena hi brāhmaṇa bhikkhūnam dehīti. Bhikkhū kukkuccāyantā na paṭiggaṇhanti”ti hi vuttam. Tesañhi “paribhuñjathā”ti bhagavato āṇattiyā paribhuttānampi “odissakam nu kho idam amhākan”ti vimatippattānam vimativinodanattam “anujānāmi bhikkhave yāguṇca

madhugoḷakañcā”ti vuttaṃ. Evamidhāpete paññattaṃ paramparabhojanasikkhāpadaṃ omadditvā paramparabhojanaṃ kathaṃ bhuñjissantīti. Etthāhu keci ācariyā paramparabhojanasikkhāpadeneva “aññassa bhojanaṃ na kappatī”ti jānantāpi “anujānāmi bhikkhave yāguñcā”ti visuṃ anuññātattā “paṭaggidānamahāvikaṭādi viya kappatī”ti saññāya bhuñjimsu. Tena vuttaṃ “apica mayaṃ kālasseva bhojjayāguyā dhātā”ti-ādi, taṃ ayuttaṃ tatha aṭṭhuppattimātikāvibhaṅgavirodhena anāpattivāre niccabhattādīnaṃ asambhavappasaṅgato, bhikkhūnaṃ sāpattikabhāvanatikkamanato, micchāgāhahetuppasaṅgena bhagavatā anuññātappasaṅgato ca. Te hi bhikkhū yasmā bhagavā katthaci vinayavasena kappiyampi “gāthābhigītaṃ me abhojaneyyan”ti¹ paṭikkhipati, tasmā bhagavato adhippāyaṃ pati “kukkuccāyantaṃ na paṭiggaṇhanti”ti vuttaṃ, sikkhāpadaṃ pati bhagavāpi attano adhippāyappakāsanatthameva “anujānāmi bhikkhave yāguñcā”ti āha. Duravaggāho hi bhagavato adhippāyo. Tathā hi bhāradvājassa pāyāsaṃ abhojaneyyanti akataviññattippasaṅgato paṭikkhipi. **Ānandattherena** viññāpetvā sajjitaṃ tekaṭulayāguṃ pana “yadapi ānanda viññattaṃ, tadapi akappiyan”ti avatvā “yadapi ānanda antovutthan”ti-ādimevāha. Tena no ce taṃ antovutthaṃ kappatīti adhippāyadassanena paṇītabhojanasūpodanaviññattisikkhāpadāni upatthambheti bhagavatopi kappati, pageva amhākanti.

284. **Gilānasseva bhagavatā guḷo anuññātoti** “yāni kho pana tāni gilānānaṃ bhikkhūnaṃ paṭisāyanīyānī”ti² vacanavasena vuttaṃ, teneva te idha paṭiggahaṇe kukkuccāyimsu. Idha pana “anujānāmi bhikkhave gilānassa guḷodakan”ti vattabbe guḷādhikārattā pubbe anuññātāñca vatvā agilānassa guḷodakaṃ anuññātāṃ, tena gilānena satī paccaye guḷo paribhuñjitabbo, guḷodakaṃ asati paccayepi vaṭṭatīti imaṃ visesaṃ dīpeti. Tattha “guḷodakaṃ kālikesu sattāhakālikāṃ, bhagavatā odissānuññātattā sattāhātikkamena dukkaṭaṇ”ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, udakasambhinnattā sattāhakālikabhāvaṃ jahati. “Yathā ambādi udakasambhinnaṃ yāmakālikāṃ jātāṃ, tathā sattāhakālikāṃ jahitvā

1. Saṃ 1. 169; Khu 1. 292; Khu 11. 222 piṭṭhesu.

2. Vi 1. 363 piṭṭhe.

tadanantare yāvajīvike ṭhitan”ti vadanti, taṃ yuttam, tañca bhagavatā odissānuññātattā paccavekkhaṇābhāve doso natthi. “Guḷodakan”ti vuttattā udakagatikan”ti vadanti. Yadi udakamissam udakagatikam hoti, madhupi siyā taṃ tathā anuññātattā. Mā hotu, appaṭiggahetvā paribhuñjītabbam siyā udakagatikattā, tañca na hoti, “sabbatthāpi upaparikkhitvā gahetabban”ti aññatarasmim **gaṇṭhipade** vuttam.

285. **Suññāgāranti** catutthajjhānam.

Kappiyabhūmi-anujānanakathāvaṇṇanā

295. **Oravasaddanti** mahāsaddam. **Bahūhi samparivāretvāti** ettha ekenāpi vaṭṭati. “Bahūsu ekassapi vacanena saha siyāti vuttan”ti vadanti. “Āmasitvā”ti vuttattā anāmasite na vaṭṭati. “Doso natthi”ti vacanena sesāpi anuññātā. “Bhittiñce upasante pacchā taṃ pūrenti, tattha kātum na vaṭṭati, pakatibhūmiyaṃyeva kātum vaṭṭatī”ti vadanti. Taṃ upari **aṭṭhakathāyam** “iṭṭhakādīhi katācayassā”ti-ādinā virujjhati viya. **Mattikāpiṇḍam vāti** ettha “asatiyā anadhiṭṭhitāya saritaṭṭhānato paṭṭhāya ce upari adhiṭṭhitā, heṭṭhā ṭhitaṃ bhaṇḍam akappiyam, upariṭṭhitameva kappiyam, ayamettha viseso”ti vuttam. **Ettha kappiyakuṭi laddhum vaṭṭatī** evaṃvidhe puna kātabbāti attho. **Kappiyakuṭim kātum demāti** ettha kappiyakuṭikiccam kātunti adhippāyo. Bhojanasālā pana senāsanameva, tasmā tattha kātabbanti apare. “Akatepi vaṭṭatī”ti vuttam.

“**Mukhasannidhi** nāma bhojanakāle sannidhī”ti likhitam. Mukhasannidhī tassa nāmam. “Yadi sannidhi hoti, pācittiyam bhaveyya, mukhasannidhi pana dukkaṭam, tasmā sannidhi anadhippetā”ti vuttam. “Tassa santakam katvā”ti vuttattā anapekkhavissajjanam nādhippetam. Cīvaravikkappane viya kappiyamattam nātabbanti keci.

Keṇiyajaṭilavattukathāvaṇṇanā

300. “Attanā paṭiggahitam purebhattameva pariccajitvā sāmaṇerādīhi pānakam katvā dinne purebhattameva vaṭṭati, na pacchābhattam savattukapaṭiggahitattā”ti vadanti, tattha puna paṭiggahaṇe niddosattā, purebhattameva

paṭiggahaṇassa nissatṭhattā, attanā ca aggahitattā doso na dissati,
 upaparikkhitvā gahetabbaṃ. **Sālūkā** nāma kandā, “ito kiñcitakan”ti
 voharanti. “**Phārusakanti** goḷavisaye eko rukkho”ti ca likhitaṃ.
 “Pakkaḍākarasan”ti visesitattā “apakkaṃ vaṭṭati”ti vuttaṃ.
Kurundivacanenapi siddhameva. Taṇḍuladhovanodakampi **dhaññaraso** eva.
 “Nikkasaṭo ucchuraso sattāhakāliko”ti likhitaṃ. **Sāvittī**ti gāyanti.
Chandasoti vedassa. “Na bhikkhave pabbajitena akappiye
 samādapetabban’ti vuttattā anupasampannassāpi na kevalaṃ dasasu eva
 sikkhāpadesu, atha kho yaṃ bhikkhussa na kappati, tasmimpīti adhippāyo”ti
 vuttaṃ.

305. **Dve paṭā desanāmenevā**ti cīnapaṭṭasomārapaṭṭāni. **Tīṇī**
 pattuṇṇena saha tīṇi. **Iddhimayikaṃ** ehibhikkhūnaṃ nibbattaṃ.
 Devadattiyaṃ **anuruddhattherena** laddhaṃ. “Yāmābhikkame sannidhivasena
 sattāhātikkame bhesajjasikkhāpadavasenā”ti likhitaṃ.

Bhesajjakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Kathinakkhandhakavaṇṇanā

Kathinānujānanakathāvaṇṇanā

306. “**Kathinanti** pañcānisaṃse antokaraṇasamatthatāya thiranti attho”ti likhitaṃ. “Pañca kappantī”ti avatvā “kappissantī”ti anāgatavacanāṃ “vo”ti imassa sāmivacanapakkhe yujjati tesāṃ tasmim̐ khaṇe anattatakathinattā. Dvīsu panetesu atthavikappesu pacchimo yutto sabbesampi tesāṃ pāveyyakānaṃ sabbadhutaṅgadharattā. Nimantanāṃ sādīyantasseva hi anāmantacāro paññatto, tathā gaṇabhojanāṃ. Asamādānacāro anadhiṭṭhitaticīvarassa natthi atecīvarikassa yāvadatthacīvaracatutthādicīvaraggahaṇasambhavato. Itarassāpi anadhiṭṭhānamukhena labbhati. Cīvaruppādo apaṃsukūlikasseva. “**Kathinatthatasīmāyan**”ti upacārasīmaṃ sandhāya vuttaṃ. Upacārasīmattassa matakacīvarādibhāgiyatāya baddhasīmāya tatrappādābhāvato viññeyyametaṃ upacārasīmāvettha adhippetāti. **Kathinatthāraṃ ke labhantī**ti ke sādhentīti attho. Pañca janā sādhentī. Kathinadussassa hi dāyakaṃ pacchimakoṭiyā cattāro honti. Eko paṭiggāhakoti. “Tatra ce bhikkhave yvāyaṃ catuvaggo bhikkhusaṃgho ṭhapetvā tīṇi kammāni upasampadaṃ pavāraṇaṃ abbhānaṃ”ti¹ **campeyyakkhandhake** vuttattā “na pañcavaggakaraṇīyaṃ”ti gahetabbaṃ. “Yassa saṃgho kathinadussaṃ deti, taṃ hatthapāse akatvāpi bahisīmāya ṭhitassapi dātum vaṭṭatī”ti vadanti, taṃ hatthapāse katvā eva dātubbaṃ. Kasmā? “Tassa kammappattattā”ti vuttaṃ. “Tatrappādena taṇḍulādinaṃ vattesu cetāpitesu atthatakathinānameva tāni vatthāni pāpuṇanti. Vatthehi pana taṇḍulādīsu cetāpitesu sabbesaṃ tāni pāpuṇantī”ti vuttaṃ. **Paṭhamapavāraṇāya pavāritā labhantī**ti idaṃ ukkaṭṭhakoṭiyā vuttaṃ. Antarāyena appavāritānampi vutthavassānaṃ kathinatthārasambhavato itare gaṇapūrake katvā kathinaṃ attharitabbanti kathaṃ paññāyatīti ce? “Dvinnaṃ puggalānaṃ atthataṃ hoti kathinaṃ atthārakassa ca anumodakassa cā”ti² **parivāre** ekavacanakaraṇato, tattheva “saṃghassa atthataṃ hoti kathinaṃ, gaṇassa puggalassa atthataṃ hoti kathinaṃ”ti³ vacanato ca.

1. Vi 3. 439 piṭṭhe.

2. Vi 5. 302 piṭṭhe.

3. Vi 5. 310 piṭṭhe.

Aññasmiṃ vihāre vutthavassāpi na labhantīti idaṃ kiṃ ekasīmasmiṃ, udāhu nānāsīmasminti? Kiñcetha—yadi tāva ekasīmasmiṃ, parato “sace pana ekasīmāya bahū vihārā honti, sabbe bhikkhū sannipātetvā ekattha kathinaṃ attharitabbaṃ, visuṃ visuṃ attharituṃ na vaṭṭatī”ti iminā **aṭṭhakathā**vacanena virujjhati. Idañhi vacanaṃ sabbesaṃyeve eko kathinatthāroti dīpeti. Atha nānāsīmasmiṃ, upanandassa ekādhippāyadānānumatiyā virujjhati. Vuttañhetam “detha bhikkhave moghapurisassa ekādhippāyan”ti¹. Idañhi vacanaṃ dvīsupi āvāsesu tassa kathinatthārasiddhiṃdīpetīti. Avirodhova icchitabbo appaṭisiddhattā, tasmā ekasīmasmiṃ vā nānāsīmasmiṃ vā nānūpacāre aññasmiṃ vihāre vutthavassāpi na labhantīti adhippāyo veditabbo. “Pacchimikāya upasampanno paṭhamapavāraṇāya pavāretumpi labhati, vassiko ca hoti ānisaṃsaṇca labhatīti sāmaṇeraṇaṃ vassūpagamanaṃ anuññātaṃ hoti, sāmaṇerā kathinānisaṃsaṃ labhantī”ti vadanti.

Tiṇṇaṃ cīvarānaṃ aññatarappahonakanti idaṃ “na aññatra saṅghāṭiyā uttarāsaṅgena antaravāsakena atthataṃ hoti kathinan”ti imāya **pāliya** virujjhanam viya dissati. Ayañhi pāli tiṇṇaṃ cīvarānaṃ aññataravirahenāpi na atthataṃ hoti kathinanti dīpetīti ce? Na, tadatthajānanato, na tiṇṇaṃ cīvarānaṃ aññataravirahena na atthataṃ hoti kathinanti hi dīpetukāmo bhagavā tam pālimāha. Yadi evaṃ “aññatra saṅghāṭiyā uttarāsaṅgena antaravāsakenā”ti na vattabbā siyāti ce? Na, adhippāyajānanatova. Yo saṅghāṭiyā attharitukāmo, tassa aññatra saṅghāṭiyā na atthataṃ hoti. Esa nayo itaratthāpīti ayamettha adhippāyo. Teneva sukkapakkhe “saṅghāṭiyā atthataṃ hotī”ti-ādinā nayena ekameva cīvaraṃ vuttaṃ, evaṃ sante “catuvīsatiyā ākārehi anattataṃ hoti kathinaṃ, sattarasahi ākārehi atthataṃ hoti kathinan”ti yathārahaṃ ukkaṭṭhakoṭiyā vuttanti veditabbaṃ, tasmā kaṇhapakkhe ullikhita -pa- nissīmaṭṭhānumodanānaṃ catuvīsatiyā ākāraṇaṃ sambhavantānaṃ sabbena sabbaṃ abhāvenapi nimittakatādīnaṃ asambhavantānaṃ aññatarabhāvenapi na atthataṃ hoti kathinanti

1. Vi 3. 416 piṭṭhe.

evamadhippāyo veditabbo. Sukkapakkhepi ahatāhatakappa -pa-sīmaṭṭhānumodanānaṃ sattarasannaṃ ākārānaṃ sambhavantānaṃ aññatarabhāvenapi itaresaṃ sabbena sabbaṃ abhāvenapi atthataṃ hoti kathinanti evamadhippāyo veditabbo. Aññathā aññamaññavirodho, yathāsambhavaṃ yojetvā veditabbo.

Tatridaṃ mukhamattanidassanaṃ—kaṇhapakkhe “uttarāsaṅgena atthate kathine na aññatra saṅghāṭiyā na aññatra antaravāsakena atthataṃ hoti kathinan”ti vacanappamāṇato taṃ kathinaṃ anattataṃ siyā. Sukkapakkhe ca “animittakatena atthataṃ hoti kathinan”ti vacanappamāṇato animittakatena kathine atthate tañce parikathā kataṃ, tathāpi atthameva kathinaṃ hotīti ayaṃ duvidhopi virodho. Yathāvuttanayena adhippāye gahite parihāro hotīti veditabbaṃ.

Yo ānisaṃsaṃ bahuṃ detīti iminā paccayalolabhāvaṃ viya dīpeti, tathāpi bhagavatā yāvadattacīvarapariyesanapaññāpanamukhena dvāraṃ dinnanti katvā saṅghānuggahatthaṃ hoti. **“Akāturū na hotīti** anādariyena akarontassa dukkaṭaṃ”ti likhitaṃ. **Anumodāmāti** ettha sabbasaṅghikavasena evaṃ vuttaṃ. “Anumodāmī”ti ekakena vattabbaṃ, itarathā “na vaṭṭatī”ti **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** kira vuttaṃ. Kathinacīvaraṃ adhiṭṭhahitvā “imāya saṅghāṭiyā kathinaṃ attharāmī”ti vācāya bhinnamattāya puggalassa atthataṃ hoti. **“Kammavācā pana ekāyeva vaṭṭatīti** kathinadussassa eva kammavācā, sesacīvaradāne apalokanamevāti attho”ti likhitaṃ. **Ekasīmāyāti** eka-upacārasīmāyāti, attho yujjati. Keci pana “baddhasīmā adhippetā ekasīmāya ekaṭṭhāne attharite sabbattha attharitaṃ hoti ‘sabbe bhikkhū sannipatitvā’ti vuttattā, tehipi anumodantehi attharitameva hoti, upacāraparicchinne tattha tattha laddhaṃ tehi tehi laddhabbaṃ hoti. Tattha paviṭṭhehipi labhitabbaṃ sabbehipi attharitatā, ayaṃ viseso. **Mahā-aṭṭhakathāyampi** evameva vuttan”ti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ.

308. Catuvīsati ākāravantatāya **mahābhūmikaṃ**. **“Dīghasibbanti** pacchākatasibbanaṃ, ovaṭṭitvā sibbanaṃ vā”ti likhitaṃ. **Kaṇḍusaṃ** nāma pubbabandhanaṃ. **Paṭhamacimilikā ghaṭetvā ṭhapitā hotīti** kathinadussaṃ dubbalāṃ

disvā taṃ balavatā attano pakatidussena saddhim ghaṭetvā dupaṭṭaṃ katvā sibbitukāmehi kathinadussato pakatidussassa mahantatāya paṭhamam tappamāṇanurūpaṃ bandhakaṇḍuse ghaṭetvā rajjukehi bandhitvā kataṃ hotīti adhippāyo. Kathinacīvarassa appatāya paṭhamam baddhadussam **kucchicimilikā** hoti, **mahāpaccariyam**, **kurundiyañca** vuttavacana-nidassanam, byañjane eva bhedo¹, atthe natthīti dassanattham katanti vedītabbam. “Iminā kim dīpetīti ce? Tathākataṃ dupaṭṭacīvaram pakaticīvarassa mahantatāya pakaticīvarasaṅkhyameva gacchati, na kathinacīvarasaṅkhyanti kassaci siyā, nevaṃ daṭṭhabbam. Evaṃ kucchicimilikabhāvena ṭhitampi kathinacīvaram. Mahantampi taṃ pakaticīvaram attano kathinacīvarevāti. Heṭṭhimakoṭiyā pañcakassa icchitabbattā kathinadussam khaṇḍākhaṇḍam bahudhā chinditvā sibbitukāmo kathinacīvarato paṭṭam gahetvā aññasmiṃ akathinacīvare paṭṭamāropetī”ti likhitam. Atha vā bahūni kathinadussāni paṃsukūlāni khuddakakhuddakāni ekacīvaratthāya, mahantāni ca ūnatthāya dinnāni honti. **Kathinacīvaratoti**² bhikkhu ekacato kathinacīvarato paṭṭam gahetvā aññasmiṃ āropeti. Etthāha—kim paṃsukūlāni kathinadussāni vikappanupagapacchimāni dātabbāni, udāhu khuddakānipīti? Ettha acīvarasaṅkhyattā khuddakāni dātuṃ na vaṭṭati. Kammavācā tattha na ruhatīti eke. “Paṃsukūlena atthataṃ hotī”ti **pāliyam** nayadānato kucchicimilikabhāvena ṭhitassa kathinadussassa attano sabhāvena anadhiṭṭhānupagassa purāṇacīvarabhāveneva adhiṭṭhānārahassapi kathinacīvarabhāvānumatimukhena **aṭṭhakathāyam** padānato ca khuddakānipīti dātuṃ vaṭṭati. Tañhi kathinatthāraako ghaṭetvā kathinacīvaram karissatīti katvā kappatīti eke, yuttataram gahetabbam.

Nicayasannidhi saṃghāyattā saṃghena katattā. Rattātikkantaṃ nissajjitabbattā “**nissaggiyan**”ti vuccati. Pañca khaṇḍāni paṭṭāni pamāṇam assāti **pañcakam**. Tena vā atirittena vāti attho. **Tadaheva sañchinnenāti** saṃghena kathinatthārakassa kammavācam vatvā dinneneva tadaheva sañchinnena samaṇḍalikatena bhavitabbam. Evaṃ dinnamyeva hi **parivāre** “pubbakaraṇam sattahi dhammehi saṅgahitan”ti³ vuttaṃ, na dāyakena diyyamānam, tasmā pariniṭṭhitapubbakaraṇameva

1. Virodho (Ka)

2. Tato hi (Ka)

3. Vi 5. 306 piṭṭhe.

ce dāyako saṅghassa deti, sampatīcchitvā kammavācāya dātabbāṃ. Tena ca tasmim̐ yeva sīmāmaṇḍale adhiṭṭhahitvā attharitvā saṅgho anumodāpetabbo katapubbakaraṇassa puna kattabbābhāvato. Atthārakassa hatthagatameva hi sandhāya “na ullikhitamattenā”ti-ādi vuttaṃ. Pariniṭṭhitapubbakaraṇampi puna dhovitvā visibbitvā kātabbameva vacanapamāṇatoti ce? Na, chinnassa puna chedāsambhavato. Aññasmiṃ ṭhāne chinditabbamevāti ce? Na, pabbajjādhikāre “kesamassuṃ ohārāpetvā”ti vacanappamāṇato muṇḍikassa chinnepi kese pariyesitvā sirasmiṃ ṭhapetvā puna ohārāpetvā pabbājetabbappasaṅgato, na idha na-kārena paṭisiddhattāti ce? Na, “na aññatra saṅghāṭiyā”ti na-kārena paṭisiddhattā uttarāsaṅgena atthate anattathaṃ hotīti aniṭṭhappasaṅgato, tasmā abhiniveso na kātabbo. “Bahī-upacārasīmāya ṭhito”ti vuttattāpi pubbe vuttavinicchayova gahetabbo.

309. **Asannidhikatena atthataṃ hoti kathinanti** ettha kiṃ kathinatthāramāseyeva duvidhopi sannidhi adhippeto, udāhu tato pubbepi, dāyakena vā kadā dātabbāṃ, kiṃ kathinatthāramāseyeva, udāhu tato pubbepi, kathinatthāramāsepi asukasmim̐ divaseyeva atthāratthāya dammīti dātum̐ vaṭṭati na vaṭṭatīti idaṃ vicāretabbāṃ. Kathinatthāramāse eva duvidhopi sannidhi. Dāyakenāpi vassāvāsikaṃ viya kathinacīvaraṃ uddissa dinnāṃ na vaṭṭati. Kasmā? “Kathinadāyakassa vattaṃ atthi”ti-ādinā¹ nayena **atthakathāyaṃ** vuttattā. Ukkatṭhamattametanti ce? Na, “kathinaṃ nāma atī-ukkatṭhaṃ vaṭṭatī”ti² vuttattā. Na āgamanāṃ sandhāya vuttanti ce? Na, idampi āgamanameva sandhāya vuttaṃ, pubbe dinnāṃ na vaṭṭatīti.

310. **Kathinassāti** kathinatthārassa. **Ubbhārāyāti** vūpasamāya, appavattiyāti attho. Kimatthiyaṃ ubbhāranidassananti ce? Pañcahi anāpattikālapariyantadassanena tesu saṃvaruppādanatthaṃ. Aññathā “cīvarakālasamayo nāma anattate kathine vassānassa pacchimo māso, atthate kathine pañca māsā”ti³ **vibhaṅge** vuttattā antarāpakkamanantikādi-ubbhārābhāvepi pañcahi pañcasu māsesu anāpattiyevāti micchāgāho

1. Vi-Ṭṭha 3. 389 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 3. 392 piṭṭhe.

3. Vi 1. 375 piṭṭhe.

siyā. Tato āpattikhette anāpattikhettasaññāya taṃ taṃ āpattiṃ āpajjati, itaresaṇca bhikkhūnaṃ lābhantarāyaṃ karotīti veditabbaṃ.

Ādāyasattakakathāvaṇṇanā

311. **Sanniṭṭhānantike dvepi palibodhā ekato chijjantīti** idha, **parivāraṭṭhakathāyaṇca** vuttaṃ imissā khandhakapāḷiyā sameti ekato ubhinnampi dhuranikkhepassa katattā. “Idaṃ bahisīmāyameva vuttaṃ sanniṭṭhānantikaṃ sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana vuttaṃ **parivāre** ‘cattāro kathinuddhārā siyā antosīmāya uddhariyyanti, siyā bahisīmāya uddhariyyanti, niṭṭhānantiko sanniṭṭhānantiko nāsanantiko āsāvachediko’ti¹. Tattha bahisīmāya sanniṭṭhānantiko uddhariyyatīti idha dassitanayova. Kathaṃ antosīmāya sanniṭṭhānantiko? Akatacīvaramādāya ‘na paccessan’ti gato, gatagataṭṭhāne phāsuviḥārāṃ alabhanto tameva viḥārāṃ āgacchati, tassa cīvarapalibodho ṭhito. So ca ‘nevimaṃ cīvaraṃ kāressan’ti citte uppannamatte chijjati, tasmā antosīmāya uddhariyyati, tasmā duvidho sanniṭṭhānantiko’ti **porāṇaganṭhipade** likhitaṃ, taṃ yuttaṃ, aññathā antosīmāya “nevimaṃ cīvaraṃ kāressan’ti pavatta-ubbhāro itaresu samodhānaṃ na gacchatīti atiritto siyā. **Sīmātikkantikoti** cīvarakālasīmātikkantikoti. Sa-ubbhāre cīvarapalibodho paṭhamāṃ chijjanto viya khāyati, atha kho sāpekkhatāya cīvarakaraṇe sa-ussāhova hotīti lesaṃ sandhāya **parivāravasena** “dve palibodhā apubbaṃ acarimaṃ chijjantī”ti² vuttaṃ. “Katacīvaro”ti vuttattā idha na sambhavati.

316. Sabbaṃ attano parikkhāraṃ anavasesetvā pakkamanto “samādāya pakkamatī”ti vuccati. “Kathinuddhāre viseso natthi. Puggalādhippāyavisesena kevalaṃ vāradassanattamaṃ samādāyavārā vuttā”ti sabbesu **ganṭhipadesu** likhitaṃ. Idha pana puggalādhippāyena payojanaṃ vīmaṃsitabbaṃ. Pakkamanantikassa abhāvā “**yathāsambhavan**”ti vuttaṃ. Vippakatepi dhuranikkhepavasena pakkamanantikatā sambhavati, tasmā pakkamanantikavāropi vattabboti ce? Na, sanniṭṭhānantikalakkhaṇappasaṅgato. Akatacīvarassa na savanantikatā ca.

1. Vi 2. 312 piṭṭhe.

2. Vi-Ṭṭha 3. 394 piṭṭhe.

Tatrāyaṃ ādito paṭṭhāya vāravibhāvanā—ādāyavārā satta, tathā samādāyavārāti dve sattakavārā. Tato pakkamanantikaṃ vajjetvā vippakatacīvarassa ādāyavārā, samādāyavārā cāti dve chakkavārā. Tato paraṃ niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanantikānaṃ vasena tīṇi tikāni dassitāni, tattha paṭhamattikaṃ antosīmāya “na paccessan”ti imaṃ vidhiṃ anāmasitvā bahisīmāyaṃ eva “na paccessan”ti pavattaṃ, tasmā pakkamanantikasīmātikantika-ubbhārā tattha na yujjanti. “Āsāvacchediko sambhavantopi yathāvuttakāraṇena na vutto. Dutiyattikaṃ antosīmāya ‘na paccessan’ti pavattaṃ, ettha kiñcāpi pakkamanantiko sambhavati, tathāpi yehi cīvarapalibodho chijjati, tesāmyevādhippetattā na vutto”ti **porāṇaganṭhipade** vuttaṃ. Sabbasmimpi pannarasake vippakatacīvarassevādhippetattāti takko. Adhiṭṭhānupage ca vippakate sati na niṭṭhānantiko. Niṭṭhānāvasese sati na nāsanantikoti **porāṇā**. Tatiyattikaṃ anadhiṭṭhita-padena viśesetvā pavattaṃ, atthato paṭhamattikena sameti. Tassa atthadassanapayojanaṃ kira taṃ. Yasmā ime tayo atthavikappā imehi eva tīhi kathinuddhārehi sakkā dassetuṃ, tasmā imeva yojitā ekasambandhavasena, aññathā paṭhamattikaṃ chakkaṃ bhavēyya imassa pannarasakassa ante chakkaṃ viya. Tatiyattikānantaraṃ catutthattikaṃ sambhavaṃ “antosīmāyaṃ ‘paccessan’ti vacanavisesena sambhavati. Tathā ca yojiyamānaṃ itarehi savanantikādīhi aviruddhakkamaṃ hoti, tasmā catutthattikaṃ ahutvā chakkaṃ jātanti veditabbaṃ. Evaṃ tīṇi tikāni ekaṃ chakkañcāti paṭhamaṃ pannarasakaṃ veditabbaṃ. Idāni idameva pannarasakaṃ upasaggavisesena dutiyaṃ samādāyapannarasakaṃ nāma kataṃ. Puna vippakatacīvaraṃ ādāyāti tatiyaṃ pannarasakaṃ, samādāyāti catutthaṃ pannarasakaṃ dassitaṃ. Evaṃ cattāri pannarasakāni veditabbāni. Tattha paṭhamadutiyesu pannarasakesu sabbena sabbaṃ akatacīvaraṃ adhippettaṃ, itaresu dvīsu vippakatanti yojetabbaṃ. “Pubbe nibaddhaṭṭhāne cīvarāsāya gahetabbaṃ, aññattha na vaṭṭati. Upacchinnāya ce cīvarāsāya cīvaraṃ uppannaṃ, na taṃ cīvarapalibodhaṃ karotī”ti **porāṇaganṭhipade** vuttaṃ. Nissaggiyesu tatiyakathine āgatacīvarapaccāsā idha cīvarāsāti takko. Yattha cīvarāsā, taṃ ṭhānaṃ adhikaraṇūpacārena “cīvarasā”tveva vuccatīti katvā “taṃ cīvarasāṃ payirupāsati”ti-ādi vuttaṃ, tasmā **anāsāya labhatīti** anāsāyitaṭṭhāne labhatīti-ādinā

attho gahetabbo. Ettha niṭṭhānasanniṭṭhānanāsana-āsāvacchedikavasena eko vāroti idamekaṃ catukkaṃ jātaṃ, tasmā pubbe vuttāni tiṇi tikāni āsāvacchedikādhikāni tiṇi catukkānīti ekaṃ anāsāyadvādasakanti veditabbaṃ. Tadanantare āsāyadvādasake kiñcāpi paṭhamadvādasakkamo labbhati, tathāpi taṃ nibbisesanti tamekaṃ dvādasakaṃ avuttasiddhaṃ katvā visesato dassetuṃ ādito paṭṭhāya “antosīmāya paccessan”ti vuttaṃ, taṃ dutiyacatukke “so bahisīmagato suṇātī”ti-ādivacanassa tatiyacatukke savanantikādīnañca okāsakaraṇatthanti veditabbaṃ. Idaṃ pana dvādasakaṃ anāsāya vasena labbhamānampi iminā avuttasiddhaṃ katvā na dassitanti veditabbaṃ. Evamettha dve dvādasakāni uddharitāni. Karaṇīyadvādasakepi yathādassita-anāsāyadvādasakaṃ, avuttasiddhaṃ āsāyadvādasakañcāti dve dvādasakāni uddharitabbāni. Idāni disaṃgamikanavakaṃ hoti. Tattha yasmā “disaṃgamiko pakkamati”ti vacaneneva “na paccessān”ti idaṃ avuttasiddhameva, tasmā taṃ na vuttaṃ. Ettāvata āvāsapalibodhābhāvo dassito.

312. “Cīvarapaṭivīsaṃ apavilāyamāno”ti iminā cīvarapalibodhasamaṅgitamassa dasseti. **Paṭivīsoti** attano pattabbo cīvarabhāgo. **Apavilāyamānoti** ākaṅkhamāno. Tassa cīvaralābhe sati vassaṃvuttāvāse niṭṭhānasanniṭṭhānanāsananantikānaṃ vasena ekaṃ tikāṃ, tesamīyeva vasena antarāmagge ekaṃ, gataṭṭhāne ekanti tiṇṇaṃ tikānaṃ vasena ekaṃ navakaṃ veditabbaṃ. Tato paraṃ niṭṭhānasanniṭṭhānanāsananantikasīmātikkantika sa-ubbhārānaṃ vasena phāsuvihārapaṇcakaṃ vuttaṃ. Ubhayattha sesakathinuddhārāsambhavo pākaṭova. Ayaṃ panettha paṇcake viseso—samādāyavāro na sambhavati “paccessan”ti paccāgamanādhippāyato.

325. **Dveme bhikkhave kathinassa palibodhāti** kathinatthārassa anupabandhanapaccayāti.

Kathinakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Cīvarakkhandhakavaṇṇanā

Jīvakaṭṭhukathāvaṇṇanā

326. **Rājagahakoti** rājagahavāsī.

328. Amohajātikattā **na cirasseva viññutaṃ pāpuṇi**. Ahaṃ te pitā, kenatthena? Yasmā tvaṃ mayā posāpito.

329. “Sakke vissatṭhamatte”¹ti pāṭho, aṭṭhamasikkhāpade² vissatṭhamattova.

Pajjotarājavatthukathāvaṇṇanā

334. **Bhuñjitum nisinnassāti** ettha “**dhammapade** ‘bahinagare disvā’^{ti} vuttaṃ, tasmā dvīsu divasesu dinnam tena tesu ekekaṃ gahetvā dvīsu **aṭṭhakathāsu** vuttanti yujjati”^{ti} vadanti.

Samattimsavirecanakathāvaṇṇanā

336. **Kabaḷe kabaḷeti** ettha kiñcāpi guḷādīsu pakkhitam, tam pana bhagavāva paribhuñji, tasmā natthi doso.

Varayācanakathāvaṇṇanā

337. **Mahāpiṭṭhiyakojavaṃ** nāma atirekacaturaṅgulapupphaṃ kira.

Kambalānujānanādikathāvaṇṇanā

340. **Upacāreti** susānassa upacāre. Bahipi vaṭṭatīti eke. Katikakaraṇaṃ dassetvā “mayhaṃ santakaṃ tava ca mama ca hotū”^{ti} vatvā itarena ca tathāvutte vaṭṭatī”^{ti} samānaparikkhāraṇidhiṃ vadanti.

342. “Khaṇḍasīmāyapi sammannitum vaṭṭatī”^{ti} vuttattā sesakammānipi tattha nisīditvā kātuṃ vaṭṭatī”^{ti} vuttaṃ. “Evaṃ sante corikāya katasadisam

1. Sakkena vissatṭhamatte (Ṭṭha)

2. Atha sikkhāpade (Ka)

hoti, tasmā na vaṭṭatī”ti dīpavāsino vadanti kira. “Corikāya gahitattā na pāpuṇātī”ti **senāsanakkhandhake** āgatasuttañca sādhan”ti vadanti, tasmā tesam matena idam āveṇikalakkhaṇanti veditabban.

Bhaṇḍāgārasammuti-ādikathāvaṇṇanā

341. “**Idam pana bhaṇḍāgāranti** āveṇikalakkhaṇ”ti vuttam.

Cīvararajanakathāvaṇṇanā

344. Gomaye āpatti natthi, virūpattā vāritam. “Kuṇkumapuppham na vaṭṭatī”ti vadanti. “Allikāyā”tipi pāṭho atthi.

Nisīdanādi-anujānanakathāvaṇṇanā

353. **Aṭṭhānametanti** ettha **rūpakaṇḍe** “catusamuṭṭhānikan”ti vuttattā kammamuṭṭhānam rāgacittābhāvā na muccatīti vā rāgapaccaye sati kammamuṭṭhānam hotīti vā vicāretvā gahetabban kathāvatthunā ca.

362. **Aggaḷaguttiyeva pamāṇanti** imehi catūhi nikkhepakāraṇehi ṭhapentena aggaḷaguttivihāreyeva ṭhapetum vaṭṭatīti adhippāyo.

Samṅhikacīvaruppadakathāvaṇṇanā

363. No ce atthataṃ hoti “ekam cīvaramāsan”ti na vattabban. Kasmā? “Anujānāmi bhikkhave tasseva tāni cīvarāni yāva cīvaramāsā”ti vacanassa abhāvato, tasmā anattatakathinassa ananuññātanti ce? Na, heṭṭhā anuññātattā, tato līnatthadīpanatthamidha tathā vuttattā ca. Heṭṭhā hi “akālacīvaram nāma anattate kathine ekādasamāse uppannam, atthate kathine sattamāse uppannam, kālepi ādissa dinnam, etaṃ akālacīvaram nāmā”ti¹ vacanato anattatakathinānam ekacīvaramāse uppannam, tesamyeva hotīti siddham, tasmā idha taṃ avatvā ekopi tayo gaṇapūrake labhitvā kathinam attharitum labhatīti imam līnattham pakāsetum “**yāva kathinassa ubbhārāyā**”ti vuttam. Itarathā ayamattho na nāyati.

1. Vi 1. 304 piṭṭhe.

“**Jānitabbo ca vinayadharehī**ti tathā vuttoti apare”ti vuttaṃ. Atthataṃ hoti, pañca māse sabbam tasveva bhikkhuno hotīti sambandho.

Accantasamyogavasena upayogavacanam. “Idha vassamvutthasamghassā”ti niyमितattā “vassāvāsikaṃ demā”ti ettha ca “idhā”ti adhikārattā tasmiṃ vutte labhati. “**Piṭṭhisamaye uppannattā**ti cīvarakālassāsannattā ca anattatakathinānampi vutthavassānañca anuññātaṭṭhānattā eva vuttan”ti aññatarasmim **gaṇṭhipade** likhitam. Keci pana “yam pana idam ‘idha vassamvutthasamghassā’ti-ādim katvā yāva ‘anāgatavasse’ti padam, tāva pucchitvā ‘kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā’ti idam parato ‘tatra sammukhībhūtānam sabbesam pāpuṇātī’ti imassa pariyosāne ‘kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā’ti likhitabham. Kasmāti ce? parato ‘cīvaramāsato paṭṭhāya yāva hemantassā’ti vuttena nibbisesattā, tasmā eva ekaccesu paṇḍitanti vadanti”ti vadanti. Idha pana idha-saddena visesitam, tattha natthi, tasmā aññamaññavirodho natthīti gahetabham. “Mayhimāni cīvarāni pāpuṇanti”ti vacanamevādhiṭṭhānam, idamettha ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. “Mayhimāni cīvarāni”ti vuttepi adhiṭṭhitameva hotī”ti vuttaṃ. “Mayhimāni”ti vutte tassa cīvarāni nāma natthi, tasmā ‘cīvarāni pāpuṇanti’ti vattabbamevā”ti vadanti. **Duggahitānī**ti samghikāneva honti. “Gahitameva nāmā”ti imassa idam pattanti kiñcāpi na viditam, te pana bhāgā tesam atthato pattāyevāti adhippāyo”ti likhitam. “Ekasmim apatite puna āgatā labhanti”ti vuttaṃ.

Upanandasakyaputtavattukathāvaṇṇanā

364. “Na bhikkhave aññatra vassamvutthenā”ti cīvarasamayaṃ upādāya paṭikkhepo kato. Ekasmim vihāre “rājavihāre viya nānāpariveṇesu vā idha vā vuttā labhatū”ti vatvā dinnam. “**Sattāhavārena aruṇameva utṭhāpetī**ti etaṃ vacanamattameva ekavihāre sattāhakiccābhāvā”ti ca likhitam.

Matasantakakathāvaṇṇanā

369. **Bhikkhussāti** bhikkhusmim kālamkate. Tattha “pattacīvare”ti padhānaparikkhāradassanamukhena sabbaparikkhāranidassananti veditabham. Adhammena

uppannaṃ cetaṃ hoti, saṃghassa kappiyameva matattāti¹ eke. Noti takko pattacatukke sabbathā akappiyapattanayavirodhato. Adhammena uppannasenāsane ca vasato anāpatti. Aññatarasmim āvāse dve bhikkhū vasanti, tattha ceko kālaṃkato, itaro tassa parikkhāraṃ apāpetvā taṃ theyyacittena gaṇhāti, saṃghasantakaṃ gahitaṃ hoti, bhaṇḍagghena kāretabbo. Anāvāse gaṇhāti, na kāretabbo assāmikassa gahitattā. Maraṇasamaye vattuṃ asahanto ce citteneva deti, puññaṃ pasavati, saṃghova tassa sāmī. Paro vā avissāsiko sayameva gaṇhāti, gahaṇaṃ na ruhati, theyyacittena ce, bhaṇḍagghena kāretabbo. Tassa ca āvāsagatassa ko sāmī. “Saṃgho sāmī”ti vacanato saṃghena balakkārena so vāretabboti eke. Jīvamānakāle gahitattā na saṃgho sāmīti eke. Sāmiko ce sayam passitvā acchindituṃ labhati, saṃghopi labhati sāmīthāne ṭhitattāti itare, vicāretvā gahetabbaṃ.

Matakassa hiraññādi-akappiyabhaṇḍaṃ hoti. Uggahitaṃ cetaṃ hoti, uggahite vuttanayena paṭipajjitabbaṃ. Dhammena uppannaṃ ce, kappiyakārako ācikkhitabbo. Dāso ce gahito hoti, na saṃgho sāmī, ārāmiko ce, saṃgho sāmī. Gāvīmahimsī-ādayo honti, āvāsagatānaṃ saṃgho sāmī, anāvāsagatānaṃ na saṃgho sāmī. Saṃgho ce āvāsaṃ ānetvā attano santakaṃ katvā pacchā samīpe bahisīmāya ṭhapeti, kārakasaṃgho sāmī, tathā ārāmike. Matakassa parikkhāro nikkhepavasena ṭhapito hoti, esova sāmī. Mahaggho ce hoti, sesassa saṃgho sāmī. “Kenaci gilānupaṭṭhākenā”ti vattabbakkamo etena dassito. Puna upaṭṭhākānaṃ bahubhāve sati sabbesaṃ dātabbakammaṃ² dassentena bhagavatā kammavācāyaṃ “gilānupaṭṭhākānaṃ”ti vuttaṃ. Sāmaṇeravāre “cīvaran”ti pāṭho. “Imaṃ tuyhaṃ demi dadāmi dajjāmi oṇojemi pariccajāmi vissajjāmi nissajjāmi”ti vā ‘itthannāmassa demi -pa- nissajjāmi’ti vā vadati, ‘sammukhā vā parammukhā vā³ vutte dinnānyeva hoti’ti dānalakkhaṇassa ca ‘tuyhaṃ gaṇhāhi’ti vutte ‘mayhaṃ gaṇhāmi’ti vadati, ‘sudinnaṃ suggahitañcā’ti⁴ gahaṇalakkhaṇassa ca vuttattā

1. Pavattattāti (Ka)

3. Sammukhāpi parammukhāpi (Ṭṭha)

2. Dātabbaṃ, kammaṃ (Ka)

4. Vi-Ṭṭha 2. 231 piṭṭhe.

‘mama santakaṃ tava ca mama ca hotū’ti evamādivacanena samānaparikkhāraṃ kātuṃ vaṭṭatīti ācariyā”ti likhitam.

Anugaṇṭhipade pana atīva papañcaṃ katvā puna “idamettha ācariyānaṃ sanṇiṭṭhānaṃ—sace sambahulā, dve vā samānaparikkhāraṃ kattukāmā honti, te sabbe attano santakaṃ vattamānaṃ uppajjanakena saddhiṃ pesalassa ekassa pariccajanti, so puna tesameva pariccajati, ettāvata te samānaparikkhārikā hontīti. Idam samānaparikkhāralakkhaṇaṃ pāli-ādisu vuttalakakhaṇeyeva patanato acalappattaṃ hoti, tathāpi porāṇavidhiṃ ajjhottharivā vattanato paṭisedhetabbo, ācariyānaṃ matānusārena kātabbaṃ kātukāmenāti apare”ti vuttaṃ, “vassaṃvutthasāmaṇero pañcasu sikkhāpadesu ekaṃ atikkamivā puna gahito lābhaṃ na labhati, antimavatthuṃ ajjhāpanno nāma hotī”ti vadanti.

Vassaṃvutthānaṃanuppannacīvarakathāvaṇṇanā

275. **Uppanne cīvare abhājite pakkamatīti** ettha “saṃghena tatruppādato ekekassa bhikkhuno ettakaṃ vassāvāsikaṃ dātuṃ saṃghassa ruccatī”ti sāvitepi vibbhamati, tato na labhati, puna pabbajitvā upasampajjitvā cīvarabhājanaṃ sambhāventopi na labhatiyeva pubbapakatito bhaṭṭhattā. Atha pāpīte vibbhamati, labhatī”ti ca vuttaṃ.

Saṃghebhinnecīvaruppādakathāvaṇṇanā

376. **Parasamuddeti** jambudīpe.

Aṭṭhacīvaramātikākathāvaṇṇanā

379. Yasmā aparikkhiṭṭassa parikkhepārahaṭṭhānaṃ dubbijānaṃ, tasmā “apicā”ti-ādi vuttaṃ. Tattha dhuvasannipātaṭṭhānampi pariyantagatameva gahetabbaṃ. “**Mahāpaccariyaṃ pana bhikkhūsupi -pa- pāpuṇāti**ti ‘upacārasīmāya demā’ti evaṃ dinnameva sandhāyā”ti likhitam. “Samānasamvāsakasīmāyā”ti vutte khaṇḍasīmādīsu ṭhitānaṃ na pāpuṇāti tāsāṃ visuṃ samānasamvāsakasīmattā. Samānasamvāsaka-avippavāsasīmānaṃ idaṃ nānattaṃ—“avippavāsasīmāya dammī”ti dinnam gāmaṭṭhānaṃ na pāpuṇāti. Kasmā? “Ṭhapetvā

gāmañca gāmupacārañcā”ti vuttattā. “Samānasamvāsakasīmāyā”ti dinnam pana yasmim̐ ṭhāne avippavāsasīmā atthi, tattha ṭhitānam, itaratra ṭhitānañca pāpuṇāti. “Khaṇḍasīmāyaṃ ṭhatvā ‘sīmaṭṭhakasaṃghassa dammi’ti vutte upacārasīmāya eva paricchinditvā dātabban”ti vuttam̐. “Avippavāsasīmāya demā”ti khaṇḍasīmāyaṃ ṭhatvā dinne tattheva pāpuṇātīti keci.

Yojanasatampi pūretvā nisīdantīti ettha viharūpacāre hatthapāsena, bahigāmādīsu dvādasahatthena upacāroti eke. “Imasmim̐ vihare saṃghassā”ti vutte ekābaddhā hutvāpi parikkhepaparikkhepārahaṭṭhānam atikkamitvā ṭhitānam na pāpuṇātīti eke. “Bhikkhunivihārato bahi yattha katthaci ṭhatvā ‘saṃghassā’ti vutte bhikkhusaṃghova samī”ti vadanti. **Ekopi gantvāti** ettha sabbesaṃ vā pāpetvā gantabban̐, ānetvā vā pāpetabban̐, itarathā gatassa na pāpuṇāti. Samānalābhakatikā mūlāvāse sati siyā, mūlāvāsavināsaṃ katikāpi vinassati. Samānalābhavacanānam sati dvīsu, bahūsu vā yujjati. Teneva ekasmim̐ avasiṭṭhe yujjatīti no mati.

“Tāvakālikakālena, mūlacchedavasena vā.

Aññesaṃ kammaṃ aññassa, siyā nāvāsasaṅgamo”ti—

Ācariyo.

Sabbattha dinnamevāti “samānabhāgova hotī”ti vadanti. “Ekamekaṃ amhākaṃ pāpuṇātīti ce vadati, vaṭṭatī”ti vadanti vibhāgassa katattā. “Bhikkhusaṃghassa cīvare dinne paṃsukūlikānaṃ na vaṭṭatī”ti vadanti. “Ubhatosaṃghassā”ti vutte “bhikkhusaṃghassā”ti avuttattā bhikkhunisaṃghena missitattā, tattha apariyāpannattā ca puggalo visum labhati. Evaṃ sante “bhikkhusaṃghassa ca bhikkhunisaṃghassa ca dammi”ti vuttepi “ubhatosaṃghassa dinnameva hotī”ti iminā virujjhatīti ce? Na virujjhati, taṃ dvinnam̐ saṃghānam̐ dinnabhāvameva dīpeti, na ubhatosaṃghapaññattim̐, tasmā eva “bhikkhusaṃghassa ca bhikkhunisaṃghassa ca tuyhañcā”ti vāro na vutto. Atha vā aṭṭhakathāvacanameva pamāṇam̐, na vicāraṇāti eke. Yasmā eko addhānādiyako¹ viya duvidho na hoti, tasmā ubhatosaṃghaggahaṇena eko bhikkhu na gahitoti. “Sabbāvāsassa ca cetiyassa ca

dhammassa cā'ti vutte sabbavihāresu cetiyadhammānaṃ ekekassa bhikkhuno bhāgo dātabbo”ti vadanti. “Bhikkhusaṃghassa ca cetiyassa cā”ti vutte na virujjhatīti ce? Na, tattha “bhikkhusaṃghassa”ti vuttattā, idha vihārena ghaṭitattā ca tamhi tamhi vihāre ekabhāgaṃ labhitabbamevāti pariharanti. **Attano pāpetvāti** vikāle aparibhogattā sakalopi vaṭṭeyyāti ce? “Bhikkhusaṃghassa harā”ti vuttattā, tena “harāmī”ti gahitatta ca na vaṭṭati. **Pacchimavassam vutthānampī** ettha **api**-saddo avadhāraṇattho pacchimavassamvutthānamevāti attho, itarathā samuccayattha gahite “lakkhaṇaññū vadantī”ti vacanaṃ niratthakaṃ siyā. **Kasmāti** ārabhitvā papañcaṃ karonti. Kim tena, parato “cīvaramāsato paṭṭhāya -pa-atītavassamvutthānameva pāpuṇātī”ti iminā siddhattā na vicāritaṃ, tena vuttaṃ “lakkhaṇaññū”ti acalavasena. **Sace pana bahi-upacārasīmāya ṭhito -pa- sampattānaṃ sabbesaṃ pāpuṇātī**ti yattha katthaci vutthavassānanti adhippāyo “yattha katthaci vutthavassānaṃ sabbesaṃ sampattānaṃ pāpuṇātī”ti¹ **kaṅkhāvitarāṇiyaṃ** vuttattā. Gimhānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya vutte pana yasmā anantarātītaṃ hemantaṃ eva vutthā nāma honti, na vassaṃ, tasmā “mātikā āropetabbā”ti vuttaṃ. Ye vā therehi pesitā, tesam pāpuṇātīti kira attho.

Cīvarakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 162 piṭṭhe.

9. Campeyyakkhandhakavaṇṇanā

Dvenissāraṇādikathāvaṇṇanā

395. **Appatto nissāraṇanti** ettha nissaraṇaṃ nāma kuladūsakānaṃyeva anuññātaṃ, ayaṃ pana kuladūsako na hoti, tasmā “appatto”ti vutto. Yadi evaṃ kathaṃ sunissārito hotīti? **Cūlavagge** “ākaṅkhamāno saṃgho pabbājanīyakammaṃ kareyyā”ti¹ vuttattā. “Tassapāpiyasikakammārahassa tassapāpiyasikakammaṃ karontī”ti vacanato cakkaṃ bandhanti ñātabbaṃ.

Upālīpucchākathāvaṇṇanā

400. “**Paratoti upālīpucchato paran**”ti likhitaṃ. **Dosāritapāliyaṃ** “ūnavīsativasso na āgato vippannavatthukattā”ti vuttaṃ. Imasmiṃ campeyyakkhandhake adhammakammāniyeva dvidhā katvā pañcāgatānīti vedītabbaṃ. Teneva **parivāre** imasmiṃ khandhake “pañca adhammikānī”ti vuttaṃ. “Andhamūgabadhiro sosārito”ti iminā apabbajitassapi upasampadā ruhatīti siddhaṃ.

Campeyyakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kosambakakkhandhakavaṇṇanā

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā

451. **Suttanti** koti ettha kiñcāpi “vinayadharo mātikādharo”ti vuttam, ubhatovibhaṅgam pana sandhāya vuttam, na khandhakabhāṇako hoti. **Āvuso ettha āpattī**ti vacanam upādāya “so tassā āpattiyā āpattidiṭṭhi hotī”ti vuccati. Pacchā vinayadharo “vatthumhi sati pamāṇam, na paññattiyā”ti satim paṭilabhitvā tassā āpattiyā āpattidiṭṭhi ahosi, tena vuttam ante “aññe bhikkhū tassā āpattiyā āpattidiṭṭhino hontī”ti.

455. “Yathā mayā ñattī”ti likhanti “paññattā”ti ekavacanattā.

Dīghāvuvattthukathāvaṇṇanā

458. “Bhūtapubbam bhikkhave bārāṇasiyam brahmadatto”ti likhanti. **Purāṇapotthakesu** “bārāṇasiyan”ti natthi, “natthibhāvova sundaro”ti vadanti.

Pālīeyyakagamanakathāvaṇṇanā

467. **Rakkhitavanasaṇḍeti** saṅgītittherehi suviññeyyam katvā vuttam. “**Pālīeyyoti** gāmo, tassa vasenā”tipi vadanti, tam **dhammapadaṭṭhakathāya** na virujjhati.

Aṭṭhārasavatthukathāvaṇṇanā

473. **Na tveva -pa- paṭibāhitabbanti vadāmī**ti ettha senāsanārahassa yo senāsanam paṭibāhati, tasseva āpatti dukkaṭassa. “Kalahakārakādīnamettha okāso natthi”ti-ādikaṁ saṁghassa katikaṁ vatvā tam na paññapentassa vā ‘aham buddho’ti pasayha attanā attano paññāpetvā gaṇhantaṁ ‘yuttiyā gaṇhathā’ti vatvā vārentassa vā doso natthi. Idha kalahavūpasamanattham āgatānam kosambikānampi ‘yathāvuḍḍhan’ti avatvā ‘vivitte asati vivittam katvāpi dātabban’ti vuttattā vivittam katvā

dentam paṭibāhentasseva āpattīti kira ayamatto pārivāsikādīnam
vihārapariyantadāpanena sādhitabbo”ti likhitam.

Samghasāmaggīkathāvaṇṇanā

475. “Atha kho te ukkhittānuvattakā bhikkhū taṃ ukkhittakam
bhikkhum osāretvā yena ukkhepakā bhikkhū -pa- tassa vatthussa
vūpasamāya samghasāmaggim karomā”ti vacanam duviññeyyavinicchayam
vinayalakkhaṇakusalassa. Vijjamāne hi kārakasamghe itaro samgho
osāritum na labhati. Osārento ce, te bhikkhū kārakasamghena
samānaladdhikabhāvaṃ pattattā tena samānasamvāsakā honti, tato
ukkhepakānam chandam aggahetvā osārentānam kammaṃ kuppati, tasmā
“tena hi bhikkhave taṃ bhikkhum osārethā”ti¹ bhagavato vacanena
ukkhittānuvattakā osāresum, udāhu nissīmam gantvā, udāhu itaresam
chandam gahetvā osāresum, nanu etesamaññatarenettha bhavitabbam, na ca
panetaṃ **sabbagaṇṭhipadesu** vicāritam. Ayam panettha takko—

“Yasmiṃ vatthusmiṃ samghena, katakammassa bhikkhuno.
Sati tasmim na aññassa, paṭippassambhanam khamam.

Viramante tato doso, api samgho akārako.
Osāretum alam yasmā, kārako anulomiko”ti.

477. “Aṭṭha dūtaṅgāni nāma sotā ca hoti, sāvetā ca uggahetā ca dhāretā
ca viññātā ca viññāpetā ca kusalo ca sahitāsahitadassano ca akalahakārako
cāti etāni”ti vuttam.

Kosambakakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahāvaggassa līnatthapakāsanā niṭṭhitā.

Cūlavaggavaṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

1. Kammakkhandhakavaṇṇanā

Adhammakammadvādasakakathāvaṇṇanā

4. **Asammukhā kataṃ hotī**ti-ādayo tikā kevalaṃ desanāmatameva. Na hi tīhi eva aṅgehi samodhānehi adhammakammaṃ hoti, ekenapi hoti eva, ayamatto “tiṇṇaṃ bhikkhave”ti-ādi-pāḷiyā¹ sādhetabbo. “**Appaṭiñṇāya kataṃ hotī**”ti lajjimā sandhāya vuttaṃ. Kaṇhapakkhe “adesanāgāminiyā āpattiyā kataṃ hotī”ti sukkapakkhe “desanāgāminiyā āpattiyā kataṃ hotī”ti idaṃ dvayaṃ parato “tīhi bhikkhave aṅgehi samannāgatassa bhikkhuno ākaṅkhamāno saṃgho tajjanīyakammaṃ kareyya. Adhisīle sīlavipanno hotī”ti iminā virujjhati, adesanāgāminimā āpanno hi “adhisīle sīlavipanno”ti vuccatīti. Yuttametaṃ, kattu adhippāyo ettha cintetabbo. Etthāha **upatissatthero** “tajjanīyakammasa² hi visesena bhaṇḍanakāra-kattaṃ aṅgaṇ’ti **atṭhakathāyaṃ** vuttaṃ, taṃ pāḷiyā āgatanidānena yujjati, tasmā sabbattikesupi bhaṇḍanaṃ āropetvā bhaṇḍanapaccayā āpannāpattivaseṇa idaṃ kammaṃ kātappaṃ, tasmā ‘adhisīle sīlavipanno’ti etthāpi pubbabhāge vā aparabhāge vā codanāsāraṇādikāle bhaṇḍanapaccayā āpannāpattivaseṇa kāretappaṃ, na kevalaṃ saṃghādisapaccayā kātappaṃ”ti. “Adesanāgāminiyā āpattiyāti pārājikāpattiyā’ti ettakamattaṃ vatvā parato ‘adhisīle pārājikasāṃghādisese ajjhācārā’ti **porāṇagaṇṭhipade** vuttaṃ”ti likhitaṃ. “Adhisīle sīlavipanno’ti saṃghādisesaṃ sandhāyā”ti **gaṇṭhipade** likhitaṃ. Idaṃ **porāṇagaṇṭhipade** purimavacanena sameti, tasmā tattha pacchimaṃ pārājikapadaṃ atthuddhārasena vuttaṃ

1. Vi 5. 9 piṭṭhe.

2. Tajjanīyassa (Tṭha)

siyā, **aṭṭhakathāyaṇa**ca “adesanāgāminiyāti pārājikāpattiyā vā saṃghādisesāpattiyā vā”ti vuttaṃ, tattha pārājikāpatti atthuddhāravasena vuttā siyā. Yato **gaṇṭhipade** “adhisīle sīlavipanno”ti saṃghādisesaṃ sandhāyā”ti ettakameva likhitam, tasmā sabbattha **gaṇṭhipade** sakalena nayena pārājikāpattipaccayā uppannabhaṇḍanahetu na tajjanīyakammaṃ kātabbamaṃ payojanābhāvā, saṃghādisesapaccayā kātabbanti ayamatto siddho hoti. Na, sukkapakkhe “desanāgāminiyā āpattiyā kataṃ hoti”ti¹ vacanatoti ce? Na, ekena pariyāyena saṃghādisesassapi desanāgāminivohārasambhavato.

Yena kammena santajjanaṃ karīyati, taṃ **tajjanīyakammaṃ** nāma. Yena kammena nissāya te vatthabbanti nissiyati bhajāpiyati niyasso, taṃ **niyasakammaṃ** nāma. Yena tato āvāsato, gāmato ca pabbājenti kuladūsakaṃ, taṃ **pabbājanīyakammaṃ** nāma. Yena kammena akkuṭṭhagahaṭṭhasamīpameva paṭisāriyati so akkosako pacchā pesiyati, taṃ **paṭisāraṇīyakammaṃ** nāma. Yena samānasaṃvāsakabhūmito ukkhipiyati. Chaḍḍiyati sātisāro bhikkhusaṃghena, taṃ kammaṃ **ukkhepanīyakammaṃ** nāmāti veditabbaṃ.

11. “Nissāya te vattabban”ti garunissayaṃ sandhāya vuttaṃ, na itaranti.

21. **Assajipunabbasukavatthusmim** “tesu vibbhantesupi kammaṃ paṭippassambhetuṃ anuññātampi sammāvattantānaṃyevā”ti likhitam. Sammukhā vuttameva gihipaṭisaṃyuttaṃ nāma. Parammukhā vuttaṃ desanaṃ gacchati.

41. Khamāpentena “khamāhī”ti vattabbamattameva, na ukkuṭṭikādisāmīcinā payojananti. **Anudūtaṃ** sahāyanti attho.

50. **Adassaneyeva ukkhepanīyaṃ kātabbamaṃ**, na aññathā. “Tajjanīyādikaraṇakāle āpattiṃ ropetvā tassā adassane, appaṭikamme vā bhaṇḍanakārakādi-aṅgehi kātabban”ti likhitam.

Tajjanīyakammādisu ayaṃ pakiṇṇakavinicchayoti veditabbo. Kiṃ tajjanīyakammaṃ, tajjanīyakammasa kiṃ mūlaṃ, kiṃ vatthu, kiṃ pariyosānaṃ,

kasmā “tajjanīyakamman”ti vuccatīti? **Kiṃ tajjanīyakammanti** vatthusmiṃ sati karaṇasampatti. **Tajjanīyakammassa kiṃ mūlanti** saṃgho mūlaṃ. **Tajjanīyakammassa kiṃ vatthūti** kalahajātāpattivatthu. **Kiṃ pariyosānanti** bhāvanāpariyosānaṃ. **Kasmā tajjanīyakammanti vuccatīti** saṃgho kalahakārapuggalaṃ kalahe ca bhede bhayaṃ dassetvā khantiyā janeti, upasame janeti, tasmā “tajjanīyakamman”ti vuccati. Kathaṃ tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kathaṃ akataṃ. Kinti ca tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kinti ca akataṃ. Kena ca tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kena ca akataṃ. Kattha ca tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kattha ca akataṃ. Kāya velāya tajjanīyakammaṃ kataṃ hoti, kāya velāya akataṃ hoti? **Kathaṃ tajjanīyakammaṃ kataṃ hotīti** samaggena saṃghena ñatticatutthena kammena. **Kathaṃ akataṃ hotīti** vaggena saṃghena ñatticatutthena kammena. **Kinti ca kataṃ hotīti** karaṇasampattiyā. **Kinti ca akataṃ hotīti** karaṇavipattiyā. **Kena ca kataṃ hotīti** saṃghena. **Kena ca akataṃ hotīti** gaṇena puggalena. **Kattha ca kataṃ hotīti** yassa puggalassa saṃgho tajjanīyakammaṃ karoti, tassa puggalassa sammukhībhūte. **Kattha ca akataṃ hotīti** yassa puggalassa saṃgho tajjanīyakammaṃ karoti, tassa puggalassa asammukhībhūte. **Kāya velāya kataṃ hotīti** yadā kalahajātāpatti saṃvijjati. **Kāya velāya akataṃ hotīti** yadā kalahajātāpatti na saṃvijjati. Katihākārehi tajjanīyakammassa pattakallaṃ hoti, katihākārehi apattakallaṃ? Sattahākārehi tajjanīyakammassa pattakallaṃ hoti, sattahākārehi apattakallaṃ. Katamehi sattahākārehi pattakallaṃ, katamehi sattahākārehi apattakallaṃ hoti? Kalahajātāpatti na saṃvijjati, so vā puggalo asammukhībhūto hoti, saṃgho vā vaggo hoti, asaṃvāsiko vā puggalo tassam parisāyaṃ saṃvijjati, acodito vā hoti asārito vā, āpattim vā anāropito. Imehi sattahākārehi tajjanīyakammassa apattakallaṃ hoti, itarehi sattahākārehi pattakallaṃ hoti. Evaṃ sesakammesūti.

Kammakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Pārivāsikakkhandhakavaṇṇanā

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā

75. Pārivāsikakkhandhake “mā maṃ gāmappavesanaṃ āpucchathā”ti vutte anāpucchāpi gāmaṃ pavisitum vaṭṭatī”ti vadanti. Saṃgho attano pattaṭṭhāne gahetum vaṭṭati. **Oṇojanaṃ** nāma vissajjanaṃ. “Taṃ pana pārivāsikena pāpitassa attanā sampaṭicchitasseva punadivasādi-atthāya vissajjanaṃ kātabbaṃ, asampaṭicchitvāyeva ce vissajjeti, nu labhatī”ti vuttaṃ.

76. **Pakatiyāva nissayoti** ettha “antevāsikānaṃ ālayasabbhāve yāva vassūpanāyikadivaso, tāva kappati, tassa ālayassa sabbhāve nissayo na paṭippassambhatīti ce? Na vaṭṭati. Tattha idāni khamāpeyyāmīti-ādina vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Tattha ekantena viṣaṭṭhattā, idha pana ekanteneva dvinnampi samabhāvo icchitabbo evāti eke. **Paṭibalassa vā bhikkhussāti** ettha “laddhasammutikena āṇattopi garudhammehi, aññehi vā ovaḍitum na labhatī”ti likhitaṃ. **Tato vā pāpiṭṭhatarāti** ettha “asañcicca āpannasañcarittato sukkavissatṭhi pāpiṭṭhatarāti ayampi nayo yojetabbo”ti vuttaṃ. **Paccayanti** vassāvāsikaṃ. **Senāsanaṃ na labhati** seyyapariyantabhāgitāya. “Uddesādini dātumpi na labhatī”ti vadanti. “Sace dve pārivāsikā gataṭṭhāne aññamaññaṃ passanti, ubhohipi aññamaññaṃ ārocetabbaṃ avisesena ‘āgantukena ārocetabbaṃ, āgantukassa ārocetabbaṃ’ti vuttattā”ti vuttaṃ. Aññavihāragatenāpi tattha pubbe ārocitassa punārocanakiccaṃ natthi. “Anikkhittavattassa bahi ārocitassa yathā puna vihāre ārocanakiccaṃ natthi, evaṃ ‘āgantukasodhanatthaṃ uposathadivase ārocetabbaṃ’ti vacanaṃ hettha sādhanan”ti vadanti.

81. Ekacchanne nisinnassāpi ratticchedadukkaṭāpattiyo hontīti eke. **Avisesenāti** pārivāsikassa ukkhittakassāti imaṃ bhedaṃ akatvā. “Tadahupasampannepi pakatatte”ti vacanato anupasampannehi vasitum vaṭṭati. “Samavassāti etena apacchā apurimaṃ nipajjane dvinnampi vattabhedāpattibhāvaṃ dīpetī”ti likhitaṃ.

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mūlāyapaṭikassanārahavattakathāvaṇṇanā

86. **Attano attano navakataranti** pārivāsikādinavakataram. Paṭhamam samghamajjhe parivāsam gahetvā nikkhattavattena puna ekassapi santike samādiyitum, nikkhipituñca vaṭṭati. Mānatte pana nikkhipitum vaṭṭati. Ūne gaṇe caraṇadosattā na gahetunti eke. Paṭhamam ādinnavattam ekassa santike yathā nikkhipitum vaṭṭati, tathā samādiyitumpi vaṭṭatīti **porāṇagaṇṭhipade**.

Pārivāsikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Samuccayakkhandhakavaṇṇanā

Sukkavissatṭhikathāvaṇṇanā

97. “**Vedayāmī**ti jānāmi, cittena sampañicchitvā sukhaṃ anubhavāmi, na tappaccayā ahaṃ dukkhitoti adhippāyo”ti likhitaṃ. Yassa māḷake nārocitaṃ, tassa ārocetvā nikkhipitabbaṃ. Yassa ārocitaṃ, tassa puna ārocanakiccaṃ natthi, kevalaṃ nikkhipitabbameva. Vattaṃ nikkhipitvā vasantassa upacārasīmāgatānaṃ sabbesaṃ ārocanakiccaṃ natthi. Diṭṭharūpānaṃ sutasaddānaṃ ārocetabbaṃ, adiṭṭha-assutānampi antodvādasahatthagatānaṃ ārocetabbaṃ. “Idaṃ vattaṃ nikkhipitvā vasantassa lakkhaṇaṃ”ti vuttaṃ. “Parikkhittassa vihārassa parikkhepato’ti-ādi kiñcāpi **pāliyaṃ** natthi, atha kho aṭṭhakathācariyānaṃ vacanena tathā eva paṭipajjitabbaṃ”ti ca vuttaṃ. “**Atthibhāvaṃ sallakkhetvā**ti dvādasahatthe upacāre sallakkhetvā, anikkhittavattānaṃ upacārasīmāya āgatabhāvaṃ sallakkhetvā sahavāsādikāṃ veditabbaṃ”ti ca vuttaṃ. “Nikkhipantena ārocetvā nikkhipitabbaṃ, payojanaṃ atthi”ti ca vuttaṃ, na pana taṃ payojanaṃ dassitaṃ. **Ciṇṇamānatto bhikkhu abbhetaḥ**boti ciṇṇamānattassa ca abbhānārahassa ca ninnānākāraṇattā aññathā “abbhānāraho abbhetaḥ”ti vattabbaṃ siyā. Ukkhepanīyakammakatopi attano laddhiggahaṇavasena sabhāgabhikkhubhi sati tassa anārocāpetuṃ na labhati.

Parivāsakathāvaṇṇanā

102. “Anantarāyikassa pana antarāyikasaññāya chādayato acchannāvā”ti pāṭho. Averibhāvena sabhāgo **averisabhāgo**. “Sabhāgasamghādisesaṃ āpannassa pana santike āvi kātuṃ na vaṭṭatī”ti pasaṅgato idheva pakāsitaṃ. Lahukesu paṭikkhepo natthi. Tattha ñattiyā āvi katvā uposathaṃ kātuṃ anuññātattā lahukasabhāgaṃ āvi kātuṃ vaṭṭatīti. Sabhāgasamghādisesaṃ pana ñattiyā ārocanāṃ na vaṭṭatīti kira. “Tassa santike taṃ āpattim paṭikarissatī”ti¹ vuttatthā

1. Vi 3. 170 piṭṭhe.

lahukassevāyamanuññātā. Na hi sakkā suddhassa ekassa santike saṃghādisesassa paṭikaraṇaṃ kātun”ti likhitam. Lahukesupi sabhāgaṃ āvi kātun na vaṭṭatīti, tasmā eva hi ñattiyā āvikaraṇaṃ anuññātā, itarathā taṃ niratthakaṃ siyā. Aññamaññārocanassa vaṭṭati, tato na vaṭṭatīti dīpanatthameva ñattiyā āvikaraṇamanuññātā, teneva idha “**sabhāgasamghādisesaṃ āpannassā**”ti-ādi vuttam. Ayamatto “ettāvatā te dve nirāpattikā honti, tesam santike sesehi sabhāgāpattiyo desetabbā”ti¹ vacanena **kaṅkhāvitarāṇiyaṃ** pakāsitova. Saṃghādisesaṃ pana ñattiyā ārocetvā uposathaṃ kātun vaṭṭati. Tassā ñattiyā ayamatto yadā suddhaṃ bhikkhuṃ passissati, tassa santike ārocanavasena paṭikarissati. Evaṃ paṭikate “na ca bhikkhave sāpattikena pātimokkhaṃ sotabbaṃ, yo suṇeyya, āpatti dukkaṭassā”ti² vuttāpattimo makkho hotīti, tasmā “garukaṃ vā hotu lahukaṃ vā, ñattiyā āvi kātun vaṭṭatī”ti vuttam, ubhosu nāyesu yuttataraṃ gahetabbaṃ.

Nāmañceva āpatti cāti “tena tena vītikkamenāpannāpatti āpatti. **Nāmañti** tassā āpattiyā nāmañ”ti likhitam. **Ārocetvā nikkhipitabbanti** ettha ārocanam vattabhedadukkaṭapariharaṇappayojananti veditabbaṃ. **Akāraṇametanti** “sambahulā saṃghādiseso āpattiyo āpajjin”ti vutte vuṭṭhānato.

Dasasatam rattisatanti dasasatam āpattiyo rattisatam chādetvāti yojetabbaṃ. **Agghasamodhāno nāma** sabhāgavatthukāyo sambahulā āpattiyo āpannassa bahurattim paṭicchāditāpattiyam nikkhipitvā dātabbo, itaro nānāvatthukānam vasenāti ayametesam visesoti.

Parivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

“Gāmassāti na vuttan”ti vacanato kira gāmūpacārepi vaṭṭatīti adhippāyo”ti likhitam. Vuttañca **“ayaṃ pana viseso”**ti. “Ettha aṭṭhakathācariyāva pamāṇam. Yuttam na dissatī”ti likhitam. **Anugaṇṭhipade** pana “ayaṃ pana viseso, āgantukassa -pa- okkamitvā gacchati, ratticchedo hotiyeva”ti vacane heṭṭhā “anto-arūṇe eva nikkhamitvā gāmūpacārato

1. Kaṅkhā-Ṭṭha 92 piṭṭhe.

2. Vi 4. 424 piṭṭhe.

dve leḍḍupāte atikkamitvā”ti-ādinā nayena garuṃ katvā vacanato, bhikkhunīnaṃ garukavaseneva tattha tattha sikkhāpadānaṃ paññattattā ca tadanurūpavaseneva aṭṭhakathācariyena bhikkhūnīnaṃ garuṃ katvā mānattacaraṇavidhidassanattamā “yattakā purebhattaṃ vā”ti-ādi vuttamā.

Kurundi-ādīsu vuttavacanena karontassapi doso natthīti dassetuṃ kevalaṃ lakkhaṇamattameva vuttamā, tadubhayampi tena tena pariyāyena yujjati, vinicchaye patte lakkhaṇe eva ṭhātabbato **kurundi-**ādīsu vuttavacanānaṃ pacchā vuttamā. Payogo pana purimova. Yathā cettha, tathā sace kāci bhikkhunī dve leḍḍupāte anatikkamitvā aruṇaṃ uṭṭhapeti, doso natthi, tathāpi **sabbatṭhakathā**su vuttattā “purimameva āciṇṇaṃ”ti vuttamā.

Parivāsavattādinanti “parivāsanissayapaṭippassaddhi-ādīnaṃ upacārasīmāya paricchinnattā bhikkhunupassayassa upacārasīmāva gahetabbā, na gāmo”ti likhitamā. “**Tasmīṃ gāme bhikkhācāro sampajjati**”ti-ādi pavāritavasena vuttamā. Na hi tattha antogāme vihāro atthi”ti ca likhitamā, “tampi tena pariyāyena yujjati, na atthato”ti ca.

Paṭicchannaparivāsādikathāvaṇṇanā

108. “**Visuṃ mānattham caritabbanti** mūlāya paṭikassanaṃ akatvā visuṃ kammavācāyā”ti ca likhitamā. “Saṃghādisesāpattī”ti vuttattā ekova, ekavattumhi āpannā saṃghādiseso thullaccayadukkaṭamissakā nāma. **Makkhadhammo** nāma chādetukāmatā.

143. **Dhammatāti**¹ dhammatāya, tathatāyāti attho “alajjitā”ti ettha viya.

148. **Purimaṃ upādāya dve māsā parivasitabbāti** ettha “parivasitadivasāpi gaṇanūpagā hontī”ti likhitamā.

184. **Tasmīṃ bhūmiyanti** tassaṃ bhūmiyaṃ. **Sambahulā saṃghādisesā āpattiyo āpajjati parimāṇampī**ti-ādi jātivasenekavacanānaṃ.

Samuccayakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Samathakkhandhakavaṇṇanā

Sammukhāvinayakathāvaṇṇanā

186-7. Yattha yattha kammavācāya “ayan”ti vā “ime”ti vā sammukhānidhesaniyamo atthi, sabbaṃ taṃ kammaṃ sammukhākaraṇīyameva, na kevalaṃ tajjanīyādipaṇcavidhameva. Paṇcavidhasseva pana uddharitvā dassanaṃ kammakkhandhake tāva tasseva pāḷi-āruḷhattā, catuvīsatiyā pārājikesu vijjamānesu pārājikakaṇḍe āgatānaṃyeva catunnaṃ uddharitvā dassanaṃ viyāti veditabbaṃ. Tattha “puggalassa sammukhatā hatthapāsūpagamanaṃevā”ti vuttaṃ, taṃ kāraṇaṃ sammukhākaraṇīyassapi sammukhānidhesaniyamābhāvato. Kāmaṃ ayamatto **kammakkhandhake**yeva “tīhi bhikkhave aṅgehi samannāgataṃ tajjanīyakammaṃ adhammakammaṃca hoti -pa- asammukhākataṃ hoti”ti¹ vacaneneva siddho, tattha pana āpatti na dassitā. Idha “yo kareyya, āpatti dukkaṭassā”ti tattha bhavitabbāpattidassanatthaṃ idaṃ āradhanti veditabbaṃ. “Sammukhāvinayapatirūpakena vūpasantampi sammukhāvinayeneva vūpasantagaṇanaṃ gacchatīti dassetuṃ ‘adhammavādī puggalo’ti-ādi āradhan”ti vuttaṃ, likhitaṃca. Evaṃ vūpasantaṃ sammukhāvinayapatirūpakena vūpasantaṃ nāma hoti, na sammukhāvinayena ca aññena kenacīti dassetuṃ idamāradhanti ācariyo.

Sativinayakathāvaṇṇanā

195. Dabbassa kammavācāya “saṃgho imaṃ āyasmantaṃ dabban”ti sammukhānidheso natthi, tathāpi “paṭhamaṃ dabbo yācitabbo”ti vacanena sammukhākaraṇīyatā tassa siddhā. Tathā aññatthāpi yathāsambhavaṃ leso veditabbo. Sativepullappattassa dātabbo vinayo **sativinayo**.

Amūḷhavinayakathāvaṇṇanā

196-7-9. “Yassa ummattakassa taṃtaṃvītikkamato anāpatti, tādissasseva amūḷhavinayaṃ dātuṃ vaṭṭatīti amūḷhassa kattabbavinayo amūḷhavinayo”ti likhitaṃ, taṃ yuttaṃ “saṃgho gaggassa bhikkhuno amūḷhassa

1. Vi 4. 5 piṭṭhe.

amūḷhavinayaṃ detī”ti vacanato. “Tīṇimāni bhikkhave adhammikāni amūḷhavinayassa dānāni”ti imassa **vibhaṅge** “na sarāmī”ti vacanaṃ vītikkamakālaṃ sandhāya tassa vibhaṅgassa pavattattā. Amūḷhavinayadānakāle panassa amūḷhatā vinicchitabbā.

Paṭiññātakaraṇakathāvaṇṇanā

200. “Appaṭiññāya bhikkhūnaṃ kammāni karonti”ti ārabhantassa karaṇaṃ vuttameva. Paṭiññātena karaṇaṃ **paṭiññātakaraṇaṃ**.

Tassapāpiyasikākathāvaṇṇanā

207. “Tīhi bhikkhave aṅgehi samannāgataṃ tassapāpiyasikākammaṃ”ti ārabhitvā pañca aṅgāni dassetvā pāli gatā, “sā peyyālena saṅkhipitvā gatāti ñātabban”ti likhitaṃ. Tathā sukkapakkhepi.

Tiṇavatthārakādikathāvaṇṇanā

214. “Sabbeheva ekajjhaṃ sannipatitabban”ti chandadānassa paṭikkhittattā **pavāraṇakkhandhakatṭhakathāyañca** “bhinnassa hi saṅghassa samaggakaraṇakāle, tiṇavatthārakasamathe, imasmiñca pavāraṇasaṅgaheti imesu tīsu ṭhānesu chandaṃ dātuṃ na vaṭṭatī”ti¹ vuttattā idha **āgantvā vā chandaṃ datvā pariveṇādisu nisinnāti** idaṃ virujjhati viya khāyatīti ce? Na khāyati adhippāyaññūnaṃ. Ayañhettha adhippāyo—visujjhitukāmehi sabbeheva sannipatitabbaṃ, asannipatitassa natthi suddhi chandadāyakassa. Kevalaṃ taṃ kammaṃ sannipatitānaṃ sampajjati. **Atṭhakathāyaṃ** visujjhitukāmānaṃ chandaṃ dātuṃ na vaṭṭatīti² adhippāyo. Itarathā pāliya ca virujjhati. “Ṭhapetvā ye na tattha hotī”ti hi ayaṃ pāli sannipātaṃ āgantvā chandaṃ datvā ṭhitānaṃ atthitaṃ dīpeti. Nissīmagate sandhāya vuttaṃ siyāti ce? Nissīmagate ṭhapetvā idha kiṃ, tasmā yo sāmaggī-uposathe chandaṃ datvā tiṭṭhati ce, nānāsaṃvāsakabhūmiyaṃyeva tiṭṭhati, tassa chandadāyakassa pavāraṇasaṅgahopi natthi. Yo ca tiṇavatthārakakamme nāgacchati, so tāhi āpattīhi na sujjetti veditabbaṃ. Yassa etaṃ na ruccati, tassa **parivāre** vuttaparisato

1. Vi-Ṭṭha 3. 362 piṭṭhe.

2. Dātuṃ vaṭṭatīti (Ka)

kammavipattilakkhaṇaṃ virujjhati, tattha hi kevalaṃ chandārahānaṃ chando anāhaṭo hoti sace, akataṃ tabbiparītena sampattidīpanatoti vuttaṃ hoti. Tathā pattakallalakkhaṇampi virujjhati. Tesu tīsu ṭhānesu kammappattāyeva sabbe, na tattha chandāraho atthīti ce? Na, catuvaggādikaraṇavibhājane avisesetvā chandārahassa āgatattā, taṃ sāmāññato vuttaṃ. Idañca āveṇikalakkhaṇaṃ, teneva satipi diṭṭhāvikamme idaṃ paṭikuṭṭhakataṃ na hotīti ce? Na, nānattasabhāvato. Idha hi ye pana “na metaṃ khamatī”ti aññaamaññaṃ diṭṭhāvikammaṃ karontī”ti¹ vacanato na saṃghassa diṭṭhāvikammaṃ kataṃ. Tasmim sati paṭikuṭṭhakatameva hoti. Aññathā pubbabhāgā tā² ñattiyo niratthikā siyuma, na ca

parivāraṭṭhakathāyaṃ chandārahādhikāre nayo dinno.

Pavāraṇakkhandhakatṭhakathāyaṃ “tīsu ṭhānesu chandaṃ dātuṃ na vaṭṭatī”ti³ vuttattā virujjhatīti ce? Na, aṭṭhakathāya pamāṇabhāve sati “idha chandaṃ datvā pariveṇādīsu nisinnā”ti-ādi vacane suddhikāmato eva gahite sabbaṃ na virujjhatīti eke. “Āgantvā vā chandaṃ datvā pariveṇādīsu nisinnā, te āpattīhi na vuṭṭhantī”ti idaṃ na vattabbaṃ. Kasmā? Heṭṭhā “sabbeheva ekajjhaṃ sannipatitabbaṃ”ti chandadānassa paṭikkhepavacanato **aṭṭhakathāyaṃ** “tīsu ṭhānesu chandaṃ dātuṃ na vaṭṭatī”ti vuttattā, **andhakatṭhakathāyampi** tatheva vuttattā cāti? Na,⁴ ekajjhameva kamme karīyamāne yo idha “suṇātu me bhante saṃgho, amhākaṃ -pa-gihipaṭisaṃyuttan”ti sādharmaṇaṇattim ṭhapetvā puna “suṇantu me āyasmantā”ti-ādinā asādhāraṇaṇattiyo ṭhapetvā “suṇātu me bhante saṃgho, amhākaṃ -pa- evametaṃ dhārayāmi”ti ekatopakkhikānaṃ sandhiyā katāya tadanantare kenaci karaṇīyena chandaṃ datvā gacchati, tassa āpattīti vuṭṭhānaṃ natthi. Aparesampi⁵ ekatopakkhikānaṃ abbhantare ṭhitattā vibhūtattā karaṇassa ayamatthova vutto. Sādhāraṇavasena dutiyāya ñattiya ṭhapitāya ye tasmim khaṇe ñattidutiyakammavācāsu anāraddhāsu, apariyositāsu vā chandaṃ datvā gacchanti, tesampi na vuṭṭhāti eva. **Ye na tattha hontīti** padassa ca ye vuttappakārena nayena tattha na hontīti attho gahetabbo. Vuttappakāratthadīpanatthañca **aṭṭhakathāyaṃ** “chandaṃ datvā pariveṇādīsu nisinnā”ti

1. Vi-Ṭṭha 4. 39 piṭṭhe.

4. Vuttattā ca (Ka)

2. Pubbabhāgāti (Ka)

3. Vi-Ṭṭha 3. 362 piṭṭhe.

5. Aparchipi (Ka)

idameva avatvā “ye pana tehi vā saddhim āpattim āpajjitvāpi tattha anāgatā, āgantvā vā chandaṃ datvā pariveṇādīsu nisinnā”ti vuttaṃ, evaṃ pubbenāparaṃ sandhīyati. **“Pāliya** ca tattha diṭṭhāvikammena kammaṣṣa akuppatā veditabbā”ti vuttaṃ.

Adhikaraṇakathāvaṇṇanā

220. **Cittuppādo vivādo.** Vivādasaddopi kāraṇūpacārena kusalādisaṅkhyam gacchati. Taṃ sandhāya **“samathehi ca adhikaraṇīyatāya adhikaraṇan”**ti vuttaṃ. Atha vā vivādahetubhūtaṃ cittuppādassa vūpasamena sambhavassa¹ saddassapi vūpasamo hotīti cittuppādassapi samathehi adhikaraṇīyatā pariyāyo sambhavati. “Kusalacittā vivadanti”ti vuttavivādepi “vipaccatāya vohāro”ti vuttaṃ, na vuttavacanahetuvasenāti veditabban.

222. “Āpattim hi āpajjanto kusalacitto vā”ti² vacanato kusalampi siyāti ce? Na taṃ āpattādhikaraṇam sandhāya vuttaṃ, yo āpattim āpajjati, so tīsu cittesu aññatarasittasamaṅgī hutvā āpajjatīti dassanattam³ “yaṃ kusalacitto āpajjati”ti-ādi vuttaṃ³. Yo “paññattimattaṃ āpattādhikaraṇan”ti vadeyya, tassa akusalādi bhāvopi āpattādhikaraṇassa na yujjateva vivādādhikaraṇādīnaṃ viyāti ce? Na, “natthāpattādhikaraṇam kusalan”ti iminā virodhasambhavato. **Anugaṇṭhipade** pana “āpattādhikaraṇam nāma tathāpavattamāna-akusalacittuppādarūpakkhandhānametaṃ adhivacanam. Avasiṭṭhesu kusalābyākatapaññattīsu ‘āpattādhikaraṇam siyā akusalam siyā abyākatan’ti vacanato paññattitāva paṭisiddhā kusalattike apariyāpannattā. Kusala paṭisedheneva tena samānagatikattā kiriyābyākatānampi paṭisedho veditabbo, kiriyābyākatānaṃ viya anugamanato vipākābyākatānampi paṭisedho katova hoti, tathāpi abyākatasāmaññato rūpakkhandhena saddhim vipākakiriyābyākatānampi adhivacananti veditabban”ti vuttaṃ. Tattha “kusalacittam aṅgam hoti”ti vinaye apakataññuno sandhāya vuttaṃ apaharitakaraṇādike sati. **Tasmāti**

1. Samabhāvassa (Ka)

2. Kaṅkhā-Tṭha 112 piṭṭhe.

3-3. Etthantare pāḥo kesuci potthakesu natthi.

yasmā “natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalan”ti vattuṃ na sakkā, tasmā kusalacittaṃ aṅgaṃ na hotīti attho. Yadi evaṃ kasmā “ticiṇṇaṃ tivedanaṃ”ti vuccatīti ce? Taṃ dassetuṃ **“nayidan”**ti-ādi āraddhanti eke. Āpattisamuṭṭhāpakacittaṃ aṅgappahonakacittaṃ nāma. **“Ekantatoti yebhuyyenāti attho, itarathā virujjhati. Kasmā? ‘Yassā sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti’¹ vuttattā”**ti vadanti. Tena kiṃ? Vipāko natthi, kasmā? Ekantākusalattā, tasmā kathāva tattha natthi. Yattha pana atthi, taṃ dassento **“yaṃ pana paṇṇattivajjan”**ti-ādimāha. **Asañcicca pana kiñci ajānantassa -pa- abyākataṃ hotīti** bhikkhumhi kammaṭṭhanagatacittena nipanne, niddāyante vā mātugāmo ce seyyaṃ kappeti, tassa bhikkhuno vijjamānampi kusalacittaṃ āpattiyā aṅgaṃ na hoti, tasmā tasmiṃ khaṇe seyyākārena vattamānarūpameva āpattādhikaraṇaṃ nāma. Bhavaṅgacitte vijjamānepi eseva nayo. Tasmiṃhi khaṇe utṭhātabbe jāte anuṭṭhānato rūpakkhandhova āpatti nāma, na vipākena saddhiṃ. Sace pana vadeyya, tassa evaṃvādino acittakānaṃ kusalacittaṃ āpajjeyya. Kiṃ vuttaṃ hoti? Eḷakalomaṃ gahetvā kammaṭṭhānamanasikārena tiyojanaṃ atikkamantassa, paṇṇattiṃ ajānitvā padaso dhammaṃ vācentassa ca āpajjitabbāpattiyā kusalacittaṃ āpajjeyyāti. Āpajjatiyevāti ce? Nāpajjati. Kasmā? “Natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalan”ti vacanato.

Calito kāyo, pavattā vācā, **aññatarameva aṅganti** aññatarameva āpattīti attho. Kevalaṃ paññattiyā akusalādhivāsaṃbhavato āpattitā na yujjati. Āpattiṃ āpajjanto tisu aññatarasamaṅgī hutvā āpajjatiṃ dassanatthaṃ **“yaṃ kusalacitto”**ti-ādi vuttaṃ. Tassattho—pathavīkhaṇaṇādīsu kusalacittakkhaṇe vītikkamavasena pavattarūpasambhavato kusalacitto vā abyākatāpattiṃ āpajjati. Tathā abyākatacitto vā abyākatarūpasāṅkhātāṃ abyākatāpattiṃ āpajjati, pāṇātipātādīsu akusalacitto vā akusalāpattiṃ āpajjati, rūpaṃ panettha abbohārikaṃ. Supinapassanakālādīsu pāṇātipātādiṃ karonto sahaseyyādivasena āpajjitabbāpattiṃ āpajjanto

1. Kaṅkhā-Tṭha 112 piṭṭhe.

akusalacitto abyākatāpattiṃ āpajjatīti veditabbo. **Idaṃ vuccati āpattādhikaraṇaṃ akusalanti** akusalacittuppādo. **Porāṇaganṭhipadesu** pana “puthujjano kalyāṇaputhujjano sekkho arahāti cattāro puggale dassetvā tesu arahato āpattādhikaraṇaṃ abyākatameva, tathā sekkhānaṃ, tathā kalyāṇaputhujjanassa asaṅcicca vītikkamakāle abyākatameva. Itarassa akusalampi hoti abyākatampi. Yasmā cassa saṅcicca vītikkamakāle akusalameva hoti, tasmā vuttaṃ ‘natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalan’ti. ¹Sabbattha abyākataṃ nāma tassa vipākabhāvamattaṃ sandhāya evaṃnāmaṃ jātan”¹ ti likhitaṃ, vicāretvā gahetabbaṃ.

224. **Vivādo vivādādhikaraṇanti** yo koci vivādo, so sabbo kiṃ vivādādhikaraṇaṃ nāma hotīti ekapucchā. “**Vivādo adhikaraṇanti** vivādādhikaraṇameva vivādo ca adhikaraṇaṅcāti pucchati. Tadubhayaṃ vivādādhikaraṇamevāti pucchatīti vuttaṃ hotī”ti **porāṇaganṭhipade** vuttaṃ. Kesuci potthakesu ayaṃ pucchā natthi. Yadi evaṃ imāya na bhavitabbaṃ vivādo vivādādhikaraṇaṃ, vivādādhikaraṇaṃ vivādo, vivādādhikaraṇaṃ vivādo ceva adhikaraṇaṅcāti pañcapañhāhi bhavitabbaṃ siyā. Kesupi potthakesu tisso, kesuci catasso, pañca natthi. Tattha dve vibhattā. Itarāsu **adhikaraṇaṃ vivādoti** yaṃ kiñci adhikaraṇaṃ, vivādasāṅkhyameva gacchati, **vivādo adhikaraṇanti** yo koci vivādo, so sabbo adhikaraṇasaṅkhyāṃ gacchatīti pucchati. Esa nayo sabbattha.

228. **Sammukhāvinayasminti** sammukhāvinayabhāve.

230. “**Antarenāti** kāraṇenā”ti likhitaṃ.

233. Ubbāhikāya khiyyanake pācitti na vuttā tattha chandadānassa natthitāya.

236. **Tassa kho etanti**² esoti attho “etadaggaṇ”ti ettha viya.

1-1. Evaṃ sabbattha, evaṃ abyākatanti vipākabhāvappattaṃ sandhāya vuttanti (sārattha)

2. Tassa kho taṃ (Pāḷiyaṃ)

238. “Kā ca tassa pāpiyasikā”ti kira pāṭho.

242. “Kiccameva kiccādhikaraṇaṇ”ti vacanato
apalokanakammādīnametaṃ adhivacanam, taṃ vivādādhikaraṇādīni viya
samathehi sametabbaṃ na hoti, kintu sammukhāvinayena sampajjatīti attho.

Samathakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Khuddakavatthukkhandaḥakavaṇṇanā

Khuddakavatthukathāvaṇṇanā

244. Puthupāṇinā kattabbaṃ kammaṃ **puthupāṇikaṃ**.

245. “Kaṇṇato nikkhantamuttolambakādīnaṃ kuṇḍalādīnaṃ”ti likhitaṃ.
“Kāyūraṇ”ti pālīpāṭho. “Keyūrādīni”ti ācariyenuddhaṭṭaṃ.

248. “**Sādhugītaṃ** nāma parinibbutaṭṭhāne gītaṃ”ti likhitaṃ. **Dantaḡitaṃ**
gāyitukāmānaṃ vākkakaraṇīyaṃ. Dantaḡitaṃssa vibhāvanatthaṃ “**yaṃ**
gāyissāmā”ti-ādimāha.

249. **Caturassavattaṃ** nāma catuppādagāthāvattaṃ. “Taraṅgavattādīni
uccāraṇavidhānāni naṭṭhapayogaṇī”ti likhitaṃ. **Bāhiraḡominti**
bhāvanapumsakaṃ, yathā tassa uṇṇapāvārassa bahiddhā lomāni dissanti,
tathā dhārentassa dukkaṭṭanti vuttaṃ hoti.

251. **Virūpakkkhehīti**-ādi sahayogakaraṇavacanāṃ. **Sarabūti** gehaḡalikā.
Sā kira setā saviṣā hoti. **Sohanti** yassa me etehi mettaṃ, sohaṃ namo karomi
bhagavatoti sambandho. **Aññamhi -pa- chetabbamhīti** rāḡanusaye.

252. **Uṭṭitvāti** pakkhipitvā. **Otaratūti** iddhiyā otāretvā gaṇhātu.
Anupariyāyīti anuparibbhami.

253. **Na acchupiyaṇṭīti** na lagganti. **Rūpakākīṇṇāṇīti** itthirūpādīhi
vokiṇṇāni.

254. **Āḡindakamiḡḡhikādīnanti** pamukhamiḡḡhikādīnaṃ. **Parivattetvā**
tatthevāti ettha “parivattetvā tatiyavāre tattheva miḡḡhiyā patiṭṭhātī”ti
likhitaṃ. **Paribhaṇḡaṃ** nāma gehassa bahi kuṭṭapādassa thirabhāvatthaṃ
katā

tanukamiḍḍhikā vuccati. Ettha “**parivaṭṭitvā**¹ **patto bhijjati** adhikaraṇabhedāsāṅkāya abhāve ṭhāne ṭhapetum vaṭṭati”ti likhitam². Pattamāḷako vaṭṭitvā pattānaṃ apattanatthaṃ vaṭṭam vā caturassaṃ vā iṭṭhakādīhi parikkhipitvā māḷakacchannena kato. “Pattamaṇḍalikā pattapacchikā tālapattādīhi katā”ti ca likhitam. Miḍḍhante ādhārake ṭhapetum vaṭṭati pattasandhāraṇatthaṃ vuttattā. Mañce ādhārakepi na vaṭṭati nisīdanapaccayā vāritattā. Āsannabhūmikattā **olambetum vaṭṭati**.

255. “Aṃsakūṭe laggetvā”ti vacanato aggahatthe laggetvā aṅke ṭhapetum na vaṭṭati”ti keci vadanti, na sundaram, “**na kevalaṃ yassa patto**”ti-ādi yadi hatthena gahitapatte bhedasaññā, pageva aññena sarīravayavenāti katvā vuttam. **Pāḷiyam** pana pacuravohāravasena vuttam. Ghaṭikapālamayaṃ **ghaṭikaṭāham**. **Chavasīsassa pattanti** “silāputtakassa sarīram, khīrassa dhārāti-ādivohāravasena vuttam. Mañce nisīditum āgatoti attho. “**Pisācillikā**ti pisācadārakā”tipi vadanti. **Dinnakameva** paṭiggahitameva. **Cabbetvāti** khāditvā. Aṭṭhikāni ca kaṇṭakāni ca **aṭṭhikakaṇṭakāni**. “Etesu sabbesu paṇṇattim jānātu vā, mā vā, āpattiye vā”ti likhitam.

256. **Vipphāletvāti** phāletvā. **Kiṇṇena pūretunti** surākiṇṇena pūretum. **Bidalakam** nāma diguṇakaraṇasaṅkhātassa kiriyāvisesassa adhivacanam. Kassa diguṇakaraṇam? Yena kilañjādinā mahantaṃ kathinamatthataṃ, tassa. Tam hi daṇḍakathinappamāṇena³ pariyanṭe saṃharitvā diguṇam kātabbam. Aññathā khuddakacīvarassa anuvātaparibhaṇḍādividhānakaraṇe hatthassa okāso na hoti. Salākāya satī dvinnam cīvarānaṃ aññataraṃ ñatvā sibbitāsibbitam sukham paññāyati. Daṇḍakathine kate na bahūhi sahāyehi payojanam. “Asaṃkuṭitvā cīvaraṃ samaṃ hoti. Koṇāpi samā hontī”ti likhitam, “haliddisuttēna saññākaraṇaṃ”ti vuttattā haliddisuttēna cīvaraṃ sibbetumpi vaṭṭatīti siddham. Tattha hi keci akappiyasaññino. Paṭiggaho nāma aṅgulikoso.

1. Papatitvā (Ṭṭha)

2. Siddham (Ka)

3. Paribhaṇḍakathinappamāṇena (Ka)

257-9. **Pātīti** paṭiggahasaṇṭhānaṃ. **Paṭiggahatthavikanti** aṅgulikosatthavikaṃ. Sūcisatthakānaṃ pubbe āvesanatthavikāya anuññātattā “**anujānāmi bhikkhave bhesajjatthavikan**”ti vuttaṃ. Ettha sūcisatthakādīnipi ṭhapetabbānīti nidānaṃ sūceti. Sacepi upanando bhikkhu alajjī, tathāpi santakametaṃ amūlacchedakatabhikkhuno lajjinopi samānassa kappatīti yujjati. **Na sammatīti** na pahoti.

260-1. Bahi kuṭṭassa samantato nīcavatthukaṃ katvā ṭhitaṃ “**maṇḍalikan**”ti vuccati. Jantāgharappaṭicchādīnā channassa naggiyaṃ yassa na paññāyati, tasseva parikammaṃ kātabbhaṃ. Esa nayo udakavatthappaṭicchādīsopi.

262-3. **Paṇiyā** nāma paṇiyakārakā. **Ākaḍḍhanayantaṃ** ākaḍḍhiyamānaṃ kūpassa uparibhāge paribbhamati. **Arahaṭaghaṭiyantaṃ** sakaṭacakkasaṇṭhānayaṃ. Tassa are are ghaṭikāni bandhitvā ekena, dvīhi vā paribbhamiyamānassa udakanibbāhanaṃ veditabbaṃ. **Āviddhapakkhapāsā** nāma yattha maṇḍalākārena pakkhapāsā bajjhanti āviddhavatthatā viya āviddhapakkhapāsakā. Pubbe pattasaṅgopanattham, idāni ṭhapetabbaṃ bhuñjitum ādhārako anuññāto.

273. **Paragalaṃ** gacchatīti imassa payogābhāvā vaṭṭati. **Kammasatenāti** mahatā ussāhena.

277-8. **Lohabhaṇḍaṃ** nāma kaṃsato sesalohabhaṇḍaṃ. **Muddikakāyabandhanaṃ** nāma caturassaṃ akatvā sajjitaṃ. **Pāmaṅgadasā** caturassā. **Mudiṅgasanṭhānenāti**¹ saṅghāṭiyā mudiṅgasibbanākārena² varakasīsākārena. **Pavanantoti** pāsanto. “Dasāmūlan”ti ca likhitaṃ. Akāyabandhanena sañcicca vā asañcicca vā gāmappavesane āpatti. “Saritattṭhānato bandhitvā pavisitabbaṃ, nivattitabbaṃ vā”ti likhitaṃ.

279. Sattaṅgulaṃ vā aṭṭhaṅgulaṃ vāti ettha “**sugataṅgulenā**”ti avuttattā pakati-āngulena sārūppatthāya vaḍḍhetvāpi karonti ce, na doso.

280. Tālavaṇṭākārena sīhalitthīnaṃ viya.

Khuddakavatthukkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Muddikasanṭhānena (Ka)

2. Muddikasibbanākārena (Ka)

6. Senāsanakkhandhakavaṇṇanā

Vihārānujānanakathāvaṇṇanā

294. Nīlīyanti bhikkhū etthāti viharādayo **leṇāni** nāma. Āgata-vacanena tassāgatasamghova sāmī, na anāgatoti keci, taṃ na yujjati samānalābhakatikāya siddhattā.

296-7. **Dīpināṅgutṭhenā**ti ettha “dīpinā akappiyacammaṃ dassetī”ti likhitam. **Thambhakavātapānam** nāma tiriyaṃ dārūni adatvā ujukaṃ ṭhiteheva dārūhi kattabbaṃ. Bhisīnaṃ anuññātaṃ vaṭṭatīti bimbohane vaṭṭatīti attho. Tūlapūritaṃ bhisīṃ apassayitum na vaṭṭati uṇṇādīnaṃyeva anuññātattā. Nisīdananipajjanaṃ sandhāya vuttaṃ, tasmā apassayitum vaṭṭatīti ce? Akappiyanti na vaṭṭatīti keci. Yadi evaṃ akappiyamañcañca apassiyitum na vaṭṭeyya. Yasmā vaṭṭati, tasmā doso natthi. Apica gilānassa bimbohanaṃ nipajjitumpi anuññātaṃ, tasmā bhisipi vaṭṭati apassayitum. Ācariyā ca anujānanti, vaḷaṇjenti cāti eke. Simbalitūlasuttana sibbitaṃ cīvaraṃ vaṭṭati. Kasmā? Kappāsassa anulomato. “Akkaphalasuttamayampi akkavākamayameva paṭikkhittan”ti te eva vadanti.

298. **Anibandhanīyo** alaggo. **Paṭibāhetvā**ti maṭṭhaṃ katvā. “Setavaṇṇādīnaṃ yathāsaṅkhyāṃ ikkāśādayo bandhanatthaṃ vuttā”ti likhitam.

300. **Pakuṭṭam** samantato āviddhapamukhaṃ.

302. **Sudhālepoti** sudhāmattikālepo.

305. **Āsatti** taṇhā. **Santiṃ** adaraṃ.

307. **Ketunti**¹ kayena gahetum.

308. **Citāti** iṭṭhakāyo kabaḷena niddhamanavasena chinditvā katāti attho.

1. Ketum santharissāmāti pāṭhena bhavitabbaṃ.

310. **Chabbaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ antevāsikā**ti ettha vīsativassam atikkamitvā chabbaggiyā uppannā. “Ārādhayimsu me bhikkhū cittan”¹ti vuttattā aññasmiṃ kāle sāvattigamane uppannaṃ vatthum idha āpattidassanattaraṃ āharitvā vuttanti yuttam viya, vicāretvā gahetabbaṃ. **Vuddhanti** vuddhataṃ.

313. **Santhareti** tiṇasantharādayo.

Senāsanaggāhakathāvaṇṇanā

318. “**Seyyaggenā**ti mañcatṭhānaparicchena. **Vihāraggenā**ti ovarakaggenā”ti likhitam. **Thāvarā**ti niyatā. **Paccayeneva hi tanti** tasmiṃ senāsane mahātherā tassa paccayassa kāraṇā aññattha agantvā vasantāyeve naṃ paṭijaggissantīti attho. Aghaṭṭanakammaṃ dassetuṃ “**na tattha manussā**”ti-ādimāha. “Vitakkaṃ chinditvā suddhacittena gamanavatteneva gantabban”ti pāṭho. **Muddavedikā** nāma cetiyassa hammiyavedikā. **Paṭikkammā**ti apasakkivā. Samānalābhakatikā mūlāvāse sati siyā, mūlāvāsavināseṇa katikāpi vinassati. Samānalābha-vacanaṃ sati dvīsu bahūsu vā yujjati, teneva ekasmiṃ avasiṭṭheti no mati. Tāvakālikam kālena mūlacchedanavasena vā aññesaṃ vā kammaṃ aññassa siyā nāvāyaṃ saṅgamoti ācariyo. **Puggalavaseneva kātābbanti** apalokanakāle saṅgho vassamvutthabhikkhūnaṃ pāṭekkaṃ “ettakaṃ vassāvāsikaṃ vatthaṃ deti, ruccati saṅghassa”ti puggalameva parāmasitvā dātābbaṃ, na saṅghavasena kātābbaṃ. Na saṅgho saṅghassa ettakaṃ detīti. “Ekasmiṃ āvāse saṅghassa kammaṃ karotī”ti vacanato saṅghavasena kātābbaṃ”ti likhitam. Na hi tathā vutte saṅghassa kiñci kammaṃ kataṃ nāmā hoti. “Sammata senāsanaggāhāpakato aññena gāhitepi gāho ruhati aggahitupajjhāyassa upasampadā viyā”ti likhitam. “Kammavācāyapi sammuti vaṭṭatī”ti likhitam.

Aṭṭhapi soḷasapi janeti ettha kiṃ visum visum, udāhu ekatoti? Ekatopi vaṭṭati. Na hi te tathā sammatā saṅghena kammakatā nāma

1. Ma 1. 175 piṭṭhe.

honti, teneva **sattasatikakkhandhake** ekato aṭṭha janā sammatāti. **Tesaṃ sammuti kammavācāyapī**ti ñattidutiyakammavācāyapi. Apalokanakammassa vatthūhi sā eva kammavācā labbhamānā labbhati, tassā ca vatthūhi apalokanakammameva labbhamānaṃ labbhati, na aññanti veditabbaṃ. Imaṃ nayaṃ micchā gaṇhanto “apalokanakammaṃ ñattidutiyakammaṃ kātuṃ, ñattidutiyakammañca apalokanakammaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti gaṇhāti, evañca sati kammasaṅkaradoso āpajjati. **Maggo pokkharanī**ti ettha **maggo** nāma magge katadīghasālā, **pokkharanī**ti nahāyitum katapokkharanī. **Etāni hi asenāsanānī**ti ettha bhattachasālā na āgatā, tasmā taṃ senāsananti ce? Sāpi ettheva pavīṭṭhā vāsathāya akatattā. Bhojanasālā pana ubhayattha nāgatā. Kiñcāpi nāgatā, upari “bhojanasālā pana senāsanamevā”ti¹ vuttattā senāsanam. “Kappiyakuṭi ca ettha kātābbā”ti vadanti, taṃ neti eke. Rukkhamūlaveḷugumbā channā kavāṭabaddhāva senāsanam. **“Alābhakesu āvāsesūti alābhakesu senāsanesu”**ti likhitam, taṃ yuttam. Na hi pāṭekkam senāsanam hoti. **Tam saññāpetvāti** ettha paññattim āgacchante balakkārenapi vaṭṭati. **Ayampīti** paccayopi.

Upanibandhitvāti tassa samīpe rukkhamūlādīsu vasitvā tattha vattam katvāti adhippāyo. Pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena **tividhampi**. “Dasakathāvatthukam dasa-asubham dasa-anussatin”ti pāṭho. **“Paṭhamabhāgaṃ muñcitvāti** idam ce paṭhamagāhitavatthuto mahaggham hoti”ti likhitam. **Chinnavassānaṃ vassāvāsikaṃ** nāma pubbe gahitavassāvāsikānaṃ pacchā chinnavassānaṃ. **Bhatiniviṭṭhanti** bhatim katvā viya nivīṭṭham pariyaṭṭham. **“Saṃghikaṃ pana -pa- vibbhantopi labhatevā”**ti idam tatruppādam sandhāya vuttam. Iminā apalokanameva pamāṇam, na gāhāpananti keci. Vinayadharā pana “amhākaṃ vihāre vassam upagātānaṃ ekekassa ticivaraṃ saṃgho dassatī”ti-ādinā apalokitepi abhājitaṃ vibbhantako na labhati. ‘Apalokanakammaṃ katvā gāhitaṃ’ti vuttattā, ‘abhājite vibbhamatī’ti evam pubbe vuttattā cā”ti vadanti. **“Paccayavasenāti** gahapatikaṃ vā aññaṃ vā vassāvāsikaṃ paccayavasena gāhitaṃ”ti likhitam. **“Ekameva vattham dātabbanti** tattha nisinnānaṃ

1. Vi-Ṭṭha 4. 71 piṭṭhe.

ekamekaṃ vatthaṃ pāpuṇātī”ti likhitam. **Dutiyo therāsaneti** anubhāgo. Paṭhamabhāgo aññathā therena gahitoti jānitabbaṃ.

Upanandavatthukathāvaṇṇanā

320. **Tivassantarenā**ti tiṇṇaṃ vassānaṃ anto ṭhitena. Hatthimhi nakho assāti **hatthinakho**. Pāsādassa nakho nāma heṭṭhimaparichedo. **Gihivikaṭaṇīhārenā**ti gihīhi katanīhāreneva. “Tehi attharitvā dinnāneva nisīdituṃ labbhanti, na bhikkhunā sayam attharitvā vissajjitabbaṃ saṃghena attharāpetvā vā”ti likhitam.

Avissajjiyavatthukathāvaṇṇanā

321. “Na vissajjetabbaṃ saṃghena vā gaṇena vā puggalena vā”ti vacanaṃ “yaṃ agarubhaṇḍaṃ vissajjiyaṃ vebhaṅgiyaṃ saṃghikaṃ, taṃ gaṇo ce tasmiṃ āvāse vasati puggalopi vā, gaṇena vā puggalena vā vissajjitaṃ saṃghena vissajjitasadisameva hotī”ti **aṭṭhakathāyaṃ** vuttavacanaṃ sādheti, aññathā ettha gaṇapuggalaggahaṇaṃ niratthakaṃ. **Arañjaro** udakacāṭi, alaṅjalo, bahu-udakagaṇaṇanakoti attho. “Vaṭṭacāṭi viya hutvā thokaṃ dīghamukho majjhe paricchedaṃ dassetvā kato”ti likhitam. Maṃsa dibba dhamma buddha samantacakkhuvasena pañca.

Garubhaṇḍena ca garubhaṇḍanti saṃhārimaṃ sandhāya vuttaṃ. **Pattacīvaraṃ nikkhipitunti** aṭṭakacchannena kate mañce. **Vaṭṭalohaṃ** nāma pītavaṇṇaṃ. **Pārihāriyaṃ na vaṭṭatī**ti āgantukassa adatvā paricārikahatthato attano nāmaṃ likhāpetvā gahetvā yathāsukhaṃ pariharitum na vaṭṭati. “**Gihivikaṭaṇīhārenevā**ti yāva attano kammanibbatti, tāva gahetvā detī”ti likhitam. **Sikharaṃ** nāma yena paribbhamantā chindanti. **Pattabandhako** nāma pattassa gaṇṭhi-ādikārako. “Paṭimānaṃ suvaṇṇādi-pattakārako”tipi vadanti. “**Aḍḍhabāhū**ti kapparato paṭṭhāya yāva aṃsakūṭaṃ”ti likhitam. **Ito paṭṭhāyā**ti imaṃ pāḷim ādiṃ katvā. **Daṇḍamuggaro** nāma yena rajitacīvaraṃ pothenti. ‘Paccattharaṇagatikan’ti vuttattā, “tampi garubhaṇḍamevā”ti vuttattā ca **api**-saddena pāvārādi-paccattharaṇaṃ sabbaṃ garubhaṇḍamevā”ti vadanti.

Eteneva suttena aññathā atthaṃ vatvā “pāvārādipaccattharaṇaṃ na garubhaṇḍaṃ, bhājanīyameva, senāsanatthāya dinnapaccattharaṇameva garubhaṇḍaṃ”ti vadanti, upaparikkhitabbaṃ. **Gaṇṭhikā**ti cīvaragaṇṭhikā. **Bhañjako** nāma sarako.

Navakammadānakathāvaṇṇanā

323-4. Aggaḷabandhasūcidvārakaraṇamattenapi¹. “**Kapotabhaṇḍikā** nāma vaḷabhiyā upari ṭhapetabbavalayaṃ vā tiṇacchadanagehassa piṭṭhivaṃsassa heṭṭhā ṭhapetabbaṃ vā ubhayamassa gatā dārū”ti likhitaṃ. **Kārantarā**ti tadā puna pavisatṭhaṃ pubbapayojitānānaṃ vacanapātasenāsanavāso. Na pana patisaṭṭhatoti daṭṭhabbaṃ. Sabbattha vinaṭṭhavāso na ca paṭisedhako hotīti daṭṭhabbo. Dvāravātapānādīni apaharitvā dātuṃ asakkuṇeyyato “**paṭidātabbāniyevā**”ti vuttaṃ. Gopānasi-ādayo dentassa vihāro palujjatīti “**mūlaṃ vā dātabbaṃ**”ti-ādi vuttanti eke. “Nevāsikā pakatiyā anattatāya bhūmiyā ṭhapenti ce, tesampi anāpattiye vā”ti likhitaṃ. “Dvāravātapānādayo aparikkammakatāpi apaṭicchādetvā na apassayitabbā”ti likhitaṃ.

Samghabhaddādi-anujānanakathāvaṇṇanā

Uddesabhaddakathāvaṇṇanā

325. **Yā** bhadduḍḍesatṭhānabhūtāya **bhojanasālāya pakatiṭhitikā**. **Dinnaṃ** panāti yathā so dāyako deti, taṃ dassento “**saṃghato bhante**”ti-ādimāha. **Ekavaḷaṇṇanti** ekadvārena vaḷaṇṇitabbaṃ. **Ticīvaraparivāraṇti** ettha “udakamattalābhī viya aññopi uddesabhaddaṃ alabhitvā vatthādimanekappakāraṃ labhati ce, **tasseva tan**”ti likhitaṃ. “Uddesapatte dethā”ti vatvā gahetvā āgatabhāvena saṃghassa pariccattaṃ na hotiyeva tasseva hatthe gatattā, tasmā tehi vuttakkamena sabbehi bhājetvā bhuṇṇitabbaṃ”ti vuttaṃ. **Paṭipāṭipattaṃ vā** ṭhitikāya ṭhitapattaṃ vā. “**Kūṭaṭṭhitikā nāma** aggahetabbānampi gāhitattā”ti likhitaṃ, “paṇītabhattaṭṭhitikaṇca ajānitvā missetvā gāhitepi evameva

1. Aggaḷavaṭṭikakaraṇamattenapi (Ṭṭha)

paṭipajjitabban”ti ca likhitam. **Taṁce theyyāya haranti** pattahārakā, āṇāpakassa **gīvā** hoti. **Atikkantampi ṭhitikam ṭhapetvāti** ettha “taṁdivasameva ce bhikkhā labbhati, aparadivasato paṭṭhāya na labbhati kirā”ti likhitam. Pacchā “sabbo saṅgho paribhuñjatū”ti avuttepi bhājetvā paribhuñjitabban. “Ettake bhikkhū saṅghato uddisitvā dethā”ti avatvā ‘ettakānam bhikkhūnam bhattam gaṇhathā’ti dinnam saṅghikanimantanamnamā”ti likhitam.

Nimantanabhattachakathāvaṇṇanā

Paṭipāṭiyāti yathā laddhapaṭipāṭiyā. **Vicchinditvāti** bhattam gaṇhathāti padam avatvā. **Ālopasaṅkhepenāti** ayam nayo nimantanāyameva, uddesabhatte pana ekassa pahonakappamāṇe eva ṭhitikā tiṭṭhati. **“Ekavāranti** yāva tasmim āvāse vasanti bhikkhū, sabbeva labhanti”ti likhitam.

Salākabhattachakathāvaṇṇanā

Na hi bahisīmāya saṅghalābhoti ettha “uddesabhattachādīsu bahisīmāya ṭhitassapi ce upāsakā denti, gahetum labhanti, attanopi pāpetvā gahaṇam anuññātā, tathā idha na vaṭṭatī”ti vuttam. Na pāpuṇantīti uddisitvāpi. **Vāragāmanti** dūrattā varena niggahena gantabbagāme. **Phātikammamevāti** atirekalābhā ca bhavanti. **Sammukhībhūtassāti** yebhuyyena ce bhikkhū bahisīmam gatā, sammukhībhūtassa pāpetabban. Sabhāgattā hi ekena laddham sabbesam pahoti, tasmimpi asati attano pāpetvā dātabban. **“Laddhā vā aladdhā vā”**ti vacanasiliṭṭhavasena vuttam. **Vihāre apāpitaṁ pana -pa- na vaṭṭatīti** salākabhattacham vihāre uddisiyati. **Tena pana** dinnasalākena. **Tassāti** gahetvā gatassa. Salākā gahetabbāti vuttam viya. Sabbapotthakesu “gāhetabbā”ti pāṭho, tasmā **tenāti** salākaggāhāpakenāti attho. “Corikāya gahitattā na pāpuṇatī”ti vacanato “kuṭṭisodhanam vaṭṭatī”ti ca dīpavāsino vadanti kira. **Ekam mahātherassāti** mahāthero vihārato yebhuyyena na gacchati, itare kadāci gacchati, tasmā sabhāgā ce, attano pāpetvā puna itaresam diyyati. **Vihāre therassa pattasalākabhattachanti** mahāthero ekakova vihāre ohīno, “avassam sabbasalākā attano pāpetvā

ṭhito”ti paṭissayaṃ gantvā āgantukabhikkhūnampi adassanato kukkucçaṃ akatvā bhuñjanti.

Pakkhikabhattakathāvaṇṇanā

Uposathadivase āpattidesanaṃ sandhāya “**parisuddhasīlānaṃ**”ti āha. Lekhaṃ katvā nibaddhāpitaṃ. “**Āgantukabhattampi gamikabhattampi**”ti āgantukova hutvā gacchantaṃ sandhāya vuttaṃ. Anāthagilānupaṭṭhākopi tena dinnāṃ bhuñjati ce, tassapi pāpetabbameva. **Gulapiṇḍaṃ** tālapakkamattaṃ.

Senāsanakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃghabhedakakkhandhakavaṇṇanā

Chasakyapabbajjākathāvaṇṇanā

330. “Anupiyaṃ nāmā”ti ekavacanena dissati, sattamiyaṃ pana “anupiyāyaṃ”ti. “Kāḷudāyippabhutayo dasa dūtā”ti pāṭho. “Na heṭṭhāpāsādā na heṭṭhāpāsādaṃ vā”ti likhitam.

332. **Pubbe** pubbakāle. “Rañño sato”ti ca “rañnova sato”ti ca pāṭho.

333. Na lābhataṇhā idha kāmataṇhā, jhānassa nesā parihāni hetu. Buddhataṣīlaṃ pana patthayanto jhānāpi natṭhoti. Nanu pattabhāvanā. **Manomayanti** jhānamanomayaṃ.

334. **Satthāro**ti gaṇasatthāro.

339. **Potthanikanti** churikaṃ.

340. **Manusseti** purise.

341. Ekarattādhikārena rakkhaṃ paccāsīsantā īdisāti dasanattamaṃ “**pañcime**”ti-ādi vuttaṃ. “Pubbe rakkhassetaṃ”ti vuttattā mayhaṃ pana rakkhaṇe kiccaṃ natthīti dassanattamaṃ vuttaṃ. **Parūpakkamena tathāgataṃ jīvitaṃ voropeyyā**ti idaṃ āṇattiyā āgatattā evaṃ vuttaṃ.

342. **Mā āsadoti** mā vadhakacittena upagaccha. **Itoti** imamahā jīvitamahā. “**Yatoti** yasmā, yatoti vā gatassā”ti likhitam. “**Paṭikuṭitoti** apasakkivā saṅkucito hutvā vā paṭisakkaṭi”ti likhitam.

343. **Tikabhojananti** tihi bhuñjitabbabhojanaṃ. “Tikabhojanīyaṃ”tipi pāṭho. Parikappato hi¹ tiṇṇaṃ bhuñjituṃ anujānāmi, tato uddhaṃ gaṇabhojanaṃeva hoti, tassāpi idameva vuttaṃ. Idha apubbaṃ natthi.

“Akataviññattiladdhaṃ tiṇṇaṃ bhuñjantānaṃ kiñcāpi taṃ gaṇabhojanaṃ nāma na hoti, viññattivasena pana na vaṭṭatī”ti likhitaṃ. **Tayo atthavase paṭiccā**ti etthāpi “mā pāpicchāpakkaṃ nissāya saṃghaṃ bhindeyyun”ti pesalānaṃ bhikkhūnaṃ phāsuvihārāti yojetabbaṃ. **Kulānuddayatāya cāti** kulānaṃ pasādarakkhaṇatthaṃ. **Vajjanti** vajjameva. “Vajjamimaṃ phuseyyā”ti likhitaṃ. “Vajjanīyaṃ puggalaṃ phuseyyā”ti vuttaṃ. “Imassa mano na phuseyyā”ti vattabbampi siyā. **Cakkabheda**nti sāsanabhedam. **Āyukappanti** ettha kiñcāpi avīcimhi āyuparimāṇaṃ natthi, yena pana kammena yattakaṃ anubhavitabbaṃ, tassa āyukappanti veditabbaṃ.

345. “Aññataraṃ āsanaṃ gahetvā nisīdī”ti vacanato visabhāgaṭṭhānaṃ gatassa pesalassapi bhikkhuno tesam āsane nisīdituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. **Āgilāyatī**ti rujjati. **Ādesanāpāṭihāriyānusāsaniyā**ti tassa tassa cittācāraṃ ādissa ādissa desanā, ādesanāpāṭihāriyānusāsani. Iddhi eva pāṭihāriyaṃ **iddhipāṭihāriyaṃ**, iddhipāṭihāriyasamyuttāya anusāsaniyā ovadatīti attho. **Nanu taṃ āvusoti**¹ ettha taṃ vacanaṃ nanu mayā vuttosīti attho.

346-9. **Suvikkhālita**nti sudhotam. **Samkhāditvāti** suṭṭhu khāditvā. “**Mahim vikubbatoti** mahāvisālo”ti likhitaṃ. Tassa bhisam ghasamānassa. Tattha **nadīsu jaggoti** pālentassa. “Kim? Hatthiyūthaṃ gantun”ti vadanti. “Asampāto”ti pāṭho, apatto hutvāti “attho”ti likhitaṃ. “Apāyabahuttā puna dassito”ti vuttaṃ. “**Evamsateti** evam assa te āsavā”ti likhitaṃ.

350. “**Vosānaṃ** pariniṭṭhānaṃ² vā”ti ca likhitaṃ. **Jātūti** dalhatthe nipāto. **Mā udapajjathāti** mā uppajjeyya. “So pamādamanuyuñjanto”ti pāṭho. **Anādaraṃ** kusalesu. **Udadhi mahāti** kittako mahā? Bhesmā yāva bhayānako, tāva mahāti vuttaṃ hoti.

351. **Na kho upāli bhikkhunī saṃghaṃ bhindatī**ti ettha bhikkhu saṃghaṃ na bhindati, bhikkhunī saṃghaṃ bhindatīti keci, netam gahetabbaṃ. Kevalam

1. Nanu tvaṃ āvuso (Ṭṭha)

2. Parihāniṭṭhānaṃ (Ka)

“Saṃgho”ti vutte bhikkhusaṃghova adhippeto. “Saṃghassa deti, ubhatosaṃghassa deti cā”ti¹ mātikāvacanampi sādheti. Tasmim adhammaḍḍhihede dhammaḍḍhi siyā. “Sīlasatitedesupi samāno dhammaṃ kātunti saṃghabhede vematikopi tādiso vā”ti likhitam. **Vinidhāyā**ti attano vañcanādhippāyataṃ chādetvā.

Saṃghabhedakakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 427 piṭṭhe.

8. Vattakkhandhakavaṇṇanā

Āgantukavattakathāvaṇṇanā

357. Ekasmiṃ gāme aññavihārato āgatopi āgantukova. Tattha keci evaṃ vadanti “āvāsiko katthaci gantvā sace āgato, ‘tenāpi āgantukabhattaṃ bhuñjitabban’ti vuttattā dūrāgamanam vuttam hoti, na gāme, tasmā na yuttan’ti. Te vattabbā “āgantukabhattaṃ nāma gahaṭṭhepi ṭhapitam. Yasmiṃ nibaddham, tato aññagāmatoti āpannam. Tathā vihārādhikārattā aññavihārato āgatopi āgantuko vā”ti ācariyānam sannitṭhānam. **Pāṇīyam pucchitabban, paribhojanīyam pucchitabbanti** uddharitvā ghaṭasarāvādigataṃ sandhāya paṭhamam, dutiyam kūpalaḷākādigatanti ācariyo. Dutiyavāre attano vasanaṭṭhānattā visum pucchitabbameva, tasmā vuttam etaṃ “paricchinnabhikkho vā gāmo”ti. Bahūsu potthakesu duvidhāpi yujjati.

Anumodanavattakathāvaṇṇanā

362-4. Pañcame anumodanattāya nisinne. “**Manussānam parivisanatṭhānanti** yattha manussā saputtadārā āvasitvā denti”ti likhitam. Imasmiṃ khandhake āgantukāvāsikagamikānumodanabhattachapiṇḍacārikāraññakasenāsana jantāgharavaccakuṭi-upajjhācariyasaddhivihārikantevāsikavattāni **cuddasa mahāvattāni** nāma. Aggahitaggahaṇena gaṇiyamānāni **asīti khandhakavattāni** nāma honti.

Vattakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanā

Pātimokkhuḍḍesayācanakathāvaṇṇanā

383-4-7-8. “Nandimukhī”ti likhitam. **Āyatakenevā**ti-ādimhi eva. **Yanti** yasmā. Savantiyo **mahānadiyo**. “Mahantabhūtānan”ti pāṭho. **Pattā**ti patvā. “Samūlikāya ṭhabeti akatāyā”ti ṭhapanakassa saññāmūlavasena vuttam. Tam vatthum avinicchinitvāva parisā vuṭṭhāti.

Attādāna-aṅgakathāvaṇṇanā

398-9. “**Attādānanti** sayam parehi codito attānam sodhetum anādiyitvā paresam vipaṭipattim disvā sāsanaṃ sodhetum attanā āditabban”ti likhitam. **Vassārattoti** vassakālo. **Sappaṭimāsoti** ākaḍḍhanayuttoti adhippāyo.

401. **Upadahātabboti** uppādetabbo, vipaṭisāramukhena dhāretabboti adhippāyo.

Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Bhikkhunikkhandhakavaṇṇanā

Mahāpajāpatigotamīvattukathāvaṇṇanā

402-3. **Sūnehī**ti sutehi. “Setaṭṭikā nāma rogajātī”ti pāḷi. “Setaṭṭhikā”ti aṭṭhakathā. “Paṭisambhidāpattakhīṇāsavaggahaṇena jhānānipi gahitāneva honti. Na hi nijjhānikānaṃ sabbappakārā sampatti ijḥatī”ti likhitam.

Bhikkhunī-upasampadānujānanakathāvaṇṇanā

404. **Yadaggena** yaṃ divasaṃ ādim katvā. **Tadevāti** tasmim eva divase. “Anuñattiyā”ti pāṭho. “Anupaññattiyā”ti na sundaram.

405. “Paṭiggaṇhāmi yāvajīvaṃ anatikkamanīyo”ti vatvā idāni kiṃ kāraṇaṃ varaṃ yācatīti ce? Parūpavādavivajjanattham. Dubbuddhino hi keci vadeyyuṃ “mahāpajāpatiyā paṭhamam sampatīcchitattā ubhatosaṃghassa yathāvuḍḍha-abhivādanaṃ na jātam. Gotamī ce varaṃ yāceyya, bhagavā anujāneyyā”ti.

408. **Vimānetvāti** aparajjhivā.

410-3-7. **Kammappattāyopīti** kammārahāpi. **Āpattigāminiyopīti** āpattim āpannāyopi. **Dve tisso bhikkhuniyoti** dvīhi tihi bhikkhunīhi. “Manosilikāyā”ti pāṭho.

420. “Tena ca bhikkhu nimantetabbo”ti sāmīcivasena vuttam.

422-3. “Anujānāmi -pa- tāvakālikan”ti puggalikaṃ sandhāya vuttam, na saṃghikanti ācariyo. “Anujānāmi bhikkhave utuniyā kaṭisuttakan”ti vacanato bhikkhussa vinibandham kaṭisuttakam na vaṭṭati. **Paggharanti** visaviṇā. **Vepurisikā** massudāṭhī.

425. **Tayo nissayeti** rukkhamaṇam hi sā na labhati.

426. Bhattagge sace dāyakā bhikkhunisaṃghassa bhuttavato catupaccaye dātukāmā honti, yathāvuddhameva.

427. **Vikāleti** yāva vikāle honti, tāva pavāresunti attho. **Ajjattanāti** ajjatanā.

428. **Anuvādanti** issariyaṭṭhānaṃ. Idam sabbaṃ “ajjatagge ovaṭo bhikkhunīnaṃ bhikkhūsu vacanapatho”ti paññattassa garudhammassa vītikkama-āpattipaññāpanattham vuttanti veditabbaṃ, aññathā yesaṃ garudhammaṇaṃ paṭiggahaṇena bhikkhunīnaṃ upasampadā anuññātā, tesaṃ vītikkame anupasampannāva siyāti āsaṅkā bhaveyya.

429. **Itthiyuttenāti** itthīti gāvī-ādīhi dhuraṭṭhāne yuttena. **Purisantarenāti** purisena antarikena. “Purisadutiyeṇā”ti likhitaṃ, purisasārathināti adhippāyo. “Bālhataraṃ aphāsū”ti vacanato gilānāya vaṭṭaticceva siddhaṃ, bhagavantaṃ āpucchitvā anuññātāṭṭhāne upasampajjissāmīti adhippāyo.

430. **Sā kenacideva antarāyenāti** sabbantarāyasaṅgahanavacanaṃ, tasmā taṃ na antarāyaṃ kittetvā, vuttantarāyena “rājantarāyenā”ti sādhetabbanti ācariyo.

431-2. “Navakammanti katvā ‘ettakāni vassāni vasatū’ti apaloketvā saṃghikabhūmidānaṃ”ti likhitaṃ. “Sāgāraṇ”ti vuttattā agārapaṭisaṃyuttarahonisajjasikkhādivajjitāti keci, yuttametaṃ. Kasmā? “Sahāgāraseyyamattaṃ ṭhapetvā”ti **aṭṭhakathāyaṃ** vuttattā. “Anujānāmi bhikkhave posetun”ti vacanato posanayuttakammaṃ sabbaṃ vaṭṭati mātuyā, na aññesaṃ. Vasitum ce na sakkoti dutiyaṃ vinā, sammannitvāva dātabbā tāya iti no mati. Kittakaṃ kalam? Vasitvā ce dutiyā gantumicchatī, aññaṃ sammannitum yuttāva. Sā vijātā lābheti ācariyo.

434. “Idam odissa anuññātaṃ vaṭṭatīti ekato vā ubhato vā avassave¹ satipi vaṭṭatī”ti likhitaṃ. “Kesacchedādikaṃ kammaṃ anujānāmi

sādituṃ”¹ icceva vuttattā vuttaṃ “**tadaññe sādītun**”²ti. “Kesacchedādikaṃ kammaṃ anujānāmi bhikkhave”³ti avatvā ettakaṃ yasmā “sādītun”⁴ti bhāsitaṃ, tasmā sā vicikicchāya ubhatopi avassave⁵ api pārājikakhettena sā pārājikaṃ phusati. Iti aṭṭhakathāsvetaṃ sabbāsupi vinicchitaṃ. Odissakābhilāpo hi aññathā nibbisesato taṃ pamāṇaṃ. Yadi tathā bhikkhussa kappati vicikicchā.

Kālamodissa naṃ padaṃ⁴, na sattodissakaṃ hi taṃ.

Atha bhikkhuniyā eva, kālamodissa bhāsitaṃ.

Evam pārājikapatti, sithilāva katā siyā.

Sabbaso pihitaṃ dvāraṃ, sabbapārājikasminti.

Niratthakabhāvato, ubbhajāṇumaṇḍale.

Tasmā na sādiyantīti, nidānavacanakkamaṃ.

Nissāya satthunā vuttaṃ, sādītunti na aññathā.

Attano paṇhisamphassaṃ, sādītun yena vāritaṃ.

Api pārājikakkhette, kathaṃ dvāraṃ dadeyya so.

Tathāpi buddhaputtānaṃ, buddhabhāsitaḥ bhāsitaṃ.

Vacanañca samānento⁵, no cettha yuttikathā dhīrā⁶.

Kesacchedādikammassa, avassaṃ karaṇīyato.

Cittassa cātilolattā, gaṇassa ca aṅgasampadā-

Bhāvā bhikkhūnīnaṃ mahesinā, rakkhituñca asaṅkattā⁷.

Nanu modissakaṃ katanti.

Bhikkhunikkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Harituṃ (Ka) 2. Aṭṭhakathāyaṃ na dissati. 3. Avayave (Ka)

4. Paraṃ (Ka) 5. Pamāṇento (Ka)

6. Thirā (Ka)

7. Asakkattā (Ka)

11. Pañcasatikakkhandhakavaṇṇanā

Saṅgītinidānakathāvaṇṇanā

437. **Chinnapātanti** bhāvanapuṁsakam, tenākārena patantīti attho.
Upaddutā ca mayam homāti atītatthe vattamānavacanam, ahumbhāti attho.
Atha vā tasmim sati homa. “Pañca bhikkhusatānī”ti gaṇanavasena vatvā
“vassam vasantā”ti puggalaniddeso kato.

Khuddānukhuddakakathāvaṇṇanā

443. “Vassikasāṭikam akkamitvā”ti vacanato bhagavato
catutthacīvarampi atthīti siddham. Tenevāha **cīvarakkhandhake** “catuttham
cīvaram pārupī”ti.

444. “**Apica yatheva mayā**”ti-ādi saṅgītiyā aggahaṇādhippāyavasena
vuttam, kintu susaṅgītā āvuso therehi dhammo ca vinayo ca. **Apicāham
nāma tathevāham dhāressāmīti** yatheva mayā bhagavato sammukhā sutam
sammukhā paṭiggahitam, tatheva therehi bhagavatā sayameva etadaggaṁ
āropitchi, tasmā susaṅgahitā saṅgīti vuttam hotī.

Brahmaṇḍakathāvaṇṇanā

445. “Tvamyeva āṇāpehī”ti ettakameva vuttam, therā pana
brahmaṇḍam katvā vuttamyeva “**channassā**”ti-ādimāhamsūti veditabham.
Ettha ca ānandatthero viya aññopi saṅghena āṇatto bhikkhu
brahmaṇḍakatena bhikkhunā ālapitum labhati, na añño. **Ujjavanikāyāti**
paṭisotagāminiyā. Āgamā nu kho idha **āgamā nu khvidha**. Āgamā kho idha,
te orodhā idha āgamā kho. “**Bhisicchavīti** bhisitthavikā”ti likhitam.
Sabbevimeti sabbameva. **Kulavam gamentīti** niratthakavināsam gamenti.
Kucchito lavo kulavo, anayavināsoti vuttam hoti. Imāya kho pana
“dhammavinayasaṅgītiyā”ti vattabbe visesena vinayassa
sāsanamūlabhāvadassanattham, tasmim ṭhite
sakalasāsanathitisiddhidīpanatthañca “idam vo kappati, idam vo na
kappati”ti vatthusmim āraddhattā, imissā ca pariyattiyā vinayapiṭakattā
“**vinayasaṅgītiyā**”ti idha vuttam.

Pañcasatikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Sattasatikakkhandhakavaṇṇanā

Dasavatthukathāvaṇṇanā

446. **Nikkhittamaṇisuvannaṇṇā**ti sikkhāpadeneva paṭikkhittamaṇisuvannaṇṇā. Tattha maṇiggahaṇena sabbaṃ dukkaṭavattthu, suvaṇṇaggahaṇena sabbaṃ pācittiyavattthu gahitaṃ hoti. **Bhikkhaggena** bhikkhugaṇanāyāti vuttaṃ hoti.

447. **Mahikā**ti himaṃ. **Posā**ti sattā. **Sarajā**ti sakilesarajā. **Magā**ti magasadisā. Tasmim̐ tasmim̐ visaye, bhava vā netīti netthi, taṇhāyetaṃ adhivacanaṃ, tāya saha vattantīti **sanettikā**.

450-2. **Ahogaṇ**goti pabbatassa nāmaṃ. **Anumānessāmā**ti paññāpessāma. **Āsutā**ti sajjitā, “asuttā”ti vā pāḥo, anāvilā apakkā taruṇā.

453. **Ujjaviṃsu** paṭisotena gacchimsu.

455. **Appeva nāmā**ti sādhu nāma. **Mūlā dāyakā** pesalakā. **“Kullakavihārenā**ti khuddakavihārenā”ti likhitaṃ. Rūpāvatārattā **kullakavihāro** nāma. Kathaṃ panetaṃ paññāyati, yena sannidhikataṃ yāvajīvikaṃ yāvakālikena tadahupaṭiggahitena sambhinnarasaṃ tadahupaṭiggahitasāṅkhyāṃ āgantvā sannidhikatāmisasāṅkhyameva gacchatīti? Vuccate—“yāvakālikena bhikkhave yāvajīvikaṃ tadahupaṭiggahitaṃ”ti¹ vacanato purepaṭiggahitaṃ yāvajīvikaṃ tadahupaṭiggahitenāmisena ce sambhinnaṃ, purepaṭiggahitasāṅkhyameva gacchatīti siddhaṃ. Aññathā “sattāhakālikena bhikkhave yāvajīvikaṃ paṭiggahitaṃ sattāhaṃ kappatī”ti¹ vuttaṭṭhāne viya idhāpi “yāvakālikena bhikkhave yāvajīvikaṃ paṭiggahitaṃ kāle kappatī”ti vadeyya, tañcāvuttaṃ. Tasmā purepaṭiggahitaṃ taṃ āmisasambhinnaṃ āmisagatikamevāti veditabbaṃ. **Gaṇṭhipade** pana “sannidhikāraṃ khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā”ti² vuttaṃ. Byañjanamattaṃ na gahetabbaṃ.

1. Vi 3. 349 piṭṭhe.

2. Vi 2. 116 piṭṭhe.

457. **Idhā**ti imasmim̐ pāṭhe. “Kāle kappati, vikāle na kappatī”ti¹
vuttavacanamattena ‘vikāle kappatī’ti vikālabhojanapācittiyam̐ āvahan̐ hotīti
attho, ‘**na kappatī**’ti sannidhibhojanapācittiyam̐ āvahan̐ hotīti attho, yadi
sambhinnarasam̐ ajjapaṭiggahitampi yāvajīvikanti attho”ti likhitam̐.
Suttavibhaṅgeti mātikāsaṅkhāte sutte ca tassa padabhājanīyasaṅkhāte
vibhaṅge cāti attho. Idam̐ āgatameva. Kataranti? “**Atikkāmayato**
chedanakan”ti idam̐.

Tividatthipamāṇaṅce, adasam̐ tam̐ nisīdanam̐.

Nisīdanam̐ katham̐ hoti, sadasam̐ tañhi lakkhaṇam̐.

Tividatthipamāṇam̐ tam̐, dasā tattha vidatthi ce.

Tam̐nisīdananāmattā, tasmim̐ chedanakam̐ siyā.

Anisīdananāmamhi, katham̐ chedakakam̐ bhava.

Iti ce neva vattabham̐, nisīdanavidatthito.

Kappate sadasāmattam̐, nisīdanamiti kāraṇam̐.

Katham̐ yujjati no cetam̐, nisīdanassa nāmakam̐.

Nisīdananti vuttattā, pamāṇasamatikkamā.

Tassānumatihatuttā, tattha chedanakam̐ bhava.

Jātarūpakappe—

Jātarūpaṁ paṭikkhittam̐, puggalasseva pāḷiyam̐.

Na saṁghassāti saṁghassa, taṅce kappati sabbaso.

Vikālabhojanaṅcāpi, puggalasseva vāritam̐.

Na saṁghassāti saṁghassa, kappatīti katham̐ samam̐.

Sattasatikakkhandhakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cūlavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Vi 3. 349 piṭṭhe.

Parivāraṇṇanā

Namo tassa Bhagavato Arahato sammāsambuddhassa.

Soḷasamahāvāraṇṇanā

Paññattivāraṇṇanā

1-2-3. Sālasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanasāṅkhātassa **dhammakkhandaṣaṭṭhassa** sāsaneṭi attho. Parivāroṭi saṅgahaṃ yo samāruḷho, **tassa** parivāraṇṇanā. Vinayabhūṭā paññatti **vinayapaññatti**. “Paññattikālaṃ jānatā”ti dukanayavasena vatvā puna suttantanayena vattum **“apica pubbenivāsādīhi”**ti vuttaṃ. Tattha **passanaṃ** nāma dassanattā dibbacakkhunā yojitaṃ paṭivedhañāṇadassanaṃ. **Desanāpaññāya** passatāti āsayānusayādiḷe. **Pucchāyāti** sattamī. **Punapi etthāti** pucchāvissajjane. **Micchādīṭṭhi**ti natthikadīṭṭhi antaggāhikadīṭṭhi. “Ājīvahetu paññattānī”ti vacanato imāni cha sikkhāpadāni ṭhapetvā sesā ācāravipatti nāmāti veditabbaṃ. **Kāyena pana āpattiṃ āpajjati**ti ettha “pubbabhāge sevanacittamaṅgaṃ katvā kāyadvārasāṅkhātāṃ viññattiṃ janayitvā pavattacittuppādasāṅkhātāṃ āpattiṃ āpajjati, kiñcāpi cittaṇa samuṭṭhāpitā viññatti, tathāpi cittaṇa adhippetassa atthassa viññattiyā sādhitattā “kāyadvāreṇa āpajjati”ti vuttaṇ”ti imamatthaṃ sandhāya vuttaṃ, na bhaṇḍanādittayavūpasamaṃ. **Āpāṇakoṭikanti** jīvitapariyaṇṇaṃ katvā. **Porāṇakehi mahātherehi**ti sīhaḷadīpe mahātherehi potthakaṃ āropitakāle ṭhapitāti attho. “Catutthasaṅgītisaḷisā potthakāruḷhasaṅgīti ahoṣī”ti vuttaṃ.

Mahāvibhaṅge paññattivāraṇṇanā niṭṭhitā.

Katāpattivārādivaṇṇanā

166. Katāpattivāre “saṃghikaṃ mañcaṃ vā”ti-ādi ajjhokāsattā vihārabbhantarepi āpajjanato leḍḍupātātikkamavasena vuttaṃ. Dutīye **seyyaṃ santharitvā**ti abbhantare santharita bhāvato vihārato bahigamanepi taṃdivasānāgame āpajjanato “parikkhepaṃ atikkāmeti”ti vuttaṃ.

171. **Sañcicca pāṇaṃ jīvitaṃ voropento catasso āpattiyoti** ettha kiñcāpi tasmim sikkhāpade tiracchānagatapāṇova adhippeto, atha kho pāṇoti vohārasāmaññato atthuddhāra vasena “catasso”ti vuttaṃ. Esa nayo aññesupi evarūpesu ṭhānesu.

173. Vikāle gāmapavesane “paṭhamāṃ pādāṃ parikkhepaṃ atikkāmeti, āpatti dukkaṭassā”ti vuttattā upacāre nāpajjati, parikkhepaṃ atikkamitvāva āpajjatīti siddhamevā”ti vadanti.

193. Paccayavāre purimavārato viseso atthiyeva, “methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto kati āpattiyo āpajjatī”ti vutte jatumaṭṭhakassokāso na jāto, idha pana “methunaṃ dhammaṃ paṭisevanapaccayā”ti vutte puggalaniddesābhāvā jatumaṭṭhakañca pavittāṃ, evaṃ viseso atthi. Tathā evarūpesu ṭhānesu.

Mahāvibhaṅge ca bhikkhunivibhaṅge ca

Soḷasamahāvāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānasīsaṇṇanā

257. **Anattā**ti attavirahitā “alavaṇabhojanan”ti-ādīsu viya. Karuṇāsītalabhāvena candasadiso. Kilesatimirappahānato **ādicco**. Yasmā te desayanti, tasmā **aṅgīrasopi**. **Piṭake tīṇi desayi** tesam aññatarattāti attho. Vinayo yadi tiṭṭhati, evaṃ paṭipattisaddhammādi **nīyati** pavattatīti attho. Ayaṃ pana katham tiṭṭhatīti? Āha “**ubhato cā**”ti-ādī. Parivārena ganthitā tiṭṭhantīti attho. Tasseva parivārassa sutte. Niyatasamuṭṭhānaṃ kataṃ, vuttanti adhippāyo. **Asambhinnasamuṭṭhānāni** asaṅkarasamuṭṭhānāni, aññehi asadisasamuṭṭhānāni attho. Yasmā parivāre sati vinayo tiṭṭhati, vinaye sati saddhammo tiṭṭhati, yasmā samuṭṭhānāni¹ ca sutte dissanti, tasmā sikkheti attho. “**Dhammakāmo supesalo**”ti parivāre gāravajananattham vuttam. **Tatthā**ti “dissanti”ti tattha. “**Ekena samuṭṭhānena samuṭṭhātī**ti paṭhamapārājikaṃ ekena samuṭṭhānena samuṭṭhātī”ti vuttam. **Pāliyañhi** niddiṭṭhasamuṭṭhānañca dissati. “Tasseva parivārassa, samuṭṭhānaṃ niyato katan”ti vuttam purimanayeti attho. **Yathaññayanti** yathābhūtaṃ. “Saṅcarittābhāsanañcā”ti pāṭho. “Saṅcarittānubhāsanañcā”tipi atthi. **Nayavajjehi** vinayavajjehīti attho.

Paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṇṇanā

258. **Nānubandhe pavattininti** “yā pana bhikkhunī vutthāpitaṃ pavattiniṃ dve vassāni nānubandheyyā”ti vuttasikkhāpadañca. Ayaṃ pāṭho ekaccesu potthakesu na dissati. **Chasattati** paṭhamapārājikasamuṭṭhānā.

Dutiyapārājikasamuṭṭhānaṇṇanā

259. “**Kukkuccaṃ cīvaraṃ datvāti** kukkuccuppādanañca dhammikānaṃ kammānaṃ chandaṃ datvā khīyanañca cīvaraṃ datvā khīyanañcā”ti pāṭho. “**Datvā**”ti uppaṭipāṭiyā vuttam, tasmā “kukkuccaṃ dhammikaṃ datvāti pāṭho sundaro”ti vadanti, vicāretvā gahetabbaṃ.

269. **Akatanti** abhinavaṃ.

Antarapeyyāla

Katipucchāvāraṇṇanā

271. **Paṭiniddesanti** punappunam niddisanam. Āpattikkhandhehi **vinītāni** samvarānīti attho. **Etehi** āpattikkhandhehi. “**Ārakā**”ti nivatti-atthena vuttattā tam puna sarūpena vatthukāmo “**bhusā vā**”ti āha. “Geham dhūmena puṇṇam ādhūmitan”ti-ādīsu viya rāgādiveram maṇati vināseti. **Etāyāti viratiyā**. Vela calane. **Niyyānam** maggam sinoti bandhatīti setu. “**Setughātoti** vītikkamapaṭipakkhabhūtā virati, tadatthanibbattikaracittuppādo vā”ti vuttam. “**Dhammassavanagganti** dhammam suṇantānam samūhan”ti likhitam. Sace na gacchati, vikkhitto vā nisīdati. **Kāyappāgabbhiyam** kāyaduccaritam. “Pamāde”ti vatvā tadattham dassetum “**sativippavāse**”ti vuttam.

272-3-4. **Saparasantāne vāti** sasantāne vā parasantāne vā. **Tathā vivadantā paṇāti** bhedakaravatthūni nissāya vivadantā. **Ubhayehipīti** theranavehi. **Nanti** mettam kāyakammaṃ. Yesam puggalānam piyam karoti, tesam **mettākāyakammasaṅkhāto dhammo**. **Ettakanti** āmisavibhattidassanam. **Asukassa cāti** puggalavibhattidassanam. “Dussīlassa adātumpi vaṭṭatī”ti vuttattā eva alajjiparibhogo vārīto. **Sabbesam dātabbamevāti** sannīṭṭhānena ajānantena vibhāgam akatvā dātabbabhāvaṃ dīpetīti eke. “Sabbesam dātabbamevā”ti vuttam **aṭṭhakathāsu**. Tattha “alajji-ukkhittakānam paribhogasīsenā sahatthā na dātabbam, dāpetabbanti apare”ti vuttam. Vicinitvā dānam **viceyya dānam**¹. Yasmā ayaṃ viseso kātabboyevāti ayaṃ karoti, tasmā puggalavibhāgo na katoti sambandho. Pakativāṇṇena **visabhāgavaṇṇena**. “Idam nāma āpanno”ti parehi aparāmasitabbato **aparāmaṭṭhāni**. Anulomehi gahitasāṅkhārārammaṇehi nibbānārammaṇam katvā **niyyāti**.

Cha-āpattisamuṭṭhānavārādivaṇṇanā

276. “**Paṭhamena āpattisamuṭṭhānena dubbhāsitaṃ āpajjeyyāti na hīti vattabban**”ti vuttam vācācittavasenevāpajjitabbato.

277. **Kuṭṭim karotīti** ettha sañcarittamavavā
 dukkaṭathullaccayasamghādisesānam ekasmim vatthusmim paṭipāṭiyā
 uppattidassanattamidaṃ vuttam. Na hi sañcaritte eva āpajjati. “Iminā pana
 nayena sabbattha paṭipāṭiyā aggahaṇe kāraṇam veditabban”ti vuttam.

283. **Vivekadassināti** tadaṅgavivekādipaṇcavidhāvivekadassinā.

284. **Attano duṭṭhullanti** samghādisesam.

288. **Vivādādhikaraṇapaccayāti** aññehi, attanā vā pubbabhāge
 āpannapaccayāti attho. **Omasatīti** “ayaṃ dhammo, ayaṃ vinayo”ti vivadanto
 “tvaṃ kiṃ jānāsī”ti-ādinā omasati. **Tihi samathehi**
 sammukhāvinayapaṭiññātakaraṇaṭṭhāvatthāakehi. “Sammukhāvinayañcetta
 sabbattha icchitabbato ‘sammukhāvinayena ceva paṭiññātakaraṇena cā’ti-
 ādinā dvīhipi yojitam. Esa nayo sabbatthā”ti vuttam.

291. **Thapetvā satta āpattiyoti** ettha “kiñcāpi avasesā natthi, tathāpi
 paṭipāṭiyā pāṭavajananattham pucchā katā”ti vuttam.

Antaraṭṭhālam niṭṭhitam.

Samathabhedavaṇṇanā

Adhikaraṇapariyāyavārādivaṇṇanā

293-4. Lobhakāraṇā vivādanato “lobho pubbaṅgamo”ti vuttaṃ. Evaṃ sesesu. **Ṭhānānī**ti-ādīni kāraṇavevacanāni. Kāraṇāñhi tiṭṭhanti etthāti **ṭhānaṃ**, vasanti etthāti **vatthu**, bhavanti etthāti **bhūmī**ti vuccati. Ke tiṭṭhanti vasanti bhavanti cāti? Vivādādhikaraṇādayo. Kusalākusalābyākatacitto hutvā vivādanato “nava hetū”ti vuttaṃ. Kodhano hoti upanāhīti-ādīni **dvādasa mūlāni**. Akkosantena hi catūsu vipattīsu ekena anuvādanato “catasso vipattiyo **ṭhānānī**”ti vuttaṃ. **Cuddasa mūlānī**ti vivādādhikaraṇe vuttā dvādasa, kāyo, vācā ca.

295-6. **Satta āpattikkhandhā ṭhānānī**ti ettha “āpattiṃ āpajjitvā paṭicchādentassa yā āpatti hoti, tassā āpattiyā pubbe āpannā āpatti ṭhānaṃ hoti”ti vuttaṃ. “Natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalan’ti vacanato natthi āpattādhikaraṇassa kusalahetu, kusalacittaṃ pana aṅgaṃ hoti”ti likhitaṃ. **Cattāri kammāni ṭhānānī**ti ettha “evaṃ kattabban’ti ṭhitapāḷi **kammaṃ** nāma. ‘Yathāṭhitapāḷivasena karontānaṃ kiriya **kiccādhikaraṇaṃ** nāmā”ti vuttaṃ, “pāḷi-anusārena paṭikātabbalakkhaṇaṃ vā **kammaṃ**. Tatheva karaṇaṃ **kiccādhikaraṇaṃ**”ti ca. Nattiñattidutiyañatticatutthakammāni **ñattito** jāyanti, apalokanakammaṃ **apalokanato**, “kiccādhikaraṇaṃ ekena samathena sammati sampajjatīti attho”ti likhitaṃ. **Siyunti** honti. **Kathaṇca** siyāti kathaṃ hoti. **Vivādādhikaraṇassa** dveti te dve ṭhapetvā aññehi na sammati.

297. **Sādhāraṇā**ti taṃ sametabbā.

298. **Tabbhāgiyā**ti taṃkoṭṭhāsā.

299. Ekādhikaraṇaṃ sabbe samathā samaggā hutvā sametuṃ bhabbāti pucchanto “**samathā samathassa sādhāraṇā**”ti āha. Samathā samathassā siyā sādhāraṇā siyā asādhāraṇā.

300. Samathā samathassa tabbhāgiyavārepi eseva nayo.

301. Ime samathā samathā, na sammukhāvinayoti attho.

302. “Samathā vinayo”tipi vuccati, tasmā vinayo sammukhāvinayoti vinayavāro uddhaṭo siyā. **Na sammukhāvinayoti** sammukhāvinayaṃ ṭhapetvā sativinayādayo sesasamathā.

303. Saṃghassa sammukhā paṭiññāte taṃ paṭijānanam saṃghassa sammukhatā nāma hotīti “tassa paṭijānanacittarū sandhāya ‘**sammukhāvinayo kusalo**’ti-ādi vuttan”ti vadanti. **Natthi sammukhāvinayo akusaloti** dhammavinayapuggalasammukhatāhi tivaṅgiko sammukhāvinayo etehi vinā natthi. Tattha kusalacittehi karaṇakāle kusalo, arahantānaṃ karaṇakāle abyākato, etesaṃ akusalapaṭipakkhattā akusalassa sambhavo natthi, tasmā ‘natthi sammukhāvinayo akusalo’ti vuttan”ti likhitam. “**Yebhuyyasikā** adhammavādihi vūpasamanakāle salākaggāhāpake dhammavādimhi kusalā, dhammavādīnampi adhammavādimhi salākaggāhāpake jāte akusalā, sabbattha arahato vaseneva abyākatatā, anarahato sañicca sativinayadāne **sativinayo** akusalo, **amūlḥavinayo** anumattakassa dāne, **paṭiññātakaraṇam** mūlḥassa ajānanato paṭiññāyakaṇe, **tassapāpiyasikā** suddhassa karaṇe, **tiṇavatthārakaṃ** mahākalahe, sañicca karaṇe ca akusalan”ti likhitam.

Yatthavāra, pucchāvāraṇṇanā

304. **Labbhatīti** pucchā.

Samathavāra, vissajjanāvāraṇṇanā

305. **Yasmiṃ samaye sammukhāvinayena cāti-ādi tassā** vissajjanam. Yasmiṃ samaye sammukhāvinayena ca yebhuyyasikāya ca adhikaraṇam vūpasammati, tasmiṃ samaye yattha yebhuyyasikā labbhati, tattha sammukhāvinayo labbhatīti evaṃ sabbattha sambandho. **Yattha paṭiññātakaraṇam labbhati, tattha sammukhāvinayo labbhatīti** ettha ekaṃ vā dve vā bahū vā āpattiyo

āpanno bhikkhu “imaṃ nāma āpattiṃ āpannosī”ti pucchito “āmā”ti āpattiṃ paṭijānāti, dvepi labbhanti. Tattha saṃghasammukhatā dhamma vinaya puggalasammukhatāti evaṃ vuttasammukhāvinaye saṃghassa purato paṭiññātaṃ kataṃ ce, saṃghasammukhatā. Tattheva desitaṃ ce, dhammavinayasammukhatāyopi laddhā honti. Avivadantā aññamaññaṃ paṭijānanti ce, puggalasammukhatā. Tasseva santike desitaṃ ce, dhammavinayasammukhatāyopi laddhā honti. Ekasseva vā ekassa santike āpattidesanakāle “passasi, passāmi”ti vutte tattha dhammavinayapuggalasammukhatāsaññito sammukhāvinayo ca paṭiññātakaraṇaṇca laddhaṃ hoti.

Saṃsaṭṭhavārādivaṇṇanā

306. Adhikaraṇaṇaṃ vūpasamova samatho nāma, so adhikaraṇaṃ vinā natthi, tasmā na ca labbhā vinibhujitvā nānākaraṇaṃ kātuṃ.

309-10. **Samathā samathehi sammantīti** ettha **sammantīti** sampajjanti. Adhikaraṇā vā pana sammanti vūpasammantīti attho, tasmā “yebhuyyasikā sammukhāvinayena sammatī”ti imāya sammukhāvinayena saddhiṃ sampajjati, na sativinayādihi tesāṃ tassā anupakārattāti attho. **Samathā adhikaraṇehi sammantīti** ettha samathā abhāvaṃ gacchantīti attho.

311. “Sammukhāvinayo vivādādhikaraṇena na sammatī”ti pāṭho. Yebhuyyasikāya samānabhāvato ca avasāne “sammukhāvinayo na kenaci sammatī”ti¹ vuttattā ca sammukhāvinayo sayāṃ samathena vā adhikaraṇena vā sametabbo na hotīti katvā vutto. Sativinayo kiccādhikaraṇena sammatī. Amūḷhavinayatassapāpiyasikaṭṭhāvatthārakāpi kiccādhikaraṇena sammanti.

313. **Vivādādhikaraṇaṃ kiccādhikaraṇena sammatīti** “suṇātu me bhante -pa- paṭhamāṃ salākāṃ nikkhipāmi”ti evaṃ vivādādhikaraṇaṃ kiccādhikaraṇena sammatī. Anuvādādhikaraṇa-āpattādhikaraṇāpi kiccādhikaraṇena sammanti. “Akataṃ kammaṃ dukkaṭaṃ kamman’ti evaṃ kiccādhikaraṇampi kiccādhikaraṇena

sammatīti evaṃ pāṭho veditabbo”ti likhitam. Aññatarasmim̐ pana **gaṇṭhipade** “samathā adhikaraṇehi sammantī”ti ettha yasmā sabbe samathā kiccādhikaraṇena sammantī, tasmā ‘samathā kiccādhikaraṇena sammantī’ti pāṭho gahetabbo”ti vuttam.

314. **Vivādādhikaraṇaṃ katamaṃ adhikaraṇaṃ samuṭṭhāpetī** “nāyaṃ dhammo”ti vuttamattena kiñci adhikaraṇaṃ na samuṭṭhāpeti.

318-9. “Katamādhikaraṇapariyāpannan”ti pāṭho. **Vivādādhikaraṇaṃ vivādādhikaraṇaṃ bhajatī**ti paṭhamuppannavivādaṃ pacchā uppanno bhajati. **Vivādādhikaraṇaṃ dve samathe bhajatī** “imaṃ vūpasametum samatthā tumhe”ti vadantaṃ viya bhajati “mayam̐ tam̐ vūpasamessāmā”ti vadantehi viya dvīhi samathehi saṅgahitam.

Samathabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Khandhakapucchāvāraṇṇanā

Pucchāvissajjanāvaṇṇanā

320. **Nidānaṃ** nāma kālaṇca nagaraṇca deso ca bhagavā ca. Vatthupuggalādi **niddeso**. Yāni **tattha** upasampadakkhandhake “na bhikkhave ūnavīsativasso puggalo upasampādetabbo”ti-ādinā nayena uttamāni padāni vuttānīti sambandho. **Sā sā tassa tassa padassa āpattīti vuccatīti** yā “na bhikkhave ūnavīsativasso puggalo upasampādetabbo”ti padena paññattā āpatti, sā tassa padassāti adhippāyo. **Cammasaṃyutteti** cammakhandhake.

Ekuttarikanayavaṇṇanā

Ekakavāraṇṇanā

321. Ekuttarikanaye **āpatti jānitabbā**ti ettha **āpatti** nāma kiṃ paramatthasabhāvā, udāhu na vattabbasabhāvāti? Na vattabbasabhāvā. Vuttañhi **parivāre** “vatthu jānitabbaṃ, gottaṃ jānitabbaṃ, nāmaṃ jānitabbaṃ, āpatti jānitabbā”ti etesaṃ padānaṃ **vibhaṅge** “methunadhammoti vatthu ca gottañca. Pārājikanti nāmañceva āpatti cā”ti. Nāmañca gottañca “nāmagottaṃ na jīratī”ti¹ vacanato sammutimattaṃ, tasmā “kusalattikavinimuttā na vattabbadhammabhūtā ekaccā sammuti evā”ti vuttaṃ. Yaṃ pana vuttaṃ **samathakkhandhake** “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ, siyā abyākataṃ”ti², taṃ “vivādādhikaraṇaṃ siyā kusalaṃ, siyā akusalaṃ, siyā abyākataṃ”ti³ ettha viya pariyāyato vuttaṃ. Atthato hi vivādo nāma ekacco sammutiviseso. Yo cittasamaṅgino, so “taṃ cittapariyāyena pana siyā kusalaṃ”ti-ādi vohāraladdho, tathā āpattādhikaraṇampīti daṭṭhabbaṃ. Teneva vuttaṃ **aṭṭhakathāyaṃ** “āpattim āpajjamāno hi akusalacitto vā āpajjati kusalābyākatacitto vā”ti⁴. Aññathā samathehi adhikaraṇīyatā na sambhavati. Na hi samathā kusalādiṃ akusalādiṃ vā adhikicca pavattanti, samathavasena vā kusalādi sammati. Na ca kusalassa vivādassa, anuvādassa vā kusalādisamathehi vūpasametabbatā āpajjatīti tesaṃ adhikaraṇamattameva na sambhaveyya, tasmā adhikaraṇānaṃ, samathānañca kusalādiḥbhāvo pariyāyadesanāya labbhati, no aññathā, teneva sammukhāvinaye viya āpattādhikaraṇe tikaṃ na pūritaṃ. Sañcicca āpattim āpajjamānassa yasmā sañcetanā ekantato akusalāva hoti. Itarassa sacittakassa vā acittakassa vā tadābhāvamattaṃ upādāya “abyākataṃ”ti vuttaṃ. Yathā hi “tikkhattum codayamāno taṃ cīvaraṃ abhinipphādeyya, iccetaṃ kusalaṃ”ti-ādīsu⁵ na kusalasaddo sukhavipāko, “samparāyikānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ paṭighātāyā”ti-ādīsu⁶ na akusalā vā hoti. Itarassa

1. Saṃ 1. 40 piṭṭhe.

2. Vi 4. 217 piṭṭhe.

3. Vi 4. 216 piṭṭhe.

4. Kaṅkhā-Ṭṭha 112 piṭṭhe.

5. Vi 1. 325 piṭṭhe.

6. Vi 5. 385 piṭṭhe.

sacittakassa vā acittakassa vā tadābhāvamattaṃ upādāya “abyākatan”ti vuttaṃ. Yathā hi dvikkhattuṃ codayamāno taṃ cīvaraṃ abhinipphādeyya, yaṃ panettha “āpattādhikaraṇaṃ akusalan”ti vuttaṃ, tassa vasena tadakusalato satta vinītavatthūni veditabbāni, tato cīvaranti sambhavato acīvarakā, antarāpattikā ca. Anantarikalakkhaṇappattassa vasena niyatā ca nāmāti veditabbaṃ. Sammutiniddese garukalahukaniddesopi sambhavati. Aññathā “anantarāyikā paṇṇattivajjā, anavajjāpaṇṇatti”ti ca vuttā. Kuṭikāramahallakāpatti antarāyikā lokavajjasāvajjapaṇṇattito. Sampajānamusāvādo omasavādādito garukādi na sambhaveyya, tato vā ayaṃ lahukādīti idaṃ sabbaṃ ekaccānaṃ ācariyānaṃ mataṃ, “sabbaṃ ayuttan”ti vadanti. Kasmā? Yasmā “pārājikanti nāmañceva āpatticā”ti vacanena ce āpatti na vattabbadhammo siyā, vatthu ca na vattabbadhammo siyā gottena samānādhikaraṇabhāvena vuttattā, tasmā “methunadhammo”ti padaṃ ajjhācārasaṅkhātāṃ vatthuṇca dīpeti. Ajjhocāravaseneva āpattiyā laddhanāmaṃ asādhāraṇanāmattā “gottan”ti ca vuccatīti ayaṃ tattha attho.

“Āpattādhikaraṇassa kiṃ pubbaṅgamanti? Lobho pubbaṅgamo, doso, moho, alobho, adoso, amoho pubbaṅgamo”ti “kati hetūti? Cha hetū tayo akusalahetū, tayo abyākatahetū”ti ca vuttattā nippariyāyeneva “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ, siyā abyākatan”ti vuttaṃ.

Samathakkhandhake¹ pana sandhāyabhāsitavasena tathā eva vuttaṃ. Tasmā āpattādhikaraṇaṃ sabhāvato nippariyāyeneva akusalā cattāro khandhā, rūpa-abyākata ca honti. “Natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalan”ti¹ vuttattā kusalameva paṭikkhittaṃ, khīṇāsavānaṃ kiriyābyākataṃ nāma hotīti kusale paṭikkhitte kiriyābyākatampi paṭikkhittameva hoti. Tasmim paṭikkhitte sabbatthā avāvaṇaṃ vipākābyākataṃ paṭikkhittameva hoti. Nibbānābyākate vattabbameva natthīti eke, taṃ ayuttaṃ “cha hetuyo”ti vuttattā. Kiñcāpi vuttaṃ sāmāññena, tathāpi vipākahetuyeva tattha adhippeto, na kiriyāhetu, te hi kusalasabhāvā ca, tasmā rūpaṃ, vipākābyākatañcāpatti. Tattha akusalāpattito vinītavatthūni. Itarassāpi ādito chādanā kusalacittattoti

1. Vi 4. 217 piṭṭhe.

vuttaṃ hoti. Antarāyikaniyatasāvajjapaññattibhāvopi cassā vevacanavasena veditabbo paṇṇattivajjāya, sañcicca āpannāya ca, tasmā “jīvitindriyaṃ siyā sārammaṇaṃ siyā anārammaṇaṃ”ti vacanaṃ viya ekantākusalaṃ anekantākusalañca lokavajjaṃ, ekantābyākataṃ bhūtārocanaṃ anekantābyākatañca sesaṃ paṇṇattivajjaṃ ekato sampiṇḍetvā “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ siyābyākataṃ”ti vuttaṃ.

Samathakkhandhake pana paṇṇattivajjameva sandhāya tathā vuttaṃ. Vuttañhetarā **aṭṭhakathāyaṃ, gaṇṭhipade ca**¹ “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ, siyā abyākataṃ, natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalaṃ”ti ettha sandhāyabhāsita vasena attho veditabbo. Yasmim hi pathavikhaṇanādike āpattādhikaraṇe apakataññuno sandhāya appaharitakaraṇādikāle kusalacittaṃ aṅgaṃ hoti, khaṇanādipayogasaṅkhātaṃ rūpābyākataṃ āpattisamuṭṭhāpentaṃ hotīti adhippāyo”ti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ **“atthāpatti kusalacitto āpajjati, kusalacitto vuṭṭhātī”**ti-ādi. Tasmiñhi sati na sakkā vatthum “natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalaṃ”ti. Yasmā āpattisamuṭṭhāpakaṃ cittaṃ sandhāya vuttaṃ na hoti², tasmā na yidaṃ aṅgappahonakacittaṃ sandhāya vuttaṃ. Yadi taṃ sandhāya vuttaṃ, “siyā kusalaṃ”ti ca vattabbaṃ bhaveyya, na ca vuttaṃ. Tasmā idaṃ pana sandhāya vuttaṃ—yaṃ tāva āpattādhikaraṇaṃ lokavajjaṃ, taṃ ekantato akusalameva, tattha “siyā akusalaṃ”ti vikappo natthi. Yaṃ pana paṇṇattivajjaṃ, taṃ yasmā sañcicca “imaṃ āpattiṃ vītikkamāmī”ti vītikkamantasseva akusalaṃ hoti, asañcicca pana kiñci ajānantassa sahaseyyādivasena āpajjato rūpavipākāṃ abyākataṃ hoti anuṭṭhānato. Tasmā tassa paṇṇattivajjassa³ sañciccāsañciccavasena imaṃ vikappabhāvaṃ sandhāya idaṃ vuttaṃ “āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ, siyā abyākataṃ, natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalaṃ”ti.

Sace pana koci vinaye apakataññū “yaṃ kusalacitto āpajjati, idaṃ vuccati āpattādhikaraṇaṃ kusalaṃ”ti vadeyya, tassevaṃvādino acittakānaṃ eḷakalomādisamuṭṭhānānampi kusalacittasamaṅgikāle tāsāṃ āpattīnaṃ kusalacitto āpajjeyya, na vā⁴

1. Aṭṭhakathāya gaṇṭhipade ca (?)

2. Vuttaṃ hoti (Ka)

3. Tasmā tattha (Ṭṭha)

4. Na ca (?)

āpajjati. Kiṃ kāraṇaṃ?¹ Na ca tattha vijjamānampi kusalacittaṃ āpattiyā aṅgaṃ. Attabhāvo sabhāvo pakatīti vuttaṃ hoti. Kataraṃ pana tassā āpattiyā tadā aṅgasabhāvoti? Vuccate—kāyavacīviññattivaseṇa pana calitassa kāyassa, pavattāya vācāya cāti etesaṃ dvinnaṃ calitappavattānaṃ kāyavācānaṃ aññatameva aṅgasabhāvo, tañca rūpakkhandhapariyāpannattā abyākatanti. Kiṃ vuttaṃ hoti? Kāyo, vācā ca tadā āpattādhikaraṇanti vuttaṃ hoti. Yā panettha akusalāpattikkhaṇe kāyavācāyo abyākatabhāvo, tā² abbohārikā honti kāyavacīkammakāle manokammaṃ viya. Tadā hi kāyavācāyo āpattikarādiṭṭhāne tiṭṭhanti. Yaṃ sandhāya vuttaṃ “āpattikarā dhammā jānitabbā. Kati mūlānīti cha āpattisamuṭṭhānāni mūlānī”ti-ādi. Yadā pana kāyavācāyo āpattiyā aṅgameva honti, tadā “cittaṃ cittādhipeyyan”ti³ vacanaṃ viya pubbapayogānaṃ aparapayogassa paccayabhāvato āpattikarādipaññattiṃ na vijahanti. Yathā tabbhāvepi “āpattādhikaraṇassa kati vatthūnīti? Satta āpattikkhandhā vatthūni. Kati bhūmiyoti? Satta āpattikkhandhā bhūmiyo”ti vuttaṃ. Tathā tabbhāvepi āpattikarā “āpattisamuṭṭhānā”ti icceva vuccantīti veditabbā. Ettāvatā āpatti nāma cattāro akusalakkhandhā sañcicca vītikkamakāle bhūtārocanaṃ ṭhapetvā sabbāpi avisesato, visesato pana sabbāpi ekantākusalā akusalā, anekantākusalā pana giraggasamajjacittāgārasaṅghāni-itthālaṅkāra gandhavaṇṇakavāsītipiññākappabhedā, bhikkhuni-ādīnaṃ ummaddanaparimaddanappabhedā cāti dasappabhedā sakanāmehi paricchinditvā vatthujānanasacittakakāle eva akusalā, tadabhāvato acittakakāle vinā anāpattādhikaraṇena kammaṭṭhānādisīsena kusalacittena taṃ taṃ vatthum vītikkamantassa āpatti kevalaṃ rūpa-abyākatameva.

Keci panettha “appakāse ṭhāne kaṭisuttakasaññāya saṅghāṇiṃ, mattikāsaññāya gandhavaṇṇakādiṃ vā dhārentiyāpi āpatti, tasmā acittakāyeva”ti vaṇṇayanti. Te “saṅghāṇiyā asaṅghāṇisaññāya dhāreti, āpatti pācittiyassā”ti pāṭhābhāvaṃ dassetvā paṭikkhipitabbā. Surāpānāpatti pana acittakāpi ekantākusalāva.

1. Āpajjatīti kāraṇaṃ (Ka)

2. Tasmīṃ sati (Ka)

3. Abhi-Ṭṭha 1. 106 piṭṭhe.

Teneva “majje amajjasaññī pivati, āpatti pācittiyassā”¹ti vuttaṃ. Yasmā panettha ābādhapaccayāpi na sakkā vinā akusalena surāpānaṃ pātuṃ, tasmā yathāvuttesu anekantākusalesu viya lokavajjesu idha “surāpānesu anāpatti ābādhapaccayā”ti na vuttaṃ. Sūpasāṃpākādi pana amajjameva. Tattha kukkuccavinodanattamaṃ “anāpatti”ti vuttaṃ udakadantapoṇe viya. Bhūtārocanāpatti rūpābyākatameva, acittakakāle sahaseyyādi rūpavipākābyākatameva, tattha supinanto vijjamānampi akusalaṃ anaṅgattā abbohārikaṃ hoti. Kusale kathāva natthi anāpatti sabhāvattā kusalassa. Tathā kiriyāti iminā nayena sabbattha yathāsambhavaṃ akusalaṃ vā suddharūpaṃ vā savipākaṃ vāti tidhā bhijjatīti ayamatto dassito hoti.

Tattha ṭhapetvā surāpānaṃ ekaccañca paṇṇattivajjaṃ, ekantākusalañca sacittakameva, bhūtārocanāṃ acittakameva, sesaṃ saha surāpāneṇa anekantākusalaṃ lokavajjañca anekantābyākataṃ paṇṇattivajjañca yebhuyyenasacittakācittakanti sabbasikkhāpadaṃ tippabhedāṃ hoti. Yaṃ panettha sacittakameva, taṃ methunādivatthujānanacitteneva sacittakaṃ, sabbaṃ sekhiyaṃ paṇṇattijānanacitteneva sacittakaṃ “anādariyaṃ paṭicca”ti vacanatoti sacittakaṃ duvidhaṃ hoti. Ekantācittakaṃ paṇṇattijānanacittābhāvena, na vatthujānanacittābhāvena. Tadabhāvato ekantākusalaṃ surāpānaṃ, ekantābyākataṃ sañcarittaṃ, vatthujānanacittassa vā paṇṇattijānanacittassa vā ubhinnaṃ abhāvena acittakabhāvena acittakaṃ hoti. Surāpānaṃ pana sacittakaṃ hoti vatthujānanacitteneva. Ariyapuggalānaṃ itaresaṃ ubhinnaṃ vā aññatarassa bhāvena sesaṃ citta-kācittakaṃ. Visesto ca vatthujānanacittābhāvena, apakatañño paṇṇattijānanacittābhāvena vā acittakabhāvena acittakaṃ hoti. Tattha ekantācittakañca sacittakañca “acittakaṃ”icceva vuccati. Ayaṃ tāva “āpatti jānītabbā”ti ettha vinicchayo.

Mūlavissuddhiyā antarāpattīti antarāpattiṃ āpajjitvā mūlayapaṭikassanaṃ katvā ṭhitena āpannāpatti. Ayaṃ **agghavissuddhiyā**

antarāpattīti sambahulā āpattiyo āpajjitvā tāsū sabbacirapaṭicchannavasena agghasamodhānaṃ gahetvā vasantena āpannāpatti. “Punapi āpajjissāmi”ti **sa-ussāheneva citta**na. “Ayaṃ bhikkhuniyā evā”ti likhitam.

“**Pārājikamevā**”ti idaṇca bhūtavasena dassetuṃ vuttam. “Evaṃ desite pana yā kāci āpatti na vuṭṭhātīti apare, taṃ na gahetabban”ti vuttam.

“Dhammikassa paṭissavassa asaccāpane”ti vuttattā adhammikapaṭissave dukkaṭam na hoti. “Pubbe suddhacittassa ‘tumhe vibbhamathā’ti vutte ‘sādhū’ti paṭissuṇitvā sace na vibbhamati anāpatti, evaṃ sabbatthā”ti ca vuttam. “Āvikaro jānitaḍḍho”tipi **pāḷi**. Kālena vakkhāmi, no akālenā”ti-ādīsu **pañcadasasu dhammesu**. **Bhābbāpattikā** nāma āpattiṃ āpajjituṃ bhābbā.

Dukavāraṇaṇṇā

322. **Nidahane** ātape. “Ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyya¹. Chārattaparamaṃ tenā”ti-ādinā² vuttāpattiko **gaṇapūra**ko hutvāpi kammaṃ kopeti nānāsaṃvāsakattā. **Kamma**na vā **salākaggā**hena vāti ettha uddeso ceva **kammaṇca ekanti** ettha pātimokkhuddesoti vā kammanti vā atthato ekameva, tesu yaṃ kiñci kate saṃghabhedo hotīti attho. **Pubbabhāgā**ti saṃghabhedato pubbabhāgā. “**Pamāṇa**”ti imesaṃ dvinnam āññatarena bhedo hoti, na itarehīti vuttam. Vinaye siddhā **vinayasiddhā**, romajanapade jātam **romakaṃ**, anuññātaloṇattā dukesu vuttāti.

Tikavāraṇaṇṇā

323. **Vo** tumhehi na samudācaritabbaṃ. **Vacī**sampayuttaṃ kāyakiriyaṃ **katvā**ti kāyena nipaccakāraṃ katvāti attho. **Upaghā**teti vināseti. **Omadditvā**ti abhibhavitvā. **Vadatoti** vadantassa. “Bālassa nissayo dātabbo”ti duke āgataṃ, idha pana “**na dātabbo**”ti vuttam, āpattibāhullaṃ sandhāya nādātabbaṃ, “imasmā viharā paramā mā nikkhamāhi, vinayadharānaṃ vā santikaṃ āgaccha vinicchayaṃ dātun”ti vutte tassa vacanaṃ na gahetabbanti attho. **Tikabhojanaṃ** nāma sace tayo hutvā bhuñjanti,

1. Vi 1. 297 piṭṭhe.

2. Vi 1. 377 piṭṭhe.

gaṇabhojanena anāpatti, idaṃ sandhāya tikaṃ. **“Pasutto”**ti bāhullato vuttaṃ. Atha vā nipajjitvāti attho. “Idaṃ ṭhapetvā gacchāmi, tāvakālikam bhante dethā”ti vutte ‘navakammādi-attham vinā dātum na vaṭṭatī”ti likhitaṃ. Vikappetvā ṭhapitaṃ vassikasāḷikaṃ pacchime pāṭipadadivase nivāsento dukkaṭam āpajjatīti attho. **Apaccuddharitvāti** paccuddharaṇam akatvāti attho. “Vikappetun”ti vacanato avikappanapaccayā āpatti hemante āpajjati, vikappanā pana kattikapuṇṇamadivase kātabbāti dassanattam vuttanti nātabbam. Ayaṃ nayo avikappanam sandhāya, purimo vikappitaparibhogapaccayāpattiṃ sandhāya. **Vatthapaṭicchādi sabbakappiyatāyāti** vatthapaṭicchādi sabbattha kappiyattāti attho. Keci imamattham asallakkhetvā “vatthapaṭicchādi sabbakappiyatā tāya paṭicchannenā”ti likhanti. “Vatthameva paṭicchādi vatthapaṭicchādī”ti viggahattā “tāyā”ti na yujjati. “Tenā”ti bhavitabbattāti idaṃ sabbam aññatarasmim **gaṇṭhipade** likhitaṃ, vicāretvā gahetabbam.

Catukkavāraṇṇanā

324. **Catūhākārehi āpattiṃ āpajjati -pa- kammavācāya āpajjatīti** ettha yañhi āpattiṃ kammavācāya āpajjati, na tattha kāyādayoti āpannam, tato kammavācāya saddhiṃ āpattikarā dhammā sattāti āpajjati, evaṃ sati “cha āpattisamuṭṭhānānī”ti vacanavirodho, tāni eva āpattikarā dhammā nāma. Atha tatthāpi kāyādayo ekato vā nānāto vā labbhanti, catūhākārehīti na yujjatīti “chahākārehi āpattiṃ āpajjati”ti vattabbam siyāti evaṃ etāni suttapadāni virodhitāni honti. Kathaṃ avirodhitāni? Saviññattikāviññattikabhedabhinnattā. Kāyādīnam yā kiriya āpatti, naṃ ekaccaṃ kāyena saviññattikena āpajjati, ekaccaṃ saviññattikāya vācāya, ekaccaṃ saviññattikāhi kāyavācāhi āpajjati, yā pana akiriya āpatti, taṃ ekaccaṃ kammavācāya āpajjati, taṃ kho avasiṭṭhāhi aviññattikāhi kāyavācāhiyeva, na vinā “no ce kāyena vācāya paṭinissajjati, kammavācāpariyosāne āpatti saṃghādisesassā”ti¹ vacanato, avisesena vā ekaccaṃ āpattiṃ kāyena āpajjati, ekaccaṃ

1. Vi 1. 267 piṭṭhe.

vācāya, ekaccaṃ kāyavācāhi. Yaṃ panettha kāyavācāhi, taṃ ekaccaṃ kevalāhi kāyavācāhi āpajjati, ekaccaṃ kammavācāya āpajjatīti ayamatto veditabboti evaṃ avirodhitāni honti.

Tatrāyaṃ samāsato atthavibhāvanā—**kāyena āpajjatīti** kāyena saviññattikena akattabbaṃ katvā ekaccaṃ āpajjati, aviññattikena kattabbaṃ akatvā āpajjati, tadubhayampi kāyakammaṃ nāma. Akatampi hi loke “katan”ti vuccati “dukkaṭaṃ mayā, yaṃ mayā puññaṃ na katan”ti evamādisu, sāsane ca “idaṃ te āvuso ānanda dukkaṭaṃ, yaṃ tvaṃ bhagavantaṃ na pucchī”ti¹ evamādisu, evamidha vinayapariyāyena kāyena akaraṇampi “kāyakammaṃ”ti vuccati. Ayameva nayo “vācāya āpajjati”ti-ādisu. Puratīti **puriso**, pura aggagamane. **Puratīti** purato gacchati sabbakammesu pubbaṅgamo hoti. **Paṭhamuppannavasenāti** paṭhamakappiyesu hi paṭhamaṃ purisaliṅgaṃ uppajjati, “purimaṃ”ti saṅkhaṃ gataṃ purisaliṅgaṃ jāyatīti attho. **Sataṃ tiṃsa cāti** ettha asādhāraṇāpi pārājikā no antogadhāyeva jātā pārājikāpannānaṃ bhikkhubhāvāya abhabbattā. “Asādhāraṇavacanena pana sāmāññena uddhaṭānī”ti vadanti. “Satañceva tiṃsañca sikkhāpadānīti pāṭho”ti ca vadanti. **Bhikkhussa ca bhikkhuniyā ca catūsu pārājikesūti** sādharmaṇesu eva. **Atthi vatthunānattatā no āpattinānattatāti** paṭhamapañho idha dutiyo nāma. **Atthi āpattisabhāgatā no vatthusabhāgatāti** etena viseso natthi. **Mantābhāsāti** matiyā bhāsā. “**Abhivādanārahāti** yathānisinnāva sīsaṃ ukkhipitvā vandanti. Navamabhikkhunito paṭṭhāya anuṭṭhitabbato āsanā na paccuṭṭhenti. **Avisesenāti** upajjhāyassa, itarassa vā vipakatabhojanassa, samīpagato yo koci vuḍḍhataroti attho. Vipakatabhojanenāpi hi uṭṭhahitvā āsanaṃ dātubbaṃ. **Idha na kappantīti vadantopīti** paccantimajanapadesu ṭhatvā “idha na kappantī”ti vadanto vinayātisāradukkaṭaṃ āpajjati. Kappiyañhi “na kappatī”ti vadanto paññattaṃ samucchindati nāma. Tathā **idha kappantīti**-ādisupi ṭhatvā “idha kappantī”ti vadanto vinayāgatabhikkhu vinayo pucchitabboti attho.

1. Vi 4. 485 piṭṭhe.

Pañcakavāraṇṇanā

325. **Na upeti** puggalo. “Nimantito sabhatto samāno santaṃ bhikkhuṃ anāpucchā’ti¹ vacanato nimantanābhāvā piṇḍapātikassa anāmantaṇṇaṃ vaṭṭati. “Gilānasamayo”ti-ādinā ābhogaṃ katvā bhojanaṃ adhiṭṭhahitvā **bhojanaṃ** nāma. “Mayhaṃ bhattapaccāsaṃ itthannāmassa dammī’ti evaṃ **avikappanā**. Parammukhe aguṇavacanāṃ **ayaso**. Sammukhā **garahā**. Sīladiṭṭhi byasanānaṃ vinayapariyāpannattā tehi saddhiṃ itare pañcakaṃ pūretuṃ vuttā. “Vinayadharapañcamena gaṇeṇā”ti² vuttattā pañcakaṃ jātāṃ. Aññatarasmiṃ vihare eko theroti attho. “**Yonakavisayatoti** cīnaṭṭhānā”ti likhitaṃ. **Aṭṭha kappe anussarīti** pubbenivāsaññaṃ nibbatesīti attho. Anantare ṭhāne ṭhatvāti attho. **Ñattiyā kammappatto hutvāti** ñattiṭṭhapitakāle kammappatto hoti. Puna kammavācāya kammassiddhi. **Ñattikhettanti** ñattiyāva kātappaṭṭhānaṃ tassā khettaṃ, ñattidutiyādikamme paṭhamatṭhapanāṃ tassā **okāso** nāma. Āraññake idaṇcīdaṇcānisamsanti evaṃ **idamatthitanti** attho.

Chakkavāraṇṇanā

326. “**Chabbassaparamatā dhāretabban**”ti **vibhaṅge** pāṭhattā evaṃ vuttaṃ. **Cuddasaparamāni** nava chakkāni honti. Kathaṃ? Paṭhamāṃ ekāṃ chakkaṃ, sesesu aṭṭhasu ekekena saddhiṃ ekekanti evaṃ tīni chakkāni antaraṇṇe vuttāni. Kathaṃ? “Catutthena āpattisamuṭṭhānena cha āpattiyo āpajjati”ti-ādinā nayena pañcamena, chaṭṭhena ca **tīni chakkāni**. Lobhādayo **cha vivādamūlāni**, tathā anuvādaṃ. **Dīghaso cha vidatthiyo** vassikasāṭikāya. **Tiriyāṃ cha vidatthiyo** sugatacīvarassa. Vipakatacīvaraṃ ādāya pakkamanaṃ niṭṭhānantiko, sanniṭṭhānanāsana savana sīmātikantikasahubbhārāti cha, samādāya vārepi chāti chakkadvayaṃ. **Sattake** pakkamanantikenā saha satta.

1. Vi 2. 134 piṭṭhe.

2. Vi 3. 288 piṭṭhe.

Sattakavāraṇṇanā

327. **Chakke vuttānīyeva sattakavasena yojetabbānīti** chakke vuttacuddasaparamāni sattakavasena yojetabbāni. **Sattame aruṇuggamane nissaggiyanti** “chārattaparamaṃ tena bhikkhunā tena cīvarena vippavasitabbaṃ, tato ce uttari vippavaseyyā”ti evaṃ vuttaṃ nissaggiyaṃ hoti. **Campeyyakkhandhake** sugatacīvarabhāṇavārassa parato “idha pana bhikkhave bhikkhussa na hoti āpatti daṭṭhabbā, tamenam codeti saṃgho vā sambahulā vā ekapuggalo vā”ti-ādinā nayena vuttasattakāti.

Aṭṭhakavāraṇṇanā

328. Tena saddhiṃ uposathādikaraṇaṃ **ānisaṃso**, akaraṇaṃ **ādīnavo**, tasmā ete aṭṭhānisaṃse sampassamānenāti attho. **Ayaso** akkoso”ti vuttaṃ. Pubbevassa hoti “musā bhaṇissan”ti, bhaṇantassa hoti “musā bhaṇāmī”ti, bhaṇitassa hoti “musā mayā bhaṇitan”ti, vinidhāya diṭṭhiṃ khantiṃ ruciṃ bhāvaṃ saññanti evaṃ akappiyakataṃ hoti appaṭiggahitakatanti-ādayo **aṭṭha anatirittā**. Sappi-ādi aṭṭhame aruṇuggamane nissaggiyaṃ hoti. **Aṭṭhavācikā** bhikkhunīnaṃ upasampadā ubhatoñatticatutthattā. Vassikasāṭikadānādīni **aṭṭha varāni**.

Navakavāraṇṇanā

329. Navahi bhikkhūhi bhijjati. Manussamaṃsavaṃjjeḥi **nava maṃsehi** vinicchayo. Sundaraṃ na sundaranti saṃghāṭi-ādīni **nava cīvarāni**. Tāneva adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya **na vikappetabbāni**, adhiṭṭhitakālato paṭṭhāya apaccuddharitvā na vikappetabbānīti adhippāyo. **Nava vidatthiyo** sugatacīvarassa. “Vaggaṃ bhikkhunisaṃghaṃ vaggasaññī ovadatī”ti-ādinā nayena adhammakamme dve navakāni pācittiyavasena vuttāni.

Dasakavāraṇṇanā

330. “Oramattakaṇca adhikaraṇaṃ hoti, na ca gatigatan”ti-ādinā¹ **dasa adhammikā salākaggāhā**. Viparītā **dhammikā**. Samathakkhandhake

1. Vi 4. 205 piṭṭhe.

vuttehi samannāgato hotīti sambandho. “**Samkaccikaṃ vā pakkhipitvā dasā**”ti vuttaṃ kappiyattā etesaṃ. Māturakkhitādayo **dasa itthiyo**. Dhanakkītādayo **dasa bhariyā**. “Sikkhāsammutiṃ datvā dasavassāya tassā dvādasavassakāle sayampi dvādasavassā bhavissatī”ti **vuṭṭhāpanasammuti sāditaḃbā**. “Vinayadharasseva ‘āpattānāpattiṃ na jānātī’ti ārabba yāva ‘ubhayāni kho panassa -pa- anubyañjanaso’ti pañcaṅgāni vatvā punapi ‘āpattānāpattiṃ na jānātī’cceva ārabba yāva ‘adhikaraṇe ca na vinicchayakusalo hotī’ti pañca vuttā, te tathā tathā pañca pañca katvā dasa hontī”ti likhitaṃ. “Dasavassāya bhikkhuniyā nissayo dātabbo”ti ekaccesu potthakesu natthi, kiñcāpi natthi, paṭho eva pana hoti.

Ekādasakavāraṇṇanā

331. Na **vodāyanti** na pakāsentī. Rogameva **rogatāṅkaṃ**. Rogantarāyaṃ vā.

Ekuttarikanayaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

332. “Saṃghaṃ bhante pavāremī”ti-ādi **pavāraṇakathā** nāma vinītagāthāsu viya.

Atthavasapakaraṇavaṇṇanā

334. **Dasa atthavase paṭiccāti** ettha tassa tassa sikkhāpadassa paññāpane guṇavisesadīpanato, apaññāpane ādīnavadassanato ca saṃghasutṭhutaḃ hoti. Tattha yathāsambhavaṃ lokavajjassa apaṇṇattisambhavassa paññāpane payogavisuddhi guṇo. Paṇṇattisambhavassa pana sekhiyassa lokavajjassa paññāpane paṭipattivissuddhi guṇo, paṇṇattivajjassa āsayavisuddhi guṇo appicchādiguṇāvahanato, tenevāha “subharatāya suposatāya appicchātāya appicchassa vaṇṇaṃ bhāsivā”ti. Samaṇcāravisuddhi cassa guṇoti veditabbam. Atha vā lokavajjassa

paññāpane saṁghasuṭṭhutā hoti pākaṭādīnavato, paṇṇattivajjassa paññāpane saṁghaphāsutā hoti pākaṭānisamsattā. Tathā paṭhamena dummaṅkūnaṁ niggaho, dutiyena pesalānaṁ phāsuvihāro, paṭhamena samparāyikānaṁ āsavānaṁ paṭighāto, dutiyena diṭṭhadhammikānaṁ, tathā paṭhamena appasannānaṁ pasādo, dutiyena pasannānaṁ bhiyyobhāvo, tathā paṭhamena saddhammaṭṭhiti, dutiyena vinayānuggaho hotīti veditabbo. **Parivāranayena** vā paṭhamena pāpicchānaṁ bhikkhūnaṁ pakkhupacchedo, dutiyena gihīnaṁ anukampā hoti. Vuttañhetam “dve atthavase paṭicca tathāgatena sāvakānaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ gihīnaṁ anukampāya pāpicchānaṁ pakkhupacchedāyā”ti¹. Tathā diṭṭhadhammikasamparāyikānaṁ verānaṁ vajjānaṁ akusalānaṁ vasenapi yojanā kātābbā. Vuttañhetam “dve atthavase -pa- paññattaṁ diṭṭhadhammikānaṁ verānaṁ samparāyikānaṁ verānaṁ paṭighātāyā”ti-ādi¹. Apicettha sabbampi akataviññātipaṭisaṁyuttaṁ, gihīnaṁ pīlāpaṭisaṁyuttaṁ, tesam pasādabhogakkhayarakkhāpaṭisaṁyuttaṁca gihīnaṁ **anukampāya paññattaṁ** nāma, kuladūsakagaṇabhojanāni pāpicchānaṁ pakkhupacchedāya paññattaṁ. Sabbaṁ lokavajjaṁ diṭṭhadhammikasamparāyikaverādīpaṭighātāya, mātugāmena saṁvidhānaṁ diṭṭhadhammikaverādisaṁvarāya paññattanti veditabbaṁ. Apicettha ādito paṭṭhāya dasa atthavasapakaraṇameva nissāya vinicchayo veditabbo.

Vatthuvītikkamena yaṁ, ekantākusalaṁ bhava.

Taṁ saṁghasuṭṭhubhāvāya, paññattaṁ lokavajjato.

Pārājikādīm,

Paññattijānaneneva, yatthāpatti na aññathā.

Taṁ dhammaṭṭhitiyā vāpi, pasāduppādabuddhiyā.

Dhammadesanāpaṭisaṁyuttaṁ itaraṇca sekhiyaṁ, idaṁ paṇṇattisambhavaṁ **lokavajjaṁ** nāma. Vatthuno, paññattiyā vā vītikkamacetanāyābhāvepi paṭikkhittassa karaṇe, kattabbassa akaraṇe vā sati yattha āpatti pahoti, taṁ sabbaṁ ṭhapetvā surāpānaṁ **paṇṇattivajjanti** veditabbaṁ. Tattha ukkoṭanake pācittiyaṁ, “yo pana bhikkhu dhammikānaṁ kammānaṁ chandaṁ datvā pacchā khīyanadhammaṁ āpajjeyya, pācittiyaṁ², yo pana bhikkhu saṁghe vinicchayakathāya

1. Vi 5. 385 piṭṭhe.

2. Vi 2. 199 piṭṭhe.

vattamānāya chandaṃ adatvā utthāyāsanā pakkameyya, pācittiyaṃ¹, yo pana bhikkhu samaggena saṃghena cīvaraṃ datvā pacchā khīyanadhammaṃ āpajjeyya -pa- pācittiyaṃ”ti² evamādi saṃghaphāsutāya paññattaṃ.
 “Aññāvādake vihesake pācittiyaṃ³, pārājikādīhi anuddhamsane saṃghādisesādi ca dummaṅkūnaṃ niggahāya, anupakhajjanikkaddhana-upassūtisikkhāpadādi pesalānaṃ phāsuviḥārāya, sabbaṃ lokavajjaṃ diṭṭhadhammikasamparāyikānaṃ āsavānaṃ paṭighātāya, sabbaṃ paṇṇattivajjaṃ diṭṭhadhammikānameva saṃvarāya. Sabbaṃ gihipaṭisaṃyuttaṃ appasannānaṃ vā pasādāya pasannānaṃ vā bhiyyobhāvāya ca. Visesena ariṭṭhasamaṇuddesasikkhāpadaṃ, sāmāññena paccayesu mariyādapaṭisaṃyuttaṃca saddhammaṭṭhitiyā, “appicchassāyaṃ dhammo, nāyaṃ dhammo mahicchassā”ti⁴adisuttamettha sādhaṃ.
 “Sikkhāpadavivaṇṇake⁵ mohanake pācittiyaṃ”ti-ādi⁶ vinayānuggahāya paññattanti veditabbaṃ. “Bhūtagāmapātabyatāya pācittiyaṃ”ti⁷ idaṃ kimatthanti ce? Appasannānaṃ pasādāya, pasannānaṃ bhiyyobhāvāya ca. Kathaṃ?—

“Bhūtagāmo sajjīvoti, avipallattadiṭṭhino.

Tassa kopanasaññāya, pasādo buddhasāvake.

Nijjīvasaññitaṃpetarā, akopento kathaṃ muni.

Jivaṃ kopeyya niddoso⁸, macchamamsānujānane.

Evampi—

Tassa kopanasaññāya, pasādo buddhasāvake.

Yato tiṭṭhakarāvime, viratā bhūtagāmato.

Lokassā cittarakkhatthaṃ, tatopi virato muni’ti—

Pasannānaṃ bhiyyobhāvo hoti.

Vivitta⁹ senāsanabhogataṇhā

Vasena nijjīvamitārakkhaṃ¹⁰.

Buddhobhininnaṃca vivajjayanto,

Sikkhāpadaṃ tattha ca paññapesi.

1. Vi 2. 200 piṭṭhe.

4. Dī 3. 249; Am 3. 66 piṭṭhesu.

7. Vi 2. 52 piṭṭhe.

10. Nijjīvamapetarakkhaṃ(?)

2. Vi 2. 202 piṭṭhe.

5. Vi 2. 188 piṭṭhe.

8. Niddeso (Ka)

3. Vi 2. 55 piṭṭhe.

6. Vi 2. 190 piṭṭhe.

9. Vicitta (Ka)

Nijjīvassāpi maṃsassa, khādanakaṃ yatim pati.
 Nindamānaṃ janaṃ disvā, bhūtagāmaṃ pariccaji.
 Tikoṭiparisuddhattā, macchamaṃsānujānane.
 Paṭicca maṃsānujānanaṃ, kamme diṭṭhippasaṅgabhayā.
 Aparikkhakassa lokassa, parānuddayatāya ca.
 Bhūtagāmapātabyatāya, pāṇātipātappasaṅgabhayā.

Tattha pariyāyavacanaṃ anujāni bhagavā, uddissa kataṃ paṭikkhipi
 parassa vā pāpappasaṅgabhayena. Idha pana bhūtagāmapātabyatāya
 pāpābhāvañāpanatthaṃ attuddesikaṃ vihāraṃ, kuṭiṇca anujānīti veditabbaṃ.
 Pakiriyanti ettha te te payojanavisesasaṅkhātā atthavasāti
atthavasapakaraṇanti.

Mahāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamagāthāsangaṇikavaṇṇanā

Sattanagaresu paññattasikkhāpadavaṇṇanā

335. Vacanasampañicchanatthe vā nipātoti attho. **Adḍhuḍḍhasatānī** tīṇi satāni, paññāsāni ca. **Viggahanti** manussaviggahaṃ. **Atirekaṃ vāti** dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ. **Kāḷakanti** “suddhakāḷakānaṃ”¹ ti vuttakāḷakaṃ. **Bhūtanti** bhūtārocanaṃ. **Paramparabhaddanti** paramparabhojanaṃ. **Bhikkhunīsu ca akkosoti** yā pana bhikkhunī bhikkhuṃ akkoseyya vā paribhāseyya vā². **Antaravāsakanti** aññatikāya bhikkhuniyā cīvarapaṭiggahaṇaṃ. **Rūpiyanti** rūpiyasabbohāraṃ. **Suttanti** sāmaṃ suttaṃ viññāpetvā tantavāyehi. **Ujjhāpanaketi** ujjhāpanake khīyanake. **Pācitapiṇḍanti** bhikkhunīparipācitapiṇḍapātaṃ. **Cārittanti** nimantito sabhatto samāno santaṃ. **Cīvaraṃ datvāti** samaggena saṃghena cīvaraṃ datvā. **Vosāsantīti** bhikkhū paneva kulesu nimantitā bhuñjanti³, tattha cesā. **Giraggacariyāti** “yā pana bhikkhunī naccaṃ vā gītaṃ vā”⁴ ca “antovassaṃ cārikaṃ careyyā”⁵ ti ca vuttadvayaṃ. **Chandadānenāti** pārivāsikachandadānena sikkhamānaṃ vuṭṭhāpeyya⁶. Pārājikāni cattāri, bhikkhunīnaṃ saññācikaḷuṇṇa kosiyamissasanthataṇṇa seyyā ca anupasampanna saha pathavīkhaṇaṇaṃ. **Gaccha devateti** bhūtagāmapātabyatā sappāṇaka-udakasiñcananti attho. **Mahāvihāroti** mahallakavihāro. **Aññanti** aññavādakaṃ. **Dvāranti** yāvadvāraḥkosā. “Anādariyapācittīti ca sahadhammikaṃ vuccamāno”⁷ ti pāṭho. **Payopānanti** surusurukārakaṃ. **Ēḷakalomāni patto cāti** ēḷakalomadhovāpanaṇṇa ūnapaṇṇa bandhanapatto ca. **Ovādo ceva bhesajjanti** bhikkhunupassaṃ upasaṅkamitvā ovādo taduttaribhesajjavīññāpanaṇṇa. **Sūci araññakoti** “atṭhimayaṃ vā dantamayaṃ vā visāṇamayaṃ vā sūciḷharan”⁸ ti ca “yāni kho pana tāni āraññakāni senāsanaṇṇi sāsaṅka -pa- paṭidesetabban”⁹ ti ca. **Ovādoti** yā pana bhikkhunī ovādāya vā saṃvāsāya vā na gaccheyya⁹. **Pārājikāni cattārīti**-ādi dvīsu nagaresu paññattasampiṇḍanaṃ.

1. Vi 1. 332 piṭṭhe.

4. Vi 2. 350 piṭṭhe.

7. Vi 2. 217 piṭṭhe.

2. Vi 2. 406 piṭṭhe.

5. Vi 2. 390 piṭṭhe.

8. Vi 2. 235 piṭṭhe.

3. Vi 2. 230 piṭṭhe.

6. Vi 2. 448 piṭṭhe.

9. Vi 2. 414 piṭṭhe.

Catuvipattivaṇṇanā

336. **Ekatimsā ye garukāti** ubhato aṭṭha pārājikā, bhikkhūnaṃ terasa, bhikkhunīnaṃ dasa ca saṃghādisesā. Sādhāraṇāsādhāraṇavasena aṭṭha anavaseso nāma pārājikāni. **Tadevāti** silavipattiṃyeva. Vitthārato dassetuṃ “pārājikaṃ”ti-ādinā apucchitameva vissajjitaṃ. “Tattha yo cāyaṃ, akkosati hasādhippāyo”ti pāṭho. Duṭṭhullavibhāvanavasena gata vipattiṃ ṭhapetvā pucchāpaṭipāṭiyā yāvatatiyakapaṇhaṃ vissajjitumārabhi. **Ukkhittānuvattikā** bhikkhunī aṭṭha yāvatatiyakasaṃghādisesā idha pucchitattā **anantarapaṇhā** nāma jātā.

Chedanakādivaṇṇanā

337. Pamāṇātikkaṇṭamaṇṇaṇi sīdanakaṇḍupaṭicchādivassikasāṭikā-sugatacīvarappamāṇaṃ bhikkhūnaṃ udakasāṭikāti **cha chedanakāni**. Cīvaravippavāsasammuti-ādayo **catasso sammutiyo**. “Ayaṃ tattha sāmīci”ti evaṃ āgatā **satta sāmīciyo**.

Asādhāraṇādivaṇṇanā

338. Pubbe vuttacuddasaparamāneva antarapaṇhe niṭṭhapetvā **purimapaṇhaṃ** vissajjento. **Dhovanaṇca paṭiggahoti** gāthā aṭṭhakathācariyānaṃ. **Dve lomāni** eḷakalomatiyojanaparamāni.

“Dvevīsati khuddakāti—

Sakalo bhikkhunivaggo, paramparaṇca bhojanaṃ.

Anatirittaṃ abhihaṭaṃ, paṇṭaṇca acelakaṃ.

Jānaṃ duṭṭhullachādanaṃ.

Ūnaṃ mātugāmena saddhim¹, yā ca anikkhantarājake.

Santaṃ bhikkhuṃ anāpucchā, vikāle gāmapavesanaṃ.

Nisīdane ca yā sikkhā, vassikāya ca sāṭikā.

Dvāvīsati imā sikkhā, khuddakesu pakāsita”ti—

1. Ūnaṃ duṭṭhullachādanaṃ, mātugāmena saddhim ca (Ṭṭha)

pāṭho. “Kulesu cārittāpattī”ti pāṭho na gahetabbo sādharmaṇattā tassa sikkhāpadassa. **Chacattārīsā cimetī** chacattārīsa ime. “Pārājikāni saṅghādiseso”ti evaṃ vuttasikkhāpade eva vibhajitvā vuttattā **vibhattiyo nāma**. **Sādhāraṇanti** aṭṭhannampi sādharmaṇaṃ. Pārājikabhūtā vibhattiyo **pārājikavibhattiyo**. Sādhāraṇe sattavajjo saṅghādiseso. Aññatarasmiṃ **gaṇṭhipade** “atha vā ‘dve uposathā dve pavāraṇā cattāri kammāni pañceva uddesā caturo bhavanti, naññathā’ti pālīṃ uddharanti. Tattha ‘cattāri kammāni’ti visesābhāvā uddharitapotthakameva sundaraṃ, pubbepi vibhattimattadassanavaseneva cetāṃ vuttaṃ. ‘Na samethehi vūpasamanavasenā’ti vatvā cattāri kammavibhajane ‘samathehi vūpasammatī’ti na visesitaṃ uposathappavāraṇānaṃyeva vibhāgattā. Kasmā? Etthāpi ‘uposathappavāraṇānaṃyeva visesetvā nayaṃ dethā’ti vuttattā, adhammena vaggādikammena āpattiyopi vūpasammatīti āpajjanatoti veditabbaṃ”ti vuttaṃ, vicāretabbaṃ. **Dvīhi catūhi tīhi kiccaṃ ekenāti** dvīhi vivādādhikaraṇaṃ, catūhi anuvādādhikaraṇaṃ, tīhi āpattādhikaraṇaṃ, ekena kiccādhikaraṇaṃ sammatīti attho.

Pārājikādi-āpattivannaṇā

339. **Nibbacanamattanti** vevacanamattaṃ. **Seseti**-ādito sesā majjhantā. **Padanti** sikkhāpadaṃ. **Saddhācittam** pasannacittanti attho, “santācittan”ti vā pāṭho. **Anāliyaṇti** daliddaṃ. Kiñcāpi idaṃ nibbacanaṃ “garukaṃ lahukañcā”ti-ādipaṇhe natthi, “handa vākyaṃ suṇoma te”ti iminā pana vacanena saṅgahitassatthassa dīpanatthaṃ vuttanti veditabbaṃ. “Ākāso pakkhinaṃ gatī”ti¹ ca pāṭho atthi, so jātivasena yujjati. **Pakkhīnanti** ujukameva.

Paṭhamagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Pakkhinaṃ pathan”ti (Ka)

Adhikaraṇabhedavaṇṇanā

Ukkoṭṇabhedādivaṇṇanā

340. **Adhikaraṇa-ukkoṭṇena samathānaṃ ukkoṭṇaṃ dassetunti** adhikaraṇāni sattahi samathehi sammanti, tāni ukkoṭṇento satta samathe ukkoṭṇeti nāmāti adhippāyo. **Pasavatīti** sambhavati. “**Anuvādādhikaraṇe labbhanti**”ti-ādīni ‘dhammo adhammo’ti-ādīnaṃ samānattā tesu visesato labbhanti”ti vuttaṃ. **Anihatanti** suttādinā. **Avinicchitanti** “āpatti-anāpatti”ti-ādīnā. “Tattha jātaṃ adhikaraṇaṃ ukkoṭṇeti -pa- tiṇavattthāraṃ ukkoṭṇeti”ti daseva vuttā. “Sammukhāvinayapaṭiññātakaraṇa yebhuyyasikā avuttattā ukkoṭṇetuṃ na sakkā, kammavācāpi tesāṃ natthi. Tasmā te ukkoṭṇetuṃ na sakkāti vadanti”ti likhitaṃ. **Pālimuttakavinicchayenevāti** vinayalakkhaṇaṃ vinā kevalaṃ dhammadesanāmatavasenevāti attho. Khandhakato vā parivārato vā ānītasuttēna. **Nijjhāpenti** dassenti. Pubbe dhammavinayena vinicchitaṃ adhikaraṇaṃ upajjhāyādīnaṃ atthāya “adhammaṃ dhammo”ti-ādīni dīpetvāti attho. Visamāni kāyakammādīni nissitattā **visamanissito**. Evaṃ sesesu.

Adhikaraṇanidānādivaṇṇanā

342-3. **Kiṃ sambhāranti** kiṃ parikkhāraṃ, ettha **kinti** liṅgasāmaññaṃabyayaṃ. Pubbe uppannavivādaṃ nissāya pacchā uppajjanakavivādo **vivādanidānaṃ** nāma. **Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyo āpajjati**ti bhikkhunī jānaṃ pārājikaṃ dhammaṃ paṭicchādeti pārājikaṃ, vematikā paṭicchādeti thullaccayaṃ, bhikkhu saṃghādisesaṃ paṭicchādeti pācittiyaṃ, ācāravipattiṃ paṭicchādeti dukkaṭaṃ. Pubbe kata-ukkhepaniyādikiccaṃ nissāya uppajjanakakiccānaṃ. Kīdisānaṃ? Samanubhāsanādīnaṃ vasena. **Taṃ hīti** adhikaraṇaṃ.

344. Adhikaraṇesu **yena adhikaraṇena sammanti, taṃ dassetunti** yadā adhikaraṇehi sammanti, tadā kiccādhikaraṇeneva sammanti, na

aññehīti dassanattamaṃ vuttaṃ, na ekantato adhikaraṇeneva sammantīti dassanattamaṃ.

348. **Āpattādhikaraṇe saṅgho vivadatīti āpattānāpattīti evaṃ.**

353. Samuṭṭhānābhāvato sammukhāvinaye kammaṣṣa kiriyākaraṇamiccādīnā avibhajitvāva sativinayādīnaṃ channaṃyeva cha samuṭṭhānāni vibhattāni. Taṃ kasmā? Kammasaṅgahābhāvena, sativinayādīnaṃ viya saṅghasammukhatādīnaṃ kiccayatā nāma natthīti adhippāyo.

Adhikaraṇabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā

Codanādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

359. Viggāhikakathanti attho. **Nisāmayāti** sallakkhehi. “Kāraya” iti pāṭho. Pubbāparaṃ na jānāti, tasmā akovido hotīti eke. Ayaṃ pana duvidhepi kicce kenaci iriyāpathena.

Codanākaṇḍavaṇṇanā

Anuvijjakakiccavaṇṇanā

360. Anuvijjakapucchane ājīvavipatti na pucchitā. Pañcāpattikkhandhavasena ācāravipatti pucchitā. “Ājīvavipattiyāpi tatheva, saṅgahagamanato”ti vadanti. “Ajjhāpajjanto”ti pāṭho.

363. Tasmā na ca āmisam nissāyāti sambandhitabbaṃ.

Cūlasaṅgāmaṇṇanā

Anuvijjakassapaṭipattivaṇṇanā

365. **Ṭhānanisajjavatthādinissitā**ti “evaṃ ṭhātabbaṃ evaṃ
nisīditabbaṃ”ti evamādikā. **Saññājananatthanti** “evaṃ vattabbaṃ”ti evaṃ
sañjānanatthaṃ. **Anuvidhiyantenā**ti citte ṭhapentenāti attho. **Lajjā sā nu
khoti**¹ kiṃ sā lajjā ayaṃ parisāti adhippāyo. **Anuyogavattaṃ kathāpetvā**
“kimanuyogavattaṃ jānāsī”ti pucchitvā teneva kathāpetvā.
Ajānanappasaṅgā² nāma aññānaṃ.

367. **“Bhayena bhayā gacchatī”**ti bhayena bhayaḥetu bhayā gacchatīti
hetuvasena vuttaṃ. Yathā “rattattā pana duṭṭhattā ca chandā dosā ca
gacchatī”ti hi vuttaṃ, evaṃ.

Mahāsaṅgāmaṇṇanā

Voharantenajānitabbādivaṇṇanā

375. **Vaṇṇāvaṇṇoti** nīlādivaṇṇavasena ca ārogyatthādi-avaṇṇavasena ca
vuttasukkavissatṭhi.

402. **Bhūmipucchā**ti bhūmi puthavī jagatī cāti sabbāni
pathavivevacanāni.

1. Lajjiyā nu kho (Ṭṭha)

2. Pāliyaṇca aṭṭhakathāyaṇca na diṭṭhaṃ.

Kathinabhedavaṇṇanā

Kathina-atthatādivaṇṇanā

403-4. **Kinti** kathaṃ. Anādiyadānaṃ tāvakālikavatthu. “**Anāgatavasena anantarā hutvā**”ti udakāharaṇādipayogassa dhovanādipubbakaraṇassa pacchā uppajjanato, dhovanādikiriyañca sandhāya payogakaraṇato vuttaṃ. Purejātapaccaye panesa payogoti attho. **Ekam dhammampi na labhati** attano purejātassa natthitāya.

Kathinādi jānita bba vibhāgavaṇṇanā

412. **Rūpādi dhammesūti** vaṇṇagandhādi-aṭṭhakesu. “Vassānassa pacchimo māso”ti¹ vuttatā pacchime māse yasmiṃ vā tasmīṃ vā divase attharituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ.

415. “Ādiccabandhunā”ti vuttattā theravacanan”ti vadanti.

Palibodhapañhābyākaraṇakathāvaṇṇanā

415-6. Sanniṭṭhānantiko kathaṃ bahisīmāya uddharīyati? Bhikkhu akatacīvaraṃ samādāya pakkamati “na paccessan”ti, tassa bahisīmāgatassa evaṃ hoti “nevimaṃ cīvaraṃ kāressan”ti, evametassa bahisīmāgatassa uddharīyati. Kathaṃ antosīmāya? Akatacīvaraṃ samādāya pakkamati “na paccessan”ti, tato tattha phāsuvihāraṃ alabhanto tameva vihāraṃ āgacchati, tassa cīvarapalibodhoyeva ṭhito, so ca “nevimaṃ cīvaraṃ kāressan”ti citte uppanne chijjati, tasmā “**antosīmāya uddharīyati**”ti vuttaṃ. Sanniṭṭhānantikaṃ duvidhaṃ “na paccessan”ti āvāsapalibodhaṃ chinditvā tato punapi tameva vihāraṃ āgantvā “nevimaṃ cīvaraṃ kāressan”ti sanniṭṭhānaṃ karoti, bahisīmāya ṭhatvā “nevimaṃ cīvaraṃ kāressan”ti na paccessan”ti cittuppādena sanniṭṭhānantikaṃ hoti. Gāthāyampi “**dve palibodhā apubbaṃ acariman**”ti idaṃ imameva sandhāya. “Āsāvachediko kathaṃ

antosīmāya? Āsīsitena ‘tumhe vihārameva patthetha, ahaṃ paṇiṇissāmī’ti vutto pubbe ‘na paccassan’ti āvāsapalibodhaṃ chinditvā gato puna taṃ vihāraṃ gantvā tena ‘nāhaṃ sakkomi dātun’ti pahito hotī’ti likhitaṃ. **“Atthāre hi sati uddhāro nāmā”**ti atthāraṃ vinā uddhāraṃ na labhanti, tasmā vuttaṃ. **Purimā dveti** “dve kathinuddhārā ekuppādā ekanirodhā”ti vuttādhikāre paṭhamāṃ vuttā antarubbhārasahubbhārā. Na pakkamanantikādayo dve. **Ekato nirujjhantī**ti uddhārabhāvaṃ pāpuṇantīti attho.

Kathinabhedavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paññattivaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Upālipaṇcākavaṇṇanā

Anissitavaggavaṇṇanā

419. **Kāyika-upaghātikā** nāma kāyena vītikkamo.

Nappaṭippassambhanavaggavaṇṇanā

420. **Omaddakārakoti** omadditvā abhibhavitvā kārako.

Vohāravaggavaṇṇanā

424. Bhedakaravatthūni nissāya vivādādhikaraṇaṃ samuṭṭhāti, evaṃ yathāsaṅkhyāṃ gacchati. Kodhopanāhādidvādasamūlapayogaṃ vivādādhikaraṇaṃ, tathā sesesu. Osāraṇādīsu navasu ṭhānesu kammaṇattiyā karaṇaṃ. Dvīsu ṭhānesu ñattidutiyañatticatutthakammesu. Yasmā **mahā-aṭṭhakathāyaṃ** vuttanayeneva ubhatovibhaṅgā asaṅgahitā, tasmā yaṃ **kurundiyaṃ** vuttaṃ, taṃ gahetabbanti sambandho.

Diṭṭhāvikammavaggavaṇṇanā

425. Tiṇṇannaṃ upari saha āpattiṃ desetum na labbhanti. Kammanānāsaṃvāsakānaṃ laddhiggahitakova **laddhinānāsaṃvāsako**. “**Avippavāsaśīmāya ṭhitassā**”ti mahāsīmaṃ kira sandhāya vuttaṃ.

433. “Ummādā cittakkhepā”ti pāṭho.

Musāvādavaggavaṇṇanā

444. **Pariyāyena jānantassāti** yassa kassaci jānantassa pariyāyena vuttamusāvādoti attho.

446. **Anuyogo na dātabboti** tena vuttaṃ anādiyitvā tuṇhī bhavitabbanti attho.

Bhikkhunovādavaggavaṇṇanā

454. **Vohāraniruttiyaṃ** saddaniruttiyaṃ. Maggapaccavekkhaṇādayo ekūnavīsati.

Ubbāhikavaggavaṇṇanā

455. **Pasāretā** mohetā.

Adhikaraṇavūpasamavaggavaṇṇanā

458. “**Yathārattanti** anupasampanne apekkhatī”tipi vadanti.
“**Yathāvuddhanti** upasampanne apekkhatī”ti likhitam.

Kathinatthāravaggavaṇṇanā

467. “**Ekāvatto**”tipi paṭhanti, tassa kuddho kodhābhibhūtoti kirattho. Ekavatthotipi keci, uttarāsaṅgaṃ apanetvā ṭhitoti kirattho, taṃ sabbam **aṭṭhakathāyaṃ** uddhaṭapāḷiyā virujjhatīhi. Ekāvattoti¹ hi uddhaṭam, tasmā na gahetabbaṃ. **Antarā vuttakāraṇenāti** “kiccayapasutattā vandanam asamannāharanto nalāṭam paṭihaññeyyā”ti-ādivuttakāraṇena.

Upālīpaṇcakavaṇṇanā niṭṭhitā.

Āpattisamuṭṭhānavavaṇṇanā

470. **Pubbe vuttamevāti** sahaseyyādīpaṇṇattivajjam. **Itaranti** sacittakam. **Desento, domanassiko** aññehi timsāpanādīni katvā āpattim āpajjitvāti adhippāyo.

1. Ekāvattoti (Ṭṭha)

Dutiyagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā

Kāyikādi-āpattivāṇṇanā

474-5. Nidānuddesaṃ vinā sesuddesābhāvā

“sabbapātimokkhuddesānañca saṅgaho hotī”ti vuttaṃ. Vinaye garukā **vinayagarukā**. Idaṃ pana dvīsu gāthāsu kiñcāpi āgataṃ, aññehi pana missetva vuttabhāvā nānākaraṇaṃ paccetabbaṃ. **Navasu thānesu kammaṃ hotī**ti kammaṇatti hoti. **Vācā**ti vacīsambhavā. **Addhānahīno** ūnavīsativasso. “**Apicetthā**ti kurundivādo”ti vuttaṃ. **Vanappatinti** evaṃ adinnādāne āgataṃ vanappatiṃ. **Vissatṭhichaḍḍaneti** sukkavissatṭhiyaṃ. **Dukkaṭā katā**ti dukkaṭaṃ vuttaṃ. **Āmatadhaññaṃ viññāpetvā bhuñjantiyā** pubbapayoge dukkaṭaṃ, ajjhohāre pācittiyaṃ.

Pācittiyavaṇṇanā

476. Mahāsaṅghikā sāmaṇerepi āpattiṃ desāpenti kira, tena vuttaṃ “**na desāpetabbā**”ti, **daṇḍakammaṃ pana tesaṃ kātabbaṃ** tathārūpe oḷārikavītikkame.

Avandanīyapuggalādivaṇṇanā

477. **Dasasataṃ āpattiyoti** sahasaṃ āpattiyo. **Campāyaṃ vinayavatthusminti** campeyyakkhandhake. **Adhammena** vagganti-ādīni cattāri kammāniyeva bhagavatā vuttānīti attho. Na kevalaṃ āpattiyeva, **atha kho cha samathā -pa- sammukhāvinayena sammanti, samāyogaṃ gacchanti** sammukhāvinayena sampayogaṃ gacchantīti attho. Vinā samathehi **sammati**, samathabhāvaṃ gacchati. Paṭisedhatthe sati **vinā samathehī**ti samathehi vināti attho.

Soḷasakammādivaṇṇanā

478. **Asuttakanti** suttavirahitaṃ, usuttaṃ tatra natthīti adhippāyo.

Dutiyagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sedamocanagāthāvaṇṇanā

Avippavāsapañhāvaṇṇanā

479. **Tahinti** tasmim̐ puggale. **Akappiyasambhogo** nāma methunadhammādi. “Varasenāsanarakkhaṇatthāya vissajjetvā paribhuñjitum vaṭṭati”ti **garubhaṇḍavinicchaye** vutto. Ekādasāvandiye paṇḍakādayo **ekādasa**. **Upeti** sapariśam̐. **Na jīvati** nimmitarūpattā. “Ubbhakkhake na vadāmi”ti iminā mukhe methunadhammābhāvaṃ dīpeti.

Adhonābhivivajjanena vaccamaggappassāvamaggesu.

Gāmantarapariyāpannam nadipāram okkantabhikkhunim sandhāyāti bhikkhuniyā gāmāpariyāpannaparatīre nadisamīpameva sandhāya vuttā. Tattha paratīre gāmūpacāro ekaledḍupāto nadipariyantena paricchinno, tasmā paratīre ratanamattampi araññaṃ na atthi, tañca tiṇādihi paṭicchannattā dassanūpacāravirahitaṃ karoti. Tattha attano gāme āpatti natthi. Paratīre pana ekaledḍupātasankhāte gāmūpacāreyeva padaṃ ṭhapeti. Antare abhidhammavasena araññabhūtaṃ sakagāmaṃ atikkamati nāma, tasmā gaṇamhā ohīyanā ca hotīti nātappaṃ. Ettāvatāpi santosamakattvā vicāretvā gahetappaṃ. Bhikkhūnaṃ santike upasampannā pañcasatā mahāpajāpatippamukhā. Mahāpajāpatipi hi ānandattherena dinna-ovādassa paṭiggahitattā bhikkhūnaṃ santike upasampannā nāma.

Pārājikādīpañhāvaṇṇanā

480. “**Dussakuṭim sandhāyā**”ti saha dussena vītikkamanassa sakkuṇeyyatāya vuttaṃ. Liṅgaparivatte paṭiggahaṇassa vijahanato sāmāṃ gahetvā bhuñjitum na vaṭṭati. **Kāka-ūhadanaṃ vāti** kākena ūhadanaṃ vā. “Tayo purisepi upagantvā”ti pāṭhaseso.

Pācittiyādīpañhāvaṇṇanā

481. **Methunadhammapaccayā** nāma kāyasamsaggo. Tamhetu methunadhammassa pubbhāgabhūtaṃ kāyasamsaggam vāyāmantiyāti aṭṭhavatthupūraṇaṃ sandhāya.

Paribhogappaccayāti paribhogakāraṇā. **Tasmā**ti yasmā paribhogappaccayā āpajjati, tasmā bhojanapariyosāne hotīti attho. **Porāṇapottthakesu** “tassā”ti pāṭho. “Kāraṇavacanam sundaram bhojanaparicchedadassanato”ti vadanti.

Sedamocanagāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavagga

Kammavaggavaṇṇanā

483. “Ummattakasammutim ummattake yācitvā gate asammukhāpi dātum vaṭṭatī”ti vuttaṃ. Tattha nisinnepi na kuppati niyamābhāvā. Asammukhā kate dosābhāvaṃ dassetuṃ **“asammukhākataṃ sukataṃ hotī”**ti vuttaṃ. Dūtena upasampadā panettha sammukhā kātum na sakkā. Kammavācānānattasabhāvā pattanikkujjanādayo hatthapāsato apanetvā kātabbā, tena vuttaṃ **“asammukhā kataṃ sukataṃ hotī”**ti. “Pucchitvā codetvā sāretvā kātabbā apucchitvā acodetvā asāretvā karotī”ti ayaṃ vacanattho. **Ṭhapetvā kattikamāsanti** so pavāraṇāmāso, **dve ca puṇṇamāsiyoti** paṭhamadutiyavassūpagatānaṃ pavāraṇā puṇṇamāsā dve.

485. Padaṃ vā chaḍḍetīti attho. Ka-vaggādīsu **pañcasu. Garukanti** dīghaṃ, saṃyogaparañca. “Buddharakkhitattherassa yassa nakkhamatī”ti ettha ta-kāraka-kārā saṃyogaparā. **Dīghe vattabbe rassanti** “so tuṇhī assā”ti vattabbe so tuṇhi assāti vacanaṃ.

486. Sesatṭhakathāsu vuttavacanaṃ **kurundiyaṃ** pākāṇaṃ katvā **“nisīditum na sakkontī”**ti vuttaṃ.

487-8. **Parisuddhasīlā cattāro bhikkhūti** pārājikaṃ anāpannā. **Na tesam chando vā pārisuddhi vā etīti** tīsu, dvīsu vā nisinnesu ekassa, dvinnā vā chandapārisuddhi āhaṭāpi anāhaṭāva.

Apalokanakammakathāvaṇṇanā

495-6. Kāyasambhogasāmaggidānasahaseyyapaṭiggahaṇādi imassa apalokanakammaṃsa ṭhānaṃ hotīti evampi apalokanakammaṃ pavattatīti attho. Kammaññeva lakkhaṇanti kammalakkhaṇaṃ. Osāraṇanissāraṇabhaṇḍukammādayo viya kammañca hutvā aññañca nāmaṃ na labhati, kammameva hutvā

upalakkhīyatīti kammalakkhaṇaṃ upanissayo viya.

Hetupaccayādilakkhaṇavimutto hi sabbo paccayaviseso tattha saṅgayhati, evampi “kammalakkhaṇamevā”ti vuttaṃ. Kammalakkhaṇaṃ dassetuṃ “**acchinnacīvarajīṇṇacīvaranaṭṭhacīvarānaṃ**”ti-ādi vuttaṃ. “Tato atirekaṃ dentena apaloketvā dātabban”ti vuttaṃ apalokanaṃ kammalakkhaṇameva. Evaṃ sabbattha lakkhaṇaṃ veditabbaṃ. **Īṇapalibodhampī**ti sace tādisaṃ bhikkhuṃ iṇāyikā palibujjhanti. Tatruppādato dātuṃ vaṭṭati.

“**Antarasannipāt**oti uposathappavāraṇādimaḥāsannipāte ṭhapetvā antaraṃ maṅgaluccāraṇādi. **Upanikkhepat**oti cetiyassa āpadatthāya nikkhattato.

“**Aññā katikā kātabbā**”ti ye rukkhe uddissa pubbe katikā katā, tehi imesaṃ aññattāti vuttaṃ. “Sace tattha mūle”ti pubbe “ito paṭṭhāya bhājetvā khādantū”ti vacanena puggalikaparibhogo paṭikkhitto hoti. **Anuvaritvā**ti pacchato pacchato gantvā. Tesāṃ santikā paccayaṃ paccāsīsentenāti attho. **Mūlabhāg**anti dasamabhāgaṃ katvā. Pubbakāle dasamabhāgaṃ katvā adamsu, tasmā “**mūlabhāgo**”ti vuttaṃ. **Akatāvāsaṃ vā katvā**ti uppanna-āyena. **Jaggitakāleyeva na vāretabbā**ti jaggitā hutvā pupphaphalabharitakāleti attho. **Jagganakāle**ti jaggituṃ āraddhakāle. **Ñattikammaṭṭhānabhede panā**ti ñattikammaṣṣa ṭhānabhede.

Idaṃ panettha pakiṇṇakaṃ—atthi saṅghakammaṃ saṅgho eva karoti, na gaṇo, na puggalo, taṃ apalokanakammaṣṣa kammalakkhaṇekadesaṃ ṭhapetvā itaraṃ catubbidhampi kammaṃ veditabbaṃ. Atthi saṅghakammaṃ saṅgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti, taṃ pubbe ṭhapitaṃ. Vuttañhetāṃ “yasmaṃ vihāre dve tayo janā vasanti, tehi nisīditvā katampi saṅghena katasadisameva. Yasmaṃ pana vihāre eko bhikkhu hoti, tena bhikkhunā”ti-ādi¹. Atthi gaṇakammaṃ saṅgho ca karoti, gaṇo ca karoti, puggalo ca karoti, taṃ yo pārisuddhi-uposatho aññesaṃ santike karīyati, tassa vasena veditabbaṃ. Atthi gaṇakammaṃ gaṇova karoti, na saṅgho, na puggalo, taṃ yo pārisuddhi-uposatho aññamaññaṃ ārocanavasena karīyati, tassa vasena veditabbaṃ. Atthi puggalakammaṃ puggalova karoti, na saṅgho, na gaṇo, taṃ

1. Vi-Ṭṭha 4. 254 piṭṭhe.

adhiṭṭhānuposathavasena veditabbaṃ. Atthi gaṇakammaṃ ekaccova gaṇo karoti, ekacco na karoti, tattha añattikaṃ dveveva karonti, na tayo. Sañattikaṃ tayova karonti, na tato ūnā vā adhikā vāti.

Apaññattepaññattavaggavaṇṇanā

500. Kakusandhakoṇāgamanakassapā eva hi satta āpattikkhandhe paññapesuṃ. Vipassī-ādayo pana ovādapātimokkhaṃ uddisimsu, na sikkhāpadaṃ paññapesuṃ.

Nigamanakathāvaṇṇanā

Ubhatovibhaṅgakhandhakaparivārehi vibhattaṃ desanaṃ atthi tassa vinayapiṭakassa, nāmena **samantapāsādikā nāma saṃvaṇṇanā** “samantapāsādikā nāmā”ti vuttavacanasamvaṇṇanā samattāti āha. **Tattha** padhānaghare. **Iddhā** atthavinicchayādīhi.

Sammā udito samudito, te guṇe akicchena adhigato adhikappamāṇaguṇehi vā samudito, tena **samuditena** “gatānaṃ dhammānaṃ gatiyo samannesatī”ti vuttāya satiyā uppādītā saddhādayo **paramavisuddhā** nāma samannārakkhattā. Iti satipi saddhādīhi vuttā hoti. Evaṃ sante ettha vutte catubbidhe sīle pātimokkhasamvarasīlaṃ saddhā maṇḍeti. Saddhāsādhanañhi taṃ.

Indriyasamvarājīvapārisuddhipaccayaparibhogasīlāni paṭimaṇḍenti sativīriyapaññāyoti yathāyogaṃ veditabbaṃ. Apica saddhā ca buddhirahitā avisuddhā hoti buddhiyā pasādahetuttā. Buddhiyo pana tassānubhāvena paramavisuddhā nāma honti. Paññā saddhārahitā kerāṭikapakkhaṃ bhajati, saddhāyuttā eva visuddhā hoti. Vīriyañca samādhirahitaṃ uddhaccāya samvattati, na samādhiyuttanti vīriyassa suddhavacanato samādhipi vutto hoti, evaṃ paramavisuddhā saddhādayopi pātimokkhaṃ paṭimaṇḍentīti nāttabbaṃ. Kathaṃ? Paṭipattidesake satthari ca paṭipattiyañca paṭipattiphale ca saddhāya vinā sīlasamādānaṃ, samādinnavisodhanañca kāhuṃ na sakkāti saddhā pātimokkhaṃ paṭimaṇḍeti. Tattha “itipi

so bhagavā”ti-ādinā¹ satthari ca pūjetum sakkoti. Paṭipattiyāṃ sīlavipattisampattimūlake sandiṭṭhikasamparāyikaphale ca saddhāpavatti vitthārato ñātabbā, sīlavipattisampattinimittāṃ ādinavamānisaṃsañca ādinavapariccāge, ānisaṃsasampādane ca upāyaṃ disvā tathā pavattamānā paññā pātimokkhasaṃvaram paṭimaṇḍeti. “Atisītan”ti-ādinā appavattanārahaṃ kosajjāṃ “yo ca sītañca uṇhañcā”ti vuttānusārena pajahitvā anuppannuppannānaṃ asaṃvarasaṃvarānaṃ anuppādanapajahana-uppādanavaḍḍhanavasena pavattamānavīriyaṃ pātimokkhaṃ paṭimaṇḍeti, iminā nayena indriyasaṃvarādisupī yojetabbaṃ. Catunnampi saṅgahavattthūnaṃ anukūlasamudācāro idha ācāroti veditabbo. **Ajjava-**vacanena lābhasakkārahetu kāyaduccaritādikuṭilakaramāyāsāṭṭheyyapaṭipakkha-ajjavadhamma samāyogadīpanena alobhajjhāsayaṭā dīpitā. **Maddava-**vacanena kakkhalābhāvakarapaṭiṅghādīpaṭipakkhabhūtamettādimaddavadhammasamāyogadīpanena hitajjhāsayaḍīni dīpitāni honti. **Ādisaddena** “khanti ca soraccañca sākhalayañca paṭisanthāro cā”ti-ādinā² vuttadhammehi samāyogo dīpito hoti. Idha vuttā ajjavamaddavādayo guṇā sīlasampattiyaṃ hetū ca honti sīlasampattiphalañca taṃsampādanato. **Sakasamayoti** catuparisā. Etena sabhāgaduḍḍhabhāvābhāvo sūcito. Atha vā **sakasamayoti** sogataṃ³ piṭakattayaṃ sakasamayo eva gahanaṃ duddīpanattā, sakasamayassa sanniṭṭhānaṃ sakasamayagahanaṃ—

“Saccaṃ satto paṭisandhi, paccayākārameva ca.

Duddasā caturo dhammā, desetunñca sudukkarā”ti⁴—

Vuttattā yathā sakasamayassa gahanapadena yojanā vuttā, tathā parasamayassapi. **Paññaveyyattiyenā**ti anena tikhiṇena ñāṇena katasilānisitasatthasadisasabhāvapaññā vuttā. Tipiṭakasāṅkhātāya pariyattiyā pabhedo **tipiṭakapariyattipabhedo**. Tasmim pabhede. Tanti ca tanti-attho ca **sāsanam** nāma. Idha “tanti evā”ti vadanti. Yasmim ayaṃ saṃvaṇṇanā niṭṭhāpitā, tasmim kāle paṭivedhaññābhāvato sutamayaṃ sandhāya **“appaṭihataññappabhāvenā”**ti vuttaṃ. Karaṇasampattiyaṃ

1. Dī 1. 82; Ma 1. 45; Saṃ 1. 221 piṭṭhādīsu.

3. Sopadesaṃ (Ka)

2. Abhi 1. 15 piṭṭhe.

4. Abhi-Ṭṭha 2. 123 piṭṭhe.

1. Paññābhedeṇi (Ka)

“vipulavisuddhabuddhinā”ti. **Garūhi** “piyo garu bhāvanīyo”ti-ādinā¹
yuttagaṇchi yuttagarūhi. Gaṇchi thirabhāvaṃ gatattā **therena**.

Sīlena sīlassa vā visuddhiyā **sīlavisuddhiyā**. Avijjaṇḍakosaṃ padāletvā
paṭhamāṃ abhinibbattattā **lokajetṭhassa**. Lokassa vā gambhīre mahante
sīlādikkhandhe esi gavesīti **mahesīti**.

Ettāvatā samadhikasattavīsatisahassaparimāṇāya
samantapāsādikasaññitāya **vinayaṭṭhakathāya** sabbapadesu vinicchayaajātaṃ
saṅkhipitvā **gaṇṭhiṭṭhānavikāsanā** katā hoti, tathāpi yaṃ ettha likhitaṃ, taṃ
suṭṭhu vicāretvā **pāḷiṇca aṭṭhakathaṇca** sallakkhetvā ye ācariyā buddhassa
bhagavato mahānubhāvaṃ, vinayapiṭakassa ca vicitrānayaagamabhīratthataṃ
sallakkhetvā porāṇānaṃ kathāmaggaṃ avināsetvā attano matim pahāya
kevalaṃ saddhammaṭṭhitiyā, parānuggahakāmatāya ca vinayapiṭakaṃ
pakāsentā ṭhitā, tesaṃ pādamūle vanditvā
khantisoraccādiguṇasamannāgatenā hutvā vattasampattiyaṃ tesaṃ cittaṃ
ārādhetvā paveṇiyā āgataṃ vinicchayaṃ kathāpetvā upadhāretvā yaṃ tena
saṃsandati, taṃ gahetabbaṃ, itaraṃ chaḍḍetabbaṃ. Itarathā tuṇhībhūtena
bhavitabbaṃ. Vinicchayaṃsaṅkarakarena pana na bhavitabbameva. Kasmā?
Sāsanassa nāsahetuttā. Hoti cettha—

“Asambudhaṃ buddhamahānubhāvaṃ,
Dhammassa gambhīranayaṭṭhataṇca.
Yo vaṇṇaye taṃ vinayaṃ aviññū,
So duddaso sāsanaṇāsahetu.

Pāḷim tadatthaṇca asambudhaṃ hi,
Nāseti yo aṭṭhakathānayaṇca.
Anicchayaṃ nicchayato parehi,
Gāheti teheva purakkhato² so.

1. Surakkhato (Ka)

2. Am 2. 422; Khu 10. 142 piṭṭhesu.

Anukkameneva mahājanena,
Purakkhato paṇḍitamānibhikkhu.
Apaṇḍitānaṃ vimatiṃ akatvā,
Ācariyalīlaṃ purato karotī”ti.

Samantapāsādikāya gaṇṭhipadādhippāyappakāsanā samattā.

Vajirabuddhiṭkā niṭṭhitā.

Vajirabuddhiṭṭkāya

Samvaṇṇitapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Aṃsabhaṇḍikaṃ	208	Agamanapathe	460
Akataṃ	509, 545	Agamāsi	451
Akatapabbhāre	296	Agāmake	360
Akatavatthum	207	Agārikabhūto	410
Akataviññattiyā	168	Aggaḷaguttiyeva	497
Akatāvāsaṃ	585	Aggim kātum	296
Akappiyakataṃ	318	Aggim ṭhapetum	297
Akappiyañca	260	Aggimanto	320
Akappiyameva	249	Agghavisuddhiyā	556
Akappiyasappinā	322	Agghasamodhāno	513
Akappiyasambhogo	577	Aṅgaṃ	519
Akaraṇīyo	472	Aṅgīraso	545
Akātum	490	Acarimaṃ	173
Akāmakā	68	Acittakattā	257
Akāraṇaṃ	513	Acittakabhāvena	239
Akāsi	53	Acittakāni	388
Akiriyaṭo	108	Acīvarassa	234
Akiriya	370	Accajantā	19
Akuppadhammattā	172	Accantameva	34
Akuppā vimutti	405	Accuggamma	398
Akusalaṃ	520	Accekacīvaraṃ	279
Akusalacittaṃ	361	Acchādetvā	411
Akusalo	549	Acchi	122, 320
Akkharaṃ	43	Acchissanti	195
Akkharasamūho	291	Acchupiyanti	522
Agandhikapupphaṃ	320		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Ajātassaro	461	Aṭṭhikakaṇṭakāni	523
Ajānantassa	168	Aṭṭhitassa	16
Ajjatanā	538	Aṭṭhimiñjaṃ	427
Ajjava	582	Aḍḍhateyyahattham	345
Ajjhattaṃ	152	Aḍḍhabāhu	528
Ajjhupekkhanaṃ	146	Aḍḍhamāso	22
Ajjhesanaṃ	18	Aṇaṇa	397
Ajjhokāse	300	Aṇimata	41
Ajjhoharato	322	Aṇḍavuḍḍhi	482
Añatvā	483	Atakkāvacaro	397
Aññaṃ	258	Atikkantampi	530
Aññaṃ navam	252	Atikkanto	22
Aññatarappahonakaṃ	489	Atikkamitvā	420
Aññatitthiyapubbo	422	Atikkāmayato	542
Aññathāpi	243	Aticchatha	26
Aññabhāgassa	200	Ativuṭṭhikāle	460
Aññabhāgiyassa	201	Atta	286, 287
Aññabhāgo	200	Attakilamathānuyogo	402
Aññamaññaśaṅkaravirahite	24	Attanā	242
Aññassatthāya	244	Attanomati	88
Aññā	401	Attano vāde	286
Aññāsi	38	Attapaccakkhavanam	21
Aññena	243	Attā	72
Aṭṭhakathānissito	291	Attādānaṃ	536
Aṭṭhaṅgulapādakaṃ	341	Atthaṃ	18, 24
Aṭṭhatvā	313	Atthataṃ	492
Aṭṭhannaṃ pārājikānaṃ	355	Atthato	304
Aṭṭhapi soḷasapi	526	Atthapadaṃ	40
Aṭṭhasatatanhāvicarītāni	41	Atthavase	533
		Atthāpatti	554

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Atthābhisaṃmayā	34
Atthāya	24
Atthibhāvaṃ	512
Attho	43
Adaḍḍhāya	297
Adassaneyeva	508
Adāsi	339
Addhamāsaṃ	146
Addhānamaggappaṭipannassa	255
Addhānasaṅkhāte	150
Adhammacaraṇena	349
Adhammena	461
Adhikaraṇaṃ	35, 97, 201
Adhikaraṇaṭṭho	199
Adhikaraṇassa	201
Adhikaraṇehi	550
Adhikuṭṭanaṭṭhena	334
Adhiccasaṃuppanni-	
kapakkhampi	27
Adhiṭṭhahitvā	239, 462
Adhiṭṭhātabbā	275
Adhiṭṭhātumaṃ	221
Adhiṭṭhānasampannaṃ	146
Adhiṭṭhitā	313
Adhiṭṭheti	271
Adhipateyyaṭṭho	42
Adhippāyamattaṃ	355
Adhippāyo	85
Adhimattaṃ	418
Adhimutto	476
Anacchariyā	397

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Anajjhāpanno	450
Anajjhāvutthakaṃ	191
Anativattanaṭṭhena	146
Anattā	545
Anattukkaṃsaṇato	55
Anatthasaṃhito	402
Ananuññātaṃ	68
Anapekkhagamanena	467
Anariyā	356
Anariyo	402
Anākappasampannā	416
Anāgata	281
Anāgamanampi	453
Anādaraṃ	533
Anāpatti	79
Anāpattivāre	279
Anāpucchitvāpi	301
Anāropite	298
Anāvilasaṅkappo	415
Anibandhanīyo	525
Animantitacatutthaṃ	313
Animantena	468
Aniyamaniddesaṃvacanaṃ	32
Anuññāto	68, 206
Anudūtaṃ	508
Anupaddavatthāya	463
Anupariyāyi	522
Anupasampannaṃ	299
Anupasampannasaññī	337
Anupasampanno	325

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Anupādāya	57
Anupādāparinibbānatthāya	29
Anupādisesāya	21
Anuppādadhammā	44
Anuppādo	394
Anumānessāma	541
Anumodāma	490
Anuyogo	198, 402
Anuvadanti	199
Anuvādaṃ	538
Anuvicaritvā	580
Anullapanādhippāyo	173
Anussāganāyena	192
Antamaso	85
Antaradhāyati	306
Antarasannipāto	580
Antarasamudde	126
Antarā ca	400
Antarāpatti	556, 557
Antarāyāya	335
Antarāyiko	449
Antarāyena	538
Antarena	520
Antarā	401
Antānantiko	27
Antimamaṇḍalaṃ	62
Antevāsikā	526
Anto	398
Antodasāhe	275
Antonadiyaṃ	459

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Antonimittagatehi	453
Antoleṇaṃ	454
Andharaṭṭhaṃ	28
Anvaddhamāsaṃ	453
Apakkā	271
Apaccuddharitvā	558
Apaññatte	69, 70, 238
Apattacīvaraṃ	435
Apadānena	207
Apanetabbā	168
Apanetvā	477
Aparavasitā	41
Aparāparaparivattane	265
Aparāmaṭṭhāni	546
Aparikkhitte	420
Apalokanato	548
Apavāhanaṃ	432
Apavilāyamāno	495
Apākaṭā	201
Apātubhāvā	46
Apāpitaṃ	530
Apāpuretaṃ	397
Apārutā	398
Api	248, 304, 323
Apubbaṃ	173
Appaṭikūlaṃ	55
Appaṭiññāya	196
Appaṭipīḷanaṃ	152
Appaṭivekkhitvā	167
Appaṭihataññāppabhāvena	582

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Appatto	503	Amataṃ	26
Appamādo	26	Amataṭṭho	42
Appameyyaṃ	6	Amatadundubhiṃ	400
Apparajakkhajātikā	397	Amatassa dvāraṃ	397
Apparajakkhajātiko	398	Amarāvikkhepikapakkhampi	27
Appātaṅkaṃ	44	Amaribhukāmā	165
Appābādhaṃ	44	Amissaṃ	17
Appeva nāma	541	Amutra	51
Abbokiṇṇāni	57	Amūlakattaṃ	199
Abbhetabbo	512	Amūlakabhūtagāme	297
Abyākataṃ	519	Amūlḥhavinayo	549
Abhājite	500	Ambāṭakaṃ	319
Abhāvena	199	Arañjaro	528
Abhāsi	26	Araññaṃ	149
Abhi	175	Arañṇe	360
Abhiññāya	402	Araḥaṭaghaṭṭiyantaṃ	524
Abhiññeyyaṃ	154	Araho rahosaññī	163
Abhidosakālaṃkato	399	Ariyakena	98
Abhidhammaṃ	387	Ariyasaṃghaṃ	13
Abhidhammavirodho	179	Aruṇaṃ	467, 498
Abhinibbhidā	51	Aruṇuggamane	237
Abhinivṛṭṭhokāsassa	171	Alaṃvacanīyā	191
Abhinīhāraḥkhamāṃ	49	Alabhīti labho	330
Abhisāṅkharesi	410	Alābhakesu	527
Abhisamayaṭṭho	34	Alābhesi	288
Abhisambhuṇāti	18	Allasarīre	104
Abhīto	413	Allīyaṇaṃ	402
Abhūtagāmaṃulattā	297	Avakaṇṇakaṃ	288
Amaccassa	29	Avajānāti	286

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Avajānitvā	216
Avadhāraṇatthe	38
Avatthukapakkā	271, 481
Avayave	179
Avikappanaṃ	315
Avikkhambhite	149
Avijjādikilesajālaviddhaṃ- sino	11
Avijjāpaccayā	394
Aviññussa	98
Avippavāsakkaṇṇavavattā- panatthaṃ	230
Avippavāsasammutiṃ	230
Avippavāsasīmā	457
Avisaṅketam	170
Avisesena	171
Avuṭṭhitāya	474
Averisabhāgo	512
Asakkonto	165
Asaṅkhataṭṭho	42
Asañcicca	168
Asante	360
Asandhimittā	26
Asannidhikatenā	492
Asabbaññū assa	204
Asamanubhāsantassa	206
Asambudhaṃ	11
Asambhinnasamuṭṭhānāni	545
Asammatāya	456
Asammohato	154

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]	
Asammohādhimutto	477
Asādiyantena	247
Asādhāraṇahetumhi	37
Asisūnūpamā	334
Asīmā	458
Asucino	145
Asuttakaṃ	576
Asuttantavinibaddhaṃ	72
Asuddhā	424
Asubhaṃ	145
Asubhakammaṭṭhānaṃ	149
Asubhā	145
Asubhāya	145
Asekkhaṅgāni	415
Asekkhena	422
Asecanako	149
Asenāsanāni	527
Assa	200, 341
Assavanatā	397
Assāsakā	414
Assāsapassāse	153
Assāsavasena	148
Assudha	253
Ahuvuñca	297
Ahogaṅgo	541
Aho nūna	476
[Ā]	
Ākaṅkhamānena	256
Ākaḍḍhanayantaṃ	524

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[Ā]	
Ākāṣatale	117	Ādesanāpāṇihāriyā-	
Ākāṣapabbhāraṃ	454	nusāsaniyā	533
Ākāṣena	22	Ādhārake	324
Ākāro	43	Ādhāro	200
Āgacchati	359	Ānamanā	151
Āgataṃ	468	Ānisaṃsaṃ	490
Āgantukabhattampi	531	Āpattim	288
Āgantukā	475	Āpatti	101
Āgantvā	22	Āpattikkhandhā	548
Āgamabyattito	44	Āpattigāminiyopi	537
Āgamā	540	Āpatti dukkaṭassa	321
Āgametha	377	Āpattibhayā	205
Āgāminiyā	57	Āpattibhedadassanattamaṃ	193
Āgāḷhā	401	Āpattivuṭṭhānaṃ	179
Āgilāyati	533	Āpadāsu	305
Ācariyavādaṃ	88	Āpāṇakoṭikaṃ	543
Ācariyaparamparato	63	Āpāthāramaṇīyato	55
Ācariyuggaho	329	Āpucchanāṃ	301
Ācare	356	Āmakadhaññaṃ	369
Ājānissati	398	Āyatim	44
Ājīvo	56	Āyato	341
Āṇatto	276	Āyassa	53
Āṇacakkaṃ	22	Āyācanti	190
Āṇāpako	159	Āyāmi	414
Ādaratthavaseneva	58	Āyukappaṃ	533
Ādānavatti	482	Āyūhana	42
Ādi	50	Āraṇṇako	122
Ādicco	545	Ārakā	546
Ādittapariyāya	414	Āraggena	122
Ādīnava	408	Ārammaṇato	154

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]	
Ārammaṇasantatāya	149
Ārammaṇe	151
Ārāmādi-atthāya	207
Ārāme ṭhitā	372
Ārocetvā	513
Ārocetha	448
Ālindakamiḍḍhikādīnaṃ	522
Āluva	319
Āloko	404
Ālopaṇāṅkhepena	530
Āvajjanavasī	153
Āvaṭṭetvā	28
Āvaraṇaṃ	428
Āvāṭe	164
Āvāsesu	527
Āviddhapakkhapāsaṃ	524
Āsatti	525
Āsado	532
Āsabhiṃ	44
Āsayabhedato	175
Āsavā	54
Āsavehi	57
Āsutā	541
Āsevanatṭhena	146
Āhacca	150
Āhañchaṃ	400
Āhatako	357
Āhāraṃ	168
Āhāratṭhitikā	39
Āhārattham	481

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]	
Āhāratthāya	319
Āḷambaraṃ	408
[I - Ī]	
Īcchāvacarānaṃ	49
Īñjanā	151
Īṭṭhakā	303
Īṭṭhāniṭṭhaviparītaṃ	47
Īti	405
Ītthambhūtassa	38
Ītthinimittaṃ	105
Ītthiyuttana	538
Ītthiliṅgaṃ	112
Īddhipāṭihāriyaṃ	533
Īddhimayikaṃ	487
Īddhiyā	173
Īndriyānaṃ	146
Īmesaṃ sutvā	338
Ītim	156
Īdisāni	177
[U]	
Ukkiranti	122
Ukkhipāpetvā	454
Ukkheṭito	172
Ukkhepanīyaṃ	508
Ukkhepanīyakammaṃ	508
Ukkhepimaṃ	453
Uggahitakaṃ	268
Ugghātetukāmo	298
Uccāraṇamattaṃ	323

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[U]	
Ucchumhā	270	Uddeso	557
Ucchurasam	271	Uddharaṇam	103
Ucchedavādi	27	Uddhumātakasaññā	94
Ujjavanikāyā	540	Upakārakattena	47
Ujjavimsu	541	Upakkamukho	439
Ujjavujjave	381	Upakkilesa	53
Uṭṭhāpanena	467	Upagantabbam	471
Uṭṭhāpeti	498	Upagantum	469
Uṭṭitvā	522	Upaghātetī	557
Uṇhīsato	425	Upacāram	291, 302
Uṇhodakena	269	Upacāre	496
Ututtayānukūlam	149	Upacāro	238
Utuvasse	463	Upacchindati	168
Uttamam	40	Upacchinnā	235
Uttarapadena	68	Upaṭṭhānam	148
Uttaritam	165	Upaḍḍhakkhāyite	104
Udakavāhako	414	Upaḍḍhupadḍham	424
Udakukkhepā	458	Upadahātabbo	536
Udaggaṇṇam	409	Upaddutā	540
Udadhi mahā	533	Upanāham	439
Udapajjatha	533	Upanikkhepam	261
Udabbahi	288	Upanibandhitvā	527
Udānam udānesi	408	Upanibandhanathambhamūlam	152
Udicchare	413	Upanetabbam	363
Udukkhalaṃva	454	Upapattivāsena	44
Uddāletvā	341	Upapannaphalo	56
Uddiṭṭhe	426	Uparibhāgamajjham	100
Uddisitabbam	447	Upavattanam	21
Uddisitum	450	Upavādo	58
Uddesam	210	Upasaṅkamantu	253

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]	
Upasampadakammavācāsadisam	428
Upasampannabhikkhunā	431
Upasampādentī	435
Upādānakkhayassa	477
Upādinnaena	185
Upāyena	206
Upāli	533
Upāsako	55
Upekkhānubrūhanā	145
Upeti	473
Uposathantarāyo	466
Uposathamukham	456
Uposathamukhassa	456
Uposathe	450
Uposatho	305
Uppaṭipāṭiyā	150, 174
Uppannaṃ	413
Uppannattā	498
Uppaliniyaṃ	397
Ubbāḷhā	380
Ubbhārāya	492
Ubbhidaṃ	481
Ubhatobyañjanāsi	188
Ubhatosaṅghe	237
Ubhatosuddhiyāva	412
Ubhayatīresu	359
Ummattako	98
Ummādiya	320
Ummukaṃ	370
Uyyānaṃ	380

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]	
Uruvelā	392
Usabhaka	319
Ussukkavacanaṃ	155
[Ū]	
Ūnakaṃ	458
Ūnatarampi	192
Ūnavīsativasso	337
[E]	
Ekaṃsena	202
Ekakulaṃ	378
Ekaccasassatiko	27
Ekatimse	237
Ekato	312
Ekattupaṭṭhānassa	146
Ekanikāyikānaṃ	316
Ekanipātanaṃ	22
Ekantato	519
Ekapayogo	371
Ekaparicchedāni	338
Ekaratanappamāṇā	454
Ekarasaṭṭhena	146
Ekavalaḷaṇjaṃ	529
Ekavāraṃ	530
Ekaṣāṭakaṃ	241
Ekaṣālake	34
Ekaṣīmāya	490
Ekānussāvane	441, 442
Ekārakkhā	415
Ekindriyaṃ	379

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[O]	
Ekūnavīsativasso	333	Odissa	206
Ekūpacāro	230	Opapāyi	417
Eke	22	Opātetī	291
Ekevādo	242	Omadditvā	557
Eko baddho	452	Omasati	547
Eti	188	Oyācanti	190
Evamgotto	51	Oraṃ	453
Evamṇāmo	51	Oravasaddaṃ	486
Evamsate	533	Oriṃatīrameva	359
Eso me attā	407	Orohati	346
Esohamasmi	407	Orohitvā	409
Ehiti	198	Oloṇī	346
[O]		Osāreti	360
Okallako	99	Osāretvā	446
Okāraṃ	409	Olārikassa	46
Okāsaṃ	387	Olārikeneva	287
Okāsakammaṃ	200	[Ka]	
Okāsassa	159	Kacche	408
Okkantabhikkhuṇiṃ	576	Kaṇci desaṃ	201
Okkami	408	Kaṇjikaṃ	323
Ocinantā	62	Kaṭukaphalaṃ	320
Ojavanto	149	Kaṭasakkharā	296
Oṇojanaṃ	510	Kaṇṭakadvāraṃ	117
Otarati	454	Kaṇṭakampi	207
Otaratu	522	Kaṇṭakena	482
Otiṇṇe	62	Kaṇṭhe	408
Otiṇṇo	180	Kaṇḍupaṭicchādi	342
Ottharitvā	460	Kaṇḍusaṃ	490
Odātānaṃ	251	Kaṇṇasukhato	55

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Katatelam	269	Kammaṭṭhānaṃ	152
Katipāhaṃ	68	Kammadosaṃ	360
Katovassa	456	Kammappattāyopi	537
Kattā	196	Kammalakkaḥaṇaṃ	203
Kattikajuṇhapakkhassa	28	Kammavācā	490
Kathānusārena	304	Kammārabhaṇḍu	424
Kathinaṃ	488	Kammārahassa	298
Kathinacīvarato	491	Karaṇattho	35
Kathinatthatasīmāyaṃ	488	Karaṇāni	412
Kathinatthāraṃ	488	Karaṇīyaṃ	472
Kathetuṃ	304	Karamandaṃ	269
Kapimiddhapareto	179	Karuṇākiccaṃ	35
Kapotabhaṇḍikā	529	Karuṇāvipphāraṃ	45
Kappaṃ	205	Karuṇāvihārena	34
Kappaṃ katvā	238	Kali	72
Kappagatikaṃ	357	Kalisāsaṇaṃ	72
Kappati	542	Kallaṃ nu	407
Kappanahutehi	416	Kallacittaṃ	409
Kappanti	559	Kavāṭavittthārappamāṇo	303
Kappiyakuṭiṃ	486	Kasaṭaṃ	323
Kappiyabhaṇḍaṃ	249, 261	Kaseruko	319
Kappiyamaṃsakhīraṃ	324	Kahāpaṇo	124
Kappiyavasena	168	Kātabbaṃ	508
Kappiyākappiyaṃ	412	Kātumeva	424
Kappeti	199	Kāmasukhallikānuyogo	402
Kappo	5	Kāmitthiyo	414
Kabaḷe kabaḷe	496	Kāmupādānapaccayā	38
Kammaṃ	548	Kāmesu	402
Kammakāraḥkaṃghe	360	Kāyakammaṃ	330
Kammacittikatāni	476	Kāyacchavī	112

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kāyappāgabbhiyaṃ	546	Kirakammakārena	313
Kāyavicchindaniyakathaṃ	145	Kiriyaṃ	190
Kāyasamsaggaṃ	180	Kiriyato	108
Kāyānugatikattā	300	Kiriyā	370
Kāyikāni	322	Kiriyākiriyaṭo	188
Kāyena	107	Kiriyāviseso	159
Kāyo	150	Kilāsuno	57
Kārakagaṇassa	360	Kīṭāgiri	207
Kārakasamghasadiṣaṃ	87	Kīḷana-upavanaṃ	380
Kāraṇaṃ	62	Kukkuccaṃ	545
Kāraṇato	304	Kukkuccāyanto	311
Kārantarā	529	Kucchicimilikā	491
Kārī	149	Kuṭṭim karoti	547
Kāretabbaṃ	319	Kuṭṭim karoṭha	194
Kāretabbo	322	Kuṭṭigehe	454
Kālaññū	62	Kuṭṭhaṃ	443
Kālattho	35	Kuṇī	439
Kālo	5, 62	Kudālappahāre	164
Kāsamaddaka	320	Kuntāla	320
Kāsāyāni	411	Kuyyaka	320
Kāsmarī	320	Kulavaṃ	540
Kāḷānusārī	167	Kulānuddayatāya	533
Kiccaṃ	199	Kule	325
Kiccayatā	199	Kullakavihārena	541
Kiccasuḍḍhiyā	43	Kusalaṃ	205
Kiccādhikaraṇaṃ	548	Kusalacitto	519
Kicchena	397	Kusalatthikānaṃ	13
Kiṇṇena	523	Kusumamālaṃ	72
Kittetuṃ	456	Kūṭaṭṭhitikā	529
Kira	151, 409	Keṭubhaṃ	26

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Kha]	
Ketum	525	Khāṇukam	459
Ketumālā	26	Khādanam	267
Kesamissam	414	Khādanīyam	385
Kesavissajjanam	427	Khādanantassa	483
Koṭi	332	Khādimṣu	268
Koṭihi	204	Khāyitam	104
Koṭṭetvā	459	Khārakamūlam	319
Koṭṭhakam	418	Khārikājamissam	414
Koṭṭhaphalam	481	Khārakākoli	319
Koṇam	455	Khīravallikando	319
Koṇato	455	Khīlanamantam	382
Koṇasuttapiḷakā	122	Khuddakapalibodhā	152
Kopetvā	114	Khetam	13
Kosiyam	250	Khedam	6
Kosiyakārako	250	Khobhakaraṇapaccayo	177
[Kha]		[Ga]	
Khajjetvā	523	Gaṇanā	288
Khaṇo	34	Gaṇabhojanam	312
Khaṇḍasīmam	411	Gaṇassa	365
Khaṇḍasīmāyam	457	Gahaṇe	185
Khandha	391	Gaṇṭhi	319
Khandhakavattāni	535	Gaṇṭhikā	529
Khandhakovidā	391	Gaṇḍo	443
Khandhā	391	Gatassa	469
Khamati	53	Gato	6
Khamanīyam	44	Gantabbam	419
Kharabhāvo	45	Gantukāmā	305
Khale	249	Gabbhinim	384
Khāṇum	105	Gabbhokkantikasamayo	34

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga]	
Gamanuppādanam	356
Gamanena	39
Gamikabhattampi	531
Gamenti	540
Gammo	402
Gayam	400
Gayamuggaram	122
Garahā	58
Garu	584
Garukabhāvanam	152
Garubhaṇḍam	528
Garubhaṇḍena	528
Garumedhassa	99
Galagaṇḍi	437
Gahakūṭam	23
Gahapati	379
Gahākāram	23
Gahitattā	262
Gāmañca	456
Gāmadhammam	72
Gāmanigamasīmam	460
Gāmantarapariyāpannam	578
Gāmantaragaṇanāya	310
Gāmasīmāsankhyam	461
Gāmikā	476
Gāmūpacārañca	456
Gārayho	329
Gāham	198
Giñjakāvasatho	121
Gilānasseva	485

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ga]	
Gilānupaṭṭhākānam	499
Gihivikataṃ	477
Gihivikaṭaṇihārena	528
Gihibhāvam	98
Gīvā	357
Guṇi	439
Guttam	26
Guḷapiṇḍam	531
Guḷo	485
Guḷhapaṭicchanno	311
Gehassitapemaṃ	418
Gocariyānam	251
Goṭṭhaphalam	320
Gotrabhuno	171
Gonaso	100
Gopakā	28
Gopphanam	207
Gobhattanāḷikā	439
Gomuttakam	122
[Gha]	
Ghaṭayati	194
Ghaṭikaṭāham	523
Ghaṭikadāma-olambako	208
Ghaṭetvā	490
Gharamaṅgalam	427
[Ca]	
Ca	335
Cakkabhedaṃ	533

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ca]	
Cakkavīriyo	189
Cakkhukaraṇī	402
Caccumūlaṃ	319
Catuddisā	410
Catupañcarukkhanimitta- mattampi	452
Caturassavattaṃ	522
Caturāpasseno	415
Caturāsītikappasahassa- paramāyupariyanto	51
Cattāro	312
Cammaṃ	477
Cammasaṃyutte	551
Cara	405
Carukena	323
Cavitvā	26
Cātuddasiko	305
Cāpo	348
Cārabhūmi	192
Cālitehi	481
Citā	525
Ciṇṇamānatto	512
Cittaṃ	54
Cittaṅgaṃ	108
Cittapakkhandaṇaṃ	146
Cittaviveko	46
Cittavisuddhi	145
Cittayampayuttaṃ	99
Cittuppādo	518
Citte	54
Cittekaggatatthāni	48

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ca]	
Cittena	108
Ciraṃ	57
Cirapaṭikā	414
Cirā	57
Cīnamuggo	320
Cīnavuṭṭhāni	28
Cīvaraṃ	282
Cīvarapaccāsā	234
Cīvarāsā	235
Cutūpapātāṇāya	51
Ceṭake	310
Ceṭako	99
Cetanā	198
Cetāpitaṃ	261
Cetiyādi	164
Cetehi	480
Cetokhilā	41
Cellako	99
Coca	320
Coranāgassa	169
[Cha]	
Chakaṇaṃ	481
Chaḍḍitapatita-uklāpā	22
Chaḍḍetvā	323
Chattamaṅgalaṃ	427
Chadanaṃeva	194
Chadanūpari	303
Chandaṃ	385
Chandaso	487

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Cha]		[Ja]	
Chandāya	299	Jātaḷaṇī	320
Chando	150	Jātānaṁ	146
Channassa	540	Jātiphalaṁ	320
Chapakavatthusmiṁ	348	Jātisampannakulāni	28
Chabbaggiyānaṁ	526	Jātu	533
Chavasīsassa pattaṁ	523	Jānitabbā	201
Chasattaḷaṅṭhakāni	302	Jāpito	288
Chaḷaṅgā	415	Jālavitānaṁ	207
Chaḷaṅgupekkhā	46	Jīvati	576
Chāyā	443	Jīvantīpupphaṁ	320
Chijjati	332	Jīvamānakapurisassa	105
Chindantaṁ	169	Jīvaloko	11
Chinnapātaṁ	540	Jīvikaṁ	319
Chinnaṇaṭṭumakānussaraṇādīsu	50	[Jha - Ña]	
Chinnavassānaṁ	527	Jhānaṁ	173
Chetabbamhi	522	Jhānapaṭilābhapaccanīkānaṁ	49
Chedanakaṁ	542	Jhāyato	395
[Ja]		Ñatti	458
Jaggato	533	Ñattikammaṭṭhānabhede	585
Jagganattāya	179	Ñatticatutthēna	94
Jaṅghappamāṇaṁ	28	Ñattito	548
Jajjharī	319	Ñatvā	112
Jaṭile	414	Ñāṇaṁ	40
Jammim	25	Ñāṇakaraṇī	402
Jaraṭṭhaṁ	319	Ñāṇakiccaṁ	34
Jallikā	271	Ñātakapavāritaṭṭhāne	369
Javakaṇṇakaṁ	288	Ñātikulaṁ	358
Jāgarantassapi	323	Ñāteyyaṁ	39
Jātarukkhassa	459	Ñāto	19

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ṭa - Ṭha]

“Ṭaṅkitamaṅco	471
Ṭhatvā rakkhati	249
Ṭhapitā	490
Ṭhapite	258
Ṭhapetvā	261
Ṭhānaṃ	548
Ṭhānācāvanamatteneva	176
Ṭhānāni	100
Ṭhāne	198
Ṭhitam	103
Ṭhitāni	398
Ṭhitikaṃ	530

[Ta]

Tam	18
Tam nissāya	203
Tam vibhāgaṃ	243
Takaṃ	320, 481
Takapaṇṇi	320, 481
Takapatti	320, 481
Tacchakakammaṃ	288
Tajjanīyakammaṃ	508
Tajjanīyakammasa	509
Taṇḍuleyyakaṃ	319
Taṇhākkhaye	400
Tatiyena	332
Tato mucchitvā	176
Tattakā	164
Tathāgata	68
Tathāgatassa	19, 44

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ta]

Tathābhāvapaṭisedhano	149
Tathābhūtaṣṣa	150
Tatheva	175
Tadajjagamā	192
Tadatthāya	193
Tadupagavīriyavāhanaṭṭhena	146
Tantikkamaṃ	19
Tabbhāgiyavicāraṇāya	202
Tabbhāgiyā	548
Tambakaṃ	319
Tambulakallakavihāraṃ	169
Taruṇaphalaṃ	320
Talasattikaṃ	336
Tassapāpiyasikā	549
Tālapaṇṇaguḷakaṃ	207
Tālapaṇṇamuddikaṃ	186
Tālamūlakavabbato	454
Tālum	150
Timsāni	198
Tikabhojanaṃ	532, 557
Tikoṭiparisuddhaṃ	204
Tikkhabhāvo	45
Ticittaṃ	334
Ticīvaraparivāraṃ	529
Ticīvarikeneva	243
Tiṇaṇḍupakaṃ	186
Tiṇavatthāraṃ	549
Tintiṇika	320
Tindukācīra	34
Tipiṭakasabbapariyatti- bhedadharā	22

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Da]	
Tipusakādi	460	Dantagītāṃ	522
Tipusavātiṅgaṇa	320	Davakamyatā	289
Timbarusaka	320	Davāya	98
Tiracchānagatāyapi	85	Dasabhātikaṃ	28
Tilabījakaṃ	207	Dasamaṃ	215
Tivaṅgikaṃ	206	Dasasahassacakkavāle	62
Tivassantarena	528	Dasāhātikkantaṃ	219
Te	334	Dasāhena	280
Tejasā tejaṃ	413	Dassanaṭṭho	42
Tejova	413	Dassanāya	253
Tena nivattho	242	Dassite	167
Temiyati	453	Dahati	171
Telaparibhogena	481	Dātabbaṃ	527
[Tha - Da]		Dātabbāni	241
Thanudarā	387	Dātukāmo	267
Thambhakavātapānaṃ	525	Diṭṭhadhammanibbānavādī	27
Thāvarā	526	Diṭṭhadhammasukhavihāra-	
Thullaccayaṃ	104, 168	samayo	34
Theyyaṃ	125	Diṭṭhasantonena	198
Theyyasaṃvāsako	430	Diṭṭhassa	288
Theyyāya	530	Diṭṭhādino	203
Theraṃ	56	Diṭṭhiyā	446
Therapitā	191	Diṭṭhisīlasaṅghātena	37
Therassa	530	Diṭṭhena	326
Therānaṃ	241	Dinnaṃ	413
Thomito	348	Dinnaṃ parikkhāraṃ	339
Daṭṭheyyaṃ	39	Dinnakameva	523
Daṇḍamuggaro	528	Dibbacakkhuñāṇavijjā	53
Dantaṃ	26	Disaṃ gato	419
		Disā	40
		Dīghaṃ	150

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dīghamūlakapaṇṇasevālam	207
Dīghasibbitam	490
Dīghādino	203
Dīpakatittiro	27
Dīpavāsino	320
Dīpinaṅguṭṭhena	525
Dukkaṭam	160
Dukkarakārikasamayo	34
Dukkhavedanam	345
Dukkhassa	34
Duggandham	189
Duggahitāni	498
Duccaritasamkilesam	24
Duṭṭhullam	547
Dutiyapāduddhāre	359
Dutiyassa	332
Duddaso	397
Dunnivatthā	416
Duppārutā	416
Dubbiñṇeyyo	35
Dubbinibbhogam	249
Dubbhāsitaṃ	546
Duranubodho	397
Dussakuṭim	577
Deddubho	122
Devamanussānam	37
Desacārittam	424
Desato	152
Desanāpaññāya	543
Desanāmena	487

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Desanāsuddhi	262
Desayi	545
Dvattimsapalaguḷa- piṇḍappamāṇo	452
Dvāram	153
Dvārakosā	303
Dvāravātapānakavāṭāni	271
Dvāre	319
Dvihatthappamāṇampi	345
Dvīhi meghehi	207
Dve	170
Dve tisso	305

[Dha]

Dhajūpamehi	17
Dhaññaraso	487
Dhaniṭṭhakam	288
Dhammam	19
Dhammakathikā	195
Dhammakamme	384
Dhammacakkam	405
Dhammacakkhum	405
Dhammacakkhu	28
Dhammatā	196
Dhammadesanasamuṭṭhānāni	349
Dhammadhātum	45
Dhammadhātu	173
Dhammappadīpassa	19
Dhammarajju	207
Dhammaratanavassam	62
Dhammavaro	11

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]		[Na]	
Dhammavinayo	411	Navamaṃ	215
Dhammasāmi	423	Navamālikā	320
Dhammassavanaggaṃ	546	Nāgamaṇḍalaṃ	382
Dhammānulomaṃ	86	Nāgayoniyā	432
Dhammena vaggam	462	Nāgo	482
Dhammo	11	Nātho	8
Dhāti	384	Nānācariyā	442
Dhātukusalo	413	Nānāveraṃjjakā	173
Dhāretabbaṃ	252	Nānāsambhārehi	481
Dhāressāmi	540	Nānupajjhāya	442
Dhārehi	98	Nānubandhe	545
Dhīro	34	Nānubhonti	24
Dhuraṃ katvā	171	Nābhivitaranti	465
[Na]		Nāmaṃ	267
Na	546	Nāmakaraṇasaññāya	200
Nakhapiṭṭhi	423	Nāvā	455
Nagaraparikkhārehi	189	Nāsītā	196
Najjā	392	Nikkhamanīyapuṇṇamāsī	332
Naṭanāṭakāni	319	Nikkhattaṃ	268
Naṭṭhakāyappasādaṃ	100	Nikkhattamaṇisuvaṇṇā	541
Nattamālaṃ	320	Nikkhipitabbaṃ	513
Natthetaṃ	172	Nikkhipitum	528
Nadāpetum	56	Niggahetum	297
Nadī	458	Nicayasannidhi	491
Nappahoti	234	Nijjhāmā	401
Namo	8	Nidahane	557
Nayavajjehi	545	Nidānaṃ	551
Navakataṛaṃ	511	Nidānaṭṭho	42
Navadhoto	126	Nidānabhedo	79
		Niddā	177, 408

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Na - Pa]	
Niddeso	43, 551	Nirodho	394
Nipajjanto	117	Nivatthaṃ	356
Nipajjitum	242	Nivatthampi	237
Nipannāya	378	Nivatthapārutaṃ	254
Nipphāditam	310	Nivāsetum	309
Nibbaṭṭitattā	269	Nisāmentu	18
Nibbattaṃ	270	Nisinnāya	305
Nibbasanāni	21	Nisīdanam	330
Nibbānam bodhi	45	Nisīdanti	501
Nibbānadhātuyā	21	Nisīditum	242
Nibbānāya	402	Nissaggiyam	491
Nibbiṭṭharājabhaṭo	370	Nissaggiyavatthum	265
Nibbidāya	408	Nissando	53
Nibbedhabhāgiyam	149	Nissaye	537
Nimantitā	305, 312	Nissayo	419
Nimantitoyeva	468	Nissāya	419
Nimittam	100, 152	Nissāraṇam	503
Nimittupagapāsāṇe	454	Nissīmam	304
Nimitte	153	Nīyati	545
Nimittena	100	Nīlakahāpaṇā	123
Nimuggaposinī	398	Nīluppalavaṇṇā	112
Nimmitānam	196	Nīvaraṇadūrībhāvena	49
Niyametvā	99	Nīharitvā	85
Niyamitattā	159	Nekkhammādhimutto	476
Niyasakammaṃ	508	Nerañjarāya	392
Niyyāti	546	Nosulabhūpamehi	17
Niyyānam	42, 546	Paṃsukūlam	239
Nirayamhi	205	Pakati-āmise	322
Nirutti	43	Pakatigāmā	458
Nirodhadhammam	405	Pakatiṭhitikā	529

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pakatiyā	243	Pañcakaṃ	491
Pakatiyāva	510	Pañcaṅgā	415
Pakāsaṇaṃ	43	Pañcasandhikaṃ	152
Pakuṭṭaṃ	525	Pañhaṃ	304
Pakkantāsupi	357	Paññapenti	104
Pakkamati	472	Paññā	404
Pakkhandiyaṃ	156	Paññāpanaṃ	43
Pakkhassa	451	Paññāveyyattiyena	582
Paggāhikasālaṃ	243	Paṭavilotikānaṃ	266
Paggharantī	537	Paṭā	487
Paccakkhāti	98	Paṭikarissāmi	464
Paccatthikā	43	Paṭikuṭṭo	532
Paccabhāsi	398	Paṭikūlatāya	483
Paccayaṃ	510	Paṭikūlā	145
Paccayakkhayassa	395	Paṭikkami	419
Paccayavasena	527	Paṭikkamma	526
Paccayeneva	526	Paṭikkūlavasena	348
Paccarī	18	Paṭiggaṇhāti	321
Paccavekkhaṇavasī	153	Paṭiggahaṇupagabhāraṃ	323
Paccākatā	362	Paṭiggahaṇe	262
Paccāgacchanto	476	Paṭiggahatthavikaṃ	524
Paccāmittā	43	Paṭiggahitaṃ	321
Paccuddhārādisiddhito	234	Paṭiggahetabbāni	256
Paccekaḥḥayānaṃ	14	Paṭiggahetabbo	323
Paccesāṃ	495	Paṭiggahetvā	479
Pacchimavayo	44	Paṭicarati	286
Pacchimavassāṃvutthānampi	502	Paṭicca	394
Pacchimikāya	473	Paṭijānāti	286
Pajānato	150	Paṭijānitvā	286
Pajjarakaṃ	156	Paṭiññātakaraṇaṃ	516

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Paṭiññāya	196	Paṭṭo	427
Paṭidātabbāniyeva	529	Paṭhamam	155
Paṭidesemi	464	Paṭhamakathine	235
Paṭiniddesaṃ	546	Paṭhamacimilikā	490
Paṭipattiyā	44	Paṭhamapavāraṇāya	488
Paṭipadāvisuddhi	145	Paṭhamapāṭipadadivase	28
Paṭipāṭipattaṃ	529	Paṭhamabhāgaṃ	527
Paṭipāṭiyā	530	Paṭhamameva	193
Paṭipādentō	415	Paṭhamuppannavasena	559
Paṭipuggalo	400	Paṭṭhapetaḥḥaṃ	152
Paṭibandhaṃ	167	Paṇakaṃ	207
Paṭibalassa	510	Paṇamaṇā	151
Paṭibāhetvā	525	Paṇiyā	524
Paṭibuddho	179	Paṇīto	397
Paṭimukkaṃ	348	Paṇunnapaccekasacco	415
Paṭiyālokaṃ	316	Paṇḍitavedanīyo	397
Paṭilabhitvā	258	Paṇḍito	34
Paṭilābhena	341	Paṇṇatti	198, 199
Paṭivattā	360	Paṇṇattivajjaṃ	104
Paṭividdhākuppo	24	Paṇṇattivajjāni	388
Paṭivīso	495	Paṇṇattivajje	329
Paṭivedhavasena	149	Paṇṇasālampi	193
Paṭivedho	43	Patam	207
Paṭisaṃviditā	154	Patanarūpaṃ	166
Paṭisallīyituṃ	146	Patitṭhāya	198
Paṭisāraṇīyakammaṃ	508	Patitṭhitaṃ	16
Paṭisevato	335	Patitṭhitā	459
Paṭissuto	373	Patitṭhitārappadesaṃ	288
Paṭṭabandho	427	Patirūpaṃ	417
Paṭṭamukhe	122	Patirūpā	340

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pattakallaṁ	447	Pamāṇacīvarassa	224
Pattakārako	267	Pamāṇato	192
Pattacatukke	250	Pamāṇe	164
Pattacīvaraṁ	528	Pamukhe	454
Pattatthavikādīsu	240	Payojanaṁ	62
Pattadhovanaṁ	348	Payojentassa	266
Pattabandhako	528	Paragalaṁ	524
Pattabbo	39	Parato	503
Pattasalākabhattaṁ	530	Parabhāge	453
Pattā	536	Paramavisuddhā	581
Patti	41	Paravādī	88
Pattena	413	Parasamayavivajjanato	63
Patto	523	Parasamudde	500
Patthayamāno	98	Parāmasanaṁ	185
Pathaviyā	297	Parikammaṁ	149
Padam	26	Parikkhakānaṁ	147
Padapaṭipāṭiyā	351	Parikkhārānaṁ	241
Padumakaṇṇikā	423	Paricchedabbhantare	171
Padhānavibbhanto	401	Paricchedātikkame	170
Pannabhārā	25	Pariññeyyaṁ	154
Pannarasopi	464	Pariṇāmenti	339
Pabbajjā	429	Parittaṁ	170
Pabbajanīyakammaṁ	508	Paripuṇṇasaṅkappaṁ	62
Pabbājetvā	411	Paribhaṇḍaṁ	522
Pabbājesi	99	Paribhāseyya	382
Pabbānaṁ	368	Paribhuñjitum	272
Pabhāvanā	151	Paribhogappaccayā	578
Pabhinnapaṭisambhidāparivāre	583	Paribhoge paribhoge	261
Pabhuti	13	Paribhojanīyaṁ	535
Pamāṇaṁ	166, 171	Parimāṇampi	514

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pariyante	122	Pavāritā	383
Pariyādinno	413	Pavāretuñca	469
Pariyāyato	54	Pavāretvā	28
Pariyāyena	199	Paviṭṭham	103
Pariyesanakhettam	273	Paviṭṭhasākhāya	459
Pariyesitvā	168	Pavesanam	103
Parivaṭṭitvā	523	Pavesetvā	313
Parivattanam	312	Pasamsanti	105
Parivattanakathāyam	323	Pasannacittam	410
Parivattetvā	258	Pasādhito	190
Parivasitabbā	514	Pasutto	558
Parivāragāthānam	359	Pasupālakā	328
Parivāsavattādīnam	514	Passanam	543
Parivasanaṭṭhānam	535	Passāvaṭṭhānam	302
Pariveṇaṭṭhāne	29	Passāvamaggam	105
Parivesanāya	317	Pahīnavipallāsattā	177
Parisuddham	204	Pahīnā	44
Parisuddhasīlā	579	Pahūtam	385
Pariharaṇeyeva	301	Pākatikam	53
Pariharanti	40	Pākatikacuṇṇam	481
Parihāram	280	Pākatindriye	171
Parihīnāni	467	Pākammam	41
Parūpahārā	335	Pācinam	193
Paretehi	397	Pāṭipadadivase	28, 332
Palibodhaṭṭho	42	Pāṇam	544
Palibodhā	493	Pāṇātipātā	164
Pavattaphalabhojano	51	Pāti	524
Pavattinim	384	Pātimokkham	447
Pavananto	524	Pātubhūtam	112
Pavāraṇam	317	Pādakāni	48

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pādaṭṭhānā	300	Piṭṭhisamaye	498
Pāduddhārena	300	Piṭṭhehi	481
Pāde dhovitvā	301	Pitucchā	168
Pānīyaṁ	535	Piturājā	169
Pāpakānaṁ	49	Pisācillikā	523
Pāpiṭṭhatarā	510	Pītisukhehi	196
Pāpuṇāti	500	Pīlana	42
Pāpuṇi	496	Pīlanaṭṭho	34
Pāpetvā	502	Puggalavaseneva	526
Pāpesi	288	Pucimando	37
Pāmaṅgadasā	524	Pucchāya	543
Pārājikaṁ	171	Pucchitabbaṁ	535
Pārājikā	101	Puññakāmā	263
Pāribandhakato	145	Puññābhisandaṁ	16
Pārisuddhim	448	Puṇṇacando	45
Pārisuddhi	579	Puṇṇamāsiyo	579
Pārihāriyaṁ	528	Puthupāṇikaṁ	522
Pārutaṁ	237, 356	Puna vasati	294
Pārupitabbaṁ	345	Pupphanāmo	28
Pārupitum	309	Pupphapaṭicchakaṁ	207
Pālileyyo	504	Pubbakiccaṁ	448
Pāvārikassa	364	Pubbabhāgā	557
Pāsāṇasakkharaṁ	126	Pubbācariyānubhāvaṁ	17
Pāsāṇo	452	Pubbāparaviruddhaṁ	369
Pāsādo	454	Pubbe	295
Pāhesi	414	Purati	559
Pāḷinissito	291	Purimaṁ purimaṁ	203
Pāḷiyā	257	Purimanaye	196
Pāṭake	545	Purimapadassa	68
Piṭṭhaṁ	319	Purimikā	472

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pha]	
Purisantarena	538	Phalamuttamaṃ	149
Puriso	559	Phāṇitaṃ	270
Pure	19	Phātikammameva	530
Pussaphala	320	Phārusakaṃ	487
Pūvagaṇanāya	316	Phāsukā	23
Pūgassa	311	Phāsuvihāro	44
Pūjaṃ	168	[Ba]	
Pūtimuttaṃ	418	Bakula	320
Pūritaṃ	208	Badarasāḷavaṃ	313, 368
Pūretuṃ	523	Baddhasīmāsadisāyeva	458
Pūretvā	501	Bandhitvā	439
Pekkhamānānaṃ	476	Balaṃ	44, 68
Petakiccatthāya	205	Balibaddhehi	192
Pesetvā	319	Bahi-upacārasīmāya	502
Pokkharaṃ	112	Bahitīre	459
Pokkharatṭhi	320	Bahinadītīre	459
Pokkharāṇī	527	Bahisīmāya	469
Pokkharavassaṃ	425	Bahuṃ deti	490
Poṭakitūlaṃ	341	Bahujanahitāya	37
Potthanikaṃ	532	Bahudhā	332
Pothujjaniko	402	Bahūni	276
Porāṇā	126	Bahū patte	268
Posā	541	Bāhiralomiṃ	522
[Pha]		Bidalakaṃ	523
Phaggava	320	Bibbohanaṃ	343
Pharati	126	Bimba	320
Pharasuṃ	297	Biḷālasaṅkhalikā	464
Phalaṃ	62	Bījato	186, 328
Phalakkaṇe	54	Buddhaṃ	98

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ba]		[Bha]	
Buddhacakkhunā	397	Bhaṇḍāgāraṃ	497
Buddhattā	40	Bhatiniviṭṭhaṃ	527
Buddhanisevitaṃ	11	Bhattamissake	318
Buddhayānaṃ	14	Bhattavissaggaṃ	237
Buddhasirivhayassa	18	Bhanti	40
Bubbuḷakaṃ	186	Bhavaṃ	11
Bodhiṃ	400	Bhavantago	40
Bodhipaññāṇaṃ	99	Bhavā	11
Bodhirukkhamūle	393	Bhavo	38
Bodhetā	40	Bhavokkamanatthāni	48
Byañjanaṃ	43	Bhāgī	40
Byañjanasmim	356	Bhārabhūtā	262
Byākaritvā	168	Bhāvavikappākārena	98
Brahmacariyaṃ	405	Bhāvito	154
Brahmalokā	26	Bhāveti	38
Brahmaloke	38	Bhāsito	170
Brahmīpattaṃ	320	Bhimsanakatasmiṃ	57
Brahmuḷugatto	437	Bhikkhaggena	541
[Bha]		Bhikkhācāro	514
Bhagī	40	Bhikkhu	339
Bhaggamakāsi	40	Bhikkhunipanne	294
Bhajati	551	Bhikkhusabhāgataṃ	439
Bhajī	40	Bhijjati	523
Bhajjitapiṭṭhaṃ	317	Bhittim	129
Bhañjako	529	Bhittinissitaṃ	129
Bhañjitabbaṃ	241	Bhittilagge	454
Bhaṭapathaṃ	370	Bhindati	533
Bhaṭiputtagaṇā	357	Bhinnena	268
Bhaṇati	288	Bhisim vā	343
		Bhisicchavi	540

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Ma]	
Bhujissam	424	Majjham	100
Bhuñjanti	312	Majjhimassa	458
Bhusā	546	Majjhimā	401
Bhūtam	295	Mañjūsam	145
Bhūmi	548	Maññe	337
Bhūmiyam	320	Maṇḍalikam	524
Bhedo	79	Maṇḍito	190
Bherisaññaṃ	453	Matim	19
Bhesajjatthavikam	524	Matepi	167
Bhesajjehi	269	Mattikāpiṇḍam	486
Bhesajjodisam	271	Maddava	582
Bhojanasālāya	529	Madhumeham	288
Bhojanānam	312	Madhuramimam	55
Bhojanīyam	385	Manam	456
Bhojanena	312	Manasikārena	151
[Ma]		Manussagati	53
Maṃsakarambako	317	Manussānam	297
Maṃsacakkhunā	53	Manusse	532
Ma	40	Manomayam	532
Makkaṭassa	177	Mantābhāsā	559
Makkhadhammo	514	Maraṇatthikāva	167
Magā	541	Maraṇādhippāyassa	168
Maggakkhaṇe	54	Marati	165
Maggabrahamacariyam	43	Masālu	319
Magge	330	Mahā-upāsako	315
Maggena	171	Mahākāruṇikassa	8
Maggo	527	Mahākucchiḥaṭṭasadiṣṭi	437
Maggo bodhi	45	Mahāgatikattā	51
Maccu	26	Mahājāni	399
		Mahājutikattā	51

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ma]	
Mahātherassa	530	Mukhadvāraṃ	323
Mahāthere	313	Mukhadvārikaṃ	428
Mahānadiyo	536	Mukhasannidhi	486
Mahāpadesā	86	Mukhena	322
Mahāpiṭṭhiyakojavaṃ	496	Muggarā	168
Mahābodhiyaṅgaṇaṃ	360	Muccitvā	175
Mahāyāgaṃ	62	Muñcitvā	100
Mahāvattāni	535	Muñjatiṇaṃ	297
Mahāvihārassa	17	Mudiṅgasaṇṭhānena	524
Mahāvīro	28	Muducittaṃ	409
Mahallako	53	Muddatiṇaṃ	297
Mahāsamaṇena	21	Muddavedikā	526
Mahāsīmaṃ	454	Muddā	288
Mahiṃ vikubbato	533	Munāti	306
Mahikā	541	Musāvādo	471
Mahimatā	41	Mūlaṃ	247
Mahesī	584	Mūlaṃ gahitaṃ	163
Mātāpitūhi	68	Mūlaṃ datvā	163
Mātikābhedo	79	Mūlaṃ labhitvā	267
Mātukucchismiṃ	155	Mūlakāraṇabhāvena	38
Mātulabhāgineyyā	28	Mūlakhādanīyaṃ	319
Mātuluṅga	320	Mūlaṭṭhasseva	160
Mānābhisamayā	34	Mūlapaṭiggahaṇameva	323
Mānusakaṃ	53	Mūlabhāgaṃ	580
Mārite	170	Mūlavisuddhiyā	556
Mārentu	170	Mūlasāmikānaṃ	266
Migamātuko	477	Mūlā dāyakā	541
Micchādīṭṭhi	543	Mūle	266
Micchāvācāpariyāpannā	287	Mūsikukkuram	296
Milakkhassa	98	Meghavanuyyānaṃ	28

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ya]	
Metabbā	443	Yācanā	62, 191
Mettam	38	Yācanti	168
Mettākāyakammasaṅkhāto	546	Yānena	173
Methunam	73	Yāpanīyam	44
Methunadhammapaccayā	577	Yāvakīvaṇca	405
Meyya	245	Yāvajīvikam	322
Moca	320	Yāvadattham	77
Moḷigallo	99	Yāvadatthapavāraṇāya	317
Moḷibaddho	99	Yuttavādinā	583
[Ya]		Yebhuyyasikā	549
Yamkiñci	207	Yojanasatampi	501
Yakkhapetarūpena	167	Yojetvā	186
Yakkhena	374	[Ra]	
Yattha katthaci	305	Rakkhitabbā	305
Yatthakāmāvasāyitam	41	Rakkheyyāsi	210
Yathāñāyam	545	Rajitvā	238
Yathādānameva	262	Raṭṭhabhede	309
Yathādāne	363	Ratanam	340
Yathādhippāyam	159	Ratanadāmam	72
Yathāniddiṭṭhaniddese	185	Ratiyā	195
Yathānusandhinā	167	Rattacitto	336
Yathāvuttena	152	Ratticchedo	56
Yathāsamādiṭṭhāya	194	Rattiyā	394
Yathāsambhavam	493	Rattisatam	513
Yathāsikkhāpadam	97	Rathikāya	309
Yadaggena	199, 537	Ravābhañṇena	99
Yamakasālānam	21	Rasena	85
Yāgupāne	381	Rasmiyo	28
Yāgumissakam	318		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]		[La]	
Rassam	579	Lajjīhi	205
Raho	210	Laddhum	486
Rāgarattā	397	Labbhati	549
Rāgassa pahānaṃ	172	Lahu	417
Rāgā cittaṃ	172	Lahukaṃ āpattiṃ	203
Rājagahako	496	Lahuṭṭhānaṃ	44
Rājagahe	28	Lahuparivattā	177
Rājamāso	320	Lābho	339
Rājavallabhā	123	Laṅgabyattanayena	231
Rājāgārake	23	Lekhapaṇḍako	429
Rājāyatanaṃ	396	Leḍḍupāte	420
Rājikaṃ	320	Lesamattaṃ	201
Rāmā	397	Lokaṃ	39
Rukkhamūlaṃ	149	Lokajetṭhassa	584
Rukkhasūcidvāraṃ	117	Lokavajjaṃ	72
Rukkho bodhi	45	Lokavajjāni	388, 389
Rudradāmakō	123	Lokahitāya	6
Ruhati	297	[Va]	
Rūpakākiṇṇāni	522	Vaggaṃ karonti	457
Rūpaṇca	407	Vaggumudā	170
Rūpārūpapariggahe	151	Vaggena	298
Recakaṃ	208	Vacanasāmaññaṭo	201
Romakaṃ	557	Vacīkammaṃ	330
Rohaṇe	169	Vacīdvāre	450
[La]		Vacībhedena	99
Lakkhaṇato	153	Vajakali	319
Lakkhaṇappaṭivedhapāṭi-		Vajena	469
saṃyutto	304	Vajjaṃ	533
Laghimatā	41		
Lacchāma nu kho	56		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vañcetvā	308	Vasantassa	173
Vaṭṭati	169	Vasalaṃ	189
Vaṭṭalohaṃ	528	Vasitum	419
Vaḍḍhanto	461	Vaseyyāma	413
Vaḍḍhamānaṃ	28	Vassacchedassa	469
Vaḍḍhiṃ	266	Vassacchede	469
Vaṇṇaṃ	145	Vassāratto	536
Vaṇṇato	153	Vassāvāsikaṃ	527
Vaṇṇanāpi	20	Vassikasāṭikā	342
Vaṇṇā	150	Vassūpanāyikā	467
Vaṇṇāvaṇṇo	356	Vā	195
Vatatthāya	207	Vāguraṃ	205
Vatthaṃ	527	Vācācittato	349
Vatthi	482	Vācāya	107
Vatthisīsaṃ	175	Vātaṇḍiko	439
Vatthum	153	Vādakkhitto	286
Vatthu	548	Vādo	240
Vatthugaṇaṇāya	191	Vāyaṃ	22
Vatthuppabhedo	63	Vāyāmaṃ	53
Vatthuleyyakaṃ	319	Vāragāmaṃ	530
Vatthusabhāgatāya	202	Vāritā	429
Vatthūnaṃ	111	Vāsijaṭe	341
Vadato	557	Vāḷayakkhavihāraṃ	169
Vadantopi	559	Vikaṭo	439
Vanabhaṅgiyaṃ	179	Vikappadvayepi	68
Varako	317	Vikāle	538
Varapotthakacittattharaṇaṃ	169	Vikkhepagatena	152
Varabhūrimedhaso	45	Vicaranti	359
Valeti	312	Vicikicchā	53
Vavatthānaṃ	378	Viceyya dānaṃ	546

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vicchinditvā	530	Vinītavatthūni	111
Vijahantassa	325	Vinītāni	546
Vijitasāṅgāma	397	Vinīvaraṇacittam	409
Vijjā	404	Vinīvaraṇatā	172
Vijjāsīsena	171	Vipatti	56
Viññatti	191	Vipattiyo	548
Viññattipathe	137	Vipariṇāmaṭṭho	34
Viññāpetabbaṃ	241	Vipariyesā	41
Viññāpeti	98	Vipassanābhūmidassanattham	154
Viññāpenti	268	Vipassanāyaṃ	151
Viññutaṃ	496	Vipassanupekkhā	46
Vitakkādisamatikkamena	49	Vipulabuddhi	583
Vitakko	62	Vippalapantiyo	408
Viditavelāyaṃ	395	Vippasannabhāvo	45
Videsaṃ	427	Vipphāletvā	523
Videso	427	Vibbhantopi	527
Vinamaṇā	151	Vibhajanaṃ	43
Vinayaṃ	387	Vibhajjavādī	27
Vinayakammaṃ	229	Vibhāvayaṃ	153
Vinayadhare	201	Vimānetvā	537
Vinayadharehi	498	Vimuccim̐su	57
Vinayapaññatti	543	Vimuttaṃ	54
Vinayavirodho	179	Vimuttisukhaṃ	393
Vinayasāṅgītiyā	540	Vimutto	400
Vinayasāsanapaccatthikā	335	Vimokkho	40
Vinayasiddhā	557	Virajaṃ	405
Vinaye	24	Viratiyā	546
Vinidhāya	534	Virāgite	185
Vinipātena	349	Virūpakkhehi	522
Vinibandhā	41	Vilomitam	192

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vivattati	150	Vuttappakārā	395
Vivadantā	546	Vuttasamathehi	199
Vivaraṇaṃ	43	Vuttā	352
Vivādādhikaraṇaṃ	550, 551	Vutthavassāpi	489
Vivādādhikaraṇapaccayā	547	Vutthavasso	28
Vivādādīnaṃ	199	Vūpasamā	46
Vivādo	518	Vūḷho	456
Vivekaṃ	396	Vejjakammaṃ	168
Vivekaṭṭho	42	Veṭṭhimaṃ	207
Vivekadassinā	547	Vedanāttika	108
Visaṅketaṃ	170	Vedayāmi	512
Visabhāgarogo	167	Vedānaṃ vā antaṃ	396
Visabhāgavaṇṇena	546	Vedehi antaṃ	396
Visibbanāpekkho	329	Vedhimaṃ	207
Visuddhassa	146	Veneyyasattā	62
Visuddhāpekkhena	449	Vepurisikā	537
Visūcikaṃ	156	Vemā	168
Visesādhigamaṃ	168	Veyyākaraṇaṃ	405
Vissajjetvā	385	Velāya	509
Vihatthatāya	238	Vo	557
Vihāraṃ	473	Vomissakāpattiyo	194
Vihāraggena	526	Voropento	544
Vihārapacchāyāyaṃ	476	Vosānaṃ	533
Vihāsi	34	Vohāravasena	129, 167
Vītamalaṃ	405	Vohāro	198
Vīmaṃsā	351	[Sa]	
Vīmaṃsitvā	172	Samkilesaṃ	409
Vuṭṭhahitvā	464	Samkhāditvā	533
Vuṭṭhāti	555	Samghakaraṇīyena	468
Vuṭṭhāpitaṃ	384		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Samghato	237	Sajotibhūtānaṁ	413
Samghaphāsu	73	Sajjhāyaṁ	462
Samghalābho	173	Saṁcetanikā	175
Samghasuṭṭhuta	73	Saṁchinnena	491
Samghasuṭṭhutāya	72	Saṁñācikena	365
Samghādisesena	337	Saṁñāpetvā	527
Samyogattṭho	42	Saṁñivādādiko	27
Samvaṇṇanānayo	392	Santhapesuṁ	401
Samvarattṭhāya	29	Santhāti	408
Samvaro	150	Satiṁ akatvā	262
Samvāse	444	Sati paccaye	481
Samvāso	430	Satiyā	151
Saṁsaggabhedatopi	177	Sativinayo	515
Saṁsaṭṭhavitapā	461	Sativippavāse	546
Samharāpeyya	368	Satokārī	150
Sa-ussāhattā	257	Satta daddhammā	39
Sa-ussāheneva	557	Sattāhakālikāṁ	322
Sakasamayo	582	Sattāhavārena	498
Sakkaccaṁ	19	Sattisūlūpamā	334
Sakkhissāma	56	Sattumodako	317
Saggamaggagamane	304	Satthakena	323
Saṁkāsaṇaṁ	43	Satthavāha	397
Saṁkhataṭṭho	34, 42	Satthāro	532
Saṁkhārupekkhā	46	Satthe	469
Saṁghāṭicāraṁ	377	Sadasaṁ	330
Saṁghātaṁ	379	Saddhammasaṁvaṇṇana-	
Sacittakaṁ	325	kovidehi	17
Sacittakapakkhe	75	Sanettikā	541
Sacittakāni	388	Santaṁ	171
Sacchikāpaññatti	40	Santaṁ sukhaṁ	62
		Santatā	149

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Santaruttarena	243
Santāpaṭṭho	34, 42
Santiṃ	525
Santiṭṭheyya	372
Santo	397
Santharivā	544
Santhare	526
Sandanatṭhānato	460
Sandiṭṭhikaṃ	99
Sannamanā	151
Sannicayaṃ	267
Sanniṭṭhānantike	493
Sannipatitamaṇḍapaṃ	294
Sannisinnāsu	423
Saparasantāne	546
Saparicchedaṃ	145
Sappaṭimāso	536
Sabbakappiyatāya	558
Sabbadisāhi	28
Sabbapadesu	168
Sabbapāsaṇṭhiyabhattāni	430
Sabbarattiyo	408
Sabbasaṅkhārasamatho	397
Sabbasaṅgāhakavasena	108
Sabbābhibhū	400
Sabhatto	325
Sabhāgasamghādisesaṃ	513
Sabhāgā	419
Sabhāvato	39, 199
Sabhāvasarikkhāsariikkhato	202

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sabhitticchadanam	193
Sabhojane	325
Samaṃ passati	46
Samaggaṃ	461
Samaṅgībhūtaṃ	408
Samaṇakappehi	297
Samatikkamā	46
Samathappaṭipannassa	146
Samathā	548
Samathehi	547
Samadhikaṃ	207
Samanubhāsanasaṃmuṭṭhānāni	349
Samanussaranto	18
Samantacakkhu	397
Samantato	40
Samantā	458
Samannāgato	406
Samayaṇca	33
Samayappavādako	34
Samayo	34
Samavayasaṭṭhesano	415
Samavāyo	35
Samalehi	397
Samasamā	475
Samādapetvā	340
Samādāyeva	56
Samānavibhatti	68
Samānasaṃvāsā	456
Samāpajjanavasi	153
Samāpajjim	173

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Samāhite	54	Samma samārabhissaṁ	18
Samitāvina	214	Sammā	34
Samitāvī	39	Sammukhāvinayasmim	520
Samuṭṭhāti	545	Sammukhāvinayo	549
Samuṭṭhānena	545	Sammukhībhūtaṁ	530
Samuṭṭhāpikā	38	Sammuti	527
Samudayaḍḍhammaṁ	405	Sammutidānakkiccam	230
Samudayanirodhasaṅkhāto	395	Sammodi	396
Samuditeṇa	581	Sayaṁ yācitakena	364
Samuddodakena	324	Sayaṁvasitā	41
Samūhavohāreṇa	179	Sayaṁ sāmaṇero	430
Sameti	258	Sayanigharaṁ	340
Samodakaṁ	398	Sayameva	299
Sampaṭicchitum	369	Sarajā	541
Sampaṭicchite	162	Saraṇaṁ	55
Sampattānaṁ	502	Sāraṇagamaṇaṁ	55
Sampatti	56	Sarabū	522
Sampadanti	309	Sarabhaññaṁ	462
Samparivāretvā	486	Saramāneṇa	449
Sampasādanaṁ	46	Sarīraṭṭhapatto	204
Sampādessati	190	Salākkaggāhena	557
Sambādhe	482	Sallakkhetvā	512
Sambuddhavarāṇvayehi	17	Sallapeyya	372
Sambodhāya	402	Sallahukavutti	152
Sambhinditabbā	461	Sallekhiye	17
Sambhoge	444	Savatthukaṁ	203
Sammatāya	456	Savighātaṁ	427
Sammati	524	Sassatavādī	27
Sammanti	550	Saha	281
Sammannitum	451	Sahadhammikesu	313

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sākhā	297	Sāvitti	487
Sājīvaṃ	97	Sāveti	98
Sāṭakapatto	204	Sāvetukāmo	98
Sāṇipākāraṃ	27	Sāsanāṃ	16
Sātasahagatā	94	Sāsaṅkasammato	233
Sātthaṃ sabyañjanaṃ	43	Sāsanadhammo	43
Sādītum	549	Sāsanapariyantā	57
Sādiyissasi	308	Sāsanabrahmacariyaṃ	43
Sādhāraṇaṃ	319	Sāsanārocanakāle	190
Sādhāraṇā	548	Sāhu	417
Sādhukīḷanaṃ	22	Sikharaṃ	528
Sādhukīḷitagītaṃ	371	Sikkhā	97
Sādhugītaṃ	522	Sikkhāpadaṃ	97
Sādhu suṭṭhu	167	Sikkhāpade	69, 70
Sāpattiko	249	Sikkhāsājīvasamāpanno	81
Sāmaṃ	276	Sikkhitasikkhena	345
Sāmaggī	451	Siggu	319
Sāmantavihārepi	208	Siddhatthakaṃ	320
Sāmikā	371	Sinerussa	40
Sāmisena	322	Siyā	108
Sāmukkamsikā	410	Sirasā	14
Sāyaṃ	414	Silakabuddho	348
Sārattaṃ	185	Sītīkato	348
Sāraddhā	152	Sīmaṃ	451
Sārapāmaṇḡaṃ	28	Sīmaṭṭho	454
Sālivikati	56	Sīmātikkantiko	493
Sālūkā	487	Sīmāya	458
Sāvakayānaṃ	14	Sīmāsaṅkaraṃ	461
Sāvakena	195	Sīmāsaṅkhyameva	457
Sāvasesaṃ	104	Sīlaṃ	56

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sīlavā	304	Suvikkhālitam	533
Sīlavisuddhiyā	589	Suvmuttacitto	415
Sīlasampanno	198	Suvmuttapaṇṇo	415
Sīsam	116	Susaṇṭhitassa	16
Sīhanādam	56	Susānaṃ maṇṇe	408
Sukataṃ	579	Susirapāsāṇo	454
Sukhaviniggahaṃ	583	Sussūsimsu	401
Sukhānam	53	Sūcikaṃ	156
Sukhāya	37	Sūnehi	537
Sukhumālo	407	Sūrabhāvo	45
Suññāgāraṃ	486	Seṭṭham	40
Sutādīnaṃ	199	Seṭṭhānuseṭṭhīnaṃ	410
Suttaṃ	88	Setaparikkhāro	189
Suttantābhi-		Setu	459
dhammapaccatthikā	335	Setughāto	546
Suttantikā	195	Setupādā	459
Suttantikānaṃ	19	Senāsanaṃ	152
Suttantiko	504	Seyyaṃ	544
Suttavibhaṅge	542	Seyyaggena	526
Suttānulomaṃ	88	Sele	397
Sutto	179	Sellu	320
Sudinna	68	Sevālaṃ	207
Suddhakāḷakānaṃ	251	Seve	356
Suddhacittā	296	Sesaṃ	189
Sudhālepo	525	Sesā	334
Supantassa	179	Sokajjhāyikā	377
Sumanamanaso	413	Sotāvadhānaṃ	29
Sumedha	397	Sodhanā	151
Sulasipaṇṇaṃ	320	Sodhetvā	454
Suvaṇṇapādukāyo	409	Somanassamayaṃ	23
Suvaṇṇena	186		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa - Ha]		[Ha]	
Svepi	22	Hāyanavaḍḍhanaṃ	332
Haṃsapupphaṃ	167	Hī	35
Haṃsavaṭṭakacchadanena	145	Hiṅguṃ	320
Hatthato	163	Hiṅgujatuṃ	320
Hatthapāsātikkaṃ	323	Hiṅgujatu	481
Hatthappatto	168	Hiṅgusipāṭikā	481
Hatthi-assāḍḍinaṃ	104	Hintālaṃ	320
Hatthinakho	528	Hīno	402
Hatthippamāṇo	452	Hupeyyāsi	400
Hatthisammaddaṃ	340	Heṭṭhāmukhajātaṃ	55
Hadayaṅgamato	55	Hetu	35
Handa	98	Hetu-attho	35
Harāpeti	258	Hetvattho	42
Hasanīyasmim	346	Hessati	20
Hasanto	188	Homa	540

Vajirabuddhiṭṭikāya lakkhitabbaṭṭhānāni

Padānukkamo

Piṭṭhaṅko

Anugaṇṭhipade...	Yattha anugaṇṭhipadeti, tattha vajirabuddhittherassāti gahetabbam.	96
Ācariyassa		
Ācariyena.....	Yattha yattha ācariyena likhitanti vā ācariyassa takkoti vā vuccati, tattha tattha ācariyo nāma ānandācariyo kalasapuravāsīti gahetabbo.	36
Gaṇṭhipade.....	Yattha yattha gaṇṭhipadeti vuccati, tattha tattha dhammasirittherassa gaṇṭhipadeti gahetabbam.	95
Likhitam.....	Kevalam likhitanti vutte gaṇṭhipade gahetabbam.	132